DE
HISTORIA TERRACINENSI
LIBRI QUINQUE.

AUCTORE

Perillustri, ac Excellentissimo Domino

DOMINICO ANTONIO CONTATORE,

Doctore Physico, & Cive Terracinensi.

Eminentissimo, & Reverendissimo Domino

LAURENTIO CORSINO

S.R.E. CARDINALI AMPLISSIMO,

PROTHESAURARIO GENERALI

SS.D.N. CLEMENTIS PAPÆ XI.,

Necnon Proventuum Civitatis Terracinæ Generali Administratori.

ROMÆ, MDCCVI.

Apud Aloysium, & Franciscum de Comitibus Typographos Camerales.

SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

[illegible]

Eminentiſsime Domine.

OBSEQUENS tuis nutibus ſiſto tibi, Princeps Eminentiſſime, Terracinam, non eam tamen, quam annis ſuperioribus, dum Præſul, licet ſummus inter Præſules, eras, propriis oculis admodum venuſtè luſtraſti, ſed aliam nunquam auditam, neque ampliùs viſam, ejus videlicet antiqua monumen-

ta non modico mei tenuis ingenii labore ex ignorantiæ tenebris eruta, atque in quinque libros disposita, & in publicum usum deprompta, ac concinnata: Sunt hi præcoces fructus meæ adhùc virescentis ætatis; Eis, si aliquid sylvestre sapiant, tuæ immensæ Humanitatis est, gratum dulcedinis impertiri humorem, eosdem à malignantium calumniis, obstrepentiumque dicteriis tuendo, quos ideò tibi humillimè offero, subque felicissimis tuæ Protectionis auspiciis in lucem prodire permitto.

Porrò exultat hodiè nostrum opus, quod cum de rebus Terracinen. potissimum agat nullius insultantis formidabit insidias, omniumque cavillantium eludet contumelias, quoniam jam scit, quale apud te invenerit patrocinium: Diù mente, animoque oberravi, ut nostris lucubrationibus aliquod tutum munimen adiicerem, te mihi meus bonæ memoriæ Genitor Arcis Terracinen. Castellanus, adeoquè tuis beneficiis cumulatissimus obtulit, verum perstrictus multiplici fulgore, & tuæ summæ Nobilitatis, & eximiæ virtutis, & sublimis Dignitatis verebar accedere; expulit tamen pavorem omnem ingenita tuæ generosissimæ Menti Benignitas, qua vel humillima non despicis; fiduciam quoquè addidit ad implorandum tuum præsidium jamdiù explorata Humanitas, quam Terracina perpetuis laudibus celebrare non desinit. Hæc etenim non te simplicem

suo-

ſuorum proventuum Adminiſtratorem experta eſt, ſed veriùs in rebus afflictis Tutorem acerrimum, in dubiis Conſultorem maximum, in neceſſariis piiſſimum Patrem ſemper agnovit, ac venerata eſt, cui parem adhùc non invenit, neque inveniet: Per te ſiquidem ſtetit, quominùs ipſa variis exagitata turbinibus non caderet, Adverſariorum jactata convitiis in præceps non daret. Quid mirum itaque ſi tibi hùc accedenti catervatìm univerſa effuſa eſt Civitas, floribus omnigenis conſperſum eſt ſolum, & Arx novis munita cuſtodiis extrà conſueta inſtrumentis reboabat ignivomis? Novit enim quantum decorem, ac ſplendorem ſub tuæ magnificentiæ, & munificentiæ auxiliis adepta ſit. Quippè antiquum, & hæreditarium eſt nobiliſſimæ Domui tuæ, & à majoribus tuis diuturna annorum ſerie poſſeſſum hoc ſceptrum infirmos tegere, abjectos erigere, & oppreſſos adjuvare, ſed in manu tua longè, auguſtiùs, cujus ſi vellem in tàm uberrimo argumento explicare virtutes, ipſa rerum dicendarum copia meam obrueret orationem. Pace tua dixerim, Eminentiſſime Princeps, certatim tibi nupèr effudimus preces, Cęlumque ipſum aſſiduis oneravimus votis, ut tuæ exaltationis, quam communia omnium præſagia, privata ſingulorum ſtudia, & vota Regnatricis Urbis deſignaverant, fauſtiſſimo nos tandem bearet eventu, animoſque tibi addictiſſimos cunctis triſtitiæ nubibus diſcuſſis gau-

dio perennanti uberrimè perfunderet, atque repleret; tanta enim admiratione corripiebamur omnes, donec te in Sacro Purpuratorum Patrum Cętu adſcriptum non ſpectavimus, quanta ſuſpendebat olim non intuitos in Capitolio ſimulacrum Catonis. At quoniam, dum aurea veris ſerenitate Majo currente ridebant dies, te, aſpirante Divini Numinis afflatu, & indulgente Clementia Clementiſſimi, ac SSmi Noſtri CLEMENTIS PAPÆ XI. ſupremi Sedis Apoſtolicæ Principis murice Romano ſublimatum, veluti novum ſidus in Cęlo Eccleſiaſtico effulgere vidimus, gratulamur, gratulamur inquam, verequè ex animo gaudemus, & ſi quondam ſub tuæ Protectionis auſpiciis felices, modò feliciſſimi omnium reputabimur: Promittimus enim nobis è præclariſſimis Dotibus tuis, quæ te parem Ampliſſimo Magiſtratui à te nuper inito, efformarunt, cumulatiſſimam rerum omnium in tanta felicitate Moderationem, humaniſſimam ex honorum Apice affabilitatem, & conſtantem in Auctoritate maxima Æquitatem. Harum verò Virtutum, atque aliarum innumerabilium jubare inſignitus, & tuorum Anteceſſorum, quorum palmaria geſta, ac laudes ſilentio involuimus, neque hìc delibamus, nemini ſecundus in toto Orbe terrarum, ità coruſcare videaris, ut omnium Mortalium oculos, ac mentes, necnon & ſuperos ipſos in tui admirationem convertas æquè, ac impellas. Nos interim,

no-

noſtroſque Cives, & Civitatem prædictam una cum opere tibi obſequentiſſimè nuncupato ſublimi tuo patrocinio dignare, & tanquam Columna immobilis Catholicæ Eccleſiæ fundamini ſuffulta pro Bono Reipublicæ Chriſtianę diutiſsimè vive, & in æternum Vale.

E. V.

Terracinæ die 10. Junii 1706.

Humillimus, Devotiſs., & Addictiſs. Servus

Dominicus Antonius Contator.

Auctor Lectori Benevolo.

N*E contrahas frontem, benevole Lector, si adhuc ætate florentem, modicisque litteris imbutum onus me subiisse videris, nonnisi ab eruditissimo quopiam, & in rerum antiquarum Annalibus versatissimo suscipiendum: Profectò nil tale erat in mente; animum tamen impulit amor Patriæ, calcar autem addidit, & Patriæ conculcatæ despicientia, & casus hujusmodi: Cum enim anno superiore* 1704. *die* 14. *Aprilis Illmus, ac Rmus Dnus, D.Laurentius Corsinus Thesaurarius Generalis Sanctissimi Domini Nostri CLEMENTIS PAPÆ XI. Terracinam accessisset, inter alias res vetus Archivium Civitatis ejusdem intueri minimè dedignatus fuit. Conspiciens igitur Illustrissimus Dominus ea monumenta vetustatis, quæ ibidem recondita sine ullo honore jacentia servabantur, contristari visus est, quia nemo esset, qui illa pervetusto characterum genere impressa interpretaretur, jussitque vertenda dari, si quis animum adiiceret, neque impensis parcendum esse prò opere præstantissimo; hanc nactus ipse occasionem, qui jamdiù res Terracinensium cognoscere anhelaveram, tanto labore ab omnibus neglecto gratis humeros supposui, & adjutus opera perillustris, ac admodum excellentis Domini Joseph de Bellis ferè manum extremam imposui prætermissis nonnullis, quæ nimiam vetustatem sapiunt, adeoquè sub nostram intelligentiam cadere nequeunt: Quia verò præfata Civitatis monumenta non potuerunt ità animum explere, quin appetitum majora perquirendi ingeneraverint, ineunte Majo anni vertentis* 1705. *consultò Romam adii, & quidquid brevi licet temporis spatio colligere potui ex tomis Baronii, Ughelli, aut Conciliorum novissimæ editionis excerpsi; singula autem cum prioribus notitiis unita, & concinnata ità contexui, descripsique, ut præsens opus compegerim, in quo elaborando, quamvis omne punctum non tulerim, est ibi tamen, quod plurimam Antiquitatem redolens voluntati arrideat. Excipe itaque candide Lector nostras elucubrationes, in quibus etsi non deprehendes ornamenta Artis oratoriæ, certe aderunt argumenta Terracinen. vetustatis, eaque me ex animo offerentem amare perge, & Vale.*

PRO-

PROEMIUM.

QUONIAM nostra fert ætas, ut quisque de rebus patriis liberè possit aliqua proferre, mihi omnium maximè imbecilli, cum vix à primo limine litteras salutaverim ferè ineluctabilis incubuit necessitas, ut tanto oneri succumberem, res nempe historicas Civitatis Terracinæ ut scriptis amplecterer, & jacentem Patriam pervetusta ipsius monumenta è tenebris eruens extollerem. Siquidem notum est, quantas cavillationes ævo currente effuderint adversus Urbem splendidissimam nonnulli, qui dum ejusdē splendori invident, ejusque preeminentias inhiant, omnem penè post hominum genus, ut ità dicam, comparatam à Civibus gloriam non solùm offuscare, denigrareque, sed etiam penitùs antiquare conati sunt splendida quæque occultantes, abjecta verò, & ignobilia lectitantium oculis obiicientes. Quamobrem ferè impotens mei secùs facere non potui, quin, ut tantis turbinibus obviam irem, ea, quæ de Urbe tàm insigni Varii Auctores prodiderunt, aut monumenta vetustatis reboant requirerem, colligerem, collectaque in unum concinnarem, atque efficerem, ut res omni memoria destitutæ, ac veluti extinctæ quodammodo reviviscerent, & redivive animos Antiquitatum scientia flagrantes honesta delectatione perfunderent, necnon eructata ex ore obstrepentium refringeret venena. Sanè haud inficior, antiquissimam Civitatem Terracinę præstantia Civium, quà nulli nobilium Italiæ Urbium concedebat, diminutam, amplissimoque de statu veteris gloriæ prolapsam hodiè in toto orbe Terrarum, non sicut olim effulgere. Hoc tamen non impedit, quominùs in antiquis fascibus, decoribusque patriæ exerendis elaboraverim, quin immò dedecori mihi vertendum, invidiaque nimis plenum me habendum esse censerem, si nobilissimæ Romanorum Coloniæ, & vetustissimi Municipii eximia ornamenta inutili silentio præteriens in medium proferre cessarem. Neque verò, dum loquor de tàm illustri Oscorum, Volscorumque Metropoli, opinandum est me omnibus numeris absolutum opus, aut historiam sartam tectam condere: cum id longioris temporis spatium, & diuturnioris studii opem exigere vi-

videatur, sed dumtaxat res in sciptorum insigniorum codicibus dispersas cogere, atque aggregare; His autem libuit associare nonnulla Terracinen. Archivii, & Ecclesiæ monumenta, quorum teximen in quinque libros disposui, cætera commendans posteris, qui per otium commodè indagare valeant. Cum enim operam dem Arti, prò cujus comparatione omnis longæva vita, teste Hipp., sit brevis, non potui ità me à medicis curis distrahere, ut huic uni tantùm operi addictus animo, studiisque adhærerem, quapropter mihi veniam dabitis, si multa in medio, multa minùs discussa, divulsa nimis multa reliquerim. Ex quinq; autem libris hoc volumen concludentibus primus complectitur Oscorum, Volscorumque originem, Metropolim, & Regionem, in quo etiam speciatim de Civitate Terracina differitur. Secundus Civium Terracinensium acta profert, eorumque illustres familias, Viros, ac reliqua memorabilia comprehendit. His exactis, in quibus profana exero, accedam ad tres alios, ubi de sacris agendum erit. Tertius itaque nonnulla de Ecclesiis Terracinen., earumque rebus recensitu dignis innuat: In quarto verba faciam de Episcopis, operibusque spectantibus ad Episcopos; ac demùm in quinto ad Sanctissimorum Cælitum gesta, præclarasque actiones omnem sermonem referam, scilicet, ut Lector illorum egregia facta præponderans animum à Terrenis ad Cælestia convertat, & humanis despectis illùc oculos nostræ mentis adiicientes, & figentes eorumdem gaudiis compotes frui in perpetuum mereamur in Cælis.

Opus,

OPus, Inſcriptum, de Hiſtoria Terracinenſi, in quinque Libros diſtributum à Perilluſtri, ac Excellentiſſimo Domino Antonio Contatore Doctore Phyſico, & Cive Terracinenſe elaboratum juſſu Reverendiſſimi Patris Fratris Paulini Bernardinii Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri, Ego Infraſcriptus ſumma animi jucunditate perlegi nihilquè in eo Fidei Ortodoxæ, aut bonis moribus contrarium inveni: Quin immò ſædulam Auctoris diligentiam in colligendis, quæ ad ſuam rem pertinent ſum de miratus. Profert enim de Theſauro Eruditionis ſuæ, nova, & vetera, quæ omnia Priſcorum Auctoritate, ac Apoſtolicis litteris communivit: quapropter dignum cenſeo, ut publica luce donetur, ſi ita hiis ad quos pertinet videbitur Romę ex Ædibus S.Laurentii in Lucina die 25. Junii 1706.

Io: Paulus Laurenzettus Cler.Regul.Min.&c.

Imprimatur.

Si videbitur Reverendiſs. Patri Magiſtri Sacr.Palatii Apoſt.

Dominicus de Zaulis Epiſcopus Verulanus Viceſgerens.

Imprimatur.

Fr. Paulinus Bernardinus Ordinis Præd. Sacri Apoſtolici Palatii Magiſtri.

DE
HISTORIA
TERRACINEN.
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De Oscis, & Volscis eorumque origine, & Metropoli.

ANTEQUAM Urbis Terracinen. laudes contexere aggrediar, operæ pretium censui nonnulla de Oscis, & Volscisquè, intra quorum Regionem ea Civitas collocata est, præmittere, ac delibare. Hoc enim modo, Volscæ Gentis rebus, proùt nobis dicendi copia suppetit, expositis, clarius, lucidiùsque apparebit, quidquid inferiùs de Terracina scripturi sumus: Oscos autem, seù Volscos conterminos populos fuisse, diversoquè idiomate usos esse constat, & forsitan aliquandò etiam sub diversis Dynastiis diversos Duces jactasse, mox verò ab aliquo horum valentiore subactos, & simul unitos sub unius Principis dominio vixisse haud improbabile est; Unde mos invaluit, ut pro Oscis intelligerentur etiam Volsci, & vice versa: Totum autem illum soli tractum, quem tenuere Volsci priùs Ausones, seù Opicos occupasse docet Cluverius, quos indigenas Italiæ populos facit dicens: Populi Italiæ indigenæ tres tantùm fuerunt Umbri, Siculi, & ingens illud Ausonum, seù Opicorum corpus, unde tot alia propagata fuere Nationum nomina: Nam inter alios Sabini Opicorum fuere progenies, genueruntque ipsi ex sese Picentes, Vestinos, Marsos, Pelignos, Frentanos, Marmicinos, & Samnites. Ante Ausones tamen eundem locum cum magna

gna parte novi, & veteris Latii tenuere Aborigines, uti auctor est Trogus. Latium vetus, teste *Plinio lib. 3. cap. 5.* à Tiberi Circejos, & Terracinam usque pertingebat, Latium verò novum ulteriùs se extendebat Lyrim usque, & præter Latinorum populos etiam Volscos, Oscos, & Ausones comprehendebat: Dicti fuerunt autem Aborigines quasi Aberrones eò quod errantes tandem convenerint in unum, seù Aborigines quasi sine origine, quatenùs primam sui corporis constitutionem à structura Babylonicæ Turris, & Gentium inde divisione habuerint; seù quia in montibus habitare consueverant, id, quod asserit *Dyonis. libro primo scribens:* Appellatos puto Aborigines, quia in montibus sedes suas habebant, & alibi Aborigines, qui primùm in montibus passim sine mænibus vicatim habitarunt; habitabant autem in montibus, quia à suis natu majoribus de pristino edocti novum diluvium formidabant: Eosdem Janigenas facit Kircherus eò quia flumen vnà cum Jano transierint, & in Latio sedem suam fixerint: Abor enim Chaldaica lingua transire significat, unde quasi diceres transeuntium Duces. Aborigines Cethæos appellat Cedrenus; Cethæi autem uti est in *Genesi cap.* 10. dicti sunt omnes progeniti à Cethin Javan filio, Japhet nepote, Noemi pronepote, à quo originem duxisse Aborigines verisimile est, unde montium cacumina incolere consueverant, quia haud ignari eluvionis universalis proximè præteritæ novum Catachysmum metuebant. Aborigonum sedes eisdem aut exactis, aut cedentibus magna ex parte occuparunt Ausones, seù Opici, à quibus Osci, seù Volsci populi emerserunt.

Cęterùm Oscorum, Volscorumque origo uti antiquissima, ità per obscurissima est; adeò ut licet cunctos Veterum, recentiumque Historicorum libros veluti emungas, nihil ferè expresseris, quod certi quidquam habeat: Leander Albertus in suo Latio referens verba illa Manetoris. Cęculus cognomento Saturnus Junior regnat apud Aborigines, & tertio anno post apud Tumenos regnat Oscus, cujus insigne fuit serpens: Ex mente Annii ea commentantis dicit Oscum nomen esse Hetruscum, ac speciem cujusdam venenati serpentis significare, cujus effigiem prò insigne habuit horum populorum Princeps; unde ad sui stemmatis memoriam eos Oscos nuncupavit, ut autem eorum originem antiquissimam esse annueret Volscos quasi diceres veteres Oscos

de-

demùm appellavit: Verùm has Leandri conjecturas in medium adduxisse sufficiat. Kircherus de Latio novo, & veteri ait Volscorum origo controversa est, eò, quod nihil cum reliquis Latinorum Urbibus, quid commune habeant: Idem auctor originem duxisse putat hos populos, vel à Peucetio Ænotri filio, qui post Ausones expulsos hoc loco sedem suam fixerit, vel à Sicanis, qui à Pelasgis, & Aboriginibus in Reatino Sabinorum agro profligatis hic restiterint Volsco Duce, à quo Regio nomen adepta sit. Verisimiliùs tamen est Oscos, ac Volscos eosdem esse, ac Opicos, & sola degeneratione, atque corruptione verbi Opici in Olscos, ac tandèm Volscos nominis varietatem esse exortam; Opici autem antiquissimi in Italia populi habiti sunt, adeò ut eorum origo ignota sit. *Cluverius lib.3.cap.7.* ubi de præfatis populis, ait. Hernicis continuabantur ab Austro Volsci gens magna, potens, & bellicosa Græcis dicti Scylaci; genus eorum nusquam adnotatum reperi;nec signa hactenùs dispicere potui,quibus ad aliquam Italicarum Gentium speciem referri possent. Idiomate à Latinis Volsci differunt, & hoc ex variorum populorum, gentiumque transmigratione ortum deduxit.Linguam proximam Sabinę Volscos habuisse patet: Etenim Pompejus Festus sublicium pontem peculiari vocabulo Volscorum dictum putat: Item Obscum pro Osco in antiquis commentariis scribitur ut in Titinnii fabula V. Qui Obscè, & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciunt. Peculiarem eorum sermonem, & ab reliquis Italiæ linguis discretum adnotarunt Latini Auctores, eumque Græcanicæ originis esse tradunt, & Festo subscribunt,siquidem Aborigines primos Italiæ colonos Græcos fuisse volunt. Volsca autem lingua ex Græca, & Latina corrupta, item Osca, & Sabina constat. Sabinam primò in Volscam, & Oscam radices suas egisse tradit Marcus Terrentius *Varro lib.4. de legibus.* Inde Casnor Oscis, & Volscis senex à cano, qui Sabinis est vetus. Familiarem quoque Brutiis fuisse linguam Volscam, & Oscam Festus docet; unde, & bilingues vocat,quod Græcè, & Oscè loqui solitos Brutios Ennius dicat.Volscos itaque Oscosque conterminos populos dialectum suam in Siciliam usque extendisse ex Festo patet; nihil tamen commune cum lingua Latina Volscos habuisse Titinnius Poeta antiquus versu supracitato insinuat. Hinc Volscis, Oscisque Mars dicitur. Mamers, teste Festo, Meddix Magistratus, teste Ennio, qui ait,

 sum-

summus ibi capitur Meddix.Famel Oscis servum significat;Uncipulum annulum,Veja plaustrum, Maras Dominam,mulla pęnam, pipatio clamorem plorantis, sollum totum, & solidum, Męsius mensem Martium,Dalivus insanum, pitpit quidquid; petora currum quatuor rotarum; Ouptens Ufentem fluvium significat; Sufes Pęnorum magistratum, Medius Tuticus magistratum Oscorum. Q. Ennius tricor fuisse,seu tria corda habuisse dicebatur eò,quod Gręcè, Oscè, & Latinè loqui sciret, ut est apud *Agellium lib.*17. *cap.*17. Volsci populi erant jaculo utentes in modum vem, seu verutis pugnantes ex *Virgil.*2. *Georg.* Volscosque verutos. Metropolis eorum Anxur, sive Terracina: Bellum cum Romanis sub Tarquinio superbo, qui Pometiam Volscorum Urbem anno ab orbe condito 3435. à diluvio 1779. expugnavit, inchoatum per ducentos propè annos incredibili pertinacia, & continuis motibus pertraxerunt. Unde *Lucius Florus lib.*1. *cap.* 11. *ait*. Pervicacissimi tamen Latinorum Æqui, & Volsci fuere, & quotidiani ut sic dixerim hostes.De Volscis plusquam 12. triumphi acti fuerunt, ac postremò anno ab Urbe condita CCCCXV. diuturno bello defatigati in ditionem populi Romani venerunt, sub quorum dominio, qui priùs Reges habuerant, sicut cæteræ Gentes obnoxii vixerunt.

Diffident autem Auctores in assignando, quænam fuerit Oscorum, Volscorumque Metropolis, nam alii Antium, alii Pometiam, alii Terracinam, alii denique in diversa, atque alio abeunt; nos rei veritati studentes dicimus Oscorum,Volscorumque Metropolim fuisse Terracinam, licet aliquandò temporum injuria,hostiumque tyrannide premente sedes regia potuerit alio transferri,sicut olim Latio Caput erat Alba,mox Roma fuit. Porrò Terracinam, seu Anxur Caput, ac Metropolim fuisse Volscorum præter auctoritates, quas infrà apponemus, variis etiam rationibus probare possumus, ac primo ex situ Urbis optimo, & amænissimo, qui omnia requisita ab *Arist. lib.*7. *Politic. cap.*5., & 11. posita continebat, erat enim terræ, marisque particeps,adversùs ventos salubriores utpotè ad Orientem Solem conversa, ferax etiam omnium rerum, quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt; ab hostibus non facilè invadi poterat, civibus autem facilis erat in aliena egressio, nam ipsius loci ingenio tuta erat, uti testatur vel ipse *Tacitus lib.*3. *Histor.*, quæ omnia condecebant locum,

locum, quem incolere debebat Rex; prætereà omnium genere piscium, venatuque animalium cum volatilium, tùm aquatilium, terrestriumque scatebat, quæ in promptu erant ad instruendas Principum mensas, demùm celeberrima ibidem erant Templa, quæ in reliquis Volscorum Urbibus non extiterunt, uti potissimùm legitur de fano Feroniæ, & Jovis Anxuris Templo antiquissimo, quæ ante Romani Imperii initia extabant; magnificus etiam spectabatur portus, quem restauravit Antoninus Pius. ***Theodorus à Valle in hist. Privern.*** parvitatem Urbis opponit, adeoquè dicit Terracinam non potuisse Volscorum Metropolim esse; sed quam frivola, & nullius momenti sit hæc ratio, unusquisque videt, considerat enim Terracinam modernam, & præsentem, (nempè cadaver illius antiquæ Regiæ,) non verò veterem illam; & satis notam Metropolim, quam vastissimam fuisse testantur ingentia ruderum, minarum, Arcuum, peres stiliorumquè cadaverosa monumenta. Obiiciet modo aliquis aeris gravitatem, & crassitiem, sed hæc oppositio eandem habet solutionem; quippè qui aer Terracinen. olim saluberrimus erat; tùm quia Civitas ipsa eminentiori loco posita spectabatur, tùm quia mare propiùs accedebat, & ferè Urbis radices alluebat, & paludes pomptinæ, quæ modò aeris gravitatem faciunt, campus erant fertilissimus 23. oppidis excultus, si Plinio credimus: Nequè obstat, quod Terracina à nonnullis vocetur oppidum, aut Civitas; oppidum enim dictum fuisse volunt ab opibus, aut ab oppositione murorum, sicuti Civitas à Civium aggregatione nuncupatur: Cæterùm Oscorum, Volscorumquè Caput, ac Metropolim fuisse Terracinam inter alios Auctores edocet *Cato in lib. de origin.*; Leander Albertus in suo Latio; idemquè testatur Joannes Camers in Scholiis solini inquiens Tarracina lingua Volscorum Anxur; fuit enim hæc olim Volscorum Metropolis, *ut lib. origonum ostendit Cato*, & apud *Liuium lib. 4.*, ubi de hujus Urbis direptione agit eadem colligi possunt, dum ait; Oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere; nota ly vetere fortuna; hoc enim præter opum copiam innuere videtur antiquum dominium Urbis Terracinen. supra reliquas Volscorum Civitates. Demùm in Theatro Orbis terrarum typis Guil., & Jo: Bleu editum ità legitur: Volsci populi erant jaculo utentes in modum veru; Metropolis eorum Anxur, sive Terracina; & *Abraham Bzovius tom. 17. annal.*

annal. Eccles. ait: Terracinam prisci Anxurem vocavere: ea Volscorum Caput fuit. His, aliisque rationibus instructi, & confirmati Cives Terracinenses ab immemorabili in usu habuerunt, ut in concinnandis syngraphis pro publica Fide sanitatis hujus tenoris eas effingerent in titulo. Syndicus, & Officiales antiquæ Civitatis Terracinæ Oscorum, & Volscorum Metropolis. Debuissem hùc attexere Catalogum omnium Regum, qui Oscis, Volscisque dominati sunt, sed quia hoc nimis laboriosum, & parum utile apparet, prætermittimus, solamque eorundem Regionem describemus ità.

CAPUT II.

De Regione Oscorum, & Volscorum.

Oscorum, Volscorumque Regio ex Ortu à Mari Tyrrheno ad Marsos usque, & ad lacum Fucinum, & ex Septemptrione ad ipsos Æquos, & ex meridie ad Ausones, & Auruncos terminos suos extendisse narratur. Ab Occasu enim, qua mare tangebant Volsci à Rutilis, mox inde ab Latinis disterminabantur linea à mari inter Castrum Inui vulgo Corneto, & Antium ad fontes Asturæ amnis, & Algidum montem ducta: Hinc à septentrione primum Æquos circà Algidum, & Pictas Tabernas, sive ut nunc vocant opidum Valmontonem; deindè Hernicos circa compitum Anagninum, Ferentinum, atque Verulas conterminos habuere; indè ab eadem Regione supra Soram Volscorum opidum Hernicis continuabantur Marsi Fucinum lacum circumcolentes; sed & ad ipsum lacum aliquandò imperium eorum pertinuisse disertus testis est *Livius lib. 3. in rebus anni ab Urbe Roma condita CCCXLVII.* Bellum, inquit, haud memorabile fuit uno, atque eo facili prælio cæsi ad Antium hostes; victor exercitus depopulatus Volscum agrum; Castellum ad lacum Fucinum vi expugnatum, atque in eo tria millia hominum capta, cæteris Volscis intrà mœnia compulsis, nec defendentibus agros. A Marsis porrò contermini Volscis fuere ab Oriente æstivo Samnites; ab Oriente æquinoctiali ultrà Casinum Opidum, quod vulgò nunc (Monte Casino) finitimos habuere Volsci Campanos partē quondam Samnitium. Hinc à meridie conterminos habuere Ausones, quo-

quorum maritima opida Formiæ vulgò nunc Mola, & Cajeta, ac Fundi, quæ sua nomina etiam nunc retinent; inde ipsum mare attigerunt Volsci à Terracina usque ad Antium, quæ utraque eorum fuere in littore maris oppida; atque his finibus inclusum fuisse agrum Volscorum ex singulorum locorum expositione patebit inferiùs. *Martianus Capella lib.6. ait.* Latium, atque ostia Tiberina, de hinc littus in Volscorum nomen, sortemque concessit, sed clariùs Volscorum fines in ora maritima Ptolemæus describit ità. Antium, Clostra, Circejum promontorium, Terracinæ, & Mela *lib.2. cap.4.* aduerso littore, inquit; Terracina, Circes domus, aliquandò Circeii, Antium: *Plinius verò lib. 3. cap.5.* Antium, ait, Colonia, Astura flumen, fluvius nympheus, Clostra Romana, Circei, à Circeis palus pomptina est, dein flumen Ufens, supra quod Tarracina opidum lingua Volscorum Anxur dictum; Anxur autem, seu Terracina fuit extima Urbs Volscorum versus Orientem propter littus maris Tyrrheni, ubi solium regale priscis temporibus tenuere Oscorum, Volscorumque Reges, sicut probavimus suprà. Superest modo, ut eorundem Civitates, ac singula loca exponamus, ac primò ex parte maritima.

A N T I U M.

Antium, ex cujus reliquiis modò surgit Neptunium, vulgò Nettuno, Volscorum opidum cum celeberrimo Fortunæ Fano, Patria Neronis fuit, de eo Stephanus Epitomator; Antia opidum Italiæ sub Romanorum Imperio nomen accepit à Circes filio, quippe Ulyssis, & Circes filii fuere tres Romus, Antia, & Ardea. *Dyonis. lib.1.* Xenogaras historicus tradit Ulyssis, & Circes tres filios fuisse Romum, Antiam, Ardeam, eos conditis tribus Urbibus à sese indidisse nomina. *Livius lib.2.*; Alter ad Volscum bellum missus Antiates Volscos fundit, fugatque, & paulò post Numicius Consul Antium adversus Volscos profectus. *Dyonis. lib.4.* Ex Volscis duæ tantùm adhæserunt Echetrani, & Antiates, scilicet Tarquinio superbo, qui usque ad Circeos Latii nomen protendere volebat, *& lib.8.* Venit Antium Volscorum Urbem nobilissimam; nuscis Numicio quoque ducenti exercitum ad Antium, quod tunc inter primarias Volscorum Urbes erat, nullus exercitus sese opposuit. Verùm Antiates sub Tarquinio Superbo

bo in commune veteris Latii nomen concesserant una cum Circiensibus, & Signinis, in quas urbes Tarquinius colonias deduxerat teste *Dyonis. lib.4.*, *& Livio lib.1.*, *& Polyb. lib.3.*, qui fędus Romanorum cum Carthaginensibus narrat, at posteà ab eo fędere recesserunt crebraque cum Romanis bella gesserunt, quæ sparsim Livius, Dionysiusque narrat. Hic nostra ætate portum excitavit sanctæ memoriæ Innocentius Papa Duodecimus.

S T U R A.

Non procul ab Antio occurrit Stura, seù Astura terminus olim Regni Volscorum, & Latinorum, ubi obtruncatus fuit à Pompilio M. Tullius Cicero, & captus Corradinus filius Henrici,& Nepos Friderici Secundi Imper.transmutato habitu fugiens, captus inquam à Carolo Andegavensi Regi Siciliæ, & Neapoli capite plexus. *Servius ad Æneid. lib.7.ait*, haud longè à Tarracina opidum est Astura, & ejusdem cognominis fluvius. Festus autem inquit, Stura fluvius est in agro Laurenti, quod quidam Asturam vocant: Menda est illorum, qui Saturam Virgili paludem apud Tarracinam Urbem confuderunt cum hoc nostro Stura, seu Astura flumine. Asturam flumen sequebatur Nymphæus amnis, hunc Clostra Romana, & Circe, certè Clostra prope ostium fuere nymphei fluvii lævo amne: Modò Stura appellatur quædam Turris munita custodiis existens haud longè à fluvio, qui dicitur vulgò *la Foce verde.*

M O N S C I R C E U S.

Circeus mons, teste Theophrasto 10. mill. pass. in circuitu continet; vulgò nunc dicitur Monte Cercello, olim teste Plinio, & Homero, Insula fuit mari circumdata, hodie aggestu limi,arenarumque in Peninsulam evasit, & uti in eo Circe filia Solis dominata fuisse narratur, ità innumeris fabularum figmentis à nullo non Poetarum celebratus, à mythologis primùm meritò inter celebres. & fabulosos montes locum obtinuit, in cujus vertice tempore Strabonis adhùc oppidum videbatur. Ptolemæo: Circeum unà cum delubro Circe sacro, & obscuris Minervæ cavernis, ubi, & ab alto indigenis scyphus ostendebatur, è quo Ulyssem

ſem in dicto Monte vna cum Circe aliquandiù commorantem bibiſſe ferebant; & uti Mons omnigenis herbarum ſpeciebus refertus eſt,inde & Poetæ de ſuccis ex herbis quibuſdam, quibus Circe pharmaceutriæ ope homines in bruta transformare ſolebat, ſcribendi ſumpſerunt occaſionem, de quo *Ubertus in ſuo Dictamondo ſic canit.*

Vedi quel Monte, dove ſi digiuna
Circe più volte far ſuoi incantamenti
A lume delle Stelle, e della Luna.

De Monte Circeo *Ariſt.de mirandis Italiæ ait.* Mons eſt Circejus nomine, in quo veneni quædam ſpecies lethalis oritur, hujus vis, atque maturæ, ut ſi quis ex ipſo aſperſus fuerit continuò concidat, ac calvus efficiatur, membraque totius corporis defluant. *Strabo lib.* 1. Poſt Antium Circeus eſt Mons Inſulæ in ritum Mari, paludibuſque cinctus, *& lib. quinto*. Ajunt Circeum Montem radicibus abundare, fortaſſis ut fabulæ id de Circe accommodent: Eſt in eo opidulum cum Circes fano, & Minervæ ara, feruntque ibi pateram quandam Ulyſſis quoque monſtrari. *Theophraſtus lib.5. hiſtor. plant. cap.9.* Circeum ajunt excelſum quoddam eſſe promontorium ſpiſſis nemoribus conſitum maximè verò robore, lauro, & myrto, incolas autem Circen hic habitaſſe perhibere, oſtendique Elpenoris tumulũ unum ex Sociis Uliſſis, ex quo tumulo proveniant myrti coronarii operis in modum creſcentes, cum aliæ myrti ſint amplæ, locumque eum ferunt hominis habere figuram. *Dionyſ.autem lib.4.*Circeam Tarquinius deduxit coloniam data opera, quod in Pomentino campo totius Italiæ maximo locus is opportunus ad Mare ſitus eſſet. Eſt autem à Monte Circeo pomptina palus,& flumen Ufers,ſupra quod Terracina Civitas antiquiſſima.

POMPTINA PALUS.

Intra eum veteris Latii diſtrictum, qui ab Ortu Solis Amaſeno fluvio,& Anxure Urbe celeberrima, modò Tarracina, à meridie Mari Tyrrheno, & Circeo promontorio, ab Occidente Aſtura fluvio,à Septentrione denique Norbanis, ſetiniſque Montibus terminatur ingens continuò ſpectandam ſe exhibet nullis non veterum ſcriptorũ monumentis celebrata planities pompti-

na,seu ager pomptinus à Pometia Suessa Volscorum Urbe sic dictus, ab amplitudine, amænitate, rerum omnium proventu, necnon populorum frequentia omnibus retro sęculorum curriculis commendatissimus; quem Leander Albertus Hortum Latii, Halicarnassęus Horreum, & Penuarium Romanorum appellat: Totus ager binis, iisque nativis constat lacubus, quorum unus Circeo promontorio vicinus vulgò dicitur *il Lago di S. Maria*, alter verò remotior piscibus refertissimus *il Lago di Fogliano*: Porrò præter innumeros, qua torrentes, qua rivos, qui ex Montium fimbriis continuò scaturiunt, tota planities quatuor præcipuis amnibus irrigatur Astura, Nymphęo, Ufente, Amazęno. Astura ex Coranis montibus emergens, Pometiamque lambens tandem inter Circeum promontorium, & Antium mari sese insinuat. Nymphęus ex Norbæ montibus, & lacu Nymphęo, ad quorum radices situs est, per pometinum agrum medium cursum urgens, tandem inter Asturam, & Circeum promontorium mari illabitur. Ufens ex Setinis montibns originem nactus, atque post duodecim millium passuum decursum Amaseno ex Privernate agro Oriente auctus juxtà Terracinam haud procul à Turri Baudini in mare egeri tur. Tantæ autem fertilitatis Italicam, & Tacitus eum fuisse referunt, ut Lacedæmonii ob asperiores Lycurgi leges alias colonias quæsituri dum hujus littora prætevecti, ac maris nausea fincti excenderent, hunc ob bonitatem, delitias, atque uberum rerum proventum veluti sibi Divinitùs concessum locum præ omnibus aliis inhabitandum elegerint, ut autem Deorum muneri eos illùc conducentium quovis modo responderent, Templum, cujus haud obscura vestigia tribus à Terracina passuum millibus dissita conspiciuntur, in honorem Deæ Feroniæ construxerunt: Hoc Templum ab Annibale in Africam redeunte spoliatum, vastatumque *Silius Italicus scribit lib. 13. dicens*. Itur in agros Dives ubi ante omnis colitur Feronia luco,

Et sacer humectat fluvialia rura Capenas.

Certè priscis temporibus totum hunc tractum fuisse habitatione frequentissimum idest 23. oppidis excultum Mutianus ter Consul, Plinio teste, tradit. Nescio tamen, quo fato factum sit, ut repentina validæ inundationis illuvies, & campos, & memoratas Civitates ità deleverit, ut ne vestigia quidem suæ vetustatis reliquerit, ut proindè tam memorabilem eventum non sine ratio-

ne

ne inter prisci temporis prodigia adnumerarit *Plinius lib. 3. capit. 5. bis verbis.* Post eum annum accessit Italiæ aliud miraculum à Circeis palus pomptina est, quem locum 23. Urbium fuisse Mutianus ter Consul prodidit. Nemini tamen id mirū videri debet, qui terræmotuum vim, atque sævitiem tùm in urbibus subvertendis, tùm in paludibus efformandis norit, quo tempore autem id acciderit ignotum est, sicuti etiam ignotum est, nùm terræmotuum vi, an verò tempestatum diluviis id acciderit. Ob putridas exhalationes harum paludum ventum syrophęnicum Romæ summoperè noxium volunt nonnulli.

PRIMA EXICCATIO.

Paludes itaque ità immemorabili tempore manserunt usque ad Appium illum Claudium, qui anno Urbis 444. M. Valerio Max., & P. Decio Mure Coss. ante Christum ann. CCCXI. Censor cum C. Plautio creatus facto omnibus sęculis memorando primus per dictas paludes viam tentavit, quam teste *Livio lib. 19.* felici ausu confectam aggere paludibus injecto silice stravit, & à nomine suo viam Appiam appellari voluit.

SECUNDA EXICCATIO.

Ruptis per civilia bella aggeribus paludes iterùm restagnare cęperunt usque ad Cornelii Cethegi Consulatum, qui annus ante Christum 152. fuit, de quo ità Epitomator *Livii 146.* Pomptinæ paludes à Com: Cethego Consule, cui ea Provincia evenerat exiccatæ, agerque ex his factus.

TERTIA EXICCATIO.

Rursus ante Julii Cęsaris, & Augusti tempora 90. ferè annis post peractam Cethegi operam novis bellorum tumultibus concussa Roma Via Appia una cum aggeribus altera vice devastata Campi pomptini novam invadationem passi sunt: Donec Julius Cęsar, ut Plutarchus refert: Paludes in Nomentanis, & Setinis montibus derivare militus est, atque efficere campum, qui multa millia posset capere agricolarum, & *Diod. lib. 44. de eodem ait,*

ut per paludes pomptinas aggerem duceret,aggerem scilicet Viȩ Appiæ, quæ percommoda esset, & facilem, & compendiosum Roma Terracinam, & hinc Brundusium iter facientibus aditum præberet: *Svet.autem cap.*44., inquit, siccare paludes pomptinas destinabat, ac tandem, uti docet Cluverius, quod Cȩsar opus destinaverat. Augustus perfecit; qua de re *Horat. in Arte Poetica loquitur*.

Sterilisque diù palus, optataque remis
Vicinas Urbes alit, & grave sentit aratrum.

Et Strabo Augusto coȩtaneus scribit. Propè Terracinam, qua Roma itur propè viam Appiam fossa longa ducta est, quæ palustribus, fluvialibusque impletur aquis, ea noctu maximè navigatur, ut qui navi vesperi intrant, manè egressi via Appia pergant; sed & interdiù muli naves lotis trahunt. Trajanus Imp. an quid exiccaverit, dum viam Appiam instauravit incertum est: *Diod. lib.68.in eius Vita ait*. Per Pomptinas paludes viam saxo stravit, extruxitque juxtà vias ædificia,pontesq;magnificentissimos fecit.

QUARTA EXICCATIO.

Facta fuit à Theodorico Rege Gothorum in Italia regnante per operam Cȩcilii Decii Patritii quadrigentis ferè annis post Trajanum, qua de re apud *Cassiodorum variar. lib. 2. epist. 32.*, quæ ita se habet.

SENATUI URBIS ROMÆ

Theodoricus Rex.

Vir magnificus, atque Patricius Decius gloriosо circa Remp. amore devinctus ultrò postulavit voto mirabili,quod vix potuisset sub concilio nostræ pietatis imponi paludem Decennovii in hostis modum vicina vastantem fovearum ore patefacto promisit absorbere illam famosam fæculi vastitatem, quam sub diuturnitate licentiæ quondam mare paludestre possedit, cultisque locis inimicum superfundens unda diluvium terrenam gratiam sylvestri pariter horrore confudit, nihil utile nutriens, sub liquore spoliatum fructibus est solum, postquam obnoxium cȩpit esse pa-

lu-

ludibus, ideò miramur priscæ confidentiæ virum, ut quod diù virtus publica refugit, manus privata susceperit. Hunc ergo audacem laborem aggressurum se laudabili perfectione pollicitus est, ut pereunte damnoso gurgite, quæ fuerant amissa, ulteriùs non perirent, unde nostræ super hac parte postulat jussiones, ut auctoritate publica subeat opus eximium, quod erit cunctis viantibus profuturum. Sed nos. Patres conscripti, præsentibus decretis annuimus, ut ad loca ipsa Decennovii duos ex vestro corpore dirigatis, quibus arbitrantibus, quantum spacii restagnantis aquæ incurribus paludestris illuvies occupavit, fixis terminis adnotetur, ut cum ad perfectionem promissum pervenerit liberatori suo reddita terra proficiat, nec quisquam inde aliquid præsumat attingere, quod tamdiù invadentibus aquis non potuit vindicare, *& epist.33.*

DECIO VIRO ILLUSTRI PATRITIO

Theodoricus Rex.

Vobis itaque desideria justa poscentibus pręsenti auctoritate concedimus, ut stagnis Decennovii, paludibusq; siccatis sine fine possideas in solum rura revocata, nec ullam metuas liberatis rebus exhibere culturam, quas sub generalitatis testimonio absolvimus. Hinc etiam ad amplissimum Senatum præcepta transmittimus, ut definito nunc spatio ad tuum pulchrè transeat dominium, quod est à fędis gurgitibus vendicatũ. Æquum est enim, ut unicuique proficiat labor suus. Testatur opus perfectum fuisse Inscriptio, quæ extat Terracinæ in tabula marmorea apud Forum S. Cęsarii ad latus dexterum Ecclesiæ Cathedralis, & inferiùs dabitur.

EXICCATIONES ALIÆ.

Domitis, expulsisque Roma Gothis cum Imperatores Romę ampliùs sedem suam non retinerent, & Pontifices Ecclesiæ reformationi incumberent; ruptis, vastatisque in tanta confusione temporum aggeribus pristinam illuviem campi pomptini passi sunt. Quintam itaque, sed partialem exiccationem Bonifacius Octavus ten-

tentavit aquas paludestres Sermonetæ in flumen Territorii Setini derivando. Sexta sub Leone Papa X. fieri cepta est, qui Laurentio Mediceo nepoti suo, id per Breve Pontificium concessit; servantur autem hujus rei causa in Archivio Terracinen. Capitula facta ab eodem favore Civium Terracinen. Septimam exiccationem Sixtus Quintus tentavit, ideoque ad opus urgendum præsentia sua loca exiccanda adeunda duxit, morte tamen perventus opus imperfectum relinquens solum fluvium Sixtinum effodit: Sub Urbano Octavo Batavi, seù Hollandi operam suam in exiccandis præfatis paludibus obtulerunt, sed Pontifex eorum conditionibus nec potuit, nec voluit subscribere. Porrò Batavi non tantùm totalem paludum exiccationem, sed & flumina eo ingenio adaptare spondebant, ut totus tractus navibus ultrò, citrque non sine ingenti mercatorum commodo pervius redderetur, consilium enim erat ex nymphęo lacu flumen novum aperire, illudque conjungere Ufenti, ità ut 30. milliarium spatium navibus etiam grandioribus, seù sandalis esset pervium. Sub eodem Pontifice idem negotium aggressus est D. Henricus Pellens Belga, qui incohato opere ex malignitate paludosi aeris ægrotatus interiit. Easdem paludes ab anno Jubilæi 1700. exiccare cæperunt operæ Excellentissimi Principis D. Livii Odeschalchi, nihil tamen boni eventurum speramus, siquidem præter morborum grassationem, qui hodiè singulis annis Civitates, & loca Campanię ex commotione paludosi soli invadunt frustra hęc omnia tentantur, etenim paludes pomptinas exiccari posse videtur impossibile cum nunquam totalis, & perfecta paludum pomptinarum exiccatio facta sit, adeoquè nec fieri potest, & si facta fuisset, utique perseveraſſet; Ecquis ignorat, quousque processerit Romanorum potentia? Nihilominùs parum in dictarum paludum exiccatione eos defatigatos legimus; quam ob causam? Nisi quia fieri nequit? Pars autem illarum, quæ exiccari poterat, jam exiccata conspicitur, & penès varios dominium sortita est. Certè Quirites, qui per totum orbem Terrarum sui Imperii plenipotentiam ostentare gloriabantur, hoc opus imperfectum non reliquissent, & si perfecissent, eò perfectionis operam deduxissent, ut nunquam ampliùs excidere posset, quod non videmus factum: Qui verò nos verba dare putat, & talia non credit, emungat benè crumenas, aureos montes exhauriat, absumatque pro illarum

exic-

exiccatione, & experietur. Ceterùm lippis, & tonsoribus notum est id, quod accidit in possessione Cardinalis Pepli, qui cum paludes ad culturam revocasset, & in agrum verteret, agrum arboribus virgultis ornavit, sed cum ulteriùs illum dilatare vellet, ignem sylvestribus arboribus, virgultisque admovit, qui per radices arborum serpens cultumque, incultumque agrum vastavit, & ex cavitatibus in terra factis ingens aquarum copia emersit, uti refert Kircherus de Latio novo, & veteri, cujus verba pluriès mea feci.

TERRACINA.

Terrecina, olìm Anxur dicta, fuit Volscorum Caput, & Metropolis, uti testantur *Cato in lib. de origin.* Leander Albertus, Joannes Camers, aliique Auctores: Ejus mentionem faciunt Scriptores multi, inter quos *Cicero lib.* 2. de Oratore dicens: Duo ait sunt facetiarum genera, quorum alterum re tractatur, alterum dicto: Re si quando quid tanquam aliqua fabella narratur, ut olim, tu Crasse in Memmium, comedisse eum lacertum Largii, cum esset cum eo Tarracinæ de amicula rixatus: Falsa, attamen à te ipso ficta tota narratio, addidisti clausulam, tota Tarracina tùm omnibus in parietibus inscriptas fuisse litteras tria LLL., duo MM. cum quæreres id, quod esset, senem tibi quendam oppidanum dixisse lacerat lacertum Largii mordax Memmius. Hujus Urbis Cives dicuntur Terracinenses, Terracini, aut etiam Terraceni; apud *Polybium lib.* 3. bis Tarracenitæ. Ab Anxure vocantur Anxurates: Terracina autem declinatur numero singulari Terracina, Terracinæ, aut etiam numero plurali Terracinæ Terracinarum; ut videre est apud Livium, & Surium, aliosque Scriptores: De reliquis, quæ ad Terracinam, ejusque Cives spectant, alibi fusiùs.

INSULÆ OSCORUM, ET VOLSCORUM.

Objacent Volsco littori, ac maximè Circejo promontorio, Urbique Terracinæ tres Insulæ Palmaria, Pontia, & Sinonia. Palmaria vulgò dicitur hodie *Palma rola* in Orientem versùs Cajetam sita; Sinonia vulgò *Zannone* versùs Occidentem posi-

posita est. In medio harum visitur Pontia omnium maxima, & antiquis auctorum monumentis celebratissima. *Plinius lib.* 32. *cap.* 11. Appellantur & pernę concharum generis circa Pontias Insulas frequentissimæ, *Livius libr.* 9. anno Urbis Romæ CCCCXLI. ante natum Jesum CCCXII. Suessa, & Pontia eodem anno deductæ coloniæ sunt. Volsci Pontias Insulam sitam in conspectu littoris sui incoluerant: millia passuum 30. ab littore abest. *Diodorus lib.* 19. In Italia populus Romanus cum successus votis responderet coloniam in Insulam Pontiam misit. Olympiadum auctor Olympiadis CCIIII. an. III. Cajus Sorores suas à se construpatas in Pontias Insulas amovit. *Eusebius chronic. lib.* 2. cujus verba ità vertit D. Hyeronimus, scribit Brutius plurimos Christianos sub Domitiano fecisse martyrium, inter quos, & Flaviam Domitillam Flavii Clementis Consulis ex Sorore neptem in Insulam Pontiam relegatam, quia se Christianam testata sit. Est autem Insula Pontia à littore, & Urbe Terracina distita triginta duobus milliaribus, sive ut Strabo loquitur ducentis, & quinquaginta stadiis; & hęc sunt loca maritima Volscorum.

V E L I T R Æ.

Trans Albanum Montem, in hujus radicibus erat opidum Velitræ, quod hodiè nobilis est Civitas, Episcopali dignitate, quam Decanus Purpuratorum Patrum obtinere amat, exornata, vulgò *Veletri*. Volscorum fuisse opidum testatur *Livius lib.* 2. Volscis, inquit, devictis Veliternus ager ademptus est. *Dio. lib.* 45. & ex eo *Zonara annal. lib.* 2. in Octavio Augusto, C. Octavius Velitris oriundus erat. *Dionys. lib.* 3. Nec à Volscis pacata fuerunt omnia Marcio (scilicet Anco Marcio Rege) quos cum exercitu alacritèr adortus magnam reportavit prædam, & Urbe illorum Velitris obsessa, fossisque, ac valle cinctis occupatis, sub die campis ad murorum oppugnationem se accinxit. Idem *Dionys. lib.* 6. ab Urbe condita CCLX. ante natum Jesum CCCCXCIII. cum Volscis citò debellatum est simul castra vi capta, Velitræque obsidione domitæ nobile gentis opidum. *Livius lib.* 2. Incommodo bello in tam arctis commeatibus vexati forent, in Voscos jam moventes arma pestilentia ingens invasisset. De eadem *Dionys. lib.* 7. Tanta namque repente Volscos invasit pestilentia, quan-

quanta nullibi nec apud Græcos, nec apud Barbaros fuisse memoratur, nulli parcens ætati, nulli conditioni, nulli sexui, sive in debiles incideret, seù in validos, cujus cladis magnitudo satis liquere potest ex nobili ejus gentis Urbe Velitris, quæ magna prius, & populosa sic tum exhausta est, ut decima tantùm pars incolarum reliqua manserit; ceteris omnibus extinctis, quare tandem, qui huic calamitati superfuere legatis missis desolationem Patriæ conquesti se, & sua dederunt in potestatem Populi Romani.

C O R A.

Proxima hinc versùs Ortum Solis æstivi est Cora opidum hodiequè idem nomen servans, sed divisum in oppidum superiùs, & inferiùs; Nonnullis dicta fuit Caura, & Saura. *Plinius lib.3. cap.5.* Corani, inquit, à Dardano Trojano Orti; *Martianus lib.6.* Coram condidit Dardanus, & *Solinus cap.8.* Quis ignorat conditam Coram à Dardanis. *Livius* Coram Volscis adscribit *lib.2.*, ubi ait. Hac ira Consules in Volscum agrum legiones duxere; Volscos consilii penam non metuentes, nec opinata res perculit, armorum immemores obsides dant CCC. principum à Cora, atque Pometià liberos. Volscorum fuisse opidum situs ipse satis, superque demonstrat; sub jurisdictione Romani Senatus modò esse perhibetur.

N O R B A.

Est opidum, quod vulgò dicitur Norma; Arcem testatur fuisse Volscorum in pomptino agro *Livius lib.2. dicens*. Norbæ in montes novam Coloniam Romani, quæ arx in pomptino esset, miserunt. Sub Norbà scaturit lacus Nymphæus, & hinc fluvius Nymphæus inter Antium, & Circejos in mare se exonerans, haud procul à lacu Nymphæo spectantur vestigia Castri Nymphæi stantibus adhùc nonnullis muris.

S I G N I A.

Ultrà Norbam versus Orientem est Signia, vulgò nunc Segni; nomen accepit à Signis, quæ illic in Castris fixerunt Romani milites. *Ex Dyonis. lib. 4.* Coloniam Tarquinius deduxit Si-

gniam haud equidem consulta opera, sed casu fortuito, cum in eo campo milites hibernantes castra ità communiissent, ut nihil ab oppido differrent: *Strabo lib.5.* vinum quod alvum maximè sistit Signinum dictum. *Plin. lib. 14. cap. 6.* Vinum quod Signiæ nascitur austeritate nimia continendæ utile alvo inter medicamina numero. Signia Episcopali dignitate gaudet, ac nobilis est Civitas, & viris conspicuis in omni scientiarum genere scatet.

S E T I A.

Opidum Volscorum fuit, vulgò vocatur Sezze, & Terra est Latii paludibus pomptinis imminens. *Hinc Martial. lib. 14. Epigram. 64.* inquit.

Pendula pomptinos, quæ spectat Setia campos
Exigua vetulos misit ab Urbe cados.

Colonia Romanorum illùc deducta, Vellejo teste 8. anno post Urbem à Gallis captam. Inter cætera rariora vinum Setinum maximè celebratur, ut suprà audisti ex *Martial.*, *& Plin. lib. 14. cap. 6.* Divus Augustus Setinum prætulit cunctis; & *Juvenal.* Lato Setinum ardebit in auro. *Livius in fine lib. 7.* Privernates Norbam æquè Setiam finitimas Colonias Romanorum incursione subita depopulati sunt.

S E R M O N E T A.

Porrò in eodem jugi dorso, qua Velitras itur à Setia consimili situ est opidum vulgari nunc vocabulo Sarmoneta: Id esse judicat Cluverius, quod *Plinius lib. 3. cap. 5.* nomine Sulmo inter ea antiqui Latii, cujus finis erat Circeus Mons, recensetur, opida, quæ jam tùm interiisse, ait, sine vestigiis, nam ut Pelignorum olim caput Sulmo vulgò nunc vocatur Sarmona, sit iste Latii Sulmo eodem dicitur vocabulo, sed diminuto Sarmoneta. *Virgil. lib. 10. Æneid.* Sulmone creatos Quatuor hic Juvenes, totidem quos educat Ufens.

P R I V E R N U M.

Ultrà Setiam versus Tarracinam euntibus est opidum vulgari hodiè vocabulo Piperno, à quo ad duo circitèr millia passuum

circa

circa Amasenum amnem, qua itur Anagniam ruinæ conspiciuntur ingentium ædificiorum antiquæ Urbis; nomen hodierni opidi, tum situs dictarum minarum apertè indicant vetus hic fuisse Privernum. Frequens mentio fit de Priverno apud Auctores. *Livius lib.*8. Privernum profectus extemplò acie conflixit, haud magno certamine devicti hostes, opidum captum, redditumque Privernatibus, mox municipium factum ostendit ibidem. Frontinus de Coloniis, ait Privernum opidum muro ductum, Colonia à militibus deducta est sine Colonis. Festus inter Præfecturas connumerat, in quas solebant ire Præfecti, quos Prætor Urbanus quot annis in quæque loca miserat legibus. Atque hactenùs opida Volscorum dicta sunt, quæ supernè ex dicto montium jugo Pomptino campo imminebant, nunc ipse campus exponendus est.

SUESSA POMETIA VOLSCORUM.

In campo Pomptino à Velitris versùs Meridiem tendentibus erat Suessa cognomine Pometia ad discrimen Suessæ Auruncæ, quo se contulerunt incolæ Pometiæ, destructa à Tarquinio Superbo Suessa Urbe amplissima, de qua *Virgil. sexto Æneid. versus finem*.

Ponetios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.

Pometia Civitas dicta fuit etiam Pontia, & Pomptia unde Pontinæ, aut Pomptinæ paludes denominatæ: Auctor de Viris Illustr. in Tarquinio Superbo, ait; Latinos, Sabinosque domuit, Suessam Pometiam Volscis eripuit. *Livius lib.*2. Eodem, inquit, anno duæ Latinæ Coloniæ Pometia, & Cora ad Auruncos deficiunt, *& lib. eodem*. Postero die ad Suessam Pometiam, quo confugerant hostes legionibus ductis intrà paucos dies opidum capitur; Ex dictis *Livii in hoc lib.* patet Pometiam haud procul Latii finibus fuisse sitam scilicet propè Coram, atque Velitras. Itaque ab hoc loco tota ista planities, quæ Velitris, Coræ, Norbæ, Sulmoni, Setiæ, atque Priverno subjacet ad Terracinam usquè, quæ pomptina erat palus, campus, seu ager pomptinus appellatus fuit, à cujus fertilitate præcipuè in pomis perspecta Pometia nomen accepit olim.

MARCIUS COLLIS.

Sea Mons Marcius Volscorum erat propè Lanuvium vulgò Ciuita la Vigna, vel ut aliis placet S. Gennaro. *Liv. lib.6.* Tertiam partem exercitus Camillus ad Volscos duxit, nec procul ab Lanuvio ad Marcium (is collis dicitur) castra oppugnare est adortus. *Diodorus in fine lib.14.* Tribuni igitur Consulares delectu militum habito, & copiis in apertum eductis ad Marcium, quod vocant castra posuere ducenta ab Roma stadia scilicet 25. millia passuum, quæ ut ait Cluverius rectè congruunt in Livii locum haud procul à Lanuvio, quod opidum 20. milliaribus ab Roma abesse *cap.4.* ostendit idem Auctor; editum fuisse locum in colle aliquo, seu monte circa Albani jugi radices patet ex Plutarchi verbis. Dictator postquam dictus est Camillus nunciatum legiones cum tribunis Consularibus à Latinis, ac Volscis obrideri, longo flexu Marcium montem exercitum circumduxit, castraque à tergo hostium clam est metatus. Fuit itaque hic collis unus ex iis, qui ex hac parte pomptinum campum includunt. Lanuvium ipsum aliquando ad Volscos spectasse volunt nonnulli.

CORIOLA.

Circa idem Lanuvium simul Ariciamque, & Ardeam fuit Urbs plurali numero Latinis Corili, Græcis singulari Coriola dicta, & ipsa quondam una inter primarias Volscorum habita. Opidani Coriolani dicebantur. Plutarchus in Cn.Marcio Coriolano. In Volscorum gente principatum obtinebat Coriolanorum Urbs. *Dyonis. lib.6.* Sequenti die cum exercitu Coriolam petiit Urbem nobilem, & Volscorum quasi caput; in qua, & validæ erant copiæ, & firma mœnia, resque ad bellum necessariæ iamdudum ab opidanis præparatæ; *Valer. Max.lib.4. cap.3.* Cn.Marcius, cui Corioli Volscorum opidum captum cognomen adjecit; Coriolos, seu Coriolanum agrum Ardeatino, Arcinoque ab Oriente fuisse conterminum, nempè ab Lanuvio ad Antium versus, qua Solonius campus eidem Coriolano agro fuit confinis ex Livio deducit Cluverius.

LON-

LONGULA, ET POLUSCA.

Circa Coriolos fuere Longula,& Polufca opida Volfcorum *Liv.lib.2.*Alter Conful [fcilicet Posthumius Cominius] ad Volfcorum bellum miffus Antiates Volfcos fundit, fugatque compulfos in opidum Longulam perfequitur, mænibus potitur, indè protinùs Polufcamitem Volfcorum cæpit tùm magna vi adortus eft Coriolos. *Dionyf. lib.6.* Pofthumius Cominius primos Volfcos adoriendos ratus primo impetu cæpit opidum eorum Longulam, & relicto ibi præfidio cum exercitu ad aliud Volfcorum nomine Polafcam contendit haud procul ab Longula diffitum: Hic quoque relicta modica præfidiorum manu fequenti die exercitum ad Coriolos duxit Urbem admodùm nobilem, & Volfcorum veluti Caput. *Liv. lib.2.* de Marcio Coriolano loquens. Satricium, Longulam, Polufcam, Coriolos novella hæc Romanis opida ademit; nam Polufca, Poluftia, hinc Poluftini, Polufcani, ab Longula Longulani; legitur. *Dionyf. lib.8.* fub vefperam demum caftra pofuit ad opidum Longulam in terreno quodam tumulo ad arcendam vim idoneo.

S A T R I C I U M.

Haud procul à Longula, & Polufca erat Satricium Volfcorum pariter opidum. *Livius lib.4.* Furius, ac Valerius ad Satricium profecti, quo non Volfcorum modò Juventutem Antiates ex nova fobole felectam,fed ingentem Latinorum, Sternicorumque conciverant ex integerrimis diutina pace populis; & poftea; Senatus Satricium Coloniam duo millia Civium Romanorum deduci juffit bina jugera, & femiffem agri adfignati, ac deindè ab Antio Satricium, à Satricio Velitras, inde Tufculum legiones ductas paulo poft fufi hoftes cum Satricium, quod duobus millibus, indè aberat,non caftra peterent ab equite maximè cęfi, caftra, capta, direptaque. Ab Satricio nocte, quæ prælio proxima fuit, petunt Antium; *lib. 28.* Multa prodigia nunciabantur Terracinæ Jovis Ædem, Satrici Matris Matutæ ab Cęlo tactam; Satricanos haud minùs terrebant inÆdem Jovis foribus ipfis duo prolapfi angues. Ex allatis patet dicta Volfcorum opida Satricum, Longulam, Polufiam unà cum Corilis fita fuiffe inter Velitras,

tras, Lanuvium, Ardeam, Antium, Asturamque flumen eo scilicet ordine, quo modo recensui ità ut Satricium Velitris, & Lanuvio, Corioli Ardeæ, & Antio fuerint proximi, reliqua duo in eorum medio.

VERRUGO.

Volscorum fuit opidum in confinio Æquorum: *Diodor. lib.* 14. Ex Verrugine autem opido ab hostibus ejecti sunt. *Liv. lib.* 4. Anno Urbis CCCX. Læti audiere Patres Volscos, Æquosque ad communitam Verruginem fremere. *Valer. Max. lib.* 3. *cap.* 2. C. Sempronio Atratino Consule cum Volscis apud Verruginem parum prosperè dimicante. *Liv. Anno Urbis CCCXXXII.* Verruginem in Volscis eodem exercitu receptam, populationesque, & prædas, & in Æquis, & in Volsco agro ingentes factas: Mox in Volscis accepta clades amisso Verrugine præsidio. Fuit itaque opidum Volscorum in confinio Æquorum inter Velitras, Coram, & Algidum Æquorum opidum.

ECHETRA.

Eodem tractu in Æquorum simul, & Hernicorum confiniis alia Urbs Volscorum clarissima fuit Echetra, seù Ecetra. Hinc Echetrani, & Ecetrani. Stephan. Echetra opidum Italiæ in Volscis opportuno loco situm. *Liv. lib.* 2. Decedentem Roma Ecetranorum Volscorum Legati rebus suis timentes post Pometiam captam adeunt, his ex Senatus consulto data pax, agerque ademptus. *Dionys. lib.* 4. Nondum finito Festo Legati ab Auruncorum gente veniunt, hi in Senatum introducti reposcebant Volscorum Echetranorum agrum, quem Populus Romanus Echetranis ademptum colonis diviserat in præsidium contrà eam gentem missis. *Dionys. lib.* 10. Captis nullo negotio castris Echetram exercitum duxit, quæ tunc clarissima erat, & optimo loco sita Urbs. *Livius lib.* 4. Cum Volscis inter Ferentinum, atque Echetram collatis signis dimicatum. Echetra itaque ultrà Tusculum, & Algidum supra Norbam, Signiamque versus Septentrionem inter Coram Volscorum, & Anagniam Hernicorum, qua Volsci Æquis simul, & Hernicis fuere contermini, extabat, ait *Cluverius in histor. Italiæ.*

AR-

ARTENA.

Tres Tabernæ, & Forum Appii.

Eodem tractu fuit, & Artena opidum. *Liv. lib.*4. Artena inde Volscorum opidum ab tribunis obsideri cepta, mox diruta, & Arce, & Urbe Artena reductæ legiones ex Volscis.

Intrà Volscorum Regionem, & campum pomptinum Tres Tabernæ fuerunt, quæ apud Asturam flumen fuisse deprehenduntur, ubi locus nunc vulgò Cisterna. *Cic. lib.*2. *Epist.*12. ad Atticum Emerseram commodè ex Antio in Appiam ad Tres Tabernas, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus. *Acta Apostol. cap. ultimo*. Atque ità contendimus Romam, unde fratres cum de nobis audivissent, profecti sunt nobis obviam ad Appii usque Forum, & Tres Tabernas. Forum Appii ex Scholiis Horatii nomen erat oppidi, quod circa Nymphęum flumen inter Clostra, Asturam, & Sulmonem modo Sermonetam situm fuisse opinatur Cluverius. *Plinius lib.*14. *cap.*6. Divus Augustus Setinum vinum prætulit cunctis, nascitur supra Forum Appii. Hic autem situs egregiè congruit cum itinerariis, quæ 18. millia passuum ab eo habent Terracinam usque, & Setia è montibus ei loco imminet. Locus ad Spondas dictus tria circitèr millia passuum à Tribus Tabernis abfuit Romam euntibus. Alter locus ad medias dictus medio fere fuit itinere inter Forum Appii, & Terracinam, unde ei nomen quæsitum. Atque hactenùs loca in pomptino campo, & circa eum sita à nobis explicata sunt.

FRUSINO.

Septem millia passuum ab Hernicorum oppido Ferentino est oppidum perantiquum Volscorum Frusino. Volscorum fuisse patet ex *Liv. lib.*10. scribente Frusinates tertia parte agri damnati quod Hernicos ab eis sollicitatos compertum; Frusinates itaque non erant Hernici, quos sollicitabant, sed Volsci gens contermina Hernicis ab Astro. *Diodorus lib.*20. Romani Frusinone expugnato agrum vemundedere. Coloniam fuisse Frontinus ait; Festus verò inter Præfecturas numerat. Frusinone natos fuisse Sanctos Pontifices Hormisdam, & Silverium, qui exul in Insula Pontiana

na obiit, sacra historia edocet. Adest ibi Arx, ubi cum familia armata residet modò Gubernator Generalis Provinciarum Maritimæ, & Campaniæ, qui plures Civitates, ac Terras sibi commissas regit.

FERENTINUM.

Haud procul à Frusinone oppido est prænobilis, & Episcopalis Civitas Ferentinum inter Hernicorum oppida à Cluverio in descriptione Italiæ collocata. Volscorum tamen fuisse colligitur ex *Liv. lib.*4. *circa finem dicente*. Ferentinum, quò magna multitudo Volscorum se contulerat cepere, minùs prædæ, quam speraverant, fuit: Quod Volsci postquam spes tuendi exigua erat, sublatis nocte rebus oppidum reliquerunt. Captam à Romanis hanc Civitatem Hernicis donatam asserit *Cluverius cap.* 6., ubi Volscorum fuisse docet.

FREGELLÆ.

Fregellæ;anum numero plurali declinatur hæc Civitas,quam præterfluebat Liris ad Minturnas sese effundens: Volscorum fuisse tradit *Livius lib.*8. *dicens*. Fregellas Sidicinorum is ager, deindè Volscorum fuerat, Colonia deducta, & ibidem. Non posse dissimulare ægrè pati Civitatem Samnitum, quod Fregellas ex Volscis captas, dirutasque ab se restitueret Romanus populus; hinc Fregellanus Steph. Epitom. Fregellæ oppidum Italiæ, quod antiquitùs erat Opicorum, postea vero Volscorum fuit factum. *Strabo lib.*5. Fregellæ nunc quidem vicus, ac olim Urbs celebris, & plerarumque modo dictarum anteà Caput: Hinc Auctor ad Herennium ò perfidiosæ Fregellæ quàm facilè scelere vestro contabuistis. *Vellejus lib.* 1., ait. L. Opimus Consul, qui Fregellas exciderat.

FABRATERIA.

Vulgò nunc Falvatera Volscorum oppidum fuit teste *Livio lib.*8. Cujus principio anni Legati ex Volscis Fabraterni, & Lucani Romam venerunt, scilicet anno Urbis CCCCXIIII. ante Jesum CCCXXIX. *Vellejus lib.* 1. Fabrateria deducta Colonia est, & *Strabo lib.*5. Fabrateria, quam Trenus præterlabitur amnis;

nis; apud Lirim fluvium eam collocat Cluverius, est autem oppidum nimis tenue.

A Q U I N U M.

Infrà Treni confluentem medio itinere inter Fabrateriam, & Aquinum Melphes fluvius in eundem confluit Lirim, (fuit autem Melphis fluvius satis notus ex Cluverio, & Frontino) ab Leva tamen ripa vulgò nunc Melfa dictus, & Aquinum Civitas episcopali dignitate insignis, insignior verò gloria S. Thomæ Aquinatis; Idiomate nostro vocatur Aquino. Coloniam fuisse testatur Plinius, Tacitus, & Frontinus. *Strabo lib.5. ait.* Aquinum Urbs est magna, quam magnus præter fluit amnis Melphis, at nunc parva est Civitas, ac penè desolata; ejus Episcopus in Terra Pontecurvi residere solet, ubi Seminarium, familia armata, & Vicarius Generalis eidem assistit.

I N T E R A M N A.

Sequitur hinc Aquinum Interamna ad differentiam Interamnæ in Umbria Lirinas dicta ab amne Liri. *Liv. lib.26.* Inde præter Interamnam, Aquinumque in Fregellanum agnum ad Lirim fluvium ventum. *Idem lib.10.* Samnites Interamnam Coloniam Romanam, quæ via Latina est, occupare conati. *Strabo lib.5.* Interamnium intra confluventes duorum amnium Liris, atque alterius, scilicet erat inter Casinum, & Aquinum ad amnem Lirim; unde non est, quæ vulgò nunc dicitur l'Isola, quod est opidulum longè extrà viam Latinam versus Septentrionem, ait Cluverius.

C A S S I N U M.

Ultimum novi Latii, seù Volsci agri in via Latina fuit Cassinum oppidum multis memoratum. Frontinus, ait, Cassinum muro ducta Colonia. Non constat, utrum Samnites novum hoc condiderint opidum, an ex Volscis captum novo tantum hoc nomine Casinum appellarint. In latere, seù sinu montis, ubi vetustissimum fanum Apollinis S. Benedictus destruxit, & aram Sancti Martini excitavit, uti constat ex Dialogo S. Gregorij, anti-

quum illud fuit opidum Casinum, sub quo fuit Villa Terentii, ut Cicero, & Varro narrant. Existit ibidem modo celeberrimum S.Patriarchæ Benedicti Cœnobium vulgari vocabulo Monte Casino.

A T I N A.

Seu Atinum, suprà Casinum, Aquinumque versùs Septentrionem circà Melphis fluvii fontes est antiqua in primis Volscorum Urbs Atina, hodieque nomen id retinens; Atino. In edito,& nivoso colle sita est apud Appenninum montem,& Melpham fluvium agrum illius irrigantem. Nobilis olim fuit,& Episcopalis Civitas; Episcopatus dignitate orbata est tempore Innocentii Papæ Tertii. Atina muro ducta Colonia, quam deduxit Nero Claudius Cęsar, ait Frontinus,ubi agit de Coloniis. Apud paludes pomptinas malè collocat Servius; conditam fuisse volunt à Saturno nonnulli.

ARPINUM, ET ARCANUM.

Ab Atina versus Solis occasum inter Melphem, & Lirim, sed propiùs hunc antiquissimum est ibidem oppidum Arpinum, vulgò Arpino, Ciceronis Patria. *Hieronymus in Eusebii Chronic. lib.*2. Cicero Arpini nascitur matre Helvia, Patre Equestris ordinis ex Regio Volscorum genere, quippe ad Appium Tullium clarum Volscorum Regem generis principium referunt. *Saluft. de bello Jugurt*: Is natus, & omnem pueritiam Arpini altus, scilicet C. Marius Septies Consul, cujus Patria fuit. *Livius lib.* 9. *eodem*, inquit, anno Sora, Arpinum, Serennia recepta ab Samnitibus, *& lib.*10. *eodem*, ait, anno Arpinatibus Civitas data. Inter Arpinum, atque Aquinum prædium fuit Quinti Fratris nomine Arcanum. *Cic. in Epist.* In Arcano fui, mox pransimus in Arcano. Apud Martyrologium Romanum 4. Kal. Junii. Arcani in Latio S. Eleutherii Confessoris, cujus historiam habet Ecclesia Aquinas, uti testatur Cluverius in histor. Italiæ.P.Clavellus, quem citat *Theodorus à Valle lib.*1.*cap.*3. *histor. Privern.* asserit Arpinum à Saturno conditum fuisse, ibique Priapum prò insigni ab eodem relictum; verum hęc videant Arpinates.

SO-

S O R A.

Suprà Arpinum, & Ciceronis Villam, Fribenique confluentem apud dexteram Liris ripam situm est opidum antiquissimum, cui nomen etiam nunc manet Sora, unde Soranus. Episcopalis est, & prænobilis Civitas viris in omni scientiarum genere conspicuis statens. Eam suis Natalibus illustravit Cęsar Cardinalis Baronius Sacræ Historiæ Pater; Ducatus titulo insignita est; illùc plures nobiles familiæ è Terracina se contulerunt tempore bellorum civilium inter Terracinenses, ut ibi pacificè degerent, inter quas est Carrara gens. *Livius lib.* 7. Consules Dictatoris exercitu ad bellum Volscum usi Soram ex hostibus incautos adorri cęperunt, quod fuit anno Urbis CCCCIX., anre Jesum CCCXLIIII. *Idem lib.* 10. Sora agri Volsci fuerat, sed possederanr Samnites. Frontinus inquit, Sora muro ducta Colonia jussu Cęsaris Augusti. Hæc itaque funr loca præter alia nobis ignota, quibus Oscorum, Volscorumque Regio concludebatur; Horum descriptionem cumulatissimè exegir Philippus Cluverius in hist. Italiæ, cujus verba pluries mea feci in omnibus ejus doctrinam ferè prosequutus: Meæ enim videbantur partes priùs aliqua de Volscis, eorumque præcipuis Urbibus ac locis, quàm quidquam de Anxure, seù Terracina eorundem Metropoli attingerem, de qua mox speciatim nobis differendum erit.

C A P. III.

De Civitate Terracina.

Recensitis Volscorum Urbibus, oppidis, ac locis, reliquum est, ut Terracinam scriptis speciali cura exaratis prò viribus illustremus. Intra præfatam itaque Volscæ Gentis Regionem in antiquo littorali Latio Romana Campania hoc tempore nuncupato haud multum elati collis ad radices propè mare versus Orientem, & non procul à paludibus pomptinis, Ufens ubi fluvius in Tyrrhenum devoluirur, Terracina olim Volscorum Caput, & Metropolis; nunc verò Episcopalis Civitas sese spectandam præbet, media ferè inter Urbem Romam, & Neapolim, à quibus sexaginta milliaribus distat, licet eam quinquagesimo

milliari ab Urbe semotam *lib. 3. bell. civil.* collocet Appianus, quod non videtur absurdum;tale enim compendium faciebat Regina viarum Appia, quæ priùs extabat. Distat etiam Terracina à Priverno tresdecim,à Fundis milliaribus decem, & ex hac parte Status Ecclesiastici maritima loca claudit. Parùm autem aberat eadem Civitas ab eo loco, cui nomen Lautulæ, de quo *Livius lib. 7. versus finem*: Cohors una cum haud procul Anxure esset ad Lautulas saltu angusto inter mare,& montes consedit ad excipiendos, quos Consul aliis, atque aliis, ut ante dictum est causis, mittebat, *& lib.9.idem ait*: Obviam itum hosti, atque ad Lautulas ancipiti prælio dimicatum est. Non cædes, non fuga alterius partis, sed nox incertos, victi, victoresque essent, diremit; hujus prælii certamen aggressurus, ita Dictator affatur milites. Locis, inquit, angustis, milites, deprehensi, nisi quam victoriæ patefecerimus, viam nullam babemus. De eodem loco *Livius loco videtur lib. 22.*, ubi ait. Eo fortè die Minucius se coniunxerat Fabio missus ad firmandum præsidio saltum, qui super Terracinam in arctas coactus fauces imminet mari, ne immunito Appiæ limite Pænus pervenire in agrum Romanum posset. Conjunctis exercitibus Dictator, ac magister equitum castra in viam deferunt, qua Hannibal ducturus erat; duo enim millia hostes aberant. Lautulas transeuntibus Cajetam versùs descendendo præfati collis propter radices occurrebant in planitie sitæ Amyclæ Urbs celeberrima à Laconibus Sociis Castoris, & Pollucis condita Pythagoræ leges observans; quapropter cum ejus Cives animalia occidere nefas crederent, serpentum morsibus, qui scatebant ibidem, paulatim destructa fuit, & cum gens reliqua stupidi ingenii, & timida esset; nonnulli lepidi homines eam nuncio adstantium hostium terrebant, quod cum falsum esse pluriès repererint stolido consilio legem tulerunt, nequis in posterum similes rerum eventus ex suis annunciaret, ad quam cum omni rigore servandam etiam jurejurando se obstrinxerunt:Non latuit hostes stolidæ legis sanctio; Ab his enim invasi, cum nemo esset, qui aut loqui, aut hostium adventum nunciare, aut ad pugnam animare auderet ad unum omnes Civitate deleta occubuerunt; & sic Amyclæ tacendo perierunt, unde Satyricus Lucilius ait; mihi necesse est loqui, nam scio, amyclas tacendo periisse; & Virgil. tacitis regnavit Amyclis. Sed ut ad Urbem Terracinam,

nam, à qua digressi sumus, revertamur, conditam eam vult *Ferrarius in suo Lexic. geograph. olymp.* 181., unde tamen hoc ipse excerpserit, ignoramus: Certè hæc antiquissima, ac prænobilis Civitas suæ originis auctorem, sedisque Regiæ fundatorem Janum perantiquum Italiæ Regem semper agnovit, ac venerata est, qui Janus multas Civitates, uti docet Berosus, in Italia ædificavit, & regnare cępit ex calculo nonnullorum anno mundi 2765. Ea proptèr factũ est, ut Cives Terracinenses ejus effigiem usque ad nostram ætatem in pariete Vici vulgò Capo la lingua expressam detinere consueverint; cæterum hujus rei locuples testis est Joh. Henricus in suo Mercurio Italico dicens. Antequam Terracinam in eas, Jani de oppido aliqua audi. Nonnulli volunt, inter quos est Schottus, originem duxisse à Spartanis, qui asperas Lycurgi leges fugientes ad has plagas appulerunt, ibidemque sedem suam fixerunt: Verum enim verò propriùs veritati accedunt, qui Janum hujus Civitatis auctorem faciunt, cum hæc non solum sit, ac fuerit constans, & apud omnes per sæculorum curriculos inveterata opinio, sed etiam confirmata à cultu prænominati Jani, qui inter Deos relatus apud Terracinenses colebatur in delubro ejusdem nominis: Erat autem situm hoc Templum haud procul à Palatio Perillustris familiæ de Vecchis, ubi spectantur adhùc nonnulla minarum, magnorumque ruderum ex candido marmore constantium vestigia, quorum aliqua extraxit inventa in subterraneis locis bonæ mem. Dominus Cęsarius de Vecchis, dum, me puero, fundamenta peramplæ suæ domus jecit. Corruit prædictum Fanum ea tempestate, qua Civitas Terracina igne, ferroque devastata fuit, & Templum Apollinis Antiquitate famosum consimile infortunium subiit; hinc Vicus ei proximus hactenùs appellatur vulgò il Tempio; neque prioris ævi Cives nomen Jani addiderunt, quoniam locus ille, vt dicitur, lippis, & tonsoribus notus erat. Dubium autem esse potest, quinam fuerit hic Janus Terracinen. Urbis auctor, & fundator, nam ferè omnes Nationes suos primos fundatores Janos nuncuparunt, cum tamen is Bifrons apud Anxurates exprimatur, haud difficile est, coniicere, esse eum eundem, qui prudentissimus, ac sapientissimus Italiæ Rex habitus est, quique Saturnum à Jove Filio Regno expulsum, & exagitatum, navique in Latium advectũ hospitio suscepit, suique Regni æquo animo participem fecit. Bifrons

frons verò (quod nonnulli inscitiæ ergò vitio vertunt) fuisse fingitur,quatenus suæ excellentis sapientiæ, ac palmaris prudentiæ dotibus,& pręterita sciret,& futura pręvideret. Confirmat,ac penè consolidat meam conjecturã conglutinata apud Terracinenses in ore ferè omnium traditio, quæ docet, Saturnum à Jano eorum fundatore excettum novo saxo, novisque muris Civitatem Terracinæ sibi assignatam condecorasse; Vnde quid mirum est si Priapum hortorum Deum habitum in nonnullis parietibus ejusdem Civitatis insculptum inspicimus? Id non aliundè processit, nisi ex eo, quod Urbem Terracinen., quam fundaverat Janus, Saturnus excoluit, & tale signum in testimonium sui regiminis, & ornatus apposuit: Hinc P.Clavellus in lib.antiquit. Arpin. ideò asserit à Saturno ædificatum fuisse Arpinum, quia ibidem pro insigni Priapus spectabatur, quem pro insigni Idem Saturnus memoriæ ergò reliquit; quin immò hujusmodi signa in Civitate Alatrina,& Atinen., quas Saturnum condidisse ferunt, olim etiam cernebatur, & ipsa ab eodem Saturno fundatore insculpta fuisse asseverabant ex traditione illarum Cives, ut mihi ex juris fide dignis innotuit. Nihil moror itaque sententiam illorum, qui ad Anxurem filium Jovis Pseli exordia hujus Civitatis referunt, cum solidior sit ratio militans prò præfatis Saturno, ac Jano, & Anxur filius Jovis Beli forsitan nunquam in rerum natura extiterit. Dicta fuit autem Terracina, seù Tarracina olim Trachina, uti auctor est *Strabo lib.6.* ab asperitate loci utpotè saxosi, in quo posita erat, seù potiùs ut volunt aliqui ab asperitate morum, quibus Lycurgi monitis, ac legibus efferati Lacædemones cum Volscæ Gentis populis commixti eosdem imbuerunt, ac præcipuè Terracinam Volscorum Caput, & Metropolim, in cujus territorio Templum Deæ Feroniæ ibidẽ appellentes condiderunt. Nonnullis Terracena inscribitur, quod vocabulum Terracena prò Terracinà restitui voluit Fulvius Volsinius falsa forsitan, ac prępostera opinione ductus; fuit enim quidam lepidus homo, qui ideò Terracenam nuncupatam arbitratus est, quia priscis temporibus apud ejus Cives usus erat, at advenientibus exteris Gentibus, nonnisi in terra stratis cęna porrigeretur; poterant quippe Terracinenses hos mores haurire à Spartanis; Lacedæmones enim verberibus expellebant Hospites indicio Aristophenis ex lege Lycurgi, uti refert *Thomasinus in lib. de tesseris hospitalitatis.*

Ve-

Verumtamen in hujus nomenclaturæ ætimologia, quoniam alia nobis non ſuppetit, ab auctoritate Strabonis non diſcederem. Olim etiam dicebatur Anxur eo, quia, Servio teſte, ibi coleretur Juppiter Anxurus ſub forma pueri raſi, & imberbis, Græcè enim ſecundum aliquos idem ſignificat Anxur, ac ſine novacula; imberbis autem pingebatur Juppiter Anxurus, quatenùs nondum barbam raſiſſet. Fulvius Volſinus ubique apud auctores ſcribendum cenſebat prò Anxur Axur: in nummo enim antiquo legitur Jovis Axur, ubi N. omiſſum eſt, ut in innumeris aliis paſſim inſcriptionibus antiquis; Niſi diſertis litteris perſcriptum in antiquo lapide Colon. Anxurn. inveniſſet, cum quo convenit illud Græco nummi. Haud temere tamen cum Daſquejo noviſſimo Silii commentatore nugatoriorum poſterioris ævi Grammaticorum auctoritatem prætulerim auctoritati Plinii, qui Terracinam Urbem Volſcorum lingua Anxur dictam teſtatur. Anxur autem Volſcorum idiomate nil aliud ſignificare autumat *Andreas Bavius lib.4. Therm.*, niſi ſuperbum, idemque Statius, aliique auctores opinari videntur. *Domitius Calderinus in Comment. Martial.* Anxur ſuperbum dictum aſſerit eo, quia priſcis temporibus ſaxo conditus erat, at poſteà in æquiorem locum depoſita ſit Civitas. Veriſimilior tamen apparet illorum opinio, qui Anxur Volſcorum lingua idem ſonare ajunt, atque antiquam Urbem, ſicut meddix eodem idiomate magiſtratum ſignificat, adeò enim antiqua ſemper habita fuit Civitas Terracina, ut haud improbabile ſit, eam ità nominaſſe Veteres ut mentibus poſterorum inſculpta vel in nominis æthimologia reſideret ejus Antiquitas: Superbum autem vocarunt Anxurem eo, quia cum eſſet Urbs Volſcorum Domina, ac Superior aliis ſupercilio dominata eſt. Ab Urbe Anxure Juppiter, qui ibidem in veneratione erat, dictus eſt Anxurus, cujus uxor Juno Virgo ſub Feroniæ nomine, uti docet Servius, tribus milliaribus à Terracina colebatur in Fano ejuſdem Feroniæ nomine condecorato. Fuit ſiquidem Anxur, ſeù Terracina Civitas Volſcorum primaria, & uti probavimus cap. primo hujus libri eorundem Caput, ac Metropolis, quæ eminentiori loco, atque vaſtiſſima erat: Primum aſſerit Dalecampius in notis Plinii dicens. Terracina olim in altiſſimo monte erat, inde poſteà in æquiorem locum depoſita eſt, ut non ſolùm adhùc ſint veſtigia ædificiorum in Monte, ſed & mu-

murorum, & Kircherus de Latio novo, & veteri, ait, olim in salebrosi Montis vertice Urbs sita erat, & undique circumdata mari, quæ tamen invecto paulatim limo, arenisque aggestis successu temporis continenti accrevit; collegit hoc postremum Kircherus tum ex *cap.* 8. Solini, vbi inquit, Terracina Insula anteà circumflua immenso mari, nunc ævo nectente addita continenti, tùm ex Scholiis ejusdem, in quibus ità legitur. Tarracina etiam Trachina dicta fuit olim Volscorum Metropolis, & quemadmodum ipsa maris abscessu addita continenti, ità Rhegium maris accessu à continenti sejunctum est: Quod autem Terracinam Insulam faciat Solinus, inverisimillium apparet cum versus Occidentem, & Septentrionem continuis montibus cingatur, quos mare amplecti non poterat, potiùs itaque inter Peninsulas collocarem adeò ut versus Orientem, ac meridiem solum aquis Neptuniis allueretur; hinc ex hac parte tractus terrę arenosi, ac parum fertiles existunt: Vastissimam autem fuisse testantur ingentia minarum, ædificiorum, arcuumque cadaverosa monumenta, quæ passim supra montis jugum, & circa ejusdem radices visuntur ità ut si coniecturæ locus daretur, illa superiora non Urbem ipsam, sed partem Urbis superiorem constituisse crediderim hoc enim pacto præfata auctorum dicta conciliarentur, & à reliquis non discreparent. Quam dici autem Volscæ Regionis populis hæc præclarissima Civitas dominata sit, & quænam facies esset ejusdem in primis illis suæ infantiæ exordiis, & progressu temporis, quādo Volscorum sceptris potita leges Gentibus imponebat, ignotum est. Cæterum per multos annos oppugnata Romanorum insultibus restitit, ad demū anno CCCXLIX. post Romam conditam sicut reliquæ Civitates Romano Imperio caput submittere, manusque dare coacta est. Ejus expugnationem ità narrat *Livius lib.* 4. *versus finem*. Tabius, quod maximè petebatur ad Anxur appugnandum sine ullà populatione accessit. Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ sunt; Urbs prona in paludes ab ea parte Fabius oppugnationem ostendit. Circummissæ quatuor cohortes cum C. Servilio Halà cum in minentem Urbi collem cępissent, ex loco altiore, quà nullum erat præsidium ingenti clamore, ac tumultu mænia inuasere; ad quem tumultum obstupefacti, qui adversùs Fabium Vrbem infimam tuebantur, locum dedere scalas admovendi; plenaque hostium juncta erant, & in

mu-

muris dici cædes pariter fugientium, ac resistentium armatorum, atque inermium fuit. Cogebantur itaque victi, quia cedentibus spei nihil erat pugnam inire, cum pronunciatum repente, nequis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis, quorum ad duo millia, & quingenti vivi capiuntur, à cętera præda Fabius militem abstinuit, donec collegæ venirent: Ab illis quoque exercitibus captum Anxur dictitans esse, qui cæteros Volscos à præsidio ejus loci avertissent, qui ubi venerunt, oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere, eaque primum benignitas Imperatorum plebem Patribus conciliavit: additum deindè omnium maximè tempestivè principium in multitudinem munerum, ut ante mentionem ullam plebis, tribunorumque decerneret Senatus, ut stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset: Nihil acceptum unquam à plebe tanto gaudio traditur: Excursum itaque ad Curiam esse, prænsatasque exeuntium manus, & Patres verè appellatos. Eadem ità narrat *Dalecampius in notis Plinii lib.*4. *cap.*11. Capto Anxure. Senatu consulto statutum est, ut militare stipendium ex ære publico solveretur, dictiquè hi milites auctorati: Et Ughelius in Episcop. Terracinen. [inquit] mos militibus solvendi stipendia è Terracinen. bello duxit originem; cum enim C. Servilii Halæ exercitus Terracinam cępisset Dux servatam prædam pro stipendio divisit in milites; sed clariùs totum id, ut mihi videtur exponit *Livius in calce lib.*4. *prædicti*, qui item *lib.*5. circa initium ostendi, quomodo captum à Romanis Anxur iterùm recuperetur à Volscis ità scribens. His tribunis dum cura omnium in Vejens bellum intenta est, neglectum Anxuri præsidium vacationibus militum, & Volscos mercatores vulgò receptando proditis repentè portarum custodibus oppressum est; minùs militum periit, quia præter agros lixarum in modum omnes per agros, vicinasque Urbes negociabantur. Tanto autem dedecori hoc fuit Romanis, ut nunquam cessaverint Urbem Terracinam obsidere, donec ejusdem Castris potirentur, uti docet idem Auctor *eodem lib.*5. in hæc verba. Bellum multiplex fuit eodem tempore, & ad Vejos, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volscis, ut Anxur ab hostibus recuperaretur, & paulò post. At in Volscis depopulato agro Anxur nequicquam oppugnatum loco alto situm, & postquam vis

irrita erat vallo, fossaque obsideri ceptum. Tandem idem *Livius ibidem ait*. Anxur in Volscis brevi receptum neglectis die Festo custodiis Urbis. Ægrè tulere hanc novam Terracinæ expugnationem Volsci, quapropter ferè totius Regni vires ad eam oppugnandam convertunt, uti videtur innuere *Livius lib. eodem dicens*. Et anno Tarquinenses novi hostes exorti, quia multis simul bellis Volscorum ad Anxur, ubi præsidium obsidebatur: Nihil tamen Volscos profecisse constat: Mansit itaque ex hoc tempore Anxur sub ditione Populi Romani, sub quorum dominio itâ habita est, ut semper ne quid mali sustineret ab hostibus fuerit provisum, legimus enim apud *Polyb. lib. 3. Historiar.* quemadmodùm in tertio fędere inter Romanos, & Carthaginenses icto à Romanis etiam cautum, ne Carthaginenses injurias inferant Ardeatibus, Antiatibus, Circeis, Tarracinensibus, cæterisque Latii Ciuitatibus, quæ mari adjacent, & regionem Latinorum complectuntur: Prætereà anno post Romam conditam 425. ante Christum 326. teste *Liv. lib.* 8. L. Æmilio Mamertino, & C. Plautio Deciano Coss. illam Romani Coloniam effecerunt; quorum posteà etiam Municipium fuit, si *Tacito lib.4. histor.*, ubi de Helvidio Prisco, atque *Just. Lipsio ejus comment.* credimus. Certè *Livius lib. dicto ait*. Eodem anno Anxur trecenti in Coloniam missi sunt, bina jugera agri acceperunt, & Vellejus Paterculus, inquit, post triennium Terracinam deducta Colonia: Coloniæ autem Romanæ fuerunt, uti ait Thomas Demsterus, oppida, quo Populus Romanus Cives suos ad incolendum deduxit, quarum duo genera, aliæ jus privatum Civium Romanorum habuerunt, quod jus consistebat in jure privatæ libertatis, connubiorum jure patritio, item testamentorum, tutelarum &c. jura verò publica Civitatis Romanæ non habebant: Aliæ verò nec publica nec privata jura Civitatis Romanæ habuerunt, verùm, qui eo adscripti erant nomine quidem Cives Romani, re verò Coloni erant. Municipium oppidum erat, ut Festus docet, jure Civium Romanorum donatum, & ut præfatus Demsterus ait, municipium id genus hominum dicitur, qui cum Romam venissent, neque Cives Romani essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendũ una cum Romanis Civibus præterquam de suffragio ferendo, aùt magistratu capiendo: Quo autem tempore Terracina municipium facta sit, ignoramus; probabile tamen est id

acci-

accidisse temporibus Reipublicæ Romanæ, postquàm verò dominium Latii, Orbisque Terrarum ad Romanos Imperatores devolutum est, in eodem statu perseverasse haud incredibile apparet, à quibus etiam variis, magnificisque ædificiis condecoratam esse constat: Horum exempla secutos Dites, Equitesque Romanos prædiis,villisque constructis eam secessibus suis frequentasse non præterit. Porrò innumerabiles illæ ædificiorum ruinæ, quæ vel per planitiem agri Terracinen., aut propter viam Romanam spectantur nihil aliud sunt, nisi cadaverosa monumenta arcuum triumphalium, sepulchralium, vel peryſtiliorum Viam Appiam, aut Romanorum Villas, & prædia oxornantium. Terracinam celebratam esse secessibus Romanorum equitum, atque Imperatorum auctor est *Martialis lib. quinto Epigram. primo ad Domitianum Imp.* dicens.

Seu placet Æneæ nutrix, seu filia Solis,
Sive salutiferis candidus Anxur aquis.

Quibus versibus innuere videtur Martialis ea loca secessibus suis frequentasse Domitianum Imper. Frontinus etiam Terracinenses secessus celebravit, vt idem *lib.* 10. *Epigram.*docet scribens.

Anxuris æquorei placidos, Frontine, recessus,
Et propius Bajas, littoreamque domum.

Et paulò ante ad Faustinum ait.

O nemus, ò fontes, solidumque madentis arenæ
Littus, & æquoreis splendidus Anxur aquis.

Svetonius autem *cap.* 39. in vita Tiberii Imperat. hæc alia narrat. Paucos post dies juxtà Terracinam in Prætorio cui Speluncæ nomen erat inibi cęnante complura, & ingentia saxo fortuito delapsa sunt supernè, multisque convivarum, & ministrorum elisis præter spem evasit. Et in vita Galbæ Imperat. eidem ait: Sergius Galba Imper. M. Valerio Messalà, Cn. Lentulo Coss.natus est 9. Kalend. Januarii in Villa colli supposita propè Terracinam sinistrorsum Fundos petentibus: *Cicero autem lib. 7. epist. famil. cap. 23. ad Fabium Gallum scribit*. Ista quidem summa ne ego multò libentiùs emerim diversorium Terracinę,ne semper hospiti molestus sim omninò Liberti mei video esse culpam, cui planè res certas mandaram: Quem locum ità commentatur Paulus Manutius ly Terracinæ inquiens. Vetus nomen Anxur fuit, recentiùs Tarracina. Horatius tamen præter consuetudinem dixit.

Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Versus commoditatem quærens ex antiquo nomine. Priùs igitur nomen mutavit, deindè etiam locum, sed infrà ætatem Horatii, nam cum dixit.

Millia tum pransi tria repimus, atque subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Perspicuè demonstrat sitam in Monte Terracinam fuisse; ex Porphirio subjungit hæc, meritò repsimus, inquit, & impositum saxis, quoniam illis temporibus adhùc Terracinensis Urbs in altissimo Monte erat, indè posteà in æquiorem locum deposita est, ut non solum sint adhùc vestigia ædificiorum in Monte, sed & murorum; quo autem sensu Porphirii verba intelligenda sint, recole, quæ superiùs scripsimus super verbis Dalecampii, qui idem asserit. Verùm hæc à fundatione Civitatis Terracinæ usque ad Nativitatem Domini dixisse sufficiat; reliqua in profundo tenebricosissimi vorticis demersa posteris expiscanda relinquimus.

CAP. IV.

POsteà verò quam Divini Numinis erga humanum genus Misericordia Orbem Terrarũ in profunda Idololatriæ nocte sepultum, moribusque profanis obcæcatum illuminare, & specialitèr Terracinam opera Principis Apostolorum Petri ab Ethnica cæcitate ad suæ Cattholicæ fidei lumen evocare dignata est, tractu temporis ex dominio Reip. Romanæ, Romanorumque Imperatorum cessit in manus Summorum Pontificum, à quibus pluriès erepta fuit, ac tandem recuperata, & in eorundem potestatem redacta, uti nunc perseverat gaudens omnibus gratiis, privilegiis ac beneficiis, quibus fruuntur cæteræ Pontificis Civitates. Conversa itaquè ad Christum Civitas Terracina à Principe Apostolorum Petro, qui circa ann. Domini 46., teste Baronio, S. Epaphroditum primum Episcopum ibi consecravit, & ab Apostolo Gentium Paulo, ut piè creditur, Evangelica prædicatione illustrata, adeò Christiana Pietas adolevit ibidem, ut plurium Sanctorum Martyrum cruore solum inspersum erubescere viderit, & conversionem plurium populorum ad Orthodoxam fidem à suis filiis perpetratam audierit: Erat quippè tùm status hujus Civitatis florentissimus, & amplissimus, & quamvis honore priscæ domi-

na-

nationis non parum est diminuta, neque amplius perinde, ac in primis suæ infantiæ exordis personam imperantis, sed utpotè Municipium Romanum servientis Civitatis personam gereret, erat nihilominùs totius Campanæ Provinciæ Caput, & Præsides Romani ad ejusdem guberniũ missi residebant in ea; quarè confluentibus ex locis finitimis undequaque ad eam populis viros omnibus numeris absolutos numerabat, & veri juris, germanæque justitiæ libra trutinans acta subditorum mulctabat impios: At quoniam ejus Rectores ne primoribus quidem labiis adhùc gustaverant lac Sacrum Evangelicæ doctrinę, cum jam tunc Ecclesia Dei flebiliter jactaretur in suis primis incunabulis, mirũ esse non debet, illos aliquando sævisse adversus Sanctarum Virginum innocentiam. Erat etiam præfata Civitas portu magnifico instructa, superbissimis ædificiis, ac Villis splendidissimis exornata, neque domus surgebant levibus innixæ fundamentis, neque illarum parietes cæmento fragili, calcisque arenosæ ope commissi, conglomeratique extabant, uti testantur plurima veterum murorum vestigia, in quibus aut lapides majores, aut lateres præduri bene, rationeque compacti observantur. Vitiosa ethnicæ superstitionis Fana, adhuc Idololatria regnante, plura extulit Terracina, quorum septem numeravimus, nempe Jovis Anxuris, Jani, Apollinis, Minervæ, Feroniæ; Deæ Majæ, & Deæ Fortunæ. Dum verò tantis ornamentis exculta gloriatur præfata Civitas, & superbire videtur; ecce tibi ab extremis finibus Scythiæ veluti eructata à faucibus Orci barbara, & inhumana Gothorum gens, qui sanguinem Romanum, Romanorumque Municipiorum Diis litantes tanquam ferocissimi belluarum alumni, Duce Alarico, Italiam penetrant, & Romanam Urbem, quæ Pœnum sustinuit, expugnant, diripiuntque Pontifice Zosimo; tanto autem odio ferebantur adversus nomen Quiritum, ut exardescentes instar voracissimi ignis posteà quam opima quæque Urbis exederint, in totum Latium eis obnoxium grassari non dubitaverint, & incredibili irruptione omnia susdeque vertentes Viam Appiam, sepulcrales lapides, & magnifica quæque Veterum monumenta fœdè vastaverint, novo mortis genere mortuorum signa delentes, at quia his omnibus Terracina scatebat, eam miserrimum in modum deformarunt splendida quæque in solum demittentes, igne, ferroque Urbem ipsam corrumpentes, & cuncta ferè obliterantes; ex quibus dam-

nis

nis adeò jacere cæpit, ut penè à splendore Civitatis dejecta in pessimum statum abierit; Et quamuis post exiccatas paludes pomptinas opera Decii Patritii Theodoricus Gothorum Rex eam novis muris, novisque ædificiis excoluisse dicatur, nihilominus beneficiis majora detrimenta fuerunt, quæ semper ultrà processissent, nisi barbaram gentem Justinianus magnus Imp: virtute Belisarii Ducis acerrimi ex Italia exterminasset, quà super re ità leges *lib.1. cap.11. de bello Gothico apud Procopium*. Gothi verò, qui apud Romam circumiectisque in locis degebant, & vehementer mirati anteà fuerunt, adeò cessare Theodatum, ut hosti appropinquanti se, & congredi nollet, non leviter suspicantes eum Justiniano Augusto Gothorum res ultrò prodere, nequè aliud curare, nisi ut in otio, fortunis abundanti vitam traduceret, ubi nuntius venit captam esse Neapolim, horum omnium culpam in ipsum palàm coniicientes, in locum coniere, qui Roma 280. stadiis distat, & à Romanis Regeta dicitur. Is castris commodissimus visus est, quod multa habeat equorum pascua, ac rigetur fluvio, quem indigenæ Decennovium ideò appellant, quia decursis XIX. milliaribus, quæ stadia conficiunt CXIII. in mare influit ad Urbem Tarracinam monti proximam Circæo, ubi cum Circè egisse Ulyssem ferunt; & *lib.2. cap.2.* ejusdem belli in hęc alia verba incurres. Circiter solstitium æstivum Euthalius quidam Byzantio Tarracinam venit stipendia militibus ab Imperatore debita ferens. Veritus autem ne in via, si in hostes incideret ab illis vita pariter, ac pecunia spoliaretur, ad Belisarium scribit tutum det iter Romam. Ille centum perspectæ fortitudinis viros è scutariis suis delectos cum Prętorianis duobus hastatis Tarracinam destinat pecuniam comportaturos; nec intermittit prælii mox copiis omnibus ineundi speciem prębere Barbaris, ne qua hostium manus vel commeatum, vel cujuspiam aliùs rei causa digrederetur, & paulò post *cap.4., & 5.* ejusdem libri hęc alia deprehendes. Magnam equitum partem in vicinas munitiones emittit [scilicet Belisarius] præcipiens ut si qua hostium manus illac commeatus in castra importare velit, crębris inde factis excursibus, & insidiis ubique structis id nunquam patiatur, sed omni opere prohibeant: quo & Urbs minori quàm antè prematur penuria, & obsideri potiùs Barbari, quàm Romanos obsidere videantur: Martinus verò, ac Trajanus noctu castra hostium prę-

ter-

tergressi post suum Tarracinam adventum Antoninam [Bellisafarii vxorem] cum paucis in Campaniam miserunt, & vicinis montibus occupatis cęperunt ità inde erumpere, ut Gothos ea pervagantes loca, subitis represserint incursibus. Thraes autem Equites DCCC. quibus præerat Joannes Vitiliani tyranni nuperi ex Sorore Nepos Martinum quidem, ac Trajanum apud Tarracinam se offensuros,& cum ipsis inde profecturos rebantur: verum ubi proximè ventum est, eos Romam paulò ante revocatos abiisse intellexerunt. Patet ex relatis eo temporis Terracinam recuperatam à Gothis fuisse sub manutentione Justiniani Imperatoris, id, quod confirmat Sabellicus *Æneid.8.lib.3.cap.353.* superiùs factum ità complectens. Romę Bellisarius recreatis ab ea adversa pugna animis, quam sub regiis castris infelici eventu commissam suprà est demonstratum assiduis pręliis hostem sollicitare, nec tamen de summa rei vna acie decernere suorum paucitati diffisus. Interim Tyberina navigatione interclusa data est opera, ut naves Tarracinam usque commeatum conveherent; inde Appia via, aùt Hostiensi Romam defertur. Vitigis ut hanc quoque spem Romanis adimeret nova castra ad quintũ lapidem inter Appiam, & Latinam communivit,qua duo diversi aquarum fontes coibant; unde fames multò major, quam anteà obsessam Civitatem [scilicet Romam] invasit, nec diù tolerari potuisset, nisi milites noctu jam maturis segetibus furto aliquid frumenti ex agris corripuissent, cum annona arctior esset, tùm gravis pestilentia Civitatem affligebat, quęrebantur Romani apud Bellisarium,qui ipsius fidem secuti in eas calamitates incidissent. Cives suos Ravennę à Barbaris interfectos, Urbem ignominiosè obsideri, se liberis, uxoribus, & omnibus, quæ mortalibus charissima sunt, privatos, arctissima obsidione teneri, bello,fame,pestilentia misera Civium corpora consumptum iri. Rogare Ducem ut se in hostem ducat, inermesque, si ità libeat, armatis hostibus obiiciat, satiùs forè sibi honestam mortem occumbere prò patria dimicantibus, quàm ad sęvos cruciatos servari. Castigavit Dux prudentissimus Romanorum desperationem, jussitque bono animo esse, fore ut brevi à Justiniano commeatus adessent, atque ità Civibus expectare jussis ad impediendos hostium commeatus ex suis Ducibus aliquot Tibur, Tarracinam, Albam cum suis equitibus dimisit, ut omnia hostibus itinera redderet infesta. Ejectis

ab

ab Italia Gothis, mox in Longobardorum manus dominium Latii facessivit, sub quorum ditionem Terracinam quoque abiisse non præterit. Hinc apud Platinam tempore Joannis Papæ Quarti legitur, quomodo Gundiberta Theodolindæ Reginæ filia, & Rodoaldi Longobardorum Regis uxor suę matris Pietatem imitans, sicut illa Mogontiæ, ità hæc Terracinæ Templum S.Joannis Baptistæ construxerit, multoque auro, & argento ditaverit: Cum autem Longobardorum dominatio circà ann. 886. penitùs excidisset, & Terracina sub potestatem Summorum Pontificum redacta esset, paulò post iterum à novo hoste invaditur, uti docet Baronius ad annum 795. num.17. ità ex codicibus scribens: Adrianus Papa apud Carolum Regem Neapolitanos, & Græcos accusat, quod consilio Archidis Beneventanorum Ducis Terracinam invaserint: Eadem tradit *Augustinus Oldoinus in addit.ad Ciacc. lib.1. pag.151. epistolis*, Adrianus Primus apud Carolum Neapolitanos, & Gręcos accusat, quia suadente Archide Beneventanorum Duce Terracinam invaserant; à Carolo auxilia postulat, ut ipsam, & alia ad B. Petrum spectantia in Neapolitano Regno recipere valeat: Anno 844. uti auctor est Hieronymus Bardus in sua Chronologia Terracinæ Sol tenebrosissimis umbris futurorum malorum prænunciis offusus apparuit, & paulò post quam plurimas clades à Saracenis passa est Italia, de quibus Chron. Cassin.ità: Sergio Papa Secundo in Sede Apostolica præsidente, à quo Ludovicus Imp. est coronatus ingens Sarecenorum multitudo ab Africa classe Romam devecta Ecclesias Sanctorũ Apostolorum Petri, & Pauli ex integro deprædati sunt, multosque illic interficientes per Appiam viam iter aggressi ad Fundanam Civitatem venerunt, quam cum cepissent, & incendio cremavissent, cunctosque illius Cives partim captioni, partim gladio destinavissent, universa quoque per circuitum vastavissent secus Cajetani applicantes Castra metati sunt. Hoc autem accidit anno Christi 846. cumque proximi Patriæ essent, apparuit eis Sanctus Petrus, & D.Benedictus, cujus cęnobium diripere nequivere, in navicula, & interrogaverunt eos de prędis, qui omnia confessi sunt, unde mox procella oborta eos obruit, adeò ut aliqui pro nuncio solùm remanserint. His autem cladibus Terracina non caruit, quas ità innuit *Carolus Sigonius lib. 5.* Quippè Saraceni predę libidine stimulati ex Africa classem Romanis littori-

bus

bus intulerunt, & procursu ad Urbem facto opimas Apost. Petri, & Pauli suburbanas Basilicas nemine vim propulsante diripuerunt, ac pretiosis omnibus earum ornamentis ablatis ipsas etiã Basilicæ Vaticanæ valvas argenteas asportarunt; Appia via inde digressi Fundos petiere, oppidoque succenso, & Civibus aut morte, aut servitute mulctatis propè Cajetã consedere, & paulò post *eodem lib. pag.* 220. *ait*. Litterę ad Imperatorem, & Reginam scriptę adhùc leguntur. Romam reversi omnia littora nostra Fundis, & Terracinę teneri à Saracenis invenimus. Exegit è finibus Italiæ hanc barbaram Gentem Carolus Tertius Imp. ante annum millesimum æræ Christianæ. Post Saracenorum expulsionem ab Italis oris Terracinam, quæ plurimas calamitates passa erat sub illorum tyrannide, Silvester Papa Secundus justis de causis adductus Darferio Comiti concessit, qua super re extat in Archivio Terracinen. diploma sequentis tenoris.

SILVESTER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto in Domino Filio Darferio Comiti, tuisque Filiis, & Nepotibus.

QUoties illa à nobis tribui sperantur, quæ justè, & legalitèr conveniunt, animo nostro decet libenti concedere, & petentium desideriis congruum impertire suffragium: Ideoque, quia postulasti à nobis quatenùs prò tuo fideli servitio, quod erga nos, nostrosque antecessores Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifices obedientèr exhibere consuesti; maximè quia ob militare obsequium, quod nobis, nostrisque successoribus cum devota reverentia exhibere promisisti; nostro dono, nostraque magnificentia donamus, & largimur tibi, tuisque Filiis, & Nepotibus jure: & nomine beneficii idest Civitatem Superiorem, & inferiorem, quæ vocatur Terracina cum omnibus turribus, & muris suis, seù cum omni districtione sua, atque comitatu Terracinen. in integrum cum terris, & silvis, campis, & paludibus, ripis, aquis, & piscariis suis necnon cum omni districtione sua, & cum omni publica functione, quæcumque de prędicta

Civitate, seù Comitatu ad nostrum Palatium pertinent, quod est inter affines incipientes à capo d'acqua quomodò venit per campum de agapito, & inde mittit in Drogam, & inde mittit in flumen, quod est juxtà Sanctum Donatum, & per ipsum flumen vadit in mare ad duodecim milliaria, & ab alio latere de ipso portaturo, & vadit ad ipsa saxa, & usque ad ipsum Sonninum, & vadit in portellas, & usque in lacum, & per ipsum lacum vadit juxtà flumen Sanctæ Anastasiæ, & inde vadit in mare ad duodecim milliaria. Hæc omnia juris nostræ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservimus emissa hac nostra præceptione tibi ad tenendum, & perfruendum concedimus tuis inclinati precibus. Et quoniam Sanctę Romanæ Ecclesiæ Pontifices nomine pensionis per certas indictiones hæc, & alia nonnulla attribuisse nonnullis indifferentèr constat, cum lucris operam darent, & sub parvissimo censu maximas res Ecclesiæ perderent. Id genus doni totum in melius commutamus, uti per ea, quæ per hanc nostræ pręceptionis paginam concedimus sub nomine beneficii, & stipendia militaria sunt. Hoc quippè genus pensionis dignum ducimus, & milites in pace obsequio, in bello armis prò honore, & salute Sanctę Romanę Ecclesię decertent. Sed ne res Ecclesiasticæ in possessionem, vel proprietatem alicujus transire possint sub nomine pensionis ab hac presenti quarta decima indictione constituimus, ut actionariis Sanctę Romanę Ecclesię tres auri solidi difficultate postposita persolvantur: Idest in mense Januario, quod si in primo anno persolvi non potuerit, in secundo anno primi, & secundi anni pensio persolvi debebit. Inclinati pręcibus tuis per hujus pręceptionis seriem prędicto Comitatu Terracinen. cum omnibus ad eam pertinentibus, ut suprà legitur. Statuentes Apostolica censura sub Divini judicii obtestationem, & anathematis interdictum, ut nullus hominum, aut Regum, nùllus marchio, nullus Princeps, nullus Episcoporum, nulla laicalis persona, nullusque hominum in quolibet ordine, vel ministerio constitutus audeat molestè causis ejusdem Comitatus incumbere, aut de rebus, & possessionibus, quæ ei pertinere videntur quoquo modo auferre, aut alienare præsumat, sed potiùs auctoritate ad jus, & dominium ipsius perpetuis temporibus perseverent. Si quis autem, quod non optamus, nefario ausu pręsumpserit hęc, quę à nobis prò stabilitate jam dicto Comitatu Statuta sunt,

trau-

transgredi, sciat se anathematis vinculo innodatum, & cum diabolo, & omnibus ipsius ęterni incendii atrocissimo supplicio deputatum. At verò qui pro intuitu custos, & observator extiterit omnimodam benedictionis gratiam omniumque suorum peccatorum absolutionem, & indulgentiam, & cęlestis vitę beatitudinem cum Sanctis, & electis Dei à misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Iohannis Scriniarii Sanctæ Romanæ Ecclesiæ in mense Januario indictione quarta decima.

Bene
Valete.

Dat. VII. Kal. Januarii per manum Johannis Episcopi, & Bibliothecarii Sanctæ Sedis Apostolicę Anno Pontificatus Dñi Silvestri Sanctissimi Papæ Anno Secundo Imperante Domino Otto à Deo Coronato Magno, & pacifico Imp. anno quinto in mense, & indictione supradicta: Hoc Pontificium diploma præ manibus habuit Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus, Dominus Laurentius Corsinus Thesaurarius Generalis Sanctissimi Domini Nostri Clementis Papæ XI. cum Terracinam profectus vetus Archivium ejusdem Civitatis inviseret; ipse autem quia propiùs aderam, hæc observavi.

CAP. V.

Post millesimum à partu Virginis è manibus successorum Darferii Comitis in manus Summorum Pontificum prolapsa Civitas Terracina Desiderio Abbati Cassinen. ab Alexandro Papa Secundo tribuitur, uti docet *Chron. Cassin. lib. 3. cap. 36. inquiens*. Concessit etiam prædictus Papa Alexander personalitèr nostro Desiderio Civitatem Terracinensem cum pertinentiis Suis, cujus redditibus utitur (nota tamen) Desiderio, inquit, non Cassinen. Abbati, & Monasterio. Eadem ità narrat *Carolus Sigonius lib. 9. pag. 354.* Alexander Cassinum reversus hominem Dęmoniacum post precationem Divinam verbo imperioso sanavit, & Aquinum prætergrediens pede captam mulierem nactus maxima cum adstantium admiratione curavit aqua, qua post sacrificium manus abluerat potui ministrata, & Terracinæ oppido Abbati Cassinensi donato Romam reversus proximo anno Kalen.

Martii ad Cęlestia Regna migravit anno 1073. Eadem die, qua obiit Papa Alexander ob perspectæ Sanctitatis meritum electus fuit Pontifex Gregorius Septimus, qui Majestate sua Urbem Terracinensem honoravit teste *Oldoino in addit. ad Ciaccon.* his verbis: Egressus Gregorius VII. ab Urbe diversa loca lustravit Albanum scilicet, Casinum, Capuam &c. inde reversus est Casinum, tandem Casino recedens Romam reversurus Villam Argenteam sitam inter Casinum, & Terracinam adiit, deindè Terracinam, & hinc Pipernum pervenit. *Eadem Baronius tomo* 11. *ad annum* 1073. *pag.*434. ità exponit: Casino recedens reversurus Romam Gregorius Villam Argenteam adiit sitam inter Cassinū, & Terracinam, ubi dum esset rescripsit pro Ismaldo Abbate, qui Hierosolymis rediens suam occupatam invenit Abbatiam ab intruso; indè verò recedens Gregorius Terracinam se contulit, ubi quarto nonas Decembris ad Lincolniensem in Anglia Episcopū scripsit, qui miserat homicidam Presbyterum ad Apostolicam Sedem prò dispensatione dicendi Missam, quam omninò idem Pontifex denegavit. Hæc autem Epistola sub *num.*34. *legitur penes* 10.*tom.Conciliorum pag.*33., & est sequentis tenoris.

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Remedio Lincolniensi in Anglia Episcopo salutem, & Apostolicam Benedictionem.

LAtorem præsentium, quem fraternitatis tuæ litteræ homicidio maculatum nobis denunciaverunt, nulla Sanctorum Patrum auctoritas concedit ulteriùs Sacris Altaribus ministrare, nec nos decet constitutioni illius, quod absit, assensum prębendo Canonum Statutis contraire. Tua tamen Religio, si eum pro commisso crimine perspexerit dignum Deo exhibere fructum pęnitentiæ hoc sibi misericorditèr provideat, ne stipendiis Ecclesiasticis careat, atque paupertate pusillanimis factus Divina postponat præcepta: licet namque Sacerdotium nullo pacto unquam mereatur recipere, dignum tamen est consequi eum ali-

aliquod beneficium ab Apostolica Sede. Absolutionem præterea peccatorum tuorum, sicut rogasti auctoritate Principum Apostolorum Petri, & Pauli fulti; quorum vice, quamvis indigni fungimur, tibi mittere dignum duximus, si tamen bonis operibus inhærendo, & commissos excessus plangendo quantum valueris, corporis tui habitaculum Deo mundum Templum exhibueris. Quod autem precatus es, nos tibi jubere, quatenùs possis scire, undè nobis serviendo merearis placere, hoc potissimum præcipimus, tuis videlicèt juvari orationibus, ut compotes simul mereamur gaudiis perfrui perennibus. Data Terracinæ 4. Nonas Decembris indictione duodecima.

Hic idem Pontifex lethali morbo correptus antequam spiritum Deo redderet, interrogatus à Cardinalibus, quinam ei subrogari deberet in Sede Apostolica, ait. Legite Desiderium, & si ille recuset Hugonem Lugdunensem, aut Othonem Ostiensem, & expiravit. Igitur post obitum Gregorii Septimi renunciatus fuit Pontifex Desiderius priùs Abbas Cassinas, mox Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, qui Victor Tertius appellatus est, sed post quatriduum, teste Ciacconio in vita ejusdem, Victor Roma egressus Ardeam, & Terracinam adiit, ibique Pontificem esse nolle professus Crucem, clamydem, & cętera Pontificia ornamenta deposuit, & Casinum reversus est: *& Chron. Casfin. lib. 3. cap. 67.* eadem ità refert. Electus Victor post quatuor dies Roma egressus venit Ardeam, ibiquè per triduum remoratus abiit Terracinam, ab inde Crucem, & clamydem, & cętera Pontificatus insignia ità dimisit, ut eis ulteriùs uti nullo unquam modo persuaderi potuerit, decernens potiùs omni vitæ suæ tempore in Divina vocatione vitam finire, quàm tanti ordinis fascibus gravissimis colla submittere; nihilominùs plurium, ac præcipuè Rugerii Comitis Calabriæ obtestationibus diù fatigatus, ne res Ecclesiæ in præceps abire fineret, urgente Clementis Antipapæ protervia, manus dedit, jugumque suave B. Petri subiit, at post quindecim menses, & dies viginti quatuor non sine opinione venefice mortis ex hac mortali vita ad immortalem decessit. Unde, uti tradit Ciacconius in Vita Urbani Secundi: Anno Domini 1088. mortuo Victore Tertio ante diem sextum Idus Martii Cardinalibus ex diversis regionibus prętò Terracinę fuerunt, posterò autem die omnibus in Episcopio convocatis. Tu-

scu-

sculanensis Episcopus, quid Gregorius primùm, quid deindè Victor de constituenda Ecclesia censuissent, exposuit, atque indicto priùs tridui jejunio, precibusque ad Deum fusis, ut Pastorem gregi daret, qualem, illa tempora exigebant. Dominica die, quæ fuit 3. Idus summo mane in eadem Basilica conveniunt, ac tres Episcopi Portuensis, Tusculanensis, & Albanensis, qui comitiis præerant, conscendunt ambonem, & facto silentio Othonem Ostiensem Episcopum renunciavere electum Pontificem; Quem cum una voce omnes probassent, atque Albanensis Urbanum Secundum appellasset tùm raptus ab omnibus, & purpurea Clamyde indutus ad aram maximam S. Petri, & Levitæ Cęsarii Terracinæ adductus, ibique Pontificio in solio collocatus est. Urbano Secundo successit Pontifex Paschalis Secundus, qui præsentia suæ Majestatis Terracinam quoque illustravit, qua de re *Ciacconius ad annum* 1088. *pag.*886. ubi de Joanne Cardinali, inquit; Ad hunc scilicet ad Joannem Cardinalem Tusculanum, & ad Leonem Cardinalem Vercellensem sunt Paschalis Secundi litterę datæ Terracinæ, quibus Paschalis rationem reddit eorum, quæ in captivitate fecerat in gratiam Imperatoris, eosque acritèr reprehendit, quod contrà se obloqueretur; clariùs eadem ex codice Vatic. refert *Baronius ad Annum MCXI. tom. 12. ubi ait.* Paschalis autem Papa Secundus, qui paulò ante ab Urbe recesserat Campaniam versus, ubi Terracinam pervenit, & quidquid ab eis tentatum in Urbe esset, audisset, has ad eos litteras dedit.

PASCHALIS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Venerabilibus Fratribus Joanni Tusculano, & Leoni Vercellensi Episcopis, & Cardinalibus in unum congregatis consortium, & pacem in Christo.

ID quod in personam nostram, immò in Patrem vestrum præter ipsius Ecclesiæ judicium, atque præsentiam vos egistis, & si vobis ex zelo Dei visum sit, non tamen, ut mihi videtur, canonico tramite incessistis. Non enim charitas, sed æmulatio id dictasse perspicitur. Quocunque tamen modo id factum sit, nos

tamen

tamen confiſi de miſericordia Divina pro animę veſtræ ſalute cogitamus,& commiſſum, quod prò fratribus, atque filiis pro excidio Urbis, & univerſæ Provinciæ fecimus emendare curabimus, ut quod terreni in me quoque correxiſſe, oſtendatur Eccleſiæ. Vos autem prò Eccleſia in Eccleſia agite, ut illum Eccleſiæ Dei zelum, quem habetis, & habere oſtenditis ipſa experiatur Eccleſia. Valete in Domino. Datum Terracinæ tertio Nonas Julii.

Hęc Paſchalis Secundi epiſtola, quà conceſſionem inveſtiturarum Imperatori factam,ſe caſſaturũ promittit, legitur ad verbum *tomo 10. Conciliorum pag. 651. ſub numero epiſtol.* 23. Paſchalem Secundum Gelaſius Papa Secundus in Pontificatu excepit, qui ab Henrico quinto Imp: exagitatus profugus Terracinam confugit,& inde Cajetam teſte *Ciacconi in ejus Vita pag.932.ad annum* 1118.,ubi loquitur ità: Gelaſius Secundus Imperatorem fugiens Ardeam ſe recepit, inde Tarracinam, & poſteà Cajetam patriam ſuam, ubi honorificentiſſimè exceptus eſt, & *Sigonius lib.10.pag. 413.de eodem ait*:Gelaſius Secundus animo conſternatus per noctem ad amicos refugit, primà verò luce per Tiberim ad mare delatus cum adverſa tempeſtate conſcendere non liceret terreſtri itinere uno Hugone Cardinali Comite ætate, viribuſque confectus Ardeam ſe recepit, inde ad mare deſcendens tertio die Terracinam, quartoque Cajetam pervenit: Eadem fere tradunt Baronius,aliique Scriptores, quos brevitatis gratia non allego. Per idem tempus, ſeù ut alii volunt anno 1144. Lucio Secundo regnante cum Ruggerius Siciliæ Rex à Pontifice id, quod optabat, obtinere non poſſet furore percitus Terracinam aggreditur, & ut notat Anonimus; Rex iterùm ad hunc locum veniens cum Papa loquitur, & diſcordans à Papa recedit. Rex partem Campaniæ cum Terracina cæpit, & Berulas obſedit. Capta fuit etiam Terracina (credo à Romanis) ſub Eugenio Papa Tertio anno 1150. indict: decima tertia, quà de re Chronicon Foſſe novæ. Eugenius Papa Ferentinum venit menſe octobris,& multos Archiepiſcopos ordinavit, Terracina capta eſt ſexto Kal. Decembris; recuperavit illam tamen præfatus Pontifex docente *Vghelio in addit. ad Ciaccon. his verbis*: Non ſolum virtute claruit Eugenius Tertius, ſed aliis operibus glorioſam poſt ſe memoriam reliquit, recuperavit enim Tarracinam: Setiam, Narniam, & Arcem Fummonis, quæ à dominio B. Petri jam diù alienata fuerant. Egregia

gia Eugenii memoria adhùc extat Terracinæ in Arce in media Turri in pariete meridiem versus, de quà alibi. Quamuis Civitas Terracina per hæc tempora pluriès direptionem passa sit, nihilominus Majestate Romanorum Pontificum florere non desiit, quos ab Urbe exactos sinu suo, veluti tutissimo asylo recepit, uti potissimum legitur de Alexand.III.de quo *Sigonius lib.13.pag.505. inquit*.Rolandus novem dies cum suis in arce per Senatores obsessus mansit, demum emissus ad Cisternam Neronis inter Ariciam, & Terracinam processit, ibique 12. Kal. Octobris in magna Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Cleri, populique, qui convenerant,frequentia clamydem ritè induit,ac consecratus Alexandri Tertii nomen accepit, & inferiùs *pag.*512. *ait.* Quare Alexander cum se concilium in Italia habere adversus Fridericum Imp. Victoremque non posse cerneret, simulque occultas Romanorum sævientium insidias vereretur, ac nimiùm Friderici potentiā extimesceret in Franciam ad conventū habendum proficisci constituit: Itaque post 13. Kal. Maii, quo die ipsum Verulis fuisse invenio relicto Romæ Julio Cardinali legato Terracinam se recepit; eadem clariùs exponit Ciacconius in ejus Vita dicens: Alexander Tertius cum concilium contrà Fridericum, & Victorem habere non posse cerneret in Franciam proficisci constituit, itaque post 13. Kal. Martii relicto Romę Julio Cardinali Legato Terracinam se recepit, inde conscensis Guilielmi Siculi triremibus Genuam adiit, ubi cum honore exceptus est, & obviam effusa universa Civitas. Bis autem Terracinam se recepit Alexander Tertius,uti testatur Baronius *tom.12.ad annum* 1159. *ità scribens.* Intereà Dominus Alexander cùm fratribus suis Terracinam descenderat volens cognoscere, quid acturi essent in facto Ecclesiæ, & inferiùs ad annum 1161 ait: Et quoniam Imperialis persecutio adversus Ecclesiam circà Urbem in tantùm excreverat, quod omne patrimonium B. Petri pręter Civitatem Urbevetanam, Tarracinam, Anagniam, atque munitionem Castri ab Aquapendente usque in Ceperanum per Teutonicos, & Schismaticos violentèr occupatum fuerat, & detentum; consilium habuit cum Ecclesię fidelibus, ut ad partes Gallię cum fratribus suis per mare transitum fieret, ordinato itaque in Urbe Vicario Domino Julio Prænestino Episcopo, & dispositis aliis, quæ videbantur Ecclesiæ necessaria intraturus mare cum fratribus

bus suis Tarracinam perrexit, ubi galeas Regis Siciliæ optimè præparatas, quas illic ad ejus servitium destinaverat, invenit. Eadem affirmat Bollandus die 4. Maii in Vita S. Monicæ inquiens. Terracina in Latio in ora maris Tyrrheni ad paludes pomptinas de Pontificis ad illam accessu agit Baronius ad annum 1159. num. 34. ex M. S. Vatic., & iterùm anno 1161. num. 5. Idem Bollandus postmodùm hanc historiam apponit: Vualterus Canonicus Regularis Aroasiensis peregrinum se simulans relicto Abbate Fulberto pedes ad Dominum Papam Terracinæ per multa pericula pervenit, ut ipse narrat. Eo die, inquit, venimus Pisam, ubi cum per aliquot dies maneremus, dixi Domino Abbati. Videtis, quia proficimus. Assumam igitur mihi sæcularem habitum, & ibo pedes ad Curiam. Vos autem manete hic, donèc redeam, quod si fortè Dominus Papa ad partes istas applicaverit, occurrite ei, & estote solliciti pro negotio. Quod cum ille multum dissuaderet, & diceret per tot insidias neminem facilè posse transire, me iterùm mortis periculo scientèr committere. Vix tamen invitus assensum præbuit. Assumpto itaquè pauperrimo habitu signum Dominicæ Crucis ei adfixi, ut vel sic inimicorum insidias illæsus possem pertransire. Inde vale dicens solus discedens pauperum peregrinorum turbis me commiscui, ut qui essem facilè non possem cognosci. Multotiès tota die seminudus, & per Urbes nudis pedibus ambulavi calvis à tergo rejectis, ut mendicum simularem. Nusquàm enim, & nunquam tutus eram periculis in Civitate, periculis in solitudine, in labore, & ærumna, in vigiliis multis, in fame, & siti, in frigore, & nuditate: Sed per Dei misericordiam, qui salvos facit sperantes in se insidiis impiorum ità elapsus sum, ut Roma pertransiens Terracinam ad Domini Alexandri [Papæ Tertii primo sui Apostolatus anno, qui Adriano successit, & Rolandus priùs vocabatur, cujus dignitati Fridericus Imperator obstitit, & Victorem creavit, unde schisma] Curiam sanus, & incolumis pervenirem, cui cum causam mei adventus exposuissem, respondit se vacare non posse causis examinandis. quia jam navigium suum paratum erat ad veniendum in Galliam. Dum esset Terracinæ præfatus Pontifex respondit litteris Regis Francorum per hujus tenoris epistolam, quæ legitur tomo 10. Conciliorum pag. 1314.

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Carissimo in Christo Filio Ludovico Illustri Francorum Regi salutem, & Apostolicam benedictionem.

LItteras celsitudinis tuæ tanto benigniori animo, & majori mentis alacritate suscepimus, quotiens eas transmittere te contigit, & in ipsis aliquid postulare, quanto excellentiam tuam sinceriori affectione diligimus, & quanto pro multa, & ampla devotione circa Sacrosanctam Romanam Ecclesiam, & personam nostram à tua serenitate exhibita petitiones tuas cogimur ampliùs exaudire. Sancta siquidem, & Reverenda Romana Ecclesia per sincerissimum tuæ devotionis fervorem in hoc necessitate tantum emolumentum, & exaltationem, tantumve est commodum consecuta, quod tàm in te, quàm in omni posteritate tua à nostra, nostrorumque successorum memoria nulla possit oblivione deleri, & ab animo nostro nulla temporis diuturnitate convelli: Indè utique fuit, quod litteras super negotio Flaviniacensis Ecclesię à tua nobis excellentia destinatas multo gaudio, & animi jucunditate suscepimus, & preces tuas, quæ in eisdem continebantur, quantum cum Deo potuimus, curavimus exaudire. Venerabilibus siquidem fratribus nostris H. Belvacensi, & M. Parisiensi Episcopis causam ipsam commisimus audiendam, & remoto appellationis obstaculo fine canonico terminandam. Eapropter Serenitatem tuam rogamus, & volumus esse sollicitam, ut si aliquis, quominùs prolata super eadem causa sententia observetur, voluerit impedire, eum omninò prohibeas, ne hoc præsumat ex concessa tibi desupèr potestate compellas. Datum. Terracinæ 3. Kal. Decembris.

Porrò magnam iniicit admirationem frequens honor, quo per hæc tempora venerabili Majestatis suæ præsentia Terracinam condecorasse legimus Summos Pontifices, non minorem tamen incuteret amplissimus ille status hujus Civitatis, si adhùc persistens se nostris oculis obiiceret, cum vel ipsamet ruinarum vestigia viatorem animo suspensum, ac mente perculsum soleant detinere. Erat quippè tùm hæc Civitas populo frequens, portu magni-

gnifico instructa, viris conspicuis exornata, opibus affluens, & quinque suburbiorum cincta corona. Hinc septem numerabat Parochias, Monasteria plura, Ecclesias multas, & Presbyteros beneficiis ornatos ferè ad numerum septuaginta, & ampliùs, ut colligitur ex antiquis monumentis Ecclesiarum ejusdem Urbis; sex Portas extitisse videmus adhùc, & Castrum speciale cum Synagoga ab Hæbreis inhabitatum fuisse scimus ex epistolis S. Gregorij Magni, aliisque scripturis Terracinen. Ipsa autem Civitas distincta erat in superiorem, & inferiorem: Inferior Civitas jam desolata stantibus adhùc aliquot muris tribus patebat portis, Romana, quæ visitur Romam versus, & per eam necessariò subeundum erat, [nam alia via non aderat] iter agentibus, præsidiumque ibi erat militum data opera eo ferè modo, quo nunc usus tenet in porta Civitatis Cajetę, à qua parum differre videtur; Marina, quæ extat versus mare, & porta S. Christophori, quæ respicit ad meridiem contrà campum Arenarum. Erat ibidē Ecclesia Parochialis, & Baptismalis S. Mariæ, aliàs S. Ioannis Baptistæ de Pusterula, cujus adhùc extant vestigia una cum columnis marmoreis, & Campanili lateritio; inserviebant autem illi plures Canonici cum Archipresbytero. Superior Civitas satis, superque exculta hoc tempore duas priùs numerabat Parochias nempè Ecclesiam S. Laurentii, & Cathedralem, quæ sola Parochialis remansit. Tribus autem portis aperiebatur, quæ adhùc existunt, & sunt; Porta Nova, qua itur ad montes, & Conventum S.Dominici; Porta Albina, aliàs Levina, quæ ducit ad Conventum S.Francisci, & oram maris; Porta Maja, aliàs Sancti Laurentii, qua Romam proficiscimur: Dicta autem fuit Maja à Fano Deæ Maje, quod haud procul surgebat, & adhùc vestigia visuntur propè Hortum admodum Rev. Domini Cęsarii de Fatigatis Canonici Terracinen. & emeriti Medicinæ Doctoris, appellata fuit S. Laurentii ob eandem ferè causam, scilicet ob Templum ejusdem proximum præfatæ portæ. Ex quinquæ autem suburbiis duo erant cincta muris, reliqua verò tria eisdem carebant, unde non murata nuncupata fuere. Ex non muratis primum erat positum extrà portam novam, alterum extra portam Romanam inferioris Civitatis, cujus Parochia Ecclesia S. Sebastiani asseritur. Ultimum verò ex non muratis situm erat extrà portam S.Gregorii, quæ excipit advenas Roma venientes ut ducat ad

G 2 Bur-

Burgum Cepollati, & inde intrà Civitatem Terracinæ per portam Majam, seù S.Laurentii; ejus Parochia erat Ecclesia S.Mariæ Basilicæ Novæ, quæ communis erat Burgo non murato Portę Novæ; parùm enim ab eo aberat præfata Ecclesia. Horum autem omnium Burgorum cadaverosa monumenta ædificiis, domibusque jacentibus visuntur adhùc. Burgus Cepollati extrà Portam Majam consistens est muris circumdatus, sed domibus in plana demissis à paucis inhabitatur, quia paucæ sunt domus; est ibi tamen Hospitale Peregrinorum duplex, unum prò Sacerdotibus, alterum prò sęcularibus, adest etiam pro re frumentaria duplex Horreum Montis Abundantiæ ad pauperum usum, & agricolarum commodum erectum. Visitur adhùc Porta S.Gregorii, per quam subeundum est, si Terracinam ingredi lubet. In media superficiè parietis ejusdem extat diadema Pontificium cum suis clavibus pendentibus insculptum in tabula marmoris candidissimi, inferiùs verò conspicitur è directò signum Crucis elaboratum vulgò alla Mosaica; utrumque significare Urbem Pontificiam, & Cattholicam credimus. Hujus Suburbii Parochialis Ecclesia erat Templum S. Nicolai, cujus ad hanc usque diem signa eminent. Alter ex Burgis muratis spectabatur extrà Portam Albinam, cujus duæ erant Portæ, & pluribus domibus ornabatur, at modo sola Ecclesia S. Mariæ Annunciatæ cum suis propriis ædibus existit, quæ olim fuit Parochia hujus directi Suburbii.

CAP. VI.

DUm his, aliisque ornamentis exculta Civitas Terracina exultat; novi insurgunt hostes, nempè Frajapanes, qui quia ejus opes inhiant, & facultates in nefandissima scelerum genera prolabentes contrà ipsam, ejusque Cives graviter debaccando grassantur: Historiam hujus rei exponit scriptura vetus chartæ pergamenæ, quæ servatur in Archivio Terracinen., & est tenoris hujusmodi.

Cum ab Ecclesia Romana temporibus Domini Cęlestini Secundi Papæ Frajapanibus tantummodò redditus Terracinæ, quos Ecclesia in ea habere consueverat, concessi fuissent, fidelitatem, & donationem sibi reservavit, usquè adeò, quod quando ipsi Frajapani Terracinam veniebant Cives ejusdem Civitatis non per-

permittebant eos intrare, & hospitari intrà Civitatem, sed imponebatur eis necessitas hospitandi in Ecclesia Sancti Nicolai, quæ est juxtà portam Civitatis extrà ipsam Civitatem: Verum si volebant intrare in Civitatem propter ventilationem, & terminationem causarum permittebant eos sine armis cum duobus, aut tribus Sociis intrare, nec etiam aliquam potentem personam cum armis in Civitatem permittebant intrare; ne Ecclesiæ Romanæ, & sibi aliqua posset molestia irrogari, & hoc usque ad mortem Eugenii Papæ actum est: Post mortem verò prædicti Domini Papæ sive negligentia eorum, qui custodiebant portas Civitatis, sive eorum dolositate adepti sunt Traversam, & ex tunc imposuerunt nobis necessitatem, fidelitatem, & dominium eis facere; deindè omnia arma abstulerunt, hæredes per testamenta in morte solita constituere prohibuere. Communia quædam scilicet Sassonas, quę in dominio Consulum pro communi utilitate deputata erant ex tunc nobis invitis . . . .
rebus communibus, quęcunque gravamina nobis inferre poterant inferebant, hoc modo; de silvis contrà morem auferebant nobis glandatitium. Vela . . . .
irrelcæ, quæ erant communes auferebant piscatoribus certam quantitatem pecuniæ, & piscium. Vadum, portorium pontis, quod erat concessum militibus . . . .
. . . . abstulerunt, si verò aliqui Cives nostri onerabant naves de suis mercimoniis, quæ trasferebant, sicut ab extraneis vectigal ab eis extorquebant. His autem omnibus communibus ereptis, alia cæperunt contrà nos excogitare gravamina, & ad patrimonium singulorum parare insidias. Siquis decebant sine liberis hæreditatem ejus sæpiùs occupabant, consanguineis, & hæredibus institutis testamentum defuncti nullum suffragium afferebat. Sed tanquam intestatis, & nullo quasi successore relicto bona ejus auferebant. Si autem aliquis intestatus decebat, nullus consanguineus, nisi solus filius ad ejus successionem venire poterat. In discussione causarum non permittebant causam judicio terminari, nisi priùs ab utraque parte prò arbitrio suo aliquod extorquebant altera verò parte ignorante: His exactis mandabant causam sæpiùs prò voluntate eorum terminandam, & tunc iterùm exigebant à litigantibus juxtà morem Civitatis cum quadam speciali Silva bannum C. sol. esset constitutum, ne in ea arbores ex-

co-

coriarent occasione illius Silvæ ceperunt prædictum bannum auferre hominibus habentibus proprietatem in aliis tenimentis, quod incidebant arbores in tenimentis suis. Verum cum hæc, & infinita alia gravamina nobis inferrent habitis in dilectione magna, & in maxima libertate à Romana Ecclesia detentis cepimus Domino Adriano Papæ hæc, & alia intolerabilia gravamina exponere, & ejus suffragium impetrare. Qui cum esset multis vexationibus Romanorum lacessitus, & aliis variis Ecclesiæ, & maximis occupatus negotiis, nullum nobis potuit afferre patrocinium. Ipso itaque decedente, & Domino Alexandro succedente, quanta fuerit Romana Ecclesia schismatis procellositate fatigata totus mundus novit; unde in gravaminibus nostris nullum ab Ecclesia potuimus obtinere subsidium. In hac itaque schismatis perturbatione prædicti Frajapanes securitate accepta, ut eorum tyrannides licentiùs, & congruentius super nos exercerent, & suffragia Romanæ Ecclesiæ à nobis ulteriùs nullatenùs postularentur, & ut mentes omnium Civium timore suppliciorum consternerentur, Terracinam venerunt, & occasione querelæ Domino Papæ Adriano expositæ. . . . .
. . . omnes nobiliores, & potentiores Civitatis ad se accersiri jusserunt altero, de altero ignorante; & sui unumquemque in carcerem detrudi fecerunt dicentes, oportet ut vos tanquam proditores in personis puniamini. Nec aliquis poterit vos eripere de manibus nostris, quin de vobis sumamus. . . . . .
quia voluistis nobis auferre Terracinam, & eam Romanæ Ecclesiæ reddere, modo veniat Dominus Papa, & omnes Cardinales, & liberent vos de suppliciis, & de manibus nostris. Deinde omnia eorum bona proscripserunt, uxores eorum, & filios de propriis domibus turpiter, & violentèr nulla ratione. . . . .
. . . . tate inspecta dejecerunt; deinde ad ignominiam, & terrorem totius populi nobiliorem, & majorem Civitatis exocularunt, & nudum vix genitalibus tectis per totam Civitatem in conspectu omnium trahere fecerunt dicentes, quicunque de hoc musitaverit, & fleverit eandem pœnam incurret. Vnde cum nobilis esset de Civitate, & in ignominiam, & detrimentum Civitatis talia passus esset, multi, qui lacrymas comprimere non poterant, bonorum amissionem passi sunt. Cæteros, qui in captionem remanserant omnibus bonis proscriptis de Civitate

cum

cum familiis ejecerunt sub tenore juramenti, & protestatione eis precipientes, ut nunquam in Civitatem sine eorum mandato redirent. His autem ità de Civitate ejectis minutatim cæperunt à singulis Civibus bona eorum extorquere, proùt qualitas patrimonii uniuscujusque vix poterat tolerare; dicentes unicuique; vos voluistis nobis auferre Terracinam, & reddere Papæ. His talitèr transactis usquè adeò mentes Civium erant timore consternatæ, quod nullus audebat auxilium Domini Papæ in sui protectione invocare, & quicunque auxilium Romanæ Ecclesiæ invocaret reus erat, proditor erat, proscriptus erat. Post decessum verò Domini Alexandri Papæ, & Domino Lucio succedente, in quanta fuerit Ecclesia Romana cum Romanis perturbatione totus mundus novit, quomodo Frajapanes fuerint actores, & principales illius turbationis contra Ecclesiam; Hoc credimus Romanæ Ecclesiæ fore manifestissimum. Verum cum Dominus Lucius Lombardiam occasione illius perturbationis secessisset, Frajapanes obtentu servitii in ea perturbatione Romanis exhibito, & intuitu certæ quantitatis pecuniæ à Senatu Neptunum receperunt, ob id Terracinam venientes pro prædicta quantitate pecuniæ cæperunt à nobis adjutorium petere. Nos autem eis lib. quinquaginta dare promisimus. Quare ipsi indignati dixerunt nolumus quinquaginta, quinquaginta, & totiens dixerunt quinquaginta quotiens uno anhelitu dicere potuerint. Verum nos super hoc conturbati cognoscentes eorum inconsideratam avaritiam, diximus: Nos nulli dabimus nostra, nisi à nobis fuerint violentèr extorta. Cæperunt ipsi deindè aliam viam excogitare quomodo possent nobis bona nostra auferre; dicentes, quod quidam majores Civitatis erant proditores, quia voluerunt reddere Terracinam Domino Lucio Papæ, & præcipiebant populo, ut eos tanquam proditores caperent, qui cum se legitimè, & more obtimo à prædicto crimine defenderent, & à populo super id non fuisset paritum, cæperunt dicere, quia omnes erant proditores. Cæterum cum pro his maxima inter ipsos, & nos fuisset orta seditio, & diutiùs agitata tandem ex interpositione quorundam advenientium nobilium placuit, ut in præsentia eorum lis fuisset contestata, & diutiùs tractata, per potentiam eorum stetit, quod lis non potuit sortiri effectum. Verum cum à prædictis Cardinalibus non potuissemus suffragia reportare, Frajapanorum con-

concussionibus, & vexationibus lacessiti proùt melius potuimus cum eis hoc modo duximus componendum. Prò habenda plena eorum gratia dedimus eis ducentas lib., & ipsi juravere nobis, & nos ipsis secundum quod in publico instrumento apparet, salva fidelitate Domini Papæ, & Romanæ Ecclesiæ. Verum cum nos in pace cum eis esse putaremus, sperantes quod omnis indignatio à cordibus eorum secessisset; protinùs ad Imperatorem, & ad filium ejus Regem Henricum accesserunt, qui tunc Ecclesiam persequebantur, eis dominium fecerunt, & hoc credimus Romanæ Ecclesiæ fore manifestissimum. Deindè quando idem Rex venit in depopulationem Campaniæ, & Maritimæ. Frajapanes accepta potestate ductionis exercitus partem exercitus super nos induxerunt;nos tanquam inimicos dijudicantes.Majoribus autem Civitatis dejectis, & in carcerem positis, reliquos prò voluntate eorum fidelitatem, & dominium sibi jurare fecerunt; fidelitate Domini Papæ, & Romanę Ecclesię penitus abjurata. Post proscriptionem verò eorum, qui dejecti fuerant, & qui in carcerem positi erant durioribus pęnis, & suppliciis more teutonico afficiebant, in eculeo suspendebant, ità quod quidam viventes debiles facti sunt. Cęterum cum Domino Clementi Papæ nostra gravamina latentèr essent exposita, dixit, adjuvet vos Deus, quia isti Frajapanes sunt infideles Ecclesiæ, & adcò à Romanis sum prò eorum dapnis restaurandis vexatus, quod ad præsens nullum vobis possum præstare suffragium. Ab illo namque tempore bona nostra pro arbitrio eorum nobis auferebant, & in Uxoribus, & Sororibus, & Filiabus nostris ea committebant, quę propter ignominiam pudet nos dicere. Pręthereà quando deficiebant eis sumptus terram nostram, tanquam terram inimicorum equitabanr, & predicta auferebanr. Hoc sępiùs fecit Henricus Frajapanus, & Leo Frajapano; & si illi, qui bestias amittebant, de eis conquerebantur, sumpta occasione Frajap. prędas auferebant, ipsi pejus faciebant, & nobis nihil reddebant. Si quando cum vicinis prò nostris tenimentis guerram habebamus, ab eis nullum habebamus adjutorium, immò potiùs ad nostram lęsionem, & jacturam studebant, & si tempore guerrę in terra nostra adessent oportebat nos eis necessaria, & solidos sicut extraneis militibus dare, & nunquam tempore donationis eorum de bonis nobis ablatis aliquod unquam per ipsos potuimus recuperare,

nec

nec etiam duas bestias. Si quis etiam litem habebat cum aliquo, & desperatam habebat causam, si id, quod possidebat, offerebat Curiæ, is, qui petebat jus suum, deindè non poterat, consequi.

His, aliisque de causis quibus, viribusque enervata Civitas Terracina à novo hoste invaditur; Anno enim MCCIV. Gualterius Comes Brennensis cum Comite Jacobo Tricaricensi, & Comite Rogerio de Theate confęderatus ipse tunc temporis Tarracinam occupat ex Chron. Riccardi de S. Germano. Hoc autem tempore Terracinam infeudatam fuisse familiæ Frangipanæ auctor quidam asserit, deducens id ex publico Instrumento relato à Zazzara in famil. Frangip. quod est sequentis tenoris.

Universis Balivis, seù Procuratoribus suis tàm præsentibus, quàm futuris in Civitate Terracinen. constitutis.

Petrus Frajapanis Romanorum Consul Almæ Urbis, & Maria de monumento quondam Henrici Frajapanis Uxor salutem, & sincerum amorem.

Noveritis, quod intuitu Jesu Christi, & benedictæ Matris ejus ad preces Vener. in Christo Patris Nostri Ugonis Ostiens., & Velitern. Episcopi damus, concedimus, ac perpetuè confirmamus quantum ad nos, & hæredes nostros pertinet liberum passagium, atquè transitum S. Monasterio Montis Mirteti suprà Nympham per Terracinen. Civitatem, quare devotioni vestræ mandamus, quatenùs ab ipso Monasterio de cætero tàm prò personis, quàm prò rebus suis in eundo, & redeundo nihil pęnitus exigatis, quia volumus ut ipsum Monasterium perpetuo prò suis nihil solvere teneatur. Ad hujus autem rei memoriam, & robur perpetuæ firmitatis hoc scriptum scribi fecimus, & nostris sigillis jussimus communiri. Datum Romæ Idibus Martii Pontificatus Honorii Papæ Anno V.

Verum enim verò, quomodo dominati fuerint Frajapanes patet ex relatis à me superiùs. Gregorius Nonus immediatus Honorii successor Symmachi sanctionem prædiorum Ecclesiæ alienationem prohibentem suo diplomate confirmavit, & loca quædam specialioris inhibitionis vinculo adstringendo speciali

 expres-

expressione notavit. In Maritima Aquam putridam Ostiam, Coram, Cisternam, & Terracinam in prohibit. sexta alienandi terras S. Sedis Apostolicæ absquè consensu S. R. E. Cardinalium edita anno salutis 1234. sub Dat. Laterani 17. Kal. Februarii uti refert Jacobus Choelius; has autem cõstitutiones renovavit Pius Quartus Constit. 104., & Pius Quintus Constit. 36. Innocentius Papa Tertius has litteras Terracinen. dedit.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Consulibus, & populo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

NE Otto dictus Imp., qui tanquam Leo rugiens circuit quærens, quem devoret contrà vos quidquam valeat machinare; decet prudentiam vestram circumspectè in omnibus vos habere, ut non tàm ipsius conatibus, quàm versutiis occurratis. Quocircà devotioni vestræ præsentium auctoritate mandamus, quatenùs in fide vestræ soliditate, in qua vos novimus radicatos firmitèr stabiles persistentes Civitatem vestram, & vos studeatis armis, & aliis necessariis munire, ut torrentis impetus, qui si fortè influxerit, citò defluet, vobis nocere non possit. Nos autem, qui de vobis utpotè specialibus Apostolicæ Sedis filiis curam gerimus diligentem ad profectus vestros talitèr intendemus, ut de nostra possitis meritò speciali gratia gloriari. Datum Lateran. 3. Nonas Octobris Pontificatus Nostri Anno tertiodecimo, ex quibus colligi potest, Terracinam non fuisse datam in feudum familiæ Frangipan., verùm ab eadem tyrannicè occupatam, & tyrannico dominio detentam, quia Summi Pontifices variis exagitationum turbinibus vexati non poterant opem ferre sibi fidelissimæ Civitati; Cur enim Gregorius Nonus alienationem Terracinæ prohibet, si jam alienata erat per feudum familiæ Frangipanæ? & cur Innocentius Tertius timens Ottonis vires, & versutias Terracinensibus, & non familiæ Frangipanæ, cui infeudata asseritur, utpotè potentissimæ eam commendat? sed quidquid de tali infeudatione dicatur, quia nihil interest, indicto ea super re silentio ulteriùs progrediamur.

CAP.

CAP. VII.

INnocentio Papa Quarto Ecclesiam Catholicam regente, plurimùm emicuit sincera fides, & probata sinceritas Civitatis Terracinæ erga Sedem Apostolicam: Quippè qui Romani Pontificium jugum excutientes,& dominium Latinarum Urbium sibi asserere conantes,Terracinam,quia Summo Pontifici audiens erat, nequè ullo modo induci poterat, ut mandatis Senatorum Urbis obtemperaret, oppugnare destinant; quamobrem exercitus, & arma parantur; His auditis prælibatus Innocentius, ut fidelissimę Civitati occurrat,totam Provinciam Maritimę,& Campaniæ in ejus subsidium litteris Apostolicis excitat, quæ sunt tenoris hujusmodi, & servantur in Archivio Terracinen.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis universis Potestatibus, Consiliis, & Communibus Civitatum, Castrorum, & aliorum locorum per Campaniam, & Maritima constitutis salutem, & Apostolicam benedictionem.

INtelleximus plurimùm admirantes, quod dilectus filius Nobilis Vir Senator Urbis, & Populus Romanus minimè provido ducti Consilio, indicto adversus dilectos filios Cives Terracinen. hostili exercitu appetitum voluntatis potiùs, quàm rationis sequentes judicium ad impugnationem ipsorum, & Civitatis Terracinen., quæ specialis est patrimonii B. Petri procedunt, causam, & occasionem hostilitatis hujusmodi exindè prętendentes, quod eorum se nolunt ditioni subiicere quodquè nova, insolita quoquè, ac omninò indebita, quæ ipsis imponunt, oportare negant subjectionis onera,vel veriùs servitutis,ab exactionum jugo, quibus ipsos impetunt sua colla excutientes amore propriæ libertatis, in qua felici semper vixere tranquillo sub dominio Romanæ Ecclesiæ, cujus etiam utpotè suæ matris, ac Dominæ Imperio stant, & cadunt. Credidimus autem affectionis

paternæ dulcedine amaritudinis tantæ conceptibus obviare, & causam lenitèr tollere, de qua gravis turbationis occasio inter Patrem, & Filios, ac scandali materia vehementis inter Dominum suboriri, & subditos formidatur. Sed cum iam liquidò clareat, quod in nullo apud eos nostra profecerint monita, & quod perniciosi conceptus jam in partus dolorum,& nequitię prodeant, de quo meritò non possumus non dolere, dignè nimirùm contrà eos, qui ubera maternæ lenitatis despiciunt, fiuntquè Patris precibus implacabiles, mater irascitur, ac paternus amor commovetur. Cum igitur in hujusmodi Terracinen.causa, quæ communis est vobis, ac ipsis libertatis defensio, sicùt aliàs vobis scripsisse meminimus, vestra propria res agatur ad ipsius defensionem, ac prosecutionem laudabilem eo potentiùs conatus vestros in unum colligere convenit, ac viribus indefessis insistere, quo evidentiùs nobis, ac Romanæ Ecclesiæ in ipsorum oppugnatione irrogatur injuria. At si Romanorum in hac parte, quod absit, prævaleat improbitas servitutis incurretis opprobia durioris. Quocirca Universitatem vestram rogandam attenti duximus monendam paritèr, ac hortandam per iterata vobis scripta sub debito fidelitatis, ac pena, quam per alias litteras nostras vobis expressimus, districtè vobis percipiendo mandantes, quatenùs in auxilium dictorum Terracinen. juxtà priorum litterarum nostrarum tenorem super hoc directarum vobis, sic potentèr, ac virilitèr procedatis, quod nostro, & aliorum fidelium Sedis Apostolicæ adjutorio inimicorum robora conterantur, ac hostilibus ab eis propulsis insultibus in fidei, ac fidelitatis suæ, quam laudabilitèr amplexantur, & servant, constantia persistere valeant inconcussè. Ad hæc vobis sub pęna, ac debito fidelitatis prædictis districtiùs inhibemus nè publicum, vel privatum subsidium in Romanorum exercitum destinetis, nec aliquatenùs contrà prędictos Terracinen. assistatis eisdem scientes, quod si secùs fieret, quod non credimus, & pęnam impositam auferemus à vobis, & aliàs contrà vos graviùs procedemus. Dat. Asisii quarto Idus Junii Pontificatus Nostri Anno decimo. In eandem sententiam scripsit Innocentius Quartus Baronibus universis Campaniæ, & & Maritimæ, ut sequens epistola testatur.

IN-

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Nobilibus Viris universis Baronibus per Campaniam, & Maritimam constitutis salutem, & Apostolicam benedictionem.

INtelleximus plurimùm admirantes, quod dilecti filii Nobilis Vir Senator Urbis, & Populus Romanus minùs provido ducti consilio, indicto adversùs dilectos filios Cives Terracinen. hostili exercitu appetitum voluntatis, potiùs, quàm rationis sequentes judicium ad impugnationem ipsorum, & Civitatis Terracinen., quæ specialis est patrimonii B.Petri procedunt; causam, & occasionem hostilitatis hujusmodi exindè prætendentes, quod suæ se nolunt ditioni subiicere, quodquè nova insolita quęquè, ac omninò indebita, quæ ipsis imponunt, portare nolunt subjectionis onera, vel veriùs servitutis; ab exactionum jugo, quibus ipsos impetunt, sua colla excutientes amore proprię libertatis, in qua felici semper tranquillo vixere sub dominio Romanę Ecclesię, cujus jurisdictionis, & juris sunt iidem Cives, & Civitas, cujus etiam utpotè suę matris, & Dominę Imperio stant, & cadunt. Credidimus autem affectionis paternę dulcedine amaritudinis tantę conceptibus obviare, & causam lenitèr tollere, de qua gravis turbationis occasio inter Patrem, & filios, ac scandali materia vehementis inter Dominum suboriri, ac subditos formidatur. Sed cum jam liquidò clareat, quod in nullo apud eos nostra profecerint monita, & quod pernitiosi conceptus jam in partibus dolorum, & nequitię prodeant, de quo meritò non possumus non dolere; dignè nimirùm contrà eos, qui ubera maternę lenitatis despiciunt, fiuntque Patres precibus implacabiles; mater irascitur, & paternus amor commovetur. Cum igitur in hujusmodi Terracinen. causa, quę communis est vobis, & ipsis libertatis defensio, sicut aliàs vobis scripsisse meminimus, vestra propria res agatur, ad ipsius defensionem, & prosecutionem laudabilem eò potentiùs conatus vestros in unum colligere convenit, & viribus indefessis insistere, quo evidentiùs nobis, & Romanæ Ecclesię in ipsorum oppugnatione irrogatur injuria; & si Ro-

Romanorum in hac parte, quod absit, prevaleat improbitas servitutis incurretis opprobria durioris. Quocircà universitatem vestram rogandam attentiùs duximus, monendam paritèr, & hortandam per iterata vobis scripta sub debito fidelitatis, & pena, quam per alias litteras nostras vobis expressimus districtè nobis precipiendo mandantes, quatenùs in auxilium dictorum Terracinen. juxtà priorum litterarum nostrarum tenorem super hoc directarum vobis, sic potentèr, ac virilitèr procedatis, quod vestro, & aliorum fidelium Sedis Apostolice adjutorio inimicorum robora conterantur, ac hostilibus ab eis propulsis insultibus, in fidei, & fidelitatis sue, quam laudabilitèr amplexantur, & sequuntur, constantia persistere valeant inconcussè. Ad hec nobis sub pena, & debito fidelitatis predictis districtiùs inhibemus, ne publicum, vel privatum subsidium in Romanum exercitum destinetis, nec aliquatenùs contrà predictos Terracinenses assistatis eisdem scientes, quod si secùs fieret, quod non credimus, & penam impositam auferemus à vobis, & aliàs contrà vos graviùs procedemus. Dat. Assisii 5. Idus Junii Pontificatus Nostri Anno decimo. In specie prefatus Pontifex prò eadem causa Terracinen. misit litteras Landulpho de Ceccano, que sunt sequentis tenoris.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Nobili Viro Landulpho de Ceccano, salutem, & Apostolicam benedictionem.

EX litterarum serie, quas nuper Dilecti Filii Rector, Consilium, & Commune Terracinen. nobis destinare curarunt, collegimus, quod Nobilis Vir Senator, & Populus Urbis per ambaxatores proprios requisiverunt ab ipsis, ut jurarent ipsius Senatoris servare mandata, parlamentum eis, & exercitum facerent, necnon ad Urbem accederent prò exhibenda ibi eorum, & personis specialibus ratione, alia eis subjectionis servitia, & onera imponentes, quibus suæ ipsos intendunt jurisdictioni subiicere, & à devotione, & fidelitate avellere Ecclesiæ matris sue, sub cujus ipsi dominio gaudent in optato commodo libertatis,

per

per eosdem ambaxatores pęnas graves nihilominùs comminantur, si Terracinen. prędicti pręmissa prętermitterent adimplere. Verum, quia tua res agi conspicitur, paries cum proximus ardet, attendentes, quod tantę pestilentię morbus, ut cancer per totam Patriam irremediabilitèr serperet, si suis non obsistatur principiis, ne in ipsorum Terracinen., tuaquè dispendia invalescat, causam eorum in hac parte non solùm prò ipsius devotione Ecclesię, sed proprię consideratione utilitatis, & conservandę tibi libertatis amore, propriam reputare debes, eamque cum ipsis, ut tuam unanimi voto, & pari congressu defendere, ac concertare virilitèr prò eadem cum igitur eorundem Terracinen. sic intendamus super hoc juvare constantiam, quod nullorum molestiis deprimi valeant, suæquè devotionis integritas, puritas fidei, fidelitatis sinceritas grata semper suscipiant incrementa. Nobilitatem tuam rogandam, & hortandam attentè duximus, ac monendam per Apostolica tibi scripta sub debito fidelitatis, & pœna quingentarum marcarum argenti districtè præcipiendo mandantes, quatenùs si adversus Terracinen. præfatos Romanorum congregatur exercitus, vel iidem exiverint contrà eos hostilitèr, ut minantur. Nullo alio à nobis expectato mandato in succursum potentèr accedas ipsorum eisque ob reverentiam Apostolicæ Sedis,& nostram totis viribus, & conatibus assistas sciens, quod, & nos propter hoc adversus eorundem insolentiam Romanorum totam circumadjacentem magnificè Patriam concitabimus, ad alias in tuum, & Terracinen. prædictorum auxilium,si necęsse fuerit, potentis militiæ manu curabimus destinare. Talitèr itaque super hoc mandatum ac præceptum Apostolicum impleas, quod dicti Terracinen. tuo roborati succursu ardentiùs semper in solita fidelitatis firmitate persistant, & in manus non incidant alienas. Quod si circà hujusmodi succursum tàm utilem, tàmque necessarium tibi, & toti patriæ fueris, quod minimè credimus, negligens, & pœnam à te procul dubio exigemus, & accipiemus prædictam, & alias contrà te gravitèt procedemus. Dat. Assisii tertio non. Maii Pontif. nostri Anno decimo.

In eandem quoque sententiam prædictus Antistitum Pater scripsit Nobilibus Viris Berardo de Ceccano, Bartholomæo de Supino, Berardo de Pileo Conrado de Sculcula, necnon Domi-

nis

nis de Sermineto, Dominis de Pophis, Dominis de Ceperano, atque aliis multis. Litterę autem ſcriptæ originalitèr ſervantur in Archivio Civitatis Terracinæ, quas brevitatis ergo prætermittimus: Prætereà idem Pontifex has in forma Brevis litteras Anagninis direxit.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Nobilibus Viris Poteſtati, Conſilio, & Communi Anagninen. Salutem, & Apoſtolicam benedictionem.

EX litterarum ſerie, quas nuper Dilecti Filii Rector, Conſilium, & Commune Terracinen. nobis deſtinare curarunt, collegimus, quod nobilis Vir Senator, & populus Urbis per Ambaxatores proprios requiſiverunt ab ipſis, ut curarent ipſius Senatoris ſervare mandata: parlamentum eis, & exercitum facerent, necnon ad Urbem accederent prò exhibenda ibi communi, & perſonis ſpecialibus ratione, alia eis ſubjectionis ſervitia, & onera imponentes, quibus ſuæ ipſos intendunt juriſdictioni ſubiicere, & à devotione; & fidelitate avellere Eccleſiæ matris ſuæ, ſub cujus dominio gaudent in optato commodo libertatis per eoſdem Ambaxatores pænas graves nihilominùs comminantes, ſi Terracinen. jam dicti præmiſſa prætermitterent adimplere. Verum quia veſtra res agi conſpicitur, paries cum proximus ardet attendentes,quod tantæ peſtilentiæ morbus, ut cancer per totam Patriam irremediabilitèr ſerperet, ſi ſuis non obſiſtatur principiis, ne in ipſorum Terracinen. veſtraque diſpendia ullatenùs invaleſcat, cauſam eorum in hac parte non ſolùm prò ipſius devotione Eccleſiæ, ſed propriæ conſideratione utilitatis, & conſervandæ vobis libertatis amore propriam reputare debetis, eamque cum ipſis ut veſtram unanimi voto, & pari conſenſu defendere, ac concertare virilitèr prò eadem. Cum igitur eorundem Terracinen. Sic intendamus ſuper hoc juvare conſtantiam, quod nullorum moleſtiis deprimi valeant, ſuæque devotionis integritas, puritas fidei, & fidelitatis ſinceritas gra-

ta

ta semper suscipiant incrementa Universitatem vestram rogandam, & hortandam attentè duximus, ac monendam per Apostolica vobis scripta præcipiendo mandantes, quatenùs si adversus Terracinen. Pręfatos Romanorum congregentur exercitus, vel iidem exiverint contrà eos hostilitèr, ut minantur, nullo alio à nobis expectato mandato in succursum potentèr accedatis ipsorum, eisque ob reverentiam Apostolicæ Sedis, & nostram totis viribus, & conatibus assistatis. Scientes, quod & nos propter hoc adversus eorundem insolentiam Romanorum totam circumadjacentem magnificè concitabimus Patriam, & aliàs in vestrum, & Terracinen. prædictorum auxilium, si necesse fuerit, potentis militiæ manu curabimus destinare. Talitèr itaque super hoc mandatum, ac pręceptum Apostolicum impleatis, quod dicti Terracinen. vestro roborati succursu tàm utilem, tamque necessarium vobis, ac toti Patriæ, fueritis, quod minimè credimus, negligentes, & pænam à vobis procul dubio exigemus, & accipiemus prædictam, & aliàs contrà vos graviter procedemus. Dat. Assisii tertio Nonas Maii Pontif. Nostri Anno decimo.

Alias ejusdem tenoris litteras dedit præfatus Innocentius Alatrinis, Verulanis, Veliternen., Signinis, Pipernensibus, Coranis, Setinis, & Nymphanis, quas omnes servatas invenimus in Archivio Terracinen. cum suis plumbeis. Bullis, in quibus ex una parte impressæ aderant imagines SS. Pauli, & Petri, ex altera verò insculptum nomen Innocentius Papa Quartus: Antequàm hujusmodi litteras exarasser dictus Pontifex misit epistolam Senatori Urbis, cujus audi argumentum, & materiam.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Nobili Viro . . . Senatori Urbis salutem, & Apostolicam benedictionem.

IN admirationem deducimur, quod sicut nupèr ad audientiam nostram pervenit à dilectis filiis . . . . . Rectore, Consilio, & Populo Terracinen. fidelibus Romanæ Ecclesiæ per Ambaxatores proprios requisisti, quod tua jurarent servare mandata,

data, quodquè tibi, & Populo Romano parlamentum, & Exercitum facerent, ac accederent ad solitos ludos Urbis, ibique communi, vel specialibus personis redderent rationem, eis nihilominùs graves pænas per Ambaxatores comminando prędictos; si hæc omitterent adimplere, super quo non possumus non turbari cum Terracinen. Civitas specialis B. Petri, & Apostolicæ Sedis existat, ejusque Cives ut peculiares Romanæ Ecclesiæ filii ei soli fidelitatis debito teneantur, & nequaquam, quod unquam talia Urbi fecerint, vel in talibus ei servierint in memoria hominum habeatur. Et quidem si hæc debita meditatione pensasses à prædictis Civibus fidelibus nostris hujusmodi nova subjectionis servitia nullatenùs exigisses, quæ non sine gravi nostra, & Apostolicæ Sedis injuria expetuntur. Illa etiam, quæ nobis promittit de tua nobilitate devotio, te nequaquam hortatur sic habenas laxare Senatoriæ Potestatis, ut prò tui, vel Romanorum ampliatione honoris, Christi offendas Vicarium, ipsumque in suis fidelibus in honores. Illa quoque Catholicæ Fidei puritas, quæ in tuis semper actibus debet radiare, propriæquè amore salutis, & famæ minimè tibi suadet, ut pro dilatando Urbis, vel suæ jurisdictionis dominio in terminos injuriosè prosilias alienos. Quocircà nobilitatem tuam rogandam attentè duximus, & monendam per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenùs mandatum, seù petitionem, vel exactionem, quæ prædictis Terracinen. circà præmissa fecisse dignosceris ob reverentiam Apostolicæ Sedis, & nostram non differas propter receptionem præsentium revocare, ipsosque, vel Civitatem ipsam nullis hujusmodi occasione, vel alia infestes molestiis, nec facias, neque permittas ab aliquibus molestari; sciturus, quod quantumcumque personam tuam sincera complectamur in Domino charitate; ac ipsius Urbis diligamus honorem, nequaquam dissimulare gravamina ipsorum potuimus, quin eis, quos inter cęteros Sedis Apostolicæ devotos, & filios speciali affectione prosequimur adversùs quoscumque conatus assistamus potentèr auxilijs opportunis. Datum Assisii non. Maii Pontif. Nostri Anno decimo.

Non omisit interim Summus Pontifex Terracinenses hortari, ut constantes in fidelitate Sedis Apostolicæ adversus Romanorū ferocientium insultus persisterent, eisdemque quidquid molitus erat favore ipsorum denunciat his litteris.

INNO-

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Rectori, Consilio, & Communi Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

EX serie litterarum vestrarum, quas affectione paterna, & solita benignitate recepimus intellecta fidelitatis vestræ constantia, integritatem devotionis, & fidei commendamus non immeritò puritatem, quæ dum diligenti animi meditatione revoluimus dignum sollicitudini vestræ occurrit, ut arcus ad vos feriendum extenti reflectantur in se nostris propensioribus studiis, & spicula in vos missa minarum in nocumentum minantium recutiantur, sicut significantibus vobis accepimus, Nobilis Vir Senator, & Populus Urbis vos, & Civitatem vestram, quæ semper sub dulci, & benigno dominio Ecclesiæ Romanæ in libertatis optato tranquillo floruit, suæ subicere jurisdictioni conantur, præstari juramentum de servandis ipsius Senatoris mandatis, ac parlamentum, exercitum, & quædam alia subjectionis obsequia fieri sibi à vobis per Ambaxatores proprios expetendo, & comminando nihilominùs graves pęnas, si eorum super hiis jussibus non paretis, super quibus vestra data ipsis responsio tanto gratior nostris insonuit auribus, quantò plenioris devotionis erga matrem vestram dictam Romanam Ecclesiam affectu clarescit, & sinceritate irradiat fidei purioris. Et quidem nostri, noveritis, constantèr esse propositi vestris, & Civitatis vestræ potentèr cunctis obviare periculis, nec aliquo modo permittere quorumcumquè deprimi vos molestiis, quos inter cęteros filios Apostolicæ Sedis specialis dilectionis brachiis amplexamur. Ut autem quid super hiis ad vestrum intendimus auxilium liquidò pateat, ecce universis Civitatum, Castrorum, aliorumque locorum Campaniæ, Maritimæquè Potestatibus, Communibus, Baronibus quoquè Nobilibus, ac aliis Ecclesiæ jam dictæ fidelibus nostris sub certis pęnis damus litteras in mandatis, ut si Romanos adversus vos, & Civitatem vestram exercitum congregare contingeret, vel aliàs hostilibus vos impetere insultibus totis viribus in succursum vestrum consurgant, vobisquè assistant potentèr subsidiis

opportunis, contrà quos etiam Romanam totam prò vobis, vestraque defensione circumadjacentem concitabimus Patriam, omniumque vires Ecclesiæ prædictæ fidelium commovebimus, sicut vobis viderimus expedire. Quocircà Universitatem vestram affectuosè rogamus per Apostolica vobis scripta firmitèr præcipiendo mandantes, quatenùs eam, qua cepistis prò libertatis amore, ac devotione paritèr prædictæ Romanæ Ecclesiæ matris vestræ in petitionibus Romanorum resistere, constantiam minimè deseratis, sed in ea firmis animis laudabilitèr persistentes nullis deiiciamini minarum terroribus, quia non semper feriet, quocumque minabitur arcus; & ecce dilecto filio Magistro Jordano Subdiacono, & Notario nostro Campaniæ, Maritimęquè Rectori injunximus viva voce, ut quando constiterit, quod Romani contrà vos parent exercitum, vel in Civitatis Terracinen., aùt sui districtus depopulationem, vel depressionem hostilitèr exeant, vel veniant, in succursum, & munimen vestrum per se, vel per alium cum magna, de qua jam cogitavimus, quam etiam paratam statìm habebimus, militum acceleret comitiva, cui quidquid super hiis miserit, & mandaverit, credatis, & intendatis firmitèr, sicùt nobis, & ne Romanorum ipsorum incursus vos immunitos, aùt imparatos inveniat, diligentèr explorare curetis, & nobis etiam celeriter intimare. Si Romani jam dicti contra vos exercitum faciant, & si adversus vos hostilitèr exeant, ut minantur, quia mox cum id nobis insinuatione vestri, vel aliàs innotuerit, potentis ad vos militiæ manum pręter alia, quæ pervenient vobis vicinorum, & aliorum auxilia curabimus, sicut prædictum est properè destinare. Ad hæc noveritis, quod præfato Senatori dure super hoc scribimus sibi motum nostri animi exponentes injungendo eidem, quod ab impetitionibus vestris super hoc præmissis, & aliis gravaminibus penitùs conquiescat cum nequaquam velimus vestras pręssuras, vel molestias substinere. Dat. Assisii tertio non. Maii Pontif. Nostri Anno decimo.

Hæ omnes litteræ, ut diximus, servantur originalitèr in Archivio Civitatis Terracinæ; cunctas tamen non transcripsi, quia brevitati studui; Ex duabus ultimis datis Senatori Urbis, & Civibus Terracinen. præter chartam originalem adest quoque exemplar.

CAP.

CAP. VIII.

INnocentio Quarto successit Alexander Quartus, qui cum Romani adhùc persisterent in sententia oppugnandi Civitatem Terracinæ, eisdem Apostolicas litteras direxit tenoris sequentis, quarum exemplar servatur in Archivio Terracinen., & transcripsit Joannes Parlator de Setia Notarius.

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Nobilibus Viris Joanni de Sabello, & Anibaldo Nepoti nostro, & Consilio Urbis salutem, & Apostolicam benedictionem.

INtellecto nuper, quod vos prętextu cujusdam iniqui statuti juramento firmati contrà Civitatem Terracinen. nostram, & Sedis Apostolicæ specialem proponebatis exercitum congregare, ac hostilitèr procedere contrà illam: Nos, qui prædictam Civitatem, utpotè nobis, & fratribus nostris utilem, placidam, & devotam inter alias Civitates Campaniæ, & Maritimæ multis ex causis benevolentia prosequimur speciali, propter quod ejus injurias, & molestias proprias reputamus, vos monendos, rogandos attentè duximus, & hortandos nostris vobis sub certa forma dantes litteras in mandatis, ut pensantes providere, quod molestando illam nostri cordis substantiam pungeretis, attendentes etiam, quod ejus offensas nequaquam possemus æquanimitèr tolerare ob reverentiam prædictæ Sedis, & nostram ab hiis desistentes omninò, & omnis vobis molestandi prædictam Civitatem, imò potiùs vos in illa, via, & materia præcluderetur à nobis, vos universos, & singulos juramento, quoad hæc astricti esse dicebamini, auctoritate Apostolica duximus absolvendos. Sed sicut ad audientiam nostram non sine ammiratione, & animi turbatione pervenit; Vos filii Senatores Vicerectori, Consilio, & Communi prædictæ Civitatis nuper per vestras injunxistis litteras, vt infrà certum terminum in eisdem vestris contentum litteris per Syndicum ad hoc specialitèr constitutum in-

ve-

vestra præsentia compareret Communi Urbis, & quibusdam Civibus Romanis tàm de prædicto Communi, quàm etiam de nonnullis Civibus præfatæ Civitatis conquerentibus coram vobis in judicio responsuris, comminantes eisdem, quod si vestrum in hac parte mandatum nullatenùs adimplerent adversus eos, & Civitatem prædictam juxtà prædicti statuti formam hostilitèr procedere curaretis. Cum igitur præfata Terracinen. Civitas nullum alium præter nos, & Romanæ Ecclesiæ Superiorem, & Dominum recognoscat, nec Cives Terracinenses teneantur coram vobis, seù quibuscumque aliis judicibus, sed tantummodò coram nobis, nostrisque Officialibus de ipsis conquerentibus respondere, cum etiam nunquàm hactenùs in foro Urbis aliquibus duxerit respondendum, neque nos pati quomodolibet intendamus, quod in eis jurisdictionem aliquam vindicetis: Universitatem vestram sic iterùm, sic attentiùs monemus, rogamus, & hortamur attentè per iterata vobis scripta mandantes, quatenùs hęc provida deliberatione pensantes considerantes etiam, quod in vexatione prædictæ Civitatis, quàm, sicùt aliàs vobis scripsimus, Nos, nostrique fratres dicti propter multas commoditates, & utilitates, quas ex illa Curia nostra consequitur, & aliàs etiam præcipuo prosequimur dilectionis affectu, nobis, eisdemque fratribus gravem inferetis injuriam, & offensam, ab hujusmodi, & quibuscumque aliis ejusdem Civitatis, suorumque Civium molestiis, si nostram, & memoratæ Sedis caram habetis gratiam non obstantibus Statutis, & juramento prædictis, à quibus vos absolvimus, penitùs desistatis, & cum Vicerector, Consilium, Commune, & Cives Terracinenses prædicti obtulerint se paratos exhibere in judicio coram nobis, tàm prædicto Communi Urbis, quàm etiam quibuscumque Civibus Romanis, & personis aliis de illis conquerentibus justitiæ complementum, si forsitàn Syndicus, vel quæcumque alia persona dictæ Urbis voluerint super quibuscumque causis agere contrà illos veniat coram nobis, qui libentèr eis de prædicto Communi, quàm de quibusvis Civibus Civitatibus prædictæ plenariam fieri justitiam faciemus. Talitèr igitur hujusmodi preces, & mandata nostra implere curetis, ut devotionem vestram exin meritò commendantes condignas vobis propter hoc gratias referamus, scituri prò certo, quod si secùs, quod non credimus, ageritis, id nullatenùs possemus in patien-

tientia sustinere. Dat. Anagniæ 3.non. Aprilis Pontificatus Nostri Anno sexto.

Sub eodem Pontifice Anno tamen Pontificatus ejus tertio via publica, quę est ad Fontanellas propè, & infrà Terracinam dilatata est, prò cujus rei memoria tale venditionis instrumentum invenimus.

In nomine Domini Nostri Jesu Christi; Anno Dominicę Incarnationis MCCLVII. indict. prima Mensis Octobris die 22.,& Anno tertio Pontif. Domini Alexandri Quarti Papę in Sacratissima Sede B.Petri Apostoli. Hac die in præsentia mei Scriniarii, & testium subscriptorum ad hoc specialitèr convocatorum Magister Gregorius Petroli Judex, & Scriniarius Terracin. non vi coactus, nec dolo malo inductus, sed de sua bona, pia, & libera voluntate vendidit, cessit, tradidit Domino Petro Pironto, & Domino Nicolao Naso Vicerectoribus Terracinen. prò parte, & nomine Communitatis. Terracin. in perpetuum palmos undecim de canna prò via publica de orto suo posito ad Fontanellā juxtà viam publicam, & juxtà ortum Marię Uxoris Petri Seniorilis, & juxtà flumen mensurando ab orto dictę Marię Uxoris Petri Seniorilis versus Orientem prò quibus vndecim palmis dictus venditor recepit à dictis emptoribus Vicerectoribus de pecunia dictę Communitatis libras quatuor, & dimidium bon. pretii Senatus renuncians exceptioni non numeratę, seù non receptę pecunię, & receptioni vltrà dimidiam justi pretii, & omnis juris auxilio, quo venditionem hanc posset infringere; & si quod plùs valet eis nomine Communitatis prędictę inter vivos irrevocabilitèr donavit dans eis licentiam, & liberam,& perpetuam potestatem ipsos undecim palmos de canna metiendi, possidendi, utendi, fruendi, vendendi, donandi, alienandi, & de eis faciendi quidquid prędictę Communitati Terracinen. perpetuò placuerit facere, & promisit prò se, suisque hęredibus, & successoribus prędictis Vicerectoribus nomine jam dictę Communitatis hanc venditionem ratam, & firmam habere, atque tenere perpetuò, & contrà non venire. Immò prędictos undecim palmos de canna de prędicto orto ab omni homine sub pæna dupli dictę pecunię ante litis initium defendere, omnequè damnum, & expensas, quod, & quos jam dicta Communitas fecerit, vel substinuerit in judicio, vel extrà, integrè reficere, & resarcire; & pęna soluta hęc venditio

in

in sua nihilominùs perpetua permaneat firmitate. Prętereà jam dicti Domini Petrus Piruntus, & Dominus Nicolaus Nasus prò parte, & nomine prędictę Communitatis Terracinen. promiserunt jam dicto Magistro Gregorio Petroli, & hęredibus, & successoribus suis sub pœna dupli prędictarum quatuor librarum, & med. necnon obligaverunt eidem bona prędictę Communitatis facere fieri expensis ejusdem Communitatis murum à cossa pontis usque in viam publicam largum duorum palmorum de canna, & altum sicut est alter murus orti Dominæ Floresiæ, & murus orti filiorum quondam Domini Matthęi de Balena, qui orti positi sunt in eodem loco, ità tamen quod ipse murus non mittatur, vel fabricetur in ipsis undecim palmis de canna, qui sunt prò via, sed in terra orti prędicti Magistri Gregorii Petroli.

✠ Signum subscriptorum, qui hoc instrumentum fieri, & scribi per manum Gregorii de Balena Scriniarii rogarunt mense, die, & indict. supradictis.

✠ Ego Petrus de Rosa rog. testis.

✠ Ego Nicolaus de Balia rog. testis.

✠ Ego Leonardus de Paulo rog. testis.

Ego Gregorius de Balena S.R.E., & Civitatis Terracinen. Scriniarius hoc instrumentũ scripsi, complevi, & absolvi.

Erat autem adeò nota per hæc tempora fides inconcussa, & probata sinceritas Civitatis Terracinę erga Sedem Apostolicam, ut Urbanum Quartum immediatum memorati Alexandri Papę successorem traxerit in summam admirationem, quod nonnullos ex plebeis Terracinen. nomen dedisse militiæ Principis Manfredi Ecclesiæ persecutoris, audierit, propterea in hanc formam exaratas litteras miserit Potestati, & Communi Terracinen.

URBANUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Potestati, Consilio, & Communi Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

RES incredibilis, res nova, & insolita, & ab antiquæ Campanæ fidelitatis actibus aliena ad nostrum nupèr pervenit auditum, quæ licet nequeat incredulitatem nostræ mentis ascen-

ascendere, animum tamen nostrum amaritudine, nostrosque sensus gelido quodam stupore replevit. Intelleximus etenim, quod nonnulli milites, & pedites de Campania volentes ponere maculam in veteri animo jam inveterata gloria Campanorum in Regnum Siciliæ stipendia Manfredi quondam Principis Tarantin. contrà Romanam Ecclesiam eorum matrem, & Dominam, ipsiusve fideles, & devotos Ecclesiæ suscepturi, accedere præsumpserunt, ex quo, si hoc verum esset, Patria vestra gravi respergeretur infamia, totaque illa Regio, quæ stabili semper fidelitate præfulsit, videretur jam propter illorum nefarias præsumptiones, ne dicamus, proditorias infidelitates contagiis offuscari, & ideò nos nolentes tantæ temeritatis excessum in illis, si qui hoc attemptaverunt, jam vel deinceps attemptaverint relinquere impunitum Universitati vestræ per Apostolica scripta sub debito fidelitatis, quo nobis, & Ecclesiæ prædictæ tenemini, & pœna mille marcarum argenti districtè præcipiendo mandamus, quatenùs omnes illos de Civitate vestra, qui ad prædictum Regnum talitèr accesserunt, aùt de cætero accesserint cum occulti, vel ignoti vobis esse non possint personalitèr capere, ac sub arcta tenere custodia, quousque de ipsis alitèr disponamus, & domos ipsorum ex toto diruere, necnon bona eorundem omnia confiscare omni dilatatione, difficultate, ac excusatione cessante sicut nostram, & Apostolicæ Sedis caram habetis gratiam sollicitè procuretis; procedentes eodem modo contrà Barones, & alios Nobiles similis culpæ reos quantum ad domos, & bona eorum, quæ in vestra Civitate, vel districtu vestro consistunt, quorum etiam personas, si eos ad terram vestram venire contingat, nihilominùs capiatis, sciturі prò certo, quod si nostrum non impleveritis efficacitèr in hac parte præceptum meritò vos, quorum fidelitatem in hoc experiri specialitèr volumus, tantæ illorum nequitiæ conscios, seù participes reputabimus, & prædictam pœnam solvi nobis plenariè facientes, & esse Venerabili Fratri nostro . . . . . Episcopo Terracinen. litteris nostris injungimus, ut ipse diligentiam, vel negligentiam vestram super hoc nobis studeat fidelitèr intimare. Datum apud Urbem veterem 2. Kalend. Martii Pontificatus Nostri Anno tertio.

Colligitur ex dictis, quod non solùm Civitas Terracina, sed etiam tota Provincia Campaniæ sincera, solidaque fidelita-

te versus Sedem Apostolicam enituerit, atquè adeò memoratus Urbanus de præfato casu amare condolet. Cęterum hujus celebris, ac nobilis Provinciæ merita miris extollit laudibus Bonifacius Octavus in Bulla quadam data Anagniæ 4.Kal.Octobris Anno primo sui Pontificatus, quæ servatur in Archivio Terracinen., & ità loquitur.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

ROmana Mater Ecclesia, quæ visceribus pietatis exuberans, & circa statum solertèr invigilans subditorum se illis in favore munificam, & in gratiis exhibet liberalem, pręclara Campaniæ, Maritimæquè Provincię merita solertèr attendens, & sedula consideratione discutiens dignè circà ipsam specialis zelo dilectionis afficitur; atquè illam intima prosequitur charitate, sinceris amplectitur brachiis ad statum ejus felicem, ac prosperum invigilantibus studiis intendendo. Hæc est enim Provincia, quæ filios benedictionis, & gratiæ generat, quæ gratitudinis, & obedientiæ producit alumnos, & in qua semper ergà Ecclesiam supradictam fidei constantia viguit, claruit devotionis integritas, splenduit reverentiæ plenitudo. Hæc est profectò Columna fidelitatis immobilis super firmam petram fidei constituta, quæ nullius unquam concuti potuit insurgentis fremitu tempestatis. Hæc est Provincia, quę semper ipsi Ecclesiæ virilitèr, & constantèr in necessitatibus assistit, personarum pericula dampna rerum, & laborum onera non evitans, cujusque prompto, & potenti auxilio cęteras sibi subjectas regit, dirigitque Provincias ipsarum compescit excessus, ausus temerarios reprimit, illicitos motus frenat. Hic est utiquè prędilectus, & delitiosus ortus Ecclesię, in quo ipsa reperit, quod delectat, colligit, quę blandiuntur affectui, gustat, & percipit dulces fructus. Ideoque ipsius Ecclesię benignitas meritò ad eandem Provinciam benevolum extendit intuitum, & de statu ejus sollicita redditur, ut subductis noxiis, subsequentibus prosperis in pacis pulchritudine sedeat,

deat, & in requie opulenta quiescat &c.reliqua ne verbosè agerem, omisi. Sed ut revertamur Terracinam exempta fuit hæc Civitas ab onere mittendi Cives suos ad exercitus, qui prò tempore fiebant per Rectores Provinciæ contrà Rebelles, in cujus rei testimonium ex Archivio Terracinen. sequentia proferimus.

In nomine Domini Amen. Anno ejusdem 1273. indict. prima Pontif. Domini Gregorii Papæ Decimi Anno secundo Mense Maii 24. In præsentia mei Uberti Notarii, & testium subscriptorum ad hoc specialitèr vocatorum, & rogatorum. Cum Thomas Scardafatii Syndicus Communis Terracenæ prò parte ipsius Cõmunis proposuisset coràm Nobili, & Magnifico Viro Domino Uberto de Vicecomitibus dicto Nigro, Campaniæ, Maritimæque Rectore, quod Civitas Terracinen. ab ipso Domino impetita super exhibitione procurationis ab ipso Rectore petitæ, ac super mittendo ad exercitus, qui prò tempore fiunt per Rectores Provinciæ contrà aliquos ipsius Provinciæ Rebelles. Idemque Syndicus allegasset, quod Civitas prædicta erat à prædictis exempta ex antiqua consuetudine eis hactenùs observata, & de præmissis erat in possessione libertatis, vel quasi propter quæ dicebat idem Syndicus Civitatem eandem ad prædicta nequaquam teneri memoratus Dominus Rector certificari volens de præmissis, & eidem Civitati facere justitiæ complementum, commisit discreto Viro Magistro Petro de Saxo Canonico Verulano Notario suo, & ei oraculo vivæ vocis mandavit expressè, ut ad Civitatem eandem, & ad loca alia convicina personalitèr se conferens inquireret de præmissis receptis articulis, si quos exhibere voluerit Syndicus prædictus, & probationes ad eos, & de hiis Syndico dictæ Civitatis conficeretur publicum instrumentum. Actum est hoc Frusinon. in domo Joannis Scoti in Curia regist. præsentibus Venerabili Patre Domino Fratre Francisco Episcopo Terracinen., Domino Homodeo Blanco . . . .

Ego Ubertus de Adamis Civis Placentinus, & dicti Dñi Rectoris Notarius huic interfui, & meum ipsius Dñi Rectoris conscripta scripsi, & meum signum feci. Quid indè ex hac ordinatione evenerit, ignoramus, quia nil aliud notitiæ reperimus, scimus tamen, quod ipse idem Ubertus prænominatus eandem Civitatem liberaverat ab onere prædicto per totum tempus sui regiminis, uti testatur ejus Epistola tenoris sequentis.

K 2 Uber-

Ubertus de Vicecomitibus dictus Niger Campaniæ, Maritimæquè Rector.

Nobilibus Viris Consulibus, Consilio, & Communi Terracinen. salutem, & sinceræ dilectionis affectum.

DEvotionis vestræ merita nos inducunt, ut vos favore benevolo prosequentes preces vestras in hiis, quę cum honestate possumus libenti, animo ad exauditionis gratiam admittamus. Vestris igitur precibus inclinati vobis præsentium auctoritate promittimus, quod vos tempore nostri regiminis ad excitus aliquos venire nullatenùs compellemus. Nec volumus vos propter hoc pęnis aliquibus subjacere. In cujus rei testimonium præsentes litteras per Ubertum Notarium scribi fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Dat. Nymphę die 14. Maii primę indict.

Successit pręfato Rectori Guido Codeporcus, qui Terracinam Vicarium suum misit, & super eadem materia talia decrevit.

In nomine Domini Amen. Anno Domini 1274. in pręsentia mei Notarii, & testium subscriptorum. Discretus Vir Dominus Philippus Vicarius Generalis, & Judex Magnifici Viri Domini Guidonis Codeporci Campanię, Maritimæquè Rectoris veniens personalitèr Terracinam de mandato Comitis antedicti rogavit, & requisivit efficacitèr Jordanum de Fomon. Vicarium in Terracen., & Populum Civitatis prędictæ coadunatum, proùt moris est in Palatio Domini Episcopi, ut, cum idem Comes intendat contrà Commune Anagniæ hostili modo incedere ad ipsorum Anagninorum prò excessibus aliquibus contumaciam edomandam, iret in subsidium prædicti Magnifici Comitis paratis omnibus, quæ ad hostem faciunt, & . . . . Agnoscens igitur Deum, & justitiam, & volens prædicti Communis Terracin. libertatem, atque immunitatem, quam de non veniendo ad exercitum habent, & actenus habuerunt, conservare illęsam, & ex antiquo privilegio, & consuetudine, quam se habere, judice asserebant, sub illa protestatione admissa ad prædictum exercitum rogavit, & voluit eos venire, ut ipsorum iter, & motus, quem non ex debito, sed potiùs ad honorem, & reverentiam Romanę Ecclesiæ faciunt sollicitè, & devotè prædictæ eorum immunitati, &

ti, & libertati non obsit in posterum, ut ex hoc ad similia de cętero non cogantur. In cujus rei memoriam prædictus Dominus Philiphus fieri fecit per me Notarium Ioannem de Frusinon. hoc publicum Instrumentum faciens idem Instrumentum roborari sui sigilli munimine ad cauthelam præsentibus, & rogatis testibus Domino Philippo Piozolo, Domino Petro de Berardo, Domino Paulo Pirunto, Domino Joanne de Valena, Magistro Antonio, Judice Matthęo de Berardo, Judice Petro de Piozolo, & Judice Philippo de Balena.

Et ego Joannes de Frusin. S.R.E. Notarius publicus prædictis omnibus interfui, & de mandato dicti Domini Philippi Judicis ejusdem Communitatis, & ad preces Jordan. de Fumon. Vicar. pot. Tarrac. prędicta omnia scripsi, & in hanc publicam formam redegi, & signum proprium mei Notarii feci.

Has autem litteras idem Rector dedit pręfato Communi Terracinen.

Guido Codeporcus Campanię, Maritimęque Rector.

Nobilibus Viris, & amicis charissimis, Potestati, Judici, Consilio, & Communi Terracenæ, salutem, & prosperitatis augumentum.

QUia nos Guido Codeporcus Campanię, Maritimæque Rector rogari fecerimus Potestatem, Consiliũ, & Commune Civitatis Tarracen. per discretum Virum Dominum Philippum de Sartinano Judicem, & Vicarium nostrum ob reverentiam Romanæ Ecclesiæ contrà Commune Anagnin., quos rebelles nobis, immò potiùs Romanæ Ecclesiæ reputamus, venirent una nobiscum, & hostes prò ipsorum Anagninorum, & excessuum eorundem contumacia, & propterbia edomanda. Ipsi Terracinen. tanquàm filii obedientiæ, & Romanæ Ecclesiæ fideles nostris precibus inhærentes, licet ex antiquis privilegiis, & antiqua consuetudine diù obtentis, eorum patres, & prædecessores, & ipsimet habuerint, & obtinuerint immunitatem, & libertatem de non veniendo ad hostem, seù exercitum, & eadem nunc gaudeant libertate, ac possessione vel quasi pacifica ut ipsi asserebant, deliberaverunt libertate unanimi se paratus ad dictum ho-

hostem accedere sub illa protestatione, quod eorum immunitatati, & libertati, quam de non veniendo ad exercitum, hinc non obsit in posterùm, quam prædictus Judex, & Vicarius noster admisit; ideò volentes gratiosis, & fidelibus Ecclesiæ gratiosum beneficium non obesse, Deumque, & justitiam agnoscentes, quia ex eorum privilegiis, & consuetudine jus immunitatis, & libertatis habent, & obtinent sicut dicitur de non veniendo ad hostem prędictarum immunitatum possessione gaudentes vobis Syndico Communis Tarracenæ prò parte, & nomine dicti Communis recipienti promittimus, & Instrumentum facimus ad cauthelam, & conservationem juris Communis vestri prædicta deliberatio Communis adventus in prædictum hostem per prædictum Commune facta de veniendo ad exercitum, ut dictum est supra prędictæ Communis vestri immunitati, & libertati non obsit in posterum, ut ex hiis de cætero prædictum Commune ad similia non cogatur, confirmantes nos nihilominùs, quod per prædictum Dominum Philippum Judicem, & Vicariũ prędicto vestro Communi ad conservationem prædictarum immunitatum, & libertatum per Instrumentum publicum est promissum, de quibus omnibus fieri fecimus hoc publicum Instrumentum, & nostri sigilli apprensione muniri. Dat. Ferentini sub Anno Domini 1274. Pontificat. Domini Gregorii X. Papæ Anno ejus tertio indict. secunda mensis Augusti die 27.

Hæc sunt, quæ nobis occurrerunt super dicta materia, & immunitatis argumento, qua fruebatur Terracina, & hactenùs, ut credo, fruitur, cum enim sit Urbs maritima maritimis exposita insultibus, & piratarum excursionibus, nil absurdi apparet, ipsam obtinuisse à Sede Apostolica tale privilegium; quod temporis injuria periisse putamus.

CAP. IX.

ADhùc Civitas Terracina extraneis concussa est turbinibus interna Civium pace fruens, & quodammodò exultans, mox intestinis bellis exagitata civilium dissidiarum cæpit flere ruinas, sub Nicolao enim Quarto Terracinensibus in arma, & seditiones versis teste Raynaldo tom. 14. Anno 1299. adeò vorax discordiarum incendium excitatum est Terracinæ, ut si non absum-

absumpserit, certè pessum dederit, quia verò faces tanto incendio supposuerat familia de Ceccano, illam Nicolaus Quartus ab accessu præfatæ Civitatis prohibuit bulla tenoris sequentis.

NICOLAUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Potestati, Consilio, & Communi Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

INter cętera nostræ sollicitudinis studia illud convenit esse potissimum, ut ad statum pacificum, & tranquillum fidelium Romanæ Ecclesiæ subjectorum vigilantibus studiis intendamus, ut submotis impedimentis quibuslibet favente divina clementia in pacis pulchritudine sedeant, & quiescant in requie opulenta. Sanè quantis, & quàm gravibus turbationibus, & periculosis dissidiis procurante humani generis inimico incentore malorum vester, vestręquè Civitatis status jam non modici temporis spatio fluctuant non solùm in vicino, sed etiam in remotis innotuit clamore valido divulgante. Cum itaque nolimus, sicut nec debemus talia æquanimitèr substinere, ac intellexerimus, quod nonnulli de domo Ceccanen., & Anibalden. de Urbe ad suscitanda hujusmodi pericula, turbationes, & scandala causam potissimè duxerint impendendam ad terram vestram cum gente non modica personalitèr accedendo, proùt in partibus ipsis esse dicitur manifestum. Nos intendentes in hac parte, ut expedit, providere, causamque subducere supradictam, ut ea cessante, cessare contingat effectus, Universitati vestræ sub pęna mille marcharum argenti, quam & ipso facto nos incurrere volumus, si secùs duxeritis præsumendum auctoritate Apostolica districtiùs inhibemus, ne aliquem de dicta domo Ceccanen., & Anibalden. memoratis, vel eorum gentem Civitatem Terracinen. ingredi quomodolibet permittatis absque Apostolicæ Sedis speciali licentia, & mandato. Pròcerto scituri, quod si contrà nostram inhibitionem venire præsumpseritis, nos ad ad exactionem prędictæ penæ, & alias etiam contrà vos, & Civitatem vestram spiritualitèr, & temporalitèr proùt qualitas facti suaserit, & expedi-

pedire viderimus actore Domino procedemus.Dat.apud Urbem veterem 4.Kal.Junii Pontif.nostri Anno quarto.

Servantur hæ litteræ Apostolicæ originalitèr, (quarum etiam adest exemplar) in Archivio Terracinen. De familia autem Ceccanen. per hæc tempora vivebat Joannes de Ceccano, qui non solùm districtum Terracinen. turbavit, verùm etiam totam Campaniam, Maritimamquè susdeque vertit, fidem faciente præfato Raynaldo tomo eodem ad annum 1299., ubi ait. Quamvis deleti Columnenses, Prænesteque excisum esset, non tamen ditio Pontificia tumultibus vacavit, Joannes enìm de Ceccano, qui ipsis adhæserat graviores in Campania, & Maritima seditiones in Pontificem excitavit. Fuerat sępè Annibaldorum familia, è qua Joannes oriundus erat Ecclesiæ partibus infensa; sub Clemente enim Quarto contrà Carolum prò Corradino steterat, prò quo facinore à Clemente damnati exilio, bonis multati, servituti expositi, posterique Sacerdotiorum obtinendorum jure deturbati, sed cum eæ pænę in ipsos exercitæ non fuissent Joannes Anibaldi filius turgidus animis Campaniam, & Maritimam invadere est meditatus, ac Tarracinensibus sub Nicolao Quarto in arma, & seditiones versis Jo: Annibaldus Urbis ingressu à Pontifice prohibitus eam armis oppressit, mortuoque Nicolao Quarto in Brufortem Campanię, & Maritimę Pręsidem rebellavit, instructisque insidiis, dum Carolum Regem Ungariæ ad Sedem Apostolicam euntem sequebatur cępit, septemque Pipernates captos ex arboribus laqueo suspensos pręforavit.

Cęterùm dissensiones Civium Terracinen. aliquandiù durasse, & nimium invaluisse constat, siquidem Bonifacius Octavus, ut familias Terracinenses inter se dissidentes componeret, in plures deliberationes devenit, pluraque salubritèr ordinavit per Bullam editam Anno primo sui Pontif.quę sic habet.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

QUantis, & quàm gràvibus, quamque periculosis lacerata dissidiis, quassata turbinibus, convulsa dispendiis, & diris

diris vulneribus fauciata malorum, pacis æmulo superseminante zizanias jam lapsu temporis longioris extiterit, & adhùc proh dolor! existere Terracinen. Civitas dinoscatur. Quot etiam, & quàm orrenda, quamque immania scelera, quot cędes hominum, animarum pericula, damna rerum, aliaque varia, & diversa discrimina sint hujusmodi occasione discordiæ subsecuta, facti evidentia edocet, famæ divulgat assertio, & validi clamores insinuant plurimorum; Ideoquè felicis recordationis Nicolaus Papa Quartus prędecessor noster volens tantis obviare periculis, ac super hujusmodi morbo tàm noxio, ne tractu temporis incrementa susciperet, celeris, & oportunæ medelæ remedium adhibere, ac intendens inter Nobiles Viros de Domo Piruntorum ex parte una, & Valerios, Sanguinnos, & Davinos ex altera prędictæ Civitatis Concives reformare concordiam, materiam præcidere jurgiorum, pacemque dare perpetuam Civitati, & Civibus prę-libatis Apostolica auctoritate providit, præcepit, & districtè mandavit, ut majores, & capita partium prædictarum una cum quadraginta personis de ipsis, & ab ipsis partibus nominandis, de quibus posset verisimilitèr dubitari, ne per illos hujusmodi pacis reformationem impediri contingeret, singularitèr singuli pacem ad invicem facerent: Ad quam inviolabitèr observandam quælibet personarum se, ac bona sua ad pęnam mille florenorum auri, unus videlicet alteri specialitèr obligaretur, quod contrà pacem ipsam nullo unquam veniret tempore tàm ex facto suo principalitèr, quàm in favorem alterius partium earundem. Et super hoc ab ipsis partibus Piperni, vel Setiæ, aut in aliqua Civitate, seù loco Campaniæ Romanæ Ecclesiæ immediatè subjecto sufficientes, & idoneæ cautiones fidejussoriæ præstarentur; & ut pax ipsa sub cauthela procederet firmiori volens memoratus prædecessor malitiis, quæ in hiis dolosè intervenire assolent, obviare, omnes, & singulas venditiones bonorum quorumlibet per easdem personas simulate; vel alio quolibet colore præsumptas, ut in bonis eisdem ratione excessuum, si quos fortè commiserint, puniri de facto non possint, auctoritate Apostolica revocavit, volens ut in eisdem obligationibus Uxorum, & Nurium accederet consensus expressus. Quod si quisquam ex quadraginta prædictis fortasse contemneret facere dictam pacem, seque, ut prędicitur, obligare ab incolatu prædictæ Civitatis Terracinen. ejusque terri-

ritorii esset perpetuò forbannitus, sibique nequaquam pateret reditus ad eandem, nisi priùs pacem faceret supradictam, ac obligationem, & cautionem hujusmodi exhiberet. Si autem quisquam ex quadraginta præfatis scientèr forbannitum aliquem receptaret in dicta Civitate, vel ejus Territorio publicè, vel occultè, qui nollet pacem facere, aut factam postmodùm violaret, ipsum ad pęnam similem prænominatus prædecessor voluit teneri obnoxium, ad quam ex facto proprio teneretur. Si verò de domo alicujus ex eisdem quadraginta personis ea præsente quivis familiaris, domesticus, aut Vassallus ipsius, seu aliquis extraneus egrederetur armatus, qui aliquem ex alterutra partium lęderet ità, quod ex lęsione ipsius excitaretur in Civitate prælibata seditio, turbatio fieret, violaretur pax facta, & partes ipsæ, quod absit, prioris odii venena resumerent, dictarum quamlibet personarum ad eandem pęnam mille florenorum solvendam manere voluit obligatam. Mandavit etiam præfatus prædecessor firmitèr observari, ut si aliquam singularem personam unius partis rixas cum alia persona partis alterius habere contingeret, illaque delictum committeret, pęna debita puniretur. Si quis autem ex alterutra partium prædictarum hujusmodi pacis, & concordiæ fine manifesto, & evidenti facto temerarius violator existeret eo ipso bonis suis omnibus mobilibus, & immobilibus, quæ in Civitate, ac Territorio Terracinen. obtineret, voluit dictus prædecessor esse privatum. Quia verò quondam Anibaldus, & Petrus Transmundi de Anibalden. Cives Romani, ac Filii, & Nepotes eorum, ac Nobiles Viri Anibaldus de Ceccano, & Joannes ejus filius, ac ipsorum filii, & nepotes dicebantur fuisse causa, seù fomentum diffidii, & turbationis Civitatis ejusdem propter ipsorum auxilium, & favorem præfatis partibus præstitum in discordia confovendis, & sæpefata Civitas ex hujusmodi guerrarum turbinibus erat in multis periculis constituta eis, & eorum cuilibet sub excommunicationis, & confiscationis bonorum suorum omnium, quæ in terris Ecclesiæ obtinerent pęnis, quas ex tunc in eos, & ipsorum quemlibet præfatus prædecessor protulit, si mandatis ejus in hac parte contemnerent obedire, districtè pręcepit, ne ipsorum aliquis Civitatem Terracinen. prædictam quavis occasione, vel causa, sive colore quæsito ingredi attemptaret. Vassallis quoque, ac familiaribus eorundem sub eisdem pę-

nis

nis dictus prædecessor duxit districtiùs inhibendum, ne quisquam eorum in alicujus partis, sivè singularis personæ, aut præfati Communis damnum, injuriam, vel favorem Civitatem ingrederetur eandem. Quod si aliqua ex partibus antedictis, vel singularis earum persona prædictos Anibaldum, & Petrum, ac Nobiles, & filios, nepotes, familiares, ac Vassallos eorum, aut aliquem eorundem contrà hujusmodi præfati prædecessoris inhibitionis tenorem in Civitatem receptaret eandem publicè, vel occultè omnibus bonis suis, quæ in Terracina, & districtu obtineret illius esset eo ipso privata; proùt in litteris prædecessoris ejusdem super hoc confectis præmissa, & alia etiam pleniùs, & serosiùs continentur. Verùm partes prædictæ, ac personæ singulares earum non ad obedientiæ bonum, non ad humilitatis virtutem, aut devotionis effectum suos animos coaptantes, quìn potiùs noxiæ sequentes arbitrium voluntatis, & contrà hujusmodi provisionem, præcepta, & mandata salubria prædecessoris ejusdem temere verò euntes mala, quàm plurima inter se invicem, ac enormia, & scelesta committere ausu damnabili præsumpserunt, per quod jactura gravis, & periculosa dissentio circumpositis partibus supervenit Nobilibus Viris Nicolao Petri Transimundi de Anibalden. de Urbe, ac ejus fratribus, & Joanne de Ceccano, suisque filiis supradictis, ac Vassallis, & familiaribus ejusdem Joannis causam, & occasionem præstantibus in præmissis. Rectores quoque Civitatis ejusdem, & Officiales eorum in ipsarum partium, & Civitatis periculosa discrimina non sunt veriti suos conatus nefarios exercere propter quod ejusdem Civitatis status usque adeò nubilò turbationis obductus, & dissentionum agnoscitur fluctibus periculosis impulsus, quod nisi per Apostolicæ Sedis circumspectam prudentiam, quæ veluti pia mater fidelibus filiis necessitatis in tempore plenis adesse præsidiis, & opportunis subvenire favoribus non desistit, verendum occurrit, ne dicta Civitas, quæ multis utique hactenùs viris decorata prudentibus, conferta divitiis, & delitiis affluens existebat, in exterminium collabatur extremum. Unde nos hujusmodi sui periculosi status conscii, & angustiarum, ac tribulationum ejus quamplurium non ignari cum ante promotionis nostræ primordia opem, operamque sollicitam duxerimus impendendam, ut Civitas ipsa ejus omninò sedata discordia tranquilli status, &

 prospe-

prosperi letis successibus potiretur. Demum quælibet partium prædictarum per se, ac etiam Commune Civitatis ejusdem sibi salubritèr consulentes super præmissis omnibus, & singulis præmissorum in nos tanquam in Arbitrum Arbitratorem, determinatorem, laudatorem, dispositorem, decisorem, ordinatorem, Communem Dominum, & Amicum, ac amicabilem compositorem altè, & bassè compromittere curaverunt, proùt in Instrumentis publicis super hoc confectis pleniùs, & seriosiùs continetur. Nos autem licet arduis, & diversis, variisque negotiis, quæ temporis qualitas, & dissidiosus mundi cursus ingerunt, occupati, & multi modis agendis impliciti, quia tamen more laudabili pii Patris, quem non prætereunt incommoda filiorum grandi desiderio ducimur, ut Cives, & Civitas supradicta de tantis periculis eruti, erepti dispendiis, tribulationibus; & angustiis liberati ad pacis tranquillæ dulcedinem, & quietis votivæ letitiam perpetuis futuris temporibus permansuram per nostram curiosam solertiam reducantur, compromissa hujusmodi non parcendo laboribus, tædia non vitando benignè duximus assumenda. Volumus igitur, & tàm hujusmodi compromissorum virtute, quàm etiam auctoritate Apostolica providemus, præcipimus, & mandamus districtiùs, ut majores, & Capita partium supradicta cum quadraginta personis juxtà formam expressam superiùs de ipsis, & ab ipsis partibus nominandis inter se pacem ad invicem faciant,& reforment,& ut eam inconcussè, ac inviolabilitèr perpetuis temporibus secuturis observent, quælibet personarum ipsarum se, suaque bona omnia ubilibet constituta ad pænam mille florenorum una persona alteri obliget, quod contrà pacem prædictam nullo unquam tempore venient tàm ex facto proprio principalitèr, quàm in favorem, & auxilium alterius partium prædictarum, & super hoc ab eisdem partibus in aliqua Civitate, vel loco Campaniæ, vel Maritimæ immediatè subjecto Romanæ Ecclesiæ supradictæ sufficientes, & idoneæ præbeantur fidejussoriæ cautiones ità quod fidejussores hujusmodi de Civitate Terracinen. prædicta,seù de aliqua dictarum partium non existant, & ut firmiùs, solidiùs, & cautiùs in hujusmodi negotio procedatur, & dolosis fraudibus, ac fucatis obvietur malitiis perversorum omnes, & singulas venditiones rerum, & bonorum quorumlibet per jam dictas personas simulatè,

tè, vel fictè aut alio quolibet quæsito colore, vel adinuentionibus malitiosis quibuscumque præsumptas, ut in prædictis bonis occasione, vel ratione excessuum, si aliquos fortasse commiserint, puniri de facto non valeant, auctoritate Apostolica revocamus volentes omninò, ut in hujusmodi obligationibus consensus Uxorum, & Nurium expressus accedat. Et nihilominus si qua ex personis eosdem per se, vel alium, aut alios contrà hujusmodi formam pacis quomodocumque, seù qualitercumque venire præsumpserint omnia bona sua per eam, sicut premittitur personę alteri obligata Romanę Ecclesię totalitèr applicentur priùs de bonis ipsis parti alteri predictam pacem servanti, cui hujusmodi obligatio facta fuerit, satisfacto. Ac insupèr memorata persona, quę pacem ipsam violare tentaverit ipso facto sententiam excommunicationis incurrat, sitque de Civitate Terracinen. prædicta, ejusquè territorio, & districtu perpetuò forbannita, nec valeat nisi per Romanum Pontificem eadem relaxari sententia, neque illius forbannitio revocari. Et quia Civitatis prędictę dominium suę turbationis, & scandali, ac dispendiosi dissidii causam dedit, proùt ex evidentia facti cognovimus, & maiorum pręgravium scelesta commissione secuta evidentiùs innotescit. Nos proùt ex debito pastoralis tenemur officii super hiis volentes salubris adhibitione providere remedii, ac tantis malis, tantisque periculis studiis opportunis appositis obviare attendentes etiam quod cessante causa cessare consuevit effectus. Cupientes quoque non solum Civitati, & Civibus antedictis, sed toti etiam Patrię statum per hoc dare pacificum, & tranquillum tàm ex ipsorum compromissorum viribus, quàm etiam ex generalis jurisdictionis vigore, quam in ipsis Civitate, & Civibus obtinemus, ac etiam de Apostolicę plenitudine potestatis prędictam Civitatem Terracinen., & Commune ipsius generalitèr, & specialitèr dominio, & regimine Civitatis ejusdem, ac potestate omnimoda eligendi Rectorem, seù Potestatem, aut Consules Civitatis, & Communis prędictorum quocumque alio nomine censeantur usque ad decennium continuum, & per idem decennium si nos interim mori contingeret, cui regimen Terracinen. Civitatis Cives Civitatis ejusdem commiserunt ad vitam, omninò privamus, & volumus, ac decernimus per idem tempus, ut prędicitur, esse & manere privatos, dictaque dominium, & regimen per idem tem-

tempus ad Romanam dumtaxat Ecclesiam pertinere, ità quod per ipsam Ecclesiam dictis Civitati, & Communi, seù Civibus Potestas, aut Rector per idem decennium deputetur. Decennio verò prædicto finito, & persona nostra de hac luce subtracta regimen Civitatis ipsius, sicut & alias de jure, vel consuetudine competit ad ipsum Commune liberè revertatur, nisi prò commodo ipsorum, Civitatis, & Civium Sedi Apostolicæ, & ipsis Communi, & Civibus aliter de ipso regimine videretur. Et ne contingat Civitatem eandem cum Romana Ecclesia Pastore vacare dinoscitur, Rectoris gubernatione carere, volumus, & præcipimus, ac etiam ordinamus, ut ipsius Ecclesiæ vacatione durante, si tunc Potestatem, seù Rectorem Civitas prælibata non habeat, Rector Campaniæ, & Maritimæ, qui prò tempore fuerit regimen ipsius exerceat Civitatis, donec per Sedem ipsam aliud extiterit ordinatum. Si verò prædictæ Romanæ Ecclesiæ vacatione durante Rectorem Campaniæ non esse, vel de esse contingeret duo Consules Cives Civitatis ipsius à Civibus ipsis electi concorditèr regimen ipsum exerceant quousque per Sedem eandem aliud contigerit ordinari. Omnia insuper bona mobilia, & immobilia, seseque moventia, quæ Venerabilis Frater Noster Franciscus, Avellinen., olim Terracinen. Episcopus in Civitate, ac Diœcesis Terracinen., & Territoriis, ac Districtibus earundem quocumque modo, vel causa, seù titulo acquisivit Romanæ Ecclesiæ, suoque dominio, sive juri applicamus. Non obstantibus quibuscumque contractibus, donationibus, & in dotem dationibus, necnon alienationibus, obligationibus, permutationibus, ac summissionibus factis personis quibuslibet generalitèr, vel specialitèr de bonis prædictis, vel aliquibus eorundem. Per hoc autem nequaquam intendimus juri ipsius Terracinen. Ecclesiæ, si quod sibi in bonis ipsis, aut eorum aliquibus potest quoquo modo competere aliquod præjudicium generari, quin immò illud eidem Ecclesiæ reservari volumus integrum, & illæsum. Prata verò, seù terras, quæ inter Civitatem Terracinen., & Pipernum supradicta consistunt volumus semper sic esse, & manere penitùs indivisa, proùt per bonæ memoriæ Jordanum SS. Cosmę, & Damiani Diaconum Cardinalem de communi Terracinen., & Pipernen. voluntate ordinatum extitit, & per Sedem Apostolicam confirmatum. Et nihilominùs donationem, venditionem,

seù

seù alienationem quamcumque quocumque nomine censeantur, factas de pratis, seù terris eisdem per Commune Terracinen. vel ejus singulares personas prædicto Joanni de Ceccano, vel alii, aut aliis quibuscumque cujuscumque conditionis, præeminentiæ, dignitatis, ordinis, seù status existant, auctoritate Apostolica revocamus, cassamus, vacuamus, & irritamus omninò, immò cassas, vacuas, & irritas nuntiamus, ac nullius prorsùs existere firmitatis, ità quod præfatus Joannes, aut quivis alius prætextu cujuslibet concessionis, donationis, aut alienationis nullo unquam tempore in Pratis, seù Terris eisdem, aut aliqua parte ipsorum sibi per se, vel alium, aut alios possint aliquid juris quomodolibet vendicare. Nos enim prædictum Joannem, ac alium quemlibet omni jure, si quod eis quocumque modo, vel causa, seù titulo posset in Pratis, seù Terris prædictis, vel aliqua eorum parte competere de plenitudine potestatis memoratæ privamus. Ac nihilominùs si præfatus Joannes, aut alius, seù alii quicumque contrà ordinationem præfati Jordanis Cardinalis de Pratis, seù Terris ipsis, aut super illis factam quocumque modo, vel causa, seù quovis tempore venire, facere, vel attemptare præsumpserit, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant, ac omnia bona eorum dominio, ac juri ejusdem Romanæ Ecclesiæ applicentur. Et nihilominùs inhibemus, ne dictus Joannes, seù quivis alius occasione donationis, seù contractus cujuslibet initi super Pratis, seù Terris prædictis inter eum, & Commune, seù Cives Civitatis ejusdem aliquid in judicio, vel extrà petere valeat à Communi, & Civibus memoratis. Et quoniam ad prædictæ Civitatis Terracinen. statum pacificum, & quietum fervens nostrę mentis aspirat affectus, animusque dirigitur auctoritate Apostolica districtiùs, & expressiùs inhibemus, ne prefati Joannes de Ceccano, aut ejus filii, vel nepotes, sive Nicolaus Petri, & fratres ipsius, aut quivis alius Ecclesiasticus, vel Laicus de Ceccanen., & ejusdem Nicolai, ac fratrum ejus domibus dę dominio, seù regimine Civitatis Terracinen. prędictę, vel Territorii, seù Districtus ipsius se deinceps aliquatenùs immittant, & ne dominium ipsum, seù regimen per se, vel per alium, aut alios quoquo modo recipere audeat, etiam si eis communitèr, vel singularitèr ab ipsius Civitatis Communi, seù Civibus offeratur; neve jam dicti Joannes de Ceccano, aut Nicolaus Petri, vel

vel alius, aut alii de domibus eorundem cujuscumque sint conditionis, aut status de factis, sive negotiis Terracinen. Civium prædictorum, aut alicujus, vel aliquorum ex ipsis se intromittere quoquo modo præsumant. Si verò tempore succedente, quod absit, contingeret, quod iidem Cives inter se invicem diffiderent, aut aliqua inter eos turbationis, seù contentionis materia oriretur volumus, & expresè præcipimus, ut nullus de domibus supradictis sive Ecclesiasticus existat, aut Laicus per se, vel alium, aut alios alicui parti dictæ Civitatis exhibeat consilium, auxiliũ, vel favorem publicum, vel occultum, quodque Civitatem ipsam Terracinen., vel ejus Suburbia nequaquam ingredi, vel se appropinquare ad ea sive aliquem, vel aliquos Vassallos suos, aut alios illùc aliquatenùs audeat destinare in alicujus partis auxilium, consilium, vel favorem. Et si quisquam ipsorum contra præmissa, vel eorum aliquod facere fortasè præsumpserit, eum excommunicationis sententiam incurrere volumus ipso facto, & nihilominùs bona ejus ad Ecclesiæ Romanæ dominium devolvantur, & juri totalitèr applicentur ipsius, eisque perpetuò sit privatus, qui si Ecclesiasticus fuerit Ecclesiastica beneficia, si qua obtinere dinoscitur, ipso facto prorsus amittat, & efficiatur inhabilis ad alia obtinenda; fautores verò, & sequaces, seù complices si qui in hoc extiterint prædictorum, vel alicujus eorum, cujuscumque fuerint præeminentiæ, conditionis, aut status eisdem penis per omnia volumus, ac decernimus subjacere. Præcipimus insuper, & mandamus expresè, ut nullus Ecclesiasticus, vel Laicus Civitatis Terracinen. prædictæ cujuscumque ordinis, conditionis, aut status existat procurare, vel facere, aut ordinare quomodolibet audeat, quod eisdem Joanni de Ceccano, vel ejus filiis, seù nepotibus, sive Nicolao Petri, suisque fratribus, vel alicui alii de domibus antedictis in Civitatem ipsam Terracinen. quoquo modo patère possit ingressus, aut aliquem, vel aliquos eorundem in Civitate prædicta quomodolibet receptare. Qui autem secus fecerit, si Laicus fuerit omnibus bonis suis, si verò Ecclesiasticus non solum beneficiis Ecclesiasticis, sed etiam aliis suis bonis sit eo ipso privatus, & dominio Romanæ Ecclesiæ applicetur omninò, dictaque beneficia per eos, ad quos illorum collatio pertinet, aliis conferantur, & nihilominùs Ecclesiasticus ipse perpetuò sit infamis, & reddatur inhabilis ad Ecclesiasticum bene-

beneficium obtinendum, ut autem turbationis, & dissensionis cujuslibet Civitatis Terracinen. prædictæ materiam funditùs amputemus, ac universis de domo Ceccanen. prædictam Civitatem eandem quomodolibet adeundi causam, & occasionem omnimodam subtrahamus Riccardum ejusdem Joannis de Ceccano filiū Ecclesiasticum, qui Canonicatum, & Archipresbyteratum in Ecclesia Terracinen. obtinere dinoscitur, eis Apostolica auctoritate privamus, collationem Archipresbyteratus ejusdem hac vice Sedi Apostolicæ reservantes statuendo nihilominùs,& etiam ordinando auctoritate prędicta, ut nec idem Riccardus, nec quivis alius de Ceccanen., & ejusdem Nicolai Petri domibus memoratis possit de cętero in Civitate, vel Ecclesia Terracinen. prędictis Pontificalem, aut aliam dignitatem per Senatum prębendam, Ecclesiam Parochialem, aut alia, aut aliquod aliud Ecclesiasticum beneficium quomodolibet obtinere, vel aliquod temporale, seù spirituale acquirere quovis titulo in Civitate ipsa, territorio, vel districtu ejusdem, aut habere valeat, vel tenere. Per hujusmodi autem ordinationem nostram nolumus dilecto filio Nobili Viro Berardo de Ceccano nato Anibaldi prædicti in bonis, quæ in ipsa Civitate, ac ejus territorio, seù districtu in pręsentiarum dumtaxat legitimè obtinet, aliquod præjudicium generari; sed ea hiis nequaquam obstantibus liberè habere valeat, ac tenere. Cęterùm quia hujusmodi negotium potissimè insidet cordi nostro, & paternis ducimur, & excitamur affectibus, ut non solùm Terracinen. Civitas supradicta, sed etiam tota Campaniæ, Maritimæque Provincia subductis noxiis, & contrariorum vepribus radicitùs extirpatis, tranquillis, prosperisque successibus foveatur, auctoritate Apostolica districtiùs inhibemus, ne Fundorum, aut alius Comes, seù Baro, seù Nobilis, aut alius quilibet, sive cujusvis Civitatis Communitas, aut Castri Universitas alicujus de Regno Siciliç prædictis Joanni de Ceccano filiis, aut nepotibus suis, vel Nicolao Petri, aut ejus fratribus, aut aliis quibuscumque, sive Ecclesiastici existant, vel Laici de Ceccano, & ipsius Nicolai domibus prælibatis in hoc fautoribus, sive complicibus contra Civitatem Terracinen. prędictam, aut ejus incolas, seù aliam Civitatem, Castrum, aut Communitatem, vel locum, seù quamvis personam etiam singularem Campanię, & Maritimę prędictarum generalitèr, & specialitèr

M ali-

aliquod per se, vel alium, seù alios prçstare audeat consilium, auxilium, vel favorem publicum, vel occultum, ac in contrarium prçsumentes excommunicationis sententiam promulgamus, à qua nonnisi per Romanum Pontificem absolutionis beneficium valeat obtineri. Et nihilominùs omnibus bonis feudalibus, & quibuslibet aliis, quæ ab Ecclesiis, vel Monasteriis, aut aliis locis Ecclesiasticis tenere noscitur damnum perpetuæ privationis incurrat. Præmissa verò non tàm ex compromissorum viribus, quàm ex dominio nobis, & dictæ Romanæ Ecclesiæ competentibus ex prædictis, ac de Apostolicæ plenitudine potestatis statuimus, ordinamus, decernimus, & mandamus inviolabilitèr observari sub pçnis, & sententiis spiritualibus, ac temporalibus per nos, & successores nostros, ac eandem Romanam Ecclesiam infligendis, & declarandis inflictis declaratione, interpretatione, additione, diminutione, & mutatione nobis successoribus nostris, vel ipsi Romanæ Ecclesiæ reservatis semel, & quotiès ipsis fuerit faciendis. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ provisionis, præcepti, & mandati, revocationis, privationis, voluntatis, constitutionis, ordinationis, applicationis, cassationis, vacuationis, irritationis, nuntiationis, inhibitionis, reservationis, statuti, promulgationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Dat. Romæ apud S. Petrum VI. Id. Decembris Pontif. Nostri Anno primo.

Servatur hæc Bulla, cujus plura etiam extant exempla in veteri Archivio Communitatis Terracinen., ubi quoque servatur publicum Instrumentum de forma electionis factæ de Bonifacio Papa Octavo in Potestatem, seù Rectorem Terracinen., quam formam electionis inferiùs dabimus.

CAP. X.

VIx à morbo intestino discordiarum civilium respiraverat Terracina, cum nec mora à novo hoste continuis bellorum turbinibus miserum in modum divexatur, nempè à Nicolao Comite Fundorum, qui jam Urbem ipsam cepisset Anno 1346., & procul dubiç demoliturus erat, [tantis irarum fluctibus excan-

candescebat] nisi Januenses cum 32. Galeis Civitatem præfatam, ejusque Cives acerrimè prò Patria dimicantes à tyrannide infensissimi Comitis præsens subsidium afferendo liberassent: Cum verò pejora timerent haud sano ducti Consilio Cives Terracinenses, quia nullum suffragium accipere poterant à Pontificibus Romanis Avvinione morantibus, se se dediderunt in manus Roberti Siciliæ Regis, & ità Civitas Terracina, quæ semper fidelissima Sedi Apostolicæ fuerat, ac penè immortalem fidelitatis gloriam sibi comparaverat, notam infidelitatis incurrere cæpit; nihilominùs pęnitentia ducti ejus Cives cum Gregorium PP. XI. Avvinione Romam reducem humilitèr pro remissione tanti facinoris supplicassent, eorundem precibus indulgens benignus Pontifex omnes perpetratos excessus condonans eosdem à rebellionis crimine absolvit his litteris Apostolicis, quæ servantur in Archivio Terracinen.

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Consilio, & Communi Civitatis nostræ Terracinen. ad nos, & Romanam Ecclesiam nullo medio pertinentes salutem, & Apostolicam benedictionem.

CLementia Sedis Apostolicæ copiosa peccantibus in se filiis, si ad eam cum humilitate redeant post excessus nonnunquam errata indulget, & remittit, proùt personarum, locorum, & temporum qualitate pensata id cognoscit salubritèr expedire. Sanè petitio prò parte vestra nobis nuper exhibita continebat, quod vos propter multa crimina, delicta, & excessus per vos, vel per aliquos, seù aliquem vestrum contra nos, & Romanam Ecclesiam matrem vestram, & Dominam temere perpetrata, diversitas pænas, mulctas, & sententias cognoscebatis vos meritò incurrisse, & ob hæc ab Officialibus nostris, & dictæ Ecclesiæ vobis posse in posterum hujusmodi pænas, mulctas, & sententias infligi, & imponi, & ab eisdem Officialibus puniri, vexari, seù etiam molestari. Etححptereà vos cognoscentes erro-

res, & excessus vestros, ac cupientes nobis reconciliari in spiritu humilitatis, & contrito corde, quod Deus non spernit, fecistis nobis humiliter supplicari, ut non obstantibus offensis gravissimis, & excessibus, criminibus, ac delictis enormibus per vos, ut præfertur, contrà nos, & dictam Ecclesiam commissis vobiscum more pii Patris agere misericorditèr dignaremur. Nos illius, qui non quærit mortem peccatorum, sed potiùs ut convertantur, & vivant, vices licet indignè gerentes in terris, cunctorumque fidelium præsertim nobis, & Ecclesiæ prædictæ immediatè subjectorum salutem optantes, nec filiorum iniquitates respicientes hujusmodi supplicationibus inclinati, & memores fidelitatis antiquæ, quam ad Ecclesiam præfatam semper habuistis, & habere, proùt audivimus intenditis firmiùs in futurum, omnia delicta, excessus, injurias, & offensas prædicta, ac etiam crimen rebellionis contrà nos, & dictam Ecclesiam per vos perpetratę, necnon omnes, & singulas pęnas, mulctas, & sententias reales, & personales, quas occasione criminum, delictorum, & excessuum hujusmodi incurristis vobis persistentibus in devotione, obedientia, & fidelitate nostra, & dictæ Ecclesiæ auctoritate Apostolica de specialis dono gratiæ tenore præsentium benignè remittimus, & etiam relaxamus districtius inhibentes universis, & singulis Officialibus nostris, & dictæ Ecclesiæ Ecclesiasticis, & Secularibus præsentibus, & futuris, ne occasione criminum, excessuum, & delictorum prædictorum contrà nos, vel aliquos, seù aliquem vestrum quoquo modo procedere, seù vos, vel aliquos, aut aliquem vestrum super præmissis, aliquatenùs vexare, seù molestare præsumant, ac decernentes irritum, & innane quidquid contrà inhibitionem nostram hujusmodi per quoscumque quavis auctoritate contigerit attemptari. Volumus tamen, quod si vos ullo unquam tempore (quod absit) à nostra, & Ecclesiæ prædictæ obedientia, devotione, fidelitate recesseritis, seù vos subtraxeritis hujusmodi nostra gratia, ut præsentes litteræ nullius existant roboris, vel momenti. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc paginam nostræ remissionis, relaxationis, inhibitionis, constitutionis, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & BB. Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Dat. Romæ apud S. Petrum 12. Kal. Maii Pontif. Nostri Anno septimo.

Mor-

Mortuo Gregorio Papa XI.conſpirantibus in unum Patribus Purpuratis Urbanus Sextus Italus Pontifex (nam priùs per multos annos Galli omnes fuerant) renunciatus fuit, cujus electio diſplicuit Card.Gallis,quamobrem Fundos ſecedentes animi recreationis cauſa, ut finxerant,ibidem Clementem Septimũ Antipapam creaverunt : Hujus creationi, necnon ſucceſſori Benedicto XIII. pſeudo Pontifici adhæſit Civitas Terracina ſeducta à ſuo Cive potentiſſimo Ricchardo Roſa, cujus meminit Raynaldus tomo 17.dicens.At qui tamdiù Divinam miſericordiam ſpreverat Honoratus Gajetanus Comes Fundorum Apoſtolica benignitate non uſus labente menſe infelicitèr periit in ſchiſmate dolore adverſarum rerum, quamobrem damnatur illius memoria cum in Pontificiis litteris ad Ricchardum Roſam Terracinenſem ejus factione irretitũ datis,tùm in edicto propoſito lib.*6*. pag.*16*. Tanti autem criminis pęnitentia ducta præfata Civitas ſupplicitèr veniam petiit à Bonifacio Nono Pontifice Romano, & obtinuit, quin immò idem Pontifex præter delictorum commiſſorum abſolutionem favore ejuſdem plures ſaluberrimas ordinationes fecit, ut patet ex Bulla tenoris ſequentis.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad futuram rei memoriam.

ROmanus Pontifex in Terris Chriſti miſericordis Vicarius redeuntibus ad eum cum humilitate filiis poſt exceſſum libentèr ſe benignum exhibet, & etiam gratioſum, ac errantibus ſubditis, qui poſt eorum lapſus, & devium contritis, & humiliatis cordibus repetunt miſericordiæ ſuæ ſinum, non ſolùm clementiæ conſuevit januam aperire, ſed etiam de ſolita ſuæ benignitatis affluentia lapſis dexteram porrigens eos ab inviis trahere,& ad viam ſalutis reducere ſatagit ſolicitudine paternali.Cum itaque, ſicut accepimus, Dilecti filii, Univerſitas, & ſingulares perſonæ utriuſque ſexus tàm Clerici, quàm Laici, necnon habitatores, & incolæ Civitatis Terracinen. Provinciæ noſtræ Maritimæ, qui dudùm felicis recordationis Urbano Papæ VI.prædecceſ-

cessori nostro, nobisque, & Romanæ Ecclesiæ cunctorum Christifidelium Matrici, & Dominæ rebelles fuerunt, & cum damnatæ memoriæ Honorato Gajetano olim Comite Fundorū, & nonnullis aliis iniquitatis alumnis suis in hac parte complicibus, ac seguacibus ausu temerario contra predecessorem, & Ecclesiam præfatos conspirationes, & colligationes ordinare, & facere, ac una cum eisdem multitudinem gentium armatarum conducere, receptare, & fovere, ac eandem Civitatem Terracinen. cum ejus pertinentiis occupare, & occupatam detinere, & illam occupantibus dare auxilium, consilium, & favorem, ac etiam damnatæ memoriæ Roberto olim Basilicæ duodecim Apostolorum Presbytero Cardinali, qui se Clementem VII. ausu sacrilego nominabat, tunc Antipapæ credere, adhærere, & favere, necnon successivè Petro de Luna etiam Antipapæ, qui dicto Roberto se in Apostolica Sede successisse temere affirmat, & eisdem Honorato, & seguacibus, necnon aliis de schismate damnatis, sive per Ecclesiam denotatis etiam favere, & contrà præfatum prædecessorem, ac nos, & statum Ecclesiæ prædictæ quamplurima mala dicere, facere, & ordinare, & quantum in eis fuit schisma, & divisionem in eadem Ecclesia ponere præsumpserunt hactenùs crimen hæresis, lesę Majestatis, schismatis, & Apostasiæ propterea damnabilitèr incurrendo, necnon sacrilegia, incendia, rapinas, spolia, homicidia, captiones, & redemptiones hominum, animalium, & bonorum, Fortalitiorum, Ædium, & domorum demolitiones, ac fructus, redditus, & proventus ad Romanam Ecclesiam, & Cameram Apostolicam pertinentes perceperint, licet de facto, & in usus suos converterint, exercitus, cavalcatas, & offensiones, & nonnulla alia varia, & diversa, excessus, crimina, & delicta gravia, & enormia contrà præfatum prædecessorem, nos, & dictam Ecclesiam, Civitates, Terras, Castra, & loca, Prælatos, Officiales, Subditos, & fideles, ac gentes tàm præfati prædecessoris nostri, quàm nostras, & ejusdem Ecclesiæ hactenùs commiserunt, & perpetrarunt, propter quæ verentur se in posterum posse molestari. Cum autem ipsi, Populus, Commune, personę, Clerici, Laici, habitatores, & incolæ ducti sanis consiliis, & ad se reversi, ac de præmissis dolentes ab intimis nuper ad nostrum, & dictæ Ecclesiæ gremium, fidelitatem, & obedientiam humilitèr redierint, & quod in hujusmodi obedientia, necnon devotione,

ne, fidelitate nostri, & præfatæ Ecclesiæ, ac successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonicè intrantium firmitèr, & perpetuò persistere, ac perseverare desiderent, atque velint, constantèr affirment; prò eorum parte nobis fuit humilitèr supplicátum, ut cum eis super præmissis misericorditèr, & benignè agere de Apostolica clementia dignaremur. Nos igitur, qui cunctos ad nostram, & præfatæ Ecclesiæ fidelitatem, gratiam, & obedientiam redire volentes paterna semper pietate complectimur; volentes eosdem, populum, Commune, & personas, Clericos, & Laicos, habitatores, & incolas, etiam Judęos habitantes ibidem prosequi specialibus gratia, & favore, ac sperantes, quod ex hoc in nostra, & dictæ Sedis obedientia, fidelitate, & devotione hujusmodi persistent viriliùs, ac fortiùs in futurum, ac hujusmodi supplicationibus inclinati omnia, & singula hujusmodi adhæsionem fautoriam hęresis, schismatis, lęsę Majestatis, excessus, & crimina, & maleficia quęcumque per ipsos, & eorum quemlibet in Provinciis nostris Campanię, & Maritimę, aut quibusvis aliis locis contrà nos, ac Prædecessorem, & Ecclesiam, Officiales, gentes, subditos, & fideles huiusmodi tàm Clericos, quàm Laicos cujuscumque status, gradus, seù conditionis fuerint, aut alios quoscumque usque in pręsentem diem quandocumque, qualiacumque, & qualitercumque perpetrata, seù commissa dicto, facto, vel assensu, quę omnia hic haberi volumus pro expressis, & sufficientèr declaratis, in quantum tamen concernunt, aut concernere quomodolibet possunt publicum interesse, seù Cameram Apostolicam ex certa scientia; ac de Apostolicę Potestatis plenitudine eisdem, Populo, Communi, Universitati, personis, Clericis, Laicis, habitatoribus, & incolis Apostolica auctoritate tenore pręsentium de speciali gratia absolutè, sive in totum remittimus, ipsosque Clericos, Laicos, personas, incolas, & habitatores, ac eorum quemlibet ab omnibus, & singulis excommunicationum, suspensionum, & interdicti sententiis in ipsos, & eorum quemlibet ab homine, vel à jure propter pręmissa, seù eorum aliqua quomodolibet latis, & promulgatis, necnon hujusmodi excessibus, criminibus, delictis, & aliis quibuscumque maleficiis per eos contrà prędecessorem, Ecclesiam, Officiales, fideles, & subditos nostros hujusmodi, & nos quomodocumque usque in pręsentem diem dicto, facto, vel assensu, ut pręfertur, quomo-

do-

dolibet perpetratis, etiamsi super illis sit, vel non sit cognitum absolvimus, & penitùs liberamus, ac fructus, redditus, & proventus ut supra perceptos, eis remittimus,& donamus,ipsosque, Commune, populum, Universitatem,personas, Clericos, Laicos, habitatores, & incolas utriusque sexus, necnon hęredes, & successores Civium tantùm Civitatis ejusdem, qui alias de Jure ad successionem bonorum decedentium Civium hujusmodi ex testamento, vel ab intestato vocandi fuissent ad quęcumque honores, dignitates, famam, officia, gratias, privilegia, immunitates, exemptiones, bona jura, jurisdictiones, & officia ubicumque consistentia, & existentia in quantum concernunt publicum interesse, ac Cameram Apostolicam, & ad actus quoscumque legitimos,& in inregrum, & in statum pristinum, in quo erant ante hujusmodi commissa crimina, excessus, maleficia,restituimus,atque reponimus, & habilitamus, & ad eundem statum reducimus, in quo dinoscebantur existere, antequam processus, banna, condemnationes, sententias, atque pænas hujusmodi quomodolibet incurrerent districtius inhibentes quibuscumque Rectoribus, Vicarijs, & Officialibus prò nobis, aut successoribus, & Romana Ecclesia præfatis in eisdem Provinciis, Civitatibus, Terris, & locis præfatæ Ecclesiæ quovis fungentibus. Officio, ne contrà ipsos, populum, Commune, Universitatem, personas, Clericos, Laicos, habitatores, aut eorum aliquem occasione, seù causa Hæresis, Schismatis, Apostasiæ, aut criminis læsæ Majestatis, seù aliorum quorumcumque criminum, excessuum, reatuum, culparum, maleficiorum, & delictorum hujusmodi, aut dependentium, connexorum, & emergentium à prædictis, vel eorum aliquo in quantum publicum interesse, & Cameram hujusmodi concernunt, aut concernere possint; ut pręfertur, procedere, inquirere, cognoscere civiliter, aut criminaliter, seù mixtim, ordinariè, seù extraordinariè cum promotore, vel sine, aut ex officio, vel alitèr eos, vel eorum aliquem molestare, aut banna, mulctas,condemnationes, aut pænas aliqua propterea vel ob id exigere, vel petere, seù exigi, aut peti facere quoquo modo pręsumant per se, vel alios directè,vel indirectè,vel quovis colore quęsito ab ipsis, seù aliquo eorundem, necnon irritos, & inanes decernentes quoscumque processus, quos circa nostram inhibitionem huiusmodi per quoscumque, & quavis auctoritate fieri contigerit,vel

quo-

quomodolibet promulgari, ac tollentes etiam quoscumque processus, banna, sententias, reprehensalias, & alia mandata pænalia quæcumque præmissorum occasione, vel alias etiam tàm in Alma Urbe forsari, quàm alibi quacumque auctoritate, & etiam ubicumque tàm per ipsum prædecessorem, & nos, quàm per quoscumque Sedis præfatæ Legatos, Vicarios, Rectores, & Officiales tàm ejusdem prædecessoris, quàm nostros, aut præfatæ Ecclesiæ, aut præfatæ Urbis, vel alios quoscumque prædictorum, vel alicujus eorum occasione, vel causa, seù ab eis dependentium, emergentium, vel ipsis quomodolibet connexorum contrà ipsos, populum, commune, personas, Clericos, Laicos, habitatores, & incolas, vel eorum aliquem facta, emissa, seù quomodolibet promulgata, sive lata, ac etiam quæcumque interdicta, quibus præfata Civitas Terracinen. Terræ, Castra, & loca hujusmodi dependentia ab eadem tàm per hujusmodi processus, & sententias dicti prædecessoris, quàm nostras, & aliorum quorumcumque, & tàm à jure, quàm ab homine promulgatas, supposita fuerunt, auctoritate præfata relaxantes, necnon etiam omnes, & singulos contractus, & testamenta, & ultimas voluntates, quomodolibet per ipsos facta, & inita, necnon processus, & sententias, factos, & latas in Curia Sęculari dictæ Civitatis inter eosdem Cives, & incolas ibidem præsentes, dummodò aliàs legitimè facta, & lata etiam quorumcumque tenorum sint ex certa scientia auctoritate præfata pręsentibus approbamus, & cõfirmamus expresè volentes nihilominùs, & auctoritate prædicta mandantes omnibus, & singulis hujusmodi Officialibus nostris, & præfatæ Ecclesiæ, qui litteras, seù codices, aut registra, in quibus processus, banna, condemnationes, & sententiæ hujusmodi forsan sunt descripta, vel aliter adnotata tenent, quatenus illa de libris codicibus, seù registris hujusmodi ad cujuscumque petentis instantiam deleant, cassent, & cancellent, seù deleri, cassari, & cancellari faciant cum effectu, quos quidem processus, banna, condemnationes, sententias, & pænas, ac mulctas, & contenta in ipsis ex nunc etiam auctoritate præfata ad cauthelam cassamus, irritamus, & annullamus, ac prò cassis, irritis, & nullis, ac perindè haberi volumus, & decernimus, ac si facti, seù lati, & hujusmodi excessus, maleficia, & crimina commissa non forent, præ memoria Joannis XXII. prędecessoris nostri, qua cavetur, quod nullus de rebellionis fauto-

 riæ,

riæ, & lęsę Majestatis criminibus absolvi possit, nisi ipsis de ipsis in litteris Apostolicis fiat mentio specialis, & aliis Constitutionibus Apostolicis, necnon statutis, & consuetudinibus dictarum Provinciarum in contrarium loquentibus non obstantibus quibuscumque. Volumus autem, quod si ullo unquam tempore, quod absit, prædicti, populus, Commune, Universitas, personæ, Clerici, Laici, habitatores, & Incolæ ab obedientia, fidelitate, & devotione nostri, Ecclesiæ, aut successorum præfatorum se subtraxerint, aut nobis, & eidem Ecclesiæ rebelles fuerint, hujusmodi gratia, & præsentes litteræ quoad eos, qui culpabiles in præmissis fuerint, nullius sint roboris, vel momenti, & quod tales sic culpabiles in easdem sententias, atque pęnas spirituales, & temporales reincidant ipso facto, quodque omnibus contractibus, Instrumentis, & actis publicis in eisdem Civitate Terracinen., & Castris, Terris, & locis dependentibus ab eadem durante schismate hujusmodi morā traxerunt, aut trahunt factis, etiam si prędicti Notarii, & Tabelliones per Schismaticos creati fuerint, & eis adhæserint publicè, vel occultè, perindè stetur, ac si dicti Notarii, & Tabelliones legitimè, & à personis ad id potestatem habentibus creati, & aliàs habiles, & idonei ad faciendum, sive conficiendum contractus, Instrumenta, & acta hujusmodi extitissent ità tamen, quod illi ex Notariis, & Tabellionibus ipsis, qui durante schismate prædicto in eisdem Civitate Terracinen., Castris, Terris, & locis, sive per aliquos ad id legitimam potestatem non habentes forsan creati fuerint, infrà duos menses postquam horum notitiam habuerint, & de novo creari facere procurent in Notarios sive Tabelliones per eos, qui ad hoc potestatem de consuetudine, vel de jure dinoscuntur habere, ac in contractibus, Instrumentis, & actis hujusmodi, quæ in publicam formam etiam de præteritis temporibus eas redigere contigerit Pontificatum nostrum, sicut moris est, de cætero scribere sint astricti, alioquin eorum hujusmodi contractibus, Instrumentis, & actis, quæ deinceps fient per eosdem nullam mandato, vel extrà judicium prorsus volumus dari fidem, quodque iidem Clerici, Cives, personæ, habitatores, & incolæ quæcumque ipsis, & quibuscumque personis debita ratione contractuum initorum quorumcumque etiam durāte hujusmodi schismate, & eo tèmpore, quo prædictis pęnis, & processibus, aut aliquibus eorum irretiti

retiti fuerint perindè petere, & exigere, ac vendicare possint, & debeant liberè, ac licitè, ac si schismate respersi, ac processibus, sive pœnis hujusmodi tempore initorum contractuum prædictorū, aut aliàs ligati non fuissent. Præterea illos ex Clericis prædictis, sive personis Ecclesiasticis, Sæcularibus, & Regularibus Civitatis, necnon Castrorum, Terrarum, & locorum dependentium eorundem in Sacerdotio, vel aliis Sacris Ordinibus constitutis, qui prædictis sententiis, censuris, & pęnis ligati, vel interdicti, seù aliàs excommunicati ab homine, vel à jure scientèr Divina, non tamen in contemptum Clavium celebrarunt, imò veriùs profanarunt, etiam absolvimus, & super irregularitatibus, quas propterea, aut alias præmissorum occasione quomodolibet contraxerunt etiam cum illis ex eisdem Clericis, & personis Ecclesiasticis, qui minores, vel sacros ordines à schismaticis hujusmodi receperunt, quod in eisdem susceptis ordinibus ministrare, & etiam ad omnes alios ordines ascendere liberè, & licitè valeant auctoritate præsentium dispensamus, necnon eisdem Clericis, & Ecclesiasticis personis omnia beneficia Ecclesiastica, Sęcularia, & Regularia etiamsi Canonicatus, & Præbendæ, aut Dignitates, personatus, vel officia cum cura, vel sine cura in Metropolitan., Cathedralibus, vel Collegiatis Ecclesiis, & Dignitates ipsæ in eisdem Metropolitan., vel Cathedralibus majores post Pontificales, sive in Collegiatis Ecclesiis principales, aut Prioratus Conventuales, & cujuscumque annui valoris secundum communem existimationem existant; & ad ea, qui consueverint per electionem assumi, quæ Clerici, & personæ hujusmodi antequam crimine schismatis, & pœnis prædictorum processuum irretiti essent, canonicè adepti, & etiam, quæ tunc vacantia ipsis tunc schismate, ac censuris, & pœnis prædictis laqueatis, etiam per schismaticos qualitercumque, licet de facto collata fuerunt, sive etiam per adhæsionem hujusmodi, aut aliis quibuslibet modis, sive ex quorumcumque personis vacent, etiam si tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio juxtà Lateranen. Statuta Concilii ad Sedem prædictam legitimè devoluta, vel ipsa beneficia dispositioni Apostolicæ specialitèr, vel generalitèr reservata fuerint, dummodò tempore datum præsentium non sit in illis aliquibus aliis specialitèr jus quæsitum cum omnibus juribus, & pertinentiis suis eadem auctoritate

N 2 de

de novo conferimus,& de illis etiam providemus, necnon omnes fructus, redditus,& proventus per eos exindè indebitè perceptos in quantum etiam nos, & dictam Cameram concernunt ipsis liberalitèr remittimus, & donamus decernentes dictos Clericos, & Ecclesiasticas personas in dictis beneficiis, quę priùs adepti, & quæ talitèr eis collata etiam de facto fuerunt, ut præfertur, & in quibus tempore dat. præsentium non fuit aliis specilitèr jus quæsitum, ut pręfertur, liberè, & licitè remanere debere, ac irritum, & inane, si secus super iis à quoquam quavis auctoritate scientèr, vel ignorantèr contigerit attemptari. Volentes, & eadem auctoritate decernentes, quod præfata Civitas Ter.acin. sit, & esse debeat perpetuò, ac immediatè subjecta pręlatæ Romanę Ecclesię, quodque ullo unquam tempore per nos, aut Romanos Pontifices successores nostros cononicè intrantes, vel alios quoscumque Apostolica, vel alia quavis auctoritate non possint, nec valeant alicui Domino Spirituali, vel Temporali, Universitati, vel singulari personę cujuscumque status, gradus, seù conditionis fuerit, donari, concedi, vel committi etiam in Vicariatum, vel alitèr, sed dumtaxat per dictam Romanam Ecclesiam, aut Rectorem Provinciarum nostrarum Campanię, & Maritimę regi debeat, & gurbernari, & non alias ullo modo, quodque omnia privilegia, immunitates, & consuetudines antiquatę, quę hic alias haberi volumus pro sufficientèr expressis de Territoriis, glandaticis, pascivis, herbaticis, fluminibus, mari, & omnibus aliis Communi, & singularibus personis dictæ Civitatis serventur juxtà morem, & consuetudinem antiquis temporibus observatis, & servari debeant perpetuò illęsa, ac ea omnia, dum tamen alias non sint contrà nos, Romanam Ecclesiam, ac libertatem Ecclesiasticam ex certa scientia tenore præsentium confirmantes, & quod de cętero omnibus, & singulis privilegiis, ac immunitatibus, quibus utuntur, & gaudent cęterę alię Civitates, & Communitates Provinciarum Campanię, & Maritimę prędictarum, dicta Civitas Terracinen., ac ejus Communitas uti, & gaudere possit,& valeat in futurum, & quod omnes,& singuli advenę habitatores dictę Civitatis Terracinen. gaudeant, & gaudere possint omnibus privilegiis, quibus gaudent Cives dictę Civitatis, Judęis quoque in dicta Civitate morantibus serventur, & servari debeant illa privilegia, quę dilectus filius

lius

lius noster Ludovicus S. Adriani Diaconus S.R.E. Cardinalis, ac in dictis Provinciis Campanię, & Romanæ Maritimę prò nobis, & eadem Ecclesia in Spiritualibus, & Temporalibus Vicarius Generalis concessisse dicitur Ebræis in nostra Anagninen. Civitate commorantibus. Volentes nihilominùs, & concedentes, quod ipsi Judęi habitatores Terracinen. prędictę ad solutionem aliquorum onerum realium, seù personalium prò tempore prętereito usque in pręsentem diem Romanę Ecclesię, aut Camerę Apostolicę quomodolibet debitorum nullatenùs teneantur, seù cogi debeant ullo modo, quodque Rova, seù Arx in dicta Civitate, & contrata Trabesię dudum tyrannicè ędificata per dictum quondam Honoratum debelletur, & expugnari debeat expensis communibus nostris, & Romanę Ecclesię, ac dictorum Communis, & Universitatis Terracinen., & ea debellata, & recuperata, de ea fiat illud, quod magis erit expediens prò statu pacifico, & tranquillo dictæ Civitatis. Turres verò Molendinorum, ac Pischi montani, ipsorumque passuum fortalitia in Terracinen. Territorio situata custodiantur, & remaneant in illo statu, in quo erant tempore felicis recordationis Gregorii Papæ XI. prædecessoris nostri videlicet ante tempus regiminis bonæ memoriæ Nobilis Viri Marsilii de Carraria Rectoris prò Romana Ecclesia in Provinciis Campaniæ, & Maritimæ prædictarum. Dogana quoque, seù Gabella salis antiquis ordinata temporibus per Commune dictæ Civitatis in Civitate, ac Territorio prædictis stet, & permaneat in illo statu, ac illis terminis, in quibus erat ante tempus felicis recordationis Urbani Papæ VI. prædecessoris nostri, & simili modo contrata, quę vulgaritèr nominatur [Lo salto] sita juxta littus maris, ac flumicellum de Canneto, ac fluvium Sanctæ Anastasiæ, ac juxtà locum, & alios fines suos, necnon fux, sive passus, sive pedagium, ac jus percipiendi ipsum pedagium, quod dicitur Ligula, ac Sylva Sancti Donati sita in Maritima Terracinen. cum Turri, & aliis Territoriis ipsius Sylvæ juxtà passum Portellæ, ac juxtà Sbarrum de Barchis juxtà montes, ac fines alios. Piscaria Paulæ juxtà lacum de Surresca, & littus maris, ac Montem Circeum sita, quæ omnia in dicto Territorio Terracinen. dicuntur existere situata, & ad Commune ipsum pertinere per ipsum Honoratum occupata revertantur, remaneant, & stent in illo statu, ac illis terminis,

in

in quibus erant tempore Urbani V., & Gregorii XI. Romanorum Pontificum prædictorum, & jura, quæ dictum Commune in dictis temporibus dinoscebatur habere, serventur, & servari debeant futuris temporibus illæsa penitùs, & illibata. Volentes, & concedentes quod Cives, habitatores Terracinen. prædicti vi, violentèr, aut tyrannicè concessa aliqua bona stabilia aliquorum in Civitate, aut Comitatu prædictis quomodolibet hactenùs detinuissent, seù detinerent ad præsens, ea teneantur, & debeant liberè relaxare, & restituere illis, ad quos ea de jure pertinerent, seù spectarent. Bona verò mobilia, quæ reperiuntur penès aliquos occupata, vel ut superiùs concessa, modo simili restitui debeant, & detentores ad illorum instantiam, ad quos ea pertinerent ad reddendum, & restituendum cogi, & compelli valeant omni casu. Statuta quoque, ordinamenta, & reformationes dictæ Civitatis tàm edita, quàm edenda dummodo non sint contrà statum, honoremque nostrum, & præfatæ Ecclesiæ, seù contrà Ecclesiasticam libertatem, servari decernimus, ea omnia tenore præsentium confirmantes. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ remissionis, absolutionis, liberationis, restitutionis, repositionis, habilitationis, reductionis, inhibitionis, relaxationis, approbationis, confirmationis, mandati, cassationis, irritationis, annullationis, dispensationis, collationis, provisionis, donationis, concessionis, constitutionis, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S.Petrum 2.Idus Junii Pontif.Nostri Anno undecimo.

Servatur hæc Bulla, sicut aliæ, in Archivio Terracinen.

CAP. XI.

MAnsit itaquè Civitas Terracina post Bonifacium Nonū in obedientia Sedis Apostolicæ, verùm Innocentius Septimus immediatus prænominati Pontificis successor eam tradidit unà eum aliis locis ejusdem Provinciæ, tradidit inquam, in gubernium Ladislao Siciliæ Regi, uti ejus Epistola Terracinen. directa testatur, quæ talis est.

La-

Ladislaus Dei gratia Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ Rex, ac Pedemontis Comes.

Nobilibus Viris Communi, Consilio, Universitati, & hominibus Civitatis Terracen. devotis nostris dilectis salutem, & gratiam, & bonam voluntatem.

PRoùt Universitas vestra novit Sanctissimus in Christo Pater, & Dominus Noster Innocentius Divina providentia Papa Septimus ex certis causis justis, & rationabilibus moventibus mentem suam statuit, & concessit, quod certo præsenti, & futuro tempore Provinciæ Maritimæ,& Campaniæ Romanæ Ecclesiæ subjectæ, earumque Civitates, Terræ, Castra, & loca per Rectores, potestates, & Officiales alios per nos eligendos, & nominandos regantur, ac etiam gubernentur, & de juribus, & redditibus, & proventibus dictarum Provinciarum, Terrarum, & locorum per ipsos Rectores, & Officiales ipsos, & ipsa recolligentes disponantur prò nostro libito voluntatis, quod cum satisfiat Castellanis Fortellitiorum de certa taxa imposita exolvenda quidem per homines Provinciarum ipsarum, proùt hæc, & alia in Apostolicis litteris exin confectis pleniùs continetur, & hoc ut percepimus jura redditum, & proventuum Dohanæ dictæ Civitatis Terracen.; ac nonnulla alia jura, jurisdictiones, & specialitèr proventus gabellæ in sylvis, montibus, pascuis, & rebus aliis ad vos pertinuerint antiquitùs, & spectare noscuntur, vos tamen ipsos fructus, redditus, & proventus dictæ dohanæ nobis donastis, & liberalitèr concessistis. Ideò nos volentes versa vice gratitudinem reddere, & talentum. . . . . . . in vestris juribus, & jurisdictionibus dicto tempore conservare volumus, & decernimus tenore præsentium de scientia certa nostra, quod proventus ipsos, prædictasque gabellas, aliaque Communalia jura, & jurisdictiones quascumque, res alias, & bona solita, sicut consuestis hactenùs percipere, & percipi facere per vos, & alios liberè valeatis, ac à præstatione, & exhibitione dictæ taxæ solutionis Fortellitiorum pro Castro dictæ Civitatis Terracen., ac Fortellitiis pescoli montani, & turrium molarum pertin. dictæ Civitati præfato durante tempore sitis fran-

franchi, immunes, liberi paritèr, & exempti, nec ad hujusmodi taxæ solutionem possitis quoquo modo compelli. Quocircà Comiti, seù Rectori dictarum Provinciarum, necnon potestati præfatæ Civitatis Terracen., & aliis Officialibus, ad quos suprascripta, & infrascripta spectant, & spectabunt, & futuris ipsarum tenore districto præcipimus,& mandamus quatenus eosdem Universitatem, & homines dictæ Civitatis Terracen. in perceptione, & . . . . . . dictorum proventuum, ac gabellarum, aliorumque jurium in sylvis, montibus, pascuis, ac rebus aliis, ac juribus communalibus, & jurisdictionibus quibuscumque hactenùs solitis, & consuetis nullatenùs impediant, vel molestent, necnon, & ad prestationem, & solutionem dictæ taxæ solutionis fortellitiorum prò Castro dictæ Civitatis Terracen., ac fortellitiis pesculi montani, & turrium molarum pertin. dictæ Civitatis præfato durante tempore nullo modo compellant; Quinimo eosdem, Universitatem, & homines in eorum juribus, franchitiis, immunitatibus, & exemptionibus protegant, manuteneant, & conservent, cauti de contrario, si nostram gratiam caram habent, & indignationem desiderant evitare. Præsentes autem litteras magno pendenti Majestatis nostræ sigillo munitas vobis in præmissorum testimonium duximus dirigendas. Quas post oportunam inspectionem prò cautela restitui volumus præsentanti. Dat. Neapoli in absentia Logothetæ, & Prothonotarii Regni nostri Siciliæ, & ejus Locumtenentis per Virum nobilem Nicolaum Mozapede de Aquila legum doctorem magne nostræ Curiæ majorem rationalem, Locumtentem, Cancellarii dicti Consiliarium, & fidelem nostrum dilectum. Anno Domini 1405. die 7. mensis Martii 13.Indict. Regnorum nostrorum Anno decimo nono. Hujus privilegii, seù Epistolæ privilegialis extat in Archivio Civitatis prælibatæ exemplar, quod transcripsit Jacobus Bellliocli Notarius Terracinen. Duravit autem tale gurbernium Regium Civitatis ejusdem à Ladislao usque ad Reginam Joannam hujus nominis Secundam, eidemque immediatè in Regno Siciliæ succedentem, sub qua quia tumultuare cæperant Terracinenses, & gubernationem Ecclesiæ appetere, prudentissima Regnatrix spontè à se Terracinam removere satagit, atque nititur, propterea has litteras Jordano de Columna Pontificis Germano direxit.

Illu-

Illustri, & Excellenti Domino Jordano de Columna Militi, Duci Venusii, Papæ Germano, & etiam amico, Consiliario, & fideli nostro carissimo.

JOANNA SECUNDA

Regina Hungariæ Jerusalem, Siciliæ &c.

Illustris, & Excellens Domine, & Amice Carissime.

Licet Consilium, & commune Civitatis Terracen. devoti nostri dilecti propter eorum sinceram devotionem, quã olim ergà claræ memoriæ Serenissimum Principem, & Dominum Regem Ladislaum fratrem nostrum reverendum, & subsequentèr versùs Majestatem nostram gesserunt, & habuerunt, hucusque permanserint; Nosque dictam Civitatem ad honorem Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ gubernaverimus: Tamen quia Civitas ipsa ad dictam Sanctam Romanam Ecclesiam, & Dominum nostrum Papam debet de jure redire, deliberavimus præfatam Civitatem Terracinen., & ejus gubernationem vobis nomine, & prò parte præfatæ Ecclesiæ, & dicti Domini nostri Papæ restituere, & etiam consignare; & maximè cum homines dictæ Civitatis gubernationem vestram toto corde desiderent. Propterea vos ortamur, & rogamus attentè, quatenùs dictam Civitatem sub gubernatione, & regimine, nomine, & prò parte Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, & dicti Domini nostri Papæ recipere placeat, & velitis. Vos attentè rogantes, quod Commune, & homines dictæ Civitatis suscipere placeat commendatos, & gratiosè tractare in nostram complacentiam singularem. Nos exin offerentes ad quælibet grata vobis. Dat. in Castro novo Neapolis sub annulo nostro secreto die 19. mensis Octobris 12. Indict.

Eodem die præfata Regina scripsit super eadem re Terracinen. ita respondens litteris ipsorum.

Nobilibus Viris Consilio, Communi, Universitati, & hominibus Civitatis Terracenę devotis nostris dilectis.

JOANNA SECUNDA

Regina Hungariæ, Jerusalem, Siciliæ &c.

Viri Nobiles, & devoti amici carissimi.

RECepimus litteras vestras, quibus intellectis brevitèr respondemus, quod nos attenta sincera devotione, & amore, quem erga Majestatem nostram constantèr gessistis, & geritis de præsenti vestros, & commoda totis desideriis affectamus, propterea cupientes vestris votis innuere, contentamur quod ad dominium, & gubernationem Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Domini nostri Papæ, ut est debitum reducamini. Et ex hoc Illustri, & Excellenti Domino Jordano de Columna militi, Duci Venusii, dictique nostri Papæ Germano, & etiam amico nostro carissimo scribimus, quod vos, & ipsam Civitatem nomine, & prò parte dictæ Romanæ Ecclesiæ, & præfati Domini Papæ sub sua gubernatione recipere placeat, & vos tanquam deuotos nostros carissimos suscipiat commendatos, & benignè pertractet in nostra complacentia singulari. Quas litteras vobis per Petrum Piscem Ambaxatorem vestrum vobis una cum præsentibus destinamus, non obmittentes vobis de præfata sincera affectione, quam erga Majestatem nostram gessistis, reddere amplas grates. Nosque vobis offerimus in omnibus, & singulis concernentibus commoditatem, & statum Civitatis ipsius. Dat. in Castro nostro novo Neapolis sub annulo nostro secreto die 19. mensis Octobris 12. Indict..

Erat Jordanus Columna, ut colligitur præfatis litteris; Germanus Martini Papæ Quinti, sub quo Cives Terracinenses cum Castellani, & nonnullorum Civium conspirationem proditoriam subodorati essent, Roccam demoliti sunt, Cives verò proditores magna ex parte internecioni dederunt; quapropter demùm pęnitentia ducti prò tanto facinore, atque aliis delictis remissionem, & veniam ab eodem Pontifice expostulant, & obtinent; hujus enim tenoris Bullam prò eisdem edidit Martinus Quintus.

MAR-

MARTINUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Populo, & Communi, necnon singularibus personis Civitatis nostræ Terracinen., ejusque Comitatus, Territorii, & Districtus Provinciæ nostræ Maritimæ. Salutem, & Apostolicam benedictionem.

SEdes Apostolica pia mater recurrentibus ad eam cum humilitate filiis post excessus libentèr se propitiam exhibet, & benignam, ac lapsis dexteram porrigens eos ab imo retrahere satagit dulcedine maternali. Sanè petitio prò parte vestrum nobis nuper exhibita continebat, quod cum in ipsa Civitate nostra Terracinen. Roccha, sive fortelitium fuerit tyrannicè dudum erectum, ac in ipsis hactenùs quidam infidelis, & improbus Castellanus existeret, vos dinoscentes ipsum Castellanum fortilitium, & Roccham infidelitèr, & proditoriè alteri traditurum contra statum, & honorem præfatæ Ecclesiæ, ac vestrum de mandato carissimæ in Christo filiæ nostræ Joannæ Reginæ Siciliæ Illustris Civitatem ipsam tunc prò nobis, & eadem Ecclesia gubernantis sumptis armis virilitèr debellando arcem, seù fortilitium ipsum expugnastis fortitèr, & potentèr, idque dedistis, & dari fecistis demoliendo præcipitem in ruinam solo prò viribus adæquantes, ut fortilitium ipsum, seù Roccha vobis, & vestræ quietitudini, ac fidelitati erga prædictam Ecclesiam de cæterò non posset obstaculo existere, & liberius ad gremium, & gratiam ipsius Ecclesiæ devenire possetis; & sub ipso, ut cupitis, perpetuò conservari subjungentes etiam, quod cum humani generis hostis causante versutia nonnulli Cives dictæ Civitatis, licet eorum demeritis exigentibus Cives nominari non debeant conspiratione pestifera per eos facta cum nonnullis Dominis illarum partium de subvertendo statum liberum, pacificum, & tranquillum ejusdem Civitatis, & contrà honorem, & fidelitatem ipsius Ecclesiæ, ut Civitas ipsa jugo lacrymabili, atque tyrannico cuidam Domino subderetur, proditoriè tractaverint; Cives tamen, ut Altissimo placuit, fideles ejusdem Civitatis ad statum, & ho-

norem præfatæ Ecclesię, atque nostros filialitèr, atquè fidelitèr respectantes contrà pręfatos conspirantes Cives in eversionem statur,& pacis hujusmodi malignantes arma virilitèr assumentes, proùt tantum facinus exigebat, votis concordibus, & animis irruerunt, & multos ex ipsis in ore gladii perimerunt, & debaccante furore victor populus ad domos, & bona dictorum malignantium Civium tàm occisorum, quàm eorum, qui fugam arripuerant progredientes, res, & bona eorum diripuerunt, & abstulerunt, inter ipsos victores, proùt cuique major dabatur habilitatis occasio res, & bona hujusmodi sic rapta auferentes, & distrahentes prò libito asportarunt, necnon quod in Civitate, Comitatu, Territorio, & Districtu prędictis sic temporum causante malitia hactenùs, & usque in pręsentem diem diversis temporibus, atque locis per Cives terrigenas, ac districtuales hujusmodi,necnon habitatores, & incolas tàm intèr, & contrà se, ut assolet, nonnulli excessus, crimina, & delicta tàm ante novitatem hujusmodi, quàm postea fuere commissa, & damnabilitèr perpetrata: Et quoniam, sicut eadem petitio subjungebat, vos ad cor reversi de pręmissis ab intimis dolueritis, & permaximè doleatis, & quod tàm pestiferę causę contigerint, quę criminibus maximè talibus novitatibus demolitionis Arcis, ac fortilitii, homicidiorum, & rapinarum,& aliorum perpetratorum præbuerint. Et sub fidelitate, devotione, obedientia, & gremio nostris, & Apostolicæ Sedis, ac præfatæ Ecclesiæ manere, & consistere filialitèr,& perpetuò intendatis, sed dubitetis vos posse communitèr, & divisim præmissorum occasione, ac in posterùm dependentium molestari tàm civilitèr, quàm criminalitèr puniri. Quare prò parte vestra nobis fuit humilitèr supplicatum ut de absolutionis, & liberationis remedio vobis, & vestrum cuilibet tàm Clericis,quàm Laicis, necnon statui vestro aliàs consulere de benignitate Apostolica misericorditèr dignaremur. Nos igitur illius vices gerentes in terris, qui cunctos quærit salvos facere, & neminem vult perire, ac sperantes, quod in nostra, & ipsius Sedis fidelitate, devotione, & obedientia fidelitèr, & incommutabilitèr perpetuò persistetis, & alia curabitis imposterùm non patrari, ac hujusmodi vestris in hac parte supplicationibus inclinati habentes status, & formas omnium, & singulorum criminum, delictorum, & excessuum, necnon temporum, locorum, ac personarum prædictorum,

rum,

rum, per eorundem nomina, qualitates, quantitates, & species hic aliàs prò sufficientèr expressi, & declaratis Vos populum, & Commune, necnon Universitatem Cives Comitatenses, districtuales, habitatores, & incolas tàm Clericos, quàm Laicos; mares, ac fœminas cujuscumque status, gradus, habitus, dignitatis, seù conditionis existant, Ecclesiastici, vel mundani ab omnibus, & singulis maleficiis, culpis, excessibus, & delictis supradictis cujuscumque qualitatis, aut quantitatis extiterint, & aliis quibusvis cujuslibet generis, speciei, seù qualitatis etiamsi hæresis, aut læsæ Majestatis crimina saperent hactenùs, & usque in præsentem diem quibuscumque temporibus, locis, modis, & formis etiam contrà nostros, ac ejusdem Ecclesiæ subditos, devotos, officiales, vel gentes equitando rapinas, furta, robarias, incendia, sacrilegia, incestus, adulteria, demolitiones, homicidia, & alia quæcumque committendo dicto, facto, vel assensu, consilio, vel favore, aut alias quomodocumque, aut qualitèrcumque in genere, vel in specie factis, commissis, & perpetratis, aut quæ cominissa dicerentur, aut dici possent, & etiam à quibusvis processibus, bannis, censuris, excommunicationum, suspensionum, & interdicti sententiis spiritualibus, & temporalibus, mulctis, & pænis à jure, vel ab homine factis, datis, & latis, inflictis, & promulgatis, quos, & quas quomodolibet communitèr, vel divisim præmissorum, vel alicujus eorum occasione, vel causa, aut dependentium ab ejsdem incurristis, & incurrere possetis etiamsi super ipsis, aut ipsorum aliquo civilitèr, vel criminalitèr, aut mixtim sit cognitum, vel non cognitum proùt ad publicum interesse, & Cameram Apostolicam spectare dinoscitur auctoritate Apostolica, ac ex certa scientia tenore præsentium plenariè absolvimus, ac etiam liberamus, ac mulctas, & pænas, & interesse hujusmodi vobis, & vestrum cuilibet plenariè remittimus, concedimus, & donamus, ac banna, processus, censuras, sententias, & condemnationes hujusmodi contrà vos, vel aliquem vestrum, ut præfertur, factos, latos, & fulminatos de quibuscumque libris, & regestris, in quibus appareant tàm in Roman., quàm Provinciarum nostrarum Campaniæ, atque Maritimæ, & Civitatis Terracinen., aut aliis Curiis, vel earum aliqua, seù alibi quoquo modo cassamus, protinùs irritamus, cancellamus, & abole-

mus,

mus, & prò irritis, cassis, & abolitis ex toto haberi decernimus, & mandamus, ac si dati, facti, & lati non essent. Et nihilominùs tàm ex officio, quam ad instantiam cujuscumque per Officiales, seù Magistratus, ad quos id pertinet, cassari, & deleri posse, & debere ubilibet cum effectu, ac interdicta Ecclesiastica, quibus Civitas, Comitatus, territorium, districtus, seù Universitates, præmissorum, vel alicujus eorum occasione, vel causa forsan supposita forent, ex toto tollimus, & relaxamus, & etiam abolemus omnem infamiæ maculam, seù notam præmissorum, vel alicujus eorum occasione, vel causa per vos, vel aliquem vestrum quocumque tempore usque in præsentem diem contractas, ac etiam habilitamus quoslibet ad omnia, & singula gratias, privilegia, & indulta tàm à Sede Apostolica, quàm aliis quibusvis de cætero obtinenda. Vosque, dilecti filiis, populum, & commune, necnon Universitates, districtuales, & incolas, & singulares personas prædictos, & quemlibet vestrum, proùt ad interesse hujusmodi spectare potest ad honores, famam status, ac dignitates tàm spirituales, quam temporales gratias, privilegia, & indulta tàm Ecclesiastica, quam mundana, necnon jura, jurisdictiones, & bona officia, & beneficia, & actus quosque legitimos, ac etiam publicos, ac in eundem statum restituimus, reponimus, & plenariè reintegramus, in quo eratis ante commissa hujusmodi crimina, & excessus communitèr, vel divisim. Et cum Ecclesias Ecclesiasticis personis, & vobis, qui propter præmissa, aut aliquod eorum celebrando Divina, vel immiscendo se illis, seù prophanando non tamen in contemptum clavium irregularitatis maculam quomodolibet incurrissent, quod in susceptis ordinibus ministrare valeant, harum serie dispensamus districtiùs inhibentes universis, & singulis magistratibus, Rectoribus, Judicibus, & Officialibus nostris, & ipsis Ecclesiæ, necnon dictarum Provinciarum Campaniæ, atque Maritimæ, & aliis quibusvis præsentibus, & futuris, quovis fungantur officio nunc, seù etiam in futurum, nec de cætero contrà vos, vel aliquem vestrum cummunitèr, vel divisim res jura, & bona præsentia, vel futura contrà inhibitionem nostram hujusmodi possint, audeant, vel præsumant per se vel alium quoquo modo, aut quovis colore quæsito directè, vel indirectè, ordinariè, vel extraordinariè, aut ex officio, vel

ad

ad instantiam cujuscumque civilitèr, seù criminalitèr, aut mixtim, proùt ad ipsum interesse spectare potest, cognoscere, seù inquirere, procedere, aut executionem facere, seù fieri facere aliqua ratione, vel causa. Constitutionibus Apostolicis necnon Civitatis, & Provinciarum prædictarum, vel alicujus earum alitèr, seù alitèr disponentibus quoquo modo etiamsi de ipsis, & eorum totis tenoribus de verbo ad verbum in nostris litteris habenda fuerit mentio specialis non obstantibus quibuscumque irritum, & inane decernentes ex nunc, si secus à quoquam in præmissis scientèr, vel ignorantèr, & auctoritate quacumque contigerit imposterum quomodolibet attemptari; volumus autem, quod si ullo unquam tempore, quod absit, vos, aut aliquem vestrum à fidelitate, devotione, & obedientia nostris, & successorum nostrorum, ac ipsius Ecclesiæ subtrahere se contigerit, aut rebelles, esse præsentes litteræ, & omnia in eis contenta, quoad se subtrahentes, seù rebellantes nullius existant firmitatis, efficaciæ, vel momenti, sed in easdem sententias, censuras, ac pęnas spirituales, ac temporales reincidatis, seù reincidant ipso facto. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ absolutionis, liberationis, remissionis, concessionis, donationis, cassationis, irritationis, abolitionis, constitutionis, mandati, relaxationis, habilitationis, restitutionis, reintegrationis, dispensationis, inhibitionis, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorũ Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Dat. Mantuę Non. Novembris Pontif. nostri Anno primo.

Idem Pontifex Anno sexto sui Pontif. absolvit Terracinam, ejusdem Cives à pęnis, quas incurrerant tempore Rectoriæ Domini Agapiti de Columna in Provinciis Maritimæ, & Campaniæ, & has litteras Apostolicas favore ejusdem expedivit.

MAR-

MARTINUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Populo, & Communi Civitatis nostræ Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

SEdes Apostolica pia mater in cunctis actibus clementiam comitem semper habens delinquentibus filiis maternalem veniam libentèr indulget, laqueos, quibus iidem filii excedendo constricti sunt, misericorditèr dissolvendo: Exhibita siquidem nobis nupèr prò parte vestra petitio continebat, quod cum olim dilectus filius nobilis Vir Agapitus de Columna Domicellus Romanus in Provincia nostra Maritimę, de qua Civitas Terracinen. existit prò nobis, & Romana Ecclesia in temporalibus Rector vobis, & singularibus etiam personis ex vobis nonnulla præcepta requisitionis, & mandata fecisset, vos illa tanquam insupportabilia, & injusta, ac insueta, & irrationabilia ægrè ferentes inimico humani generis procurante ea murmurantibus, & contumacibus animis exequi, & efficere contempsistis non sine offensa nostra, & Ecclesiæ supradictę. Cum autem sicut eadem petitio subjungebat, vos dubitetis propter præmissa in posterum molestari, seù inquietari posse prò parte vestra nobis fuit humilitèr supplicatum, ut vobis, & vestro statui in præmissis opportunè consulere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur attendentes sinceræ devotionis affectum, integritatemque fidei, quos ad nos, & eandem Ecclesiam gessistis hactenùs, & gerere speramus promptiùs in futurum, ac volentes vos favoribus prosequi gratiosis, vestris in hac parte supplicationibus inclinati vobis, & cuilibet, ac singulis vestrum tàm omnia crimina, excessus, & delicta hujusmodi, ut præfertur, quàm à tempore, quo fuimus ad apicem summi Apostolatus assumpti, etiamsi homicidia, vel adulteria, aut furta fuerint per vos, aut aliquem vestrum commissa auctoritate Apostolica de speciali gratia vobis remittimus per præsentes, ac vos, & singulos vestrum ab omnibus pænis, & sententiis, si quas propterea incurristis, absolvimus, & plenariè liberamus, vosque, & vestrum quemlibet ad honores, famam, ac ad quęcumque privilegia, & immunitates, ac libertates,

tates, quæ priùs obtinebatis, seù habebatis eadem auctoritate restituimus, & etiam integramus districtiùs inhibentes Rectori Campaniæ, & supradictæ Romanæ Provinciæ pro tempore existenti, ac aliis nostris, & ejusdem Ecclesiæ Officialibus quibuscumquè ne contrà vos, vel aliquem vestrum occasione prædictorum excessuum procedere, vel vos, vel aliquem molestare quoquo modo præsumant, & decernentes ex nunc irritos, & inanes quoscumque processus, & sententias quos, seù quas contra inhibitionem nostram hujusmodi fieri, seù haberi contingat, vel etiam promulgari. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ remissionis absolutionis, liberationis, restiturionis, reintegrationis, inhibitionis, & constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Dat. Romæ apud S. Petrum 3. non. Junii Pontif. nostri Anno sexto.

De Mandato Domini Nostri Papæ. Bonannus.

Confirmavit idem Pontifex diploma Bonifacii Noni ab eodem favore Civitatis Terracinæ editum, atque indultum, quod Martinus suis Apostolicis litteris inseruit; & Terracinen. transmisit; est autem hujusmodi.

MARTINUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

Justis, & honestis supplicum votis libentèr annuimus, illaque favoribus prosequimur oportunis. Hinc est, quod nos præmissorum intuitu, & attendentes sinceritatem devotionis, ac fidei puritatem, quas Dilecti filii Populus, & Commune Civitatis nostræ Terracinen. erga nos etiam dum minori fungeremur officio, & Romanam Ecclesiam habuerunt, & gerere dinoscuntur ad præsens, necnon labores, & discrimina, quibus longis retrolapsis temporibus prò statu, & honore ipsius Ecclesiæ afflicti hactenus, multifariam exciterunt, & sperantes eo quod in futurum ardenti devotione, ac fide successivis temporibus er-

gà nos, & præfatam Ecclesiam, ac Successores nostros Romanos Pontifices canonicè intrantes propensioribus curis, atque vigiliis perseverare non desinent, eorumque in hac parte supplicationibus inclinati litteras quondam Bonifacii Noni in ejus obedientia nuncupati nonnulla exemptiones, privilegia, & indulta per ipsum olim Bonifacium prædictis Populo, & Communi Civitatis Terracinen. concessa, quas quidem litteras in Camera nostra diligentèr inspici, & examinari, & inferiùs de verbo ad verbum inseri fecimus, & contenta in illis auctoritate Apostolica ex certa scientia tenore præsentium confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Per hoc autem præfatis Populo, & Communi nullum jus de novo acquiri, sed antiquum tantummodò conservari. Tenor autem prædictarum litterarum sequitur, & est talis.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Populo, & Communi nostræ Civitatis Terraciæ. Salutem, & Apostolicam benedictionem.

Exigit sinceræ devotionis integritas, qua Nos, & Romanam Ecclesiam reveremini, ut votis vestris illis præsertim, quæ vestrum, & singularum personarum Civitatis nostræ Terracinen. commodum, & utilitatem concernunt, quantum cum Deo possumus favorabilitèr annuamus. Hinc est, quod nos attendentes, quod guerræ, quæ in illis partibus hactenus viguerunt vos, & eandem Civitatem multiplicitèr afflixerunt, estque vestra Communitas propterea non mediocritèr depauperata, vestrisque in hac parte supplicationibus inclinati, & vos, ac Cives, & habitatores, necnon singulares personæ dictæ Civitatis tàm Clerici, quàm Laici communitèr, nec divisim ratione criminum, culparum, delictorum, & excessuum, quæ in Civitate prædicta, ejusque territorio, & districtu prò tempore committentur, seù aliàs civilitèr, vel criminalitèr extrà eandem Civitatem ad judicium trahi, seù aliàs quomodolibet conveniri minimè valeatis, nec Rectores, seù Vicarii, aut Judices generales Provinciarum no-

nostrarum Campaniæ, & Maritimæ, qui prò tempore erunt, aliique Officiales, & Judices Delegati, seù Commissarii nostri, & ejusdem Ecclesiæ, seù Successorum nostrorum Romanorum Pontificum contrà vos, aut vestrum aliquem, ac Cives, & habitatores prædictos ratione delictorum, criminum, culparum, aut excessuum hujusmodi quovis modo, aut quæsito colore procedere, inquirere, vel cognoscere possint per viam, vel modum inquisitionis, denunciationis, aut accusationis, nisi dumtaxat de, & super homicidii, proditionis, schismatis, & adulterii violenti criminibus, & in causis appellationum dummodò Judices, & Officiales Secularis Curiæ dictæ Civitatis per unum annum à die hujusmodi commissorum, vel committendorum criminum, excessuum, vel delictorum contrà delinquentes in procedendo negligentes non fuerint, & nisi Rector generalis dictarum Provinciarum, qui erit prò tempore, quando hujusmodi crimina, excessus, vel delicta forsan committentur in Civitate, territorio, & districtu prædictis præsens extiterit Apostolicis, & Provincialibus Constitutionibus, & aliis contrariis nequaquam obstantibus devotioni vestræ auctoritate Apostolica tenore præsentium indulgemus. Volumus autem, quod si, quod absit, ullo unquam tempore ab obedientia, & devotione nostra, & Ecclesiæ, aut Successorum nostrorum prædictorum subtrahere vos contingat præsentes litteræ nullius existant roboris, vel momenti. Et insuper ex nunc irritum decernimus, & inane, si secus super hiis à quoquam quavis auctoritate scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum apud S.Petrum decimo Kalend. Februarii Pontif.nostri Anno tertio decimo. Nulli omninò hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, communitionis, insertionis, & voluntatis infringere, vel ausu ei temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei,& Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Mantuæ non. Novembris Pontif. nostri Anno primo.

Servatur hæc Bulla, sicut,& altera huic inserta separatim,& abso-

absolutè scripta ex mandato Bonifacii Papæ Nonni, Terracinæquè indulta in Archivio ejusdem Civitatis, ubi servantur etiam reliquæ superiores Bullæ, seù litteræ Apostolicæ, ex quibus Martini Papæ Quinti summa benignitas, & charitas erga Terracinenses elucescit.

CAP. XII.

Martino Quinto sedente erat igitur Terracina sub dominio, & obedientia Sedis Apostolicæ, at sub Eugenio Quarto Superioris Pontificis immediato successore Anno 1441. ab Alphonso Rege Aragonum Romanæ Ecclesiæ eripitur, postulatus proprereà crimine læsæ Majestatis, uti docet Raynaldus tomo 18., & Spondanus tomo primo inquiens: Alphonsus Rex Aragoniæ, qui, & recens Urbem Terracinam, quæ ditionis Ecclesiasticæ erat, occupavit, ac restituere recusabat, & nihilominùs nomine evehitur in astra à suis. Clariùs rem exponit præfatus Raynaldus tomo dicto, ubi ait. Rex Alphonsus interea Archiepiscopum Panormitanum non sine magna pro ditionis labe ad Amadeum misit, qui polliceretur Regia illi uti Summo Pōtifici obsequia præstanda, atque etiam eum se Romam, aut Neapolim, Cajetamve vel Terracinam deducturum, si tabulas de ipsius adoptione scriptas [scilicet à Ioanne] confirmaret, Regnūque Neapolis in ipsum, ac posteros conferret. Eodem Anno scribit Eugenius Quartus Carolo Regi Navarræ, ad quem Alphonsus scripserat. Inter alia hæc leguntur. Neque verò fuit contentus Regni terras [scilicet Neapolis] & terminos infestare, sed Urbem Terracinam, & plures alias terras ad nos, & dictam Ecclesiam nullo medio spectantes occupavit. Monasterium insuper Casinense, quod propter nomen B. Benedicti, qui in illo loco vixit, & defunctus est omnibus Regibus, & Principibus magno in honore semper, & multa alia fecit, in quibus utinam se modestiùs habuisset, alias quoque litteras dedit Eugenius Quartus Cardinali à se legato in Sicilia, in quibus ità leges.

Dile-

Dilecto Filio Joanni tit. SS. Nerei, & Achillei S.R.E. Cardinali Presbytero in Regno nostro Siciliæ citrà Pharum (cui legationem obeundam injunxerat.)

IS verò debiti sui immemor, qui nonnullorum Dominiorum, & præsertim Insularum Trinacriæ, & Sardiniç, ac Corsicæ nobis, & Romanæ Ecclesiæ feudatarius juxtà juramenti per se præscripti formam nobis obedire tenetur, paremque considerans famæ detrimentum, quod subibat justitiam, vel pacis, vel treguę conditiones aspernando nedum eandem circumspectionem tuam ab ipsius Regni Siciliæ partium quas occupat, ingressu prohibens videre, & ad salvationem, colloquiumque admittere, verum etiam pluries requisitus, ut Terracinam, quæ ad nos, & Romanam Ecclesiam pleno jure spectat, & pertinet, aliasque terras ad Monasterium Casinense, quod immediatè nobis, & Apostolicæ Sedi subjectum existit, quas vi detinet occupatas, restituere recusavit. Verum Anno 1443. indict. sexta Eugenius pacandæ Italiæ cupidus, tum ut maximis Romanam Ecclesiam periculis eximeret, quæ sine dubio creanda ei erant, si Alphonsus Antipapæ [Amadeo] adhæsisset cum quo de fœdere misso oratore agere cœperat, Neapolitanum sibi Regnum, quo armis jam potitus erat fidejussorio jure tradere constituit. Refert enim Surita, Alphonsum ex turbis, luctuque laniatæ schismate Ecclesiæ res suas augere sollicitum &c. Quas pactiones ab Antipapa Alphonsus expetebat, ab Eugenio tandem obtinuit.

Præcipuæ concordię Leges factæ sequuntur.

ADhibitus est ad sanciendum fœdus cum Alphonso Ludovicus Patriarcha Aquilejensis, ac S.Laurentii in Damaso Cardinalis, qui Terracinam, quam ille eripuerat Ecclesiæ, profectus decima quarta Junii die in eas leges convenit, ut Alphonsus Eugenium verum Pontificem agnosceret, subditosque populos in ejus obsequio contineret, libertatem Ecclesiasticam non infringeret, labefactatamque in pristinum statum revocaret, oppida S. Fęlicis, & Frusinonis una cum eorum agris restitueret Ecclesiæ, instrueret sex naves milite, & commeatu, easque Ponti-

tifi-

tificii Legati classi ad bellum sacrum Turcis inferendum jungeret &c. confirmavit autem Senis Eugenius Quartus concordiam factam Terracinæ 14. Iunii Anno decimo 1443., & Alphonso Regi Regnum Neapolitanum jure fiduciario dedit; Beneventum, & Terracinam illi præfecturæ tradit.

Item quod dictus Sanctissimus Dominus Noster, & ipse Reverendissimus Dominus Legatus nomine, & auctoritate prædictis Civitas Beneventi, & Terracinæ in Vicariatu ipsi Serenissimo Domino Regi prò toto tempore vitę suæ dabit, & concedet cum dictis omnibus in similibus apponi consuetis &c. Beneventum, & Terracinam; Anno 1445. se se restiturum pollicetur Rex Alphonsus legibus prædictis admissis; numquam tamen eam restituisse constat, verum ejusdem tyrannidi semper obnoxia fuit, uti videtur innuere Paulus Jovius illis verbis lib. primo. Quo tempore Aragonia res adeò firmata, stabilitaque erat, ut cum domi consilium vigeret, & foris arma florerent nullam mutationem unquam ea hominum ætate habitura videret; Regnum ejus multis insignibus, atque opportunis Urbibus nobile, atque undique à supero, & infero mari portuosum omni genere commeatus acribus viris, & militaribus equis abundabat à Tarracinensi saltu, pontinisque paludibus per Volscorum fines transversim Sabinorum, ac Marsorum jugis per Furconenses, Ferentanos ad Truentum amnem Romani Pontificis terminos attingit. Cætera ab ipso Siciliæ freto hinc Tyrrheno, atque illinc Adriatico ambiuntur. Pontificiæ Sedis erat Picenus ager, Umbria, Flaminia, Æmilia, Latium cum maxima Thusciæ parte. Verùm nobiles, ac liberæ Civitates incuria, vel impotentia veterum Pontificum passim impotentibus tyrannis serviebant, & lib. 2. idem Auctor ait. Sub idem tempus Alphonsus ut Gallicam classem toto Antiate littore, ac finitimis portubus prohiberet è Terracina ad oppugnandum Neptunium duxit, quod Antonellum Salernitanum, Bernardinum Bessenianum, & Clarmontium regulos tribus millibus peditum onerariis navibus impositos è Genua paulò ante solvisse, & ad invadendam Campaniæ oram adventare cognoverat; eadem tradit Sabellicus. *Æneid.9. lib.8. pag. 776. dicens.* Alphonsus Tarracinam eò consilio processit, ut Neptunium Columnensium locum ad mare oppugnaret, nam eò Gallicam classem primò appulsuram rumor erat;& in principio *lib.9.Æneid.9. inquit.*

inquit. Erat Alphonſus Rex Tarracinæ, fuit hæc olim Anxur, cum uno tempore litteras, & Nuncios de Joannis Galeacii generi ſui obitu de Florentinorum ad Gallos defectione, quibus perculſus cladibus ſe intrà Regni ſui fines recepit. Succeſſit Eugenio Nicolaus Quintus, & huic Caliſtus Papa Tertius, ſed cum poſt obitũ prefati Caliſti Pius Secundus ad Pontificatus ſolium aſcendiſſet, bellumque Turcis inferre decreviſſet, recuſavit Alphonſus tale onus ſuſcipere, qua de re ità ſcribit Raynaldus tomo 18. Flecti neque tunc potuit Alphonſus, ut votum de inferendo Turcis bello ad exitum duceret, verum à Pontifice defectionem meditatus eſt, cum Beneventi, & Terracinæ Eccleſiaſticarum Urbium Præfecturam, ac Regni Neapolitani jus fiduciarum ſibi, & ſpurio Ferdinardo confirmari miſſo Oratore propoſuiſſet, repulſamque eſſet paſſus ſub Caliſto Tertio Anno 1456. Nihilomiuùs Ferdinardus ejus filius Civitatem Terracinæ ſub Vicariatus nomine à Pio Papa Secundo obtinuit uti colligitur ex iis, quæ tradit idem Raynaldus tomo 19. Anno 1458. num. 23.

Actum de Picino Tyranno ditione Eccleſiaſtica eiiciendo.

ITem præfatus Reverendus Dominus Epiſcopus ſcilicet Berardus Spoletanus, & Dominus Agapitus de Ruſticis juris utriuſque doctor nomine, & pro parte dicti Sanctiſſimi Domini Noſtri promiſerunt, & in pactum deduxerunt, quod Civitas Terracina remaneat apud Dominum Regem [nempè Ferdinardum] iis modis, & formis videlicet, quod Sanctiſſimus Dominus Noſter in continenti concedat præfatam Civitatem præfato Regi in Vicariatum ad quinquennium nomine, & pro parte dicti Domini Noſtri tenendam incipiendo à tempore datarum literarum dicti Vicariatus cum annuo cenſu unius equi albi in Feſto Pentecoſtes in loco, ubi Romanus Pontifex reſidebit, ſingulis annis tranſmittendi, & ſolvendi, quo quidem quinquennio finito præfatus Dominus Rex teneatur à præfato Domino noſtro renovationem dicti vicariatus petere, & dictus Dominus noſter Rex teneatur dimittere Eccleſiæ Romanæ Civitatem ipſam, vel aliàs de ea facere ad voluntatem dicti Domini, & in caſu non ſoluti, vel tranſmiſſi equi ſingulis annis in tempore debito incurrat ipſa Regia Majeſtas pœnam unciarum quinquaginta auri. Non prætcriit

riit tamen unius lustri cursus, & Terracina in Pontificis manus se se dedit, uti docet idem Raynaldus tomo 19. Anno 1460. dicens. Priusquam Romam rediret Pontifex Terracinenses civilibus acti discordiis tumultuate inter se cæperunt, desperantes enim res Ferdinardi secundari posse, cujus apud Sarnum vires cecidissent, alii Gallorum, alii Ecclesiæ præsidium implorabant; vicit pars Ecclesiastica, & priusquam Galli suis opem afferrent, Civitatem Ecclesiæ nomine percurrit, cępitque Arcem oppugnare, in qua erat Ferdinardi Præfectus, missis ad Pontificem Legatis, qui opem redeuntibus ad Ecclesiam postularent: Nam Terracina juris Ecclesiæ fuit, Alphonsus eam Eugenio Quarto partim dedentibus Civibus, partim per arma surripuit, nec reddidit facta pace. Pius approbato Ferdinardi Regno ità dimisit, ut post duo lustra ad Ecclesiam rediret; at cum jam suopte ingenio à Ferdinardo deficiens proprium repetisset Imperium non censuit Pontifex recusandam, moxque sui corporis Joannes cognomento Pazaglia vir strenuus eo transmisit, qui dedentem se Civitatem pro Romana Ecclesia reciperet, atque adversus vim, si qua ingrueret, tueretur. Jam Comitis Fundorum filius Balthasar Marconii Comes defectionem Terracinensium acceperat, collectisque repentè copiis Montem, qui Urbi supereminet invasurus mænia, conscenderat, & occurrentes extrà portam ad pugnam Cives in fugam converterat, nec dubium videbatur, quin Civitas intrà horam hosti diripienda traderetur. Cum subitò occurrens Pazaglia, præliumque restaurans victoriam hosti præripuit, fugatoque procul Marconio, Ecclesiæ Civitatem, Civibus vitam, ac fortunas servavit. Præfectus Arcis spectata Marconii fuga suam salutem pactus, locum tradidit. Id ægrè Ferdinardo fuit, nec Mediolanensium Dux ęquo animo tulit, veritus, ne Regni rebus officeret, ac potiùs suam Civitatem esse voluit, quàm Gallorum, neque iniquum putavit Pius desciscentes à Ferdinardo Terracinenses recipere, cujus Pater ab Ecclesia deficientes recepisset. Ex hoc Terracinensium ad Pontificis obsequium reditu gravissimè angi cæpit Ferdinardus, quod plerique jam Pontificia ausilia illi subducenda interpretarentur: Unde pluries tentavit Ferdinardus dolosè eandem Civitatem à dominio Pontificis surripere, incassum tamen cecidit omnis dolus, teste eodem Raynaldo tomo 19. Anno 1486., ubi ait. Facta autem subdolè à Ferdinardo pacis mentio erat, neque clan-

desti-

destinis in Pontificem insidiis grassari desinebat, tentata est è proditione Terracina, sed patefactæ insidiæ discussæ diligentia fuerunt; sparsit etiam rumorem de pace pacta, ut trepidos, incautosque opprimeret, suisque partibus irretiret, quos ut frangeret dolos Innocentius (scilicet Octavus) mense Junii federatos Neapolitanos Principes publicis litteris admonuit, ne hosti fiderent. De recuperatione Terracinæ à Pio Papa Secundo mentionem faciunt Ciacc. ann. 1488. tomo 2. pag. 1005., ubi ait Tarracinam, Beneventum, Soram, Arpinum, ac magnam Hernicorum partem, quæ nunc Campania vocatur in ditionem Ecclesiæ redegit, nihil Regibus, nihil Populis timore, aut avaritia concessit unquam, & Sabellicus Æneid. 10. lib. 6. pag. 730. ità scribens. Pius scilicet Secundus Majestatem Sacræ Sedis non solùm lucratus est, sed multò augustiorem reddidit, quam accepit; Tarracinam, Beneventum, Soram, Arpinum, magnamque Hernicorum partem subjecit Ecclesiæ. Recuperata Terracina favore ejusdem Bullam sequentem edidit Pius Secundus.

PIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

EX supernæ providentia Majestatis Romanus Pontifex in Apostolicæ dignitatis specula constitutus circà singulolorum Christifidelium, & potissimè Romanæ Ecclesiæ subditorum statum, & profectum, proùt ex debito Pastoralis incumbit officii diligenter prospicit, & intendit, atque in ipsorum subditorum commodum, & utilitatem providè processisse comperit, approbat, & confirmat, aliaque salubri, & felici eorundem subditorum regimine, & directione statuit, disponit, & ordinat, proùt rerum pensatis circumstantiis id conspicit in Domino salubritèr expedire. Sanè pro parte dilectorum filiorum Communitatis, & universorum Civium, habitatorum, & incolarum Civitatis nostræ Terracinen. nobis fuit humilitèr supplicatum, ut omnia, & singula privilegia, concessiones, immunitates, & indulta Civitati, Civibus, habitatoribus, & incolis prædictis per diversos Roma-

Q nos

nos Pontifices quoquo modo concessa approbare, & confirmare, ac omnes, & singulos processus formatos, & sententias latas ex actis temporibus, quibus ipsa Civitas sub ditione, dominio, & potestate tàm bonæ memoriæ Alphonsi Aragonum, quàm carissimi in Christo filii nostri Ferdinardi Siciliæ Regum Illustrium cassare, & annullare, ac Cives habitatores, & incolas prædictos ab omnibus, & singulis excessibus, culpis, & delictis, ac censuris, & pęnis per eos quomodocumque, & qualitercumque incursis à dictis temporibus citrà usque in præsentem diem absolvere, & liberare; necnon ut Rectores, seù Gubernatores, & Judices generales prò tempore in Provinciis Campaniæ, & Maritimæ existentes non possint in aliquo casu infrà annum contrà Communitatem, Cives, & habitatores prædictos procedere, sed solum Potestas, & Judex dictæ Civitatis prò tempore existentes possint, & debeant in omnibus, & singulis casibus etiamsi crimen lęsę Majestatis saperent, & in quibuscumque aliis atrocibus, atrocioribus, & atrocissimis quibuscumque cognoscere, & punire, & bona cum opus fuerit delinquentium in casibus, in quibus publicatio bonorum veniret Erario, & Fisco dictæ Civitatis applicare, & elapso dicto Anno cognitio, & punitio spectet ad Curiam generalem Rectoris, seù Gubernatoris Provinciarum prædictarum, quæ Curia generalis solum in causis appellationum dictæ Civitatis se principalitèr intromittere, & cognoscere habeat, quodque etiam Communitas, Cives, & habitatores prædicti possint perpetuis futuris temporibus eligere tres ad officium Potestariæ, & duos ad officium Judicatus dictæ Civitatis, quorum unum habeat Rector, seù Gubernator Provinciæ pro sex mensibus, dumtaxat confirmare tàm ad officium Potestariæ, quàm Judicatus, & elapsis sex mensibus non possit aliquis ipsorum aliquo modo refirmari ad dicta officia. Et similitèr dicta Communitas habeat duos, vel tres Notarios ad officium maleficiorum, & extraordinariorum eligere, quorum unum similiter pro sex mensibus habeat Rector, seù Gubernator prædictus confirmare, ac Communitas, Cives, & habitatores prædicti Notarium ad civilia Civem, vel forensem, proùt meliùs Communitati, Civibus, & habitatoribus prædictis videbitur absque alia confirmatione Rectoris etiam pro sex mensibus eligere, & deputare, & quod unus non possit simul, & semel Potestariæ, & Judicatus officia exercere,

aucto-

auctoritate Apostolica statuere, decernere, & ordinare. Et quia plerumque contingit, quod multi impotentes ad solvendum debita, quæ hinc inde vagando contrahunt, qui posteà solvere non possunt, & propterea aliquando contrà Communitatem, & alias dictæ Civitatis personas represaliæ conceduntur; Communitati, Civibus, habitatoribus, & incolis prædictis, ut represaliæ hujusmodi, nisi contrà principalem debitorem, non autem contra Communitatem, & personas alias prædictas pro debito alterius privati concedi non possint, quodque etiam plerumque contingit, quod propter necessitatem pecuniarum opus est, ut Cives, habitatores, & incolæ præfati ad Judeos confugiant, ac propterea necesse sit, Judeos in ipsa Civitate aliqualitèr sustentando fovere eisdem Communitati, Civibus, habitatoribus, & incolis, ut Judei in dicta Civitate manere, ac omnibus, & singulis immunitatibus indultorum, ac statutorum dictæ Civitatis gaudere possint, & valeant, concedere, & indulgere, aliasque in præmissis, & circa ea opportuna providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui singulorum Christifidelium, & potissimè nobis, & Romanæ Ecclesiæ subditorum statum, tranquillitatem, & commodum quantum cum Deo possumus, affectamus, hujusmodi supplicationibus inclinati omnia, & singula privilegia, concessiones, immunitates, & indulta quæcumque, & qualiacumque sint Civitati, Communitati, Civibus, habitatoribus, & incolis prædictis per quoscumque Romanos Pontifices prædecessores nostros quoquo modo concessa, & quæ ac si de verbo ad verbum insererentur præsentibus prò expressis habentes Apostolica auctoritate confirmamus, & approbamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, omnesque, & singulos processus contrà Communitatem, Cives, habitatores, & incolas prædictos in genere, vel in specie formatos, & sententias super illis latas superioribus temporibus, quibus Civitas prędicta sub ditione, dominio, & potestate dictorum Regum consistebat eadem auctoritate cassamus, irritamus, evacuamus, annullamus, viribusque omninò carere decernimus, & declaramus per præsentes; ac illos, & illas cassari, irritari, evacuari, & annullari volumus, & mandamus, eosdemque Cives, habitatores, & incolas ab omnibus, & singulis excessibus, culpis, & delictis hujusmodi per eos commissis, & perpetratis, ac à quibuscumque sententiis, censuris, &

Q 2 pęnis

pęnis per eos quomodocũque,& qualitercumq; incursis à dd.temporibus citrà, & usque in præsentẽ diem,homicidiis,furtis,& publicis robariis dũtaxat exceptis auctoritate pręfata absolvimus, & omninò liberamus, ac absolutos,& liberos esse volumus. Et insupèr volumus, ac statuimus,decernimus,& ordinamus,quod Rectores, seù Gubernatores, & Judices generales prò tempore existentes pręducti contrà Cives, habitatores, & Incolas prædictos infra annum procedere minimè possint, sed solum Potestas, & Judex dictæ Civitatis prò tempore existentes in omnibus, & singulis casibus, atrocibus criminibus dumtaxat exceptis, infra dictum annum procedere, & de illis cognoscere, & delinquentes punire, & bona delinquentium hujusmodi in casibus, in quibus publicatio bonorum veniret Cameræ Apostolicæ applicentur, & applicari debeant; Elapso verò dicto Anno, si de hujusmodi criminibus per Potestatem, & Judicem prædictos cognitum non sit, tunc cognitio,& punitio ad Curiam generalem Rectoris, seù Gubernatoris Provinciarum prædictarum devoluatur, quæ Curia generalis in devolutis hujusmodi, ac appellationum causis quibuscumque dictæ Civitatis cognoscere, & se intromittere habeat. Rursus volumus, & statuimus, decernimus, & ordinamus, quod Communitas, Cives, habitatores, & incolæ prædicti perpetuis futuris temporibus tres ad Potestariæ, & duos ad Judicatus officia dictæ Civitatis idoneos viros quorum singulis de singulis officiis prædictis per Romanum Pontificem dumtaxat confirmentur, prò sex mensibus eligere possint, & valeant, quibus sex mensibus elapsis Potestas, seù Judex prædictus refirmari minimè possit ad hujusmodi officia exercenda, nec simul, & semel unus, & Potestariæ, & Judicatus officiæ genere, & exercere debeat quoquo modo; & similitèr Communitas, Cives, habitatores, & incolæ præfati Notarium ad Civilia dumtaxat Civem, vel forensem prò dictis sex mensibus eligere, & ut præfertur, absque aliqua alia superioris confirmatione deputare. In criminalibus autem, & extraordinariis Notarius forensis, & per superiorem deputandus existat: Prætereà Communitati, Civibus, habitatoribus, & incolis prædictis concedimus, & tenore præsentium indulgemus, quod contrà eos, seù eorum aliquem, seù aliquos nisi dumtaxat contrà principales debitores repræsaliæ aliquæ concedi, vel ad repræsalias deveniri non possint, nec debeant, nisi

nisi forsan hujusmodi repręsaliæ auctoritate Romani Pontificis, aut Gubernatoris Provinciæ concederentur. Et insuper Communitati, Civibus, habitatoribus, & incolis memoratis præfata auctoritate concedimus, quod prò eorum necessitatibus possint Judęos in dicta Civitate tenere, qui Judęi in eadem Civitate prò tempore commorantes omnibus, & singulis immunitabus indultorum, ac statutorum dictæ Civitatis potiri, & gaudere possint, & valeant, non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostrarum confirmationis, aprobationis, communitionis, cassationis, irritationis, evacuationis, annullationis, constitutionis, declarationis, voluntatis, mandati, absolutionis, & concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire; Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud S. Petrum Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadrigentesimo sexagesimo, duodecimo Kal. Novembris Pontificatus nostri Anno tertio. Eodem Anno cum rei frumentariæ penuria laboraretur Terracinæ, ad preces ejusdem hujus tenoris in forma Brevis litteras Rectori Provinciæ dedit idem Pontifex.

Foris.

Dilecto Filio Joanni Antonio de Leoncellis Militi Spoletano Provinciarum nostrarum Campanię, & Maritimę Rectori.

Intus.

PIUS PAPA II.

Dilecte Filii salutem, & Apostolicam benedictionem:

COntetamur, & volumus, tibique etiam per præsentes mandamus, quatenus Dilectis filiis Communitati, & hominibus nostræ Civitatis Terracinę permittas, ut sine aliquo impedimento extrahere possint grassiam cujuscumque generis ex illis nostris Provinciis Campaniæ, & Maritimæ prò usu dumtaxat,

xat, & necessitatibus dictæ Civitatis. Non obstantibus inhibitionibus, & mandatis hactenùs in contrarium factis. Cæterisque contrariis quibuscumque mandantes omnibus, & singulis nostris, & S. R. E. Officialibus præsentibus, & futuris cæterisque, ad quos spectat, ut dictis Communitati, & hominibus Terracinen. pro usu prædicto grassiam hujusmodi ex quibuscumque nostris Terris & locis extrahere sine contradictione permittant. Volumus tamen, & mandamus, ut vos, & alii Officiales diligenter provideatis, ne ex dicta Civitate in Regnum grassiam exportari possit. Præsens autem Breve cum apud te registratum fuerit, volumus, ut dictæ Communitati restituas. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris. Die 13. Januarii MCCCCLXI. Pontif. nostri Anno tertio.

Sub Innocentio Octavo, qui post Sixtum Quartum sedit, rumor erat, Terracinam alienari debere, qua de causa variis animi angustiis æstuantes Cives ejusdem Urbis Oratores ad Summum Pontificem mittunt, ille verò benignissimè his in forma Brevis litteris eisdem respondit.

Foris.

Dilectis Filiis novem Officialibus, Consilio, & Communi Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

INNOCENTIUS PAPA VIII.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

FUerunt apud nos Oratores vestri, quos libentèr vidimus, & benignè audivimus. Inter cętera vota exposuerunt nobis nonnulla, quæ profectò admirationem, & displicentiam nobis non mediocrem attulerunt. Dicunt enim à quibusdam disseminatum esse, velle nos Civitatem istam nostram alienare, & in alterius manus ponere, rem certè à mente nostra alienissimam, & quam nunquam cogitavimus. Quin immò carissimos vos habemus, & tanquam peculiares filios retinere, & conservare intendimus.

dimus. Sitis itaque bono animo, & talibus rumoribus aures non adhibeatis. Perversè autem agunt ij, qui hęc fingunt, cum zizanię, scandalique seminatores potiùs, quàm veritatis assertores sint, proùt latiùs Oratoribus ipsis vestris diximus, qui mentem nostram optimè cognoscere potuerunt. Datum Romę apud S. Petrum sub Annulo piscatoris die 11. Januar. MCCCCLXXV. Pontificatus nostri Anno primo.

CAP. XIII.

Licet sub Pio Secundo recuperata fuerit Ecclesię Terracina, nihilominùs sub Alexandro Sexto iterùm à Ferdinando Alphonsi filio ab ejusdem dominio surripitur; uti docet Raynaldus ann. 1495. tomo 19. iis verbis. Item renunciatum fuit Pontifici inhabitatores Civitatis Terracinæ exportatis omnibus bonis dimissa Civitate inde recessisse, ac Regem Neapolitanum scilicet filium Alphonsi Ducis Calabrię, posteà verò Regis Neapolis ipsam occupasse; Verum sub eodem Pontifice restitutam fuisse, procul dubio est; quoniam ipsemet Alexander Sextus eam in feudũ dare statuerat Joanni Borgię filio suo, fidem faciente Oderico Raynaldo eodem tomo 19. ad annum 1497., qui ità profatur acta Consistorii referens, Feria quarta, septima Junii fuit secretum Consistorium, in quo Sanctissimus Dominus Noster erexit Civitatem Beneventanam in Ducatum, & de consensu omnium Cardinalium, qui interfuerunt nullo se opponente, seù minimum verbum contradicente, infeudavit Illustrem Joannem Borgiam de Aragonia Ducem Gandię, S.R.E. Capitaneum generalem filium suum charissimum, & omnes successores suos ex ejus lumbis descendentes masculos legitimos in perpetuum de dicto Ducatu Beneventano, & Civitate Terracinensi, & Pontecurvo, ac ejus, & eorum Comitatibus, sive Territoriis solo Reverendissimo Cardinali Senensi viriliter, & animosè investituram hujusmodi oppugnante, ne fieret ex legitimis rationibus, ac evidentissimis dictis votum suum approbante, qui tamen solus resistere, ac factum ipsum impedire non potuit; quod verò non potuit impedire prefatus Card. potuit omniũ moderator Deus; siquidem predictus Jo: Borgia morte violenta à suis Adversariis de nocte peremptus fuit propè Hospitale S. Hieronymi Sclavonum, & in Tiberim projectus,

ctus, adeoquè prenominata infeudatio nullum habuit effectum, & in nihilum recidit fato obstante. Ceterum quantis bellorum civilium tumultibus sub Alexandro Sexto exagitata fuerit Civitas Terracina notum est, & satis, superquè edocent ejusdem Urbis subsecure ruine. Per hec enim tempora exstuavit morbus ille intestinus, qui Terracinenses enervavit, infirmosquè incurabilitèr reddidit; per hec tempora emersit incendium illud, quod perdidit, atquè absumpsit omnes eorundem opes, fortunas, & facultates; per hec tempora intonuit turbo ille, qui omnia susdeque vertens plures nobiles familias ex hac antiquissima Urbe exegit; Porrò quisquis tranquillam vitam transigere cupiebat, considerans incurabile vulnus Civitatis alio transmigravit; unde eadem Civitas exhausta viris pacificis, & prudentioribus pluriès peremptorum Civium sanguine contaminata est, inter quos primus fuit Petrus Cannata, hic enim à Masio, & Masetto de Peruntis interfectus tanto igni facem prebuit, uti ostendunt littterę Alexandri Sexti in forma Brevis Terracinen. Datę, quę sunt hujusmodi.

Foris.

Dilectis Filiis Officialibus, Consilio, & Communi Civitatis nostrę Tèrracinę.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

EX litteris dilecti filii Gubernatoris, & Castellani Terracinen. ac vestris summa cum displicentia nuper intelleximus propter necem cujusdam Petri Cannatę per quosdam istius Civitatis Cives Adversarios extra Urbem istam nupèr interfecti excitato tumultu duos alios ex Concivibus vestris interfectos fuisse, quod nobis admodum molestum fuit, cum vos, & istam Civitatem peculiari quadam charitate prosecuti semper quietem communem optamus. Quoniam verò ex eisdem litteris postmodum didicimus vos prò communi pace, & sedandis intestinis discor-

cordiis unanimes convenisse, & à nobis super hoc auxilium expetere valde lætati sumus, & laudamus in hoc prudentiam, devotionem, & laudabile propositum vestrum, vosque . . . . hortamur, & . . . . requirimus, ut sicut vos facturos pollicemini prò conservanda pace, & unitate inter vos totis viribus intendatis, & diligentèr custodię portarum, & Civitatis contrà impetus facinorosorum, & aliorum externorum, qui vestram gentem perturbare nituntur, invigiletis. Nos enim ut prò desiderio nostro id facilius efficere possitis, nonnullos levis armaturæ milites ad vos propediem transmittemus, qui ad pacem in ista Civitate conservandam Gubernatori, & vobis assistant interim curabitis omni studio, & vigilantia, ne res perniciosi exempli ulteriùs procedat, & de omnibus quæ sequentur nos certiores reddatis. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die quarta Augusti 1497. Pontif. nostri Anno quinto. Ut autem succederet pax inter diffidentes Terracinæ Cives Gubernatori, & Officialibus Civitatis ejusdem facultates expressas in sequentibus in forma Brevis litteris dedit.

Foris.

Dilectis Filiis Petro de Alcaniis Gubernatori, & Castellano, ac Officialibus, & Communi Civitatis nostræ Terracinæ.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

ET per vestras litteras, & relatu diversorum intelleximus vos prò quiete, & pace istius Civitatis sępè concordiam, & compositionem inter exititios, & Cives vestros tractasse, ac etiam nunc tractare: Quę res nobis admodum grata existit, & de ea vos bonum opus prosequi omnibus vestris studiis procuretis. Quam tamen concordiam, vt faciliùs ad optatum finem perducere valeatis, vobis tenore pręsentium facultatem concedimus, & largimur eos Civs, sive incolas, qui intrà dictam Civitatem

 de-

degunt, & homicidia, aut alia facinora commisissent ad aliquem terminum, de quo vobis videbitur, in exilium à dicta Civitate de Communi partium consensu mittendi, eos verò exititios etiā, de quibus vobis videbitur intra Civitatem reducendi, & restituendi, & ipsis sic per vos restitutis commissionem, ac veniam de commissis homicidiis, & delictis auctoritate Apostolica condendi, pęnasque per eos debitas remittendi, & relaxandi pacta; conventiones, & capitula cum eis faciendi, & ineundi, ac alia gerendi, & statuendi, quæ prò bono ipsius pacis, & concordiæ de communi partium consensu, ut super, visa fuerint oportuna. Dat. Romæ apud S.Petrum sub annulo Piscatoris die sexta Maii 1498. Pontif. nostri Anno sexto.

Hujusmodi pacem ad exitum perductam fuisse testatur inscriptio existens in tabula marmorea apud Vicum vulgò [Capo la lingua), quæ sic habet.

Anno Domini 1499. die 18. mensis Augusti conclusa fuit universalis per omnium Nobilium, plebejorumquè Terracinensium opera, ac protectione Reverendi Domini Jacobi Casanovæ Sanctissimi Domini Alexandri Sexti Pontificis Maximi Cubicularii; ac Excellentis Viri Utriusque Juris Doctoris Domini Petri de Alcaneis ejus Nepotis Civitatis, & Arcis Terracinæ Gubernatoris, & Castellani, in quorum commemorationem eorum insignia hic depicta fuerunt sub Prætura Domini Nicolai de Rubeis Doctoris, Comitisque Palatini. Confirmat hæc omnia copia, seù exemplar capitulorum initorum in pace peracta, quod exemplar inveni, & servatur in Archivio Terracinen., unde in medium hic profero lectitare volentibus.

In nomine Domini amen. Hæc est copia, sive transumptum quorundam capitulorum, pactorum, conventionum, & pacis, ut dicitur, factorum inter infrascriptos Nobiles, & alios de Civitate Terracin., proùt infrà apparebit, extractorum, & copiatorum per me Julianum Bernardi publicum Notarium, de Ferentino ex actis, & proprio originali quondam Nicolai Basilis publici Notarii de Ferentino ad instantiam, & requisitionem egregii Viri Domini Vincentii de Rigariis legis professore de Terracena comparentis vice, & nomine Communitatis Civitatis prædictæ, necnon Spectabilis Viri Notarii Thomasii Gactarii de Fundis comparentis, & petentis nomine Nobilium Virorum Nicolai, Ju-

lii,

lii, & fratrum Rosa, ac Masetti, & Masii Perunti; necnon ad instantiam Notarii Joannis Schiapta de Gaeta comparentis, & petentis pro parte Nobilium Virorum Domini Francisci de Frajapanibus, & Joannis Antonii, & Francisci Perunti omnium de Terracena, de verbo ad verbum nihil addendo, vel minuendo &c. scriptis quondam Notarii Nicolai, cujus in libello supra scriptum est. Inquiratur contrà Alexandrum deficientia, & ad chartas 21.scriptum est. Pax,capitula, & conventiones inscriptę, quarum tenor sequitur, & est talis; videlicet in summitate dictæ chartæ die 18. Maii 1498., deindè sequitur. Constituti coram me Clarissimo Doctore, Comitequè Palatino Domino Nicolao de Rubeis Potestate, & Judice Civitatis Terracen. posteà sequebatur quædam particula cassa,quæ dicebat prò Tribunali, posteà sequebatur existente in podio Ecclesiæ Nuntiatæ dictæ Civitatis Nobiles Viri Dominus Cola Rosa promittens principalitèr per se, & convictorio nomine Jacobi, & Petri ejus fratrum, prò quibus promisit de rato, & se facturum &c. ac Joannes Colæ Rosæ, & præfatus Dominus Nicolaus Rosa convictorio nomine Domini Julii; posteà erat quædam littera cassa, quæ nihil videbatur narrare, & posteà Marii Rosa, pro quo promiserunt de rato, & se se facturos &c., & Masius Perunti principalitèr per se, & convictorio nomine Masii Colæ traviato, pro quo promisit de rato &c.Et Joannes Frajapan. prò se, & desuper erat remissa una, & convictorio nomine fratris Jacobi, Raymi, & Antonii ejus filiorum, & Dominus Franciscus Frajapan. principalitèr per se, & Pellegrino ejus fratre, necnon posteà sequebatur quædam particula cassa, deindè procuratorio nomine Francisci Perunti, prò quo promisit de rato, & se facturum &c., & Abbas Troylus, & Sebastianus fratres dicti Francisci; prò quo simul promiserunt de rato, & se se facturos &c. partibus ex altera ad infrascriptam concordiam paritèr devenerunt. Verùm quia fecerunt pacem, & remissionem omnium injuriarium hactenùs illatarum quomodocumque, & qualitercumquè tàm per ipsas partes, aut aliquem ipsorum, seù per eorum actores, vel quavis ratione, & deinceps una pars alteri, & altera alteri solemni stipulatione interveniente, & super erat remissum, promisit, ut sequitur, non offendere, aut offendi facere alteram partem, sive aliquem alterius partis directè, vel indirectè; per se se, vel per alios eorum nomine perpetuo.

tuo. Et si contingerit offensionem personalem committi in aliquem ex dictis partibus, si ipsa offensio facta fuerit in persona cum armis, & sanguine offendens; posteà erat remissum super litteram tantum, sequebatur; teneatur ad pęnam duorum millium ducatorum; posteà sequebatur quędam particula cassa, quę dicit per medietatem, posteà sequebatur. Si verò offensio personalis facta fuerit sine armis, & sine sanguine, vel cum armis, & sine sanguine teneatur ad pęnam mille ducatorum; Si verò offensio facta fuerit verbis injuriosis, minatoriis, sive improperatoriis teneatur ad pęnam decem ducatorum prò medietate applicand., posteà sequitur quædam pars cassa, deindè verò sequitur, parti læsæ, & prò alia medietate Curiæ Terracinen. Et si contingerit Curiam Terracinen. fuisse negligentem in exactione dictarum pænarum, vel . . . . ipsarum quod ipsa medietas pænæ applicetur Cameræ Apostolicæ me Notario infrascripto ut publica persona præsente, & stipulante tàm prò Curia, & Camera, quam prò parte cujusvis intererit. Qui promiserunt &c. renunciaverunt &c. obligaverunt &c. juraverunt &c. prò quibus, & ipsorum precibus Spectabiles Viri Dominus Leo Gaetanus, & Dominus Christophorus Valena de Terracena tanquam procuratores constituti ab hominibus contentis, & descriptis in Instrumento mandati me Notario, & super erat remissum, rogato, & deindè sequitur &c. Et ipsorum constituentium nomine, & juxtà seriem eorundem mandati sponte, & in forma juris valida, & consueta, postea sequitur quædam particula cassa, quod bona sponte, & sequitur fide jurarunt, qui promiserunt &c. juraverunt &c. renunciaverunt &c. obligaverunt &c. salvis, & reservatis semper capitulis prò parte ipsorum Nobilium de Casa Rosa præsentatis, quorum tenor talis est. *Videlicet in primis che se remettano questi Gentilhuomini de Casa Rosa, e Masi Perunti, e lo fratello, e che la Communità se adoperi, che se faccia la pace con li heredi di Pietro Cannata, e con detto Masi suo fratello. Item, che quelli che amazaro Marcello Rosa siano sbanditi fora di Terracina, e che Casa Rosa li perdoni. Item che li danni fatti à detti Gentilhuomini siano satisfatti per quelli, che li hanno fatti, ò fossero stati causa farli fare, & similiter restituire le loro robbe. Item che habbiate à trovare idonea pregiaria à quelli havessero à far pace perche lo Signore Prospero, e lo*

e lo Signor Fabritio farrà pregio all'una parte, e l'altra, & à chi fallisse, sia punito per justitia, & à corroboratione, e confirmatione ipsius pacis intervenit mutuum osculum cum tactu manuum &c. presentibus Magistro Domno Hieronymo Cervelloni Presbytero, Nicolao Antonii Dattoli, Domno Joanne Francono Archipresbytero S.Cæsarii, & Presbytero Andrea Magistri Leonardi testibus ad prædicta habitis, vocatis, & rogatis &c. postea sequitur eodem die in medio chartæ quod est cassum, deinde verò sequitur, & alia littera. Eodem die anno, mense, & loco coram prædictis testibus me Notario infrascripto Jacobus Petri Cannatæ, posteà sequitur quædam pars cassa, deindè verò sequitur promittens principalitèr prò se, omnibusque suis fratribus, & sororibus, prò quibus promisit de rato, & rati habi. . . . . . & se facturum, & juraturum &c. & una. Et Masius Perunti promittens principalitèr per se, ut Masio Colæ ejus fratre Consobrino, prò quo promisit de rato, & se facturum &c. sponte . . . . prætextu homicidii commissi per ipsum Masium in persona Petri Cannatæ patris dicti Jacobi, & ex quavis alias causa promiserunt omnes injurias hujusmodi illatas, ac fecerunt puram, veram, & immaculatam pacem perpetuam. . . . . . . ac promissionem, & pactum de ulteriùs non offendendo in personam cum armis, & sine aut verbis sub pæna, ut præfertur, superiùs stipulata. . . . . & ad confirmationem ipsius pacis intervenit mutuus tactus manuum, & osculum pacis &c. promitten.&c. juran.&c. renuncian.&c.obligan.&c.præsentibus supradictis testibus &c. posteà sequitur aliquantulum spacii intermissum. Eodem Anno, mense, die, & loco constituti personalitèr coram me Notario, & testibus inscriptis Nobilis Viri, Cola Rosa, & Petrus per se se, & convictorio nomine Jacobi eorum fratris, prò quo promiserunt de rato, & se se facturos &c. Et Joannes Rosa principalitèr pro se, & nomine Julii ejus fratris, pro quo promiserunt de rato, & se facturos &c. Et Masettus Perunti pro se, & nomine Masii Colæ ejus fratris Consobrini, pro quo promisit de rato &c. se facturum &c. posteà sequitur vna littera cum dimidio cassa, quæ rectè legi non poterat, deindè sequitur etiam una. Et Frater Leonardus Veschitta, ac Vincentius . . . . partibus ex altera de omnibus injuriis ho-

homicidæ quomodocumquè, & qualitercumque illatis fecerunt puram, veram, & immaculatam pacem, & remissionem omnium injuriarum promittens una pars alteri,& altera alteri solemni stipulatione Instrumenti interveniente &c. non offendere, nec offendi facere sese, vel alterum ipsorum per se ipsos, aut alios eorum nomine cum armis, & sanguine, & sine, aut cum verbis sub pęnis superiùs expressis, & stipulan. applicand. Curiæ, & parti modo, & forma, quibus supra me Notario præsente, & stipulante &c. promitten. &c. juran. &c. remitten. &c. obligan. &c. interveniente mutuo osculo, & tactu manuum præsentibus his testibus &c.

Et ego Julianus Bernardi publicus Imperiali auctoritate Notarius de Ferentino supradictum transumptum de proprio suo originali,seù Prothocollo actorum, & Prothocolli Domini quondam Notarii Nicolai copiavi, transumptavi, & exemplavi,proùt in ipso inveni nihil addens, vel minuens, quod quidem transumptum auscultavi, perlegi, & concordavi cum suo originali una cum egregiis Viris Notariis publicis inscriptis, & hæc inferiùs manu propria subscriptis legentibus, auscultantibus, ac fidem facientibus de actis supradictis, & recognitione litterarum coram eximio legis Doctore Domino Pamphilio Verulan. Potestate Civitatis Ferent.prò tribunali sedente ad solitum banchum juris Palatii Civitatis Ferent. Qui quidem Dominus Potestas prædictus . . . . & videns dictum transumptum in omnibus, & per omnia cum suo originali, & prothocollo concordare suum, & dictæ Curiæ Civitatis Ferent., ac Communitatis ipsius auct. . . . . pariter, & decretum salvo jure . . . . in fidem præmissorum.Ego Julianus Notarius prædictus scripsi, subscripsi transumptum, & in hanc publicam formam redegi ad instantiam prædictorum, & signum meum apposui consuetum sub Anno Domini millesimo quingentesimo tertio Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini Alexandri divina providentia Papæ VI. Anno 11.Indict.6.mensis Julii die 22.

Et ego Julius Bardanus de Ferentino publicus Imperiali auctoritate Notarius, quia transumptioni, auscultationi, concordationi, & decreti interpositioni, omnibusque aliis, & singulis suprascriptis . . . . præmittitur, agerentur, & fierent una

una cum subscriptis Notariis recognoscens originale for.,& subscriptum manu supradicti Nicolai Basilis publici Notarii de Ferentino ideò hic me propria manu subscripsi, & signum meum appofui consuetum.

Et ego Julius Bardarius de Ferentino Notarius &c.subscripsi, & signum meum appofui consuetum.

Et ego Joannes Baptista de Bulbis de Ferent.Not. &c. subscripsi,& signum meum appofui consuetum.

Et ego Lucas de Bonannis de Ferent.Not.&c.signum meum appofui consuetum.

Et ego Ambrosius de Matellis Clericus Ferent. publicus Notarius &c.in fidem omnium prædictorum signum meum appofui consuetum.

Ex dictis colligi potest, quod licet præfatæ pacis tractatio habuerit aliquem effectum Anno salutis nostræ 1498., vt præsefert descriptum Instrumentum,quod Anno prædicto die 18.Maii compositos esse discordes Terracinen.testatur, attamen conclusio, seù finis universalis diffidiarum civilium contingit Anno 1499. die 18.mensis Augusti, quo die, & Anno facta est universalis pax inter Nobiles, & Ignobiles præfatæ Civitatis, uti declarat inscriptio tabulæ marmoreæ existentis in Vico[Capolalingua).An verò hoc tractu temporis scilicet inter acta primæ, & ultimæ pacis quidquam aliud infausti, aut sordidi acciderit Terracinæ, nobis ignotum est, adeoquè posteris rem discutiendam relinquimus.Certè à nostris natu majoribus accepimus hac tempestate plures nobiles, & civiles familias propter cladium atrocitatem, diffidiarumquè frequentiam, ut quiete agerent, alio transmigratione facta abiisse, & Civitatem Terracinæ desolatam sylvescere cępisse; quod nonnisi ex prædecessorum fama, aut traditione ad eos devenisse putamus.

CAP. XIV.

PRænominatis discordiarum civilium turbinibus enervata Civitas Terracina, hactenus tamen respirabat propter magnificum statum, in quo antiquitùs fundata solidas stabilitatis egerat radices; unde ejus splendor, licet identidem pullularent inter Cives capita dissentionum, & foverentur in diem simul-

simultates, viguit ferè usque ad Leonis Decimi dominatum, sub cujus Pontificatu durabat adhùc consuetuto, ut Summi Pontifices tempore suæ promotionis ad Apostolatus apicem minimè dedignarentur significare Terracinæ gaudia Catholicæ Ecclesiæ novitèr enata. In horum autem numero primus est Martinus Quintus, qui electus Pontifex in Concilio Constantię hujusmodi litteras Terracinen. misit in quibus depositionem trium Pontificum, seù potiùs Pseudo Pontificum exponit ità.

Foris.

Dilectis Filiis Potestati Communi, & Consilio
Civitatis nostrę Terracinen.

Intus.

MARTINUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Potestati Communi, & Consilio Civitatis nostræ Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

Misericors, ac Miserator Dominus unigenitus Dei Filius Jesus Christus, qui cælestia simul, & terrena suæ Majestatis Omnipotentia dirigit, & gubernat Sacrosanctam Romanam, Catholicamque Ecclesiam sponsam nostram, quam non facto solùm, sed sui proprii, ac Sacratissimi Sanguinis aspersione fundavit suæ pjetatis oculis ab alto respectans ipsius viduitatis incommoda post resignationem juris Papatus per olim Joannem XXIII. ac subsequentèr per Gregorium XII. ipsiusque etiam Joannis depositionem ab ipso Papatu, & per privationem, ac depositionem de Benedicto XIII. etiam à Papatu hujusmodi, ut toti orbi jam debet esse compertum in generali Concilio Constantien., ac per ipsum canonicè celebratas deplorare ulteriùs non est passus, nam post longos, varios, diutinosque tractatus inter Collegium universalium fratrum nostrorum Sanctę Romanę Ecclesiæ, de quorum numero tunc eramus, ac quosdam venerabiles Prælatos, & alios deputatos Nationum præfati Concilii super ele-

electionis futuri Romani Pontificis celebratione solemnitèr habitos, & concilia repetita diebus hüs proximis ad instar miraculi divina super illustrante clementia in ipso concilio extitit summo omnium consensu prò effectu saluberrimæ unionis in præfata Ecclesia consequendo, ac totali extirpatione nefandi schismatis salubritèr ordinatum, quod Collegio Cardinalium ad eligendum ipsum futurum Pontificem per quinque Nationes in eodem concilio existentes sex prò qualibet in coelectores adjungerentur. Ità quod ille, qui per duas partes ipsius Collegii concorditèr, ac subsequentèr per duas partes coelectorum cujuslibet ipsarum nationum in Papam etiam concorditèr eligeretur prò unico, ac indubitato Romano Pontifice à cunctis Christifidelibus haberetur, proùt in decretis dicti concilii confectis desuper, ac solemnitèr latiùs continetur, unde sicut equidem Altissimo placuit, est effectum, quod celebrata per nationes ipsas electione dictorum coelectorum triginta numero, & approbata per ipsum Conclave die Lunæ octava præsentis mensis circitèr horam quartam post meridiem in illius nomine, qui perpetua mundum ratione gubernat Cardinales numero viginti tres, & triginta coelectores hujusmodi cooperante Spiritus Sancti gratia Conclave libertate, atque securitate, & celeberrima ad extrà custodia munitissimum ad pacem Ecclesiæ aspirantes intraverunt, missarumque celebratis de more solemniis, ac deindè consiliis habitis, repetitis, proùt tantæ rei sublimitas exposcebat, die Jovis undecima dicti mensis celebratis B. Martini Confessoris, atque Pontificis hora quasi decima eodem spiritu, qui fidelium corda vivificat, illustrat, atque dirigit semper in bonum mentes nostras uniformitèr, & humillimè, ac etiam concorditèr inspirante ad Altissimi laudem, ac gloriam, & statum ipsius Ecclesiæ, evulsionemquè totalem ex agro Dominico præfati schismatis Cardinales, & coelectores in nos tunc S.Georgii ad velum aureum Diaconum Cardinalem, licet ex fragilitate humanæ conditionis ad tantum onus regiminis universalis Ecclesiæ insufficientibus humanis eorum unanimitèr discrepâte nemine direxerunt in jubilo hymnum Te Deum, & cantico decantantes, moxque intronizavere, ac etiam adoravere solemnitèr, ut est moris, dequè servatis de more ceremoniis hesterna die nos Apostolico diademate coronaverunt. Quæ Universitati vestræ duximus ad vestrorum jucun-

ditatem cordium specialitèr intimanda, nam Universitatem eandem etiam minori dum fungebamur officio continuatis semper affectibus in nostræ gessimus, ac gerere intendimus visceribus caritatis, ac de tranquillo statu vestro, & aliorum subditorum, animarumque, & corporum salute jugitèr cogitare, & circa illa sedulò exponere paternalis vigilantiæ nostræ curas, nos autem providè certissimi reddimur, sic in devotione, fidelitate, ac obedientia nostris, & præfatæ Ecclesiæ Matris vestræ Dominæ, ac Magistræ continuatis affectibus, & effectibus persistatis, ut ultrà nostram, & Apostolicæ Sedis benedictionem, & gratiam à largitore munerum supernorum valeatis sempiternæ vitæ gratiam promereri. Dat. Constantiæ 10. Kal. Decembris Pontif. nostri Anno primo.

Innocentius quoquè Octavus cum ex Cardinali tit. S. Cæciliæ Anno salutis 1484. Pontifex renunciatus esset ea de re certiorem fecit Terracinam per suas in forma Brevis litteras, quas brevitatis amans in medium afferre supersedeo, dum alias super eadem promotione à Cardinalium Conclavi eidem transmissas ex Archivio prælibatæ Civitatis egero, atque transcribo, sunt autem tenoris sequentis.

Foris.

Spectabilibus Viris Prioribus, & Communi Terracinen. Amicis nostri charissimis.

Intus.

EPISCOPI, PRÆSBYTERI, DIACONI S. R. E. CARDINALES.

Miseratione Divina Episcopi, Presbyteri, & Diaconi S.R.E.Cardinales. Spectabilibus Dominis Prioribus, & Communi Terracinen. post sinceram in Domino charitatem.

CUm Dominus Deus, ac Salvator Noster Jesus Christus plurima dum apud homines versaretur in genus humanum beneficia contulisset, plurimaque etiam exempla, ac præcepta tradidisset, quibus servatis populus suus aditum sibi ad vitam

vitam pararet æternam: Illud etiam clementissimè, ac sapientissimè providit, ut Vicarium ejus in Terris haberemus, qui Ecclesiam suam juxtà ejusdem præcepta gubernaret, & regeret; nosque, & populus ejus, & oves pascuæ ejus mandata illius, auctoritatemque sequeremur, ac ne fortè post suum ab humana conversatione discessum mortalitas se rectore destitutam crederet, antequam ad illum, qui se miserat, rediret, Vicariatus curam primum Petro Apostolorum Principi demandavit; deindè ipsius Dei auctoritate, dignitate, ac potestate in successores translata tandem per varias successiones ad fel.rec.Sixtum Quartum Pontif.Max. pervenimus. Qui post multas bellorum clades cum pacem Italiæ firmaturus sub executione tàm salutaris operis quarto Idus Augusti ex hac turbulenta ad claram, & tranquillam vitam migrasset, Nos Ecclesiæ ipsius necessitati prospicientes servatis tàm exequiarum,quàm aliarum rerum solitis ceremoniis apud Basilicam Petri, in cujus palatio Conclave de communi ordinatione nostra paratum erat, convenimus. Atquè illic Spiritus Sancti inspiratione afflati ad electionem Summi Pontificis procedentes post aliquas consultationes non solùm unanimi omnium voto, concordiaquè, sed nemine discrepante Reverendissimum Patrem Dominum Joannem Baptistam tunc tit. S. Cęciliæ Cardinalem Melphiten. nunc Innocentium VIII. omni vita probatissimum, justissimumque in Romanum Pontificem elegimus, qui quidem eo studio, ac diligentia Fidei Catholicę, ac Religionis Christianæ necessitatibus aderit, ut omnes populi Christiani nostram hanc electionem laudaturi sint,nec meliorem Pontificem desideraturi. Ea propter vobiscum, ut decens est, plurimum congratulamur. Vosque exindè hortamur, ut pro statu S. Ecclesiæ Matris, & Suæ Beatitudinis una cum subditis vestris, quos quantociùs fieri potest, certiores facietis, Deum sine intermissione orare non desinatis, & preces solemnes fundi Altissimo faciatis, ut sua gratia assistat, & gressus dirigat, ac salutaria semper subministret consilia; quibus ea fieri valeant, quæ Dei honorem, Catholicæ Fidei defensionem, & exaltationem, pacemque, & quietem populi Christiani concernunt. Bene valete. Datum Romæ 16.mensibus Septembris Anno Nativitatis Domini MCCCCLXXXIV. sub signetis . . . . nostrorum in ordine priorum.

Julius quoque Secundus cum ad Pontificatus apicem evectus esset, suam exaltationem Terracinæ per litteras indicavit, quæ sunt hujusmodi.

JULIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus Civitatis nostræ Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

SAlvator Noster Dominus Jesus Christus, ut ab eterna morte liberaret humanum genus mortalitatem nostrę carnis assumpsit, Sacrosanctamque universalem Ecclesiam sua passione fundatam in Terris usque ad consumationem sęculi perpetuari voluit, ut gregis sui oves pascendas per variam successionem Pastorum, qui eas verbo, & opere ad æternam gloriam invitarent, dispsuit. Sanè cum felicis recordationis Pius Papa Tertius prædecessor noster in quintodecimo Kal. Novembris, sicut Domino placuit, ex hac mortali vita ad immortalem migrasset post funeris ipsius, & solemniarum exequiarum, ut moris est, celebrationem, Venerabiles Fratres nostri S.R.E. Cardinales, de quorum numero tunc eramus Romæ in Palatio Apostolico apud Basilicam B. Petri Apostolorum Principis, in quo idem prædecessor noster, dum viveret, habitabat, & cursum præsentis vitæ finierat, in Conclavi pro electione futuri Pontificis celebranda modo, & tempore congruis in virtute Altissimi convenerunt, ubi variis consiliis, & maturis deliberationibus præhabitis facta celebratione Missæ in honorem Spiritus Sancti post diligentem tractatum, proùt tantæ rei, qua nulla major in Terris agitur, gravitas exigebat. Tandem prædicti Fratres, ejus, qui invocatus fuit, gratia cordibus eorum infusa, licet in alios majoribus meritis insignes convenire potuissent, certo tamen Dei judicio, cujus consilia inscrutabilia sunt. Nos tunc Episcopum Ostien. S.R.E. Cardinalem in Sponsum, Pastoremque Ecclesiæ suæ Sanctæ Kal. Novembris unanimi voluntate, & concordia elegerunt, quoniam verò, sicut Domino placuit, ità factum fuit, quamvis nos habere humeros imbecilles ad perferendum tantum

onus,

onus, quantum est universalis Ecclesiæ sarcina, sentiremus, tamen ne reluctari videremur Divinæ voluntati colla subjecimus jugo Apostolicæ servitutis sperantes, in eo, qui infirma eligit mundi, ut confundat fortia, cum Romanus Pontifex, licet per ministerium hominum eligatur, ex cęlesti tamen inspiratione procedat, quod fragilitati nostræ robur suæ gratiæ inspirabit, & Vires contrà hostes fidei suggeret, ut perfidi Turci non solùm à suis ausibus retrahantur, sed ope Divini auxilii, & præsidio nostro, ac Catholicorum Regum, & Principum penitùs conculcentur. Hanc autem assumptionem nostram ad vestram consolationem significandam duximus devotioni vestræ, quos uti peculiares nostros, & Ecclesiæ filios singulari complectimur charitate hortantes eosdem in Domino primum, ut porrigi faciatis preces solennes ad Dominum Deum Nostrum, ut nobis sua gratia assistat, & nostræ humilitati gratiam tribuat, ut Ecclesiam suam Sanctam ad gloriam, & honorem ejus, exaltationem Fidei, extirpationem hæresum, ac pacem, & quietem Populi Christiani felicitèr in Domino gubernare valeamus. Vestra igitur devotio, ut etiam vobis similes decet, à quibus benè vivendi exempla debent assumi, Fidem Catholicam vestram, & Apostolicæ Sedis auctoritatem, honorem, & libertatem Ecclesiasticam protegere, & defendere velitis, ut cęteri fideles exemplo vestro ad similia invitentur. Dat. Romæ apud S.Petrum Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo tertio, sexto Kalend. Decembris Pontif. nostri Anno primo.

Obiit Julius Secundus, & post ejus obitum ad Supremam Apostolicæ Sedis dignitatem assumptus fuit Leo Papa Decimus, qui aperiens Terracinæ suam sublimationem in eandem ferè sententiam litteras eidem Urbi dedit.

LEO EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Universitati, & hominibus Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

SAlvator Noster Dominus Jesus Christus, ut ab æterna morte liberaret humanum genus mortalitatem nostræ carnis assum-

assumpsit, Sacrosanctamque universalem Ecclesiam sua passione fundatam in Terris usque ad consummationem sæculi perpetuari voluit, & gregis sui oves pascendum per variam successionem pastorum, qui eas verbo, & opere ad æternam gloriam invitarent, disposuit sanè cum felicis recordationis Julius Papa Secundus prædecessor noster vigesima prima Februarii, sicut Domino placuit, ex hac mortali vita ad immortalem migrasset post funeris ipsius, ac solemnium exequiarum, ut moris est, celebrationem Venerabiles Fratres nostri S. R. E. Cardinales, de quorum numero tunc eramus Romæ in Palatio Apostolico apud Basilicam B. Petri Apostolorum Principis, in quo idem prædecessor noster, dum viveret, habitabat, & cursum præsentis vitæ finierat, in Conclavi prò electione futuri Pontificis celebranda modo, & tempore congruis in virtute Altissimi convenerunt, ubi variis consiliis, & maturis deliberationibus præhabitis facta celebratione Missæ in honorem Spiritus Sancti post diligentem tractatum, proùt tantæ rei, qua nulla major in Terris agitur, gravitas exigebat, tandem prædicti Fratres, ejus, qui invocatus fuit, gratia cordibus eorum infusa, licet in alios majoribus meritis insignes convenire potuissent, certo tamen Dei judicio, cujus consilia inscrutabilia sunt nos tunc Sanctæ Mariæ in Dominica S. R. E. Diaconum Cardinalem in Sponsum, partoremque Ecclesiæ suæ Sanctæ 5. Idus Martii unanimi voluntate, & concordia elegerunt. Quoniam verò, sicut Domino placuit, ità factum fuit, quamvis nos habere humeros imbecilles ad perferendum tantum onus, quantum est universalis Ecclesiæ sarcina, sentiremus, tamen ne reluctari videmur Divinæ voluntati colla subjecimus jugo Apostolicæ servitutis sperantes in eo, qui infirma eligit mundi, ut confundat fortia, cum Romanus Pontifex, licet per ministerium hominum eligatur, ex cælesti tamen inspiratione procedat, quod fragilitati nostræ robur suæ gratiæ inspirabit, & vires contrà hostes Fidei suggeret, ut perfidi Turci non solum à suis ausibus retrahantur, sed ope Divini auxilii, & præsidio nostro, ac Ctholicorum Regum, & Principum penitùs conculcentur. Idcircò exhortamur in Domino vestram devotionem, ut solemni Processine pręhabita una cum celebratione Missę Sancti Spiritus porrigatis Altissimo vestras preces humilitèr supplicando, ut vobis uberem gratiam largiatur, quæ nos sufficientes red-

reddat ad regendam Ecclesiam suam Sanctam. Nos enim erga devotionem vestram dispositi sumus, ut omnia, quæ cum Deo, & hujus Sanctæ Sedis honore prò vestris commodis facere poterimus à nobis sperare possitis. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicæ 1512. qnarta Kal. Aprilis Pontif. Anno primo. Præfatæ omnes litteræ servantur in Archivio Terracinen., ubi, & aliæ plures eandem materiam continentes servari debuisset, quas quidem temporum injuria, Civiumque priorum incuria intercidisse credimus, adeoq; desiderantur. Cæterum exprælibatis Pontificibus duo inveniuntur, qui privilegia antiqua, & veteres concessiones Terracinensium confirmarunt; nempè Innocentius VIII., & Julius Papa II. ità Communi Terracinæ scribentes per litteras in forma Brevis.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus Civitatis nostræ Terracinæ.

Intus.

INNOCENTIUS PAPA VIII.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

DEvotionis sinceritas, & fidei constantia, quam ad nostrum, & S.R.E. statum geritis, promerentur, ut iis, quæ ad vestrum commodum pertinent, benigne inveniant. Itaque omnia, & singula statuta vestra, ordinationes, & reformationes, necnon privilegia, gratias, concessiones, immunitates, & indulta vobis, & Cōmunitati vestræ hactenùs concessas, & concessa per Romanos Pontif. prædecessores nostros, eorumq; Legatos, aut ab eis potestatem habentes tenore præsentium approbamus, & auctoritate Apostolica confirmamus, quatenùs justa, & rationabilia sint, & in præjudicium libertatis Ecclesiasticæ non tendant, proùt hactenùs laudabilitèr observata fuerunt. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris di 7. Septembris 1487. Pontif. Nostri Anno tertio.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Syndico,Officialibus, & Communi
Civitatis Nostræ Terracinen.

Intus.

JULIUS PAPA II.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

PRomeretur Fidei, & devotionis vestræ erga nostrum, & S. R. E. statum spectata sinceritas, ut vos specialibus favoribus, & gratiis prosequamur. Quocirca omnia, & singula privilegia, concessiones, gratias, & indulta per Romanos Pontifices prædecessores nostros, Apostolicosve Legatos; aut ab eis potestatem habentes vobis concessa, necnon statuta, & reformationes vestras; dummodo justa, & rationabilia sint; & in præjudicium Ecclesiasticæ libertatis non tendant,tenore præsentium approbamus, & auctoritate Apostolica confirmamus; Volentes insupèr uberiori vos gratia prosequi. Tertiam partem subsidii, sive census præsentis Anni MDIV. vobis tenore præsentium remittimus, & liberalitèr condonamus in reparationem murorum utilitèr convertendam. Concedimus insuper vobis, ut si quando vos Potestate carere contigerit,eligere possitis unum Locumtenentem litteratum, seù juredoctorem cum auctoritate, facultate, & potestate, quas judex, & potestas vester soliti sunt habere absque tamen præjudicio Collegii Secretariorum nostrorum; & dummodo culpa vestra potestate ipso non careatis. In contrarium facientes non obstan. quibuscumque. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die sextà Maii MDIIII. Pontif. Nostri Anno primo. Sigismundus.

Sub Leone Decimo immediato successore prædicti Pontificis, quamvis vigeret adhùc Terracinæ splendor veteris magnificentiæ, cœpit tamen eodem tempore ab illius statu declinare, & ob concatenatas civium dissensiones, ac simultates in varias miserias prolabi, uti ostendunt sequentes litteræ ejusdem Leonis in forma Brevis Communi præfatæ Civitatis directæ, quæ sic se habent.

Foris.

Foris.

Dilectis filiis Communitati, & hominibus Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

LEO PAPA X.

Dilecti Filii. Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

EXponi nobis nupèr fecistis, quod in summa ducentorum ducatorum, vel circa, quam sub usuris ab Hebræis, qui in Civitate nostra Terracinen. habitant mutuo accepistis, obligati estis, eisque ob gravia dispendia, quæ proptèr simultates, & civiles discordias, quæ usque ad nostrum Pontificatum inibi viguerunt, passi fuistis, satisfacere non valetis; & cum ipsi Hebræi nulla onera, vel realia, vel personalia vobis præstent, proptereà desideretis aliquam vobis dilationem concedi infrà quam cum aliqua commoditate summam prædictam eisdem Hebræis persolvere possitis; quare prò parte vestra nobis fuit humilitèr supplicatum, ut necessitatibus vestris compatientes in præmissis oportunè providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos itaque hujusmodi supplicationibus inclinati vobis ad dictam pecuniam eisdem Hebræis persolven. dilationem duorum annorum proximè futurorum, dummodo de illa dicto tempore persolven. idoneam præstetis cautionem, concedimus, & ut pleniùs hujusmodi vestris necessitatibus consulatur, cum inibi Gubernatorem, & Potestatem, ac judicem coram quibus conveniri potestis, habeatis. Volumus, atque mandamus, quod repræsaliæ contra vos etiam per Cameram nostram Apostolicam concessæ in posterùm dicto biennio durante exequi non possint. Mandantes dilectis filiis Locumtenenti, seù Commissario nostro, & Potestati dictæ Civitatis, ac aliis, ad quos spectat, quatenùs præmissa inviolabilitèr observent, & faciant ab aliis inviolabilitèr observari, non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac statutis, & consuetudinibus, capitulis, pactis, & conventionibus de solvendis usuris cum dicta Communitate initis, factis, & firmatis, cęterisque contrariis quibuscumque. Dat.

Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die 24. Maii 1515. Pontif. Nostri Anno tertio.

CAP. XV.

QUantum invigilaverit tranquillo statui nautarum Tyrrhenum mare pervagantium, & Urbium, ac locorum secundum ejus littora jacentium Alexander Sextus patet ex iis, quæ docet Bartholomæus Chiovarellus in Archiepiscopo Neapolitano, ubi refert, quemadmodum præfatus Pontifex post aliqua indulta concessa Alphonso Secundo Aragon. Regi cum eo fędus iniverit, ut à Monte Argenterio Tarracenam usque duas triremes tenere vellet, ad hoc ut cessat libera navigatio, & tuta à piratis, quod facere Regia fide promisit. Nihilominùs incassum cecidere omnes isti contractus, & vigiles curæ: Siquidem anno 1534. Clemente Septimo sedente, qui hoc anno moritur. Ariadenus Barbarussa Solimani Turcarum Imp. Maritimæ classis Capitaneus totum mare prelibatum infestavit, & Civitates Fundorum, ac Terracinæ, atque alia finitima loca miserrimum in modum afflixit; In specie Terracinensibus omnes arbores fructiferas penè radicitùs obtruncavit; extant hujus rei monumenta apud Canonicos ejusdem Civitatis, quibus magnum terræ tractum oleis consitum excidit. Narrat autem hujus teterrimi monstri tyrannides Paulus Jovius lib. 33. pag. 294. ità scribens. A Capreis supra Neapolim universa Classis in conspectum est data, adeò terribili spectaculo totam eam oram conterruit, ut plerique affirmarent, si hostis expositis copiis ad męvia repente successisset Neapolitanos subito metu ægrè Urbem fuisse difensuros; eo cursu ad Prochitam provectus opidum cępit, areisque exiguæ custodibus sub fide se dedentibus libertatem reliquit, & cum in Cajetæ portum noctu inveheretur ità ad Speluncam superato promõtorio cursum deflexit, ut occupandæ Cajetæ occasionem parum novitèr prætermisisse crederetur, nam & præsidium Urbi, arcique exiguum erat, præsertìm repentino, nocturnoque in metu, & Cajetana juventus assueta maritimis quæstibus, & in prædiis occupata ab Urbe per eos dies aberat. Spelunca opidum extremis Fundanis montibus adjacet, qua definentes rupes plagæ maris planitiem excipiunt ex ruina quondam Antri Tiberii Cęsaris insi-

insigni periculo in historiis Cornelii Taciti celebratum. Speluncani inexpectato appulsu tantæ Classis territi vix tentata defensione animos desponderunt, ingressusque hostis circitèr mille, & ducentos imbellis maximè sexus, & ætatis cępit. Refugerat in Arcem Pellegrinus, qui inter Speluncanos divitiis eminebat: Hunc Hariadenus monuit, ut sese dederet, nec vim experiretur, id si extemplo faceret integra fide liberum futurum; si conaretur sese, atque Arcem tueri brevi stultæ pertinacię pęnas crudeli supplicio, atque incendio oppidi protinùs daturum, nęc ille metu exanguis diù cunctatur, quin spem vitæ, vel in barbara fide certi propè exitii periculo potiorem ducat. Ità egresso in littus, & ad genua procurabenti concessa libertas, & quod fuit humanitatis uxor, filius, & neptis inter lacrymas præ gaudio utrinque manantes restituti. Eadem quoquè noćte ad duo millia è Turcarum classe per asperos, vepribusque impeditos colles ad Urbem Fundos decem indè millibus passuum pervenerunt, ut creditur, ducibus indigenis ex eorum numero, qui superioribus annis mari capti tędio præduræ servitutis ad Mahometis sacra defecissent. Ea verò advolantium, & refringentium portam celeritas fuit, ut Julia Gonzaga, Prosperi Columnę quondam Nurus vix spatium sit nacta, quo seminuda jumento imponeretur, atquè indè jam conspęctis hostibus ad montes se proriperet. Ferunt Barbarussam, ut ipse posteà minimè diffiteri est visus eam cum admirabilis formę, tùm virtutis fama florentem capere cupivisse, ut Solymano dono daret. Cęterum Fundani cęduntur, atquè omnes ferè capiuntur; facit deditionem Stecatius pręter imbellis, qui cum turba mulierum in turrem confugerat cum succensis jam foribus, & barbarorum clamore, & fęminarum ejulatu terreretur. Turre in potestatem redacta Turcę ad spoliandum fanum conversi Sepulchris Columniorum Procerum ornamenta detrahunt, vexillaque item militaria pićta auro dilacerant, onustiquè pręda ad Classem revertuntur. Alia quoquè triremium manus Tarracinam divertit, ibi quoquè populo ad montes fuga elapso in Templa sęvitum, invalidiquè senes, & ęgri aliquot in lectulis trucidati. Is terror à Privernatibus propere Romam delatus ità consternavit omnium animos, ut si hostis eo impetu ad Ostiam esset provectus tota Civitas sese in Sabinum, Etruscumque agrum effusura crederetur. Eadem classis post aliquot menses Paulo Tertio seden-

te ad Latinas oras appulit, nihil tamen attulit nocumenti finitimis populis, ut idem Paulus Jovius lib.43.ostendit (inquiens.) Quinquè diebus eo colloquio frustrà consumptis, & Cęsare in Germaniam contendente Pontifex [nempè Paulus Tertius] pari digressu Bononiam reversus, ut Festum diem Petro Apostolorum Principi dicatum solemni ceremonia celebraret, quo die Barbarussa à Pontiis Insulis ad Terracinensium littora delatus Ostiam pervenit tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, ut Populus Romanus subito metu concitatus in fugam Urbem omninò deserturus esse videretur, nisi à Polino litteræ ad Rodulphum Legatum conscriptæ, perlatęque Romam per Terracinensium prætorem tumultum magna ex parte compressisset. In hanc enim sententiam ille perscripserat. Classis, quæ à Solymano ad præsidium Galliæ Barbarussa præfecto mittitur ex præscripto mihi paret, ut nemini pręterquam hostibus nostris noceat, itaque edico Romanis, cęterisque Pontificiæ ditionis oram incolentibus, ut nihil hostile à nobis timeant: Hoc autem Polinus Neptunianis, Ostiensibus nunciavit, & adeò confirmavit animos, ut venale pecus, vinumque atque olera Turcis dederint sine ulla injuria, licet ager Sabinus, Tiburtinusque trepidaret, & mulieres videnda juventuti exhiberent, virginesque à Claustris se proriperent; Barbarussa autem ad Ostiam Tiberis aquationem nactus optimam triduò, post inde discessit sine maleficio prætervectus Massiliam recta contendit: An quidquam passa sit hac, vel alia vice eadem Civitas, mihi dubium; Certè Thuanus lib. 20. histor. ad annum 1558. pag. 415. hæc tradit. Classis Turcica CXX. triremium ad Prevesam ex Calabria conspecta postquam Brundusium, quod festinatis operibus muniebatur, prætervecta est eodem itinere, quo anteà freto Mamertino superato, & capto, ac direpto Rheginensi oppido strongylen. appulerat; unde statim in sinum Surrentinum effusa juxtà Salernum excisione facta, & ingenti multitudine ad IVCCↃ capitum ad fædam servitutem abducta, atque in iis magno numero Virginum Sacrarum, & Monachorum occisis infantibus, ac senibus in Neapolis conspectum venit; inde Terracina absconsa Pontificiæ ditionis oppido in Ilvam descendit. Edomuit autem superbientium Turcarum ferociam Carolus Quintus, cui Neapoli Romam versus proficiscenti Paulus Tertius Terracinam usque Cardinalem Ioannem

Ma-

Mariam de Monte congratulandi gratia obviam misit; hanc forsitàn nacti occasionem Terracinenses eundem Purpuratorum Patrem benegnissimum Principem, qui posteà Pontifex Julius Tertius appellatus est sibi in Patronum assumunt, cujus rei plenam fidem faciunt litteræ sequentes in forma Brevis à Paulo Tertio Terracinen. datæ.

Foris.

Dilectis Filiis Prioribus, & Communitati nostræ Civitatis Terracinæ

Intus.

PAULUS PAPA III.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

Dilectus Filius noster Joannes Maria Cardinalis de Monte Vir nobis sua virtute admodum charus, & probatus, quem sicut ab eo intelleximus protectorem vestrum in occurrentibus nuper elegistis nobis exposuit per Gubernatorem vestrum vobis fuisse propositum, & de munienda ista Civitate contra metus Turcarum, & de dirigendo cursu flumicelli, cujus stagnatio aerem istic inficit. Ea duo Nos executioni demandari volentes cum ex altero securitas, & altero salubritas vestra dependeat, Dilectis Filiis Locumtenenti ipsius Gubernatori vestri, ac Petro Francisco de Viterbio in his peritissimo, quam sicut accepimus ad hoc vocastis ea ipsa conjunctim, & unanimi consensu perficiendi, & exequendi, cunctaque ad hoc pertinentia, ac necessaria, & oportuna sub quibusvis pœnis eidem Locumtenenti visis ordinandi, & præcipiendi, inobedientesque mulctandi plenam & omnimodam tenore præsentium concedimus facultatem contrariis non obstantibus quibuscumque. Dat. Romę apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XVI. Martii MDXXXVII. Pontif. Nostri Anno tertio.

Quod autem prælibatus Eminentissimus Princeps Carolo Quinto Imp. Maximo Terracinam usque processerit, locuples testis est Victorellus in addit. ad Ciacconianum opus in Vita Julii Ter-

Tertii ad annum 1550., ubi effatur ità. Carolo Quinto Tunetana victoria potito Neapoli Romam petenti Pontificis nomine obviam Terracinam usque abit (nempe cum adhùc cardinea infula clarus esset.) Accesit itaque Terracinam Carolus Quintus, & in ea commoratus vetustissimas Romani Imperii magnificentias in ruderibus illis magnorum parietum extantium, & in terram elisorum admiirari non dedignatus est, ut fama refert, & Cardinalis Joannes Maria de Monte Civitatis Terracinen. patrocinium arripere minimè despexit (qui usus postmodum ità inolevit, ut ad hodiernam usque diem pervigeat, eandem Urbem sub faustissimis auspiciis patrocinante Eminentissimo Principe de Pamphiliis quamvis eo temporis, nimirum sub Paulo Tertio, defecerat hæc Civitas à statu suæ veteris amplitudinis, & varias perpessa calamitates populo infrequens evaserat, uti inuunt litteræ præfati Pauli Tertii in forma Brevis transmissæ Gubernatori Terracinen., quę sic habent.

Foris.

Dilecto Filio Joanni Gaspari Argulo utriusque Juris Doctori familiari nostro nostræ Civitatis Terracinen. Gubernatori.

Intus.

PAULUS PAPA III.

Dilecte Fili salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUm sicut nobis nuper exposuisti, licet retroactis temporibus Civitas nostra Terracinen. populosa, & mille focularibus, & ultrà referta fuisset, & tunc juxtæ ipsius Civitatis statuta prò illius regimine novem Officiales unus Syndicus, & unus Camerarius eligi consuevissent, ac consilium centum hominum in majoribus negotiis ejusdem Civitatis congregari, tamen cum in prę sentiarum ob succedentium temporum sinistros eventus numerus focularium prædictorum ad numerum ducentorum, vel circa sit redactus; & ob habitatorum defectum tot Officiales eligi, vel creari, & tot homines ad consilium congregari non possint.

fint. Tu ipsius Civitatis Gubernator habito super hoc cum primatibus ipsius populi congregationem in palatio Communis juxtà formam antiqui consilii generalis de eorundem speciali, & expressa voluntate numerum novem Officialium prædictorum ad quatuor, & unum Syndicum cum Camerario adjectis quibusdam conditionibus videlicèt residendi certo tempore in palatio Communis, & exigendi, sive exigi faciendi quosdam reditus, & proven. dicti Communis prò tempore occurrentibus, necnon provisionem ipsis solven. de bonis ejusdem Communis proùt latiùs in reformationibus dicti generalis Consilii in libro Cancellariæ dictæ Civitatis reperitur expressum, reduxeris, dictosque Officiales,& Syndicum sorte quolibet semestri extrahendos in bussulam redegeris,nobis humilitèr supplicasti,ut prò illius Civitatis tranquillo statu reductionibus, conditionibus, & provisionibus hujusmodi robur nostrę approbationis adiicere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur dictæ Civitatis prosperum regimen, & felicem successum paterno zelantes affectu hujusmodi supplicationis inclinati reductiones, conditiones, & provisiones hujusmodi Apostolica auctoritate, ac tenore præsentium approbamus, & confirmamus, ac illis perpetuæ firmitatis robur adiicimus, illasque firmiter observari debere decernimus supplentes omnes, & singulos juris, & facti defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem. Non obstan. præmissis, ac Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis,necnon dictæ Civitatis statutis,consuetudinibus, reformationibus, & decretis, & juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, cęterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud S.Marcum sub annulo piscatoris die 22. Junii 1540. Pontificatus nostri Anno sexto. Blosius.

In libro statutorum hujus Urbis extat quoque præfatæ reductionis memoria, nempe quod Corpus Magistratus ex novem redactum fuerit ad quatuor Officiales, ubi agitur de aliis multis, quæ quia pertinent ad Cives Terracinenses, ab eisdem tantummodò leguntur. Audisti benigne Lector ex superiùs relatis,quantum exciderit Terracina ex pristino. Suæ amplitudinis honore, mox de eadem pejora excipies; sub Paulo enim Quarto mirum in modum oppressa fuit, siquidem ab Albensi Duce vi armorum capta agrorum, villarumque vastationem, & Suburbiorum demilitio-

litionē sustinuit præter alias ærumnas, clades, & calamitates, quę nobis ignotæ sunt. Brevitèr ejus direptionem, ità narrat Thuanus an. 1557. pag. 358. lib. 17. Mox promoto Anagniam versus exercitu Privernum, Terracina, Antium, Fumonium, Ferentinum, & Alatriū ultro deditione facta in Albani Ducis potestatem venere eadem fere trādit Hieronymus Ruscellus serm. 1. pag. 13. de bello inter Regn. Neap., & Camp. Rom. cujus opera Italicè scripta legimus; at Anno superiore 1556. lib. eodem idem Thuanus ait. Infirma fere cuncta Pontificiæ ditionis oppida sunt, satisque habuere prisci Pontifices, si reverentiam, & obsequium sibi debitum conservarent scilicet Principum his enim præsidiis se abunde tutos, & securos esse existimavere; præterea nulla in limite munita loca, & inde ab Asculo, & Terracina à Rege Angliæ cingimur, ab altera parte hinc ad Ariminum, & montem altum Etruriæ. Clariùs, ut mihi videtur, exponit hujus rei eventus Reu. P. Fr. Abraham Bzovius Ord. Prædic., qui tomo 12 annal. Eccles. ad annum 1556. num. sexto ait. Ibat à Rege Philippo Garzias Lassus ad Pontificem, & inde ad Albanum specie quidem, ut de concordia ageret, revera autem, ut Albanum urgeret, ut is Romam quamprimum exercitum duceret; Eam rem per litteras Terracinæ interceptas cum Pontifex cognovisset Joannem Tassium Cursorum præfectum, & Garziam Lassum Romæ in carcerem conjecit irarum plenus, quod sub pacis colore bellum tamen inferret Philippus, & n. 7. idem anno eod. inquit, & ab Asculo, & Terracina à Rege Angliæ cingimur, & ab altera parte ad Ariminum: num. autem 19. ann. d. 1556. præfatus Bzovius ità refert Civitatis Terracinæ direptionem: Accessit, quod nondum finitis illis octo dierū induciis Cęsariani Tarracinā diripuissent, Neptuni portum, & Privernum cepissent, quę res Paulum Pontificem exacerbavit, & tractationem eripuit. Inde Albanus Velitras petere voluit, sed Pontificii milites ità se gesserunt, ut illis eodem proficiscendi cupiditatem ademerint. Multa vero contrà Pontificem effudit Albanus Dux tempore hujus belli, ut idem auctor tomo, & Anno eodem n. 11. memorat; ac primum questus est, quod Neapolitanos exules Paulus contra veterum Pontificum morem non solùm recipiat, verùm etiam illorum opera utatur &c. quod Abbatem Brisengum Romam à se missum in custodiam dederit (Brisengus venenum habere deprehensus, id ut Paulum Fratrisque ejus filios de-

me-

medio tolleret, præparasse confessus est) Cursorem item Terracinensium, ac Joannem Antonium Tassum, qui nihil aliud, nisi quod ex officio prçstare debebant, patrarunt. Quod autem Terracina erepta à Pontifice miserrime jacuerit sub dominio Ducis Albensis, constat, ex litteris datis ibidem à Don Bernardo de Cordua, quem ille elegerat Capitaneum ad Guerram, Gubernatorem, & Castellanum Civitatis Terracinæ, & Terræ Setiæ; Hic postmodum Joannem Paulum Flormontium suo loco substituit, cui sequentem epistolam exarasse narratur.

Don Bernardus de Cordua per Illustrissimum, & Excellentissimum D.Proregem [scilicet Ducem Albę erat Vice Rex Regni Neapolis] Gubernator, & Capitaneus ad Guerram, & Castellanus Terracinę,& Setię electus,& Duputatus.

Magnifico juris utriusque doctori Domino Joanni Paulo Flormontio de Civitate Suessa nobis dilectissimo salutem, & diligentiam in commissis.

Virtutum tuarum merita, probitas,ac laudabilia gesta, quibus apud nos digno commendaris testimonio, nos inducunt, ut te quibus possumus honoribus, & favoribus prosequamur. Hinc est, quod visa electione à Civibus Setiæ facta de te in suum Potestatem, te Dominum Joannem Paulum prædictum Locumtenentem, & Potestatem Setiæ, cum illùc te contuleris ad dictum officium incohandum, & ut sequitur finiendum, & deindè ad nostrum beneplacitum cum honoribus, & oneribus salario, & emolumentis solitis,& veluti in officio tui prædecessores habere consueverunt, harum serie facimus, constituimus, & deputamus, mandantes Syndico, & Officialibus Setinis, & aliis, ad quos spectat, quatenùs te ad dictum officium, & ejus liberum exercitium recipiant, & admittant, tibique faveant, & assistant, & secundum rei exigentiam obtemperent &c. sub pœna arbitrii nostri, in quorum fidem has tibi fieri fecimus nostra propria manu subscriptas,& sigilli nostri impressione munitas. Datum in Civitate Terracinæ die sexta Novembris 1556.

D.Bernardus de Cordua.

Hac eadem tempestate Paulus Quartus Terracinensium stemma, quod binas Turres, geminosque Leones cum porta patenti in medio elevat, proprio suæ familiæ Insigni, & Diadema-

te Pontificio, quod super eminens claves in formam Crucis connexas habet, & triplici corona cingitur, exornavit; Tanti autem decoris Terracinæ indulti causam,rationemq;posteris, ubi otium fuerit, indagandam relinquimus, nam certè admiramur; Prætereà Judæos, qui dictam Civitatem incolebant, in Urbem compulit, ibidemque cum aliis multis coactos, & unitos Castro peroppurtuno præclusit. Verum enim verò prædictæ omnes cladium atrocitates, & procellosæ ærumnæ tanti non erant, ut Civitas Terracina emergere à suis miseriis nequiret ampliùs, nisi ob crebram morborum popularium grassationem, præsertim sub Gregorio XIII.quando sęviit morbus ille pestifer vulgò (il Castrone) ultimum exterminium in suis Civibus experta esset, adeò ut ad 40. familiarum capita tota Civitas redacta penitùs contabesceret; Unde idem Gregorius XIII. animo excitandi novam Urbem in aere salubriori, redditus, ac proventus Terracinen. sequestro apposito fidei, curæ, & ministerio, seù gubernio Illmi Thesaurarii generalis commisit, en subsequens Breve exindè emanatum.

Venerabili Fratri Thomæ Episcopo Sorano Thesaurario nostro Generali.

GREGORIUS PAPA XIII.

Venerabilis Frater salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUm Populi nostri Terracinen. saluti, & incolumitati consulere paterna charitate cupiam, quoniam is locus, ubi nunc habitat propter aeris intemperiem, & gravitatem valdè, ut ipsa ratio, & usus docet, habitatores noxius est, in locum salubriorem traduci, cum & novam Civitatem hac de causa in Monte Sancti Angeli construi, & ædificari jussimus; sed cum præter cętera ad hanc ipsam Civitatem muris cingendam non pauca impensa opus sit, idque ad publicam ejusdem populi utilitatem, & defensionem præcipuè pertineat, idcircò æquum, & justum maximè videtur, ut Communitatis ipsius Terracinen. redditus, & proventus, qui publicè percipi solent, hinc etiam publico illorum commodo serviant. Quocircà fraternitati tuæ committimus, & mandamus, ut nostro, & Cameræ Apostolicæ nomine omnes, & quos-

& quoscumque fructus, redditus,& proventus ad ipsam Communitatem, & Populum ex quavis causa spectantes, & pertinentes apud homines fide, & facultatibus idoneos sequestro poni cures ità ut posthac nihil ex eis solvatur cuiquam, nisi abs te, vel aliis, quos ad id deputaveris, jussum fuerit; dantes prætereà tibi plenam, & liberam potestatem, & facultatem ejusdem Communitatis agros, sylvas, pascua, & alia quæcumque bona vectigalia, redditus, & proventus uni, vel pluribus proùt tibi, vel ab hoc abs te constitutis placuerit pro pretio bene viso locandi, mercedesque, & pretium hujusmodi exigendi, necnon conductoribus etiam, si quod hoc tempore solvere debeant, ne quidquam alteri hoc nomine præterquam tibi,vel deputatis supradictis solvant, inhibendi, ac propterea Officialibus, ac Communitati ipsi districtiùs percipiendi, ne posthac aliquid ex dictis bonis, & redditibus exigere,vel in eis se quocumque modo intromittere audeant, eam autem pecuniam, quæ redacta indè fuerit ad novæ Civitatis mænia ædificanda fidelitèr erogari volumus, & mandamus, declarantes durante hujusmodi fructuum, & reddituum deposito, exactione, & erogatione salarium Gubernatori prò tempore ibi existenti, & quæcumque alia subsidia, & impositiones Camerales ex eisdem fructibus, & redditibus per illorum depositarium, seù alium ad id ante deputandum solvi debere; non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, & dictæ Civitatis statutis, & consuetudinibus, & juramento, confirmatione Apostolica,vel quavis firmitate aliqua roboratis,privilegiis quoquè, indultis, & litteris Apostolicis eidem Communitati, & hominibus publicè, vel privatìm sub quibuscumque verborum tenoribus, & formis concessis approbatis, & innovatis, quibus omnibus illarum tenores præsentibus prò sufficientèr expressis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, hac vice dumtaxàt specialitèr, & expresè derogamus, cęterisquè contrariis quibuscumquè. Datum Romæ apud S.Petrum sub annulo piscatoris die 20.Aprilis 1574.Pontif.nostri Anno secundo.

Transcripsimus hoc Breve ex quodam libro existente in Cella secreta Magistratus Terracinen.,ubi insertum legere est ad pag.89. an.1572.Cęterum id, quod ordinaverat Gregorius XIII. confirmavit Sixtus Quintus immediatus ejus successor const. 36. Bullæ 100., uti videtur innuare Jacobus Choelius in Bulla boni

 regi-

reginimis cap. 16. de Thesaurario num. 48. iis verbis. Civitatis Terracinen. introitus curat, illamque reparandi, & salubriori loco reædificandi licentiam habet [nempè Thesaurarius:] Porrò Sixtus Quintus haud ignarus miserrimi status, in quo Terracina jacens ab omnibus despiciebatur, eam si fieri poterat, in pristinum splendorem restitui optabat, ideoquè plura meditatus est, nam præter Urbis renovationem duas alias res magnificentissimas efficere volebat, nempè paludes Pomptinas exiccare, & novum portum construere, at morte preventus eorundem desiderium nobis reliquit: Adeò autem cordi erat tàm Illustre facinus Sixto, ut aliorum ministerio, relatibusquè minimè contentus Pontifex Terracinam accedens cuncta propriis oculis lustrare voluerit: Extat memoria ejus adventus apud Fratres Ord. Minor. Conventualium S. Francisci in libris proventuum,& impensarum, ubi die Sabbathi decima quarta, & die Lunæ decima sexta mensis Octobris anno 1589. tempore Guardianatus R.P.Fr.Joseph.Siculi mentio fit de eleemosynis acceptis, & sumptibus factis prò Fratribus ejusdem Ord.Sixto V.Terracinæ manente:Preterea nostra etate spectabatur in Attio Ecclesie Conventus pred.Fratrum, ubi prælibatus Pontifex commoratus est, non indecens in pariete bene lævigato, pictura, in qua expressum erat stemma Sixti Quinti, Protex Neapolis ad pedes Pontificis procumbens, ac demùm ipse Pontifex Pontificio more vestitus dexteram elevatam habens ad benedicendum; hanc vero picturam incuriosi ejusdem Conventus Laici dealbarunt, ità ut vix quædam signa existant. Post hæc autem tempora, cum tàm nobiles, tàm inclytæ, generoso Sixti animo insidentes curæ frustra essent, eò miseriarum deventum est, ut sylvescente Civitate propter infrequentiam Populi herbis ubique pullulantibus, fruticantibusque ubique cespitibus Vicus, & plateæ Terracinenses pratorum instar virescerent, & præter paucos incolas ex morbo pestifero superstites nemo esset, qui aut ibidem habitare vellet, aut vacantibus Ecclesiam beneficiis oculos, animumque adiiceret, quam ob templura Templa in præceps cecidisse scimus; Sacri Pastores ovium, nimirum Episcopi Terracinenses relicta Civitate, & Episcopio per loca Diœcesis vagabantur, donec Cæsar Vintimilia Terracinen. Antistes Sedem fixit in oppido Setiæ, ubi, & palatium Episcopale à fundamentis excitavit. Hæc novitas tanto fuit detri-

trimento Terracinæ, ut præter maxima Damna, quæ in dies experitur, coacta fuerit superioribus annis super jure absoluto suæ Cathedræ varias, & acerbissimas lites sustinere: quia verò Ecclesiam suam Principem jam jam prolapsuram cernebat, prò ejusdem reparatione plures supplices litteras dedit, quæ optatum eventum non sunt consecutæ. Tandem quasi hoc esset Divinitùs inspiratum Sanctissimo Nostro Clementi Papæ XI., extemplo ab eodem expeditum vidimus Visitatorem Apostolicum prò dicta Civitate Terracinen. ejusdem Diœcesi Illustrissimum Dominum Victorem Felicem Couccium Episcopum Fundanum, qui in Visitatione cuncta sincero, defæcatoque animo ordinans nobis suæ germanæ probitatis eximium specimen dedit; obduruit tamen iis decretis, quæ fecerat ille, Episcopus Terracinen., & multa prò se congerens contrà Commune hujus Civitatis causam deduxit in Sacram Congregationem Episcoporum Regularium, ex qua tale decretum emanavit.

Die 11. Decembris 1705.

In decisis, & Episcopus Visitator assignet Episcopo Terracinen. scuta 600., ex reliquis incumbat celeri reparationi. Eadem die vertentis Anni 1405. ex mandato ejusdem Sacræ Congregationis scripta est Episcopo Visitatori epistola sequentis tenoris.

Illustre, e molto Reverendo Monsignor come fratello.

Riferita in Sacra Congregatione dall'Eminentissimo Sperelli la controversia introdottavi circa la reparatione della Cathedrale di Terracina, e provisione delle Sacre suppellettili della medesima; Questi Eminentissimi miei Signori volendo, che resti fermo, e nel suo vigore il sequestro apposto sopra i frutti della Menza Vescovale, mi commandano di scrivere ad V.S., che assegni à Monsignor Vescovo di detta Città scudi seicento annui di moneta Romana per la di lui Congrua, e del rimanente, che si ritrarrà dei frutti sequestrati, ella ne faccia riparare prontamente la Cathedrale, e provederla delle necessarie sacre suppellettili, nel che l'EE. loro incaricano la di lei conscienza, & il Signore Iddio la prosperi. Roma 11. Decembre 1705.

Come Fratello
G. Card. di Carpegna
N. Grimaldi Segretario.

Hec

Hæc ſunt, quæ de Civitate Terracinæ à nobis dicenda erant: Cętera, quę ſuperant, aliis inveſtiganda, & perſcribenda relinquimus; interim quoniam felicioribus auſpiciis (nam diù febri laboravimus) ſe dant nobis ineuntis Anni 1706. exordia, ſecundum librum pręſentis operis aggredi non pigeat, præſertim cum iis, quę continet, & ſi adhùc primam manum non impoſuimus, certè pręluſimus.

DE HISTORIA TERRACINEN.

LIBER SECUNDUS.

PROŒMIUM.

CUM Textoris munus obierim in hoc volumine compingendo, nemo erit, qui me arguat, si claudicet in distributione nostrum opus; aut si rudi stylo, crassaquè Minerva ea, quæ scripta sunt, ducta fuere: Quamvis enim meliori ordine distinctas, & selectiori verborum ornatu descriptas res Patriæ concinnare poteram, quia tamen tempus sæpè stylum vertendi non suppetebat, cum medicis curis essem distractus, & quia non raro licentiam proprio genio indulgendi ingenuus sibi arrogat Scriptor, mirum esse non debet, me hujusmodi libertate usum à legibus benè disponendi historica monumenta declinasse, ac potiùs meæ mentis conceptibus, & arbitrio, quàm Artis præceptis conformasse scribendi rationem, & forsitàn multa, quæ in primo dicere debueram, perperam in hunc secundum librum transtuli, & vice versa: Quod venia dignum erit, siquidem scriptor historicus non sum, nequè famæ cupidus, ut nomen meum ire per ora Virorum audirem, in hanc deliberationem deveni, quæ profectò in animum non obrepsit, sed protinùs illapsa est; Etenim cum Natale solum affici nonnullorum dicteriis intelligerem, me continere non potui, quin calamum arriperem, resquè Patrias inquirerem, colligerem, atquè describerem, quas quidem ruditèr, & prout jacent, non verò multis periodorum rotundè sonantium, lepideque cadentium ornamentis contexui,

quo-

quoniam præstantiùs esse videtur, ut potiùs alii, quàm ipse, & ut potiùs aliorum auctoritates, quàm mea scripta, aut laudes abjectam, despectamquè Patriam extollant: Sed ne longiùs abeam; continet hic liber acta Civium Terracinensium, eorumquè familias, ac Viros Illustres, atque alia recensitu digna, quę nobis indagantibus occurrerunt, amplectitur. De reliquis, si quæ supersunt, videant posteri.

CAPUT I.

De Civibus Terracinen.

FOrtes, ac jaculo utentes in modum veru erant olim Terracinenses, nunc verò vilescentes nisi venatui incumberent, otio contabescerent: Verutorum usum apud eos viguisse docet illa consuetudo, quę penès reliquos Volscos Terracinen. dominatui obnoxios, adeò invaluerat, ut omnes iis, quasi ex præscripto ordine cum hostibus congressuri uterentur, hinc Virgil. 2. Georg. ait Volcosque verutos: Fortitudinis argumentum suggerit ipsorum suprà cæteros Volscæ Regionis incolas antiqua dominatio [teste Catone in lib. de origin.], ac tarda eorumdem expugnatio facta à Romanis, quibus per longum temporis spatium restitere, negotiumque haud leve facesserunt, ac tandem arguta quadam fraude à Fabio Servilii Stalę socio, qui imminentem Urbi collem cæpit, obstupefacti, expugnatique in ditionem Populi Romani, sicut reliquæ gentes venerunt. Prætereà fortitudinis nota vel ex ipsorum stemmate desumitur, duas enim Turres, duosque Leones, in quorum medio Porta patens conspicitur, prò Insigni elevant Anxurates: Turres signum priscæ fortitudinis esse, & Leones idem, aut animi magnitudinem arguere, quis ibit inficias? Porta patens in medio horum consistit, vel quia ob animi robur Terracinenses nullas hostium opes, viresque reputabant, vel quia apud eosdem tanquam veros Janigenas in Templo Jani tempore belli patebat, tempore autem pacis claudebatur, unde Patulejus, Clusius cognominatus est Janus. Plura bella gessisse cum Gentibus finitimis, & superbientium temeritati, atque jugum excutientium audaciæ reprimendi causa fastum pluriès obviam ivisse prò certo esse potest; cum iis verò aliquandiù

diù luctatus regalia sceptra sustulit; Oscorum, Volscorumque Dominus universam illorum regionem sui juris fecit. Quo autem tempore, aut quo casu à veteris dominationis apice dejectus Populus Anxurnas exciderit, ignoratur; ignorantur etiam propter scriptorum inopiam egregia Terracinensium facta, non solùm ea, quæ ante Romam conditam, verum etiam, quæ posteà progressu temporis enituere; adeò ut vix nonnulla, quæ post natum Jesum evenerunt, reperiantur. Veteri fortuna opulentos facit Livius lib.4., ibidemque à Romanis expugnatos docet, sub quorum imperio ità subditi vixerunt, ut apud eosdem præoculis fuerint, adeoquè ne quid mali subirent, semper providerint, ut potissimum legitur penès Polybium lib.3., ubi fœdus Romanorum cum Carthaginensibus narrat ità: Similitèr Romani de Latio, cavent enim, ne fiat injuria Ardeatibus, Antiatibus, Circensibus, Terracinensibus; hæc autem sunt oppida Latii, quæ legibus hujus fœderis volunt esse comprehensa: Hinc mirum esse non debet, si Civitatem ipsorum modò Coloniam, modò factam Municipium, pluribusquè ædificiis, villisquè magnificis à Romanis exornatam intelligamus. Quinam verò fuerit primus, medius, ac postremus Terracinensium status, ne cocta recoquam, recole quæ superiùs diximus de Civitate Terracina, aut certè ex inferiùs dicendis in liquido erunt. Porrò Anxurates non solum fuerunt accepti apud Romanos, sed etiam in magno honore habiti sunt apud alios Principes, Reges, Summosque Pontifices: Rem ità se habere recensenda monstrabunt. Mores ipsorum antiquitùs varii perindè ac imbuebantur à profugis Græcis, aut Spartanis, aut aliis populis, quibuscum commixti vitam communem duxerunt; postmodum à Romanis debellati, cum eisdem obnoxii viverent, ab ipsis mores egregios hauserunt, ac Latinum sermonem mutuati sunt; priùs enim idem erat Idioma cum Oscis, & Volscis, quibus dominabantur: Leges, ac statuta omnem germani juris æquitatem habentia ità præscripta erant, ut Reipublicæ multum proficerent, & ad Civitatis splendorem, ac honestatem quamplurimum facerent: Defunctorum cadavera, ut in propatulo est, non intrà, sed extrà ipsorum Urbem tumulabantur in loco, qui hactenùs appellatur vulgò (gli Monumenti) hac verò lege, ut infimæ sortis, ac inferioris notæ homines hic tantùm, cæteri verò nobili sanguine prognati ad libitum alibi sepelirentur proptèr magni-

gnifica atavorum, proavorumque monumenta, quorum vestigia passim per Viam Appiam, ac proximos colles visuntur: Ab his tamen aberant Sepulchra Christifidelium, postquàm Christiana Religio radices agere cępit Terracinæ, siquidem prò ipsis remotus erat locus propè Oratorium S.Salvatoris ad Vallem Sanctam, seù Vallem Sanctorum. Quibus opibus affluerent, quibusque Viribus pollerent Terracinenses, vel ex hoc colligi potest, licet enim pluribus damnis, cladibusquè affecti fuerint à Gothis, Vandalis, Longobardis, Saracenis, aliisquè barbaris Gentibus præter antiqua excidia à Pęnis, Latinis, aut etiam Romanis sibi illata, nihilominùs usquè ad millesimum suprà quingentesimum semper in robore, & flore rerum omnium viguere. Hinc à Bonifacio Octavo in Bulla relata à nobis lib. 1. cap. 9., qua Cives Terracinen. inter se digladiantes componi, præcipitur, ità celebratur eorum Urbs: Verendum, inquit, occurrit, ne dicta Civitas, quæ multis utiquè hactenus Viris decorata prudentibus, conferta divitiis, & delitiis affluens existebat, in extremum collabatur exterminium: Verum enim verò hæc postrema Bonifacii verba vaticinium fuere; Siquidem Anxurates paulatim in varias ærumnarum angustias decidentes cunctis opibus, bonis, fortunisque, quibus eminebant, defloruere; quapropter præfata Civitas Civibus exhausta prudentibus, populo infrequens facta, divitiis, & delitiis emuncta, ab universis despecta, in cunctis jacens, & in suis miseriis immersa marcescere visa est, adeò ut, quæ priùs vividum corpus Civitatis cum suis Incolis efformabat, non ampliùs Civitas, sed potiùs Civitatis cadaver appareret, nisi quod nuper veluti revivifcens cæpit articulos movere, populo frequentari, Civibus florere eruditis, ac aliis scatere bonis, & à tantis calamitatibus emergens respirare. Ut autem ad vetustiora redeamus; indulsit Papa Gregorius (an fuerit Sextus, vel Septimus penitùs ignoro) Terracinen. ipsam Civitatem cum omnibus pertinentiis suis, qua super re servatur in Archivio Terracinen. diploma sequens, per vetustum.

GRE-

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Terracinensibus Omnibus.

CUm tantæ immensitatis vestræ excellentiæ, quam circà nostrum Apostolatum non solum, quæ nostro ore vestris sonuit auribus explere curastis nostra jussa, quæ reppetere valuistis efficacitèr juge sub nostris Almificis præceptis providimus tantùm Romanam Ecclesiam vestris exhibitionibus non esse abnuendum. Compensare oportet quomodò deinceps valeatis perspicaciùs in ea curam habere; prævidimus enim, ità contingere. Ideò cum magno animo, & mente nostra gratissima vobis concedimus eandem Civitatem, in qua commoraturi estis,ut ampliùs, & perfectiùs meliùs valeatis dominari, & detinere hoc est Terracinam Civitatem, sicut de stirpe hominum germina protrahet, & vestro condecens jure esse judicandum, ità etiam cum omni rerum ratione, & sui datione, & vectigalibus qualiscumquè mos tribuendi, inde videtur esse tàm de intus, quàm de foris, verum etiam quo extendit intra ipsum mare milliaria numero duodecim, nam & in agris,sylvis, montibus, ejusquè prædiis, & positum fuerit locis, quæ solita est, ipsam Terracinam Civitatem, verùm campis, terris, padulibus, ripis,aquis cum suis piscariis, necnon cum omni districtione sua, & omni publica functione quæcumquè ad nostrum Palatium pertinent, quod est inter affines incipientes à Sancta Anastasia,& vertit usquè ad portellas, & ascendit ad Montem Dafati, & descendit in Sinninum, & deindè vadit in ipsam Drogam, & prevenit ad portaturum; deindè vadit ad palliata, & descendit in riguum martinum, & descendit per flumicellum S.Donati usque ad fucem Fullani, & extenditur per mare duodecim milliaria, & revertitur ad Sanctam Anastasiam.

Hæc omnia juris nostræ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservimus, vobis ad tenendum, & perfruendum concedimus, & quantum S.R.E. Pontifices, non est pensionis, per certas conditiones hæc, & alia nonnulla attribuisse indifferentèr constat, cum lucris operam darent, & sub parvissimo censu maximas

ximas res Ecclesiæ perderent. Hoc quippè genus pensionis dignum ducimus, ut milites in pace obsequio, in bello armis prò honore, & salute S.R.E. decertent, sed ne res Ecclesiasticæ in possessionem, & potestatem alicujus transire possint sub nomine pensionis ab hac quarta præsenti decima indictione constituimus, ut actionariis S.R.E.tres auri solidi difficultate postposita persolvantur, idest in mense Januario. Quod si in primo anno persolvi non potuerit, in secundo primi, & secundi anni pensio persolvatur. Per hujus præceptionis seriem prædictam Terracinam cum omnibus ad eam pertinentibus, sicut superiùs legitur, statuimus Apostolica censura sub Divini judicii obtestatione, & anathemate interdictum, ut nullus hominum, nullus Rex, nullus Marchio, nullus Princeps, nullus Episcoporum, nullus in quolibet ordine, & ministerio constitutus audeat molestè causis ejusdem Civitatis incumbere, aut de rebus, & possessionibus, quæ ei pertinere videntur quoquo modo auferre, aut alienare præsumat, sed potiùs ad jus, & dominium ipsius perpetuis temporibus perseverent. Si quis autem, quod non optamus, nefario ausu præsumpserit hæc, quæ à nobis pro stabilitate Civitatis statuta sunt transgredi sciat se anathematis vinculo innodatum, & cum Diabolo æterni incendii atrocissimo supplicio deputatum. At verò qui prò intuitu custos, & observator extiterit omnimodæ benedictionis gratiam, omniumque suorum peccatorum absolutionem, & indulgentiam, & cælestis vitæ beatitudinem cum Sanctis, & Electis Dei à misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Joannis Scriniarii S.R.E. in mense Januario Indict. quarta decima.

Bene Valete.

Dat. 7. Kal. Januar. per manum Joannis Episcopi, & Bibliothecarii Sanctæ Sedis Apostolicæ Anno Pontif. Domini Gregorii Sanctissimi Papæ secundo in mense, & Indictione supradicta.

Præter Civitatem Terracinæ assignata fuit Terracinensibus custodia Arcis Circeæ, quæ erat tutus asyli locus Summis Pontificibus tempore tyrannicæ persecutionis, uti docet Baronius ad annum 1118. tomo 12. dicens. Rediit, & inter alios Hugo magnus, ac nimium honorabilis Apostolorum Presbyter Cardinalis à Circeà Arce, quam ei ob rubiem Theutonicam præcavendam ad omnia providus quondam Paschalis Papa homini nobili, & illustri no-

novitèr commendaverat,quam Papa novus (scilicet Gelasius Secundus) reddi Terracinensibus per Nuntios, apicesque mandavit. Plures verò pias largitiones Piis locis fecisse Anxurates constat; hinc penes Chron. Cassin. lib. 2. cap. 26. scriptum est ità. Per idem tempus Cives Terracinenses admoniti à Joanne Pontifice suo obtulerunt in Monasterio S. Stephani de Terracina unam Piscariam, quæ est ab ipso fluvio supradictæ Civitatis loco, qui dicitur Gambara usque in mare apposita pæna trium librarum auri obrizi; similitèr etiam Roffridus Patritius obtulit ibidem unam Piscariam suam in Pantano Transectu in prædicto fluvio de Terracina, & cap.13. ejusdem libri legitur. Eodem tempore Terracinenses Cives commoniti a Joanne Episcopo suo propter cladem quandam, quam tunc patiebantur ipso die Paschæ unanimitèr omnes devoverunt, ac promiserunt daturos se per singulos annos in hoc Monasterio sex millia anguillas, & scriptum inde fieri terribili anathemate supposito ad Posterorum memoriam præceperunt. Hæc Leo Ostiensis, Paulus verò Diaconus, qui auctarium fecit ad Chron. Cassin. referens ad laudem loci dictum illud Caroli Magni. Hic olus hospitibus, pisces, hic panis abundat, ait. exemplum verò hujus Terracinensium oblationis extat in regestro num. 241. vicissim autem à Mansone Abbate, & Monachis chartam fraternitatis habuerunt. Theodorus à Valle eadem ex Chron. Cassin. reponens in hist. Privern. expressis verbis declarat calamitatem, quàm tunc temporis patiebantur Anxurates dicens.Saraceni ante diem Festum Paschatis cum classe sese dedere in conspectum Urbis Terracinæ, quamobrem ejus Incolæ tàm terribili spectaculo consternati ad Ecclesiam Matrem confugere, unaque cum Joanne Episcopo suo ibidem orantes unanimitèr devoverunt, ac promiserunt omnes daturos se quotannis Monasterio Cassinen.sex millia anguillas; itaque B.Patris Benedicti intercessione, cui sese, suaque commendarunt, magna exorta est tempestas, quæ Barbarorum Classem procul hinc in suos fines abegit, & Civitas Terracinen. libera quievit à manibus Tyrannorum, Terracinen. autem gratias quam maximas retulere Sancto Dei. Dum verò male feriati Urbem sibi concessam à Gregorio Papa oscitantèr incolunt, & custodiunt, quo pacto, quibusvè viis eam occupaverint Frajapanes, retulimus suprà lib. primo cap. sexto; quamobrem ejusdem Cives, & Populum variis legibus,

gibus,pactisque circumvenire, & obstringere cœperunt uti legere est penès instrumenta,quæ servantur in Archivio Terracinen;est autem primum tenoris sequentis,

In Nomine Domini Amen : Anno Dominicæ Incarnationis 1169. decimo Anno Pontif: Domini Alexandri Tertii Papæ Indict.2. mensis Junii die prima. Quoniam remedium Divina, & humana jura certissimum est,& justitiæ rationibus congruit fidelibus suis, atque devotis quemque in his, quæ decent, providere ; Ideo ego Oddo Frajapan. Dei gratia Rom. Consul, & Sacri Lateranen. Palatii Comes prò me, & Domino Cencio Frajapan.Rom.Consule dilectissimo fratre meo dono,largior, atque concedo vobis Baroni Aldrude, Jo: Bello Militi, Ingibaldo de Zitio, & Matthæo Notario Terracinen. prò vobis, & omnibus aliis Terracinensibus, vestrisque, vestrorumque hæredibus usque in perpetuum his moribus vivere, quos inferiùs significabimus prò devotione, & congruo servitio, ac fidelitate, quam erga nos, & demum nostram semper reverentèr exhibuistis, & ut meliùs vos, & dicti Terracinenses, & vestri, vestrorumque hæredes usque in sempiternum nobis, & hæredibus nostris in anteà exhibeatis.

In primis volumus,atq;jubemus,ut nullus Terracin.bonorum mediocrum atq;vilium,cui aliquod delictum obiiciatur, à nostra Curia capiatur ipse,vel bona ejus,si fidejussores dare poterit, exceptis proditoribus,stivatoribus, & homicidis; vestra etiam bona vivendo, & moriendo liberè habeatis. Dupla autem de præstito nostræ Curiæ reddatur mediet. pænæ injuriarum,& mediet.de obligo rei præfatæ Curię nostræ more solito persolvant. Tertiam quoque duplæ de domibus, vineis, terris, dotibus rei tribuant. Salem liberè, & absolutè vendere, & emere, sicut antiquitus fuit, sit licitum, cuicumque volueritis, nihil interim nostræ Curiæ, & vobis pręstito. Sylvam Clujani liberam ad faciendum, quod volueritis, habeatis, ità tamen quod non destruatur, & nemo nisi Terracinen.Populus, & nostra Curia in hac sylva porcos habeat, nec glandaticum de hac sylva auferre permittimus, nisi prò alia sylva cucurrerint. Rogatum est instrumētum per Nicolaum Judicem, & scriniarium S.R.E. in die, Anno, menses, & indict.supradictis.

Signum ✠ manus propriæ Domini Oddonis Illustrissimi Roma-

manorum Consulis,& Sacri Lateranen. Palatii Comitis concessoris, & rogatoris.

Henricus de Tufo testis.
Petrus Roberti testis.
Joannes Mancinus testis.
Cencius Bonfilii testis.
Leo Anetu testis.
Romanus Bonelle testis.
Ecerius de Bonfilio testis.
Vigila in Nocte testis.
Petrus de Paulo testis.
Nicoraus Novellus testis.
Bono de Careze testis.

Nicolaus de Innuo Judex, & Scriniarius S. R. E. de mandato supradicti Domini Oddonis Frajapan. hoc scripsi &c.

Sive tales præscriptionum leges factæ fuerint ad captandam benevolentiam, seù ad componendos Civium mores, nihil profecerunt; siquidem Anxurates jugum tyrannicum excutere nitentes contrà Frajapanes tumultuare cęperunt; unde ad compescendos animi motus, nova pacta inter se ineunt, atquè sese juramento obstringunt Terracinenses, & Frajapanes; en aliud pacis Instrumentum ex Archivio Civitatis Terracinæ erutum.

In nomine Domini, & individuæ SS. Trinitatis Anno Dominicę Incarnationis 1185. Indict. tertia mensis Julii die secunda intrante, & Anno Pontif. Domini Lucii Summi Pontificis, & universalis III. Papæ Quarto in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli. Ad perpetuam pacem, & Sanctissimam concordiam, illibatamquè fidelitatem conservandam, atquè gravissimam discordiam, quæ inter Dominos Frajapan., & Terracinen. populum orta fuerat, perennitèr sequestrandam per inviolabile Sacramentum Dominos, & Terracin. populum ab utraquè parte placabilitèr interpositum, & gratantèr traditum supernus Artifex, Divinus amor sua sancta benignitate felicitèr, & devotissimè confęderavit. Ut ergo inter eos totius ambiguitatis error, & dissidii seminarium pęnitùs abiiciatur, juramenti series ab utraquè parte confecti qualis fuerit inferior sequens pagina liquidò explicabit. Nos itaquè Dominus Oddo Frajapan., & Dominus Robertus Frajapan. Dei gratia Romanorum Consules, & Sacri Lateranen. Palatii Comites juramus vobis viribus,& mulieribus Terracinæ præsentibus, & futuris personas vestras salvas facere, & omnia bona vestra vivendo, & moriendo liberè habere, & dimittendo, cui volueritis. Bona vestra non auferemus sine justitia, & judicis judicio.

dicio. Non tenebimus vos ad occasionem; plaguam vobis non auferemus, nec de grano, nec de sale, nec de lignamine, nec de aliquo alio. Bannum Curia nostra non mittet sine consensu populi, & omni anno renovetur, & ultrà annum non valeat. Judices, & Vicecomites usus vestros jurabunt, excepto judice, qui de appellatione cognoverit. Damus veram pacem omnibus hominibus Terracinæ viris, & mulieribus, & remittimus eis omnem indignationem pro hoc facto. Si quis Terracinensium habuerit discordiam cum aliquo Civium, & ille Curiæ proclamaverit, Curia potestatem habeat mittendi bannum inter eos, ne se ad invicem molestent. Siquis negaverit, se incidisse in banno, si duobus idoneis testibus probatum fuerit, sine judicis judicio teneatur, & si probatum non fuerit, Sacramento se purget. Siquis Terracinensium causa fraudandi plaguam Curiæ lignamina prò quolibet accotomaverit, & Curia probare poterit fraudis pęna in duplo teneatur, si probari non poterit, Sacramento se purget. Jubemus, & volumus, ut nullus Terracinensium bonorum minorum, mediocrum, atquè vilium, cui aliquod delictum obiiciatur, à nostra Curia capiatur ipse, vel bona ejus, si fidejussores dare poterit, exceptis stivatoribus, proditoribus, & homicidis probatis, de his homicidis intelligendum est, quos leges faciunt homicidas. Vestra, Domini, bona vivendo, & moriendo liberè habeatis. Dupla autem de præstito nostræ Curiæ reddatur; medietatem pænæ injuriarum, & medietatem de obligo rei præfatæ Curiæ nostræ persolvant more solito; tertiam quoque duplæ de terris, domibus, vineis, & dotibus rei nostræ Curię tribuant. Sylvam Clujani liberam ad faciendum, quod volueritis, habeatis; ità tamen quod non destruatur, & nemo nisi Terracinen. Populus, & Curia nostra in hac sylva porcos habeat; nec glandatitium ab hac sylva de porcis Terracinensium auferri permittemus, nisi ad aliam sylvam cucurrerint. Juramus hoc omnibus viris, & mulieribus Terracin., qui nobis juramento astringuntur, exceptis mulieribus, quæ Sacramentum facere non debent, & his, qui juramentum non cognoscunt, quibus Sacramento astringimur. Et si quis nobis juramento astringi noluerit, non ei juramento teneamur. Et si unus, vel plures viri de Terracina, qui nobis juramento non astringuntur, aliquo tempore nos, vel res nostras molestare præsumpserint, Populus Ter-

Terracinen. nobiscum se teneat. Juramus hoc, & sine malo ingenio, & fraude salvis nostris justitiis, & salva fidelitate, & mandato Domini Papę, & Romanæ Curię videlicèr Cardinalium. Siquis autem contrà hos usus venire temptaverit, prōmittimus nos auxiliaturos vobis cum toto posse nostro hoc tantùm excepto quousque ego Dominus Robertus Frajapan. cum Domino Leone Frajapan. loquar, postea hoc juramento prçcisè tenear. Siquis Dominorum hunc usum jurare noluerit, vos Terracinenses ei Sacramento non astringamini.

Juramentum Terracinen. Populi tale est.

Nos Terracinenses juramus vobis Dominis Frajap. Domino Oddoni, & Domino Leoni, & Domino Roberto, & Domino Henrico, & Domino Manueli, & vestris hęredibus, quod ab hodiè in anteà erimus vestri recti fideles, quod non erimus in facto, aut consilio ut vitam perdatis, aut membrum, aut mala captione capiamini, consilium, quod nobis creditis, ad vestrum dapnum nulli manifestabimus. Dapnum vestrum si possumus, faciemus remanere, si non possumus, quam citiùs poterimus, ad nostrum expendium vobis scire faciemus, & vos nobis illud reddetis. Juramus vobis Traversam, & Terracinam cum munitionibus suis, Roccam Circei, & pesclora manutenere, & defendere contra omnes homines sine fraude, & malo ingenio. Hoc autem pacis, & concordiæ instrumentum, & factum esse nos Domini, & Terracinen. Populus rogavimus per manum Mag. Joannis Scrin. Civitatis Terracin. in mense, & indict. supradicta.

✠ Signum per mandatum horum Dominorum, & Terracinen. populi, qui hoc pacis, concordiæ Instrumentum fieri rogaverunt.

Ego Dñus Leo de Somnino Somnini Dominus rog. testis.

Ego Gualterius de Razano rog. testis.

Ego Macharius Miles teutonicus rog. testis.

Ego Vallembrunus Domini Leonis de Somnino filius rog. testis.

Ego Henricus de Tufo rog. testis.

Ego Leo Siculus Miles rog. testis.

Ego Bartholomæus Joannis Martii Romanus rog. testis.

Ego Loffridus de Olibano de Somnino rog.testis.
Ego Silverius Bonæ de milo rog.testis.
Ego Bellarunca rog.testis.
Ego Petrus Crassus rog.testis.
Ego Binulfus filius Binulfi rog.testis.
Ego Milo Gottifredi rog. testis.
Ego Candulfinus de Ra. . . . rog.testis.
Ego Mag.Joannes Scrin. Civitatis Terracin. hoc pacis, & concordiæ Instrumentum scripsi,complevi, & absolvi.

Posthæc aliquandiù freti otio tranquillæ pacis Frajapanes de usurpatis prædiis,& piscariis sibi nummos congerebant,uti eruitur ex Instrumento cujusdam concessionis, quod servatur vna cum aliis multis in Archivio Terracinen., est autem tenoris sequentis.

In nomine Domini, & individuæ SS. Trinitatis Anno Dominicæ Incarnat. 1194. Indict.13. mensis Decembris die 12., & Anno quarto Pontif. Domini Cęlestini Summi Pontificis,& universalis Tertii Papæ in Sacratissima Sede B.Petri Apostoli. Quoniam ea, quæ inter homines contrahuntur facil. oblivioni mandantur, propterea juris est remedio stabilitum, ut ea, quæ in publicis litteris adscribuntur fidem rei gestæ contineant. Ideoquè ego Dominus Leo Frajapan. Dei gratia Romanorum Consul pro me, & fratre meo Manuele Pantanum Antissam piscari, & claudere, & nassarios facere omni tempore in perpetuum concedo vobis Philippo Caluelo, Petro Clamasole, Joanni de Parolfo, Landulfo de Amata Reatino, Joanni de Sillecto, & Miecinę sorori ejusdem Joannis: & Vivo Danydis, & Mariæ sorori suæ, sicut possidetis, & tenetis habit. Civit.Terracin. vestrisque hæredibus, & successoribus, vel cuicumque eum largiri, vel concedere placueritis. Qui sic terminatur à primo latere pantanum de vivenzo, à secundo latere flumen antissam, à tertio latere altura mureli, à quarto latere murelus longus. Prò qua verò concessione accepi à vobis omnibus quatuor lib. bonorum S. pretii, & ideò ab omni homine præfatum pantanum defendere promitto una cum Manuele fratre meo, & hæredibus, & successoribus nostris vobis, vestrisquè hæredibus, & successoribus contra lites, contrariationum nomine pęnam duplam vobis promitto, & pęna soluta hoc Instrumentum firmum permaneat. Quod concessionis In-

Instrumentum factum, & scriptum esse rogavi per manum Nicolai Scrin. Terracinen. in mense, & Indict. supradicta.

✠ Signum per mandatum supradicti concessoris, qui hoc Instrumentum fieri rogavit.

Ego Joannes de S. Estasio rog. testis.

Ego Berardus de Gualterio rog. testis.

Ego Landinulphus Joannis Boni rog. testis.

Ego Cencius Palumbus rog. testis.

Ego Joannes Amati rog. testis.

Ego Nicolaus Guercius Dei gratia Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Civitatis Terracin. Scrin. hoc concessionis Instrumentum scripsi, complevi, & absolvi.

CAP. II.

POst obitam prælibati Cœlestini sedit Innocentius Papa Tertius, sub quo plura de Terracinen., ac præcipuè illud, quod sui impotentes, cum ampliùs ferre non possent tyrannides Frajapan. Traversam illorum eminens Castrum demoliti sunt; quapropter ingravescente dissentionum morbo, ad omnia providus Romanus Pontifex, ut discordes animos componeret, ad Apostolicam Sedem causam reiici jubet, interim plurima per litteras, ac nuncios molitus est ad pacem inter eos sanciendam, ut liquidò patet ex litteris ejusdem datis Terracinen., quæ sunt tenoris hujusmodi.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Consulibus, & Populo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

LIcet sit gravis injuria, & grandis offensa, quam diruendo Transversam contrà Romanam Ecclesiam commisistis. Volentes tamen circà vos ordinatè procederr, ad satisfaciendum nobis vos monitis, & consiliis priùs duximus invitandos, ut ità demùm, si fortè contumaces fueritis, & rebelles ad exercendam

 vin-

vindictam justiùs procedamus. Mittimus igitur ad vos de communi Fratrum nostrorum consilio dilectum filium Hug. tit. Sancti Martini Presb. Cardinalem virum providum, & honestum, quem inter fratres nostros speciali diligimus charitate per Apostolica vobis scripta præcipiendo mandantes, quatenùs iis, quæ vobis ex parte nostra dixerit, & suggesserit sine dubitatione credatis, & ea quæ mandeverit, & injunxerit sine contradictione studeatis implere. Datum Lateran. Kalend. Januarii Pontificatus nostri Anno quinto.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Consulibus, & Populo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

Receptimus litteras vestras, quas nobis per dilectum filium Guid. Subdiaconum, & Cappellanum nostrum misistis, & quæ significastis, per eas notavimus diligentèr. Gaudemus autem, quod sano usi consilio super his, quæ nobiles viri Frajapanes adversum vos proponere volunt, & vos contrà illos habeatis, nostrum non recusastis subire judicium, cum illud pro certò nulla ratione debeatis habere suspectum; verum cum nos omnimodam securitatem tàm in personis, quàm rebus in veniendo, morando, & redeundo vobis, & his, qui vobiscum accesserunt, vel quos duximus destinandos, providere velimus, & necessarium etiam advocatorum patrocinium exhibere: Miramur non modicum, & movemur, si fortè negotium ipsum recusatis in præsentia nostra tractari; Cum hoc, & in nostrum opprobrium, & in vestrum dispendium redundaret. Quocircà discretioni vestræ consulimus, & per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenùs hoc quod vobis offerimus acceptantes, viros idoneos eligatis, quibus concedatis plenariam potestatem, ut in agendo, & respondendo nomine Universitatis vestræ procedant, ratum, & firmum, quod per eos factum fuerit, habituri, & id nobis per vestras litteras quantociùs intimetis, ut securitatem vobis omnimodam procuremus. Alioquin secundum formam prioris mandati con-

ti contrà vos noveritis procedendum. Dat.Lateran.5.Kal.Martii Pontificatus noſtri Anno ſexto.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Conſulibus, & Populo Terracinen. ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

MIrari cogimur, & moveri, quod ſententiam, quam inter vos, & nobiles viros Frajapan. protulimus, contemnitis obſervare, licet ad obſervationem illius teneamini juramento; licet igitur expectaverimus hactenus Nuntios veſtros, quos ſcripſiſtis ad noſtram præſentiam vos miſſuros, quia tamen. . . . . . . ad Sedem Apoſtolicam acceſſerunt, & Frajapan. ſuper hiis graviter conqueruntur. . . . . . per Apoſtolica ſcripta præcipiendo mandamus, quatenùs infrà quindecim dies poſt. . . . . . . præſentium, quod poteritis, juxtà tenorem ſententiæ compleatis, & incipiatis. . . . . conſumare. Alioquin vos ex tunc noveritis diffidatos, & Civitatem veſtram. . . . . interdicto, & non nobis, ſed vobis potiùs imputetis; ſi quid ex inobedientia veſtra incurretis detrimenti. Talitèr autem, quod mandamus curetis executioni mandare, quod dilectus filius F. Subdiacon, & Cappellanus noſter, quem proptèr hoc ſpecialitèr deſtinamus, in reditu ſuo non fruſtrà de vobis, ſed accepta reportet. Dat.Anagniæ 11.Kal. Martii Pontif. noſtri Anno ſexto.

Præter dirutam Tranſverſam Roccam Circegii occuparunt Terracinenſes, quamobrem prænominatus Pontifex ſequentibus litteris arguit eoſdem, & ut illam reſtituant, imperat abſolutè.

INNO-

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Consulibus, & Populo Terracinen. spiritum consilii Sanioris.

SAtis vobis sufficere potuit, quod de Transversa in nostram injuriam attemptastis, unde nunquam debuit in mentem vestram venire, ut Roccam Circegii raperetis, cum nos eam ad tempus præstiterimus dilectis filii Nobilibus Viris Frajapan., vobis cum juberemus continuò resignandam. Quocircà præsentium vobis auctoritate mandamus, & districtè præcipimus, quatenùs eam dilecto filio Jord. tit. S. Pudentianæ Presbyt. Cardinali nostro nomine resignetis, certi modis omnibus, & securi, quod ex quo eam ipsi nesciverunt, sicut oportuit, custodire, nos ipsam ità faciemus, auctore Domino, custodiri quod nullam per ipsam de cętero guerram sustinebitis, vel jacturam. Alioquin nos guerram ipsam à modo contrà vos curabimus exercere, & tunc scietis quid possit dextera nostra. Cæterum ea, quæ dilectus filius G. Subdiaconus Cappellanus noster vobis ex parte nostra duxerit proponenda, credatis. Dat. Ferentin. 4. Kalend. Julii Pontificatus nostri Anno sexto.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Consulibus, & Populo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

PRæsentium vobis auctoritate mandamus, firmiterquè pręcipimus, quatenùs Roccam de Circejo dilecto filio Nobili Viro P. de Anibaldo Sororio, & Senescalco nostro omni mora, & excusatione postpositis assignetis. Dat. Anagniæ 6. Id. Decembris Pontif. nostri Anno sexto.

Tandèm tum his ultimis Pontificis mandatis parvisse Terracinenses, tum audientes etiam fuisse illis primis, quibus pacem inter Frajapanes, & dictos Terracinenses expedire curabat Innocen-

nocentius, discimus ex tomo primo Raynaldi, qui prosequitur Annales Baronii, ad annum 1204., ubi inquit. Hoc insuper anno scripsit (nempè Innocentius Tertius) ad nobiles Viros Manuelem, Jacobum, Odonem, Cencium, & Deodatum Frangipanum de Traversa à Terracinensibus occupata, cumquè de judicio inter se conflictarentur eos ad Apostolicam Sedem causam reiicere jubet. Post hujusmodi autem epistolam, recitatur ipsorum Terracinensium fidelitatis Sacramentum Romano Pontifici Innocentio Tertio delatum.

In Nomine Christi Amen.

Nos Consules, & Populus Terracinensis ab hac hora in antea erimus recti fideles, & Ligii homines Domini Papæ Innocentii, & successorum suorum, & Ecclesiæ Romanæ. Non erimus in dicto, vel facto, consilio, vel assensu ut perdant vitam, vel membrum, vel capiantur mala captione. Consilium quod nobis crediderint ad eorum damnum nulli manifestabimus. Ipsorum certum malum impediemus prò posse. Quod si forsitàn illud nequiverimus per nos impedire, significabimus illud per nos, aut litteras, vel Nuncios nostros, quam citò poterimus eis, vel tali personæ, per quam credamus, quod eis debeat fidelitèr intimari. Papatum Romanum, & regalia B. Petri, quæ habet tam in Urbe, quàm extra Urbem, & nominatim Terracinam cum omnibus pertinentiis suis adjutores erimus ad retinendum, & defendendum, & quæ non habet ad recuperandum contrà omnes homines. Prætereà guerram, & pacem ad mandatum ipsorum contrà omnes homines faciemus. Restituemus ipsi Domino Papæ Roccam Circegii, & assignabimus, quibus ipse mandaverit. Munitiones quoquè, quas circà Civitatem habemus scilicet Pesclum Montanum, & Ferronum dabimus ad opus, & mandatum ipsius Domini Papæ tenendas, nec vi, nec dolo auferemus eas illis, qui de ipsius mandato ipsas tenebunt. Reddemus etiam ad mandatum ipsius universa regalia, & jura, quæ in ipsa Civitate cum pertinentiis suis Romana Ecclesia consuevit, & debet habere. Si Frangipani institerint faciemus eis justitiam sub examine Domini Papæ, dummodò & ipsi justitiam exhibeant nobis coram eo. Hæc omnia suprascripta juramus nos à modo servaturos

Bona

bona fide, & recta intentinne, sic nos Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia.

Hæc acta videntur Anno sexto Pontif. præfati Innocenti Tertii, Anno verò septimo idem Pontifex alias quoquè litteras Terracinenses dedit, quæ sunt tenoris sequentis.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Consulibus, & Populo Terracinen. spiritum consilii sanioris.

Recepimus litteras vestras benignitate paterna, & quæ significastis per eas, notavimus diligentèr. Suggerimus igitur, & consulimus vobis de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, ut sufficientem nobis cautionem præstetis, quod ad mandatum nostrum sententiam, quam inter dilectos filios nobiles viros Frajapanes, & vos causa ventilata diligentèr, & cognita promulgavimus, plenè curabitis mancipare, quatenùs, & ipsis nobilibus, & vobis congruè providere possimus. De captivis autem, quos eo tenore recepimus à prædictis nobilibus, ut vos nostrum adimpleretis mandatum. Illud prò certo sciatis, quod heri nos eos mandaverimus ipsis restitui, prò eo quod vos mandatum nostrum neglexistis implere. Nihil tamen in eos temptare præsument, sicut ex certa ipsorum promissione tenemus. Dat. Lateran. 8. Id. Maii Pontif. nostri Annno septimo.

Anno autem ejusdem octavo post varios bellorum turbines cum Dominis, & Populo Conchæ pacem ineunt Anxurates, cujus memoria servatur in Archivio Terracinen., & est ejusmodi.

In nomine Domini, & individuæ SS. Trinitatis Anno Dominicæ Incarn. 1205. Indict. 8. mensis Januarii die 17., & Anno 8. Pontif. Domini Innocentii Summi Pontificis, & universalis Tertii Papæ in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli. Hæc est concordia, quæ inter Dominos Conchæ scilicet Dominum Marabrancam de Petro, & Dominum Malabrancham de Gregorio cum Populo Conchæ, & cum omnibus fidelibus suis, & Consules Terracinen., & Populo constituitur. Quæ talis est. Terracinenses prò re-

reverentia, & devotione, & mandato Domini Senatus, & Domini Joannis de Statio,& Domini Joannis de Raynone, qui hanc concordiam ſtabiliverunt,remittunt omnem quæſtionem,& actionem, & malivolentiam, quam contra Populum Conchæ habuerunt, & aſſecurant eos, & omnia bona ſua per totum poſſe eorum. Simili verò modo prædicti Domini ſcilicet Marabranca, & Malabranca remittunt omnem quæſtionem, & actionem, & malivolentiam, quam habent contrà Populum Terracin. prò ſe, & prò Populo Conchæ, & prò omnibus ſuis fidelibus, & dant firmam pacem, & ſecuritatem hominibus, & rebus Terracin. in perpetuum, ut nulla inter eos poſſit oriri diſſentio,ſi quod autem dapnum intervenerit, quod certum eſt, intra octo dies emendabitur, & quod dubium infra dies quindecim rationabiliter decidetur. Prætereà Concenſes neque ſturmum, neque retultam Terracin.facient. Hæc concordia à dictis Dñis, & Conſulibus prò ſe, & fidelibus ſuis, & ſucceſſoribus juramento firmatur, ſalva Univerſitate Romanorum.ità quod ſi Univerſitate Rom. mandaverit Conchenſibus contrà Terracinen. ire, ipſi ibunt mitiùs, quam poterunt, & cum venerit ſicut ad amicos nullum dapnum ſine fraude facientes, & poſtquam redierint in eadem ſtabilitate pacis permanebunt. Cæterum Terrracinenſes non intrabunt à ponte de turri, & à rivo de Muſſano ad nocendum alicui. Hæc ſunt nomina ſubſcriptorum Conſulum Dominus Landulfinus, Dominus Milo, Dominus Matthæus de Roſa, Dominus Nicolaus Bulzola,Dominus Joannes de Monte.

✠ Signum per mandatum ſupradictorum Dominorum,& Conſulum, qui hoc Inſtrumentum fieri, & ſcribi rogaverunt per manum Nicolai Scrin. in menſe, & Indictione ſupradicta.

Ego Dominus Mercurius de Villano rog.teſtis.
Ego Tedelgarius Griani Roman.rog.teſtis.
Ego Petrus de Laurentio Romanus rog.teſtis.
Ego Joannes de Griſato Roman.rog.teſtis.
Ego Laurentius de Andrea Roman.rog.teſtis.
Ego Nicolaus Guercius Dei gratia S.R.E.,& Civitatis Terracinæ Scrin. hoc conventionis, concordiæ, & pacis Inſtrumentum ſcripſi,complevi,& abſolvi.

Inſuper præter jam deſcriptum ſervatur in Archivio Terracinen.

nen. aliud pacis Instrumentum initæ inter Frajapanos, & Terracinenses exaratum Anno decimo Pontif. Domini Innocentii III., & est sequentis tenoris.

In Nomine Domini Amen. Anno Dominicæ Incarnationis MCCVII. Pontif. verò Domini Innocentii III. Anno ejus decimo Indict. 10. mensis Martii die 18. Ad perpetuam pacem Deo annuente habendam.

Nos Manuel, Oddo, & Petrus Frajapanus Dei gratia Romani Consules, & Sacri Lateranen. Palatii Comites juramus vobis Civibus Terracinen. Viris, & mulieribus præsentibus, & futuris, personas vestras, & res vestras salvas facere, & omnia bona vestra vivendo, & moriendo liberè habere, & dimittendo, cui volueritis. Bona vestra non auferemus sine justitia, & judicis judicio. De facto Traversæ promittimus, nos omninò neque in præsenti, neque in futuro petituros, nec studebimus per nos, neque per interpositas personas, ut aliquo tempore reficiatur; nec per sententiam Domini Papæ petemus, nec aliquo excogitato modo, nec aliam turrim studebimus in Civitatem habere; & prò destructione Traversæ, & prò aliis damnis, quæ nobis fecistis, & in terram nostram, nullam retributionem mali alicui Civium retribuemus, & omnem indignationem, & malivolentiam prò bono pacis remittimus, & firmam pacem vobis omnibus damus. Conjurationem, aut illicitam societatem contrà Communitatem, aut speciales homines nec faciemus, nec fieri patiemur; non tenebimus vos ad occasionem; placquam vobis non auferemus, nec de grano, nec de sale, nec de lignamine, nec de aliquo alio mercimonio. Bannum Curia sine consensu Consulum, & Populi non mittet, & omni anno renovetur, & ultrà annum non valeat. Judices, & Vicecomites usus vestros jurabunt excepto judice, qui de appellatione cognoverit. Si quis Terracinen. cum aliquo Civium discordiam habuerit, & ille Curiæ proclamaverit Curia potestatem habeat mittendi bandum inrer eos, nè se ad invicem molestent. Si quis negaverit se incidisse in bandum, si duobus idoneis testibus probatum fuerit, sinè judicis judicio teneatur solvere, & si probatum non fuerit Sacramento se purget. Si quis autem Terracinen. causa fraudandi placquam Curiæ lignamina, & alia mercimonia prò quolibet accortomaverit, & Curia probare poterit, fraudis pęna in duplo teneatur, & si probare non po-

poterit, Sacramento se purget. Si verò alicui Civium majori, vel minori Civi aliquod delictum obiiciatur, à nostra Curia non capiatur ipse, & bona ejus, si fidejussores dare poterit, exceptis probatis stivatoribus, proditoribus, & homicidis: De his homicidis intelligendum est, quos leges faciunt homicidas. Dupla autem de præstito nostræ Curiæ reddatur, medietas pœnæ injuriarum, & medietas de obligo à reo præfatæ Curiæ nostræ persolvatur more solito. Tertia quoquè duplæ de terris, & domibus, & vineis, & dotibus, & de aliis contractibus à reo nostræ Curiæ tribuatur. Sylvam Clujani liberam ad faciendum, quod volueritis, habeatis, ità tamen quod non dastruatur,& nemo nisi Terracinen.Populus, & Curia nostra in hac sylva porcos habeat, nec glandaticum de ipsa sylva, & de aliis sylvis Terracinen. auferri permittimus.Juramus hoc omnibus viris,& mulieribus Terracinen., qui nobis juramento adstringuntur, exceptis mulieribus, quæ juramentum facere non debent, & his, qui Sacramentum non cognoscunt, quibus juramento adstringamur. Et si quis nobis juramento adstringi noluerit, non ei Sacramento teneamur. Et si unus, vel plures viri de Terracina, qui nobis juramento non adstringuntur aliquo tempore nos, vel res nostras molestare præsumpserit Populus Terracin. se nobiscum teneat. Juramus hoc, & sinè malo ingenio, & fraude, salva tamen fidelitate Domini Papæ. Si quis autem vestrum contrà hos usus venire temptaverit, nos auxiliaturos vobis cum toto posse nostro promittimus. Si quis Dominorum hunc usum jurare vobis noluerit, Vos Terracinen.ei non adstringamini Sacramento.

In Nomine Dñi Amen. Nos omnes Terracin. juramus vobis Dñis Manueli Frajap.,& Oddoni,& Petro Frajapan.suprascriptis ab hodierna die in antea personas vestras salvas facere, & non erimus in facto, neque in consilio, ut vitam perdatis, aut membra, aut mala captione capiamini. Consilium, quod nobis credetis ad vestrum damnum nulli manifestabimus, damnum vestrum, si possumus, faciemus remanere, si non possumus quam citiùs poterimus ad nostrum expendium vobis semper scire faciemus, & vos nobis illud reddetis. Juramus vobis Terracinam cum his munitionibus scilicet Roccham Circegi, ex quo ad manus vestras pervenerit, & pesclora manutenere, & defendere contrà omnes homines salva fidelitate Domini Papæ. Salvo

tamen pignore, & feudo, & Saſſona ſcilicet Alturam, & Caput ſilicem, & medietatem piſcariæ de Barcis, & medietatem redditum portus, & medietatem reddituum paſſagii de ponte, & medietatem dohanæ de ſale, & placitorum, & bannorum, & placquarum, & jus lacus de barcis, quod debetur occaſione itineris piſcariæ, & Templum, & medietatem molendini de Canneto, & terras, quas per guerram dextruximus, & omnes terras, quas habuiſtis initio guerræ, & omnia jura ſylvarum, quæ habuiſtis in ſilvis, & ſalvis bonis uſibus noſtris, quæ prædicta ad præſens reſtituimus, & damus. Item reſtituimus, & damus vobis partem Terracenę ſecundum quod vobis contingit cum omnibus juſtitiis, & rationibus, quas habuiſtis intus, & foris. Quæ omnia juramus vobis defendere contra omnes homines ſine fraude, & ſine malo ingenio, & hoc juramentum facient omnes Terracinen. à quatuordecim Annis ſuprà, & hii, qui in futurum in prædicta ætate quatuordecim annorum venerint, cum fuerint rei ſciti per tempora. Et Conſules, qui pet tempora erunt tempore ſuæ amminiſtrationis jurabunt omnia ſupradicta manutenere, & defendere, & juramus, quod nullam conjurationem, aut illicitam ſocietatem nec faciemus, nec fieri patiemur, quæ poſſit eſſe contra perſonas veſtras, & dominium, & rationes veſtras. Si verò aliis Frajapan. Jacobo, & Deodato meliorem conjunctionem attulerimus, vel per nos, vel per interpoſitas perſonas, vel quocumquè alio modo habuerint; Vobis ſimilitèr conditionem adimplebimus. Si qua verò partium contra prædictas conventiones fecerit, incidat in pœnam L. libr. auri patti ſervanti, & pœna ſoluta hæc conjunctio firma permaneat.

Quam ſcribendam rog. Andreas Scriniarius S.R.E. in menſe, & indict. ſupradictis coram Domino Petro Stephani Communitatis Cauſidico, & ſubſcriptis teſtibus ad hoc ſpecialitèr rogatis, & vocatis.

Dominus Philippus Lombardi teſtis.
Benedictus Margoni teſtis.
Milo teſtis.
Sinibaldus de Scrinio teſtis.
Marcus teſtis.
Joannes Montis teſtis.
Joannes Titi teſtis.

Pe-

Petrus Nicolai Florii testis.
Baro de Aldruda testis.
Petrus Bulgamini testis.
Leonardus Fordivoliæ testis.
Binulfus testis.
Joannes Taurinorum testis.
Gualterius miles testis.
Gerardus Noctuni testis.
Nicolaus Oddonis Palliarii testis.
Giardinus testis.
Berardus Gualterius testis.
Ego Andreas Scriniarius S.R.E. à S.Marco complevi.

C A P. III.

PRæfatum Innocentium Honorius Tertius excepit, qui nonnullas litteras Terracinen. dedit, qua de re Odericus Raynaldus tomo 13. annal. Eccles. ad ann. 1218. loquitur ità. Tum prænobilis pueri Henrici Frangipani arrepto patrocinio Terracinenses ad servanda illius jura est cohortatus, in quibus litteris hæc in Frangipanæ familiæ clarissimæ laudem exaravit. Invicta Fides, & devotio indefessa, quam Magnifici Viri antiqui Frangipani à progenie in progenies erga Romanam Ecclesiam habuerunt, nobis efficacitèr persuadet, ut nunc eorum superstites paterno complectentes, affectu eos favorabili foveamus, & ipsorum jura servemes. Datum Romæ apud S.Petrum nonas Maii. Scripsit quoquè eisdem dictus Pontifex ann. 1219., ut idem auctor tradit ibidem dicens. Cumquè Interamnensis Ecclesia ob memoratum bellum scilicet inter Eradum Brennensem, & Blancum, & filium ejus Theobaldum diù pastore viduata esset, & Narniensis, Spoletanusquè illius jura occupasset à Raijnerio Interamnæ Episcopo Pontifex postulatus Apostolica auctoritate usurpata restitui jussit, pacemquè Odonem Frangipanum inter, & Petrum Frangipanum, ac fratres Hostiensis Episcopi opera firmatam servandam curavit, eaquè de re ad Terracinenses scripsit in hanc sententiam.

Con-

Consulibus, & Populo Terracinæ.

Cum inter dilectos filios Nobiles Viros Oddonem Frajapanem ex parte una, & Petrum Frajapanem, & fratres suos ex altera instigante humani generis inimico discordia dominii non sine utriusquè partis detrimento duraret, tandem favente Domino per ministerium Ven. Fratris nostri Ughonis Hostiensis Episcopi, qui ad reconciliationem eorum de mandato nostro interposuit partes suas, ad compositionem amicabilem devenerunt, in qua inter alia cautum est specialitèr, quod si qua partium à compositione resilire præsumpserit. Vos parati compositionem servanti assistetis eidem de justitiis, & rationibus partis alterius responsuri. Nos itaquè de prædictorum Nobilium reconciliatione gaudentes, de quorum dissidio meritò dolebamus: Universitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, & districtiùs præcipimus, quatenus de salvo mandato nostro studeatis fidelitèr observare. Dat. Reat. 6. Kal. Octobris Pontif. nostri Anno quarto.

Idem Pontifex anno septimo sui Pontif. commendavit Terracinen. quemdam Comitem Alemannum, qui navibus appulerat Terracinam, en ejus epistola.

HONORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Consulibus Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

EX litteris vestris accepimus, quod Nobilis Vir Comes Alemannus cum navibus, & aliis vasis suis nuper applicuit Terracinam; qui cum ibi proponat aliquamdiù commorari apud vos, desiderat sub nostra securitate, & protectione manere. Licet autem libentèr abstineamus ab omnibus, per quæ Imperator reputare se posset offendi à nobis, quia tamen ab anno præterito, quo ad partes istas idem Comes accessit per eum, & alios intelleximus, quod ab eodem Imparatore litteras securitatis habeat, devotionem vestram monemus, & hortamur attentè per Apostolica vobis scripta mandantes, quatenùs eum tanquam ve-

ſtræ protectioni,& ſecuritati ſuppoſitum cum familia, & omnibus aliis bonis ſuis habeatis propenſiùs commendatum,& inſupèr honorare curetis; cum & ipſe ſit talis, de quo vobis, & Civitati veſtræ poteſt utilitas provenire. Datum Signiæ 4.Idus Julii Pontif. noſtri Anno ſeptimo.

Et Anno decimo ſui Pontif. eiſdem ſæpèfatus Pontifex hujus tenoris epiſtolam alteram tranſmiſit.

HONORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Conſulibus Terracinen. ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

Cum ſicut intelleximus per litteras veſtras Imperator petat à vobis res baliſtariorum, quæ apud Terracin. exiſtunt,nos nolentes ei occaſionem tribuere,undè contrà vos ipſum moveri contingat, præſentium vobis auctoritate mandamus quatenùs tale ſuper hoc habeatis conſilium, quod indè difficultatem incurrere non poſſitis; quidquid tamen de rebus fieri debeat,perſonas nulla ratione tradatis. Dat. Reate 10.Kal.Januarii Pontif. noſtri Anno decimo.

Succeſſit Honorio Gregorius Nonus, qui Roccham Circeii Terracinenſibus cuſtodiendam tradidit, qua ſuper re una cum aliis ſuperioribus ſervantur in Archivio Terracinen.ſubſcriptæ in forma Brevis litteræ.

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Conſulibus, & Populo Terracinen. ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

Volentes ut ad majorem Civitatis veſtræ, ac illius Patriæ ſecuritatem Roccha Circeii munita conſiſtat, dilectum filium Petrum Rubeum Canonicum Anagnin. Clericum noſtrum pro-

propter hoc specialitèr ad vos duximus destinandum. Quocircà devotioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenùs de ipsius Roccæ munitione talitèr cum eodem providere curetis, per aliquos ex vobis diligentèr custodiri facientes eandem, quod per eam securitas partibus illis proveniat, & ab aliquibus Ecclesiæ inimicis non valeat occupari mandatum nostrum talitèr impleturi, quod de negligentia redargui non possitis, & nos devotionem vestram commendare meritò debeamus; expensas autem ad hoc necessarias faciatis, quia ipsas vobis earum quantitate per eundem Clericum intellecta curabimus destinare. Dat. Lateran. 3. Kal. Junii Pontif. nostri Anno XIII.

Per hæc tempora inoleverat apud Terracinenses usus non solum eligendi Consules, qui vacabant gubernio Civitatis, sed etiam Comestabulum, qui forsitan dignitate, & officio Viris Consularibus eminebat, hujus rei fidem facit instrumentum pacis initæ Anno Domini 1233., & Anno septimo Pontif. Gregorii Papę Noni inter Terracinenses, & Pipernenses propter confines territorii, ubi legitur, quod hi Loffridum Ferro de Terracina, illi Noredinum de Piperno elegerunt judices finiendæ litis, & Consules Terracinæ erant Stephanus de Affortia, & Stephanus Petri Judicis Oddo de Sanguineo Comestabulo. Consules autem Terracinæ præfuisse testantur plura instrumenta publica, & litteræ quamplurimæ in forma authentica servatæ in Archivio ejusdem Civitatis, has inter affero nonnullas Senatorum Urbis, quę sic habent.

Foris.

Consulibus, & Populo Terracinen.

Intus.

GREGORIUS JOANNIS LEONIS RAINER.

Dei gratia Almæ Urbis Illustris Senator. Consulibus, & toti Populo Terracinen. salutem, & sinceræ dilectionis affectum.

Quoniam de vobis plenè confidimus, & speramus, ideò nostras securitèr vobis duximus preces porrigendas. Inde est, quod vestram dilectionem prece, qua possumus exo-

exoramus, inducimur, & hortamur, ut hominem, & fidelem Orlandi Nobilis Avi noſtri, & omnes alia res ſuis Sociis, & Fidelibus ablatas eidem remittatis ad præſens. Talitèr ſuper hiis noſtras exaudiatis preces, quod merito veſtram commendemus dilectionem, & ob hoc nullum poſſit offendere Civem . . . . . . Aprilis die 15. indict. 11.

Foris.

Conſulibus Terracinen.

Intus.

GREGORIUS JOANNIS LEONIS RAINER.

Dei gratia Almæ Urbis Senator Illuſtris Nobilibus Viris Conſulibus Terracinen. ſalutem, & amoris conſtantiam.

IN noſtra prçſentia conſtitutus Nobilis Concivis noſter Pariſcius ſua nobis adſertione moſtravit, quod cum vos teneretis hactenus in captionem quendam Concivem noſtrũ Thomam ipſe Pariſcius prò eodem Thoma fide juſſit in certam pecuniæ quantitatem prò eo in captionem revertendo. Quia vèrò non eſt conveniens, & nobis importabile foret, Romanos Cives in captione teneri dilectionem veſtram, quanta valemus affectione rogamus, quatenus ipſum Concivem noſtrum Thomam quietetis, quod in captionem veſtram non revertatur, & ipſum Nobilem Virum Pariſcium à Plejar. qua pro eodem Thoma tenetur, abſolvatis, & quietum vocetis noſtras preces talitèr audituri, quod nos debeamus preces veſtras in multo majoribus exaudir. Miſs. menſ. Jan. die 16. indict. 11.

Foris.

Conſulibus Terracin.

Intus.

GREGORIUS JOANNIS LEONIS.

Dei gratia Almæ Urbis Illuſtris Senator Nobilibus Viris, & amicis ſuis Conſulibus Terracin. ſalutem, & ſincerum amorem.

LAtor præſentium fidelis noſter ſua nobis inſinuatione mõſtravit, quod cum ipſe quoddam jumentum in agris Caſtel-

ſtelli noſtri, in quo habitat, perdidiſſet, quidam Latrones ipſum jumentum invenientes illud ad Civitatem veſtram ad vendendum duxerunt, quod cum ipſe apud vos, qui illud dictis latronibus abſtuleratis, inveniſſet, noluiſtis illud ſibi reſtituere, niſi cum Senatoriis litteris vobis ſe repræſentaret. Quocircà dilectionem veſtram rogamus, ut dictum jumentum eidem latori præſentium reſtituatis indubitantèr credentes, quia ipſe Vaſſallus noſter eſt, & Caſtri noſtri habitator, & dictum jumentum ſibi fuit ablatum. Miſs. menſ. Octob. die 22. Indict. 12.

Foris.

Conſulibus, & Populo Terracin.

Intus.

GREGORIUS JOANNIS LEONIS RAINER.

Dei gratia Almæ Urbis Illuſtris Senator Conſulibus, & toti Populo Terracinen. ſalutem, & amoris plenitudinem.

CUm vos ſæpè monuerimus, ut Romanos, & eorum res diligeretis, & eos nullatenùs offenderetis, quia hoc ad veſtrum commodum plurimum redundaret, miramur quamplurimum, quod à Romanorum læſione non ceſſetis, ſed eorum res læditis, & moleſtatis; propoſuit enim nobis dilectus noſter Petrus Cencii Sax. de Alcherio, quod vos porcos ſuos, & Saxois fratris ejus abſtuliſtis; ſuper quo tanto miramur, atquè dolemus, quantò prædicti Petrus, & Saxo nobis dilectionis, & ſanguinitatis ſunt linea copulati. Quocircà dilectionem veſtram rogamus, monemus, inducimur, & ortamur, ut prædictos porcos latori præſentium cum integritate reſtituatis, & Romanorum res ne lædatis, ſed ubi vobis occurrunt . . . . & eorum res benignè tractetis, quia hoc veſtræ Civitatis commodis plurimum noſcitur expedire. Miſs. menſ. Septembris die 11. Indictione undecima.

Foris.

Foris.

Consulibus Terracin.

GREGORIUS JOANNIS LEONIS RAINERII.

Dei gratia Almæ, ac venerandæ Urbis Illustris Senator. Consulibus Terracinen., & Theobaldo Dopnæ Annæ.

QUoniam vos diligimus, & custodimus, & in animo habemus, & voluntate; Vos, in quibus decet manutenere; meritò igitur toto tempore nostri Senatus nostros debetis custodire Cives, & eorum bona: Hinc est ergo, quod vestram dilectionem prece, qua possumus, rogamus, inducimur, & monentes ortamur, & modis omnibus, quibus possumus. . . . . . . ut omnes vaccas hæredis Oddonis Franconis, & Angeli Perusini integrè ad præsens reddatis, & deliberetis, & hinc in anteà nec in ipsos, nec alios nostros offendatis Cives. Talitèr super hiis nostras audiatis preces, quod de cætero nulla de vobis proponatur coram nobis querela, alioquin nec possumus, nec debemus, quin nostros ad suas rationes recuperandas adjuvemus Cives virilitèr. Missis mens. Novemb. die 9. Indict. 11.

Foris.

Consulibus Terracinen.

PHILIPPUS LOMBARDI.

Dei gratia Almæ Urbis Illustris Senator Consulibus Terracinen., & sincerum amorem.

NObilis Vir Joannes Capuæ in nostra præsentia constitutus gravem de vobis, & Civibus vestris proposuit querelam, quod quidam vestri Cives quosdam boves nuper sibi abstulerunt. Quapropter præsentium auctoritate vobis mandamus, & firmitèr præcipimus, ut omnes boves dicti Joannis Capuæ, & aliorum nostrorum Civium talitèr reddatis, & reddi faciatis, ut ex hoc ammodo non audiam querelam, nec de vobis habeat justam materiam conquerendi. Scituri prò certo quod si hoc ad

præsens non fuerit satisfactum, quod nos dante Domino talitèr procedemus, quod de cętero talia committere non attemptabitis Miss.mens.Octobr.die 27.Indict.12.

Adduximus in medium has litteras, quamvis res frivolas, & nullius momenti contineant, quoniam ex Senatoriis aliæ non extabant, in Archivio Terracinæ, ubi præter illas, quas retulimus lib.1. cap.7. subsequentes Innocentii Papæ Quarti in forma Brevis litteræ servantur,& sunt huiusmodi.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Consulibus, & Populo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

PUra Fides, & sincera devotio, quibus inter alios Sedis Apostolicæ fideles specialitèr refulgetis, meritò nos inducunt, ut Civitatem vestram favore multiplici prosequentes singularis eam privilegio gratiæ attollamus. Sanè fuit nobis ex parte vestra propositum; quod cum Nobilis Vir Henricus Frajapan. in Territorio Civitatis ejusdem quædam ædificia de novo in vestrum præjudicium erexisset vos ea,quia ipse illa sæpè à vobis monitus diruere renuebat fecistis totalitèr demoliri propter quod idem Nobilis coram Venerabili Fratre . . . . Episcopo Ostiensi, & dilectis filiis nostris S. tit. Sanctæ Mariæ Transtyberim Presb., & R.S.Angeli Diacon.Cardinalibus Campaniæ, Maritimæquè Rectore fecit in judicium evocari. Verum quia Territorium ipsum securè his diebus egredi vix potestis, nos volentes vobis paterna in hac parte diligentia providere præsentium vobis auctoritate de speciali gratia indulgemus, ut super præmissis per litteras Apostolicæ Sedis, vel Legatorum ipsius, seù Rectoris Campaniæ, ac Maritimæ, aut quorumcumquè aliorum auctoritate Apostolica ultrà Castrum Nymphæ Velletren. Diœcef. trahi aliquatenùs non possitis. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Pe-

Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Lugduni 11. Kal. Novembris Pontif. nostri Anno sexto.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Consulibus, & Populo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

MEretur devotionis vestræ sinceritas, ut inter alios Sedis Apostolicæ filios, & speciali vos prosequamur benevolentia, & favore multiplici attollamus. Hinc est, quod cum sicut intimantibus vobis accepimus, olim quidam Campaniæ, & Maritimæ Rectores prætextu quarundam offensarum, quas sibi ab ejusdem Civitatis Communi, vel aliquibus ex eo illatas esse dicebant, supposuerint certis bannis, & propter hoc plura sustinetis detrimenta. Nos vestris supplicationibus inclinati banna hujusmodi relaxantes Universitati vestræ, ut prò ipsis eisdem Rectoribus, vel eorum successoribus absquè nostro speciali mandato nihil solvere teneamini, non obstante confirmatione Sedis ejusdem, si qua super illis forsitan est obtenta, & juratoria, vel qualibet alia cautione, si super eisdem aliquam præstitistis, auctoritate præsentium indulgemus. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Lugduni 6. Id. Maii Pontif. nostri Anno sexto.

Eodem Anno super eadem re favore Terracinensium hæc scripsit Innocentius Abbati Fossænovæ, & Archipresbytero Pipernen. Terracinen. Diœcesf.

INNO-

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis . . . Abbati Fossænovæ, & . . . Archipresbytero Pipernen. Terracinen. Diæces. salutem, & Apostolicam benedictionem.

MEretur sincera devotio dilectorum filiorum Consulum, & Populi Terracinen., ut inter alios Sedis Apostolicæ filios, & speciali eos prosequamur benevolentia, & favore multiplici attollamus. Hinc est, quod sicut intimantibus eis accepimus, olim quidam Campaniæ, Maritimæque Rectores prætextu quarundam offensarum, quas sibi ab ejusdem Civitatis Communi, vel aliquibus ex eo illatas esse dicebant, supposuerint certis bannis, & propter hoc plura sustinuerunt detrimenta. Nos ipsorum supplicationibus inclinati banna hujusmodi relaxantes Universitati eorum, ut prò ipsis eisdem Rectoribus, vel eorum successoribus absque vestro speciali mandato nihil solvere teneantur, non obstante confirmatione Sedis ejusdem, si qua super illas forsitan est obtenta, & juratoria, vel qualibet alia cautione, si super ejsdem aliquam præstiterunt, auctoritate litterarum nostrarum duximus indulgendum. Quocircà discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenùs ipsos non permittatis contra concessionis nostræ rationem super hiis ab aliquibus indebitè molestari; molestatores hujusmodi per censuram Ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Quod si non ambo hiis exequendis potueritis interesse, alter vestrum ea nihilominus exequatur. Dat.Lugduni 6.Id. Maii Pontif. Nostri Anno sexto.

Commendatitiis litteris eosdem Terracinenses munit Innocentius, cui semper cordi fuisse videntur.

INNO-

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Venerabilibus fratribus universis Archiepiscopis, & Episcopis, ac dilectis Filiis Abbatibus, Prioribus, Decanis, & aliis Ecclesiarum Prælatis, ad quos litteræ istæ pervenerint. Salutem, & Apostolicam benedictionem.

MAgna Terracinen. devotio Civium plena erga Ecclesiam sinceritate coruscans, sic tenacitèr est adscribenda memoriæ, ut nulla exinde oblivione succedente tempore valeat aboleri. Hinc est, quod nos profectum, & honorem ipsorum volentes non solùm per nos, sed per alios etiam procurare. Universitatem vestram rogamus, & hortamur attente per Apostolica vobis scripta mandantes, quatenùs eosdem Terracinenses Cives, quos sub B. Petri, & nostra protectione suscepimus quandocumque ad terras, & loca vestræ jurisdictionis ipsos accedere, vel exindè transire contigerit, habentes prò nostra, & Sedis Apostolicæ reverentia tanquam ipsius Sedis filios speciales præcipuè commendatos, & eos in personis, & rebus favorabilitèr protegentes non permittatis ipsos à quoquam molestari aliquatenùs, vel offendi, molestatores hujusmodi per censuram Ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Dat. Januę Non. Junii Pontif. Nostri Anno octavo.

Accidit interea, ut Romani adversus Terracinenses, quia ipsorum mandatis aures dare nolebant, exercitum, & arma pararent, jamque hostilitèr contra eosdem procederent. Hoc intelligens præfatus Pontifex sequentibus litteris in forma Brevis scriptis Terracinensium constantiam animat.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filii . . . . Potestati, Consilio, & Communi Terracin. salutem, & Apostolicam benedictionem.

INtellecto, quod nobilis Vir . . . . Senator, & Populus Urbis exercitum jam indixerint, quem nos hostilitèr proce-

cedere intendentes, quodquè personarum, & rerum substantiam omni dispendio constantèr exponitis, ut status vobis libertatis perpetuæ non depereat, qua estis actenùs tranquillo gavisi sub dominio Romanæ Ecclesiæ Matris vestræ; turbati de tali eorum processu plurimùm, & commoti affectum vestræ sinceritatis, & fidei, zelumque constantiæ, quibus magis, ac magis apud Apostolicam Sedem vestra semper sincerior auro claret devotio, dignis laudibus commendamus. Verùm cum jam liquido clareat, quod in nullo apud Romanorum duritiem actenus Apostolica perstiterint monita, quibus eosdem credidimus ab injusto revocare proposito, quod de vendicandis sibi juribus, ac jurisdictione Romanæ Ecclesiæ, quæ in vobis, & aliis suis filiis hærere dinoscitur, nequitèr conceperunt, & jam virulenti eorum conceptus in partus dolorum, & nequitiæ prodeant, de quo merito non possumus non dolere, admodùm expedire vidimus, ut contra eos, qui ubera maternæ lenitatis despiciunt, & insolentiores reddun- tur, fiuntque precibus implacabiles, manus exasperans extendatur, propter quod de vestro sollicitè cogitantes auxilio; Ecce universis Potestatibus, Consiliis, & Communibus Civitatum, Castrorum, & aliorum locorum per Campaneam, & Maritimam constitutis, aliisque nobilibus fidelibus nostris sub debito fidelitatis, qua Ecclesiæ Romanæ tenentur, & certa pæna districtè præcipiendo nostris damus litteris in mandatis, ut in auxilium vestrum sic virilitèr, & potenter procedant, quod suo adjutorio inimicorum robora conterantur; & hostilibus à vobis propulsis insultibus, in fidei, & fidelitatis sinceræ constantia, quam laudabilitèr amplexamini, inconcusè persistere valeatis; aliud etiam vobis ad præsens subsidium destinantes, per quod robur ad oportunæ defensionis præsidium viribus vestris accrescat, & numero bellatorum. Quocircà Universitatem vestram propensiùs confortamus in Domino, & hortamur quatenùs fiducia plena concepta de nostro, & Apostolicæ Sedis præsidio; & auxilio agonem justitiæ, quem cepistis, & causam, quam prosequimini status vestri, quin potiùs nostri, & Romanæ Ecclesiæ constantèr, ac perseverantèr intrepidis animis percurratis securi, quod prò vobis, præcipuè, aliisquè devotis filiis, & fidelibus Sedis prædictæ, qui causa servandæ fidelitatis, ac devotionis ipsius, & perpetuæ libertatis tuendæ hostilibus se absquè delectu personarum, & rerum oppo-

opponunt congreſſibus, clypeum defenſionis ex adverſo ponere, ac exponere nos intendimus, ſicut oportunum fuerat, & honori Eccleſiæ, ipſorumquè fidelium viderimus expedire tranquillo. Dat. Aſſiſii 5. Id. Junii Pontif. noſtri Anno decimo.

Ut contenta hujus epiſtolæ percipias, lector, recolè litteras ejuſdem Innocentii Quarti deſcriptas libro primo cap. 7. Hiſtoriæ Terracinen.

CAP. IV.

OBiit dictus Innocentius, & mox Pontificatus apicem Alexander Quartus aſcendit, qui intellectis moleſtiis, quibus Senatores Urbis vexare perſeveraverant Terracinenſes, ſequentis tenoris litteras eiſdem tranſmiſit.

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Conſilio, & Communi Terracinen. fidelibus noſtris. Salutem, & Apoſtolicam benedictionem.

INtelleximus, quod Nobiles Viri Neapolionus Matthæi Rubei, & Riccardus Petri de Anibaldo Senatores Urbis quaſdam nuper vobis litteras tranſmiſerunt inter alia continentes, quod licet in quadam ordinatione facta dudum ſuper quibuſdam articulis inter progenitores Nobilium Virorum Petri, & Raynonis Frajapan., & Theolbaldi Petri Anibaldi Civium Romanorum ex parte una, & Commune veſtrum ex altera habeatur, quod dictum Commune quandoeumquè velit aſſumere poteſtatem ad veſtræ regimen Civitatis aliquem ex ipſis, & nullam aliam perſonam aſſumere debeat ad hujuſmodi regimen, niſi velit aliquos forſan ad hæc Conſules de ipſa Civitate creare, proùt in Inſtrumentis publicis ſuper hoc confectis dicitur contineri, nihilominùs tamen vos contrà ordinationem hujuſmodi temere venientes ſuper Nobilem Virum Petrum Guidonis de Velletro in Poteſtatem Terracinen. in prædictorum Nobilium præjudicium elegiſtis, propter quod vobis per eoſdem ſub pœna trecentarum marcha-

rum argenti litteras mandaverunt; ut dicto Petro, ejusque Vicario ab hujusmodi Potestariæ officio prorsus amotis, nec ipsum Petrum, nec alium extraneum de cætero ad ipsum assumetis officium comminantes, quod ad exactionem dictæ pœnæ contra vos procederent, si secùs forsitan ageretis. Cum igitur dicti Senatores nullum in vos, vel vestrum aliquem, aut Civitatem vestram jurisdictionem habeant, seù etiam Potestatem; Universitati vestræ per Apostolica scripta sub debito fidelitatis, quo Ecclesiæ prædictæ tenemini, & pœna mille librarum provenien. districtè præcipiendo mandamus, quatenùs hujusmodi eorum mandatis nequaquam, sicut nostram, & Apostolicæ Sedis caram habetis gratiam, pareatis, quinimmò prædictis Petro, & Vicario usque ad tempus sui regiminis in omnibus, quæ ad potestariæ officium pertinent, efficacitèr intendere procuretis. Verum quia vos, sicut nos ipsi bene recolimus quascumque personas etiam aliundè, quàm de Civitate prædicta in Potestatem, & Rectores vestros liberè proùt voluistis, hactenus assumpsistis, Consulesque de ipsa Civitate creastis. Nos pati nolentes quod libertates, & jura vestra quomodolibet minuantur, sed cupientes illa potiùs augere Apostolica vobis auctoritate concedimus, ut personas Ecclesiæ Romanæ devotas etiam si non de Urbe vestra, sed de aliis quibuscumque Civitatibus, Castris, Terris, & locis existant in potestates, ac Rectores vestros assumere, ac creare Consules de Civitate ipsa libere valeatis prædictorum contradictione, & aliorum quomodolibet non obstante. Si verò dicti Petrus, Raynonus, & Theobaldus, aliique Frajapanen., seù alii quicumque aliquod contrà vos super hiis se dixerint jus habere: Nos, ad quos est in hac parte recurrendum specialitèr, parati erimus eis, si de ipsorum jure experiri voluerint, justitiæ plenitudinem exhibere. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Dat. Anagniæ 15. Kalendas Junii Pontificatus nostri Anno quinto.

Alias quoquè litteras Terracinen. dedit præfatus Alexander, quæ sic se habent.

ALE-

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis universo Populo Terracinen. tàm majoribus, quàm minoribus salutem, & Apostolicam benedictionem.

MEmores existentes devotionis, & Fidei, quam à nostræ promotionis exordio circà Beatum Petrum,& circà nos ipsos firmitèr, & constantèr exhibuistis, & nunc laudabilitèr exhibere noscimini, Vos sicut Devotos Ecclesiæ filios, & fideles sincera charitate diligimus, & de commodis, & profectibus vestris libentèr, & prompto animo cogitamus. De illo igitur privilegio, quo Pipernensibus Territorium suum cum finibus suis confirmavimus, non moveamini, neque turbemini, quia nos in eodem privilegio, antequàm Nuntii vestri venissent, poni feceramus salvo tenimento S.Andreæ,& salvis justitiis omnium aliorum, si quas infrà fines ipsos habere noscuntur: Non enim est nostri propositi, vel voluntatis vobis jura vestra subtrahere, minuere, vel aufetre, sed potiùs integra, & illibata servare. Dat. Ferent.2.Id.Mar. . . . . . .

Inter alias res possiderunt Terracinenses Dohanam Salis, quam Urbanus Quartus immediatus successor prænominati Alexandri sequentibus litteris confirmat.

URBANUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Potestati Consilio, & Communitati Terracinen. fidelibus nostris. Salutem, & Apostolicam benedictionem.

INtellecto nuper, quod dilectus filius Nobilis Vir Jacobus Cantelmi Vicarius in Urbe dilecti filii Nobilis Viri Caroli Andegaviæ, ac Provinciæ Comitis, Senatoris Urbis per suas de facto vobis injunxit litteras, ut Dohanam Salis, quam ab an-

tiquis consuestis habere temporibus, nullatenùs haberetis, sed illam devastare totalitèr curaretis. Nos attendentes, quod mandatum hujusmodi, cum Civitas vestra sit nostra, & Romanæ Ecclesiæ specialis in magnum præjudicium ejusdem Civitatis, & ipsius Ecclesiæ redundabat, præfatum Vicarium monendum, rogandum attentè duximus, & hortandum nostris ei sub certa forma dantes litteris in mandatis, ut mandatum ipsum revocans permittat liberè Civitatem ipsam hujusmodi habere Dohanam, sicut eam habere hactenùs consuevit, ipsam ejusque Cives hac occasione nullatenùs molestando.

Ideoq; Universitati vestrę per Apostolica scripta mandamus, quatenùs prædictum mandatum nullatenùs observantes vestram in hoc libertatem, & consuetudinem manutenere curetis. Dat. apud Urbem veterem Id. Januarii Pontif. Nostri Anno tertio.

Per hæc autem tempora homines Castri S. Fęlicis adsciti sunt in Cives à Terracinensibus in cujus rei testimonium sequens extat memoria in Archivio Terracinę.

In nomine Domini, Anno ejusdem 1270. Indict. 13. mensis Febr. die 3. Apostolica Sede Pastore vacante post obitum Domini Clementis Quarti Papæ. In præsentia mei Scrin., & testium subscriptorum ad hæc specialitèr vocat., & rogat. Homines Castri Sancti Fęlicis super Sanctis Evangeliis præstiterunt juramentum continentiæ talis. Nos homines Castri S. Fęlicis juramus ad Sancta Dei Evangelia Citadinantiam Civitatis Terracin. perpetuò permansuram, & promittimus ipsum Commune Terracin. cum tenimentis, juribus, & rationibus suis prò posse ab omni homine defendere, & non erimus in consilio, dicto, vel facto, quod Potestas, seù Consules, qui erunt prò tempore, & generalitèr omnes homines ipsius Civitatis tàm Cives, quàm habitatores universi, & singuli per se vitam perdant, aut membra, aut mala captione capiantur. Immo promittimus obedire eis, & omnibus eorum mandatis, sicut quilibet Terracinen. eis obedire tenetur, & debet, venire ad parlamentum, exercitum, judicem, & comitia prædictæ Civitatis cum à prædictis, seù per eorum Nuntium, vel litteras vocati fuerimus, vel etiam requisiti, & omnia alia facere, & exercere, & eis obedire quemadmodum alii Terracinenses facere, exercere, & obedire tenentur, & debent. Item juramus, & promittimus personas Dominorum Frajapanensium non offen-

dere,

dere, nec permittere offendi, sed obedire omnibus Dominis Frajapan. in omni jure Curiæ, quemadmodùm Curia prædictorum Dominorum Frajapan. habet, tenet, exercet, & possidet in Civitate Terracin., & ejus territorio, nec fraudare eos, seù prò nostro posse fraudari permittere de prædictis, seù aliquo prædictorum, & prædictis omnibus; prò parte Dominorum Frajapan. interfuerunt Dominus Judex Petrus Grassus, & Jacobinus Vicecomites prædictorum Dominorum, & prò parte, & nomine Communis interfuerunt Consules Civitatis ejusdem qui præsente Dño Petro dicto Majore prædictum juramentum ab hominibus supradictis receperunt, & constituerunt loco prædictorum Dominorum ad jura Curiæ perquirenda, exigenda, & recipienda, & resignanda Dominis supradictis, & eorum Curiæ Petrum de Avena, qui præstito juramento ad Sancta Dei Evangelia promisit jura Curiæ in eodem Castro, & territorio fidelitèt tractare. Testes Matthæus de Rosa, Riccardus de Rosa, Presbyter Petrus, Joannes Cimera, & Nicolaus de Calinulo.

Scripsit has juramenti notas Oddo Domini Stephani de Terracina Notarius, quas exemplavit Oddo Frajapanis de Terracena Notarius Anno Domini 1347. Pontif. Domini Clementis Papę Sexti quinto die 20. mensis Januarii.

Post mortem Clementi Papæ Quarti quatuor Annos, & novem Menses Apostolica Sedes vacavit, accidit intereà, ut Cajetani Cives quædam mercimonia Terracinensibus eriperent, quæ Conclave Cardinalium ejusdem restitui jussit, eaque de causa has litteras dedit.

Miseratione Divina Episcopi, Presbyteri, Diaconi Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales.

Venerabili Fratri B. Arelaten. Archiepiscopo, & dilecto filio Nobili Viro . . . . Duci Burgundiæ.

Magnifici Principis Domini C. Regni Siciliæ Regis Illustris in Regno ipso Vicariis salutem in Domino.

Dilecti Filii Consules, Consilium, & Commune Terracinen. nostri, & Ecclesiæ Romanæ fideles gravi nobis exposue-

posuere querela, quod cum nonnulli Concives eorum sua per mare mercimonia tàm frumenti, quàm aliarum rerum valoris non modici deferentes versus propria remearent . . . . . . Capitaneus, & Commune Gajetan. eos aggredientes hostilitèr, & injuriosè tractantes usque Cajetam ipsos duxerunt invitos, ac eis dicta mercimonia nequitèr abstulerunt. Iidem verò Terracinen.id cum ea patientia tolerarunt, quod ad recuperationem ablatorum, vel ad juridicandam injuriam noluerunt per viam dissentionis intendere, ne per hoc in partibus illis turbationem contingeret suscitari; sed ad nos potiùs super hiis recursum devotè, ac humilitèr habuerunt, Ideoquè sinceritatem vestram rogamus, & hortamur attentè quatenùs attendentes, quod non decet tantam injuriam, tantumque dispendium fidelium eorumdem à vobis æquanimitèr tolerari eis præfata mercimonia, & alia siqua fuerint illis ablata integra restitui facias, ità, quod ipsis non remaneat conquerendi materia, nec exindè contingat gravius scandalum exoriri. Nosquè vestræ sollicitudinis studium exindè commendare merito debeamus. Dat. Viterbii 7. Kal. Novembris Apostolica Sede vacante.

Post longam Sedis Apostolicæ viduitatem assumptus est ad solium Pontificium Gregorius V., qui audiens Terracinen. Pipernen., & homines Castri Aquæputridæ gravitèr affligi propter impotentem Romanorum avaritiam Vicario Urbis ejusmodi in forma Brevis litteras direxit.

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Vicario Urbis salutem, & Apostolicam benedictionem.

GRave gerimus admodùm, & molestū, & quod sicut nupèr accepimus tu non attendens, quod fideles Ecclesiæ præsertim in Campania, & Maritima constitutos te non decet indebitis exactionibus, seù gravaminibus fatigare, sed eos potiùs in suis juribus, & libertatibus tanquam devotioni filiū præsertim ob reverentiam Romanæ Ecclesiæ, cui Provincia illa spiritualitèr, & tem-

temporalitèr subesse dignoscitur consovere. Dilectis filiis Terracinen. Pipernen. suisque Communitatibus, & hominibus Castri Aquæputridæ Terracinen. Diœcesis mandare fecisti, ut certam comitivam hominum ad Urbem transmitterent causa Ludi de Testacio vulgaritèr nuncupati, qui in dicta Urbe Annis singulis exercetur. Victualia insuper illico defferri facerent, ac coram te de se querulantibus responderent in Judicio. Et quia prædicti Communitates, & homines mandato hujusmodi minimè parverunt, proùt nec etiam tenebantur cum nobis, & Romanæ Ecclesiæ tantummodò sint subjecti, eos condemnari fecisti in quadam pecuniarum quantitate, & demùm prò tuæ voluntatis libito diffidari, & nihilominùs ad depopulationem eorum exercitum transmisisti, per quem blada in Campis Castri ejusdem inventa fuerunt incendio devastata, nec hiis contentus ad graviora contrà eosdem Communitates, & homines procedere comminaris. Cum igitur, hæc si vera sint, non solùm in jacturam, & præjudicium Communitatum, & hominum prædictorum, verum etiam in nostram, & ejusdem Ecclesiæ Romanæ offensionem, & injuriam redundare noscuntur. Nos nolentes ea, proùt etiam nec debemus æquanimitèr tolerare, Nobilitatem tuam rogamus, & monemus attentè per Apostolica tibi scripta districtè præcipiendo mandantes quatenùs ab hujusmodi exactionibus, & gravaminibus, molestiis, & injuriis Communitatum, & hominum prædictorum penitùs conquiescas, attentare similia contrà nos de cætero non præsumas. De damnis verò, & injuriis de mandato tuo, ut prędicitur, eis irrogatis facias plenariam satisfactionem impendi. Preces nostras, & mandatum, quæ à te ad effectum omninò perduci cupimus in hac parte talitèr impleturus, quod non oporteat nos proptèr hoc scribere iterato: Ut autem tibi nostrum in hac parte propositum pleniùs exponatur dilectum filium Rainerium Propositum Florentin. Cappellan. nostrum ad præfatam Urbem duximus personalitèr destinandum, cui super iis, quæ tibi ex parte nostra retulerit, exhibeas plenam fidem nobis per eum quidquid super præmissis faciendum duxeris, relaturus. Datum apud Urbem veterem undecimo Kalendas Augusti Pontificatus nostri Anno primo.

Servantur autem hæ omnes litteræ in forma authentica in Archivio Terracinen., ubi & sequens alia existit, quã idem Pontifex

tifex Siciliæ Regem admonet,ut compescat Officiales suos à molestiis Civibus Terracinen.illatis.

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Carissimo in Christo filio Carolo Regi Siciliæ Illustri salutem, & Apostolicam benedictionem.

AD ea, quæ digna sunt fieri, tanto confidentiùs regalem excellentiam invitamus, quantò inter alios Orbis Principes te fore credimus præcipuum justitiæ zelatorem. Ex parte siquidem delictorum filiorum Consulum, Consilii, & Communis Terracinen.nostrorum, & Ecclesiæ Romanæ devotorum fuit propositum coram nobis, quod Officiales tui ad ipsorum, & Civitatis Terracinen.gravamina prò libito aspirantes juribus Regni Siciliæ, quod est à tenimento ejusdem Civitatis separatum certis limitibus non contenti eos super tenimento ipso indebitè molestare præsumunt ingrediendo illud interdum hostilitèr, & segetes ibidem prò tempore consistentes rapiendo, & etiam devastando, necnon homines in tenimento eodem inventos ad terras inibi excolendas temere capiendo nitentes per hoc, prædictum tenimentum eorum submittere ditioni, super quo dicti Consules, Consilium, & Commune ad nostram duxerunt providentiam recurrendum. Nos igitur attendentes, quod præmissa non solùm in prædictorum Consulum, Consilii, Communis, & Civitatis, verum etiam ejusdem Ecclesiæ Romanæ cujus Proprietatis Civitas ipsa fore dinoscitur, prҿjudicium, & jacturam redundare noscuntur, ac per hoc cupientes hҿc per tuҿ providentiҿ remedium proùt tuam decet magnificentiam emendari Serenitatem Regiam rogamus, & hortamur attentè quatenùs si præmissis veritas suffragatur, præfatos Officiales ab hujusmodi molestiis, & gravaminibus dictorum Consulum, Consilii, Communis, & Civitatis tradita tibi potestate compescas, ac de dapnis per hҿc illatis eisdem facias ipsis debitam satisfactionem impendi. Preces autem nostras in hac parte sic admittat Regia celsitudo, quod Regalem excellentiam possimus exindè dignis in Domino laudibus

bus commendare, nec oporteat nos propter hoc ſcripta Apoſtolica iterare. Datum apud Urbem veterem 5. Kal. Maii Pontif. Noſtri Anno ſecundo.

Quid profecerit Pontifex dictis monitis ignoramus, certè Officiales Regios perſeveraſſe moleſtiis afficere Terracinenſes, conſtat ex ſequentibus.

In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno à Nativitate ejuſdem 1273. 17. die menſis Junii primæ indict. Pontif. Domini Gregorii Papæ X. Anno ſecundo.

In præſentia mei Not., & teſtium ſubſcriptorum Dominus Petrus de Piozolo Judex, & Syndicus, ſeù actor Cummunis Terracinę audito rumore plurium, & clamantium, quod Regius Juſtitiarius terrę laboris, & Comitatus Miliſii Dñus Raynaldus de Polſellis, & alii Officiales Sereniſſimi Regis Caroli intraverant, & invaſerant territorium Terracinę ſcilicet ſaltum, & meſſes ibidem exiſtentes devaſtabant, & violentèr auferebant exercitu congregato militum, & peditum per mare, & per terram, & quod deterius eſt, veniant uſque ad flumicellum juxta molendina canneti propè Terracinam infra duo milliaria; accedens ad locum una mecum, & ſubſcriptis teſtibus invenit exercitum congregatum militum, & peditum Galliorum, & hominum de Regno de Civitate Fundorum, & Cajetæ, & aliis Civitatibus, & Caſtris terræ laboris poſitum in dicto loco flumicelli Territorio Terracinæ juxtà molendina Canneti infrà duo milliaria propè dictam Civitatem Terracinæ, & ibi Caſtra-metati ſunt cum territoriis exercitu militum, & peditum per mare, & per terram, & homines dicti exercitus hoſtilitèr, & violentèr armata manu devaſtantes, & aſportantes ſegetes, & fruges hominum Terracinæ poſitas in ipſo ſaltu, & per ipſos ibi ſeminatas, & invadentes tenutam, & pertinentia Civitatis ejuſdem uſquè ad molendina Canneti Terracinæ propè ipſam Civitatem infrà duo milliaria. Idem Syndicus prò parte, & nomine Rectoris, Conſilii, & Communis Terracinæ, quæſivit ab hominibus dicti exercitus quis eſt Juſtitiarius, & ubi eſt? ad quæ Dominus Francus, Dominus Maranulæ Regius Miles reſpondit non eſt hic, ego ſum ejus Vicarius, quod & plures Milites de familia Juſt. ibidem exiſtentes illud affirmarunt, qui quidem Petrus Syndicus clamans ego quæro Dominum Raynaldum Regis Juſt., & hoc ſæpius repetiit alta voce

in exercitu clamando, & cum dictus Syndicus prædictum Just. invenire non posset in ipso exercitu secundò in infrascriptum modum proclamationis, & appellationis vocem emisit. Coram vobis Domine Raynalde de Polsellis, Magnifice Domine terræ laboris, & Comitatus Milisii Regie Justitiarie, & vobis Domine France ejus Vicarius, ut asseritis, & vobis Domini Officiales Serenissimi Regis Caroli; Ego Petrus Piozolus Scindicus Civitatis Terracinæ prò parte, & nomine ipsius Civitatis, & hominum ejus propono, & protestor, quod contra Deum, & justitiam nequitèr, & injustà invasistis, & intrastis manu armata, & hostilitèr saltum, & alia tenimenta Civitatis prædictæ in præjudicium, & gravamen ipsius Civitatis, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cujus est proprietas usquè ad locum superiùs memoratum scilicet Molendinum Canneti segetes, & fruges in saltu existentes devastantes, & asportantes; Unde propter prædicta gravamina, & injurias ipsius Civitatis, & hominum ejusdem, & per hoc ipsi Romanæ Ecclesiæ illatas ad Summum Pontificem, & ipsam Sanctam Romanam Ecclesiam proclamo, & appello. Ponens ipsam Civitatem Terracinæ, & ipsum saltum, segetes, & fruges ibi seminatas per homines Terracinæ sub protectione, defensione, & tutela Domini Nostri Summi Pontificis, & Ecclesiæ Romanæ, & Officialium ejus; presentibus, & ad hoc adjectis, vocatis, & rogatis testibus Dño Fratre Francisco Venerabili Episcopo Terracinæ, Fratre Joanne Socio, & Cappellano ejusdem, Domino Nicolao de David, Benedicto Molinario, Stephano de Matio Probenzone de Terracina, & aliis pluribus. Actum fuit hoc in loco supradicti flumicelli juxtà mare tenimento Civitatis Terracinæ coram exercitu supradicto ibidem existenti anno, mense, die, & indict. pretitulatis.

Ego Stephanus de Piro de Terracina auctoritate Sanctę Romanę Ecclesię publicus Notarius hiis predictis interfui, & presens publicum Instrumentum rogatus exindè manu propria scripsi, complevi, & absolui.

CAP. V.

POst obitum Gregorii Decimi successivè Romanę Ecclesię regimen tenuere Innocentius Quintus, Adrianus Quintus,

rus, & Joannes XXI., qui omnes breves fuere Pontifices; sub Nicolao autem Tertio ultimi Papę successore iterum Terracinenses vexantur à Romanis una tamen cum Pipernen., & Setinis, in quorum subsidium hujusmodi litteras dedit prędictus Pontifex.

NICOLAUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Nobili Viro . . . . Senatori Urbis salutem, & Apostolicam benedictionem.

GRave gerimus admodum, & molestum, quod sicut nupèr accepimus tu non attendens, quod fideles nostros, & Ecclesiæ præsertim in Campania, & Maritima constitutos, te non decet indebitis exactionibus, seù gravaminibus fatigare, sed eos potiùs in suis juribus, & libertatibus præsertim ob reverentiam nostram, & Romanæ Matris Ecclesiæ, cui Provincia ipsa specialitèr in spiritualibus, & temporalibus immediatè subesse dinoscitur, confovere. Dilectis filiis Terracinen. Pipernen., & Setinis Communitatibus Ecclesiæ prędictę fidelibns per tuas litteras sub certa pæna mandasti, ut infra certum terminum ad Cameram Urbis speciales Nuncios mitterrent bladi, vini, aliorumque liquorum mensuras inibi recepturos contra eos, si id non facerent comminando te acritèr processurum. Alias etiam quosdam ex hominibus ipsius Communitatis Setiæ non ratione contractus, vel ex alia causa simili, quæ ipsis in Curia Capitolii juris censura constringeret, per tuas litteras citari fecisti, ut quibusdam de se querelantibus in eadem Curia responderent. Cum igitur nostra intersit super hiis de oportuno remedio providere, nec sit à nobis æquanimitèr tolerandum, quod ipsi, vel alii fideles Ecclesiæ subiiciantur jugo insolitæ servitutis eisdem Communitatibus sub debito fidelitatis, quo nobis, & Romanę Ecclesię tenentur, damus nostris litteris firmitèr in præceptis, ut tibi tàm in hiis, quàm in aliis, quæ nunquam Senatori, vel Urbi consueverunt facere, nec tenentur, & in præjudicium libertatis eorum, ac derogationem jurisdictionis Sedis Apostolicæ redundare noscuntur, sicut nostram, ac ipsius Sedis caram habent gratiam, parere aliquatenùs

 non

non præsumant. Quocirca Nobilitatem tuam rogamus, monemus, & hortamur attentè per Apostolica tibi scripta firmitèr præcipiendo mandantes quatenùs provide pensans, quod te non decet fideles Ecclesiæ in derogationem, & enervationem nostræ jurisdictionis gravaminibus opprimere insuetis, nec extendere ad indebita manus tuas, ipsos debita libertate gaudere permittas, & eos prętextu pręcepti tui hujusmodi, cum illud adimplere minimè teneantur in aliquo non aggraves, vel molestes.

Processus verò si quos occasione pręmissa indiffidando, vel condempnando eosdem, vel eorum aliquem fecisse dinosceris, studeas penitus revocare; nullam eis, vel eórum aliquibus de cętero super consimilibus injuriam, vel molestiam illaturus. Preces, & pręceptum nostrum, quę à te ad effectum perduci cupimus in hac parte talitèr adimplere procures, quod non oporteat propter hoc scribere iterato, sed potiùs devotio tua possit proindè merito commendari. Dat. Romę apud S. Petrum 10. Kal. Decembris Pontif. nostri Anno primo.

Quidam Auctor alio modo has litteras exhibet, nimirùm Pipernenses postponit Setinis, quibus in nostris monumentis pręcedunt Pipernenses, sicuti fidelitèr hic scripsimus ex notis Archivii Terracinen. ubi in forma authentica, & originalitèr servantur una cum sequentibus datis Communitatibus dictis.

NICOLAUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Terracinen., Pipernen., & Setinis Communitatibus nostris, & Ecclesia Romana fidelibus salutem, & Apostolicam benedictionem.

GRave gerimus admodum, & molestum, quod sicut nuper accepimus dilectus filius Nobilis Vir . . . Senator Urbis non attendens, quod fideles Ecclesię pręsertim in Campania, & Maritima constitutos eum non decet indebitis exactionibus, seù gravaminibus fatigare, sed eos potiùs in suis juribus, & libertatibus pręsertim ob reverentiam Romanę Matris Ecclesię, cui Provincia ipsa specialitèr in spiritualibus, & tem-

temporalibus immediatè subesse dinoscitur, confovere, vobis per suas litteras sub certa pena mandavit, ut intrà certum terminum ad Cameram Urbis speciales Nuncios mitteretis bladi, vini, aliorumquè liquorum mensuras inibi recepturos contrà vos, si id non faceritis comminando se acritèr processurum: Alias etiam quosdam ex vobis filii Setin. non ex ratione contractus, vel ex alia causa simili, quæ ipsos respondere in Curia Capitolii juris censura constringeret, per suas litteras citari fecit, ut quibusdam de se querelantibus in eadem Curia responderent; Cum igitur nostra intersit super hiis de oportuno remedio providere, nec sit à nobis æquanimitèr tolerandum, quod vos, vel alii fideles Ecclesiæ subiciamini jugo insolitæ servitutis: Universitati vestræ sub debito fidelitatis, quo nobis, & Ecclesiæ Romanæ tenemini per Apostolica scripta firmitèr præcipiendo mandamus, quatenùs Senatori prædicto tàm in hiis, quàm in aliis, quæ nunquam Senatori, vel Urbi consuestis facere, nec tenemini, & in præjudicium libertatis vestræ, & derogationem jurisdictionis Sedis Apostolicæ redundare noscuntur, sicut nostram, & ipsius Sedis caram habetis gratiam parere nullatenùs præsumatis. Nos etiam eidem Senatori nostris damus litteris in præceptis, ut vos debita libertate gaudere permittens prætextu præcepti sui hujusmodi cum illud adimplere minimè teneamini, vos in aliquo non aggravet, vel molestet, & processus si quos occasione præmissa in diffidando, vel condempnando vos, vel vestrum aliquem fecisse dinoscitur, studeat penitùs revocare nullam vobis, vel vestrum aliquibus de cætero super similibus injuriam, vel molestiam illaturus. Dat. Romæ apud S. Petrum 10. Kal. Decembris Pontif. nostri Anno primo.

Cum Terracinenses Nicolaum Papam Quartum in Potestatem suæ Civitatis eligerent, acceptavit ille Provinciam, & ità eisdem respondere dignatus est.

NI-

NICOLAUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Consilio, & Communi Civitatis Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

NUper nos ad vitam nostram, & post obitum nostrum Collegium Cardinalium Romanæ Ecclesiæ, ac futurum Summum Pontificem usque ad sui Pontificatus annũ in vestrum, & Civitatis Terracinen. Rectorem, ac Potestatem unanimitèr, & concorditèr elegistis habita prò nulla, & cassa omni alia electione dudum in Civitate præfata de personis quibuslibet celebrata, seù facta, proùt in Instrumento publico super hoc confecto pleniùs, & serosiùs continetur. Cum autem hujusmodi regimen Civitatis ejusdem nobis ex parte vestra oblatum sit, & etiã acceptatum à nobis. Nos attendentes, quod occasione quarundam electionum de Civitatis prædictæ regimine utpotè in discordia celebratarum ibidem Civitas ipsa, quæ est Romanæ Ecclesiæ specialis graviorem turbationem, & dissentionem incurrerere, ac etiam animarum possent pericula evenire, ac propterea volentes, proùt ad nos spectare dinoscitur, periculis obviare, prædictas electiones de quibuslibet celebratas Apostolica auctoritate cassandas duximus, & etiam irritandas, ac de probatione dilecti filii Nobilis Viri Octaviani de Brunforte Campaniæ, Maritimæque Rectoris plenam in Domino fiduciam obtinentes sibi prædictum regimen usque ad beneplacitum Apostolicæ Sedis commisimus confidentèr. Universitatem vestram rogantes attentiùs, & hortantes per Apostolica vobis scripta, nihilominùs injungendo quatenùs eundem Octavianum ad dictum regimen admittatis, sibique tanquam Potestati vestro in hiis, quæ ad suum spectare officium intendet, ac obedire curetis ità, quod devotionem vestram exindè possimus non immeritò commendare. Dat. Reate 11. Kal. Augusti Pontif. nostri Anno secundo.

Idem Pontifex cum rescivisset nonnullos Cives Romanos profectos esse in depopulationem Civitatis Terracinæ, Senatori Urbis hujusmodi litteras dedit.

NI-

NICOLAUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni de Columna Senatori Urbis. Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

DUdùm tibi scripsisse recolimus, quod nonnulli de Anibaldensibus, & alii Cives Romani suis limitibus non contenti ad turbationem, & occupationem Terrarum Romanæ Ecclesiæ venire aspirantes ad capiendam Civitatem Terracinen., quæ temporalitèr, & spiritualitèr nobis subest, ostilitèr accesserunt, & cum illam capere nequivissent ad populationem, & deprædationem intendentes ipsius animalia Civium Civitatis ejusdem destructis nequitèr eorum segetibus abduxerunt in prædam eis alia dapna quamplurima irrogando propter quod tibi inter alia sub certa forma dedimus litteras in mandatis, ut prædictos Anibaldenses, & Cives Romanos, quos in prædictis reperires culpabiles ex officio tuo studeres pœna debita castigare ex parte nostra prædicens eisdem, quod nisi ab hujusmodi præsumptionibus, & insolentiis resilirent, ipsos dominiis Castrorum, & Vassallorum, & aliorum bonorum, quæ in terra Ecclesiæ obtinent, privaremus. Verum, quia sicut nupèr fuit expositum coram nobis; Nobiles Viri Laurentius de Candulfis Miles, Anibaldus, & Petrus filii Trasmundi, eorumque filii, & nepotes Riccardus, & Nicolaus filii quondam Theobaldi, Jacobus Riccardi de Miliuris, & nonnulli alii de Anibaldensibus Civitatem prædictam perturbare, ac habitatores ipsius quominùs in territoriis ejusdem Civitatis, in Maritima terras eorum laborare, ac bestias ibidem tenere possint, impedire nituntur. Nobilitati tuæ præsentium tenore districtè præcipiendo mandamus, quatenùs dictis Nobilibus ad certas, & graves pœnas firmitèr inhibere procures, de quibus solvendis, si ea commiserint, per te ab eis recipi volumus idoneas cautiones, quod ab hujuismodi impedimentis, & molestiis dictorum Civium penitùs conquiescant, alioquin ad exactionem dictarum penarum contrà eos, proùt visum fuerit, procedere non postponas; non obstante, quod dicti Terracinen. dicuntur in Capitolio diffidati; super hiis autem sic te reddas solli-

sollicitum, & attentum quod Civitas, & Cives Terracinen. prędicti tuo auxiliante præsidio in eorũ libertate quiescere valeant; Nosquè devotionem tuam dignis in Domino laudibus possimus in Domino commendare. Dat. apud Urbem veterem 5. Kal. Octobris Pontif. nostri Anno tertio.

Sub eodem Pontifice Terracinenses, teste Raynaldo tom. 14. ad annum 1299. (vide cap. 9. lib. primi) in arma, & seditiones conversi quam plurimis diffidiarum, bellorumque civilium tumultibus exagitati sunt, qui glifcentes tempore Bonifacii Octavi causa fuerunt, ut idem Pontifex eligeretur in Potestatem Civitatis Terracinæ ad componendas turbas, & Civium motus; Forma autem electionis talis est.

In nomine Domini Amen. Hæc est forma electionis factæ per Commune Civitatis Terracin. de Sanctissimo Papa Bonifacio Octavo in Potestatem ipsius Civitatis ad vitam secundi. Infrascripta Capitula facta per subscriptos homines dictæ Civitatis electos ad hoc secundum quod ipse Dominus Papa, seù Vicarius dicti Domini Papæ debet regere, & manutenere homines dictæ Civitatis, & secundum quod debet assignari dicta potestaria prędicto Domino nostro Papæ, ut regat, & regi faciat homines dictæ Civitatis per Syndicum hominum, & Communis dictæ Civitatis. Videlicet in primis, quod ipse Dominus Papa, seù ejus Vicarius habere debeat annuatim prò officio suæ potestariæ cum salario floren. auri centum, & medietatem omnium pęnarum condepnatorum exceptis pęnis condepnatorum operis publici secundum statuta ipsius Civitatis facta, & facienda, quas sibi dictum Commune reservat, & ut ejusdem Civitatis homines sub sua protectione in pace, quiete, bono, & tranquillo statu manuteneat, & gubernet, & ab inimicis eorum æmulis, & persecutoribus tanquam fideles, & devotos Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ foveat, protegat, & defendat, & ut discordes ad firmam, & stabilem pacem reducat, & specialitèr intrinsecos Peruntinos, qui sunt de parte, & sequaces suos, & filios D. Petri Transimundi ex una parte, & D. Anibaldum de Ceccano, & D. Joannem ejus filiũ, & alios filios eorum, & eorum sequaces, de quibus potissimè dubitatur, & etiam exteros Civitatis ejusdem ex alia parte, quæ sit constans, & firma, perpetua, & durabilis, & rumpi nequeat; nec infringi, & ut iterùm non rumpatur, proùt rupta extitit. Prò

dicto

dicto autem salario idem Populus, & Commune fecit, constitui, & ordinavit eorum Syndicum Joannem Ventrem de Pusterula Civem Civitatis præfatæ, & Ambaxatores videlicet Riccardum de Rosa, Matthiam de Berardo, Petrum Thedini, Rogerium Joannis Cairi &c. reservata sibi Communi electione Judicis, & Not. eorum de quacumque parte,& undecumque, proùt actenus extitit consuetum. Item quod Potestas,Vicarius, seù Rector missus per vos Sancte Pater,qui prò tempore erunt in Civitate Terracinæ teneatur regere,& gubernare, & manutenere homines dictæ Civitatis Terracin. secundum statuta ipsius Civitatis facta, & facienda per homines Civitatis præfatæ, & in defectu statutorum secundum jura. Item quod omni anno mittatur ei Potestas novus prò Sanctitate vestra, qui sit miles vel judex. Item supplicant, ut ejusdem Civitatis homines, & Commune sub vestra protectione recipiatis, & ità manuteneatis, ut ab aliquibus eorum æmulis, & inimicis, & persecutoribus offendi, & destrui nequeant, nec turbari.

Item supplicant vobis Domine Sancte Pater,quod si per vos aut de mandato vestro reformabitur pax inter prædictas partes, quod non permittatis ulli dictarum partium immiscere inter eos aliquem bonum hominem de Terracina. Item quod si dicta pax reformabitur inter dictas partes, quod dictum Commune non obligetur prò ipsis partibus,seù pro pace eorum. Scripta fuerunt prædicta per me Jacobum de Piperno Not.Civitatis Terracin.de mandato Domini Joseph.Judicis dictæ Civitatis, & ex deliberatione Communis, seù Populi Civitatis pręfatę sub Anno Domini 1295.ind.8.mens.Jan.die 22.Pontif.D. Bonifacii Papæ VIII.pręsentibus D.Trasimundo de Monte,Petro Babuci.Judice Philippo de Berardo, Jacobo Pervensano, Jacobo Magrino de Terracin. Hæc autem forma electionis sigillata erat vero,& legitimo sigillo dicti Communis, & de cera viridi, quod quidem sigillum est rotundum, & in eo sunt sculptæ duæ Turres cum una porta, & duo Leones, & alia in eo existentia.

Et ego Petrus Scoccus de Ferent. Notarius Communis Terracin exemplavi coram Domino Matthęo Clerico, Petro de Rosa Not.,& Girardo de Orto Not., meoque signo signavi sub Anno Domini 1295. Pontif. Domini Bonifacii Papę VIII. Anno primo die Augusti 19.

Acceptasse hujus electionis Provinciam innuit ipsemet Bonifacius Octavus in Bulla relata à nobis lib.1. cap.9., ubi Terracinenses dissidiarum tuturbinibus conquassatos inter se conciliare laborat; id, quod accidit Anno primo sui Pontificatus, Anno verò secundo eisdem Terracinen. gratiose permisit liberum arbitrium super quibusdam Captivis, uti docet ejus epistola tenoris sequentis.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Nobili Viro Nicolao de Buccamatiis Civi Romano Campaniæ Maritimæque Rectori, Potestati, Consilio, & Communi Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

SUper statu Captivorum, qui per vos de mandato nostro tenentur, nostrum super hoc beneplacitum implorastis. Nos igitur vos, & Civitatem vestram super hoc honorare volentes gratiose permittimus, ac placet nobis, ut de captivis ipsis, & eorum statu, proùt honori, & commodo vestro, ac Civitatis ejusdem expedire videritis disponatis. Dat.Anagnię 6.Kal.Julii Pontif.nostri Anno secundo.

Anno autem tertio cum rei frumentariæ caritate laborarent Terracinenses, eisdem de victualibus sibi alibi provideri concessit; patet hoc ex sequentibus litteris.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Communi Civitatis Terracinen. Ecclesiæ Romanæ fidelibus. Salutem, & Apostolicam benedictionem.

NUpèr nobis intimare curastis, quod defectum non modicum in victualibus sustinetis propter quod aliundè sub-

subsidium quærere vos oportet. Quare nobis humilitèr supplicastis, ut in Insula Isclæ, & aliis Regni Siciliæ partibus frumentum, & alia victualia emere, & ad Civitatem Terracinen. deferre liberè, benignam vobis licentiam concedere dignaremur. Cum itaquè Civitatem prædictam, utpotè fidelem, ac devotam Romanæ Ecclesiæ filiam speciali prosequamur affecta, & ad bonum statum ejus, & prosperum paternis studiis intendamus Universitati vestræ, quod in Insula Isclæ, & aliis ejusdem Regni partibus quibuscumque, Insula Siciliẹ dumtaxat excepta, frumentum, & alia victualia quotiescumquè, & per quoscumquè vestras literas deferentes licitè, ac impunè emere, & ad Civitatem prẹdictam deferre liberè valeatis, plenam vobis licentiam auctoritate prẹsentium impertimur. Dat. Romẹ apud S. Petrum 7. Id. Martii Pontif. nostri Anno tertio.

Eadem super re ne Terracinenses à Rectore Provinciẹ impedirentur, aut divexarentur molestiis idem Pontifex infrascripta scripsit eidem.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Nobili Viro Bostayno Cantelmi Campaniæ, Maritimæquè Rectori salutem, & Apostolicam benedictionem.

NUpèr nobis Commune Civitatis Terracinen. intimare curarunt, quod ipsi defectum non modicum in victualibus patiuntur propter quod oportet eos subsidiũ quẹrere aliundè, quare nobis humilitèr supplicarunt, ut in Insula Isclẹ, ac aliis Regni Siciliẹ partibus frumentum, & alia victualia emere, & ad Civitatem prædictam deferre liberam eis licentiam concedere dignaremur. Cum autem Civitatem prẹdictam, utpotè fidelem, & devotam Romanẹ Ecclesiẹ filiam speciali prosequamur affectu, & ad bonum statum, ejus, & prosperum paternis studiis intendamus eidem Communi, quod in Insula Isclẹ, & aliis ejusdem Regni partibus quibuscumquè Insula Siciliẹ dumtaxat excepta, frumentum, & alia victualia quotiescumquè, & quascumquè prẹ-

fati Communis litteras deferenti licitè, & impunè emere, & ad Civitatem prædictam deferre liberè valeant, plenam eis licentiam per nostras duximus litteras impendendam. Volumus itaquè,& per Apostolica tibi scripta mandamus quatenùs præfatum Commune frumentum, & alia victualia in Insula Isclæ, & alii Regni partibus supradicti liberè, & absquè ulla exactione pecuniæ sine pęna juxtà concessionis nostræ tenorem emere, & ad Civitatem eandem deferre permittas, nullam occasione hujusmodi eidem Communi generalitèr, vel specialitèr turbationem, vel molestiam inferendo sic te in hoc efficacitèr habiturus, ut devotionem tuam exindè non immeritò commendemus, & indigentię Communis ejusdem possit celeriter auctore Domino subveniri. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum 7. Id. Martii Pontificatus nostri Anno tertio.

Hoc eodem Anno rupta fuit pax inita inter Peruntinos, & alios Cives Terracinenses, qui paulò ante turbis, bellicisque motibus tumultuando totam fere Provinciam Campaniæ susdequè verterant, quaproptèr ne iterum similis procella gliscendo detonaret contrà eosdem inquisivit prælibatus Provinciæ Rector, ut liquet ex sequentibus in Archivio Terracinen. servatis.

Magnificus Vir Dominus Bostaynus Cantelmi Miles Campaniæ, Maritimæquè Rector Anno Domini 1297. Anno tertio Bonifacii Papæ Octavi opera Domini Gentilis de Briatico Judicis ejusdem fecit inquisitionem contrà omnes, & singulos Valeriorum, & sanguinorum, & specialitèr contrà Judicem Boetium, & Judicem Joannem Paulum Terracin. super eo quod diabolico spiritu instigante cum pax, & concordia esset facta, & solemnitèr celebrata inter ipsos, & quoslibet ipsorum ex parte una, & Peruntos ex parte altera tempore Rectoriæ Domini Nicolai de Buccamatiis (conventiones, & capitula in Instrumento pacis continentur) contraveniendo contrà pacis capitula in ipsa Civitate dicuntur fecisse rumorem movendo guerram, & prælium contrà Peruntos, & illos de parte ipsorum Peruntorum causa expellendi omnes de ipsa Civitate, & contrà honorem, & reverentiam Sanctissimi Patris Domini Bonifacii Papæ VIII. dicuntur pluribus, & diversis vicibus misisse Nuncios, & litteras ad Dominum Joannem de Ceccano Juniorem, & ipse Dominus Joannes venire deberet cum multitudine armatorum ad Civitatem

Ter-

Terracinam, & ipsam Civitatem mittere in manibus ipsius Domini Joannis, & una cum ipso Domino Joanne movere guerram, & prælium contrà partem de Peruntis &c. mandatum fuit Judici Boetio, & Judici Joanni Paulo fratribus de Terracina, ut appareant Frusin.&c.exbandiat ex tota Provincia, & si capi poterunt, vinciantur &c.Omnia bona mandavit annotari ad opus Ecclesiæ. Exemplavit Joannes Dñi Riccardi de Balena Canonicus Terracin., & Notarius Anno Domini 1298. tempore Pontif. Bonifacii VIII.Anno quarto.

Ex his, quid postmodùm evenerit, ignoramus, certè sub Benedicto Papa XII.cum loca Campanię,Maritimæquè per nonnullos Barones, & Principes jactarentur variis tumultibus, quia ji temeritate propria, & audacia se intrudebant in officia Rectoriæ, seù Potestatis, sequentibus litteris illorum malesanæ proterviæ obviam ivit Pontifex prædictus; ne facesserent negotium Terracinensibus.

BENEDICTUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Communi Civitatis Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

DEsideriis affectantes intensis Campaniam,& Maritimam, aliasquè Provincias, ac terras nobis, & Ecclesiæ Romanæ immediatè subjectas, & habitatores, & incolas earundum sub cultu justitiæ gaudere commodis tranquillitatis, & pacis, ad hæc procuranda, & eis obvia summovenda libentèr interponimus sollicitudinis partes nostras, ideoquè dudum relatione veridica, & docente magistra rerum experientia intellecto, quod ex eo quia Comites, Barones, Magnates, & alii Nobiles potentes, eis, vel aliis Procuratoribus prò eisdem in nonnullis dictarum Provinciarum Campaniæ Maritimæque Civitatibus, Castris, & locis electi fuerunt hactenùs, seù assumpti ad Civitatum, Castrorum, seù locorum eorundem regimina, seù quod ipsi etiam interdum regimina hujusmodi temeritate propria occuparant, partialitates, dissensiones, commo-

motiones, & odia non absquè turbatione magna status Provinciarum ipsarum pacifici, ac animarum, personarum, & rerum dispendiis ibidem fuerunt multiplicitèr suscitata. Nos ut hujusmodi obviaretur periculis, & incommodis, consuleretur-què salubritèr statui Provinciarum ipsarum auctoritate Apostolica duximus, ordinandum, ut nullus Princeps, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, Baro, aut alius nobilis potens, vel eorum frater, filius, aut nepos, seù quivis alius ipsis procurantibus quovis modo, colore, vel causa per se, vel aliam personam quomodolibet summittendam in Rectorem, Gubernatorem, Defensorem, Potestatem, Capitaneum, vel Officialem alium quocumquè nomine censerentur, alicujus Civitatis, Castri, vel loci partium prædictarum poneretur, eligeretur, vocaretur, vel etiam assumeretur, easdem decernimus esse nullas, & omni carere robore firmitatis, electores, vocatores, & assumptores, necnon electos, vocatos, & assumptos hujusmodi si eisdem electioni, nominationi, vocationi, & assumptioni prȩstarent cōsensum, aut jam assumpta per eos hujusmodi regimina infrà quindecim dierum. Spatium post publicationem ordinationis prȩdictæ solemnitèr in illis partibus faciendam non dimitterent, se de illis intromittendo per se, vel alium quovis modo, necnon obedientes, & in hoc dantes ejusdem electoribus, nominatoribus, vocatoribus, assumptoribus, seù electis, nominatis, vocatis, & assumptis auxilium, consilium, vel favorem publicè, vel occultè, si forent singulares personæ cujuscumque dignitatis, præeminentiæ, conditionis, & status, etiamsi Episcopali, vel quacumque alia dignitate fulgerent excommunicationis sententiam incurrerent eo ipso. Si verò Universitas, vel Communitas alicujus Civitatis, Castri, vel loci electionem, nominationem, vocationem, vel assumptionem, aliquam contra ordinationem nostram facere, vel attemptare præsumerent interdicti sententiæ subjacere volumus ipso facto.

Et insupèr quȩlibet mandata, præcepta, ordinationes, quȩ dicti, nominati vocati, electi, seù assumpti prætextu officii hujusmodi facerent, omnesque sententias, quas ferrent, & quidquid indè fecerent irrita prorsus ex tunc, & vacua duximus nuntianda nobis, & successoribus nostris Romanis Pontificibus absolutione, ac relaxatione prædictarum sententiarum specialitèr

re-

reservatis, sed per hæc eis, ad quos nominatio, electio, vocatio, seù assumptio hujusmodi ex privilegio, consuetudine, vel de jure in dictis Civitatibus, Castris, & locis noscitur pertinere, quominùs inferioris status personas, de quibus universalitèr, vel particularitèr pacificum statum partium, Civitatum, Castrorum, vel locorum prædictorum posse turbari, verisimilitudo probabilis non admitteret, ad hujusmodi regimina possent assumere liberè, sicut priùs non intelleximus aliquod præjudicium generari, sicut in litteris nostris super hujusmodi ordinatione confectis, & in eisdem Provinciis, ut credimus, solemnitèr publicatis pleniùs continetur. Sanè cum ordinationem eandem provida, & matura deliberatione factam, & editam, ac statui dictarum Provinciarum prospero, & pacifico multiplicitèr accomodam velimus in eisdem Provinciis inviolabilitèr observari. Universitatem vestram rogamus attentiùs requirimus, & hortamur. Quatenùs ipsam ordinationem, sic observare tenaciter nihil attemptando contra tenorem ipsius, nec attemptari etiam per alios, quantum in vobis fuerit, permittendo, curetis, quod non solum pænas, & sententias vitetis in ipsa ordinatione contentas, sed potiùs de obedientia, & devotione, apud Deum, & Sedem prædicta commendari exindè meritò valeatis, ac nostram, & Sedis ipsius benedictionem, & gratiam uberiùs promeri. Dat. Avvenion. 15. Kal. Junii Pontif. nostri Anno quarto.

Anno huic proximo cum ob quædam facinora Civium Anagnin. status Provinciarum Campaniæ, & Maritimæ variis motuum fluctibus agitaretur, idem Pontifex hujusmodi litteras Terracinen. direxit.

BENEDICTUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Communi Civitatis Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUm novitèr ad audientiam nostram fuerit displicabili nimis insinuatione perductum, quod ex quibusdam facinorosis excessibus hiis diebus preteritis instigante inimico humani

ni generis in Civitate Anagnin., ſicut fertur, commiſſis, & exindè multorum mentibus exceſſuum eorundem horrore concuſſis ſtatus Provinciarum noſtrarum Campaniæ, Maritimæquè pacificus commotus extitit quodammodò, ſeù etiam perturbatus Univerſitatem veſtram rogamus, requirimus, & in Domino attentiùs exhortamus, quatenùs dilectis filiis Rectori, & . . . . . Theſaurario noſtris Provinciarum ipſarum circa reformandum, confovendum, & manutenendum ſtatum hujuſmodi, & alia officiorum ſuorum, & cujuslibet ipſorum exercitui concernentia aſſiſtere ſic fidelitèr, & conſtantèr curetis, quod nos fidelitatem, & devotionem veſtras erga nos, & Eccleſiam Romanam præſertim turbato tempore, quod fulgor earum, clariùs, dum reſplendet, aſpicitur, per exhibitionem operis cognoſcentes, reperiamur non immeritò in veſtris oportunitatibus magis propitii, & benigni. Dat. Avvenion. II. Non. Martii Pontificatus noſtri Anno quinto.

CAP. VI.

PRæter Summos Pontifices Reges quoquè litteras Terracinen. dare dignati ſunt, proùt rerum tempora exigebant; Hinc Robertus Siciliæ Rex ſequentem epiſtolam Terracinen. miſit.

Robertus Dei gratia Rex Jeruſalem, & Siciliæ, Ducatus Apuliç, & Principatus Capuæ, ac Pedemontis Comes.

Nobilibus, & diſcretis Viris conſilio, Populo, & Communi Terracenen. delectis, & devotis ſuis ſalutem, & dilectionem ſinceram.

INter Orbis Terræ Principes cæteros meritò ſpecialis reputamur, & ſumus Sanctæ Romanæ Matris Eccleſiæ filius, & alupnus, cujus vota ſunt noſtris conformia, & ea reverentèr exequimur ut materna, prçſertim cum de honore ipſius Eccleſiç agitur ubi noſtra per conſequens honorificentia procuratur. Cum igitur Dominus noſter Summus Pontifex certos Rectores Campaniæ, & Maritimæ in ſpiritualibus, & temporalibus ordinavit

prò

prò reverentia, honore ipsius Domini nostri, cujus super hoc litteras recepimus speciales, devotionem vestram rogamus, requirimus, & hortamur attentè, quatenùs voluntates vestras ipsius in hac parte Domini beneplacitis commendabilitèr coaptantes, ac suscipientes Rectores ipsos, reverentèr, ut expedit, ac devotè pareatis, & obediatis eis in hiis, quæ ad ipsorum Rectoriæ officium pertinere noscuntur, ac fidelitèr, & effectivè intendatis. Alioquin ipsius Matri Ecclesiæ filialis promptitudinis debitum non negantes continere nequibimus quin in præmissis dictis Rectoribus auctoritatis Regiæ auxiliis, consiliis, & favoribus assistamus. Dat. Neapoli per Bartholomæum de Capua . . . . . . Militem . . . . Siciliæ Anno Domini MCCCXI. Decembris 10. indict.

Idem Robertus scripsit eisdem, dum per Nuncios ad ipsum habuere recursum prò pace ineunda cum Comite Fundorum; en ejus epistola.

Robertus Dei gratia Jerusalem, & Siciliæ Rex.

Prudentibus Viris Rectoribus, Consilio, & Communi Civitatis Terracinen. fidelibus S. Matris Ecclesiæ, suisque devotis. Salutem, & dilectionem sinceram.

VEnientibus ad Majestatis nostræ præsentiam prudentibus Viris . . . . Nuntiis, & Procuratoribus vestris, & Magnifici Viri . . . . Comitis Fundorum fidelis, & devoti nostri, licet intenderemus, & intendamus inter vos, & ipsum veram pacem, ac firmam, auctore Domino, ineundam. Quia tamen aliqui ex eis procuratorium, & mandatum sufficiens non habebant, nec plenum ad illa, sicut fuisset expediens, percomplenda, volentes tamen materiam ad idoneam dispositionem, & qualibet perturbantia interim amovere, treguas per totum mensem Augusti proximo futurum de communi assensu præmissorum duximus indicendas, quibus volumus, & notum, quod qui illas, quod absit, infregerit, turbationem Regiam non immeritò gravitèr provocabunt. Dat. Neapol. sub annulo nostro secreto die 19. Junii 9. indict.

Porrò inter Comites Fundorum, & Cives Terracinenses

pluriès dimicatum, pluriès etiam pace compositos esse constat ex sequentibus.

In Nomine Domini Amen. Hæc est forma pactionis,& conventionis habitæ inter Dominum Roggerium de Aquila egregium Comitem Fundan., & Cives Terracin. videlicet, quod dictus Dominus Comes promittit juvare, & defendere supradictos Cives Terracin., & bona eorum in ipsa Civitate, & cum tenimentis suis ad expensas, & redditum Terracinensium de equis, & armis postquam apud Terracinam fuerint. Item Terracinenses promittunt supradicto Domino Comiti juvare,& defendere Dominum Comitem, Vassallos, bona eorum, & totum Comitatum Fundanum usque Garelian.contrà omnes inimicos suos, qui vellent ipsum Comitem, Vassallos, & Comitatum prædictum offendere ad expensas, & redditum supradicti Domini Comitis de equis, & armis postquam cum eo fuerunt.

Hęc omnia jurabunt per Evangelia Dei servare sine fraude, & malo ingenio usque ad decem annos salvo mandato, & fidelitate Domini Papæ ex parte Terracin., & salva etiam fidelitate Dominorum Frajapanorum, & salvis positis suis scilicet Velletrensibus, & Coranis; & salva fidelitate, & mandato Domini Papæ, & Domini Regis ex parte Domini Comitis, & salvis etiam positis suis de Regno Siciliæ, & si quid addendum, vel immittendum fuerit communi voluntati reservetur. Hoc actum est anno Dominicæ Incarnat. 1216. mense Julii 24. die, & indictione quarta.

Hæc itaquè pacta, seù conventiones antiquiora sunt, & ad tempora Roberti Regis non cadunt; colligitur tamen ex ipsis, Terracinenses ferè semper divexatos fuisse à Comitibus Fundorum; id quod potissimum accidisse scimus regnante præfato Roberto, uti ostendunt monumenta Terracinen. Anno enim Domini 1319. tempore Pontif. Domini Joannis Papæ XXII. cum quæstio orta esset inter Magnificum Virum Dominum Roffridum Gaytan. Comitem Fundorum, & Commune Terracin. consilium ejusdem Civitatis elegit procuratores ad pacem discretos Viros Odonem Sanguineum,& Bartholomęum Saviolum de Terracina.

Anno autem Domini 1338., Pontif. Benedicti XII. Anno quarto cum Terracinenses diù contendissent cum Nicolao Comite Fundorum, tandèm procurata fuit pax à Terracinen. cum dicto

dicto Nicolao, ejusque fratribus, & Vassallis per honorabilem Communitatem Piperni de mandato, & consilio Nobilium, & discretorum virorum Joannis Pirunti, Gregorii de Aczo, Leonardi de Avena, & Silviani de Mastaro Consulum, & Christophori de Archis Judicis assessoris Civitatis ejusdem, qui miserunt procuratorio nomine providos, & discretos viros Lucam Carbonem, & Blasium Luczulam ad passum S. Anastasiæ ad concordandum ibidem cum Magnificis Viris Domino Nicolao Gaytano Fundorum Comite, Joanne, & Bello Gaytan. fratribus ejusdem de pace, quæ quidem pax conclusa fuit Anno sexto Pontif. Benedicti XII., uti docent Instrumenta publica pacis initæ indict. 8. die 21. Maii anno salutis 1340., cujus pacis capitula summatim attingere, ac delibare liceat.

In Nomine Domini Amen. Anno à Nativitate ejusdem 1340. Indict. 8. die 21. mensis Maii Pontif. Sanctissimi Domini Benedicti Papæ XII. Anno sexto.

In præsentia mei Notarii, & testium subscript. ad hæc specialitèr vocat., & rogat. Divina dispositione præambula cujus est proprium cunctas sedare discordias, & pacis tranquillitatem inducere, aliquibus hactenùs discordiarum ortis materiis inter Magnificos Viros Dominum Nicolaum Gaytan. Fundorum Comitem, Joannem, & Bellum Gaytan. ejus fratres, ac per consequens Terras, Civitates, & Castra ipsorum, & singulares personas dictarum Terrarum, & Castrorum ex parte una, ac Commune, populum, & singulares personas Civitatis Terracinæ ex altera parte. Prædictus itaque Dominus Nicolaus Comes Fundorum cum fratribus &c. ac nobiles, & discreti Viri Benedictus Domini Jacobi, & Silvianus de Berardo de Terracena ipsius Civitatis Syndici, & Procuratores ad hæc legitimè constituti &c. pacem, concordiam injerunt, ac firmarunt pactis, & capitulis infrascriptis. In primis remittunt sibi injurias damna, violentias illatas &c. Item quod Commune Civitatis prædictæ amicabilitèr, gratis, atquè precario, donec dicto Communi placebit, dent, & concedant ipsi Domino Comiti, Joanni, & Bello Gaytan. fratribus antedictis, & ipsorum familiaribus, atque genti simul, aut separatìm iter, seù passum liberum per Pescum montanum, Turrim molendinarum passum pontis, atquè Ligulæ in eundo, & redeundo cum gente quali, & quanta, & quandocumque voluerit,

 non

non quod debeant Civitatem ipsam, & ejus Burgos muratos ingredi, sed transire recto tramite præmittendo aliquem Nuncium per spatium unius miliarii, qui prædicat custodibus ipsius Pescimontani transitum Domini antedicti &c.Item quod præfatus Dominus Comes permittat, & concedat egregium Virum Bartholomæum Piruntum, ac alios de Terracena possessiones, res, & bona habentes in Comitatu Fundorum, & in aliis suis Terris, vel eorum territorio, ipsis bonis, & possessionibus, ac rebus uti, frui, ac pacifica possessione gaudere &c.

Ego Rogerius Nicolai de Aquamendula Caitan.Diœc.publicus Apostolica auctoritate Notarius prædictis omnibus cum testibus præsens fui &c. Actum in Civitate Fundana &c.

Eodem Anno pax inita est inter Trajectum, Itrum, Speluncam, Inolam ex una parte, & Cives Terracinen. ex altera, uti docent Instrumenta pacis in Archivio Terracinen. adhùc servata. Verum hæc pax adeò fluxilis fuit, ut mox veluti umbra evolans elapsa sit; hinc denuò bellum exortum usquè ad annum nostræ salutis 1343. protractum fuisse scimus. Hoc enim Anno indict. 11. Pontif. Domini Clementis Papæ Sexti Anno primo mens. Januar. die 10. iterum pax inita est inter egregium Virum Nicolaum Gaytan. Comitem Fundorum una cum Vassallis, & Commune,& hominibus Terracinen. procurante magnifica,& egregia Domina Jacoba de filiis Ursi Comitissa Fundorum, & Venerabili in Christo Patre Domino Sergio Perunto Episcopo Terracinen.ex ipsius Dei inspiratione interponentibus partes suas. Notarius rog. fuit Petrus Girardi de Terracina testibus vocatis eodem Reverendo Patre Domino Sergio Episcopo Terracinen. Domino Archipresbytero Fundano, atquè aliis &c. Actum est Instrumentum Anno Domini 1343., quo anno inter mortales degebat præfatus Sergius, & non obierat, ut quidam Auctor asserere visus est. Eodem Anno cum Terracinen. pacem inierent Castrum Trajecti, Speluncæ, & Monticelli, ac homines Terræ Vallis Cursæ ex mandato Nicolai Gaytan. Comitis Fundorum; verum hæc quoquè pax paulò post evanuit, recrudescit enim bellum, & jam Fundorum Comes cum exercitu Anno 1347. irarum fluctibus æstuans montem S. Angeli Urbi imminentem occupat, & inde in fugam vertens custodias Terracinensium tumulo ad eosdem oppugnandos per opportuno potitur; Actum foret de Civitate Ter-

Terracinæ, ejusquè Civibus, nisi Januenses auxiliares præstò fuissent cum 32. Galeis, sicuti legitur in Instrumento compositionis initæ inter Terracinenses, & Dominicum de Garibaldo Civem Januę, & portatorem 32. Galearum Januensium, ac Patronos earundem, qui anno proximè prǫterito (verba sunt in dicto Instrumento exarata) mense Madii liberarunt Civitatem, & homines Civitatis Terracenę à subjugatione, & devoratione tyrannidis Nicolai Comitis Fundorum tunc obsidentis hostilitèr dictam Civitatem, & qui partim cum gentibus dictarum Galearum liberarunt, & recuperarunt de fortia, & virtute dicti Comitis Monasterium, & Castra, ac fortalitias S. Angeli districtus ejusdem Civitatis Terracenę, dudum omnia per dictum Comitem violentèr occupata &c. prò qua liberatione Terracinenses patronis Galearum Januen. promiserunt solvere summā 3000. flor. auri &c. Actum Terrac. in platea fori Anno Dñi 1347. Pontif. Dñi Clementis Papę Sexti Anno quinto die sexto mensis Februarii extant autem Instrumenta solutionis hujusmodi summę in Archivio Terracinen. Eodem anno 1347. procurata est pax inter Terracinenses, & Nicolaum Comitem Fundorum per Christophorum de Archis Civem Terracinen., quam initam, & conclusam fuisse putamus; verum tamen, quia prefatæ Urbis Cives nimiùm vexabantur ab æmulis, cum Summi Pontifices Avvinione commorantes nullum eis suffragium afferre possent, parum sano ducti consilio ab ubere Matris Ecclesiæ desciscentes sese, suaque omnia ad Commune spectantia in manus Roberti Siciliæ Regis dediderunt; propterea idem Rex scribit Communi, Potestati, Populo, & viginti quatuor Consiliariis Terracinen. ut admittant Antonium Maniante de Janua Comestabulum, eique Civitatis custodiam tradant, sicut aliis viginti sociis suis, & in alia epistola, ubi Viros nobiles, & Sanctæ Matris Ecclesiæ fideles appellat, eis præcipit, ut fortalitia custodiri faciant per balistiarios, & nulla fiat novitas; quo autem tempore ab Ecclesia defecerint Terracinenses, ex litteris præfatis ob plurimas lacunas eruere nequivimus; coniicimur itaque id evenisse eò temporis, quando Clemens Papa Quintus in Galliam se recipiens Sedem Pontificiam illuc transtulit; infelici sanè memoria proditum est, plures conversiones, & ab Ecclesia alienationes in locis Maritimæ, & Campaniæ ob Summi Pontificis à Romana Sede absentiam tunc conti-

tigisse; id quod Terracina sita propè confines Regni Neapolis infausto eventu perpessa est: Unde Robertus Siciliæ Rex usurpata Civitate Anno Domini 1311. scribit Civibus Terracinen., ne exhibeant negotium Joanni de Ceccano super quibusdam terris positis in Territorio præfatæ Civitatis, quas revera ille non possidebat; & Anno 1322. eodem regnante inita est pax inter Cajetanos, & Terracinenses diffidentes, cujus pacis capitula brevitèr perstringam ità. In nomine Domini amen, Anno Nativitatis ejus 1322. regnante Domino nostro Roberto Dei gratia Illustrissimo Jerusalem, & Siciliæ Rege &c. Universitas, & homines Civitatis Cajetæ quærentes solertèr, ut pax facta, & publicata inter homines Civitatis Terracen., & homines dictæ Civitatis Cajetæ, qui occasione, & prætextu percussionis ibidem factæ per aliquos improbos homines de Cajeta in personam Nicolai Sennorilis de Terracena in aliquali discordia extiterant, inviolabilitèr observetur, augumentetur, & duret, ut decet, ad petitionem, & instantiam nobilis viri Nicolai Gattulæ de Cajeta Consulis Terracinen. in Cajeta statutum novitèr ediderunt, & ordinaverunt unanimitèr coram nobis, quod nullus de Cajeta, & ejus districtu de cętero dicere, nec improperare, aut repetere quoquomodo præsumat prędictam percussionem, & injuriam prædicto Nicolao, ut præmittitur factam aliquibus, vel alicui de Terracena, seù personis aliis in Cajeta, vel ejus districtu, vel etiam ubicumque in Regno, vel extra Regnum &c. sexdecim Cajetani, sua nomina subscripsere.

Ego Joannes de Aquila publicus Cajetæ Notarius scripsi.

Anno salutis 1350. cum pax universalis orta esset inter Commune Terracinen., & extrinsecos plura capitula peracta sunt, & confirmata pleno consilio in Civitate prædicta; hæc autem continentur in quinque instrumentis ad invicem connexis, & complicatis, quæ si explicentur longam fasciam præseferunt; incipiunt autem illa hoc fere modo. Anno Domini 1350. indict. tertia Pontif. Domini Clementis Papæ Sexti Anno 9. die 3. mens. Octobr. Hæc sunt capitula, fidejussiones, at pacta inita inter Commune Terracinen., & extrinsecos, & confirmata in consilio congregato de mandato nobilium Virorum Gregorii de Aczo, Joannis, & Pauli Vicariorum, & Officialium Civitatis Terracenæ &c. Horum narrationem, quia superfluam, & ab re duximus, silentio præterimus. Cę-

Cęterùm Terracinenses pęnitentia ductos ad ubera Matris Ecclesiæ remeantes, suorumque criminum absolutionem humilitèr petentes Gregorius XI. Papa clementèr excepit, & ab omnibus delictis contra Romanam Ecclesiam commissis absolvit, ut liquido apparet ex ejus Bulla, quam recole lib. 1. cap. 5. sub eodem Pontifice ejsdem absolutionem dedit de quibusdam excessibus, concessitque Doanam Salis Franciscus S. Sabinæ Presbyt. Cardinalis Vicarius Generalis præfati Gregorii XI. Ita exponunt litterę sequentis tenoris servatę in Archivio Terracinę.

Franciscus miseratione divina tit. S. Sabinę Presbyt. Cardinalis in nonnullis Terris Italię Romanę Ecclesię immediatè subjectis prò Domino Nostro Papa, & eadem Romana Ecclesia in temporalibus Vicarius Generalis.

Universitati hominum, & Communi Civitatis Terracen. Ad eandem Ecclesiam nullo medio pertinentis salutem in Domino.

Sinceræ devotionis affectus, quem ad Dominum nostrum Papam, & Sanctam Romanam Ecclesiam geritis, promeretur, ut petitionibus vestris quantum cum Deo possumus favorabilitèr annuamus; (sequitur Bulla Gregorii Papæ XI. directa huic Cardinali destinans eundem Vicarium Generalem in temporalibus, quam brevitatis ergo omittimus) Postmodùm verò sicut oblata nobis prò parte vestra petitio continebat, vos prætendentes Gabellam Salis ipsius Civitatis Doanam nuncupatam, quam Officiales ejusdem Romanæ Ecclesiæ pro ipsa Romana Ecclesia possidebant ad vestram Cameram pertinere occasione ipsius gabellæ procurante humani generis inimico pridiè levitate populari commoti in Magnificum Virum Dominum Fratrem Danielem de Carreto militem præceptorem Domus S. Joannis Jerosolimitan. in Cypro Provinciarum Campaniæ, & Maritimę pro eadem Romana Ecclesia Rectorem tunc in ipsa Civitate morantem armata manu spiritu quasi rebellionis assumpto non sine tumultu maximo insultastis, & fortellitiis Pescli montani, & Turris Molendinorum ad dictam Romanam Ecclesiam pertinentium, ac

ac Doana prædicta, in quorum possessione dicta Romana Ecclesia pacifica existebat, ipsum Rectorem, & dictam Romanam Ecclesiam temere spoliastis, ipsaque fortellitia, ac Doanam ad manus vestras temeritate propria reduxistis, pęnas, & sententias in nonnullis processibus Apostolicis, & constitutionibus provincialibus contentas propterea incurrendo in animarum vestrarum periculum,& manifestam dictæ Romanæ Ecclesiæ læsionem. Cum autem sicut eadem petitio subjungebat, vos post modicum temporis spatium vestrum recognoscentes errorem contra dictam Romanam Ecclesiam, & ejus Officiales pęnituit, & pęniteat deliquisse, nobis fecistis, humilitèr supplicari, ùt omnes, & singulas pęnas, sententias, ac mulctas, quas propter præmissa generalitèr, vel singularitèr incurristis, vobis benignè remittere, & præfatam Gabellam Salis Doanam nuncupatam prò salariis Officialium,& aliis vobis incumbentibus oneribus supportandis concedere de speciali gratia dignaremur. Nos igitur attendentes, quod Sancta Romana Ecclesia nulli claudit gremium redeunti, quodquè peculiares filios revocatos à devio benignè admittit,& nonnunquam errata, & commissa indulget, proùt personarum, & temporum qualitate pensata id in Deo conspicit salubritèr expedire. Considerantes quoquè reductionem, & obedientiam vestram, quia decem de Majoribus vestræ Civitatis nomine totius Universitatis Capitibus discoopertis, & corrigiis ligatis ad collum ad vestrum confitendum errorem, & Sanctam Romanam Ecclesiam prò vestra Domina recognoscendam, ac de præmissis commissis excessibus misericordiam, & veniam impetrandam ad nostram præsentiam destinastis, auctoritate Apostolica, qua fungimur in hac parte, necnon de consilio præfati Domini Fratris Danielis Rectoris prò vobis apud nos intercedentis omnes, & singulas pęnas, sententias, ac mulctas, quas propter præmissa generalitèr, vel singularitèr incurristis vobis, & vestrum singulis præsentium tenore remittimus,& indulgemus: Et insuper prędicatam Gabellam Salis Doanam nuncupatam prò vestræ Civitatis supportandis oneribus Universitati vestræ usquè ad beneplacitum Domini nostri Papæ concedimus de gratia speciali. Ità tamen quod durante hujusmodi beneplacito Potestatibus, Judicibus, Capitaniis, Mandatariis, Fortellitiorum custodibus, & omnibus, & singulis Officialibus in dicta Civitate prò tempore existen-

ftentibus perfolvatis eorum falaria, feù ftipendia confueta. Præmiffa verò omnia, & fingula per nos remiffa, ac indulta, & conceffa tandiù auctoritate prædicta decernimus, valitura, quandiù in fidelitate, ac debita obedientia, & devotione præfatæ Sanctæ Romanæ Ecclefiæ, ac Domini Noftri Gregorii Divina providentia Papæ XI. fupradicti, & fucceſſorum fuorum Roman. Pontificum canonicè intrantium perftiteritis. Si verò, quod abfit à fidelitate, obedientia, & devotione præfatis vos contigerit modo aliquo deviare; remiffa, & conceffa hujufmodi fint ipfo facto caffa, irrita, ac nullius roboris, vel momenti. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noftræ remiffionis, conceffionis,& voluntatis infringere,vel aufu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præfumpferit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apoftolorum ejus fe noverit incurfurum. Datum Romæ Kalend. Junii Pontif. ejufdem Sanctiffimi in Chrifto Patri, & Domini Noftri Domini Gregorii Divina providentia Papæ XI. Anno fexto.

CAP. VII.

Utinam pofthæc neque in aliqua facinora irruiffent Terracinenfes,neque ampliùs culpis enormibus fe coinquinaffent, forfitan ipforum ftatus adeò amplus, & magnificus vigeret adhùc, & non ità labefactus, ac penè perditus cerneretur; enimverò donec fidelitatem debitam Sedi Apoftolicæ fervarunt Anxurates, Summofquè Pontifices debito honore, & obfequio coluere, omnia eifdem bene, feliciterquè vertebant, & faufti eventus refpondebant eorundem voluntati;Hinc Viris fcatebant confpicuis, deliciis affluebant, & omnibus bonis conferti erant; ubi verò ab obedientia S.R.E. difceffere, Romanefquè Pontifices audire recufarunt, omnibus fortunis depauperati, cunctifquè opibus deflorefcentes in plurimas inciderunt ærumnas, à quibus hactenùs emergere nequivere. Proh.magnum fanè facinus! Qui fieri potuit? ut Anxurates degeneres à fuis Majoribus,immemorefquè antiquæ fidelitatis ergà Sedem Apoftolicam, poft obitum præfati Gregorii XI. cum evectus effet ad Pontificatus apicem Urbanus Papa Sextus,creationi Clementis VII. Antipapæ à Cardinalibus Gallis Fundis habitæ adhæferint? Et tamen factum eft;

quin immò Benedicto XIII. pseudo Pontifici ejusdem successori diù paruerunt, ut magis enorme, & concatenatum facerent scelus. Tandem pœnitentia ducti de tanti criminis enormitate à Bonifacio Nono veniam exposcunt, & impetrant, ut patet ex Bulla relat. lib.1.cap.10. Prætereà idem Pontifex tanta benignitate, atque clementia usus est adversùs Terracinenses, ut præter dictā Bullam favore eorundem ediderit alteram tenoris sequentis.

BONIFACIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

ROmani Pontificis providentia circumspecta ad ea extirpanda libentèr intendit, per quæ licitum, aut discordiarum fomenta inter Christifideles, & maximè suos, & Romanæ Ecclesiæ subditos possent consurgere, aut verisimilitèr exoriri, proùt in Domino viderit salubritèr expedire. Dudum siquidem videlicet 2.Id. Junii Pontif. nostri Anno undecimo in reductione ad nostram, & Ecclesiæ Romanæ fidelitatem, devotionem, & obedientiam dilectorum filiorum Populi, & Communis Civitatis nostræ Terracinen. dudum oberrantium per nos facta, & paterna benignitate admissa inter cętera capitula in fęderibus reductionis, & admissionis hujusmodi firmata, & ut supra præfertur, admissa, voluimus, atque concessimus, quod Cives, necnon habitatores Civitatis, & Comitatus Terracinen. prædictorum, qui violentèr, aut tyrannicè concessa aliqua bona stabilia aliquorum in Civitate, aut Comitatu prædictis quomodolibet hactenùs detinuissent, seù detinebant tempore receptionis ad gratiam supradictam, ea tenerentur, & deberent liberè relaxare, ac restituere illis, ad quos ea de jure pertinerent, seù spectarent; bona verò mobilia, quæ reperirentur penes aliquos existere occupata, vel ut supra concessa modo simili deberent restitui, & detinentes ad illorum instantiam, ad quos ea pertinerent ad reddendum, & restituendum omni casù cogi, & compelli valerent, proùt in nostris superindè confectis litteris, quas diligentèr in Cancellaria nostra inspici fecimus pleniùs continetur.

Cum

Cum autem ex relatione dilecti filii nostri Ludovici S. Adriani Diaconi Cardinalis in Provinciis nostris Campaniæ, atque Maritimæ prò nobis, & eadem Ecclesia in spiritualibus, & temporalibus Vicarii Generalis, sub cujus gubernatione præfata Terracinen. Civitas actu existit, accepimus propter fructuum, & proventuum dictorum bonorum stabilium, ut supra præmittitur, hactenùs occupatorum, ac detentorum, & concessorum perceptiones si repetantur, vel repeti possent, aut bona mobilia, quæ non reperirentur ab illis, qui ipsos fructus etiam de facto quomodolibet, vel bona hujusmodi percepissent, maxima scandala in dicta Civitate possent consurgere inter actores, & reos. Nos materiam quorumlibet surgentium scandalorum, & eorum, quę prę-missorum occasione, seù dependentium possent quomodolibet exoriri, seù etiam formidari, proùt ex debito pastoralis tenemur officii summovere, & amputare volentes motu proprio, non ad dictorum populi, & Communis Terracenen., vel aliorum prò eis nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, ac ex certa scientia auctoritate Apostolica tenore præsentium decernimus, declaramus, volumus, & mandamus, quod de cætero nulli sit licitum, vel permissum quoscumque jure, actione, vel modo in judicio, vel extrà; civilitèr, vel criminalitèr, vel mixtim per se, vel alium petere, exigere, aut peti, vel exigi facere in aliqua Curia spirituali, vel temporali, seù alibi, vel alias quomodocumque, aut qualitercumque aliquos fructus, redditus, vel proventus ex hujusmodi bonis stabilibus hactenùs quocumque tempore usque in diem dictæ reductionis detentis, seù quomodolibet occupatis, aut concessis, perceptis, aut qui percipi potuissent, nec aliqua bona mobilia, quæ non reperirentur hactenùs occupata, concessa, vel habita per aliquos Cives, habitatores, vel incolas præfatæ Civitatis Terracinen., ejusque Comitatus, territorii, fortiæ, vel districtus, aut alios quoscumque, & quod nullus Vicarius, seù Rector, vel Officialis spiritualis, vel temporalis Provinciarum, seù Civitatis prædictarum, vel alius quocumque nomine censeatur, aut officio fungatur, qui est, aut erit prò tempore, vel alibi ubicumque locorum, & fori possit aliquem super præmissis, vel aliquo præmissorum, seù dependeutium in judicio, vel extra, civilitèr, criminalitèr, vel mixtim audire, vel in aliquo cognoscere adimentes

Ff 2 nunc

nunc ſcientia, & auctoritate præfatis cognitionem, & juriſdictionem quamlibet cuilibet quoad præmiſſa. Et nihilominùs univerſis perpetuum ſuper hiis, & eorum quolibet ſilentium imponentes, ac ad cautelam ſcientia, & auctoritate prædictis harum ſerie abſolvimus plenariè illos, qui fructus, vel bona hujuſmodi quomodolibet habuiſſent, ac eis omnia remittentes, ac irritum, & inane cenſentes ex nunc, ſi ſecùs, vel alitèr ſuper hiis à quoquam quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attemptari. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ conſtitntionis, declarationis, voluntatis, mandati, ademptionis, abſolutionis, & remiſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire.

Siquis autem hoc attemptare præſumpſerit indignationem Omnipotentis Dei,& Beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Dat. Romæ apud S.Petrum Kal. Octobris Pontif.Anno undecimo.

Idem Pontif. Anno Domini 1403. fui Pontif.Anno 14. conceſſit non modicum Terracinen. territorii ſpatium prò uſu ſeminandi Capitaneo,& hominibus Caſtri S.Fęlicis Terracinen.Diœceſ. Comiſſarii electi fuere Nardus Colæ Ziolæ, & Jacobus Capozia de Setia Terracinen. Diœceſ. Ità refert inſtrumentum publicum ſervatum in Archivio dictæ Civitatis, ubi inſertum exiſtit Breve directum Domino Ludovico S.Adriani Diac.Cardinali in Provinciis Maritimæ, & Campaniæ Vicario Generali, quod ſic habet. Bonifacius Papa Nonus Dilecte Fili ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem: Prò neceſſitatibus dilectorum filiorum Univerſitatis Caſtri S. Fęlicis Terracinen.Diœceſ. prò uſu ſeminandi tantum, quantum neceſſe fuerit volumus, & poſt Paſcha Dominicæ accedat ad partes illorum circumſpectio, & de Territoriis Terracinen. prò uſu prædicto, proùt opus eſſe proſpexeris, concedat univerſitati prędictę,proùt noveris expedire.Dat.Romę apud S.Petrum ſub annulo fluctuantis naviculę 5.Decemb. Pontificatus noſtri Anno.XIV.

Acceſſerunt itaque ad territorium Terracinæ ex mandato antedicti Cardinalis præfati Setini tamquam de agrigoltura experti, & Dñus Bernardinus de Imola ejus Secretarius, & hæc loca per eos ſunt aſſignata Capitaneo, & hominibus S. Fęlicis; videlicet in primis quidam locus,qui dicitur [lo Campo de la Croce]

ce] sub istis finibus designatus, videlicet à partibus occident juxtà locum, qui dicitur [Love de Jobili.] Item ex parte Orientis straversando per directum usque ad aquam Rivi torti. Item à Septemtrione juxtà locum, qui dicitur (Lovagnara) includ. etiam intra ipsa confinia ipsam Lagnariam; item quidam locus, seù Campus, qui dicitur [Palazzo] sub istis finibus interclusus, videlicet juxtà lacum S. Mariæ de Surresca ab omnibus lateribus, & quidquid intra dictos fines includitur &c. Pleniùs hæc continentur in prælibato instrumento, quod nos brevitatis gratia summatim attigimus. Successit autem Bonifacio Nono Innocentius Papa Septimus, qui justis motus de causis Terracinam una cum aliis Campaniæ, & Maritimæ locis tradidit in gubernium Ladislao Siciliæ Regi, sub cujus dominio, & ipsi Terracinenses vitam egerunt; Hinc plures eisdem litteras misit Præfatus Rex, quarum aliquę sunt tenoris sequentis.

Foris.

Nobilibus Viris . . . . Potestati, Consilio, & Communi Civitatis Terracen. devotis nostris dilectis.

Landislaus Rex Hungariæ Jerusalem, & Siciliæ.

Intus.

Viri nobiles, & devoti dilecti recepimus litteras vestras, & audivimus, quæ Joannes Amatelli, & Notarius Ciccus Belliocli Concives vestri nobis vestra parte dixerunt; quibus responsum dedimus, & certa commisimus per eos vobis nostri parte oretenus referenda, quibus velitis indubiam dare fidem. Dat. in Castro novo Neapolis sub parvo nostro sigillo die XVI. Novembris II. indict.

Foris.

Nobilibus Viris. . . Potestati, Consilio, & Communi Civitatis Terracenæ familiaribus, & fidelibus nostris dilectis.

Landislaus Rex Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ.

Viri nobiles familiares, & fideles devoti nostri, accepimus litteras vestras, quarum serie intellecta ecce scribimus

bimus per alias Castellanis, seù Viceeastellanis. . . . . prout videre poteritis, quod ab hujusmodi indebitis exactionibus, & hiis similibus se penitùs abstineant, scribimus etiam Cabellotis nostris similitèr prout poteritis intueri, quod inquirant de exactionibus ipsis factis per eosdem Castellanos, & quidquid per eos exactum fore repererint eis in solutionibus gagiorum ipsorum excomputent, & excomputare debeant, & perjurent. Datum in Castro novo Neapolis sub parvo nostro sigillo die 22. Septembris 2. Indict.

Landislaus Dei gratia Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ Rex.

Dobanerio, & Cabellotis Civitatis Terracenæ, aut eorum aliis, aut aliis, ad quos solutio gagiorum, Castellanorum, Castrorum, seù Fortellitiorum Civitatis ipsius, & ejus districtus spectat, familiaribus nostris dilectis gratiam, & bonam voluntatem.

NUpèr accepimus Castellanos castrorum ipsorum contra consuetum debitum exegisse certum indebitum vectigal, seù Cabellam, quod non modicum displicet nostræ menti, & exin per alias injunximus ipsis Castellanis, quod ab hujusmodi actibus, & hiis similibus sub formidabili pœna desistant. Et quoniam nolumus eosdem Castellanos hujusmodi indebita exactione gavisos esse, sed eis, quæ exegerunt in eorum gagiis computari propterea volumus, & vobis expresse mandamus quatenùs statim receptis præsentibus de exactione hujusmodi vos diligentèr informemini, & quidquid reperietis, seù vestrum alter reperiet exactum fore per Castellanos eosdem, & quemlibet ipsorum sibi, eorum cuilibet, prout exegit in solutione gagiorum eorum excomputetis, exactionem ipsam factam commodis nostræ Curię applicando. Nulllam in hiis commissurus negligentiam, aut defectum, sicut nostram gratiam caram habes, nostræ Curiæ commoda desideres procurare; præsentes autem litteras parvo nostro sigillo munitas vobis propterea dirigentes. Dat. in Castro novo Neapolis sub parvo nostro sigillo prędicto die 22. Septembis secundę indictionis.

Post obitum Ladislai Siciliæ Regis experti sunt Anxurates gu-

gubernium Joannæ Reginæ Secundæ, quæ ut Soror Ladislai in Regno successit; quamobrem plures ejusdem dedit litteras, in quibus, proût tempora illa exigebant, plura ordinat, atque disponit. Sic itaque per litteras præcipit, ut recollectione fundici Salis Terracinen. solvatur Gagia Potestatibus, & Judicibus deputatis. Ejusdem Civitatis. Dat. in Castro novo Neapolis die 26. Novembris. Anno Domini 1416. die 27. Decembris una cum Jacobo conjuge suo confirmat Terracinen. antiqua privilegia, & exemptiones concessas à Summis Pontificibus, remittit eisdem delicta commissa, & pænas promeritas in demolitione Arcis absquè mandato ejusdem; dat facultatem extrahendi frumentum à campis terræ laboris prò annona, & faragio Civitatis, & juxtà litteras, quas detulerat ad ejus Curiam Antonius de Perunto de Terracena Syndicus, & Civis ejusdem permittit Terracinen. emere qualitatem Salis sibi visam. Dat. Neapol. die 17. Junii 11. Indict. Insuper eadem Regina Fortelitia Pesculi Montani, & Turris Molarum propè Terracinam per Terracinenses custodiri jubet; quos solvendos esse à Gabellotis Fundici Salis Terracinen. declarat; aliâ vice etiam pręcipit Dohaneriis, ut solvant certam summam argenti prò Judicibus, & Potestatibus deputandis Terracinę, ac prò custodibus Pesculi Montani, & Turris Molarum. Tenor verò, quo solebat uti in scribendis epistolis pręnominata Regina talis est.

Foris.

Nobilibus Viris Consilio, & Communi Civitatis Terracenæ Devotis, & fidelibus nostris dilectis.

Joanna Secunda Regina Hungariæ, Jerusalem, & Sicilię.

Intus.

Viri Nobiles devoti, & fideles dilecti. Recepimus litteras vestras, & vidimus quędam capitula Majestati nostræ vestri parte oblata per Oratores vestros novitèr ad Majestatis nostræ præsentiam destinatos, super quibus, & eorum quolibet vobis particularitèr respondemus, & primò super capitulo pri-

primo, in quo nobis recomittitis Viros Nobiles Petrucium Jacobum, & Colam Rosam Concives vestros tanquam nostræ Majestatis fideles,& prò statu nostro quæcumquè onera supportantes, vobis dicimus, quod attentis præmissis eos recommissos habebimus, quia merentur; Super secundo capitulo, in quo petitis per nos vobis concedi posse treguam facere cum Christophoro Gaytano militi, ejusque Patre, ac Nepotibus, & terris, quas tenent, vobis respondemus, ac contentamur, quod offensæ tollantur per totum decimum futuri mensis Octobris instantis anni nonæ indictionis.

Ità tamen quod missa sit participatio inter præfatos Christophorum, ejusquè Patrem, nepotes, & terras, quas tenet, & vos. Super tertio capitulo, in quo exponitis, ac petitis per nos vobis de grassia provideri, vobis præsentibus respondemus, quod per nos datus est ordo, quod grassiam ipsam habebitis. Super quarto, & ultimo, in quo exponitis, & supplicatis vobis concedi non gravari per novum Capitaneum de gagiis, & stipendiis suis, vobis dicimus cum matura deliberatione consilii, quod attento præfatum Capitaneum non posse in ipsa Civitate morari absque gagiis, & stipendiis volumus, quod dicto Capitaneo juxtà solitum per vos gagia, & stipendia ipsa solvantur. Dat. in Castro nostro novo Neapol. sub annulo nostro secreto die 27.mens. August. VIII. Indict.

Cum autem sub Martino Quinto ex gubernio Joanne Secundæ Reginæ in manus Sedis Apostolicæ iterum cessissent Terracinenses, prædictus Pontfex eisdem plures in forma Brevis litteras direxit,quarum duas hic subnectimus,& sunt hujusmodi.

MARTINUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Populo, & Communi Civitatis nostræ Terracinen. Salutem,& Apostolicam benedictionem.

EXigit vestræ fidelitatis integritas in nostris, & Romanæ Ecclesiæ negotiis comprobata, ut Communitatem vestram Apostolicis gratiis, & favoribus prosequamur. Dudùm siquidem

quidem videlicet nonis Novembris Pontif. nostri Anno primo litteras quondam Bonifacii Noni in ejus obedientia nuncupati nonnulla exemptiones, privilegia, & indulta per eum vobis, & vestræ Communitati concessa per quasdam confirmavimus, & deindè ex certis rationabilibus causis animum nostrum moventibus per alias nostras litteras quascumque exemptiones, & confirmationes exemptionum in Provinciis nostris Campaniæ, atque Maritimæ quibusvis Communitatibus, & Universitatibus quovis modo concessas, & factas suspendimus, & vim habere nolumus firmitatis dicta suspensione durante, proùt in dictis litteris pleniùs continetur. Nos itaquè nolentes vos, quos tanquam nostros, & Ecclesiæ filios prædilectos intrà caritatis Apostolicæ ubera paternalitèr confovemus favore prosequi gratioso præfatam suspensionem, quoad Communitatem ipsam dumtaxat auctoritate præsentium tollimus, & etiam revocamus. Et nihilominùs easdem litteras Bonifacii Noni in omnibus, & per omnia juxta ipsarum continentiam, & tenorem usque ad beneplacitum nostrum auctoritate Apostolica confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus præfata suspensione per nos facta, ut præfertur, ac Apostolicis, & dictarum Provinciarum constitutionibus, ceterisquè contrariis non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud S. Mariam Majorem 5. Kal. Julii Pontif. nostri Anno sexto.

MARTINUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Populo, & Communitati Civitatis nostræ Terracen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

EXimiæ sinceritatis affectus, ac constantis fidelitatis integritas, quos ad nos, & Romanam Ecclesiam inconcussè gessistis, & geritis, promeretur, ut vos favoribus oportunis, & specialis dono gratiæ prosequamur. Cum itaquè sicut accepimus, nonnullas expensas prò custodia Fortilitii Peschomontani, & Turris Molarum ad Civitatem nostram Terracinen. pertinentiam continuè vos subire oporteat, & nonnulla alia prò Officialibus nostris, qui in dicta Civitate tenentur, expensarum onera

vobis incumbant, & causantibus conditionibus temporum ob fidelitatem vestram ad dictam Ecclesiam habitam damna quamplura incurreretis, sitisquè paupertate oppressi. Nos præmissis attentis paterno vobis compatientes affectu, & ut expensarum onera præmissa faciliùs supportare possitis de mera nostra liberalitate, de alicujus subventionis auxilio vobis providere volentes devotioni vestræ usquè ad nostrum beneblacitum medietatem introitus Doanæ, seù Gabellæ Salis dictæ Civitatis nostræ Terracenen. auctoritate Apostolica præsentium tenore liberè concedimus, atquè donamus strictè harum serie præcipiendo mādantes tàm dilectis filiis Officialibus nostris præsentibus, & futuris, quàm quibuscumquè aliis, qui prò tempore introitum dictæ Doanæ, sive gabellæ Salis exigent, quatenùs vobis, seù procuratoribus vestris ad id speciale mandatum habentibus de prædicta medietate introitus dicto durante beneplacito absque alterius expectatione mandati continuò temporibus debitis integrè respondeant, eamque omni exceptione, & dilatione semotis persolvant Apostolicis, ac Provinciæ Maritimæ, dictæquè Civitatis constitutionibus, consuetudinibus, & statutis, ac aliis in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis, donationis, & mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apstolorum ejus se noverit incursurum. Dat. Romæ apud S.Petrum 11.Kal. Decembris Pontif. nostri Anno quarto.

Idem Martinus per litteras Apostolicas confirmat Terracinensibus Doanam Salis, & privilegia suorum prædecessorum; eisdem quoquè significat electionem Joannis de Normannis ex Canonico Basilicæ XII. Apostolorum in Episcopum Terracinen. per obitum Andreæ, quas litteras, ne nimium longi simus, prætermisimus: Successit autem Martino Quinto Eugenius Papa Quartus, sub quo inter populares Civitatis Terracinæ, & plebejos Terræ Setiæ magna est orta contentio occasione homicidii commissi à Cola Pallone Terracinen. in persona Colæ Collarosii Setini; inita autem fuit pax, sedatis tumultibus, Anno Domini 1445. cum esset Syndicus Terracinen. Nobilis Vir Bartholomeus Piruntus, Setinus verò Laurentius de Saladinis Notarius, uti con-

constat ex Instrumento publico servato in Archivio Terracinen., ubi pluriès legitur ità: Judex Terræ Setiæ, homines Terræ Setiæ, septem Officiales Terræ Setiæ: Porrò ne mireris, candide Lector, neve livori, aut vitio vertas, ubi Setiam Terram appellari audis, nam verè Terra est Terracinen. Diœcesis; Hinc Nicolaus Episcopus Fundanus Gubernator Campaniæ, & Maritimæ Anno Domini 1472. die 12. Iunii ex Ferentino scribit Communi Terræ Setiæ, ut invigilet, & in armis esse non desinat ad defensionem Civitatis Terracinæ, quia rumor erat, Tyrrhenum mare navigari à Classe Maurorum omnia infestantium. Anno Domini 1377. tempore Gregorii Papæ XI. die 22. Ianuarii Andreas de Baczo vendidit Nicolao Bisconti de Terracina quandam sylvam positam juxta territorium Terræ Setiæ; Quin immò ipsimet Setini, dum scribunt Terracinensibus his titulis eosdem honorare amant. Nobilibus, & prudentibus Viris Dominis Potestati, Consilio, & Communi Civitatis Terracinæ fratribus, & amicis carissimis, sese autem ità subscribunt Potestas, Consilium, & Commune Terræ Setiæ: Patet totum id ex duabus, aut tribus litteris Setinorum datis præfato Communi, quæ servantur in Archivio Terracinen. ubi plura extant publica Instrumenta idem perbellè docentia, & horum nonnulla transcribam inferiùs; quod verò Setia sit Diœcesis Terracinen. in liquido ponit Instrumentum assignationis factæ de territorio Terracinen. hominibus S. Fęlicis ex mandato Bonifacii Papæ Noni, de quo vide initium cap. præsentis; huic tamen accedit Decisio à Sacra Congregatione Rotæ recèns emanata, quam ad verbum in calce libri quarti hujus operis Deo dante dabimus. Sub eodem Pontifice Eugenio scilicet Quarto, Alphonsus Aragonum Rex Terracinensibus, eorumque Civitate potitus est, qui ut sibi eorundem aucupetur benevolentiam Anno salutis 1445. die 3. Iunii indulget per privilegium speciale, ac mandat, ut Terracinenses in omnibus sui Regni partibus tractentur, ut Cives Civitatis Cajetæ, ex dat. in Castro novo Neapolis, & Anno 1455. die 29. Maii confirmat eisdem exemptiones omnes, & antiqua privilegia Summorum Pontificum Terracinæ concessa. Idem Alphonsus Aragonum Siciliæ citrà, & ultrà Farum Rex Anno Domini 1456. dat Terracinensibus facultatem extrahendi, & deferendi à Sicilia, vel terra laboris tres mille quingentos, vel circa, thumulos frumenti absquè solutione ve-

ctigalis, ac demùm Anno 1437. die 12. Junii scribit Fundanis, ac præcipit, ut territorium saltus seminandum Terracinensibus dimittant, atque in eo nullam bestiam armentitiam teneant, præter ducentas Comitis Fundorum. Et dat. Neap. die, & anno antedicto. Fama est, pluries Alphonsum secessibus suis celebrasse Terracinam, Civesque Terracinenses præsentia suæ Majestatis honorasse. Sedes autem ejus, ubi residebat ibidem commorans erat Conventus S. Francisci Ord. Min. Conventuaiiū; hinc usque ad hanc diem spectatur ibi ex ea parte conventus, ubi habitabat, expressum in pariete stemma Aragonium.

Verum enim verò admodum male audit præfati Regis pertinacia, qui non semel rogatus, ut Terracinam usurpatam Ecclesiæ restitueret, semper detrectavit, id quod Ferdinandus ejus filius in eadem opinione obfirmatus egisse narratur; De restituenda Terracinensium Civitate ità loquitur Spondanus ad an. 1443. pag. 90. ex Surita histor. lib. 15. cap. 18. inquiens. Rex ut (Felicis subaudi) oblata eludere posset, petiisse ab eo, ut prædicta pecuniarum summa unica solutione daretur, ut Rex Terracinam Ecclesiæ Civitatem restitueret prò summa trecentorum millium aureorum in partem mulctæ, in quam olim occasione violationis nduciarum Vitellescus inciderat.

CAP. VIII.

NUnquam tamen clariùs Terracinensium virtus, atque erga Summos Pontifices devotio emicuit, nisi quando à Ferdinando Alphonsi filio Rege descíscentes ad proprium Dominum reversi sunt, qua super re ex Gobelino ità scribit Raynaldus tomo 19. annal. Eccles. ad ann. 1460. num. 65. sub Pio Secundo dicens. Dum Sarnensis victoriæ à Gallis partæ fama pervadebat Neapolitani Regni Urbes, plerosquè in iis conversiones excitaret, Terracina, quæ ab Alphonso Rege Aragonum Eugenio Quarto, dum Gallicas partes tuebatur, erepta fuerat, & à Ferdinando ad duo lustra Vicariatus nomine retenta, illius jugum excussit, Pontificiumque nomen imploravit. Laudibus extulit Pontifex Terracinensium facinus, commendavitque Campaniæ Præsidem, qui Terracinam Ecclesiastico præsidio munierat, atquè hæc ad Antonium Piccolominæum Nepotem, qui aliquibus Eccle-

Ecclesiasticis copiis cum imperio præerat, scripsit. Quidquid subventionis dari posse Terracinensibus vide, ne prætermittas; perniciosum enim esset Civitatem illam in manibus hostium devenire, quod futurum cognoscimus, nisi Arx celeritèr recuperetur, scribimus Regi, ut tradi illam faciat, veremur, ne lentè id agat, eoque argumento plures ad Ferdinandum litteras dedit, ac primum demulcere ipsum conatus, professus est, nulla ratione ad defectionem Terracinenses à se pellectos. Testamur, inquit, Deum, charissime Fili, nos nil tale anteà præsensisse, nec opinatos esse Terracinenses ad hoc deventuros, mira eorum fuit voluntas, mira deliberatio nulla instigatione impulsæ. Cum verò Arx à Præfecto Aragonio adhùc teneretur, illum Pius monuit, ut Arcem ipsam, quam Ferdinandi nomine præsidio instructam servabat Pontificii exercitus Duci traderet. Tùm Ferdinando gravissima argumenta attulit, ob quæ Ecclesiasticæ ditioni Terracinæ Arcem restitui interesset, cum maximè ad Gallos potiùs desciscere, quàm ad ejus redire imperium Terracinen. decrevissent.

PIUS PAPA SECUNDUS.

Ferdinando Regi.

CHarissime Fili &c. credimus nota esse tuæ Serenitati, quę apud Terracinam sunt gesta, Civitas sponte sua clamavit Ecclesiam, Viceregem tuum, & Castellani filium conprehendit, causam allegans, quod per eos præsenserat locum illum vendi debere. Timet ex hoc motu te offendisse, propptereaque reditum ad tuam Serenitatem tutum sibi non putat. Hoc dixerat Rectori nostro Campaniæ, hoc nobis per oratorem suum exponi fecerunt asserentes passuros se priùs omnia extrema, quam mutationem propositi. Adjecerunt quoque, si eos nollemus, inventuros se Dominum, qui curam sui suscipiat. Est in ea Civitate Rector prædictus, quem invocant; omnes ad nos inclinant; Arx contra populum stat munita præsidio Marconis Comitis. Re in hunc modum pendente quantum periculi immineat plenè debes cognoscere. Si viderint Terracinenses expugnationem Arcis toto posse non aggredi, ad hostes divertent, qui poterunt, q[illegible]d quantum rebus tuis, & nostris conducat, obscurum non est. Noli

li committere, ut scandalum Ecclesiæ fiat, unaque opera nos, & tu Civitatem illam perdamus. Expeditiùs judicamus, ut statim mandes Arcem tradi nostro Rectori, & ita facias prò statu amborum rogamus. Quidquid in mora sinistri accidet tibi soli imputabitur, neque erit pænitentiæ locus; Arce verò per nos recepta nihil tua Serenitas perdit; Ea tibi commoditas manet, quæ priùs; omnia nostra salutem tuam operantur, nec minus prò te, quam prò nobis deditio petitur; nil medium in hac re est, aut nostri futuri sunt Terracinenses aut Gallorum, tui esse nolunt; Nos melestissimum haberemus, & ingratæ mentis indicium, si quæ nostra sunt, malles ad hostes, quam ad protectores tuos redire procrastinando, & deficiendo; Vidisti quid in Castilione acciderit? Dat. Senis X. Septembris.

De Terracina recepta etiam fecit certiorem Franciscum Sfortiam Ducem Mediolani Pius, nec ampliùs illius Cives Ferdinando posse subiici, ne Romanæ Ecclesiæ clientes, qui ad ejus opem confugerant prodere videretur. Leniri tamen tot rationibus Ferdinandus non potuit, acerboque ferens animo Terracinam ad veterem, & justum Dominum reversam Marconii Comitem ad eam recuperandam, diripiendamque immisit. Inita pugna non sine damno pulsæ sunt Ferdinandi copiæ virtute Pazagliæ, qui fessis Terracinensibus opportuno subsidio venit, quibus visis Præfectus Aragonius incolumitatem pactus eidem Ecclesiæ Arcem restituit. Hæc Odericus Raynaldus tomo antedicto, reliqua, quę tàm sub Eugenio Quarto, quàm sub Pio II. evenere Terracinen. recole in lib. primo cap. 12. Successit autem Pio II. Paulus Papa II., qui Anno primo sui Pontif. confirmavit Terracinensibus electionem Judicis Civitatis Terracinæ ab ipsis factam per Breve tenoris sequentis.

Foris.

Dilectis filiis novem Officialibus, & Communi Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

PAULUS PAPA II.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

VIdimus litteras, quas ad nos dedistis significantes nobis quemadmodùm ad Judicatus officium istius nostræ Ci-

vi-

vitatis Terracinæ elegiſtis dilectum filium Angelum de Paupernis legis peritum Tiburtin. prò futuro ſemeſtri inchoando in Kal. Februarii proximè futuri, & ſupplicantes ut illum confirmare dignaremur. Unde nos ſupplicationibus hujuſmodi veſtris inclinati, conſiderantesque de integritate, & probitate dicti Angeli, & quod ea, quæ ſibi commiſſa fuerunt benè, & laudabilitèr exequitur. Eum ad officium Judicatus hujuſmodi dumtaxat, & ſine alicujus alteriùs officii exercitio prædicto ſemeſtri inchoando, ut præfertur, ac ut ſequitur finiendo cum ſalario emolumentis, honoribus, & oneribus conſuetis confirmamus, & tenore præſentium deputamus; mandantes vobis, ut dictum Angelum ad hujuſmodi Judicatus officium conſtituto tempore recipiatis, & admittatis, eique conſueto ſalario congruis temporibus reſpondeatis. Dat. Romæ apud S. Petrum ſub annulo piſcatoris die 28. Januarii 1465. Pontif. noſtri Anno primo.

Anno autem quinto ſui regiminis commendat eiſdem Terracinen. Ductorem gentium armigerarum Sanctę Romanę Eccleſię hybernaturum apud Terracinam.

En litteræ ſequentes in forma Brevis à Paulo ſecundo Terracinen. datæ.

Foris.

Dilectis filii Officialibus, & Communi Civitatis noſtræ Terracinæ.

Intus.

PAULUS PAPA II.

Dilecti Filii ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

VEniet ad vos dilectus filius Julianus de Caſtro novo gentium noſtrarum armigerarum, & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Ductor cum gentibus ſuis ibidem hybernaturus. Quare mandamus vobis, ut eum benignè recipiatis, & opera ſua, ac fide utamini, quem bonum virum, & fidum experientia eſſe dicimus, necnon eidem de manſione, & ſtraminibus, proùt conſuetum, eſt de reliquis verò prò competenti pretio provideatis, & provideri faciatis, ac in omnibus ſuis negotiis eidem favorabiles vos exhibeatis. Ita quod nobis ab hoc veniatis commendandi.

di.Dat.Romę apud S.Marcum sub annulo piscatoris die 12.Octobris 1468.Pontif.nostri Anno quinto.

Plura scripsit Terracinensibus Alexander Papa Sextus, uti docent ejus litteræ in forma Brevis datæ eisdem, quas eruimus ex Archivio Terracinen.,& sunt tenoris hujusmodi.

Foris.

Dilectis Filiis novem Officialibus,& Communitati Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

FIdei, & devotionis sinceritas, quam erga nos, & S. R. E. statum geritis promereri videtur, ut petitionibus vestris quantum cum Deo licet, libentèr annuamus. Hinc est, quod nos omnia, & singulas statuta, & privilegia, ac immunitates, exemptiones, concessiones, gratias, & indulta per Romanos Pontifices prædecessores nostros vobis concessas, seù concessa, quatenùs justa, & rationabilia, & in usu sint, & contrà libertatem Ecclesiasticam non tendant, tenore præsentium approbamus, & Apostolica auctoritate confirmamus, proùt hactenùs laudabilitèr observata fuerunt. Prætereà volumus, ut Castellanus majoris Arcis Terracin. teneatur sua impensa custodiri facere Arcem Pesculi montani nuncupatam, quodquè tàm Civibus, quàm externis illinc transeuntibus aliquod Datium,seù Pedagium extorquere non præsumat, quin imò jurare debeat se Datium, seù Pedagium à nemine exacturum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 12. Septembris 1492.Pontificatus nostri Anno primo.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Prioribus, & Communi Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam Benedictionem.

PEr litteras vestras, quas nupèr accepimus significatis nobis vos desiderare intelligere voluntatem nostram qualitèr agere habeatis cum gentibus Christianissimi Regis Francorum, si istac transire contingeret, subjungendo vos tanquàm devotos, & fideles nostros paratos esse omni nutui, & voluntati nostræ etiam usque ad amissionem propriæ vitæ obtemperare prò nostro, & S.R.E. statu. Laudamus, & commendamus summopere fidem, sinceritatem, & constantiam vestram, & valdè nobis gratum fuit, quod comprobaverimus nostrum de vestra fide conceptum.

Quamobrem cum modo præfatus Christianissimus Rex bonam nobiscum concordiam, & unionem fecerit; & tanquam devotus, & Catholicus filius noster nobis personalitèr obedientiam præstiterit; volumus, quod si gentes suæ transire voluerint, eas amicabilitèr recipiatis, & de victualibus, aliisque necessariis prò convenienti pretio, & de mansionibus etiam provideatis; easque cum omni benevolentia, & humanitate pertractetis; Nàm Majestas sua ordinavit, quod gentes suæ benè, & amicabilitèr se vobiscum habeant. In brevi enim nos significabimus vobis apertiùs, & specialiùs per Nuntium, & litteras nostras, quid per vos fieri deliberaverimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 24. Januarii 1495. Pontificatus nostri Anno tertio.

B. Floridus.

Eodem anno post paucos dies, quid acturi essent Terracinenses super antedicto negotio per litteras in forma Brevis transmissas eisdem declarat Pontifex prælibatus ità.

Foris.

Dilectis Filiis novem Officialibus, & Communi Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

PEr Venerabilem Fratrem Episcopum vestrum Terracinen. accepimus litteras vestras, per quas, & per relationem Fraternitatis suæ accepimus fidem, & devotionem vestram ergà nos,& Sanctam Sedem Apostolicam cum quæratis à nobis intelligere voluntatem, & intentionem nostram quonam modo gerere vos debeatis cum gentibus Christianissimi Francorum Regis, ac etiam cum aliis asserendo vos promptos,paratosque esse etiam ad sanguinis vestri effusionem mandatis, & ordinationibus nostris obtemperare. Laudamus, & probamus summoperè ipsam devotionem vestram, & quia agitis, sicut bonos, atquè devotos subditos decet.Intentio quidem,& voluntas nostra est juxtà conventiones, & capitula inter præfatum Christianissimum Regem, & nos initas, ut erga Majestatem suam, & ejus gentes cum omni humanitate, & offitiositate vos exhibeatis, & pertractetis cavendo, & advertendo vos ab aliis gentibus, ne decipiamini, & indè detrimentum sentiatis, confidimus quidem in præfato Francorum Rege Christianissimo cum prò ejus virtute, & catholico animo, tùm etiam quoniam ità nobis promisit, quod vos, & res vestras bene, amicabiliterquè pertractare faciet. Datum Romę apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 16. Febr. 1495. Pontificatus nostri Anno tertio.

Per hæc eadem tempora idem Pontifex misit Terracinen. Nuncium à secretis Nicolaum Broet, qui forsitan ea, quæ à bonis Consiliis erant, eisdem persuasit, uti colligitur ex litteris sequentibus.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Prioribus, & Communi Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

REfert vobis nonnulla de comissione nostra dilectus filius Nicolaus Broet Canonicus Ilerden. familiaris,& Commissarius noster. Quare volumus, & vobis harum serie mandamus, ut eidem plenam, & indubiam fidem adhibeatis. Dat.Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die 19. Januarii 1497. Pontif.nostri Anno tertio.

Alexandro Sexto adhùc regnante intrà Arcem tribunal audientiæ præter consuetudinem tenere ausus est Gubernator Civitatis Terracinæ, cum itaque hac super re recursum ad Summum Pontificem habuissent Terracinenses in forma Brevis litteras infrascriptas transmisit.

Foris.

Dilectis Filiis Gubernatori,& Castellano Civitatis nostræ Terracinæ,& ejus Locumtenenti.

Intus.

ALEXANDER PAPA VI.

Dilecti filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUm querela nobis nupèr exponi fecerunt dilecti filii Cōmunitas, & homines Civitatis nostræ Terracinæ; quod vos nulla habita ratione privilegiorum à Sede Apost.eis concessorum,& per nos confirmatorum,& laudabilis eorum,& hactenus observatę consuetudinis Tribunal Audientię vestræ intrà Arcem tenetis,& ibi jus redditis,& totam Potestatis d.Civitatis jurisdictionem vobis usurpatis primas causas audiendo,& transgrediendo ad libitum vestrorū formam statutorum suorū in ipsorū grave damnum, gravamen, & præjudicium: Proin nobis humilitèr supplicari curarunt, ut eis desupèr de oportuno remedio providere

Hh 2 digna-

dignaremur. Nos igitur, quibus id valdè displicuit hujusmodi supplicationibus inclinati: Vobis expresse præcipiendo mandamus, ut deinceps Tribunal Audientiæ vestrę extrà Arcem, ut consuevit in dicta Civitate tenere, & jus reddere in iis dumtaxat, quæ ad officium Gubernatoris pertinent, debeatis, nec in primis causis, aut aliis ad officium Potestatis pertinentibus vos intromittatis, sed privilegia, & statuta prædicta inconcusse servetis; aliàs ità providebimus, ut privilegia Apostolica, & mandata nostra ità negligere, non rectè fecisse, cognoscatis. Hoc autem Breve, postquam per vos lectum fuerit eidem Communitati restitui volumus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 3. Februarii 1502. Pontificatus nostri Anno decimo.

Quibus flammis, quove dissidiarum civilium incendio sub hoc Pontifice exarserint Terracinenses, vide lib. 1. cap. 13. hujus operis. Cæterum, quænam fuerint capitula, & conventiones initæ inter Alexandrum VI., & Christianissimum Regem Francorum de quibus faciunt mentionem litterę superiores, omninò me pręterit. Quippe qui, ut ait Odericus Raynaldus tomo 19. ad annum 1495. » Carolus quatuor Arces nimirum Terracinam Civitatem veterem, Viterbium; Spoletumque extorquebat à Gallis retinendas, donec ipse Neapoli abscessisset, cujusvis atque injuriæ Alexandro illatæ causa sociale fædus ad infringendam Gallicam potentiam initum sit. Prædictum Regem credo fuisse Carolum Octavum Regem Francorum, qui, ut idem Raynaldus tradit, morbidum potius Ecclesiæ Caput tolerare voluit, nempè Alexandrum VI. qui à quibusdam Cardinalibus exagitabatur, quam cum Ecclesiæ discrimine amputare, timebat enim, ne schisma in sede Apostolica oriretur, unde concilium illud, de quo præfatus Raynaldus eodem tomo ad annum 1495. » hac super re celebratum est.

Cessit fatis Alexander Sextus, post cujus è vita discessum Pontificali honore in Ecclesia Romana sublimatus est Pius Papa Tertius, qui brevi lucis usura fruens in hac omnium suprema dignitate dies sex, & viginti exegit, & Terracinensibus paulo post quam ad solum Pontificium fuit evectus hujusmodi litteras dedit.

Faris.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus
Civitatis nostræ Terracine.

Intus.

PIUS PAPA III.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

Cupientes ut in Domino nostro gentibus militaribus charissimi in Christo filii nostri Francorum Regis Christianissimi tutum, & commodum iter præstetur, vobis mandamus, ut ipsis gentibus non modo liberum, & expeditum transitum præbeatis, sed etiam de oportunis victualibus, ac hospitiis provideatis prò convenienti, & honesto pretio sicuti tempore Papæ Alexandri prædecessoris nostri factum est. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 24. Septembris 1503. Pontif. nostri Anno primo.

Post Pium III. brevissimum Pontificem ascendit Apostolatus apicem Julius Papa II., qui non semel litteris Apostolicis Terracinenses honoravit; inter alias, de quibus lib. superiore cap. 14. ex Archivio Terracinæ infrascriptas egero, & sunt tenoris sequentis.

Foris.

Dilectis Filiis Syndico, & Officialibus
Civitatis nostræ Terracinæ.

Intus.

JULIUS PAPA II.

Dilecti filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

Nupèr nobis exponi fecistis, quod nonnulli exteri homines in Cives vestros recepti privilegiis, & immunitatibus, quibus alii nativi Cives, & habitatores Civitatis prædictę etiam quoad pascua gaudent, frui, gaudereque volunt, licet in eadem Civitate neque habitent, neque residentiam faciant, quę res si toleratur in grave damnum, & præjudicium Communitatis vestræ vergeret, & proindè nobis humilitèr supplicari curastis, ut

ut dignaremur super his opportuno adesse remedio. Cum æquum non videatur eos, qui solo nomine Cives sunt, & onera Universitatis vestræ pro tempore incumbentia nec subiere, nec subeant hujusmodi immunitatibus,& privilegiis gaudere. Nos igitur premissa primo affectu considerantes hujusmodi supplicationibus inclinati præsentium tenore decernimus, quod Cives non originarii, & in Civitate vestra non habitantes actualitèr,& illius onera subeuntes privilegiis, & immunitatibus antedictis posthac gaudere nec debeant,nec possint in contrario facientibus non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 8.Julii 1510.Pontif.nostri Anno septimo.

Foris.

Dilectis Filiis Syndico, Officialibus,& Communi Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

JULIUS PAPA II.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

EX vestris oratoribus intelleximus, quod ji, quibus cura eligendi Potestates, & Judices vestros prò tempore est commissa, plerumque utilitatem Reipublicæ non respiciunt, sed privatis affectibus indulgentes homines minùs utiles, atque idoneos ad dicta officia eligunt. Quocirca vestris in hac parte supplicationibus inclinati omnes electiones Potestatum, & Judicum hactenùs præter formam statutorum vestrorum factas, exceptis illis,quæ per nos confirmatę fuerunt prę́sentium tenore cassamus, & revocamus, pariterque decernimus, quod deinceps Potestates, & Judices vestri prò tempore juxtà formam statutorum vestrorum elligi debeant, qui juris doctores existant, vel sint jure periti. Et qui secus fecerint pænam quingentorum ducatorum Cameræ Apostolicæ applicandorum ipso facto prò qualibet vice incurrant. Dat.Romę apud S.Petrum sub annulo Piscatoris die 15. Junii 1511. Pontificatus nostri Anno octavo. Sigismundus.

Idem Pontifex erat Bononiæ, cumque intellexisset Cives Terracinenses ad insolita onera à Dohaneriis suis compelli, illico, ut eos à dictis eximeret molestiis, Cardinali Almę Urbis Legato in hanc sententiam scripsit.

Foris.

Foris.

Dilecto Filio nostro tit. S. Susannæ Presbytero Card. Agennen. nostro, & Apostolicæ Sedis in Alma Urbe Legato, & secundum carnem Nepoti.

Intus.

JULIUS PAPA II.

Dilecte Fili noster salutem, & Apostolicam benedictionem.

INdulsimus superioribus mensibus dilectis filiis Syndico, & Communitati Civitatis nostræ Terracinen., in qua Salaria Provinciæ residere consuevit, & residet, ut per Dohanerios nostros ad accipiendum Sal alitèr, quam hactenus fuerit consuetum, cogi nec deberent, nec possent, prout ex Brevis nostri exemplo præsentibus introcluso intelliges. Nuper autem ex querela Syndici, & Communitatis prædictæ accepimus, quod Dohanerii prędicti nulla habita ratione indulti prędicti aut honoris mei Cōmunitatem eandem, & ejus homines ad insolita onera compellere non desistunt; Ejusq; rei gratia plerosq; homines Civitatis prædictæ etiam ad Almam Urbem nostrã grassiam deferentes ceperunt; eosq, nonnisi datis fidejussoribus relaxarunt, & graviora eis minãtur vigore quarundam repręsaliarũ ob hoc ad instantiam Conductorum ipsorum per Clericos Cameræ concessarum. Quocircà nos attendentes indultum nostrum hujusmodi magna æquitate, & ratione fuisse concessum. Ac proindè volentes illud inviolabiliter observari circumspectioni tuæ committimus, ut Conductores antedictos nostra auctoritate moneas, & si id facere recusaverint per censuras Ecclesiasticas, & alia opportuna remedia cogas, ut fidejussores hujusmodi liberent, nullamque molestiam hominibus dictæ Civitatis ob causam prædictam inferre audeant. Non obstantibus repræsaliis antedictis, ac si in taxis per ipsos Clericos eis datis Terracinen. in majori summa, quam sit consuetum, descripti essent cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Bononiæ sub annulo Piscatoris die 13. Octobris 1510. Pontificatus nostri Anno septimo.

CAP.

CAP. IX.

SUb Leone Decimo immediato Julii II. successore in deterius rivere cæperant Anxurates, & à veteris status amplitudine declinantes novas, atque insolitas experiri calamitates, de quibus, ne actum agam, inspice libri superioris cap. 14. in calce, & principio; modo enim præstat reliquas ejusdem Pontificis litteras in forma Brevis Terracinensibus datas afferre, quæ sic habent.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus
Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

LEO PAPA X.

Dilecti filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

EXponi nupèr fecistis quod alias fel. rec. Alexander Papa Sextus prædecessor noster tempore suæ assumptionis ad Apostolatus apicem inter cætera per suas in forma brevis litteras declaravit, quod Custos Arcis magnæ Terracinen. Arcem parvam nuncupatam Pesculum montanum, quæ alias impensis vestris custodiebatur per dictum Castellanum ejus impensis custodiri deberet, & nihil à vobis, vel ab aliquo alio transeunte aliquod pedagium exigeret, aliasque, & alia fecit, proùt in dictis litteris, quarum tenores præsentibus prò expressis haberi volumus, pleniùs dicitur contineri. Quare pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut dictas litteras de benignitate Apostolica approbare, & confirmare dignaremur.

Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati litteras Alexandri prædecessoris nostri hujusmodi, ac proùt illas concernunt omnia, & singula in eis contenta quoad custodiam Arcis prædictæ, & quoad solutionem dictæ Arcis, & solutionem pedagii hujusmodi attento, quod dicta Arx per unum solum, & superveniente necessitate per duos custodes custodiri soleat Apostolica auctoritate per præsentes approbamus, & confirmamus ità, & talitèr quod Castellani Arcis magnę prò tempore existentes ante introi-

iñtroitum ipsius Arcis cum juramento teneantur præsentes litteras nostras observare, & illis in aliquo non contravenire non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac statutis, & consuetudinibus dictæ Civitatis, cęterisquè contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 20. Decembris 1514. Pontificatus nostri Anno secundo.

Nimium fortasse apud Castellanos Terracinenses inoleverat prava consuetudo exigendi pedagium à transeuntibus per portam Pesculi montani, unde prefatus Leo Anno tertio sui Pontificatus sub dat. 24. Maii per litteras ejusdem ferè tenoris, ac sunt superiores iterum hoc prohibuit, quas nos brevitatis ergo omittimus. Cæterum cum idem Pontifex rescisset Sylvam Maritimæ Terracinen. plurima damna pati ab inconsultò cędentibus ligna, sequentibus litteris Apostolicis tantis incommodis obviam ivit.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati Civitatis nostræ Terracinæ.

Intus.

L E O P A P A X.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

EXponi nobis nuper fecistis, quod Civitas ista singulis annis non mediocres fructus, & proventus ex sylva de Maritima nuncupata ad dictam Civitatem spectanti, & pertinenti percipere solet, & exin à non paucis gravaminibus, & oneribus, quæ sæpè numero ipsam Civitatem, seù illius homines tàm prò nostris, quàm suis publicis necessitatibus impositis, ac imponendis subire quandoquè oportet, sese relevat, & insuper cum in ea singulis annis copiosissimus porcorum numerus ad pingue faciendum retineri, & ad Curiam nostram postmodùm deduci soleat, magni quidem tum Curiæ, tum Civitatis prædictaturum interest, quod sylva hujusmodi manuteneatur, & conservetur. Verum cum à nonnullis annis citrà passim sylva hujusmodi cędi ad paucos annos ad nihilum reducetur, supplicari nobis humi-

litèr fecistis, ut in præmissis opportunè providere ex benignitate Apostolica dignaremur.

Nos itaque tàm Civitatis, quàm Curiæ predictarum indemnitati providere volentes Universis, & singulis personis cujuscumque status, gradus, ordinis, & conditionis, aut præeminentiæ existen., tàm foren. quàm Civibus, & Comitativis ejusdem Civitatis auctoritate Apostolica tenore præsentium sub excommunicationis, & ducentorum ducatorum auri de Camera eidem Cameræ applican. eo ipso, quo non obtemperatum fuerit, incurrendis pœnis mandamus quatenus de cætero postquam præsentes litteræ per loca publica, & consueta dictæ Civitatis per præconem intimatæ, & publicatæ fuerint nullo modo, & sub aliquo prætextu, & occasione aliquod genus lignorum grossorum, ac fructum ferentium in dicta sylva, præterquam ligna ad usum ædificiorum in Civitate, & Comitatu dictæ Civitatis tantùm, & fabricandum, seù instruendum naves absque vestra expressa licentia incidere audeant, vel præsumant; mandantes sub ejsdem pœnis Gubernatoribus, & cæteris officialibus dictæ Civitatis quatenùs præsentes nostras per loca publica, & consueta publicari, & postmodum inviolabilitèr observari faciant, & procurent, contraque inobedientes, ac incidentes ad executionem dictæ pœnæ pecuniarię omninò procedere debeant constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cęterisq; contrariis non obstantibus quibuscumque. Dat. Romę apud S.Petrum sub annulo piscatoris die 24. . . . . . Pontif. nostri Anno septimo.

Adrianus Sextus Leonem Quintum excepit, qui anno primo sui Pontificatus omnia privilegia, indulta, & immunitates à Summis Pontificibus Terracinæ, ejusque Civibus concessa confirmavit, ab horum tamen communione excludit Cives non originarios, & eos, qui actu Terracinam non incolunt: en ejus Breve.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Syndico, Officialibus, & Communitati Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

ADRIANUS PAPA VI.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

FIdei, & devotionis vestræ constantia inducimur, ut propitii erga vos simus, & liberales. Idcircò omnia statuta vestra, ordinationes, & reformationes, quatenùs justa, & rationabilia sint, & contra Ecclesiasticam libertatem non tendant, indulta, gratias immunitates, ac privilegia à Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris vestræ Communitati concessa, & in specie fel.rec.Julii II. prædecessoris nostri, quo cavetur, quod Cives non originarii, nec actu habitantes in Civitate vestra, & qui nomine tantum sunt Cives, & onera prò tempore incumbentia non subeunt, privilegiis, gratiis, & immunitatibus vestris non gaudeant, nec frui possint ullo tempore in futurum, quatenùs in viridi sint observantia, harum tenore approbamus, & confirmamus contrariis non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud S.Petrum sub annulo piscatoris die 14.Martii 1523.Pontif. nostri Anno primo.

Post obitum Adriani Sexti Pontificios honores consecutus est Clemens Papa Septimus. Hic quoque ad petitionem Terracinensium statuta Civitatis, & privilegia, atque indulta eisdem à Romanis Pontificibus concessa approbavit confirmando per Breve tenoris sequentis.

Foris.

Dilectis Filiis Syndico, & Officialibus Civitatis nostræ Terracinæ.

Intus.

CLEMENS PAPA VII.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

INducit nos fidei vestræ constantia, ac devotio, quam ergà statum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ gerere comprobamini, ut

vestras petitiones gratiosè exaudiamus, ac ea vobis concedamus, quæ commoditatibus vestris fore conspicimus opportuna. Nos itaque Romauorum Pontificum prædecessorum nostrorum, quantum nobis ex alto conceditur, vestigiis inhærere volentes humilibus in hac parte vestris supplicationibus inclinati omnia, & singula statuta vestra ordinationes, & reformationes, necnon privilegia, gratias concessiones immunitates, & indulta vobis, & Communitati vestrę per dictos prædecessores nostros prò tempore concessas, & concessa, quatenùs justa, & rationabilia, ac in usu sint, & contra libertatem Ecclesiasticam, & Camerę Apostolicæ non tendant tenore præsentium appobamus, & confirmamus, supplemusque omnes, & singulos tàm juris, quàm facti defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem, illaque perpetuę firmitatis robur obtinere, & inviolabilitèr ab omnibus, & singulis observari debere volumus, & decernimus in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 10. Januarii 1524. Pontif. nostri Anno primo.

Prætereà idem Pontifex favore Terracinensium post cursum unius ferè anni has alias in forma Brevis, seù privilegii litteras expedivit.

CLEMENS PAPA VII.

Universis, & singulis præsentes inspecturis salutem, & Apostolicam benedictionem.

PRò parte dilectorum filiorum Communitatis, & hominum Civitatis nostræ Terracinæ nobis expositum fuit, quod cum temporibus præteritis ad instantiam diversarum personarũ contrà Communitatem, & homines dictæ Civitatis prò causa, seù facto quarundam particularium personarum ejusdem plures represaliæ per aliquos Barones, Communitates, seù Potestates, aut alios locorum etiam Urbis Officiales concessæ fuerint: sæpè contingit, quod etiam qui culpam, seù causam non dederunt pluribus in locis, & ipsi, & eorum bona, atquè animalia arrestata fuerunt: Et rursùs formidandum est, ne alii homines prò represaliis tàm concessis, quàm concedendis arrestentur, vel alias molestentur in eorum maximum præjudicium. Quare prò eadem

parte

parte nobis supplicatum extitit, ut eis in præmissis opportunum adhibere remedium dignaremur. Nos itaque nolentes quemquam ex facto alterius molestari Universis, & singulis Baricellis, Capitaneis, Marescallis, Officialibus, & executoribus, ac ceteris publicis, & privatis personis sub excommunicationis, ac trecentorum ducatorum auri ipso facto Cameræ Apostolicæ applicandorum, & per quemlibet contravenientem incurrendorum pęnis mandamus, ne in posterum occasione quarumcumque represaliarum ad cujusvis instantiam per supradictos concessarum ad cujusvis instantiam per supradictos concessarum contrà Communitatem, & homines dictæ Civitatis, ac res, & bona, & animalia ipsorum, nisi prò interesse Cameræ, vel ob expresè denegatam justitiam, & tunc per Cameram Apostolicam tantum concessarum, seù concedendarum prò causa, & facto particularium personarum dictæ Civitatis, & in ea habitantium, dictam Communitatem, ejusquè homines, res, & bona, atque animalia ullo modo arrestare, molestare, vel alias inquietare præsumant. Et nihilominùs dilectis filiis nostris Legatis Provinciarum, eorumq; Vicelegatis, & Locumtenentibus, Baronibus, Domicellis, necnon Præsidibus Cameræ Apostolicæ in virtute Sanctæ Obedientiæ Gubernatoribus verò, Communitatibus, & aliis personis sub dictis pęnis pecuniariis mandamus, & inhibemus, ne dictas represalias, nisi ut præfertur, contrà Communitatem, & homines dictæ Civitatis, ac illorum res, & bona, & animalia committere, seù relaxare debeant, decernentes ex nunc irritum, & inane quidquid secùs agi, attentarive contigerit præmissis, cæterisquè non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 17. Novembris 1525. Pontificatus nostri Anno secundo.

Paulus Papa Tertius, qui prænominato Clementi immediatè successit, statuta Terracinensium, ac quoquè privilegia, & indulta eisdem per Summos Pontifices concessa dignatus est confirmare per Breve, cujus tenor talis est.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus Civitatis nostræ Terracinæ.

Intus.

PAULUS PAPA III.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

INducti fide, ac devotione vestra erga nos, & hanc Sanctam Sedem, ac vestris precibus per Oratores vestros ad nos destinatos nobis humilitèr porrectis inclinati omnia, & singula vestra statuta, & reformationes, quatenùs licita, & honesta, & Sacris Canonibus non contraria sint, necnon privilegia, facultates, & indulta vobis per quoscumquè Romanos Pontifices prædecessores nostros, & per litteras in forma Brevis concessa, proùt hactenùs laudabilitèr observata fuerunt auctoritate Apostolica tenore præsentium approbamus, & confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cęterisquè contrariis quibuscumque. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die 3. Decembris 1534. Pontif. nostri Anno primo.

Anno verò sui Pontificatus secundo idem Paulus III. quasdam represalias contrà Terracinenses concessas irritas facit, ac penitùs abrogat per Breve tenoris hujusmodi.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus nostræ Civitatis Terracinæ.

Intus.

PAULUS PAPA III.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

EXponi nobis fecistis, quod licet vos taxas equorum per vos Camerę Aostolicę debitas, quas in reparationem vestræ Arcis convertere tenebamini partim in ipsius Arcis, partim in murorum vestrorum reparationem metu Piratarum infideliũ, qui vestra littora continuè excurrebant, converteritis, & ultrà illas

illas etiam alias quamplures pecunias de vestris propriis exposueritis; tamen dilecti filii Præsidentes, & Clerici Cameræ Apolicę represalias contrà vos prò eo quod sicut tenebamini omnes dictas taxas in reparationem dictę Arcis non converteritis, concesserunt. Quamobrem vos propterea indebitè gravatos sentientes ad nos recursum habuistis, & nihilominùs compositione cum generali Thesaurario nostro facta summam centum scutorum auri de sol. nunc, & in pręsenti nobis solvere, necnon alios centum scutos similes intrà biennium à Dat. pręsentium computandum in reparationem dictę Arcis efficacitèr convertere promisistis. Unde nobis humilitèr supplicari curastis, ut represalias hujusmodi revocare, vestręquè quieti in pręmissis consulere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur pręmissis attentis, & vestris hujusmodi precibus inclinati represalias pędictas cassamus, & annullamus, vosque illarum in vigore ex dicta causa ulteriùs molestari non posse decernimus. Inhibentes omnibus executoribus Almę Urbis, & extrà eam, pręsertim Piperni, & aliarum nostrarum Civitatum, ac Terrarum Campanię, & Maritimæ, ne vos ulteriùs occasione præmissa realitèr, vel personalitèr molestare præsumant, contrariis non obstantibus quibuscumque; Volumus autem quod nihilominùs interim, & postea continuè taxas prædictas Cameræ Apostolicæ, ut priùs solvere teneamini,& nisi dictos centum scutos in reparationem ipsius Arcis intra dictum biennium effectualiter exposueritis, ac exposuisse eidem Thesaurario probaveritis, tunc ad exponen. ducentos scutos similes intra mensem post dictum biennium illico sequentem,sitis astricti. Dat. Romę apud S.Marcum sub annulo piscatoris die ultima Junii 1536.Pontif. nostri Anno secundo.

Obtinuit post Paulum III. supremum Catholicæ Ecclesiæ regimen Julius Papa Tertius, qui ad hoc ut alveum fluminis expurgare, & mænia Urbis reparare possent Terracinenses, eisdem quandam pecunię summam Camerę Apostolicę debitam remisit, uti constat ex Brevi tenoris sequentis.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Commmitati Civitatis nostrę Terracinę.

Intus.

JULIUS PAPA III.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUpientes salubritati aeris istius Civitatis nostræ Terracinæ, ac illius adversus hostiles impetus securitati opportunè consulere, vestris in hac parte supplicationibus, inclinati vobis, ad hoc ut alveum fluminis istac decurrentis purgare, & aquas putridas istarum partium per illum expurgationè hujusmodi demissiorem factum in mare derivare, ac territorium vestrum desiccare possitis, sicquè aer istic salubrior fiat, vosque mœnia dictæ Civitatis, quæ ob eorum vetustatem ruinam minantur reficere, & reparare valeatis quinque scuta monetæ, quæ nobis, Camerę nostræ Apostolicæ singulo quoque mense prò focolinis, ut ajunt, solvitis in expurgationem alvei, & dictarum aquarum derivationem, & non alios usus convertenda ad quinque annos à die præstitæ per vos infrascriptæ cautionis computandos dumtaxat Apostolica auctoritate per pręsentes gratiosè remittimus, & donamus.

Ac insuper ducenta scuta similia decem Juliis prò quolibet scuto computatis vobis ex proventibus maleficiorum, & confiscationum Provinciæ nostræ Campaniæ, & Maritimæ per illius Thesaurarium annuatim persolvenda, & per vos in refectionem, & reparationem mænium hujusmodi convertenda ad eosdem quinque annos, ut præfertur, computandos dicta auctoritate concedimus, & assignamus mandantes dilecto filio nostro Joanni Baptistæ tit. S. Clementis Presb. Cardinali moderno, & prò tempore existenti nostro, & Sedis Apostolicæ in dicta Provincia Legato, ejusque Vicelegato, ac præfato Thesaurario, ut remissionem, donationem, concessionem, & assignationem nostras prædictas inviolabilitèr observent, & debitæ executioni demandent, ac ab aliis observari faciant, ipsequè Thesaurarius vobis ducenta scuta prædicta ex proventibus maleficiorum, & confiscationem hujusmodi quot annis persolvat: non obstantibus constitutioni-

bus,

bus, & ordinationibus Apoſtolicis, ac ipſius Provinciæ etiam juramento, confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis ſtatutis, conſuetudinibus, privilegiis quoque indultis, & litteris Apoſtolicis eiſdem Provinciæ, Legato, Vicelegato, & Theſaurario, ac quibuſvis aliis ſub quibuſcumque tenoribus, & formis, ac cum quibuſvis claſulis, & decretis motu proprio, aut alias quomodolibet conceſſis, ac etiam iteratis vicibus approbatis, & innovatis; quibus omnibus illorum tenores præſentibus prò expreſſis habentes hac vice dumtaxat ſpecialitèr, & expreſsè derogamus, cęteriſque contrariis quibuſcumque. Volumus autem quod remiſſio; donatio, conceſſio, & aſſignatio, ac litteræ veſtræ hujuſmodi nonniſi poſtquam vos de quinque ſingulo menſe in purgationem, & derivationem, ac ducentis ſcutis prædictis quolibet anno in refectionem, & reparationem mænium hujuſmodi realitèr, & cum effectu exponendis idoneam cautionem in Camera Apoſtolica, vel in partibus in manibus ipſius Legati, vel Vicelegati pręſtiteritis effectum ſortiantur aliquem, aut habeant.

Quodque de illis ſic, ut præfertur, expoſitis computum in eadem Camera quolibet anno reddere teneamini. Dat. Romę apud S. Petrum ſub annulo Piſcatoris die 7. Januarii 1554. Pontif. noſtri Anno quarto ſub Paulo Papa Quarto mirum quantum afflicti fuere Terracinenſes, ab Albenſi enim Duce vi armorum capti agrorum, villarumque vaſtationem, & ſuburbiorum demolitionem tutioris muniminis ſpecie, ut cuique hinc accedenti intueri licet, perpeſſi ſunt, & quod deplorabilius extitit, annis ſanè non paucis ob aeris gravitatem, & crebram morborum popularium graſſationem extremas penè calamitates experti ab omnibus deſpici, conculcarique cęperunt; at de his ne acta agam, & ſcripta reponam vide lib. 1. cap. 15. hujus operis. Cęterum mirum eſſe non debet, ſi B. Pius Quintus ex 800. ſcutorum juxtà taxam ſolvendorum à Communi Terracinen. Cameræ Apoſtolicæ quot annis motu proprio, & propriæ manus ſubſcriptione remiſerit Terracinenſibus 400., ſciebat enim pauperiem, & calamitates, in quas illi inciderant, id quod liquido patet ex litteris ejuſdem in Archivio præfatæ Urbis ſervatis. Has verò confirmavit Cardinalis Vitellotius S.R.E. Camerarius ità.

Vitellotius miseratione Divina S.Mariæ in Via lata Diaconus Cardinalis Vitellius S.R.E. Camerarius.

Dilectis nobis in Christo Communitati, & hominibus Civitatis Terracinæ salutem in Domino sempiternam.

NUper nobis in Camera Apostolica prò parte vestra exhibita, & præsentata fuit cedula motus proprii Sanctissimi Domini Nostri Pii Papæ Quinti manu Suæ Sanctitatis, ut apparet signata, quam nos cum ea, qua decuit reverentia recepimus hujusmodi sub tenore, videlicet Pius Papa Quintus motu proprio &c. Nuper sicut accepimus Dilecti Filii Communitas, & homines Civitatis nostræ Terracinæ servatis de jure servandis, ac citatis Fisco nostro, & impositionum Generalium exactoribus in plena Camera Apostolica cognita eorum paupertate, & personarum ob aeris intemperiem diminutione, ut de mille focularibus ad centum in circa redacta reperiatur, ac statu, plurimis, & diversis exemptionum privilegiis eidem Civitati, & Communitati per prædecessores nostros concessis,& aliis urgentissimis de causis ex generali decreto ab ipsa Camera, & dilectis filiis illius Præsidentibus, & Clericis, ut de taxa octigentorum scutorum aureorum singulis annis per eamdem Communitatem, & homines illius prò triennali subsidio eidem Cameræ solvi solitorum, & de præterito eidem Cameræ Apostolicæ debitorum nullatenùs molestentur, pro futuro verò tempore ad medietatem tantum dictorum octingentorum scutorū similium, & sic ad quadringenta Communitas ipsa, illiusquè homines obligati remanerent,proùt in his Cameralibus desuper expeditis latiùs dicitur contineri, ipsaquè Communitas præmissa prò illorum subsistentia firmiori nostro, & Apostolicæ Sedis patrocinio, & munimine roborari desiderat. Nos quorum semper animus, & voluntas fuit, & est nostros subditos ultrà vires, & facultates minimè gravare, quin immò eos à gravaminibus quantum possumus liberare; prò comperto habentes prædictam nostram Civitatem ad tantam paupertatem redactam esse, ut vix suis modicis facultatibus,& laboribus se sustentare possit, ipsamque Civitatem in frontispitio maris, & confinibus Regni existere, ut semper in ætate maximè ob Turcarum infideliumque timorem exactissimè vigilias maximo tædio,

tædio, & ſubditorum noſtrorum diſpendio die, noctequè intus, & extrà Civitatem ipſam facere cogantur, ac propterea eis in præmiſſis annuere, ac eos ſpecialis gratiæ favore proſequi volentes motu ſimili &c. reductionem, remiſſionem, & defalcationem reſpectivè præfatæ Communitati, illiuſque hominibus, ut ſupra factam,& conceſſam, ac Camerales litteras præfatas, omniaque, & ſingula præmiſſa, ac in litteris hujuſmodi contenta, & inde ſecuta quæcumque ex certa ſcientia auctoritate Apoſtolica tenore præſentium confirmamus, & approbamus, ac illis perpetuò, & inviolabilis firmitatis robur adiicimus, omneſque, & ſingulos tàm juris, quàm facti defectus, ſi qui forſan intervenerint in eiſdem ſupplemus, & potiori prò dictæ Communitatis, & illius hominum cauthela decretum Camerale, ut præmittitur, obtentum, & litteras prædictas denuò ità ut Communitas, & homines prædicti à ſolutione dictorum 800. ſcutorum prò dicto ſubſidio hùc uſque debitorum abſoluti, liberati ſint, & prò futuro tempore ad ſolutionem quadrigentorum ſcutorum ſimilium prò dicto ſubſidio ex dictis octingentis ſcutis debitis perpetuò dicto ſubſidio triennali durante dumtaxat remaneant, decernimus, & declaramus, & nihilominùs dicta ſcuta octingenta, quæ pro dicto ſubſidio ſolvere tenebantur ad dicta quadringenta ſcuta annuatim reducimus, & reſtringimus mandantes propterea moderno, & prò tempore exiſtenti noſtro, & S.R.E. Camerario; ac ejuſdem Cameræ Præſidentibus, & Clericis quatenùs præſentem noſtrum motum proprium, ſeù litteras deſuper conficiendas in eadem Camera admittant, & admitti mandent, ac faciant litteras patentes, & alias ſcripturas deſuper opportunas decernant, & eandem Civitatem, & Communitatem præſenti noſtra voluntate, & reductione uti, frui, & gaudere liberè, & ſine contradictione faciant; nec permittant eos à quoquam præſertim dicti ſubſidii deputatis Commiſſariis quomodolibet moleſtari, contradictores quoslibet per cenſuras Eccleſiaſticas,& pecuniarias pænas appellatione poſtpoſita compeſcendo &c. Datum Romæ in Camera Apoſtolica die 24. Martii 1568.Pontif.Sanctiſſimi in Chriſto Patris,& D.N.D.Pii PP.Quinti Anno ejus tertio.

Hic ſubſcripſerunt quinque Clerici Cameræ Apoſtolicæ, quos, ſicut litteras ad inſtar inhibitionis, expeditas, & alias litteras directas Exactoribus, & Commiſſariis Cameræ Apoſtolicę

ſub dat. an.1566.,& Anno primo Pontif.Pii Papæ V., ne nimium longi eſſemus, tranſcribere omiſimus; harum exemplar appetentibus ſatisfacere poterunt curioſiores; quoniam ſervantur originalitèr in Archivio Terracinen. Poſt felicem B.Pii Quinti ex hac mortali vita diſceſſum triplici corona inſignitum caput extulit in Vaticano Gregorius XIII. Hic quoque antiqua Summorum Pontificum Terracinenſibus conceſſa, & gabellam veterem, ac vectigal paſſus fluminis Legulæ confirmavit per litteras Apoſtolicas in hunc modum exaratas.

Foris.

Dilectis Filiis Communitati, & hominibus Civitatis noſtræ Terracinæ.

Intus.

GREGORIUS PAPA II.

Dilecti Filii ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

FIdes, & devotio, quas erga nos, & Romanam geritis Eccleſiam nos inducunt, ut petitiones veſtras quantum cum Deo poſſumus ad exauditionis gratiam admittamus, & his, quæ à Romanis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris vobis conceſſa ſunt, & approbata, quo firmiùs ſubſiſtant libenter, cum à nobis petitur, noſtræ etiam auctoritatis robur adiiciamus.

Hinc eſt, quod nos dilectorum filiorum Bernardini Cozigliæ Syndici veſtri,& Dioniſii de Ciotis utriuſque juris Doctoris oratorum veſtrorum, quos nuper ad nos miſiſtis ſupplicationibus inclinati privilegia, gratias, & exemptiones à Romanis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris vobis dudum conceſſa, necnon ſtatuta, & conſuetudines veſtræ Civitatis, quatenùs ſint in uſu, & contra libertatem Eccleſiaſticam non tendant Apoſtolica auctoritate tenore præſentium approbamus, & confirmamus, ac illis perpetuæ, & inviolabilis firmitatis robur adiicimus.

Necnon vobis, ut in futurum vectigal, ſeù gabellam veterem, ac gabellam, & vectigal paſſus fluminis Legulæ, quatenùs ſitis in quaſi poſſeſſione eas exigendi eiſdem modo, & forma, quibus hactenùs à vobis exactæ fuerunt, & exiguntur, exigere liberè, & licitè valeatis, auctoritate, & tenore præmiſſis concedimus,

mus,& indulgemus. Sicque per quoscumq; Judices,& Comissarios quavis auctoritate fungentes sublata eis, & eorum cuilibet quavis alitèr judicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate judicari,ac diffiniri debere, & si secùs super his à quoquam quavis auctoritate scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari irritum, & inane decernimus. Quocirca Venerabili Fratri Episcopo Terracinen., seù ejus Vicario Generali in Spiritualibus, & dilecto filio Curiæ causarum Cameræ Apostolicæ Generali Auditori per præsentes mandamus quatenùs ipsi vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seù alios præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque ubi, & quando opus fuerit,ac quoties pro parte vestra fuerint requisiti solennitèr publicantes, ac illis in præmissis efficacius defensionis præsidio assistentes faciant auctoritate nostra litteras præsentes, & in eis contenta quæcumque firmitèr observari; Vosque illis pacificè frui,& gaudere; Non permittentes vos desuper per quoscumque quomodolibet indebite molestari, contradictores quoslibet, & rebelles per censuras, & pœnas Ecclesiasticas, aliaque oportuna juris remedia appellatione postposita compescendo, censurasque ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc si opus fuerit auxillum brachii sæcularis.

Non obstantibus fel. rec. Bonifacii Papæ VIII. de una, & Concilii generalis de duabus dictis dummodo ultra tres,quis vigore præsentium ad judicium non trahatur, ac quibusvis aliis constitutionibus,& ordinationibus Apostolicis contrariis quibuscumque. Aut si aliquibus communitèr, vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum, quod interdici,suspendi, vel excorcari non possint per litteras Apostolicas non facientes plenam, & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Dat.Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris die 11. Augusti 1572.Pontif.nostri Anno primo.

Sequenti Anno idem Pontifex nonnulla nunciare fecit Terracin., quę tamen non explicat in litteris sequentis tenoris.

Foris.

Foris.

Dilectis Filiis Prioribus, ac Communitati, & hominibus Civitatis nostræ Terracinen.

Intus.

GREGORIUS PAPA XIII.

Dilecti Filii salutem, & Apostolicam benedictionem.

Veniunt istuc mandato nostro Venerabilis Frater Franciscus Episcopus vester Terracinen., & dilectus filius nobilis Vir Adrianus Ballionus Domicellus Perusin., quibus commisimus, ut nonnulla vobis nostro nomine referat. Volumus igitur, ac vobis mandamus, ut eisdem plenam, & indubitatam fidem omninò habeatis, ac si nos ipsi coram vos alloqueremur. Dat. Romę apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 7. Decembris 1573. Pontif. nostri Anno secundo.

Eodem Anno præfatus Gregorius sequestro apposito redditus, & introitus Civitatis Terracinen. curę, atque administrationi Illustrissimi, & Reverentissimi Thesaurarii Generalis demandavit animo construendi novam Urbem in Monte S. Angeli, ubi aer salubrior esse videtur, id quod confirmavit Sixtus PP. Quintus immediatus successor ejusdem, sicuti ostendimus lib. primo cap. 15. Quin immò prædictus Sixtus præter Civitatis renovationem paludum quoque Pomptinarum, exiccationem, & novum portum efficere meditatus est; unde ad urgendum tantum opus præsentia Majestatis Suæ Terracinam accessit; verum paulò post morte præoccupatus cuncta reliquit imperfecta, & præmeditatum facinus infausto rerum eventu omnium cupiditatem delusit. Posthæc autem tempora delitescunt acta Terracinensium, & obmutuere Scriptores adeò ut in rerum natura non ampliùs existere videantur Anxurates; nec mirum, quoniam silvescente Civitate in Vicis, & plateis Terracinę loco hominum nonnisi urticæ, sambuci, urceolares, & alia id genus spectabantur, etenim Populo, familiis, virisque conspicuis exhausti, opibus depauperati, ac denudati omnibus bonis, in maximis miseriis immersi jacuere ferè usque ad extremum sæculi superioris, quando vires iterum assumere, inculta excolere, & à pelago calamitatum, emergentes respirare cæperunt, & modo semper in melius procedere sperant aspi-

aspirante clementi aura Clementissimi, ac Sanctissimi Domini Nostri Divina Providentia Clementis Papæ XI., qui prostratis subditis oculos suæ immensæ miserationis adiiciens, & manus quoque eximiæ benignitatis, ac munificentiæ porrigens, ut repararet corruentia Terracinensium Templa, statumque suæ Civitatis agnosceret, motu proprio, & solius Numinis afflatu Divino Visitatorem Apostolicum jam usque ab anno superiore propere emisit. Exultarunt audita incomparabili electione Præsulis delegati Terracinenses,& omnes Terracinen. Ecclesiæ consecratæ gentes pręgestient,quoniā ambient subiici gubernio tàm insignis Sanctimonia,ac probitate Viri:Harum cumulatissimum testimonium exhibent ejusdem optimæ, & integerrimæ operationes, quæ ob oculos omnium illuxerunt. Plura autem possem de Terracinen. effari, quia verò mihi nec librorum copia, nec tempus suppetunt, hæc dixisse sufficiat, neque moveat lectorem, ubi causor ætatem, ubi causor litterarum inopiam, aut medicas affero curas, quandoquidem ob istas causas Romana Archivia non adii, neque Vaticanos Codices pervolui, aut curiosè, accuratequè exploravi Annales Ecclesiæ, sed dumtaxat ea, quæ notatu digna se nobis obtulerunt, excerpens, & una consarciens in hanc formam redegi, ut nempè possit posteritas majori cum laude, si quæ innodavimus, explicare.

CAP. X.

De Familiis, ac Viris Conspicuis Civitatis Terracinæ.

ARduam rem aggredior,immò impossibilem,si omnes conspicuos Viros,ac Illustres Familias, quæ Terracinę jam inde ab ejusdem exordio floruerunt, velim recensere, cum nullus auctor de eisdem egerit expresè, & omnis illarum memoria temporum injuria, scriptorumquè defectu interierit, adeò ut ex tot millibus, quæ per tot sęculorum curriculos ad summum virtutis, nobilitatisque fastigium emersere, vix unam invenies apud Scriptores, & hoc nonnisi post natum mundi Reparatorem, quando Italia hominibus historicis efflorescere cępit, & Civitas Terracina Romano Imperio subjecta eidem obnoxia servire coacta est. Ceterum nihil memorabile supra hos temporis terminos de

de viris eximiis, ac familiis hujus Urbis amplissimis nobis occurrit, & tamen credibile est, ultrà hos ævi limites Terracinam copiosiores viros, ac familias Illustres numerasse, præsertim verò cum Volscorum Caput, & Metropolis erat, ac finitimis oppidis, & locis dominata est. Qui enim in animum inducere possumus, aut nos credulos præbere dicenti, Terracinam Urbem vetustissimam longè ante Imperii Romani initia conditam, atque jam indè à suis primis Natalibus Oscorum, Volscorumquè Metropolim deprædicatam eas tantum paucas familias, hominesque conspicuos, quorum hic mentionem faciam, protulisse? Porrò quamplurimos peperit, illa Heroes, quamplurimas quoquè domos splendidissimas enumeravit, & facta egregia quamplurimorum Civium Terracinen. audivit. Verum cuncta ob scriptorum veterum inopiam in tenebris ignorantiæ obvoluta, sepultaque jacent; Unde ea, quæ in medium producimus, nihil aliud sunt, nisi spolia temporis devastatoris ab ejusdem non intellecta voracitate elapsa; at ne longius progrediar; maneat, me tantum agere, sermonemque habere de iis omnibus, quorum notitia sub nostras oculatas manus devenit. Inter conspicuas itaque hujus Civitatis familias primas tenet familia de Priscis, seù Priscorum, unde Helvidus Priscus inclytæ virtutis Heros, de quo Tac. lib. 4. histor. Ex eadem stirpe alios quoque Viros egregios emanasse credimus, nam Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconen. Dialog. 7. pag. 216. duo numismata Oscæ Civitatis Hispaniæ affert, quorum unum habet ex uno latere faciem cujusdam juvenis barbati cum his litteris. Osca; ex alio adsunt instrumenta Pontificalia cum his aliis litteris Dom. Cos. Iter. Imp., Alterum verò numisma ex uno latere inscripta habet hæc verba C. Cęsar. Aug. Germ. P. M. Tr. Pot. Cos. cum imagine Caligulæ lauro coronati; ex alio autem habet hominem equo insidentem, quem inveniri, ait, in nonnullis aliis numism. cum verbis istis C. Tarracina P. Prisco. Hic Vir, & sub equo VV. Osca: deindè verò gens consularis Gabinia originem traxit Gabiniana, unde Geminius Gabinianus extitit, de quo ità Sabellicus lib. 3. Æneid. Marium curandi corporis specie in littus expositum sublatis repentè anchoris solum destituunt nautæ. Ille ubi se proditum vidit, omni spe abjectâ jacuit nonnihil in nudo littore elinguis inde ad se rediens resumpto animo per palustria loca ad tugurium senis pervenit, à quo

quo in proximam scrobem demissus, calamoquè, & palustri herba instratus vix quiescere cęperat, cum advenientium fremitus, & vox senis tumultuosè excepti à venientibus ejus aures perculit, quo ille metu perculsus abjectis vestibus in altã se immersit paludẽ. Mox hinc ab iis, qui ex Terracina à Gabiniano missi fuerunt extractus Minturnensibus necandus traditur. Inter has paritèr suum sibi vendicat locũ familia Clælia, de qua Valerius Max. lib. 8. cap. 1. inquit; cum parricidii causam duo Fratres Clælii dicerent splendido loco Terracinæ nati, quorum Pater T. Clælius in cubiculo quiescens, filiis altero lecto cubantibus erat interemptus; neque aut servus quisquam, aut liber inveniretur, ad quem suspicio cædis pertineret: hoc uno nomine absoluti sunt, quia judicibus planum factum est illos aperto ostio inventos esse dormientes. Somnus innoxię securitatis certissimus index miseris opem tulit. Judicatum est enim rerum naturam non recipere, ut occiso patre supra vulnera, & cruorẽ ejus quietem capere potuerint: Et Cic. prò Sex. Roscio Amerino idem narrans dicit. Non ita multis ante annis, ajunt, T. Clælium quendam Terracinensem hominem non obscurum cum cænatus cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis isset, inventum esse manè jugulatum cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret, id ætatis autem duo filii propter cubantes, ne sensisse quidem dicerent, nomina filiorum de parricidio delata sunt. Quid poterat suspiciosum neutrum ne sensisse? ausum autem esse quenquam se in id conclave committere eo potissimùm tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui, & sentire, & defendere facile possent? Erat porrò nemo, in quem ea suspicio conveniret, tamen cum planum judicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; judicio absoluti adolescentes, & suspicione liberati sunt, nemo enim putabat quemquam esse, qui cum omnia divina, atque humana jura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset; propterea quod qui tantum facinus commiserunt non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. Insuper in harum numero collocanda est Gens Vibia, unde Lucius Vibius Architectus, cujus nomen Terracinæ insculptum in lapide medium Turrione murorum Posterlii versus viam Romanam componente legitur ita L. Vibius, à Vibiæ gentis stir-

pe originem duxit familia Pansarum, quippe in denario gentis Pansarum altera parte videtur persona ludis Cerealibus conveniens, in altera Jovis imago sine barba cum hac inscriptione C. Vibius C. F. Jovis [prò Juppiter] Anxur, uti refert Porphyrius in Horat. ex codice vetustissimo, & ex eo Jacobus Dalecampius in notis Plinii. Ex eadem gente Vibia oriunda fuit familia Vara, seù Varorum à cujus dominio ager ille Terracinæ proximus ubi plura Sanctorum Martyrum corpora, sepulta, & inventa sunt, & ubi erat Ecclesia vetustissima titulo S. Mariæ in Varano, Varanus dictus est, licet corruptè modicum Veranus legatur apud Surium tomo 6. die prima Novembris. Demum à Terracina originem suam agnoscit Familia Alia, Cata Pæta, unde Alia lex, de qua Cic. lib. primo epist. 13. ad Attium. Lurco tribunus plebis, qui magistratum simul cum lege Alia iniit, solutus est & Alia, & Fusia; & lib. 1. quæst. Tuscul. ait egregie cordatus homo Catus Alius Sextus. Sextum autem Alium Pætum, Catum Consulem, & Censorem fuisse docet Steph. Pighius lib. 11. annal. Roman. Ejus reperiuntur affabre facti denarii in hac ædilitate cusi forsitan ex multatitio argento, quorum inscriptio est. Sex. Alius Q. F. Catus ad Cur. ex S. C. habet in una facie Jovis Anxuris caput, in alia fulminiferam Aquilam. Nummi picturam, Lector, videre poteris in Goltzianis Fastis accomodatam consulatui ejusdem Sex. Alii Pæti, ait idem Stephanus Pighius tom. 2. annal. Rom. Qui nummi videntur ortum suæ gentis, ac stirpis indicare nomen habentis à Pompeis Campaniæ oppido, quo usque se propagavit familia Alia, & ubi natus videtur Claudius ille Pompejanus, qui ad consortium Imperii vocatus delitias Terracinen. à suis proavis conditas Imperio Romano prætulit. De Claudio Pompejano ità Alius Spartianus in Didio Juliano. Julianus convocato Senatu, quæsitisque sententiis, quid facto opus esset certi nihil comperit è Senatu, sed posteà sponte sua gladiatores Capuæ jussit armari per Lollianum Titianum, & Claudium Pompejanum è Terracinensi ad participatum evocavit, quod & gener Imperatoris fuisset, & diù militibus præfuisset, sed hoc ille recusavit senem se, & debilem luminibus respondens; de eodem Julius Capitolinus ait cum ad eum (scilicet Pertinacem) Claudius Pompejanus gener Marci Aurelii venisset, casumque commodi lacrymasset, eum hostatus est Pertinax, ut Imperium su-

sumeret, sed ille recusavit. Hæ autem familiæ fere omnes supra, aut circa tempora Nativitatis Domini floruerunt, infrà enim Sęculum nostræ reparatæ salutis usque ad millesimum haud quidquam de iis reperies, quandoquidem trium Sæculorum decursu ante Magnum Constantinum ea maxima deteriorum Cęsarum fuit cura, ut antiquas familias extinguerent, & nomina ipsa penitùs abolerent, ità ut paucæ admodum regnante Trajano Imp. superessent; Cum verò post Honorii Imp. tempora occupassent Italiam Gothi, Longobardi, Heruli, Saraceni, Germanicæque gentes regnante in Latio barbarie, quid pejus contigerit familiis illustribus per loca Status Ecclesiastici dispersis infelici sanè memoria apud Historicos proditum est. Quę itaquè post millesimum æræ Christianæ enituerunt è Terracina, & nobis innotescunt, haud multæ sunt considerata amplitudine priscæ Civitatis. Inter pręcipuas autem familias, dum monumenta veteris Archivii Terracinen. percurrerem, obviam venit gens de Alferiis, de Archis, de Bellis, de Balaxiis, de Bruno, de Carrara, de Cane, de Columna, de Ceccano, de Bulzola, de Bulgaminis, de Paulo, de Pisce, de Pisis, de Girardis, de Graffis, de Gristoldis, de Guiddone, de Gaytanis, de Petro, de Riccardis, de Ferragutis, de Viola, de Vecchis, de Raynaldo, de Saviolis, de Monte, de Barone, dę Ventre, de Loffridis, de Romanis, de Stephanis, ac de Jardinis; ex quibus plures conspicui, & sapientes viri per diversa tempora assumpti sunt ad officia nobilia hujus Communitatis, aut etiam Ecclesiæ majoris ejusdem Communitatis, aut extant adhùc pręclara indicia eorundem nobilitatis, & gloriæ: Horum nonnullos mihi liceat delibare, ne candidus Lector verba me dare opinetur; Siquidem Consules Terracinenses erant Anno 1205. Dominus Nicolaus Bulzola, & Dominus Joannes de Monte, Anno vero 1260. Dominus Petrus Graffus, & Dominus Nicolaus Gristoldus; mirum quantum insudavit ann. 1347. Christopharus de Archis, ut componeret Cives suos cum Comite Fundorum; Joannes Venter de Pusterulis pluries adhibitus est à Communi Terracinen. in gravissimis expediendis negotiis. Extat adhùc in Territorio Terracinen. Turris nomine de Ferragutis ad memoriam, & gloriam illius antiquæ stirpis, necnon & Tenuta dicta Carrara, quæ olim spectabat ad Gentem de Carrara, modo degentem Soræ, quo hinc abiit; multi Abbates numerantur apud monumen-

Ll 2 ta

ta Terracinen. domus de Girardis; plures verò Canonici, & Archipresbyteri familię de Bruno; progeniem de Romanis illustrem fuisse arguunt onera, quibus subjacet Conventus S. Francisci Ord. Min. Conventual. in celebrandis Sacris qualibet hebdomada. Præfatis tamen omnibus nobilitate pręcellere visæ sunt familię de Aczo, de Valeriis, de Berardo, de Davinis, de Lando, de Balena, de Ramatiis, de Comitibus, de Calamita, de Frajapanibus, de Sanguineo, de Rosa, ac de Peruntis, atque alię, quę temporum injuria exciderunt, aut nobis ob modicam rerum historicarum doctrinam non innotuere. Cęterum hę recens enumeratę domus ad distinctionem aliarum semper nobilitatis titulo insigniuntur in actis antiquis Terracinen. Hinc sępè memorantur in publicis instrumentis ejusdem Civitatis nobiles viri Joannes, & Gregorius de Aczo, aliique conspicui homines de gente Valeria; item nobiles viri Petrus, Matthęus, Silvianus, Philippus, Matthia, & Nicolaus de Berardo; necnon Laurentius, Benedictus, Quillelmus, & Rogerius Joannis Davini, alias Dayni. Ex familia de Balena se offerunt Nobiles Viri Joannes, Matthæus, Rogerius, Petrignanus, Nicolaus, Gregorius, Philippus, Benedictus, & Riccardus de Balena; Ex gente de Lando Nicolaus, & Antonius Mariæ de Lando, necnon Frater Nicolaus Jacobus, & Bonaventura Landus tres Sacræ Theologiæ Patres, ac tria Ord. Min. Conventual. ornamenta eruperunt: Occurrunt ex domo de Ramatiis Nobiles Viri Joannes, Antonius, & Cæsarius Romatius; ex progenie de Comitibus Nobiles Viri Petrus, & Jordanus de Comitibus. Extulit Gens Calamita Nobiles Viros Boetium, Joannem Paulum, Galitiam, Pandulphum, & Oddonem Calamitam; Genus autem de Sanguineo Petrum, ac plures Oddones de Sanguineo Frajap. domus edidit Jacobum, Sabam, Carolum, Nicolaum, & Oddonem Frajapan., aliosque.

Super omnes sanè eminuit familia Rosa, ac de Peruntis, quę in varios distinctè ramos totam ferè Civitatem Sanguinis propagatione occupabant; Hinc admodùm frequens fit de illis mentio apud monumenta vetustatis Terracinen., & copiosissimi recensentur ex eisdem præclari nominis Viri. De His vide Bullam Bonificii VIII. relat. lib. 1. cap. 9., & instrumentum pacis initę sub Alexandro VI. positum lib. eodem cap. 13., & si ad manus venire

po-

poteſt, librum ſtatutorum ſæpefatæ Civitatis Terracinæ. Potentiſſima verò omnium, ac nobiliſſima extitit familia de Piruntis, ſeù de Peruntis, alias de Pirontis, ſeù de Perontis (ità enim legitur in antiquis notis) utpote quæ plures ex ſua Domo purpuras, pluresque mitras exire vidit, & ab aliis ſupradictis bellorum civilium turbine exagitata, ſola cunctis inſultibus ſemper reſtitit declarans ſe ſupra omnem invidiam, ac virtute, & opibus nemini eſſe ſecundam. Reperiuntur in teſtimonium nobilitatis hujus gentis litteræ in forma Brevis datæ ab Alexandro III. Caſtellano Arcis Aquæ Putridæ quibus præcipit, ut inducat in poſſeſſionem quarundam Terrarum ſub ſua Caſtellania exiſtentium Petrum Joannem, & Paulum de Pirontis Cives Terracinen. Nobiles Viros, & anteceſſores Eminentiſſimi Cardinalis Jordanis de Piruntis, ſunt autem præfatæ litteræ tenoris ſequentis.

Caſtellano Roccæ Aquæ Putridæ.

Cum nos dilectis filiis Nobilibus Viris Petro Joanni, & Paulo Pirontis fratribus Civibus Terracinen., eorumque hæredibus Terras ſitas in Territorio Roccæ Aquæ Putridæ decem quartaria ſementis, ſicut aſſeritis, capientis, & quas etiam iidem Fratres ex conceſſione tua ad præſens tenent, & poſſident de gratia conceſſerimus ſpeciali volentes, quod ſi prædicta Rocca imminente neceſſitate defenſione contra inimicos Eccleſiæ indiguerit iidem Virum Baliſtarium armis neceſſariis decenter munitum Caſtellano ipſius Roccæ ſervitio ſub propriis ſumptibus moratuſum &c. ideoquè mandamus quatenùs eoſdem Nobiles, vel Procuratorem ipſorum eorum nomine in prædictarum Terrarum poſſeſſionem inducas, & tenearis inductos contradictores &c. Dat. Laterani XI. Kal. Decembris Anno primo.

Patet itaque ex dictis præclariſſimam familiam de Peruntis floruiſſe Terracinæ jam inde à tempore Alexandri Papæ III., ex qua plures Cardinales, Epiſcopi, Prælati, equites templarii, & aliarum inſignium militiarum eruperunt; quo autem modo exciderit poſt Alexandri Sexti regimen ſatis exploratum eſt; ſiquidem per hæc tempora aſſiduis ſimultatibus, & diſcordiis civilibus defatigatæ nobiles familiæ Terracinen. alio tranſmigrarunt, & ſicut progenies de Pirontis Neapolim ſe contulit, aliaſque ejuſdem Regni Urbes habitatione occupavit, ità aliæ alio abierunt. Hinc P. Fr. Sixtus Maria Pirontus Neapolitanus Ord. Prædicato-

catorum haud degener à suis majoribus ob virtutum merita anno 1666. ab Alexandro VII. Episcopus Sarnensis electus omnibus charus obiit anno 1673., uti refert P.Fr. Jo: Michael Cavalius Ord.Prædic.tomo primo sui eruditissimi operis. Ferunt nonnulli quandam nobilem juvenem hujus gentis matrimonio collocatam fuisse familiæ de Cicerone Frusinati, & ex hac desiisse genus Pirontinum; verum quidquid sit de hujus rei veritate in medio relinquimus; nam ulteriùs progredi operæ est. Constat etiam ex monumentis antiquitatis prænobilem familiam de Rosa Terracinæ floruisse sub Innocentio III. usque ad Alexandrum VI., & ultrà, atque ex ea plures Episcopos, Prælatos, Equites templarios, & aliorum illustrium ordinum prodiisse ferunt. Erat autem arbor hujus inclytæ gentis divaricata in duos præcipuos ramos, quorum unus viros armis, belloquè conspicuos exhibebat, alter verò homines ejusdem stirpis pace, litterisque præclaros ostentabat. Hi sex rosas albas, illi sex rubras prò stemmate elevarunt, & domos distinctas habuerunt, etenim pro gente Rosa belligera Ædes erant propè Episcopium in foro S.Cęsarii, ubi adhùc surgit superbiens in altum Turris; prò altera juris eruditis conspicua erat Palatium post Ecclesiam Cathedralem existens,& modo spectans ad perillustrem familiam de Matera, ubi usque ad præsentem diem conspicitur stemma cum duodecim rosis sex albis, sex verò rubris; quod ex eo processit, quia cum dictæ familiæ unius arboris propagines à propinquitate generis temporis diuturnitate discessissent, iterum per solemne matrimonium sanguinis cognatione deficiente conjunctæ sunt.

Quantum vero se propagaverat in pręlibata Civitatè Soboles celeberrima de Rosa, vel ex hoc intelligi potest, cum enim anno 1414. die 19. mensis Novembris Joanna Secunda Hungariæ Jerusalem, & Siciliæ Regina per Indultum speciale remisisset delicta patrata in personis, & rebus quondam Antonii Perunti militis, Joannis ejus filii legitimi, & naturalis, & Joannis ejus nepotis naturalis interfectorum, & revocasset ab exilio multos tanti facinoris participes inter alios nominantur Petrucius Rosa, Calmus Rosa, Calmus Cæsaris Rosæ, Antonius Riccardi Rosæ, Antonius Ciccarelli Rosæ, Joannes Rosa, Joannes alter Rosa, Cola Rosa frater Superioris Petrucii Rosæ, Jacobus Balena, Nicolaus Balena, Petrus Pisis, Matthęus Pisis, Matthęus Pirun-

Piruntus, Joannes Frajapan., Blasius Frajapan., Cola Frajapan., Troylus Frajapan., aliique.

At quamvis ità aucta redundaret hæc domus, nunc ut fert humana conditio Terracinæ extincta jacet, & quod pejus est, nos præterit, an vigeat in Regno Siciliæ, quo facta secessione una cum aliis multis abiit. Nonnulli addunt prædictis gentem conspicuam de Passagenis, de qua fit mentio in scrutinio canonizationis S. Thomæ Aquinatis ita. Boetius Passagenus de Terracenis habitator Fundanus cum existens in platea podagra subitò in pedibus prægravaretur, rediit adjutus ab aliis in domum suam, ubi cum gravatus dolore vovisset, sepulchrum dicti Sancti, quam citiùs posset visitare, subito pia Sancti intercessione divina virtute curatus est; Prætereà familiam Tarracinam Neapoli, alibique florentem ex hac Civitate originem duxisse ferunt; ex ea autem plures illustres Viri prodiere, quos inter numeratur Paulus Terracinus Episcopus Calvensis, & Martinus Tarracinus Episcopus Bisinianensis; quin immo in lib. de familiis Nobil. Siciliç legitur, quomodo Florella Tarracina nupserit Grimaldeæ domui, & ibidem cap. de familia Castro habetur quidam dictus Consalvus Anxures, qui forsitan ex Anxure Urbe antiquissima oriundus erat; etenim improbabile non est, plures familias amplissimas ob civiles dissensiones, aut tyrannorum Principum vexationes, vel alia de causa hinc alio transmigrasse, id, quod accidisse scimus postremis sæculis domui de Carrara, de Riccardis, de Bosa, de Piruntis, aliisque, quæ novissime Terracinæ florebant. Ex earum verò transmigratione adeò defloruit status florentissimus, & splendissimus hujus Civitatis, ut inopia nobilium familiarum adhuc marcescens quam maxima sentiat, atque percipiat in dies detrimenta. Et hæc satis de familiis Terracinen. conspicuis: superest modo, ut etiam aliquid de Viris illustribus ejusdem Urbis degustemus, at quia nobis neque librorum copia, neque tempus ulterius inquirendi suppetunt, & ne in posteritatis dedecus reliquorum indagandorum gloriam omnem prçvertam, de his paucis infrascriptis Lector benevolus contentus vivat, & me amore prosequi non desinat.

Chirocrates.

Chirocrates de Terracina Architectus celeberrimus tribus sui elaboratissimi operis libris totius Orbis magnifica ædificia,

cia, molesque sumptuosissimas complexus est; ait Petrus Sebastianus Civis Romanus in suo Catalogo Virorum illustrium Italiæ. Chirocratem itaque Terracinen. fuisse asserit præfatus auctor, quo autem tempore vixerit, non insinuat: Eusebius verò in sua Chron. docet ipsum floruisse Ann. mundi 3676. post Romam conditam 461.

Helvidius Priscus.

Helvidius Priscus è Municipio Terracinę Cluvio patre, qui ordinem Primipili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit; non ut plerique ut nomine magnifico segne otium velaret; sed quo firmior adversus fortuita Remp. capesseret, doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona, quæ honesta, mala tantum, quæ turpia; potentiam, nobilitatem, cæterasque extra animum neque bonis, neque malis annumerant. Quęstorius adhuc à Pęto Thrasea gener adscitus è moribus soceri nihil æque, ac libertatem hausit, Civis, Senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitę officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus mentus. Erant, quibus appetentior famæ videretur; quando etiam sapientibus cupido glorię novissima exuitur. Lege Tacitum lib. 4. Histor. Probus quoque Grammaticus, Priscus, inquit, post damnationem Thraseæ soceri sui interdicta sibi Italia Apolloniam concessit, sed post interfectum Neronem, sub quo Quæstor Achajam administravit, restitutus à Galba, non alitèr quam liberæ Civitatis statu egit. Idem postea Vespasianum in studio libertatis offendit, ut putaret id optante Clodio pristinum statum libertatis posse revocare, quo nomine reus, ac præter spem absolutus, est, ait Carolus Stephanus, quem videris. Insupèr cum Vespasianum Imp. cura restituendi Capitolium incessisset, in hujus operis facinore idem Priscus à Tacito lib. eodem paulò post celebratur ità. Tum Helvidius Priscus prætor, præeunte Plauto Eliano Pontifice, lustrata bove, taurisque area, & super cespitem redditis extis Jovem, Junonem Minervam, Præsidesque imperis Deos precatus uti cæpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul cæteri Magistratus, & Sacerdotes, & Senatus, & eques, & magna pars populi studio, lætitiaque connixi saxum ingens traxere.

Ser-

Sergius Galba.

Sergius Galba Imperator M. Valerio Messala, Cn. Lentulo Coss. natus est 9. Kal. Januarii in Villa colli supposita propè Terracinam sinistrorsum Fundos petentibus, adoptatus à noverca sua Livii nomen, & Ocellare cognomen assumpsit mutato prænomine; nam Livium mox prò Sergio usque ad tempus Imperii usurpavit. Constat, Augustum puero adhuc salutanti se inter æquales apprehensa subucula dixisse; & tu fili ad Imperium nostrum nascitor, ait Svetonius in ejus vita. Eum inter viros conspicuos Terracinen. retulimus, quoniam meritò hic laudari potest Terracina, cujus vel ipsa rura produxerunt Terrarum Orbi Imperatores. Extant adhùc propè dictam Civitatem ejusdem magnificæ Villæ cadaverosa vestigia, in quibus observantur nonnullæ subterraneæ artefactę cavitates, quamobrem vulgò vocant [le Grotte di Cesare.] Fundani in suo Territorio Sergium natum esse jactitant, sed cum ille origine Romanus natales suos sortitus sit propè Terracinam, quæ distat à Fundis decem milliaribus, nescio quo modo id dicere audeant.

Gabinius Cęparius.

Gabinius Cęparius de Terracina Consul, & Senator Romanus fuit, si credimus Comment. Salustii, Romanoque exercitui cum Imperio præfuit, aliasque nobiles Provincias Romanæ Reipublicæ nomine obiit, verum gloriam tantis laboribus partam, sibique à suis Majoribus devolutam fędere illo nefario conjurationis sub Catilina denigravit, qua de re Salust. in bello Catilin. sed clariùs Sabellicus lib. 5. Æneid. 6. scribit. Volturnius ab initio de itinere appellatus alia, atque alia assimulare conatus, posteà quam rem vidit in aperto esse publica fide accepta, ut neque de eorum, quæ adversus Remp. facta essent, sibi fraudi foret quidquid de conjuratione compertum habuit ordine patefecit, factique sunt Volturnii indicio rei Gabinius Cęparius Terracinensis, P. Antronius, L. Varguntejus, ac plerique alii, quorum stirpem considerans Lucius Florus lib. 4. cap. 1. exclamat; quæ familiæ? quæ Senatus insignia?

Pandulphus Calamita.

Pandulphus Calamita Nobilis Terracinensis cum adhùc juvenis præclaræ, generosæque indolis Clericus esset, magnaque de se promitteret obegregias animi dotes, Notarius Eminentissi-

mi Cardinalis Jordanis de Ceccano, cui satis superque notus erat, adscitur, à quo plura sperabat inclytus adolescens, sed fatum ejusdem spem omnium expectationum pręcidit, & si vera sunt, quę narranrur ab eodem post obirum horrida visione consternatus est, de qua Cęsarius Hiesterbachensis lib. 12. miraculorum cap. 22. his verbis. Ante annos paucos Romę quidam Cardinalis defunctus est nomine Jordanes, de ordine quidem Cisterciensi assumptus fuerat, sed vita ordini in eo minimè concordabat, erat enim avarus valdè, sicut à quodam Abbate audivi, habebat autem Notarium nomine Pandulphum; hunc cum pro quodam negotio nescio quo misisset, interim expiravit, eadem hora cum ille expleto negotio rediret manè ante lucem catervam miserabilem in agro contemplatus est, sedebant homines in jumentis in ore caudas habentes versis dorsis ad capita illorum, quos Jordanes Cuculla indutus nudis pedibus sequebatur duobus dęmonibus se ducentibus in quorum aspectu dum Notarius nimis horresceret, clamavit Cardinalis, Pandulphe; subsistente Clerico, & dicente, quis es? aut quid clamas? respondit ille ego sum Jordanus Dominus tuus, & mortuus sum, dicente illo, quo ducimini; respondit ante Tribunal Christi, & ille nosti, quid de vobis sit futurum, non novi inquit, Deus scit, sed cum illuc venero B. Petrus de Cardinalia mea pro me redditurus est rationem. S. verò Benedictus de Cuculla, quod si illam mihi obtinere poterit, salvabor, sin autem damnabor, & sic oculis ejus subtractus est. Hic Jordanus de Ceccano ex Abbate Monasterii Fossęnovę renunciatus est S. R. E. Cardinalis à Clemente Papa III. Anno 1188., & juxtà calculum Ciacconii obiit an. 1206.

Bartholomęus Peruntus.

Bartholomęus de Pirontis è Terracina floruit post sęculum 1300. Vir fuit egregius, atque acerrimus Patrię libertatis defensor, contrà Nicolaum Comitem Fundorum, qui assiduis motibus Anxurates infestabat, ac subigere armis nitebatur, intrepidus stetit, & subsidiis opportunis, ne Civitas Terracinę in ejus manus veniret, aut dirueretur, solertèr providit, siquidem ingravescente bellorum morbo, ut enervaret hostium vires, conflatumquè incendium extingueret 32. Galeas Januenses in auxilium peropportunè vir satis cognitus, famaquè celeberrimus adscivit, & harum ope Patriam à tyrannide pręfati Comitis liberavit. Floruit

ruit postmodum ex eadem familia circa annum 1440. alter Bartholomæus Peruntus, qui Setinos, & Terracinenses inter se dissidentes pace composuit; Etenim plures conspicui viri ex hac Gente prodiere, pluresquè Equites templarii, aliarumque illustrium militiarum, inter quos occurrunt Joannes, Paulus, Roffridus, & Jordanus Peruntus omnes milites templarii ante annos salutis 1300., necnon Clemens, & Antonius Piruntus, qui floruerunt post sęculum 1300., equitesque S.Lazari Hierosolymitani bene audiere. Neque id paradoxum existiment cavillatores, quoniam Terracina non solùm produxit generosæ nobilitatis equites,verùm etiam domum specialem prò equitibus haud longè à Suburbio Marino habuit,nimirùm Conventum,& Ecclesiam S.Mariæ Magdalenæ.

Julianus Lotta.

Julianus Lotta de Terracina, qui floruit circa finem sęculi 1500., rerum militarium scientia præditus,aliarumque virtutum ornamentis satis conspicuus, præclarusque Florentinis copiis præesse promeruit, ut apparet ex inscriptione sepulchrali existente in Ecclesia S.Joannis Terracinæ.

D. O. M.

Julianus Lotta Terracinensis de Nobili Familia Lotta militiarum Florentinæ Civitatis Locumtenens, cęterarumque virtutum ornatus insignibus hic jacet; obiit pridiè Kal.Iunii Anno ætatis suæ 75. 1603.Drianas Civis Brisca Conjux,Octavius,Gregorius, Iulius,Blasius,ac Silvianus nati pio Patri grati animi monumentum posuere 1623.

Riccardus Rosa.

Riccardus Rosa Terracinensis filius Franclsci Rosæ vixit circà finem sęculi 1400. Vir fuit virtutis eximiæ, & omnibus finitimis populis formidatus, atquè adeò præpotens, ut Setiæ opus fuerit inter capitula cum Rege Ladislao.conventa cavere de Regia defensione bonorum adversus dictum Ricchardum Rosam simplicem Civem Terracinensem, ut palam est ex ipsis capitulis relatis in lite Cathedralitatis a Setinis. Extant litteræ Bonifacii Noni ad Ricchardum datæ, uti testatur Raynaldus tomo 17. ad annum 1400.

In omnibus laudandus, qui propugnator acerrimus Patriæ libertatis esset, nisi conspiratione facta cum Honorato Comite

Fundorum creationi Clementis VII. Antipapæ Fundis habitæ adhæsisset, suosque Cives traxisset in perditionem, adeoquè illustre nomeu tot factis egregiis comparatum obscurasset. Plures autem Riccardi ex hac familia Rosa prodiere, recensetur enim ab anno 1270. usque ad seculum prædictum 1400.

Camillus Rosa.

Camillus Rosa Terracinensis vir omnibus virtutum numeris absolutus pluries apud scriptores bene audit: Anno Dñi 1466. Fulginii Potestatis officium exercuit, qua optime functus plures alias obiit Provincias. Tanto autem decori habita est hæc dignitas apud Fulginates, ut illam nonnisi Regibus, Pontificibus, aut magni nominis Viris conferre consueverint, ut locuples auctor est Ludovicus Jacobillus in Hist. Fulginat.; qui universa quæ hic diximus, tradit. Miror ego, cum ex reliquis familiis Terracinen. Equites occurrerint, uti preter antedictos nobis innotuit Oddo sanguineus miles templarius anno Domini 1287., quod ex illustri gente de Rosa neminem invenerim, quamvis progenies nobilis fuerit, & antiqua; etenim Xaminus Matthæus de Rosa Civis, & Consul Terracinen. degebat anno 1205. sub Innocentio III: Ut autem omnis causa meæ admirationis tollatur, curiosiorem, atque exactiorem hac super re indagationem à posteris expostulo.

Jordanus Piruntus S.R.E. Cardinalis.

Jordanus Peruntus Terracinensis ex S.R.E. Vicecancellario, & Subdiacono Apostolico renunciatus est ab Urbano IV. Diaconus Cardinalis SS. Cosmę, & Damiani anno 1262. de quo Theodoricus Valliscolor his versibus ait.

Hannibal huic quartus, genuit quem Roma, duoque
Levitæ qui sint carmina nostra docent.
Jordanum genuit Urbs Terracina, Matheum
Roma, tot Urbanus fecit in orbe Patres.

Sub Alexandro Quarto, Urbano Quarto, & Clemente item Quarto Campaniam rexit, & subscripsit ejusdem Clementis litteris datis anno 1265. prò Investitura Regni Neapolitani. Lucis usuram amisit anno reparatæ salutis 1269. vacante Romana Sede post obitum Clementis Quarti. De eodem ita loquitur Raynaldus tomo 14. ad ann. 1255. sub Alexandro Quarto. Principe autem sic perdurante in proposito (nempe Manfredo, qui vocatus ad judicium venire nolebat) non mittendi aliquos nuncios ad

Sum-

Summum Pontificem; venit ad eum in Apulia Magister Jordanus de Terracina Apostolicæ Sedis Notarius, qui ejusdem Principis benevolus videbatur, & qui etiam in Romana Curia magnum locum habebat, consulitque Principi, quod nuncios suos ad Papam mitteret, quod ex illa nuntiorum missione non aliud, quam honor, & commodum sibi poterat providere. De consilio ergo Magistri Jordani Apostolicę Sedis Notarii Princeps motus est ad Nuntios ad Summum Pontificem destinandos, misitque Gervasium de Martin, & Goffridum de Cusentia. Jacobus Choelius in Bulla boni regim.cap.38., ubi de Vicecancellario, inquit; Magister Jordanus Terracinensis S. R. E. Notarius, & Subdiaconus prò Vicecancellario in fine anni. M. Jordanus Terracinensis iterum prò Vicecancellario in fine anni 3., & Vicecancellarius ab initio 4. ad finem Pontificatus, qui fuit Viterbii 8.Kalend. Junii 1261., cui subrogatur Urbanus Quartus, & huic etiam M. Jordanus Terracinensis Vicecancellarius anno 1., & parte 2. fuit; in quo anno creatione secunda renunciatus est ab eodem Urbano Quarto Cardinalis titulo SS. Cosmæ, & Damiani, uti diximus supra, qui titulus postmodum cessit in titulum S.Mariæ in Cosmedin, si vera narrat Fr.Bonaventura Theulus lib. 5. cap. 2.; ubi de Conventu Ferentin. Malè autem nonnulli hunc Jordanum de Peruntis adscribunt familiæ Romanę de Comitibus, cum luce Solis clarius sit, eum Civem fuisse Terracinensem; quin immò Ciacconius tomo 2.pag.162., ubi de eodem agit, stemma familiæ de Comitibus elevat, quod omninò erroneum est, etenim Insigne hujus nobilissimæ Gentis de Piruntis fuit arbor piri, sicuti usq; ad hanc diem videre est in palatio ejusdem familiæ, quod adhùc existit, & spectat ad Rmum Capitulum Ecclesię Cathedralis Terracinen.

Theobaldus Pirontus S.R.E. Cardinalis.

Theobaldus de Pirontis, alias de Ceccano dictus, Terracinensis sanguine conjunctus fuit Jordano Card. Diacono SS.Cosmæ, & Damiani, sicut innuit opus vetustius Ciacconii dicens fuit is scilicet Theobaldus Jordano Cardinali ex Comitibus Terracinen. sanguine conjunctus. Monachus, & Abbas Fossænovæ Ordinis Cisterciensis propè Tarracinam à Grègorio Decimo anno 1275. S. R. E. Presbyter Cardinalis renunciatus est. Adhùc Abbas existens, cum vitæ sanctimonia, ac sanè admirabili mo-

de-

destia morum præfulgeret, hoc meruit Theobaldus, ut in ejus cœnobio Theologorum Princeps S. Thomas Aquinas gloria sanctitatis illustris migraret ad Christum Nonis Martii anno nostræ salutis 1274. ætatis suæ 50. atque hunc ad illius tumulum addidit Epigraphen.

Occidit hic Thomas, lux ut foret amplior orbi,
Et Candelabrum sic nova Fossa foret.
Editus ardenti locus est, non fossa lucerna
Hanc igitur Fossam quis neget esse novam?

De eo nil memoria dignum præter hæc, quæ ex antiquis monumentis Fossæ novæ, & Catalogo Abbatum ejusdem loci excerpta sunt; quo verò anno Theobaldus obierit, ignotum est. Hęc verba ferè cuncta sunt Ciacconii, quæ nostra fecimus, & æquo animo fatemur.

Adeò verò obscura, perplexa, atque incerta sunt nonnulla, quæ idem auctor tradit in suo elucubratissimo opere, ut sæpè lectoris fidem occupari nequeant. Id quod accidit in casu præsenti, & vita præfati Theobaldi, quem facit ex familia de Ceccano, & ex Comitibus Terracinen. inquiens tom.2.cap.202. Theobaldus de Ceccano Italus Campanus ex Comitibus Tarracinensibus &c. Quippe utrumque erroneùm esse constat, nunquam enim familia de Ceccano Comitatum Terracinen. habuit, neque Theobaldus verè hujus Gentis fuit, sed familiæ de Peruntis eo temporis Terracinæ Florentis, & filius fuit, ut elicitur ex monumentis ejusdem Civitatis, Petri Peruuti, & Annæ de Ceccano; Unde perperam Scriptores attribuerunt ei cognomen matris, cum decentiùs idem derivare possent ab agnatione Patris. His adde, quod si unquam aliquod jus fęudale, seù tyrannicum supra Terracinam extitit, per eadem tempora spectabat ad familiam Frajapan., ut colligitur ex juramento fidelitatis Terracinensibus præstito per homines Castri S.Fęlicis, de quo egimus supra lib.2. cap.4. post obitum Clementis Papæ Quarti. Neque novum est, Ciacconium res claras, & perspicuas obscurasse, atquè variis tricis involuisse, cum id satis constet ex vita superioris Jordani de Piruntis, quem licet Terracinensem profiteatur, nihilominùs stirpi de Comitibus perperam attribuit dicens tom. 2. pag. 162. Iordanus Piruntus de Comit. Terracin. &c. ibidemque stemma Gentis de Comitibus elevat, quæ quantum inter se pugnent,

gnent, unusquisque videt: Quod autem nobiles familiæ de Ceccano, & de Peruntis per matrimonium conjunctæ sint, pluries occurrit apud monumenta Terracinen. Hinc Anno Dñi 1353., Pontif.Domini Innocentii Papę Sexti Anno primo mens.Februarii die 10. hac die infrascripti sunt homines de Terracen. habentes bestias, qui solverunt prò parte, & nomine Communis Civitatis Terracen. pecuniam inscriptam videlicet flor. cent.quinquaginta de auro prò pace, & concordia, & bono statu dictę Civitatis in compositione, transactione, pactis, & concordia facta, & missa per prædictum Commune,& homines dictæ Civitatis inter Dominos de Cavis ex una parte, & Dominam Philippam de Ceccano relictam quondam Nuntii Perunti, & ejus filios ex alia parte de quibusdam quæstionibus vertentibus inter eos occasione quarundam rerum, & bonorum posit. in dicta Civitate Terracen., & ejus territorio, & districtu, quos centum quinquaginta flor. de auro dictum Commune posuit, misit, & solvit prædictis Dominis de Cavis prò prædicta compositione, transactione pactis, & concordia facienda inter partes prædictas occasione dictæ quæstionis, quam habebat dicta Domina Philippa, & ejus filii cum prædictis Dominis de Cavis, ad hoc ut scandalum aliquod, vel discordia evenire non possit inter prædictum Commune Terracin., & prædictos Dominos de Cavis &c. Anno verò Domini 1364. Pontificatus Urbani Papæ Quinti Anno secundo indict.2. mens. Ian. die 16. Magnifica Mulier Domina Bella de Ceccano relicta quondam Iordani Perunti de Terracen.tutrix, & legitima administratrix Antonii Perunti filii sui &c. creavit Procuratorem Nicolaum Ioannis Gregorii de S.Laurentio &c. Extant hæc monumenta, quæ brevitatis gratia dumtaxat innuimus in Archivio Terracinen. una cum aliis multis. Nùm verò prædicta familia de Ceccano, qui cum matrimonium contraxit familia de Peruntis, fuerit è Terracina, ubi etiam floruit, an verò alterius Civitatis, vel loci in medio relinquimus.

Berardus de Berardo Episcopus Terracinensis.

Berardus de Berardo ex nobili, & antiquissima famila de Berardis Terracinæ jam inde à sæculo nostræ salutis millesimo florente Episcopus Terracinensis electus, & consecratus magnæ probitatis,& justitiæ specimen tempore sui regiminis dedit. Nominatur in quadam charta donationis, quam scripsit Vivo de

Ba-

Barone, & Anno Domini 1166.cum consensu Canonicorum Terracinen. reddidit omnia bona sua Joanni de Placza excepta una domo, quam ille donaverat Ecclesiæ S. Cæsarii Martyris anno dicto, & anno 7. Alexandri Papæ III. indict. 4. die 27.Februarii ex monum. Terracinensis Ecclesiæ.

Fr.Petrus Episcopus Cajetanus.

P.Fr.Petrus de Terracina ab Innocentio Quarto anno 1252. electus, & Apostolicis litteris datis 2.Kal. Aprilis Pontificatus Nono Cajetano Capitulo commendatus, in quibus mandat, ut illi prompte obtemperent. Tres annos in sua Ecclesia pacifice vixit Pastor bonus è vivis exemptus anno 1255., ait P. Fontana Ord.Prædic. in lib. de Past. Ecclesf. sui ordinis, & Ughellus tomo primo Italiæ Sacræ in Episcopis Cajetanis inquit. Fr. Petrus de Terracina Ordinis Prædicatorum ab Innocentio Quarto anno 1252 electus est Episcopus Cajetanus. Extant ejusdem Pontificis litteræ Capitulo Cajetano, ut Frat. Petro electo Episcopo obediat 2.Kal. Aprilis Pontificatus Nono regest. Vatic. epistol. 266.fol.155.Eadem confirmat P.Fr.Michael Cavalerius, aliique scriptores Ord.Predic.quos videris.

Franciscus Canis Episcopus Terracinensis.

Franciscus Canis è Terracina antea Bitectensis Episcopus in Barensi Ducatu translatus ad Patriç suç Sedem per Jordanum Pirontum Terracinensem SS. Cosmæ, & Damiani Diaconum Cardinalem confirmatur ab Urbano Quarto anno 1262. quinto Kal. Septembris, ita ex regest. Vatic. Anno 1268. subscripsit quibusdam indulgentiis concessis Ecclesiæ S. Vincentii de Tibure, uti refert Michael Iustinianus in hist. Tiburtin. Ejus nepos Riccardus Canis Vicerectoris munere functus est Terracinç anno salutis 1273.tempore Gregorii Papç X.,ut elicitur ex monumentis Terracinen.; Erat autem Stemma hujus prænobilis familiæ Catulus, cui supereminent tres stellæ transuersim positç; id quod observatur adhùc in pariete Ecclesiæ S. Thomæ Apostoli, quæ sita est in suburbio murato ejusdem Civitatis extra portam S. Laurentii propè Hospitale peregrinorum; Duo enim insignia hujusmodi præsefert externa facies dictæ Ecclesiç, in quorum altero subsunt aliquç litteræ nomen prçfati Episcopi exprimentes, hæ tamen temporis diuturnitate corrosæ, nisi per scalam murum ascendas, oculos licet exertos facillime fallunt, & nequeunt intelligi.

Fr.

Fr. Albertus Episcopus Fundanus.

P. Fr. Albertus de Terracina ex Romana Provincia qui in patria sua parvum Conventum Ordinis à Patriarcha S.Dominico fundatum collectis elemosynis Excel. Dominorum de Cajetanis Comitum Fundanæ Civitatis, & Concivium in ampliorum formam redigi curavit, à Nicolao Quarto Fundanus Episcopus creatus est Anno 1289. dum Capuano conventui ejusdem Ord. Prædic. præsideret, in qua Ecclesia parvo tempore resedit morte properante, ut inquit Taegius in monum. Prædic., & ex eo P.Fr. Vincentius Maria Fontana in lib.de Past.Eccles.sui ordinis, quem videris; eadem narrat P.Fr. Michael Cavalerius tom.1.sui operis pag. 46.num.136. aliique scriptores prælibatæ Religionis. His addere possem quemdam Fr. Thomam de Iordanis Ord.Prædic., quem ex Socio Mag.Sac.Palat.electum Episcopum Signinum sub Greg.XIII.pluriès mihi retulerunt Seniores Perillustris Familiæ de Fatigatis Terracin., ab illius enim stirpe se processisse contendunt; verũ quia apud Historicos nil tale inveni, innuisse sufficiat.

Fr. Thomas Rosa Episcopus Strungulensis.

Fr. Thomas Rosa de Terracina Ord. Minor., & aurea probitate morum, & insignium disciplinarum gloria effulsit. Fuit autem unus ex iis Fratribus, qui ducti cupidine asperioris vitæ transigendæ à Conv. S.Francisci ejusdem Civitatis in Cęnobium vetustissimum S. Silviani ad radices Montis Ferronei positum se receperunt sub Ioanem Papa XXII., uti luculentissimè ostendunt monumenta Terracinen. Antiquitatis. De eodem ita meminit Ughel in Episcopis Strunngulen. Fr.Thomam de Rosa Ord. Minor. virum doctum, & dignum idem Clemens Sextus ad hanc Cathedralem (scilicet Strungulensem) evexit id. Novembris 1342. ex regest. ejusdem epist. 94. anno primo sub eodem mortem obiit anno 1352. Plures enim illustres viri ex hac nobili familia Rosa prodiere, quos utinam mihi suppeteret tempus investigandi, quippè qui non me toties hac super re posteris commendarem.

Sergius Peruntus Episcopus Terracinensis.

Sergius Peruntus de Terracina præfuit Ecclesiæ ejusdem Civitatis ab anno 1326. usque ad annum 1348. Vir fuit mellifluo ornatus eloquio. Adolescens adhùc Laicus strenuè se defendit coram Consulibus Terracinen. contra Dominos Frajapanes, qui

dicebant, ab eo commissum fuisse homicidium in quendam hominem de S. Fęlice Anno Domini 1343. jam Præsul Terracinensium anno primo Pontif. Domini Clementis Papæ Sexti cooperante Magnifica Domina Jacoba de filiis Ursi Comitissa Fundorum pace composuit lites exortas inter Nicolaum Gaytanum, & ipsos Terracinenses, testisque fuit Instrumento pacis rogat. per manum Petri Girardi de Terracina ex monum. ejusdem Civitatis: Ad hunc, & Episcopum Anagninum scripsit præfatus Clemens Sextus Anno Domini 1345. ad compescendum tumultum Ceccanorum, qui totam Maritimam, & Campaniæ Provinciam igne,ferroque fęde fędarunt, ut notat Chioccarellus in Archiep. Neapol. Hujus Sergii genitor, uti elicitur ex actis publicis vetustatis Terracinen. fuit Iordanus Piruntus, qui floruit anno salutis 1287.

Plures autem Iordani ex familia prænominata processerunt; nam præter modo dictum, & illum celeberrimum S.R.E. Cardinalem Anno Domini 1314. nobis occurrit Iordanus Piruntus filius Ioannis Pirunti, & Anno 1343. Iordanus alter filius Roffridi Pirunti, qui præposterus homo pluries pacificum statum hujus Civitatis turbavit; tempore enim Domini Innocentii Papæ Sexti conspiratione facta cũ hominibus Castri Somneni ob quasdam leves quæstiones suscitatas inter se, & familiam de Mutis plura damna eidem intulit, qua de re ex Archivio Terracinen. depromo sequentia: Anno Domini 1355. indict.8.Pontif.Domini Innocentii Papæ Sexti anno tertio Dominus Iacobus Mutus de Urbe pro se primo, ac pro parte, & nomine Domini Masii, & Silvestri Muti recepit à Cicco Mancino de Velletro Procuratore Nobilis Viri Iordani Perunti de Terracena flor.auri quinquaginta, & duos annulos de auro cum una perna grossa, quos quidem annulos, & pernam dictus Iordanus per vim, & violentiam abstulit eisdem Dominis Iacobo, Masio, & Silvestro, cum restituit eos captivos in Castro Somneni. Verum dictus Dominus Iacobus pro se, & nominibus dictorum de dicta pecunia, & annulis generalitèr, & de omni eo, in quo dictus Iordanus Commune Terracinen., & speciales personæ ipsius Civitatis Terracinæ, ac Universitas dicti Castri Somneni,& speciales personæ ipsius Castri tenerentur, seù teneri possent prædictis Dominis refutationem, quietationem, remissionem, & pactum de non ulteriùs petendo

tendo fecerunt &c. Ego Petrus Girardi de Terracena Notarius ſcripſi &c. Eodem Anno 1355. die 23.Martii indict.8.Conſilium Terracin. creavit Procuratorem, ſeu Nuncium ſpecialem providum, & diſcretum virum Simonem de Marcha Civem Civitatis Terracinæ ad recipiendam refutationem, & generalem remiſſionem, & quietationem de omnibus, & ſingulis injuriis, dapnis, carcerationibus, & violentiis factis, & commiſſis contra Dominos Theoballum Tallent.,& Tutium Cardelli de Roma per Magnificum Virum Iordanum Peruntum de Terracina, & ejus complices, ac ſequaces &c. Quæ omnia obtenta ſunt anno prædicto die 17.Aprilis ad preces Franciſci Mancini, & Petri Venturæ de Velletro.

Petrus Perontus Epiſcopus Aſculanus.

Petrus de Perontis ex Canonico Terracinen. electus eſt Epiſcopus Aſculanus anno 1353. quarta Kal. Febr. ex epiſt. fol.25. anno ſecundo. Memoratur in lib. ſolutionum Innocentii Papæ Sexti die 14. Aprilis 1357., à quo evectus fuerat ad hanc dignitatem, obiit anno 1396. ſub Bonifacio Nono ex tom. 8. Ughelli in Epiſcopis Aſculanis. Nota tamen, quod hoc Aſculum non eſt Aſculum Picenum, de quo agit Ughellus tom. 1., ſed Aſculum Satrianum in via inter Neapolim, & Barium occurrens apud Apennini montis radices non longe à diruto Ordeone. Fuit autem Petrus Civis Terracinenſis ex nobiliſſima familia de Peruntis,& Canonicus Eccleſiæ Cathedralis ejuſdem Civitatis, ex qua plures olim inſignes, ac nobiles Viri aſſumpti ſunt non ſolum ad regimina Eccleſiarum, verum etiam ad exercenda officia ſplendidiſſima in Curia Romana, & non raro delecti in graviſſimis expediendis negotiis in commodum S.Sedis Apoſtolicæ. Hinc duo ſe nobis offerunt in actis publicis antiquitatis Terracinen. Canonici præfatæ Cathedralis, nempè Roffridus, & Maximus,qui ſub Gregorio Papa Nono per idem tempus erant Subdiaconi, & Notarii Apoſtolici; vide de his inferiùs lib. 3. vbi de Eccleſia S.Trinitatis, an verò iidem ulteriùs proceſſerint dignitate, me omninò præterit; adeòque curam altiorem pii, doctique Civis, qui antiqua monumenta radicitus è tenebris eruat,imploro.

Franciſcus Roſa Epiſcopus Fulginas.

Franciſcus Roſa filius Nicolai Roſæ Terracinen. Comes Palatinus 1471., & 1472. Poteſtariæ munus obiit Fulginii, vulgò

[fù Podestà di Fuligno ;] Ad hujus autem dignitatis auctoritatem spectabant causæ primariæ, tenebaturque is, qui tali honore ornatus erat, in eas ex jure ferre sententiam. Tanto enim decori erat hæc dignitas, ut eam exercuerint nonnisi Imperatores, Reges, Pontifices, aut magni nominis, & nobilitatis eximiæ Viri, ut locuples testis est Lodovicus Iacobillus in hist. Fulginat. tandem anno Domini 1486. die 22. Novembris idem Franciscus renunciatus est Episcopus Fulginas ab Innocentio Papa VIII. ad quatuor annos ibi sedit, postea ab eodem Innocentio ad Terracinen. hoc est patriæ suæ Episcopatum vocatus est die 3. Martii anno salutis 1490., brevissimusque Pontifex fuit, obiit enim post paucos annos ait Ughellus.

Antonius Rosa Episcopus Terracinensis.

Antonius Rosa Terracinensis nepos prædicti Francisci ; Vir fuit alta mente præditus, aliisque virtutum ornamentis insignitus ; electus Episcopus Terracinen. anno 1493. obiit anno 1500. Breviter de eo mentionem facit R. Abbas Lucentius Cisterciensis Ord. in tomo 1. novæ Italiæ Sacræ nuperrimè typis edito inquiens. Antonius Rosa Civis, & Episcopus Tarracinæ obiit anno 1500. Vixit hic Præsul benignissimus tempore illo infaustissimo, quo Civitas Terracina bellorum civilium fluctibus exagitata penè contabuit, & ipse ob mortem nonnullorum suorum exanimatus interiit. Sex Rosas albas elevavit prò stemmate, & palatium ejus fuit illud, quod modo pertinet ad perillustrem familiam de Matera, unde prodiit annis superioribus Marcus Antonius Matera Advocatus celeberrimus, & in Romana Curia pluribus honoribus excultus, uti à nostris natu majoribus accepimus.

Arsenius Abbas Cavensis.

D. Arsenius Terracinensis Monachus Cassinas ob virtutum merita Abbas Cavensis effectus est, qua de re Ughellus tom. 1. Italiæ Sacræ in Episcopis Cavens. his verbis. Oliverius Cardinalis Carafa Metropolitanus hujus Ecclesię scilicet Cavensis factus est perpetuus Commendator ann. 1485. ab Innocentio VIII. Pontifice. Hic temporibus Alexandri Sexti de Monasterio Sanctissimæ Trinitatis antiquos Monachos exegit, introduxitque ex Sanctæ Justinæ reformatione Benedictinos retenta sibi annua pensione scutorum 2400. Ea lege, ut post suum excessum digni-

tas

tas Epiſcopalis extingueretur , Abbatialiſque rediret, quam tùm in Arſenium contulere Monachum Caſinenſem è Terracina;quod ipſum Alexander Sextus ratum eſſe juſſit ann.1497. , & tomo 7. pag.723. idem ait . Poſt cujus , ſcilicet Epiſcopatus Cavenſis ab Oliverio Carafa renunciationem factam primus Abbas deputatus à Regimine Congregationis fuit Dominus Arſenius de Terrecina . Cujus autem familiæ fuerit hic Abbas , nos adhùc latet.

Fr.Nicolaus Landus .

P.Fr.Nicolaus Landus Terracinenſis Sacræ Theologiæ Magiſter Ord.Min.Convent.floruit anno 1230., qui anno 1234.Provinciæ Neapolitanę gregis ſibi commiſſi curam geſſit irreprehenſibilem ; idemque Averſæ menſe Novembris Conventum Ordin. Minor.Conventual. prævio conſenſu Ioannis Epiſcopi , & Capituli ejuſdem Civitatis ſuſcepit , uti docet P. Fr. Bonaventura Theulus lib.6. cap.2. Apparat. Minor. Fuit inſuper hic Nicolaus unus ex Fratribus , qui habitum à Sancto Franciſco Terracinæ recepit .

Fr. Iacobus Landus .

P.Fr.Iacobus Landus è Terracina fuit pronepos præfati Nicolai de Lando , Sacræ quoque Theologiæ Magiſter , & ejuſdem Ordinis Minor.Conventualium ; ob inſignium virtutum ſplendorem , & merita totius Provinciæ Romanæ inquiſitionis officio functus eſt Anno 1340. , ut locuples teſtis eſt idem Theulus lib. eodem .

Fr. Bonaventura Landus.

P. Fr. Bonaventura Landus , Terracinenſis de ſtirpe prædictorum , & ejuſdem Ordinis Minor.Conventual.Sacręque Theologiæ Magiſter , atque artibus liberalibus quam maximè excultus Regens fuit in ſtudio Civitatis Salerni,& Aquilæ; anno verò 1628.ex hac vita migravit ad Dominum.Ità aſſerit præfatus Auctor cap.2.lib.ejuſdem.

Fr.Berardus de Berardo .

P.Fr.Berardus de Berardo è Terracina Vir fuit multarum diſciplinarum , altaque mente præditus . Hinc plura obiit munera in Religione S. Franciſci Ordinis Minor. Conventual., cui nonem dederat . Fuit enim Regens Aſſiſinas, Præſes Conventus SS. XII. Apoſtolorum in Urbe , Secretarius Ordinis , item Theologus Eminentiſſimi Cardinalis Deſtrei , Comiſſarius Generalis ,

lis, ac Minister Provincialis Almæ Provinciæ Romanæ; Excessit Romæ, ex apoplexia anno salutis 1704. die Iovis 24. Iulii ætatis suæ 65. Prodiit etiam è Terracina Reu. P. Angelus Mariconus Ordinis Crucifer, qui semel Provincialis ejusdem Ordinis in Alma Provincia Romana, & pluriès Præfectus fuit Domus Sanctæ Mariæ Magdalenæ Ministrorum Infirm. de Urbe; vivit adhùc, & diù vivat.

Hactenus de familiis, ac Viris conspicuis Civitatis Terracinæ; reliquum est, ut modo procedamus ultra, & cætera commemoratu digniora enucleemus: maneat tamen semper, atque certum sit, me in hoc opere non perstrinxisse ea omnia, quæ de Urbe antiquissima, ac splendidissima Terrac. inveniri, aut in medium proferri possunt, quoniam mihi tempus, & librorum copia non suppetit, ut sępè dixi.

CAP. XI.

De Territorio Terracinen.

QUibus finibus clauderetur olim Territorium Terracinen. ne acta agam, & cocta recoquam; recole, & memoriæ manda ea, quæ continent diplomata vetustissima, tùm Silvestri II. relat. libro primo cap. 4. tùm Gregorii Papæ descript. lib. 2. cap. 1. Quippè versus Orientem ex parte Regni Neapol. terminus erat Turris S. Anastasiæ (vulgo S. Anastace) adeò ut sylva, seù tenuta [saltus dicta] ad Civitatem Terracinam pertineret. Hinc favore Terracinensium plura leguntur in actis publicis Antiquitatis, ac præcipuè ex Archivio eorundem pervetusto duas litteras in forma Brevis, & unam epistolam Rectoris Provinciæ erucre possumus, quæ sunt tenoris sequentis.

HONORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto filio Nobili Viro Riccardo Comiti Fundorum, salutem, & Apostolicam benedictionem.

INter cæteras sollicitudinis tuæ curas illa debet esse potissima, ut sic prudentèr te geras, & dirigas, sic tuos actus, & ope-

& opera provide modereris, ne Deum offendas, famæ tuæ claritatem obnubiles, aut in injuriam prosilias alicujus. Sanè gravis ad nos dilectorum filiorum Civium Terracinen. Ecclesiæ Romanæ fidelium querela pervenit, quod tu propriis finibus non contentus,& ad turbationem ipsorum prò tuæ libito voluntatis aspirans eos super quadam ipsorum tenuta, quæ saltus vulgaritèr nuncupatur indebitè impetis, & molestas,& facis etiam per alios molestari, eosdem tenuta ipsa uti, & frui pacificè proùt consueverunt hactenus, non permittens in eorum non modicum præjudicium, & gravamen: Quare prò parte Civium prædictorum nobis extitit humilitèr supplicatum, ut providere super hoc ejs paterna sollicitudine dignaremur.

Rogamus itaque nobilitatem tuam, & hortamur attentè quatenùs Cives eosdem super tenuta prędicta prò nostra,& Apostolicę Sedis reverentia non molestes ulterius,nec facias per alios molestari, ità quod tuæ devotionis promptitudinem exindè non immerito commendemus. Nam cum dicti Cives sint Ecclesiæ Romanę subjecti molestiam,vel gravamen ipsorum non possemus conniventibus oculis præterire, quin super hoc de oportuno curemus remedio providere. Si verò in tenuta ipsa te aliquod jus habere contendis parati sumus facere tibi exhiberi justitiæ complementū. Quod autem feceris in hac parte nobis per tuas litteras non differas intimare.Dat.Romę apud S.Sabinam Id.Novembris Pontif.nostri Anno primo.

Idem Pontifex anno secundo sui Pontif.super eadem re pręfato Comiti iterum litteras dedit ità.

HONORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Nobili Viro Riccardo Comiti Fundan. salutem, & Apostolicam benedictionem.

PRidem querela gravi dilectorum filiorum Civium Terracinen. Ecclesię Romanę Fidelium ad nostram audientiam perferente, quod tu propriis finibus non contentus, & ad eorum turbationem prò libito tuę voluntatis aspirans eos super quadam ipso-

ipsorum tenuta, quę saltus vulgaritèr appellatur indebitè impetebas, & molestabas, ac faciebas etiam per alios molestari, eosdem tenuta ipsa uti, fruique pacifice proùt consueverunt hactenùs, non permittens in eorum non modicum præjudicium, & gravamen te per nostras sub certa forma litteras rogandum attente duximus, & prò nostra, & Apostolicæ Sedis reverentia predictos Cives super eadem tenuta non molestares ulteriùs, nec faceres per alios molestare, ita quod exindè devotionem tuam non immeritò commendare possemus, nec oporteret nos tibi super hoc iterato dirigere scripta nostra. Si verò in eadem tenuta jus aliquod te habere contenderes, parati eramus facere tibi exhiberi justitię complementum. Verùm sicut nuper audivimus Civibus intimantibus supradictis tu precibus, & hortationibus nostris hujusmodi, quibus te putabamus humilitèr pariturum, proùt te non condecet, parvipensis jam congregata gente non modica intendis hostilitèr procedere contra illos ad ipsorum segetes in tenuta consistentes eadem temere dissipandas; de quo tanto propensiori admiratione deducimur, quanto te majoris devotionis affectum erga nos, & Romanam Ecclesiam gerere sperabamus. Cum itaque talia ęquanimitèr tolerare nolumus, sicuti nec debemus nobilitatem tuam rogandam attente duximus, & hortandam nihilominus tibi per Apostolica scripta mandantes, quatenùs ab hujusmodi tuæ intentionis proposito, quod indebite assumpsisti omnio desistens contra Cives eosdem prò nostra, & prędictę Sedis reverentia in aliquo non procedas, nullamque facias, vel mandes fieri novitatem, & si fortè adversus illos procedere incepisti, desistas penitùs ab inceptis. Sic te in hoc efficacitèr habiturus, ut proindè commendari valeas, & benignitate, ac mansuetudine, quas circa te in hac parte servamus abuti minimè videaris. Si autem in præfata tenuta, proùt præmittitur, jus aliquod habere te credis, parati sumus facere tibi complementum justitiæ exhiberi. Alioquin non ignorare te volums, quod illud super hoc curabimus adhibere remedium, quod qualitas facti suaserit, & viderimus oportunum. Datum Romæ apud S.Sabinam 8.Kal.Junii Pontif.nostri Anno secundo.

His accedit epistola Rectoris Provincię, quæ talis est.

Fre-

Fridericus Dei gratia Ycorien. Electus Campaniæ, Maritimæque Rector.

Nobilibus Viris . . . Potestati, Consilio, & Communi Terracinen. salutem in Domino.

CUm jura Romanæ Ecclesiæ, ac tenimento ipsius in Provincia Campaniæ, ac Maritimæ toto posse defendere teneamur, constet quoque nobis per privilegia Papalia, quod tenimentum saltus, qui est à primo latere Civitatis Terracinæ usquè ad turrim, & flumen S. Anastasiæ fuit ab ipsa Romana Ecclesia ipsi Civitati Terracin. prò tenimento ipsius datus, & assignatus. Ideò ne possitis immeritò de negligentia reprehendi, quæ & nobis imputari posset, si vos non sollicitarem ad hoc, aut daremus auxilium; nobilitatem,& discretionem vestram ortamur nihilominus . . . vobis sub pæna quingent. flor. auri mandantes, ut ipso temimento saltus utentes, & fruentes ad utilitatem vestram, & honorem Romanæ Ecclesiæ ipsum viriliter defendatis scientes, quod si oportebit, vobis ad defensionem ipsius dabimus auxilium, & favorem. Dat.Frusin.die 13.Octobris 14.indict.

Idem Territorium versus Occidentem,quibus finibus disterminaretur,præterquam quod colligi potest ex Bullis supra nominatis, ad majorem tamen rei claritatem infrascripta producimus monumenta, ubi agitur de discordiis, & concordiis inter Terracinenses, & Pipernenses, necnon inter eosdem Terracinenses, & Setinos causa confinium territorii eorundem; ac primo cum sub Alexandro Quarto Commune Terracinen., & Pipernen. ob dictam causam inter se altercarentur, ut componeret illorum lites præfatus Pontifex Jordano Pironto tunc Campaniæ, Maritimæque Rectori hujusmodi in forma Brevis litteras dedit.

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Mag. Jordano S. R. E. Vicecancellario, & Notario Campaniæ, Maritimæque Rectori salutem, & Apostolicam benedictionem.

Dudum inter Consules, Consilium, & Commune Civitatis Terracinen. ex parte una, & Consules, & Commune de Piperno ex altera super terris, tenimentis positis à pede Startiarum Monasterii Fossęnovæ versus Civitatem eandem gravi suborta discordia, ex qua innumera personarum pericula, & rerum dispendia contigerunt, tandem bon. mem. Romanus Episcopus tunc electus Portuen. de mandato, quod fel.rec. Gregorius Papa prædecessor noster per suas speciales litteras ei super hoc fecisse dinoscitur, & ex compromisso, quod sub certa pœna in eum à partibus factum fuit per quandam ordinationem, discordiam, seù quæstionem hujusmodi terminavit, ac inter Terracinen. & Pipernen. quandam Cavatam fieri, & certos terminos fecit affigi mandando, ut quidquid erit à Cavata, & terminis ex parte ipsorum Terracinen. de tenimento existeret eorundem, & quod erat à dicta Cavata, & terminis versus Pipernum esset de tenimento Pipernen. prædictorum, exceptis sylvis, quæ sunt à Cavata Lettariæ versus tenimenta ipsorum Pipernen. juxta flumen majus, quibus utraque pars uti debet, proùt fuerat consuetum. Ità tamen, quòd non liceret alicui partium in is Cęsas facere, vel ipsas etiam extirpare, proùt in Instrumentis publicis inde confectis pleniùs dicitur, contineri: Dictusque prædecessor ordinationem hujusmodi ratam habens illa auctoritate Apostolica confirmavit. Verùm quia sicut accepimus inter Terracinen., & Pipernen. eosdem quædam adhùc occasione hujusmodi negotii discordiæ suscitantur. Nos eidem negotio finem imponi totalitèr cupientes discretioni tuæ, de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus præsentium auctoritate committimus, ut ad loca te personalitèr conferens discordias, seù quæstiones hujusmodi juxta datam tibi à Domino gratiam finalitèr studeas terminare; ita quod scandala, quæ orta sunt, exindè & oriri posse dicuntur per

tuæ circumſpectionis induſtriam penitus ſopiantur. Nos enim diffiniendi, ordinandi, diſponendi, ſtatuendi, præcipiendi, & faciendi ſuper hujuſmodi negotio, & circa illud, proùt bono, & proſpero utriuſque Terræ ſtatui expedire videris, & compellendi ſpiritualitèr, & temporalitèr utramque partem ad obſervandum, diſponendum, ſtatuendum, præcipiendum, & faciendum duxeris plenam, & liberam tibi concedimus auctoritate præſentium facultatem. Dat. Anagniæ 5. Id. Septembris Pontif. noſtri Anno quinto.

Acceſſit itaque ad loca confinium prædictorum memoratus Jordanus, & partibus compoſitis concordiæ Inſtrumentum rogatum eſt, de quo meminit quædam ſcriptura vetus dicens. In hoc concordiæ Inſtrumento factæ anno 1259. menſis Octobris die 18. indict. 3. anno quinto Pontif. Domini Alexandri Papæ Quarti Pipernenſes, & Terracinenſes ſervare promittunt diſpoſitionem, & ordinationem Vener. Viri Domini Jordani S.R.E. Vicecancellarii, & Domini Papæ Notarii, & Campaniæ, Maritimæque Rectoris; ſententia, arbitrio, laudo bon. mem. Domini Romani Epiſcopi Portuenſis in ſuo robore nihilominùs duraturis. Ad hoc tranſigendum, mandatum procuratorium ex parte Piperni excepit Joannes de Guarchino Judex Communis Piperni Syndicus procurator, & actor. Congregatum fuit conſilium in Eccleſia S. Mariæ de Piperno. Ex parte Terracinen. mandatum procuratorium excepit Matthæus de Lupica Civis Terracinen. Syndicus procurator, & actor ejuſdem communis Terracinen. Conſilium congregatum fuit ante fores majoris Eccleſiæ Terracinen. ad vocem præconis, & ſonum Campanæ. Hi fuerunt teſtes.

Ego Fr. Petrus Epiſcopus Terracinen. rog. teſtis.
Ego Petrus Peruntus dictus major miles rog. teſtis.
Ego Matthæus de Balena miles rog. teſtis.
Ego Joannes de Balena miles rog. teſtis.
Ego Oddo de Sanguineo miles rog. teſtis.
Ego Creſcentius Saldus rog. teſtis.
Ego Matthæus de Roſa rog. teſtis.

Ego Petrus dictus Graſſus Terracinen. S. R. E. Judex, & Scriniarius hoc Inſtrumentum ſcripſi, complevi, & abſolvi; nempè Inſtrumentum procur. nam Inſtrumentum concordiæ ſcripſit Guillelmus de Aliſia publicus S.R.E. Not. Anagniæ in hoſpitio

Domini Magnifici Jordani præsentibus inter alios Gregorio de Posis, Anibaldo de Setia Domini Papæ Scriptoribus, Dño Petro, Dñi Raynaldi Pisalect. Canonico Ferent., & Dño Berardo de Neapoli Dñi Papæ Cappel. Setini etiam cum Terracinen. olim rixati sunt circa confines territorii, ut infrascripta docent Instrumenta ex Archivio Terracinen. eruta.

In Nomine Dñi Amen. Anno Dñi 1370. Pontif. Dñi Urbani Papæ Quinti anno 8. indict. 8. mensis Junii die primo. In præsentia mei Notarii, & testium subscriptorum ad hæc specialitèr vocatorum, & rogatorum Rev. Pater, & Dñus, Dñus Hugo de Bonvillario Episcopus Letteren. Provinciarum Campaniæ, & Maritimæ in spiritualibus, & temporalibus pro Dño Nostro Papa, Sanctaquè Romana Ecclesia generalis Rector, & Comes considerans, & attendens quod erat orta materia quæstionis, & dissidiæ inter Syndicos, Commune, & Universitates hominum Civitatis Terracinen. ex una parte, & terræ Setiæ ex parte altera ex causa, & occasione confinium, & terminorum territorii inter supradictos Terracinenses, & Setinos videlicet de Strata antiqua, acqua Papæ, Fillotii, Rivi Martini, & Rivi de Nochio, & aliorum locorum, & utræquè partes pretium ad eas spectare dicebant, & contendebant ejus jus esse utendi, fruendi solum, & in solidum, & ad alteram partium non esse jus utendi, propter quod sic diù contempserunt ad invicem. Eapropter utraque pars per Ambaxatores, & Syndicos eorundem ad dictum Dominum Rectorem recursum habentes tanquam Rectorem, & eorum Dominum supplicarunt per ipsam causam causas, & lites ortas inter eosdem pro bono pacis eorum deberet sententialitèr terminare. Quapropter idem Dominus Rector auctoritate sui officii, & Apostolica, qua fungebatur in hac parte, necnon per Ambaxatores, & Syndicos Civitatis prædictæ Terracinen., & dictæ terræ Setiç, ut idem Dominus asseruit sibi concessa potestate ab ipsis Syndicis, & Ambasciatoribus, ut causam, seù causas, quæstiones, & lites prædictas decidat, quomodo melius sibi fuerit visum.

Et attento, quod causa ipsa de dictis confinibus debet subiici oculis Judicis, ut possit clarè, & lucidiùs terminari. Volens lites inter ipsas partes dirimere, & quantum poterit facere breviores, ut ipsarum partium parcatur sumptibus, laboribus, & expensis, quia ad dictos confines inspiciendos, & videndos commodè

modè interesse nòn potest personalitèr aliis arduis negotiis occupatus. Confisus de circumspecta industria, & sapientia nobilis, & sapientis Viri Dñi Andreæ Novelli de Sora Judicis sui, & suæ Civitatis, ac in temporalibus Vicerectoris dictarum Provinciarum ibidem tunc præsentis eidem injunxit, & commisit tenore præsentis publici Instrumenti causas prædictas, lites, & quęstiones vertentes, & quæ verti possunt inter ipsas partes occasionibus supradictis videat, finiat, & decidat, & quod idem Dominus Andreas Judex prædictus vadat, & accedat, ire, & accedere debeat ad locum quæstionis prædictæ inspicere, videre, ipsasquè causas cognoscere, decidere, & fini debito terminare, proùt, & sicut justum fuerit, & sibi videbitur expedire pro quiete, & pace, ac statu pacifico, & tranquillo partium earundem. Dans sibi ex nunc. . . . plenam, & liberam, ac generalem administrationem eas ipsas cognoscendi, & videndi summariè, & de plano; testes recipiendi, & prolationes, ac Instrumenta publica, & quidquid partes ipsæ voluerint dicere, & allegare, producere, & probare, necnon causas ipsas decidendi, & terminandi sententialitèr, diffinitivè, seù interlocutoriè, cursus aquarum dividere, & dividi facere, terminare usus, & proprietates concedere, & adjudicare cum potestate plenaria mandandi ipsis partibus sub pęna mille marcarum argenti, & aliis proùt sibi videbitur opportunum, quod quidquid per eum fuerit determinatum, decisum, & sententiatum ratum habeant, atque firmum. Et committens Dominus Rector prædictus in præmissis, & quolibet prędictorum plenariè vices suas, ac in omnibus, & singulis dependentibus, emergentibus, & connexis ab eisdem, & quolibet prędictorum. Actum in męnio Rochę Castri Ceccani pręsenti me infrascripto Notario, Notario Nicolao Joannis de Piperno, Domino Vitale Parentis de S. Gerontio procuratore finali. Adhemario de Vindidiano Cancellario dicti Domini Rectoris, & Notario, & pluribus aliis testibus ad prędicta vocatis, & rogatis.

In Nomine Domini Amen. eodem Anno Domini 1370. Pontif. Domini Urbani Papę Quinti Anno 8. indict. 8., & die quinto prædicti mensis Junii. Nobilis, & Sapiens Vir Dominus Andreas Novellus de Sora Provinciarum Campaniæ, & Maritimæ Judex Generalis, & in temporalibus Vicerector, ac Delegatus, & Commissarius specialitèr deputatus, per Rev. in Christo Patrem, & Do-

Dominum Hugonem de Bonovillario Dei, & Apostolicæ Sedis gratia Episcopum Letteren. dictarum Provinciarum in spiritualibus, & temporalibus Rectorem generalem ad videndum, & cognoscendum, & terminandum causas, lites, & quęstiones vertentes, & quę verti possunt inter Syndicum, homines, & Universitatem Civitatis Terracinę ex parte una, Syndicum, homines, & Universitatem Terræ Setiæ ex parte altera ex causa, & occasione locorum territorii, & confinium aquarum, & aliorum locorum inscriptorum existentium inter territoria ipsarum Terrarum videlicet Filotii, Rivi de Nochia, & Rivi Martini fluminis de feddo usque ad locum, qui dicitur salt. aquæ de Papa, & Viarum existentium in dictis Territoriis sicut prętenditur à Rivo Martino usque ad Rivum de Nochio, vel è contra à Rivo de Nochia usque ad Rivum Martinum, & sicut vaditur ab uno ad alium per stratam, seù viam, & vadi de suptus, ad quem vadum facit caput stratella antiqua, necnon ab alio latere super locum aquaticum qui vocatur . . . . super fossella della Spina, & ratione confinium, & terminorum ponendorum, & aliarum rerum dividendarum inter eosdem, quæ loca, & eorum usus, & proprietates dicebat una pars ad eam pertinere, & alia similitèr pertinere, & spectare ad ipsam petentes dictæ partes loca prædicta terminari, & dividi ut est juris inter eos; habens potestatem, & auctoritatem ipsas lites, controversias, & causas videndi, decidendi, finiendi, & terminandi alte, & basse summariè, & de plano à Domino Rectore prædictæ proùt superiùs constat manu mei Pauli infrascripti accedens, & vadens personalitèr ad loca infrascripta inspicienda una cum providis viris Guillelmo Dayno de Terracena Syndico, ut asseruit, Communitatis Civitatis Terracenæ, ac Stromile de Setia Syndico, ut asseruit Communitatis Terræ Setiæ necnon discretis viris Joanne Caporisii, Ciccho Casella, Jordano Vallacqua, Curtio Topetta, Colla Ciuhi Oddonis . . . . . . Massimo bubalario, & Leonardo ejus fratre de terra Piperni massariis per dictum Dominum Judicem, & Commissarium ad informationem mentis suæ, & ad inveniendam veritatem examinatis, & per Sacramentum . . . . mei Notarii infrascripti, de, & super discrordiis, & quæstionibus locorum supradictorum, ac etiam cum nonnullis nobilibus, & bonis massariis, ac officialibus dictæ Ci-

Civitatis Terracenę, & terræ Setiæ videlicet Domino Antonio Pauli de . . . . . . Communis Civitatis Terracen. Meo Lampadario, & pluribus aliis de Terracena, Dño Petro Rosello de Piperno Judice Communis terræ Setię, Domino Paulo, Domini Stephani, Andrea Taccone, & pluribus aliis de Setia . . . . testibus supradictis de Piperno, ac auditis supradictis Syndicis, ac aliis probis viris dictarum Terrarum super quæstionibus infrascriptis, necnon viso lecto, & diligentèr examinato quodam publico antiquo instrumento producto . . . . Civitatis Terracen. cujus instrumenti tenor per omnia talis est. . . . . per me legi poterat, quia littera erat antiqua. In Nomine Domini. Nos Binulfus, & Baro Guido Joannis Maronis, & Robertus electi arbitri à Terracinen., & Setinis communitèr in quæstione, quę vertebatur inter eos scilicet super quæstione maritimæ, flumariæ, & scilicis, & eorum usus, ac possessione auditis, & diligentèr inspectis rationibus utriusque partis, auditis etiam confessionibus Syndicorum, & privilegiis, & attestationibus hinc inde oblatis, & audito, & recepto consilio bonorum hominum, & prudentum virorum Piperni necnon aliorum de contrata secundum quod inter nos statutum fuerat, nos arbitri prędicti talem damus sententiam, ut Setini, & Terracinenses communitèr utantur à Rivo Martino usque ad Rivum de Nochio in cęsando, venando, talliolando, ut hactenùs usi sunt, secundum quod nobis constat confessione utriusque Syndici. A Rivo de Nochio inferius secundum quod recto tramite porrigitur per Campoli sarmento, & sacco Setini non audeant cæsas facere, sed cum guerra canum tantum à parte Terracinen. in locis finitimis, & vicinis ipsius Rivi possint venari sine occasione malignandi salvis proprietatibus specialium personarum, siquę sunt à Rivo inferiùs.

De silice hoc dicimus, ut à mesa, & superius sit usus, & utilitas Setinorum, inferius verò salvis piscariis, & jus piscandi, ut ibi hactenùs habuerunt, & salvum sit Terracinensibus in his locis navigare, & lignamina facere, & similia prò velle, & eorum voluntate. Dè flumaria vero hoc dicimus, ut ipso Terracinenses usque ad feddum liberè utantur sine contradictione aliqua; & à freddu usque ad falce more bonæ vicinitatis utantur sine occasione malignandi; & Sitini à freddu superius utantur, pro-

proprietates specialium personarum Sitinorum sint salve. Eisdem in piscariis, & lectis, quos habent ibi, & petitiones in damnis caesarum, & in paena petenda factas ab utraque parte remittimus, & salva proprietate omnium istorum locorum utriusque Communitatis, & hoc dicimus jure possessionis, & usus. Datum in Ecclesia S. Mariae de Piperno coram Populo Piperni, & bonis hominibus de contrata Anno Domini 1200. indict. 3. mensis Februarii die 18. in Anno 3. Domini Innocentii III. Papae, de qua re rogati sunt testes Guido Domini Leonardi, Riccardus de Roccha, & Belbellus, Thomas Follis, & Joannes Gratitii. Ego Matthęus S. R. E. Scriniarius rogatu supradictorum interfui, & in publicis litteris nihil dempto, vel addito praesentem sententiam redegi. Ac etiam auditis supradictis partibus, & ipsarum allegationibus, & quidquid super hujusmodi materia dicere voluerunt existens personalitèr Dominus Judex praedictus, & Commissarius in Rivo Martino in principio, vel quasi propiùs in quodam loco basso, seù fossato ejusdem Rivi, omni modo, jure, via, & forma, quibus meliùs potuit, & debuit tàm ex officio, quàm ex auctoritate sibi concessa Christi nomine invocato talem inter dictas partes in dicto loco sententiam dedit, tulit, & promulgavit videlicet. Quod a Rivo Martino usque ad Rivum de Nochio sit, & esse debeat perpetuò communis inter eosdem Terracinenses, & Setinos ad jus, & proprietatem, usum, & jus utendi, & fruendi communitèr inter eos, ad eorumquè communem, perpetuam utilitatem, & usum debeant perpetuò, & communitèr remanere, & ad perpetuam memoriam mandavit ibidem duas Cruces in duabus arboribus ibi stantibus fieri, & signari pręsentibus, consentientibus, & concordantibus Syndicicis supradictis, ac aliis de Terracina, & de Setia supradictis, necnon praedictis hominibus, & massariis de Piperno testibus ad praedicta concordantibus vocatis etiam, & rogatis. Item eodem instanti progrediens ulteriùs pręfatus Dominus Judex, & Commissarius cum omnibus supradictis, & perveniens ad Rivum de Nochio, ut supra pronunciavit, & sententiavit, quod sicut protenditur à Rivo Martino usque ad dictum Rivum de Nochio per stradam, seù viam, quae vadit. . . . ab uno usque ad alium sit, & esse debeat commune, ut pędicitur inter Terracinenses, & Setinos,

nos, & ad eorum communem, & perpetuam utilitatem, & usum remanere perpetuò ut suprà præsentibus, concordantibus, consentientibus, & rogatis jam Syndicis, & bonis hominibus, quam testibus supradictis, & ibidem ad memoriam fecit arbores similitèr cruce signare. Item eodem anno, & mense, sequenti die ultima die sextò prædicti mensis Junii accedens præfatus Dominus Judex ad alium quæstionis locum videlicet ad campum de acqua Papæ, & iterum prædictis auditis, & examinatis testibus, & Instrumento viso, ac partibus prædictis auditis. Sicut ut prædicitur sententialitèr declaravit, diffinivit, & terminavit, videlicet quod à Vado de subtus, ad quem vadum facit Caput stratella antiqua, & intrat in dicto Campo, ubi unam arborem Cruce signari fecit usque ad quandam aliam arborem Ulmi similitèr de suo mandato Cruce signatam per directum, quæ arbor ulmi posita est ab alia parte super locum aquaticum, qui vocatur [lo morto] super fossellam de spina, & ejus partes usque Setiam sicut rectè protenditur ab uno dictorum locorum usque ad alium, & prædicitur versus Setiam sit, & esse debeat liberè, & perpetuò Setinorum, & Communis Setiæ, & ad ipsorum Communis, & hominum de Setia usum, & proprietatem debeat perpetuò remanere, & ad ipsos spectare, & pertinere declaravit de cætero pleno jure. A dictis verò confinibus, & in versus Terracinam sit dictus campus, & locus, & esse debeat liberè, & perpetuo Communitatis, & hominum Civitatis Terracinæ, & ad ipsorum usum, utilitatem, & proprietatem perpetuo debeat remanere, & ad ipsos spectare, & pertinere declaravit de cætero pleno jure aliis omnibus confinibus in præfato Instrumento contentis de aliis locis, & partibus ultrà, & citrà dictum campum, & antiquitùs inter eos observatis in suo robore remanentibus, & perpetuò duraturis. Mandans idem Dominus Judex prædictis Syndicis, & partibus ibidem præsentibus, & prædictas terminationes, decisiones, divisiones, & diffinitiones, declarationes, ac sententias sponte emologantibus, acceptantibus, & approbantibus prædicta omnia debere perpetuo per dictas Communitates, & partes servari inviolabilitèr ad pænam decem millium marcarum argenti per Confraternitates incurrens, & pro medietate Cameræ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & prò alia parte servanti applicanda, necnon, quod ad perpetuam pacem di-

dictarum Communitatum debeant in unum mensem proximè futurum dicta loca terminare terminis altis, & muratis videlicet Setini eorum expensis à latere vadi subtus . . . . . . strațellam antiquam, quæ intrat in dicto Campo, & Terracinenses à latere, & parte ulmi super mortacinum, seù locum aquaticum super fossellam de spina eorum, ut prædicitur, sumptibus, & expensis. Ac etiam mandavit, & declaravit, quod de grano seminato prò præsenti anno in dicto campo, & loco quæstionis per laboratores Setinos de eo loco, qui secundum terminationem prædictam includitur, & adjudicatur Terracinensibus, debeant dicti laboratores pro, & de territorio dicti loci respondere Communitati Civitatis Terracinæ ad pęnam supradictam, vel suorum successorum arbitrio auferendam. Actum in dicto Campo de aqua papæ loco, ut prædicitur, quæstionis præsentibus supradictis de Terracina, Setia, & hominibus testibus de Piperno ad prædicta vocatis, & rogatis. Item eodem anno, mense, Pontificatu, indictione, & die sequenti videlicet die septimo mensis Junii supradicti accedens prædictus Dominus Judex,& Commissarius per loca aquatica, & veniens ad locum, qui vocatur Trinitas, & est ibi quædam Ecclesia in silice antiqua, ac prò tribunali sedens ante dictam Ecclesiam præsentibus antedictis Syndicis sententialitèr, & diffinitivè declaravit, dixit, & terminauit, quod Filotium sit, stet, ac stare, & esse, & censeri debeat perpetuò in territorio,& de territorio Civitatis Terracinen. Dominium verò usus, & possessio, ac proprietas sit, ac esse debeat Nicolai Lotii de Setia, cui Commune Setiæ dictum Filotium vendidit, & suorum hæredum, & successorum, & habentium causam ab eodem; & quod Commune Terracinen.non possit cogere, vel constringere ipsum Nicolaum Lotii,vel suos hæredes, & successores ad portandum pisces, anguillas, vel fructus provenientes ex ipso Filotio Terracinam, sed liberum sit pro libito voluntatis ei, & suis hæredibus, ut præfertur, vendere, & portare, quo voluerit. Sed Commune Setiæ ex eo, quod ex venditione dicti Filotii aliquam recepit pecuniæ quantitatem mandavit. . . . . . . ut supra sedens terminavit, quod dictum Commune Setiæ teneatur, & debeat per totum mensem Julii proximè sequuturum dare; & assignare Communitati Civitatis Terracen. florenos quadraginta boni auri,& justi ponderis. In omnibus autem,

tem, & singulis aliis casibus dubiis, & quæstionibus mandavit; & sententialitèr declaravit deberi firmitèr, & inviolabilitèr observari prædictum antiquum Instrumentum productum pro parte Communitatis Civitatis Terracinæ, & superiùs præsenti Instrumento annotatum. Mandans etiam omni modo, jure, & forma, quibus melius potuit, & debuit in hiis scriptis prædictis Syndicis ibidem præsentibus,& prędicta omnia acceptantibus,& emologantibus nomine, & vice dictarum Communitatum, ut perpetuò,& deinceps debeant tàm per ipsum declarata, & in hiis scriptis sententiata, terminata, & mandata, quàm in prædicto antiquo Instrumento contenta inviolabilitèr observare, attendere, & adimplere ad pænam decem millium marcarum argenti applicari prò medietate, ut præfertur Cameræ S.R.E., & pro alia parte servanti prædicta. Actum in loco prædicto præsentibus nobilibus, & sapientibus Viris Domino Antonio Pauli, & Domino Petro Rosello de Piperno Judicibus supradictarum Terrarum. Nobili, & sapienti Viro Domino Paulo, Domini Stephani, Andrea Taccone,& Bernardo de Setia Notario, Nicolao Mollica,& Meo Lampadario de Terracina, Joanne Caporitio, & Jordano Vallacqua de Piperno, & pluribus aliis testibus ad prædicta vocatis, & rogatis. Præcipiens etiam præsentibus testibus supradictis mihi Notario inscripto, & prædicti Syndici dictarum Communitatum me rogantes, ut ad petitionem ipsorum, & alterius eorum conficere debeam de omnibus, & singulis supradictis duo,& plura publica Instaumenta cum insertione antiqui Instrumenti prædicti ✠ loco signi. Et ego Paulus quondam Domini Conforti de Belforte publicus Apostolica, & Imperiali auctoritate Notarius, & nunc Officialis, & Notarius Curiæ generalis Provinciarum Campaniæ, & Maritimæ prædictis omnibus, & singulis commissiori declarationibus, sententiis, mandatis, & diffinitionibus, ut prædicitur, & diversis locis, & sub diversis diebus, & eorum diversis testibus factis, & omnibus supradictis interfui, & ea rogatus cum insertione dicti antiqui Instrumenti de mandato dicti Domini Vicerectoris, Judicis, & Commissarii, & ad petitionem Terracinen. Syndici, & Communis scripsi,& publicavi, meumquè signum Apostolica auctoritate subscriptum apposui in testimonium præmissorum.

Hæc de veteri territorio Terracinen., quod quam miserri-

mè anguſtatum modo exiſtat, unuſquiſquè novit; ſuperfluum itaque habeo diutius immorari in illius narratione; Laudatur à Plinio lib.16. cap.32. his verbis. Terracina ſylvis ſcatente earum, nempè amygdalarum; & in parte prima indicis legitur ita: Terracina amygdalarum ſylvis ſcatet. Inſuper in Theatr. Orbis Terrar.typis Guil., & Jo: Bleau edito pag.68.Tarracinenſis ager fęcundiſſimus, & amæniſſimus, vitibus, aurantiis, citris, limonibus aliiſque id genus arboribus abundans eſſe dicitur; Verum hæc referuntur ad tempora retroacta, quando Civitas Terracina in omnibus undequaque florebat, nunc enim vix ſigna antiquæ amænitatis, & pręlaudatę fęcunditatis extant.

CAP. XII.

De Fructibus, Aqua, Vino, & Aere Terracinen.

FRUCTUS.

PAtet ex dictis territorium Terracinen. olim fuiſſe fęcundiſſimum vitibus, amygdalis,citris, aurantiis, limonibus, aliiſque id genus arboribus. Qui autem fructus felicitèr modò Terracinæ proveniant, inquirendum; nam non omnis fert omnia tellus, & hic ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ, ait Virgil.Certum itaque, & ratum eſſe debet, ſicuti experientia conſtat, prædictas plantarum ſpecies fauſtiſſimis auſpiciis,& eventibus in agro Terracinen.committi, & cõmiſſas in fructus jucundiſſimos uberrimè luxuriare: Verum ob recentium agricolarum in curiam exigua eſt laus, quam ex illarum ubertate nunc Terracina percipit, & ſi veterum cultorum adhùc non exiſterent opera, haud modicam de prælibatis fructibus ſuſtineremus penuriam. Cæterum notanda eſt agri Terracinenſis in fęcunditate diverſitas; montes enim facillimè pubeſcunt amygdalis, & vireſcunt oleis; valles fertiliſſimis vitibus efforeſcunt, ibidemque vineas perbellè ordinatas, atque inſtructas conſerere amant Terracinenſes, ut cuilibet videre eſt; tractus autem terræ propè Civitatem verſus mare acidis pomis egregiè flaveſcit,& redundat:Hujus meminit Franciſcus Schottus in Itiner.Italico dicens Ager latere maritimo fęcundus, & amænus admodùm eſt olim ditium Romanorum præto-

toriis, villis, prædiis, ac hortis frequentibus excultissimus, quorum multæ sparsim visuntur adhùc reliquiæ, atque ruinæ. Insuper neque pyra, neque ficus tàm præcores, quàm serotinæ, neque cucumeres, aut melopepones, vel alia id genus Terracinæ desiderantur, etenim facili negotio proveniunt, & citò adolescunt plantæ illorum: summa verò præfatis fructibus est laus, & honor, neque aliis vicinarum urbium, & locorum odore, aut sapore cedunt, quibus cum nullo modo sunt comparandi, siquidem ob copiosissimas particulas nitro, & salino sulphureas, quibus scatent, naribus admoti suavissimè olent, in os ingesti organum gustus lenitèr, magnaque cum delectatione titillant, ac movent; siquis autem nostris præconiis fidem non adhibet, degustet, & vera deprehendet.

A Q U A.

Aquæ Terracinenses ferè omnes salsulæ sunt ob salinas particulas sibi immixtas, nec mirum, olim enim, ut fama refert, omnes agros Terracinæ contiguos Tyrrhenum mare inundabat, unde totum illum soli tractum vulgò (detto l'Arene) arenosum esse spectamus, & hinc forsitan Solinus cap. 8. de laudibus Italiæ ait. Terracina Insula anteà circumflua immenso mari, nunc ævo recente addita continenti. De Aquis Terracinen. hæc habet Andreas Bavius lib.4. Thermarum. Terracinæ duo diversa invenio aquarum exempla primum pomptinam paludem, ob quam insalubris est auræ, ut docet Silius Italicus lib.10. scribens.

Et quos pestifera pontina uligine campi &c.

Et præterea fluctus passeris nuncupatos, qui tepentes, ut conicitur ob calidarum scatebras in littore maris, de quibus Martial. lib.10. epigr.51.

O nemus, ò fontes, solidumque madentis arenæ
Littus, & æquoreis splendidus Anxur aquis,

Et alibi

Sive salutiferis candidus Anxur aquis.

At hodiè (excipit Cluverius) circa Terracinam nullæ reperiuntur aquæ calidæ, nisi quarum fontes apud ipsam Urbem, qua Fundos itur inter viam, & contiguum montem penè extincti, odoratu tamen à transeuntibus facilè percipitur. Vitruvius lib.8. cap.3. inveniuntur, ait aquarum genera mortifera, quæ

per

per maleficum succum terræ percurrentia recipiunt in se vim venenatam, uti fuisse dicitur Terracinæ fons, qui vocabatur Neptunius, ex quo qui biberant imprudentes vita privabantur, quapropter antiqui eum obstruxisse dicuntur. Neptunius hic fons mortiferus, an idem fuerit cum Martialis salutiferis aquis apud Terracinam perquam ambiguum est; quippè mortiferus poterat esse potantibus, balneantibus tantum salutiferus; ait Cluverius. Verum enim verò ut hac super re omnes difficultates elidantur, haud ignorandum est, fuisse apud Terracinam aquæ ductus celeberrimos, per quos ab altis, & proximis montibus ingens vis aquæ saluberrimæ derivabatur usque ad portum ejusdem Civitatis: meminit illorum Theodorus à Valle lib. 1. cap. 6. hist. Privern., & extant adhuc, ac visuntur parietes, atque excisi silices præduri, quibus inserti, & usque ad littus maris deducti canales plumbei limpidissimos ad usum navigantium effundebant latices; quin immo propter Ecclesiam S. Mariæ Magdalenæ observantur hactenùs cisternæ seù cellæ aquariæ vulgo (conserve d'acqua ;) hæ, ubi obstruebantur aquę ductus, ad commodum nautarum introductas aquas servabant; Ex iis autem plures fistulæ exugebant humorem, quæ per brutum terræ corpus discurrentes, cryptasque subterraneas flexuosis mæandris, ut opus erat, permeantes ad prædia, villasque Romanorum equitum ducebant magnam copiam prosilientis aquæ; Hinc annis superioribus, cum in agro Terracinen. vineam effoderent nonnulli agricolę, reperti sunt quidam plumbei siphones, in quibus insculptum erat nomen Sextus Julius Frontinus; Frontinum verò villam habuisse. Terracinæ notissimum est ex epigr. 58. lib. 10. Martial. dicentis.

Anxuris æquorei placidos Frontine, recessus.

Prædictas itaque ejusdem Martialis salutiferas aquas fuisse haud improbabile est, cum magnorum operum vestigia prò jis derivandis adhùc spectentur.

Prętereà est etiam apud Terracinam vivus saluberrimę aquę fons, cujus latices vel ipsius aquæ Nucerinæ virtutibus non invident. Porrò cum non multis ab hinc annis in hac Civitate ęgrotaret Excellentissimus Princeps de Tassis, & Medicus quidam Aversanus prò ejusdem sanitate restituenda accersitus advenisset, & præfatam aquam delibasset admiratione correptus coram omnibus, qui aderant cunctis aliis aquis saluberrimis Regni Neapoli-

politani prætulit; idem mihi affirmarunt quidam Puteolani Cives, quos variis morbis tentatos felicitèr curavimus, magnis etiam laudibus illam extollebat Excellentiſſimus bonæ mem. Medicus Saldasbarra hujus Civitatis alumnus; unde non immeritò in ęgritudinibus in plures uſus advocavi,& benè vertit;leviſſima enim eſt,febrilem calorem extinguit,& facile tranſit,corpus aliquando movet, calculos eiicit, & ad ſatietatem epota minimè corpus inflat;ſolo hujus aquę ſaluberrimę uſu plures mihi cogniti Cives morbi, quo tentabantur, ſævitiem evaſerunt. Ea nunc appellatur aqua S.Stephani propè cujus antiquum Monaſterium inter aliquas montis rupes proſilit; dici etiam poteſt aqua S. Benedicti, cujus miraculo emanaſſe tenent Terracinenſes, & profecto ſiquis ejuſdem originem contemplabitur,miraculoſam extitiſſe nequaquam inficias ibit, potiſſimum verò ſi legerit caput quintum de Vita S. Benedicti à S. Gregorio Magno deſcriptam, ubi inquit.

Ex his autem Monaſteriis,quę cōſtruxerat,tria ſurſum rupibus montis erant, & valdè erat Fratribus laborioſum ſemper ad lacū deſcendere, ut aquam haurire debuiſſent, maximè qui ex devexo montis latere erat grave deſcendentibus in itinere periculum. Tunc collecti Fratres ex ejuſdem tribus Monaſteriis ad Dei famulum Benedictum venerunt dicentes. Laborioſum nobis eſt Pater propter aquam quotidiè uſque ad lacum deſcendere, & idcircò neceſſe eſt ex eodem loco Monaſteria mutari. Quos blande conſolatos dimiſit, & nocte eadem cum parvo puero nomine Placido, cujus ſuperius memoriam feci, ejuſdem montis aſcendit rupem, ibique diutiùs oravit, & oratione completa tres petras in loco eodem pro ſigno poſuit, atque ad ſuum cunctis illic reſiſtentibus Monaſterium rediit. Cumque die alio ad eum prò neceſſitate aquę prędicti Fratres rediſſent. Dixit ite, & rupem illam, in qua tres ſuper ſe invicem poſitas petras inveneritis in modico cavate.Valet enim Omnipotens Deus etiam in illo montis cacumine aquam producere, ut vobis laborem tanti itineris dignetur auferre.

Qui euntes rupem montis,quam Benedictus prędixerat jam ſudantem invenerunt, cumque in ea concavum locum feciſſent, ſtatim aqua repletus eſt, quę tàm ſufficientèr emanavit, ut nunc uſque ubertim defluat, ſcilicet tempore S.Gregorii Magni, nam modo

modo tenui vena fluit. Erumpunt etiam haud longe à Civitate Terracinæ plures aliæ fontium limpidorum scaturigines, quas quia aquas inferioris pretii emittunt, silentio prȩterimus. Insuper existunt palustres aquȩ pontinarum paludum, quȩ licet aerem Terracinen. inficiant putridis exhalationibus, & effluviis, ac multum afferant detrimenti, nihilominùs in eo utiles sunt, quod ex jis conficitur fluvius Aufers, seù Ufens, per quem amȩnissima sanè via sub umbris arborum lintribus, seù Santalis, (ità vulgo vocant) Setiam, & hinc Terracinam ascenditur, descenditurque; prȩterea dictȩ aquȩ palustres magnum anguillarum proventum singulis annis exhibent, & fluvius ex eisdem natus nobiles, & non parvo in honore habitos procreat pisces, nempè lupos (vulgo spigola) ac cephalos omnis generis, ex quorum captura plures familiȩ Terracinen. tolerant vitam, & bene agunt.

VINUM.

Vinum Terracinen. aut est album, aut rubrum: Album ex uvis albis exprimitur; rubrum, vel est saturum colore, adeoquè verè rubrum audit, vel colore dilutum, adeoquè rubellum appellatur vulgo (Cerasolo:) primum ex uvis nigris tantum expressis conficitur, secundum verò ex uvis albis, & nigris simul permixtis, & elisis. Rursus vinum Terracinen. aut colligitur ex vineis, aut ex arboretis; illud generosius, hoc levius est. Considerando itaque aeris nostratis gravitatem, & crassitiem magis confert quotidianus usus vini albi, aut rubelli, quàm alterius ex solis uvis nigris extracti, utpotè adstringentis, & tenues humores massæ sanguineȩ incrassantis; hujus tamen usum, ubi fluxione nimia peccant humani corporis liquores, non improbo, & prȩ cȩteris durat, cujus durationis etiam experimur rubellum ex uvis albis, & nigris expressum, atque una fermentatum; omnium autem facillimè vappescit, ac levi de causa marcescit vinum album prȩsertim adulta ȩstate ob tenues forsitan partes, ac spiritus, quibus constat, & qui facilè accolant, unde vappidum, & mucidum, aut marcidum evadit. Vinum vero tortivum, & operarium, quia succus uvarum optimè defȩcatus non est, seù album, sive rubrum sit, subito vitium contrahit, neque fert ȩtatem. Licet vinum Terracinen. vituperent multi, laudat nihilominùs illud

An-

Andreas Bacćius lib.6. de vinis Italię sic loquens; sub Terracina vinum album, clarum, crudum Signino æmulum, ac eo magis laudabile, quod collibus ad marinam propinquis libera magis, ac laudabili fovetur aura: substantia, ac colore ut plurimum aquosa, unde æstate, quando maximè ad justam perveniunt maturitatem non vulgarem Romæ in Curialibus, ac mediocri substantia vinis obtinent laudem. Aureo commendatur nitore, subadstringenti sapore, non fumosa, & quæ tamen dum in crateris funduntur pulchrè ob tenues spiritus scintillant, nec tentant caput, ob quas [ut reor] qualitates minùs noxia podagricis inveniuntur; & Augustinus Oldoinus Soc. Jesu de Paulo Quarto in addit. ad Ciacconium pag. 828. ait. Vini item parcissimus fuit cyatho usus tàm exiguo ut avviculis propinari crederes, ipsoque nonnisi bis, aut ad summum ter hausto. Vinum ne ad crura infirma descenderet, hauriebat atrum, & crassum è Terracinorum vineis adductum. Vini itaque Terracinen. usu gaudebat Paulus IV. Pontifex Maximus, cujus exemplum secuti sunt nonnulli Italiæ Principes, inter quos ævo currente accensendus est Excellentissimus Princeps de Tassis, qui annuatim sibi de vino Terracinen. provideri curat. Mirari quisquam posset, cur de vino Terracinen. nulla fiat mentio apud veteres auctores? Talia perquirenti respondeo vinum Terracinen. olim sub nomine vini Cęcubi transisse, atque idem fuisse; id, quod videtur innuere Plinius lib. 17. cap.4. dicens Cæcubæ vites in pomptinis paludibus madent. & lib.7. cap.5. Hinc Setini, & Cæcubi obtenduntur agri (vide) post Setinos agros ponit Cæcubos scilicet Terracinenses: Quod autem Cęcubum vinum etiam in sinu Amyclano colligi solitum lib.14. cap.6. insinuet Plinius; id potuit accidere ex eo, quod vites Cęcubę in præfatum locum translatæ haud absimile vinum protulerint, adeoque sub eodem nomine vinum productum ex Cęcubis, & Amyclanis vitibus comprehensum fuerit; Sanè qui Terracinen., & Amyclani sinus tractum considerat, nullam quoad soli qualitatem in eo differentiam inveniet; unde credibile est utrobique Cęcubas vites floruisse, quæ tamen colonorum incuria interciderant, & sub Domitiano Imp. iterum excultę fuerunt; forsitan hoc accidit ex ejusdem Imperio cum secessibus suis Terracinam frequentaret, ut constat ex Martiali, & loca singula pręsertim Cęcubum sinum perlustraret. Vites Cęcubæ arboretis ma-

Qq rita-

ritabantur, uti auctor est Plinius lib.14. cap. 6. inquiens. Olim Cæcubo vino erat generositas in palustribus populetis vitem arboream alit, cujus vinum est præstantissimum. Porrò Cæcubum vinum tali vetustatis prærogativa distinctum erat ab aliis, ut sive à loci situ sub marina aura, sive à certo cultu id maxime perenne existeret, ac vetustissimum servaretur; propterea Cæcubi nomine vinum vetustissimum intelligebatur, & quasi ad delicias, & in magnis fastis servari solitum diutissimè, quod indicat Horat. lib. 1. Ode 37. dicens depromere Cęcubum cellis avitis; & Gal.in lib.de vinis. Romani inveteratum diù vinum Cęcubum, hoc est Terracinense designabatur.

A E R.

Quod Aer Terracinensis gravis sit, & intemperans res nova non est; unde miror, recentiores nonnullos adeò incaluisse, & defatigasse in illius pravitate arguenda, & exageranda, cum satis, superque hoc afferant celebres scriptores memorabilis antiquitatis; ex his audi Ovid.lib.15.Metam.dicentem.

Antiphatæque domus, Trachasque obsessa palude,
Et tellus Circea, & spissi littoris Antium.

Sed præ cęteris nota Silii Italici versus præclarè deductos lib.8., ubi inquit.

Et quos pestifera pontini uligine campi
Qua Saturæ nebulosa palus restagnat, & atro
Liventes cæno per squallida turbidus arva
Cogit aquas Ufens, atque inficit æquora limo.

Potuit clariùs, atque tetriùs explicare qualitatem aeris Terracinen.Silius Italicus? Nihilominùs post tot annorum Curriculos ab ætate illius, qui floruit sub Domitiano Imp. sęculo primo reparatæ salutis, Terracina populo frequens, familiis illustrata, conspicuis referta divitiis, & delitiis affluens semper exculta fuit, neque erat despectui, perindè ac his postremis sęculis cępit haberi, quamvis gravitate inclementis cęli usque laboraverit; quin immò Imperatores, Reges, ac Summi Pontifices pluriès hùc se recipientes, ibidem dignati sunt tutissimè, magnaque cum mentis, & animi jucunditate residere, & idem præstiterunt Illmi Pręsules, Excmi Principes, aliique Nobiles Viri sine ullo dubio deperdendæ sanitatis: Ex his autem colligi potest, quod tanta pravitas

vitas non ingruat, ut Civitas Terracinæ incoli nequeat, etenim si perbenè ponderetur aeris prænominati qualitas, per se pravus non est, sed merè per accidens, quatenùs contaminatur à putridis paludum pontinarum effluviis; Quod verò talis inclementia magis officiat modò, quam olim, in causa est populi infrequentia, & incolarum paucitas, quorum copia, & ignibus crassus aer frangeretur, & corrigeretur. Ut autem in hac Urbe tuto habitare te doceam hospes, utar Petronii verbis ad Romanos dicentis. Cęlum hoc grave, & intemperans est, quare diluculo, & in crepusculo, ne prodeas, nisi sole splendente, [de meo addo,] & quoniam ob propinquitatem ad manum sunt copiosa ligna sylvarum, luculento utere foco.

CAP. XIII.

De Templis prophanis, Arcibus, Portu, Theatris, & aliis memorabilibus Terracinen.

Templum Jovis Anxuris.

Ethnica regnante Gente plura Templa prophana falsorum Numinum venerationi dicata extulit Civitas Terracina, quæ coluit superstitiosa Terracinensium Antiquitas. Inter hæc primas tulit celeberrimum Jovis Anxuris Fanum, quod, uti auctor est Livius lib.5. supra apicem montis Tarracinen. Urbi imminentis, vulgò (il Monte S.Angelo) extabat. Sic enim ille ait; Volscis depopulato agro Anxur ne quidquam oppugnatum loco alto situm. In scopuloso illo, præcipitique vertice Arx fuit, & in ea haud dubiè templum Jovis Anxuris. Eadem refert Michael Angelus Lualdus in hist.Eccl.Ovid., & Cluverius in hist. Italiæ, ubi agit de Terracina. Idem Livius lib.28. inquit; multa prodigia nuntiabantur; Terracinæ Jovis Ædem, Satrici Matris Matutæ de cęlo tactam; an hæc Ædes eadem fuerit cum dicto Jovis Anxuris Fano, me latet; Cęterùm Franciscus Schottus lib.3. Itiner. Ital. asserit se propriis oculis spectasse præfati Jovis aram; inquiens. Et memini quidem me vidisse marmoream aram Jovi puero dicatam ex voto, sicut ipsa testabatur inscriptio antiqua. Construxerant autem huic puero Jovi delubrum in eminentiori montis jugo Terracinenses, ut quasi è specula, & Civitatem ipsam, & omnia circumsita loca sua ficta Deitate custodiret, juxta

illud Virgil. lib.8. Æneid.dicentis queis juppiter Auxurus arvis præsidet,& viridi gaudens Feronia luco.

Templum Bifrontis Jani.

Janus,qui Civitatis Terracinæ fundator, & omnium Regum suæ ætatis prudentissimus fuit, mortuus inter Deos relatus est, Templumque habuit apud Terracinenses non procul à porta Albina positum in loco, qui adhùc nuncupatur (il tempio.) Visuntur usque ad hanc diem prædicti Fani celeberrimi vestigia,quod, ut fama refert, sicuti mos erat apud Romanos tempore belli patebat, tempore pacis claudebatur. Construxerunt autem illud Anxurates, quoniam cum plura Templa falsis Numinibus excitassent, injurium sibi videbatur, si idem facere fundatori suo neglexissent : Bifrons verò exprimitur Janus ob singulares prudentiæ, ac sapientiæ dotes, quibus præterita scibat, & futura prævidebat.

Templum Divi Apollinis.

Templum Antiquitatis Apollini dicatum eodem loco, ubi nunc surgit Ecclesia Cathedralis Terracinæ, extabat; in eo sus fęmina, seù porca Apollini immolabatur. Ad hoc ipsum dum traheretur B. Cęsarius, ut Diis sacra faceret, ex parte corruit, Firminumque Idolorum Pontificem oppressit, cujus documento detestandus ille usus inoleverat apud Terracinenses, ut singulis annis juvenis aliquis per aliquod temporis spatium delicatè enutritus, pretiosoque obvolutus indumento oblato priùs Apollini porcę sacrificio comitante magistratu, universoque populo ex alto montis vertice se pro Reip., & Civium salute præcipitem daret,uti legere est apud Surium die prima Novembris in actis ejusdem B.Martyris, & Levitæ Cęsarii. Cęterum hoc Antiquitatis delubrum ea tempestate famosissimũ fuisse testantur tùm columnæ striatæ pulcherrimæ ad visum, tùm candidissimi marmoris parietes reliqui, qui externam faciem ejusdem Templi exornant Architecto Cajo Posthumio Cai Pollionis filio.

Templum Divæ Minervæ.

Haud procul ab eo loco,ubi nunc spectandum se præbet veluti ab eminenti specula Conventus S. Francisci Ord.Min. Conventualium, præclarum Minervæ fanum exurgebat; In eo, postquam tres mulieres Divæ sacra fecissent, de cęlo tactæ extinctæ sunt : hujus rei mentionem habet Rmus D. Abbas Lucentius in no-

novo opere Italiæ Sacræ, ubi de Episcopis Terracinen., sed ante ipsum Julius Obsequens in lib. de prodigiis inquiens. Terracinæ in Æde Minervæ mulieres tres, quæ operatæ sedebant fulmine exanimatæ sunt. Plena sunt ruderibus antiquis ædificiorum dirutorum ex corpore tanti delubri circumsita loca S. Francisci, ut visui patet.

Templum Deæ Fortunæ.

Fortuna quoque suum fanum apud Anxurates obtinuit, quod surgebat haud procul ab Ædibus Jani loco tamen eminentiori, & propè Arcem recentiorem, & præsentem, (olim arx erat alibi) Terracinæ. Extant adhùc ejus vestigia; sed quod adnotatione dignum occurrit propter illius radices Rotam pulcherrimam visu ex lateribus præduris compactam erexerunt Terracinenses, quæ adhùc visitur, & appellatur vulgò (la Rota.)

Templum Deæ Majæ.

Maja Mercurii mater, & Templum, & Portam sui nominis habuit Terracinæ. Porta extat, & nuncupatur adhùc Maja; fanum verò corruit; observantur nihilominùs non longè à dicta porta illius vestigia apud viridarium Perillustris familiæ de Fatigatis à Medico oriundæ. Alia quoque delubra Diis vanis dicata extitisse ferunt, quia verò de iis nil certi teneo, omitto.

Templum Divæ Feroniæ.

Templum Divæ Feroniæ tribus milliaribus ab Urbe Terracina dissitum extitisse docet Horat. lib. 1. serm. satyr. quinta his versibus.

Ora, manusque tua lavimus Feronia lympha
Millia tum pransi tria repimus, atque subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Hoc templum Annibalem irrito belli eventu Roma reducem spoliasse refert Livius lib. 26. Ejusdem originem ità describit Dionys. Halicarn. lib. 2. Lacædemones ob asperiores Lycurgi leges alias colonias quæsituri cum ad Pomptinos Italiæ campos delati essent, ut quovis modo Diis illùc conducentibus responderent Ædem Divæ Feroniæ, cui vota fecerant, construxerunt, quam nunc una littera immutata Faroniam appellant; Marcus Varro Libertatis Deam dicit Feroniam, quasi Fidoniam, quod etiam confirmat Servius inquiens. Hæc etiam Libertorum Dea est, in cujus Templo Terracinæ sedile lapideum fuit, in quo hic ver-

versus incisus erat, Benemeriti servi sedeant, surgant Liberi, & raso capite pileum accipiebant; idem confirmat quoque Dalecampius in notis Plinii lib.2. cap.55. his verbis. Feronia libertorum Dea, in cujus Templo ij sive bello capti, sive compedibus, ac ergastulo educto, seù vindicta manumissi forent, seù testamento, seù censu Liberorum statum, munera, & conditionem accipiebant Alex. ab Alex. cap. 104. In Feroniæ templo numine afflati super ignem citrà noxiam incedebant, ut & virgines dicatæ Templo Dianæ Persicæ in Castrabalis. Fuit itaque hoc fanum apud tertium ab Urbe Terracina lapidem, qua Romam itur apud ipsam viam Appiam, ibidemque fons, & lucus erat. Feronia autem Dea Juno erat juxtà comment. Servii dicentis: Circa hunc tractum campaniæ colebatur puer Juppiter, qui Anxurus dicebatur, & Juno Virgo, quæ Feronia dicitur; eadem confirmat Ulyss. Aldrovandus in sua dendrologia pag.72. ubi ait. Juno sub nomine Feroniæ Terrecinensem alium lucum obtinuit; hujus meminit Virgil.8.Æneid. illis versibus.

Queis Juppiter Anxurus aruis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco.

Quem locum ità commentatur Servius. Non vacat emditione, quod addidit viridi, nam cum aliquando hujus fontis lucus [fons enim, & lucus erat] fortuito arsisset incendio, & vellent incolę exinde trans ferre simulacra, subito reviruit; sed credat Judæus Apella, fabulam enim, & non rem gestam, sicut, & nos, credit Cluverius.

De Arcibus Terracinen.

Arces Terracinenses apud plures scriptores Antiquitatis, potissimum verò Poetas invenies laudatas, superbique nominis titulo insignitas, de quibus ita Lucanus lib. 3. bellorum civil.

Jamque, & præcipites superaverat Anxuris arces; Et Statius lib. 1. sylvarum carm. 3. ubi de villa Tiburtina Vopisci ait, cedant vitreæ juga perfida Circes Dulichiis ululata lupis, arcesque superbæ Anxuris. Ex his colligimus, Arces Terracinenses admirationi fuisse advenis, unde ansam dedere Poeticis laudibus, de quibus supra. Quinque autem Arces Terracinæ extitisse compertum habeo, quarum duæ in planum demissę dirute jacent: Tres verò adhuc eminentes ad publicum beneficium extant; ex his

una

una ſemper cuſtodiis munita eſt, altera æſtivo tantum tempore armatur, ultima verò fere nunquam. Diruta jacet Arx S. Angeli, propè quam erat templum Jovis Anxuris, & hæc tanquam ſpecula hoſtium progreſſiones è longè explorabat, necnon Arx Minervæ, alias S. Franciſci, propè quam extat ejuſdem Fratrum Conventus, & hęc Terracinenſis portus oram, & Civitatem ipſam cuſtodiebat: Hac diruta cum portus ipſe in continentem faceſſeret; erecta fuit alia, quæ modo extat, & cuſtodiis munita Urbem ipſam, & nautarum cymbas tuetur. Eam excitaſſe reor Eugenium Tertium, poſtquam Terracinam à Dominio B. Petri alienatam recuperavit. Talis enim memoria legitur in media arce in pariete meridiem verſus.

EUGENIUS PAPA III.

Hoc opus glorioſè ipſius memoriam repræſentans fieri juſſit, qui mira animi virtute, & honeſti ſtudio præditus regalia multa longo tempore amiſſa B. Petro reſtituit. Quorundam vitium in modum honeſtatis redegit, nequid judices à quoquam peteret, neve quid à quoquam ante deciſam cauſam acciperet poſt deciſam oblatum quid verecunde, & cum gratiarum actione ſuſciperet. Arx iſta vulgo dicitur (il Caſtello,) ejuſque Pręfectus(il Caſtellano)qui multos milites auxiliares habet. Hæc anno 1702. die 9. Novembris circa octavam horam noctis, cum ei pręeſſet Petrus Antonius Contator meus Genitor è cœlo tacta eſt, adeò tamen terribilis fuit irati fulminis fragor, & vis, ut ante deſcenſum ferè totam Civitatem horrore afficeret, Civeſque ſomno excitatos conſternaret, ac tandem decidens duas ejuſdem Arcis ciſternas aqua plenas cum magna parte muri diſſipaverit.

Peſculum Montanum.

Arx eſt littori maris proxima, & haud procul ab oſtio veteris Portus Terracinen. poſita, ejuſdemque oras cuſtodit, quem ad finem æſtivis præſertim temporibus militum cuſtodiis munitur: Portam habet infra in via Romana omnem aditum à Regno Neapolitano hoſtibus impediens ex duriſſimo ſilice, & nullibi interrupto conſtat, quam L. Valerium Flaccum Cenſorem M. Percii Catonis ſocium in ſua cenſura concinnaſſe deiiciendo, & æquan-

æquando ad solum ejus superfluam partem opinamur: De Valerio ità Stephanus Phighius tomo 2. annal. Rom. lib. 10. Flaccus molem ad Neptunias aquas Terracinæ existentes jecit, [seù dejecit] ut iter Populo esset, & viam per Formianum montem stravit, & Livius lib. 39. ait. Opera deinde facienda ex pecunia publica in eam rem decreta, lacus sternendos lapide, detergendasque, qua opus esset, cloacas in Aventino, & in aliis partibus, qua nondum erant, faciendas locaverunt, & præsertim Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter Populo esset, & viam per Formianum montem; quod ita interpretatur Cluverius.

Haud dubium igitùr eodem regionis tractu, & Neptunias istas fuisse aquas, nempè apud Terracinam, ubi Neptunium fontem collocat Vitruvius. Molem autem isthanc jecit Flaccus inter mare, & prædictum montem, ex cujus imis radicibus oriebantur calidarum aquarum fontes protinùs in mare effluentes, namque tàm propè mons ad mare accedit, ut transversæ tantum viæ spatium relinquatur. Haud procul à Pesculo Montano fontem Neptunium, seù Charonium paritèr collocat Kircherus dicens. Cui rupes præcelsa, ac formidabilis imminet militum pręterea instructa custodiis hostibus omnem ex Campania aditum intercludens: Non procul indè spectatur charonius fons, cujus virulento habitu, & homines, & bruta conficiebantur. De ista Arce ita Schottus in suo Itiner. Italico. Appia viarum Regina detinet ibi peregrinum viatorem structura sua eximia, & consideratione reliquarum antiquarum, atque in primis ubi in planum, ac rectum scalpris ferreis ad littus Terracinensi promontorio excisi, est è durissima caute. Stupet spectator admirabundus rectæ viæ planum unius saxi pavimentum sub pedibus porrectum per passus plus minus viginti in longitudinem munitum quidem [ut Appia tota fuit] ab utroque latere limbis bipedali latitudine eminentioribus, qui viatore pediti semitam siccam præbent; quibus adjecti lapides eminentiores, veluti bases quædam per decimum quemque pedem, è queis in vehicula, vel equos scansio fieret commodior. Quis non miretur solidum ex eadem candenti rupe parietem explanatum in summam altitudinem, quam per pedum decades multas characteribus numerorum magnis singularum decempedarum distantia sculptis curiosa vetustas posteris demonstrare voluit: Quem non delectatione afficeret graphico-

rera

tera characterum illa symetria, proportioque, qui æque magni è longè in altissimi parietis summitate, ac in imo intuentium oculis occurrunt? & Joannes Henricus in suo Mercurio Italico scribit. Nec minus propè Terracinense promontorium cernes immanem ad solum usque ferro decussam cautem, æquatamque pavimenti in modum viginti fermè passum longitudine, latitudine trium. Adspicies saxeum parietem è simili cadenti rupe formatum, lævatumque insigni latitudine. Admiraberis plures incisos versus sensim crescente litterarum magnitudine, quam tamen infra suspicientes oculi non animadvertunt, sed summas, ac remotissimas litteras proximis, & infimis æquales videre videntur; nempè peritus sculptor exacta visus, & loci altitudinis collatione tantum auxit dissitarum litterarum formam, quantum oculorum vis excursa decrescit.

Ferronum.

Turris est octangula propè molendina hujus Civitatis extructa, vulgo (la Torre delle mole,) lapidibus quadris constat, antiquissima, ac nobilis structuræ, est in altum satis, superque porrecta, infrà habet portam, qua aditus hostibus tempore civilium bellorum impediebatur; hodiè quoniam sub Principe pacifico tota Campania, & Maritima nullis quatitur tumultibus sine militum custodiis jacet.

Pulcherrima visu erat, sed annis elapsis de cælo tacta nimis deformata est, ut cuilibet illac transeunti videre licet. Memoratur in Sacramento fidelitatis Romano Pontifici Innocentio III. à Terracinensibus delato; ubi ità legitur. Munitiones quoque quas circa Civitatem habemus scilicet Pesclum Montanum, & Ferronum dabimus ad opus, & mandatum ipsius Domini Papæ tenendas nec vi, nec dolo auferemus eas illis, qui de ipsius mandato ipsas tenebunt. Pluries verò sub nomine Turris Molarum benè, vel malè audiant ejus Præsides, seù Castellani, ut patet ex epistola tenoris sequentis.

Ladislaus Dei gratia Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ Rex.

. . . *Joanni de Mira de Gajeta Castellano Turris Molarum propè Terracinam, vel ejus Locumtenenti, seù Viceca-stellano præsenti, & futuro fidelibus nostris dilectis gratiam, & bonam voluntatem.*

NUper dispicentèr accepimus, quod tu præsens Castellane, seù Vicecastellane, aut Locumtenens exigis, & exigere niteris, ac præsumis, & prætendis certum insuetum, & indebitum pedagium, seù vectigal ab hominibus, & personis transeuntibus cum salmis, rebus, & bonis per passum ipsius turris molarum in eorundem transeuntium libertatis præjudicium, & gravamen, & Communitatis præfatæ Civitatis Terracen. molestiam, & infamiam. Super quo nostra provisione petita nos hujusmodi insuetata onera plurimum abhorrentes vobis tenore præsentium de certa nostra scientia districtè præcipimus, & mandamus, quatenùs tu præsens à talibus penitùs, & omninò desistas; necnon, & tàm tu præsens, quàm vos alii successivè futuri ab hujusmodi indebita exactione vos totalitèr abstineatis, & illam de cetero non petatis, nec vobis fieri quomodolibet præsumatis, si habetis gratiam nostram caram, & indignationem cupitis evitare. Vos in præmissis talitèr habituri, quatenùs de præmissis ad nos ulteriùs querela non veniat. Præsentes autem litteras parvo nostro sigillo munitas vobis in præmissorum testimonium duximus dirigendas valituras, ptoindè ac si magno nostro sigillo pendenti sigillatæ forent, & aliis nostræ Curiæ solemnitatibus roboratæ Edito de non admittendis cedulis, & aliis quibuscumque in contrarium facientibus non obstantibus quoquo modo. Quas post earum opportunam inspectionem pro cautela vicibus singulis restitui volumus præsentanti. Data in castro nostro. . . . sub eodem parvo nostro sigillo propè Neapolim 25. Septembr. indict. 7.

Plinius lib. 2. cap. 55. de hac Turri loqui videtur, inquit enim. In Italia inter Terracinam, & Adem Feroniæ Turres belli temporibus desiere fieri nulla earum non fulmine diruta [ut ait Dalecampius hic in adnot. nonnullę earum fulmine dirutæ] Cer-

tè

tè præter Turrim Ferronum duæ aliæ Arces è directo supra radices, & dorsum montis Ferronii dirutæ spectantur, è quibus ab alto montis jugo, ubi Turris speculatrix erat, & exploratoria, murus ductus est usque ad Turrim infimam in Via Romana positam (vulgò Ferronum) sub qua arcus cum porta erat lapideus, ut cuilibet spectare est, omnem aditum ex Maritima, & Campania hostibus intercludente. Pluries autem propter Arcium commoditatem Terracina præsidii loco fuit Ducibus Romanis. Hinc tempore bellorum civilium inter Cęsarem, & Pompejum Rutilius Lupus cum tribus cohortibus Tarracinam obtinuit, ut Appiam viam obsideret, & Latium tueretur, de quo ita legimus in commentariis de bello civili lib. 1., ubi de Cęsare Brundusium versus ab Urbe ducente exercitum. L.Manlius Prætor Alba cum cohortibus sex profugit, Rutilius Lupus Prætor Terracina cum tribus, quæ procul conspicatę Cęsaris equitatum, cui pręerat Bivius Curius, relicto Prętore signa ad Curium transferunt, atquè ad eum transeunt.

Itaque Lupus prætor desertus à suis postea Romam est reversus, ut Sosius, & alii demonstrant Vitellio autem, & Flavianarum partium Ducibus de Orbis imperio contendentibus in Terracina suis partibus addicenda maximum tàm gravis causæ momentum fuit, ut penes Tac. lib. 3. histor. videre est, ubi inquit, Collata utrinque castra haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso Terracinam occupavere mænibus, situque magis, quam ipsorum ingenio tutam, & alibi eodem lib. ait.

Iisdem diebus L.Vitellius positis apud Feroniam castris excidio Terracinæ imminebat; & Paulo post. Fuere, qui uxorem L.Vitellii Triariam incesserint, tanquam gladio militari cincta inter luctum, cladesque expugnatæ Tarracinæ superbe, sæveque egisset, initio autem lib. 4. idem auctor docet, quemadmodum Civitas pavida, & servitio parata, occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, extinguique reliqua belli postulabat; & inferiùs Capuæ legio tertia hjemandi causa locatur, & domus illustres afflictæ cum contra Tarracinenses nulla ope juvarentur. Solatio fuit Servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus patibulo affixus. Eadem ferè narrat Sabellicus, qui Æneid. 37. libro 3. pagina 214.

Rr 2 ait.

ait. Jam Narniam pervenerat [scilicet Vitellius] cum tumultuosè affertur Terracinam, quæ ad inferum mare sedet à Flavianis teneri; & Paulo post inquit; sub idem tempus L. Vitellius Vitellii Principis frater Terracina proditione recepta ex Classiariis, qui ad Flavianos defecerant, quamplurimos occidioni dedit, navibus prçter paucas, quæ primo tumultu evaserant, aut captis, aut pondere sese ingerentiū in portu depressis. Apollinaris defectionis auctor, qui vivus in hostiū potestatē venit verberibus cæsus in Lucii conspectu interficitur, & ibid. pag. 216. Vitellius Flavianis in Urbem irrumpentibus tentavit primo Terracinam ad fratrem profugere, processitque in Aventinum usque ad domum uxoris, mox damnato consilio in Palatium est reversus, & Cic. lib. 8. ad Attic. epist. 13. pag. 222. inquit. Nunc quoniam auctoritate, & consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Terracinam, & oram maritimam, in ea manebo, & si præsidia in oppidis nulla sunt: demum Palma vir Consularis Terracinæ interfectus scribitur apud Alium Spartianum eo, quod cædem in Adrianum Imp. esset molitus.

De Portu Terracinen.

Portus est locus à ventis remotus à deportandis commerciis dictus, teste Isidoro. Portus autem Terracinensis, nonnullis Angi portus dictus eo, quod os ejus esset angustum, ut etiam num cuilibet videre est. Inter magnificos Italiæ Portus numerabatur, modò tamen mirabili rerum eventu limo paulatim invecto, arenisque congestis terra est continens, & ibidem frumentum seritur, & arboreta adsunt. Eum restituisse dicitur Antoninus Pius Imp., cujus imperio excavatione facta effictus est monticulus ille arenosus, vulgò (Montoni.) Hac super re ità Julius Capitolinus in Vita ejusdem Antonini. Cajetæ portus, Terracinensis portus restitutio. Fabius Maximus Dictator Annibalis hac Romam versus iter impediturus Minutium ad Angi portum Terracinen. quibuscumque poterat modis muniendum misit, uti docet Livius lib. 21. Sixtus Quintus anno 1589. Tarracinam venit ea mente, ut portum restitueret, ait Theodorus à Valle lib. 2. cap. 10. in hist. Privern. nihil tamen tentasse scrinatur morte prçventus. Quo tempore, aut quo auctore hic portus factus sit nobis ignotum, antiquissimus tamen esse creditur. Joan. Henricus in suo mercurio Italico ita loquitur. Magnifici ab Antonino Pio in-

instaurati portus aliqua vestigia supersunt. Quem Imperatorem minimè ambigo molitum illa insuper opera fuisse, quæ in vicina vides portici adstructa, ob quæ, ut opinor Julius Capitolinus inter insignia ędificia portum Terracinen. celebravit. Livius lib. 24. navium longarum species in flumine Tarracinæ visas enarrat. Julius verò obsequens in lib. de prodigiis ità habet. M. Æmilio, Cajo Hostilio Mancino Coss. Terracinæ M. Claudius prætor in nave fulmine conflagravit. Appio Claudio. M. Perpenna Coss. Terracinæ sereno navis velum fulmine exanimatum, in qua dejectum, & impensas omnes, quæ ibi erant, ignis absumpsit. Quo usque autem portus dictus duraverit, exploratum non est; nominat illum Carolus Siciliæ Rex in quadam epistola Terracinensibus data; quæ sic habet.

Carolus Dei gratia Jerusalem, & Siciliæ Rex.

Nobilibus Viris . . Potestati, & Communi Civitatis Terracinæ dilectis nostris. Salutem, & dilectionem sinceram.

JAm sæpè numero scripsisse vobis, vosque amicabilirèr requisisse meminimus, ut galeam nostram, quæ in portu vestro est per Nuncios nostros ad id missos recipi, & abinde sinerctis abduci, cum itaque vos id usque adhùc facere noluisse ipsius rei monstret effectus, super quo etiam Rectorem Campaniæ scribere vobis accepimus, dilectionem vestram denuò requirendam duximus, & hortandam, quatenùs absque ulterioris impedimenti, seù difficultatis obstaculo prædictam galeam per Nuncios nostros portitores præsentium de portu vestro extrhai, & abduci liberè permittatis; tantum indè facturi, quod nobis circà hoc aliud apponere remedium non sit opus. Dat. . . . sub secreto sigillo nostro 7. Martii 2. indict.

Penes Odoricum Raynaldum tomo 13. ad annum 1254. legitur ità. Intereà Summus Pontifex (scilicet Innocentius Quartus) in Sicilia Nuncios miserat ad Petrum Ruffum de Calabria, qui Siciliæ, & Calabriæ bajulus fuerat ordinatus sub Marchione Bertoldo, quorum Nunciorum tractatu ad id deventum erat, quod dictus Petrus Ruffus Falconem nepotem suum, & alios solemnes Nuncios prò parte sua in Civitate Messana misit ad Papam

pam cum duobus galeis per mare usque Terracinam venientes: Per hæc enim tempora usque ad Pontificatum Urbani Papæ V. portum Terracinen. extitisse indicant acta publica ejusdem Civitatis; qua verò hominum ætate postmodum perierit, incertum omninò est; Nonnulli ajunt, oppletum fuisse sub Paulo IV., sed fides sit penes auctores. Ex hujus portus jactura mirum quantum Civitas Terracina decoxit, hujus enim amissio omnes mercatores cum suis opibus, ac plures illustres familias procul hinc abegit; hujus amissio evertit proventus, & cunctos introitus, atquè omnibus bonis Urbem antiquissimam exinanivit: At quod pejus est, licet in præsentiarum portu careat Terracina, non tamen immunitate, seù Sacrosancta vacatione fruitur, quàm adventu Astrubalis in Italiam suspensam fuisse, ex Livio docet Blondus, pluribus enim subjacet incommodis, sumptibusque propter maris viciniam. Hinc immeritò præter Arcis Præfectum, tres alios custodes in Turribus sitis ad proximum littus propriis impensis sustinet; quæ sunt Turris Baudini propè fluvium Ufentem, Turris Gregoriana posita haud longè à confinibus Regni Neapol. ad mandatum san.mem. Gregorii XIII. extructa, ac demùm Clementina nuperrimè jussu Sanctissimi D.N. Clementis Papæ XI. erecta; olim dicebatur Ligula, seù Legula, aliàs Oleula, ibi antiquitùs Fluvius Ufens egerebatur in mare; excitatæ sunt autem præfatæ Turres ob copiam piratarum, & latronum, qui Tyrrhenum mare infestabant; unde eosdem excommunicationis sententia ità fulminat Paulus Quintus in bulla, quam affert Abraham B.Zovius cap.31. pag. 370. Item excommunicamus, & anathematizamus omnes Piratas, Cursarios, ac latrunculos discurrentes mare nostrum præcipuè à Monte Argenterio usque ad Terracinam, & omnes eorum fautores, receptores, & defensores.

De Theatris Terracinen.

Ex Theatris Terracinen. notissimum est illud, quod erat in Salixano, vulgò (Salissano) propè vineam perillustris familiæ de Lucatellis, ac nostrum fundum nonnullis oleis consitum: Celeberrimum fuisse testantur reliqui silices maximi, qui longè, latequè visuntur, & benè levigati prò fundamentis sine calcis ope mirabilitèr commissi sunt: Ibi ut pluries accepimus ex viris eruditis fiebant ludi agonales; prætereà supra apicem montis Terracinæ imminentis (vulgò il Monte S.Angelo) illud aliud cele-

bre

bre theatrum conspicitur, de quo Kircherus de Latio novo, & veteri. Inter cætera ibidem in monte vicino juxtà Monasterium S. Angeli nobile theatrum se spectandum præbet, cui vix par in Italia haud facilè reperies. Theodoricus Rex Gothorum maximè hujus loci, & situ, & amænitate gaudere visus est, unde præter instauratam Urbem paludum quoque pomptinarum exiccationem hic orsus est. Ejusdem theatri auctor præfatus Theodoricus à nonnullis perhibetur eo, quia more Gothorum ex silice quadro constat. Quin immò apud omnes Terracinenses constans, & confirmata semper fuit opinio, ipsummet Theodoricum Palatium sibi Regium ibidem construere voluisse, ac novam Urbem efficere, uti ostendunt illa murorum vestigia, quæ in circulum quasi Urbem amplexatura essent, constructa videntur, sed morte pręventus opus imperfectum reliquit. Indicat hoc Paulus Diaconus lib. 17. hist. illis verbis. Theodoricus verò dum per idem tempus apud Italiam regnaret per singula quæque celebriora loca regia sibi habitacula construxit. Propter hujus theatri ædificia, ubi & & Monasterium S. Angeli ante annum millesimum Æræ Christianæ excitatum fuit à variis Religiosis Viris, qui vitam eremiticam ducebant, uti testantur vel ipsæmet cellulæ ibidem existentes, priscis temporibus erat Arx Urbis, & in ea templum Jovis Anxuris, id docet Livius lib. 5. dicens. In Volscis depopulato agro Anxur nequidquam oppugnatum loco alto situm. At in scopuloso illo, præcipitique vertice Arx fuit Urbis, & in ea haud dubiè templum Jovis Anxuris. Leander Albertus in suo Latio ità loquitur. Supra jugum montis Terracinen. Urbi imminentis propè Monasterium S. Angeli nobile theatrum quadrata figura existit, cui simile in Italia, immò extra ipsam Italiam nunquam me vidisse confiteor. Reliquæ verò ędificiorum ruinę, quæ vel per planitiem agri Terracinen., aut super verticem montis ejusdem Civitatis spectantur nihil aliud sunt nisi aut cadaverosa monumenta arcuum triumphalium, vel sepulchralium, vel perystiliorum Viam Appiam, aut Romanorum villas, & prędia nobilium Terracinen. exornantium, aut reliquię veteris Civitatis, & Pagorum ejusdem. Porrò regina viarum Appia, quę nullibi magis integra, quàm apud Terracinam observatur, antiquitùs suprà dorsum montis S. Angeli, ubi in planitiem agri Vallarani se explicat, tendebatur per superiora montium, & arctas fauces

Lau-

Lautularum usque ad campum de Barchis (licèt postmodùm per inferiora propè littus maris strata fuerit, uti adhùc durat,) quamobrem per loca superiora prefati montis hinc, atquè inde ędificiorum, & sepulchrorum crebra, ac clara monumenta, quibus hęc via ornata fuit, visuntur. Erat quippè olim admodum in usu, ut secundum vias sepulchra mortuorum ponerentur; quo pręterëuntes admonerent se fuisse, & illos esse mortales, ut Varro inquit. Fuit autem ipsa opus Appii Censoris, qui facto sanè mirabili viam à Porta Capena duxit Capuam usque per pomptinas paludes, & hanc ipsam Trajanus Imp. à Capua, ubi vetus Appia finiebat Brundusium usque produxit, quin immò plures pontes per pomptina stagna erexit, & circa apposuit crebra ędificia, ut Dio Gręcus narrat. Erat verò eadem via lata pedes quinque, & viginti, nonnihilque eminebat aggeris instar, atque idcircò, ne aut difflueret, aut silicum nigricantium, latissimorumquè compages solveretur, oportuit firmos utrinque adstrui margines, qui adeò connexi, & validè inter se hęrent, ut speciem visentibus prębeant non coujunctos ità, sed congenitos esse, & quamvis tot sæculis atterantur assiduis plaustris, jumentisque attamen neque serie sua, vel minimum exeunt, & dimoventur, nequè franguntur, aut lęvorem amittunt, ait Procopius: Pręterea nequid aut ornamento ejus, aut commodo viarum deesset post singulos duodenos pedes singuli interjecti lapides fuere excelsiores, ut ex iis & inscendi in equũ posset, & fessi pedites considere in iis tanquam sedilibus, aut onera reclinare possent. Hoc C. Graccus commodi, & ornatus addidit Appię vię, insuper singulis milliaribus, quod signum esset, singulus apposuit columellas, decoram rem, & utilem, ait, iter facientibus, Quintilianus, quibus multum detrahunt fatigationis notata inscriptis lapidibus spatia, & Rutilius Claudius.

Intervalla viæ fessis præstare videntur,
Qui notat inscriptus millia crebra lapis.

Hodie cernere est eam partim eminentem, inter aquas partim demersam, sepultamque inter pontium, & ædium, aggerumque ruinas. Strabo lib. 5. inquit; Propè Tarracinam, qua Romam itur proptèr viam Appiam fossa longa ducta est, quæ palustribus, fluvialibusque impletur aquis, ea noctu maximè navigatur, ut qui navim vesperi intrant, manè egressi Appia via pergant, sed, & in-

& interdiu muli naves loris trahunt. Erat itaque Via Appia ducta ab Urbe Roma Brundusium usque.

De Terracina Subterranea.

Hactenùs perlustravimus externam superficiem soli, Urbis Terracinen., de qua plura alia essent dicenda, sed ea brevitatis ergo prætermittimus; superest modo, ut intima quoque terræ, ipsiusque cryptas scrutemur, & quidquid indè eruitur, observemus. Considerando itaque partes subterraneas Terracinæ, concavas esse constat plures enim specus subsunt, arte tamen mirabilitèr factæ, supra quas præfata Civitas constructa est: Ex his notissima os habet licet obstructum propè forum S. Cæsarii, & in quatuor alias speluncas distinguitur, quæ mirabili sane artificio arcuatæ totam ferè Civitatem infrà discurrunt, eandemque sustinent. Cæteris silentio involutis antrum calidum, sive obscurum, quod jacet sub theatro S. Angeli, & versùs meridiem os aperit, subire fas sit. Hoc est naturæ opus, & in eo plura mirabilia eadem natura operatur, videbis enim ex omni latere illius aquam guttatim stillare quæ modo congelatur in stirias, modo concrescit in arbores, modo crucem efformat, ac modo in omnis generis formas mirabilitèr abit; quibus mæandris, tortuosisque flexibus tale specu distinguatur, aut potiùs implicetur, difficilis est explicatio; quousque subrepat infra terram, ignoratur; ajunt qui ejus intima penetrarunt, ubi ventum est ad certum terminum, exaudiri fremitum maris; hyeme autem semper calet, æstate vero semper friget, uti experientia notum fecit; effluvia sulphuris odorem referentia percipiuntur, unde in aliquos usus medicos vocari posse crediderim: Tradunt nonnulli pluriès hic se recepisse antiquos Christianæ Fidei cultores tempore tyrannicæ persecutionis, ut manus impiorum effugerent. Hinc modo Terracinam revertamur; fuit enim nupèr inventa sub ampla domo Perillustris familiæ de Bellis quædam spelunca, quæ perpulchro fornice spectatorem in admirationem trahit; hanc prò balneorum usu constructam fuisse, sunt qui autumant, quia plumbei syphones ibidem reperti cum statua candidi marmoris fœmineam effigiem repræsentante. Porrò quam varia sint rudera candidi aut alterius generis, marmoris, ac diversæ, & pulcherrimæ ad visum plateæ, quæ Terracinæ occurrunt, ubi excavatio fieri contingit, nemo sane poterit in animũ inducere, nisi oculis illa subiiciat.

ciat. Hinc rectè arguitur, quod præsens Civitas diversa omninò sit, & aliam habeat faciem ab illa antiqua, quæ florebat tempore Reip. Romanæ, præsertim verò cum hodiernæ domus pervetustis fundamentis non respondeant, uti experientia palam fit, & ædificii genus penitus differat à veteri, quà de re consulere possumus templum Apollinis, & reliquias ædium celeberrimarum, ubi vivicomburio extincta est Sanctissima Virgo Domitilla una cum sociis; quippe prò fundamentis sunt lapides maximi, benè compacti, lævigati, atque præduri; superiora autem ædificii componunt latères rubri, durissimi, & rectè, rationeque commissi: Quam magna antem sit numismatum vis, quæ Terracinæ è locis subterraneis eruitur, vix capit fidem: Horum plura habet doctus, ac nobilis vir Dominus Joseph de Bellis, & plura dono dedit Illustrissimo Gonderio tempore suæ Rectoriæ in hac Provincia: Exprimuntur in iis ferè omnium veterum Imperatorum imagines, coniugumque eorundem, & alia id genus simulacra; sed his, & aliis omnibus omissis lectori proponere decrevi numisma ex cupro sæculo superiori inventum Terracinæ, quod impressum extat apud Ciacconianum opus recens editum tomo 1. in vita S. Petri Apostoli, & est tale ex una parte adest effigies S. Petri, & nomen insculptum Petrus Galile, ex altera verò solum nomen Neronis ità Cęsar Aug. Nero, uti videre potes hic. Erat autem

hoc numisma penès D. Carolum Cartharium Urbevetanum Advocatorum Sacri Concistorii Decanum, Archiviique Apostolici Arcis S. Angeli Pręfectum: uti legere est in pręfato tomo ad pag. 83. Pręterea duo alia numismata nupèr Terracinę paritèr inventa nobis proferre in medium liceat; sunt hęc ambo ex ęre, quorum unum secum retinet R.P.Fr.Donatus Pullus Ord.Min.Conventualium, alterum admodùm R.D. Leonardus de Trento Archipresbyter Terracinen. Ecclesiæ, in quibus ex una parte expressa apparet biceps imago Jani Terracin. Fundatoris, ex altera verò observatur in primo cymba, cui supereminet insculptum nomen Janum, in secundo altare cum nonnullis litteris, quę nequeunt intelligi. Inscriptiones etiam plures tàm sepulchrales, quàm alterius generis, ubi terra effoditur, Terracinę emergunt; Harum pręcipua est illa, quę visitur in tabula mar-

marmorea reperta tempore Urbani Papę VIII., & modo extat apud Forum S. Cæſarii à latere ejuſdem Eccleſiæ, ubi agitur de exiccatione paludum pomptinarum facta à Thedorico Rege Gothorum opera Decii Patritii, & eſt talis.

D. Glorioſus, atque Inclytus Rex Theodoricus Victor, ac triumf.ſemper Aug.bonoReip.natus cuſtos Libertatis,& propagator Romani nominis, domitor gentium Decennovii,Viæ Appiæ, ideſt, Trip. uſque Terracinam iter, & loca, quæ confluentibus ab utraque parte paludibus per omnes retro Principum inundaverant, uſui publico, & ſecuritati viantium admiranda, propitio Deo felicitate reſtituit operi novitèr inſudante, atque clementiſs. Principis deſerviente præconiis ex proſapia Deciorum. Cęc.Mau.Baſilio.Uc.& in L.expl.Urb. Exp.L.ex conſ. Ord. Patr. qui ad perpetuandam tantam Domini gloriam, per plurimos,qui ante non erant albeos deducta in mare aqua.

Porrò quàm variæ, & innumeræ ſint lapideæ inſcriptiones, quæ in dies Terracinæ deteguntur, aut etiam extant, vix credi poteſt;hoc tamen habent infortunii,quod dimidiatæ, aut tẽporis diuturnitate corroſæ parum intelligibiles ſunt,adeoq;parum, aut nihil arridère poſſunt legentibus; adde quod pejus eſt eaſdem apud noſtrates ævi ſuperioris ne flocci quidem habitas, unde gradus, & parietes domuum his pleni viſuntur, ſed non integrę, & perfectæ ſunt; quæ ſanè res pluries mihi ſtomachum movit, dum inviſerem infirmos, & talia obſervarem; has nihilominùs infraſcriptas, licet admodum paucas afferre non pigeat. Extra Portam Majam verſus Septentrionem in ſilice magno talis eſt inſcriptio Antonia C.L. Thais fecit. L. Paconius L.F. Ouf.Q. Durius Q.F. Pup.S.C.R. in alio portæ S.Gregorii extraburgum Cepollati ſupra Turrim adeſt ſequens.Q. Aufidius V.Q.F.Q. Maculnius Q.F.& ſub domo Perilluſtris familiæ de Mariconis in lapide magno legitur ità. C.Aufidius C.L.Stabil. . . . & alibi . . . . Lius C.L.Hebei . . . re qui fuit . . . & in Eccleſia S. Silviani in quodam rudere inſcribitur ſic Annia Augeſib. . . . . Saturnina . . . . . Leander Albertus in ſuo Latio littorali, ubi de Terracina, fatetur ſe anno 1536. inveniſſe in quodam marmore penès cauponam ejuſdem Civitatis exiſtenti ſequentem inſcriptionem.M.Covejo Aug.Lib.Apollonio, & Lib.Libertabus poſteris eorum; & ipſe obſervavi nuper apud viam Appiam haud

longè ab ædicula S.Mariæ de Quercu aliam hujusmodi. A.Æmilius A.L.Stachylus . Æmilia A.L. Soteris A. Æmiiio Soteri, & suis In erqf.13.in Agr.P.XVI., & intrà domum Perillustris Dñi Donati Lucatelli propè cisternam alteram ità expressam . Dis. Man. Pomponia Januaria fecit sibi, & Trophimo conjugi suo, & suis, posterisque eorum H.M.N I I. S. Quæ omnes inscriptiones litteris magnis, & quadratis insculptæ sunt: Omnium tamen pulcherrimam, & lectu dignissimam fuisse reor illam, quam supra Conventum S.Francisci Ord.Min.Convent.mihi ostendit prænobilis, atque excellens Vir D.Joseph de Bellis: Est ibi altare cum fornice lapideo, & fons Cavus aquæ lustralis; necnon silex maximus inscriptus, verum de ejus inscriptione nil aliud, interruptè tamen, intelligitur, nisi Octavius Silvani: Cętera enim verba corrosa sunt, & lapis ipse ex parte disruptus. Dubitari potest, num hoc altare fuerit ara illa, quam ex voto dicatam Jovi puero vidit Schottus, ut ipse narrat in suo Itiner. Italico, ubi de Terracina, haud procul siquidem erat templum ejusdem. Plura dicturus eram, si præmeditatum, elaboratumque opus, non verò extemporaneum, ac currenti calamo scriptum egissem, etenim venationes columbarum in Arenis, palumborum in Vallarano, belluarum in Maritima, piscium in mari, aliaque multa silentio involui, ne longo sermone lectoris caput obtunderem; & quamvis è subterrancis usque locis gloriam Terracinensium eruere nixus sim, si res benè pensitetur, potiùs eorundem ruinas exerui, dum rudera devastatoris temporis vestigia inspicienda proposui; neque ideò vehementèr erit contristandum: Quippè sic eunt res mundi; omnia in dies mutantur, Troja cecidit, vasta regna interierunt, novæ Urbes excitantur, & veteres pereunt. Sed hæc satis quoad prophana; præstat modò rebus sacris animum applicare, & tertium librum hujus operis inire; unde sit.

DE

DE HISTORIA TERRACINEN.

LIBER TERTIUS.

De Ecclesiis Terracinen.

PROŒMIUM.

ECCLESIAM Terracinen. constitutam fuisse à Principe Apostolorum Petro satis, superquè notum, ibidemquè Apostolum Gentium S. Paulum Evangelium prædicasse cum ex Urbe Puteolana Romam pergeret, ut constat ex cap. 18. act. Apostol., haud inverisimile, & incredibile est; quorum prædicatione ad Christum conversa Civitas Terracina cum potissimum eo temporis inter alias Urbes Italiæ infima non esset utpotè in Romanorum Principum delitiis habita, familiis conspicuis referta, populo frequens, & portu magnifico exornata meritò sibi S. Epaphroditum primum Episcopum consecratum excepit. Hinc Evangelicæ doctrinæ semen ab Apostolis disseminatum, ab Epaphrodito, aliisque Terracinen. Episcopis excultum adeò adolevit, ut excisis Idololatriæ fanis quamplurima Templa Cœlitibus Sacra, Deoque Vero dicata enumeraverit; quæ quidem modo proh dolor! deplorabili rerum eventu diruta, semidiruta, aut diruenda jacent: Cum itaque alias res Terracinensium perstringerem, religioni mihi erat, si tot Sacrarum ædium memoriam sinerem deperire; quare providè factum existimo in illarum enumerationem devenire, atque ea, quæ notatione digna videbuntur, levi saltem calamo percurrere, præcipuè verò

cum

cum ex harum computatione quinam Terracinen. Civitatis status, quænam amplitudo, & quam altè radices suas ibidem egerit Ortodoxa Fides, appareat; nihilominùs animadvertendum erit, me hic non recensere omnia templa, quæ jam indè à primis sęculis nascentis Ecclesiæ Terracinæ fuerunt, quoniam temporum injuria, scriptorumque defectu quamplurium memoria excidit: sed ea tantùm, quorum cognitio nos non fallit, neque fallere potest, utpotè qui aut oculis propriis inspeximus, aut ex certis, & non dubiis Antiquitatis monumentis didicimus.

CAPUT I.

De Ecclesia S.Cęsarii extra Civitatem alias S.Mariæ in Varano.

INter antiquissimas post plantatam Christianam Fidem Terracinæ numero Ecclesiam S.Cęsarii extra ipsam Civitatem positam in agro Vatano (hodiè le prebende,) quę licet omnium minima, prima tamen fuit inter alias excitatas à fidelibus Christicolis ethnica regnante gente. In ea consepulta, ac tandem inventa fuere corpora Sanctorum Martyrum Levitæ Cęsarii, Juliani Presbyt., Fęlicis item Presbyt., Eusebii Monachi, atque aliorum; quamobrem memoriæ ergò factum esse tradunt, ut è directo in Via Romana columnam marmoream striatam cum signo Crucis ferreæ supereminente erigerent Terracinenses, ut posteris reverentiæ esset locus ille, qui modo diruto ex parte muro sine honore jacet. Prior titulus fuit S.Marię in Varano, cui dicata erat Ecclesia (Varanus autē, & non Veranus, uti legitur apud Suriū die 1.Novemb. dicebatur ager circumstans à familia Vara Terracina oriunda, cujus sub dominio fuit) postmodùm quoque insignita est titulo S. Cæsarii reperto ibidem corpore ejusdem; de ea mentio est in instrumento donationis factę à Gregorio Episcopo Canonicis Terracinen. anno 1227., inque ea colebatur priscis temporibus imago antiquissima B. Virginis Mariæ in tabula lignea delineata, quæ à S. Luca depicta fuisse traditur, & modo cum summa veneratione servatur in Cathedrali Terracinę, adeò ut in extremis siccitatibus, tempestatibusque horridis ad eam cōfugere soleant submissis precibus Terracinenses, quos fere nunquam inanes reliquit Deiparæ auxilium.

De

De Ecclesia S. Silviani extra Civitatem alias S. Salvatoris ad Vallem Sanctam.

Cum fideles Christicolæ in prima infantia Catholicæ Religionis ob viciniam superioris sacelli ad Civitatem Terracinam nimium vexarentur ab Ethnicis, neque eis liberum esset prò voto Deo psallere, Sanctisque ejus Sacras preces ad libitum effundere, (impediebantur enim sæpe à malis hominibus Idololatriæ deditis) necesse habuerunt alium remotiorem locum exquirere; unde factum est, ut ad radices montis Ferronei aliam sibi sedem invenirent, in qua Templum excitarunt, Deoque Salvatori consecrarunt, quod quidem licet in suis primis exordiis minimum, tractu tamen temporis adeò amplum evasit, ut inter magnificas Ædes haberetur; constabat enim tribus navibus marmoreisque columnis instructum erat, ut visui patet: In eo sepulta, & inventa fuere corpora Sanctorum Confessorum Eleutherii, & Silviani Episcopi Silviæ Matris, & Rufinæ sororis ejusdem, quà de re inferius Vallis circumstans hoc templum dicta fuit Sancta, sive Sanctorum eo quia priscis temporibus ibidem congregabantur occultè Christiani gregis oves innocentes ad effundendas suas humiles preces Deo, ejusque Sanctis. Mons supereminens dicebatur Feronius à fano Deæ Feroniæ propè ejus radices versus occidentem olim posito, nunc verò appellatur nescio qua de causa mons Lejanus. Colebatur in hac Æde imago vetustitissima Salvatoris nostri Jesu Christi, quam ut fert traditio, D. Lucas depinxit in tabula lignea, sicut illam superiorem Deiparæ Virginis, quæ imagines feruntur per Civitatem, dum Sacras supplicationes in suis necessitatibus celebrant Terracinen., ita enim dispositę sunt, ut ex parte antica imago Virginis, ex parte verò postica alia S. Salvatoris appareat: Insimul ambæ servantur in Ecclesia Terracinen.

Residebant autem in hoc templo S. Silviani ante annum millesimum à partu Virrginis quidam Monachi (cujus ordinis fuerint mihi incertum) quibus sequens donatio facta est à Comite Crescentio. In Nomine Domini Nostri Jesu Christi. Anno Deo propitio Pontif. Domini Joannis Summi Pontif., & universalis quintidecimi Papæ in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli sexto indict. 4. mens. Januar. die 7. Si semper sunt concedenda,

que

quę piis desideriis congruunt, quanto potissimum ea, quæ . . . . . Divini cultus propagativa noscuntur, non sunt omninò anneganda, quæ scilicet à largitoribus non solùm poscenda, sed vi charitatis procul dubio exigenda. Perinde ego Crescentius Dei gratia inclytus Comes hac præsenti die do, dono, cedo, trado, & largior, simulq; offero propria, & ex spontanea mea voluntate vobis D. Jo: Religioso Presb., & Monacho, atque Coangelico Abb. Venerab. Monasterii S. Silviani Conf. Christi auctoritatem providimus tibi commissa idem ipso Mon. sociare; quatinùs atque in perpetuum tibi, tuisque successores confirmamus, ut cum Dei adjutorio ipso sancto loco regendum, congregandum cænobiique vitam ducendi, missarum solepnia celebrandi. Atque cum Dei timore omni Sacro Ordine regularitèr adimplendi P. Omnipontentis Dei amore nostra, atque redemptione animę meę, & venia delictorum meorum, ut per vestras sacras, & assiduas orationes perveniam ad regna polorum. Idest Mon. quod est Ecclesia in honorem S. Silviani Conf. Christi cum omnibus suis pertinentiis, finibus, terminis, limitibusque suis, sicuti inferius affirmantur posita nostro comitatu territorio Terracinen. in pede montis Ferronei longè ab ipsa Civitate Terracinæ milliario plus minus trium, & inter affines à primo latere rivo, qui ibernis temporibus aquam dirigat, à secundo latere terra de pet., & de hedes, quę cocatur caspo, à tertio latere cacumine montis, & à quarto latere Casale quod vocatur Tiano, & cum medietate piscaria, quæ vocatur focillatu, & integra piscaria de gambarara, & altera Ecclesia ad honorem S. Andreę Apostoli in integrum cum omnibus ad se pertinentibus cum sue fosselle in loco, qui vocatur Fossanova territorio Terracinen. quomodo decurrit usque in fluvio major., & inter affines à primo latere murellum longum, & ab alio latere terra de Joh. Mazocla, & . . . . invadit per ara, & pervenit usque in flumicellum usque in fluvio major. Nullus homo ibidem piscare audeat ad . . . fosselle sine consensu Abbatis juris S. R. E., quomodo nobis evenerunt prò præcepto Pontificali ità vobis concedimus, & confirmamus cum in eodem Ven. loco Domino Deo nostro laudes exolvere debeatis, seù luminariorum . . . . nationem indifferenter sine dubio vos procurantes efficiatis ne perincautæ desidiæ culpam judicii vos futuri metus concutiat, potiùs

potiùs laborare ſtudeat, ut divina placeat veſtro conatu clementia. . . . . mandare. Hæc quæ vobis juxtà deliberatione facta ea inconvulſæ perpetuitatis temporibus permanenda, & nunquam à me, neque ab hęredibus meis, neque etiam à nulla magna, parvaque perſona à me ſummiſſa cum vobis, ſeù veſtris ſucceſſoribus quamlibet moveri quæſtionem, aut calupniam, in qua, & juratus dicitur per Dominum Omnip. Sedis Apoſtolicæ Domini noſtri Joanni Sanctiſſimi quintidecimi Papæ. Hæc omnia, quæ hujus donationis perpetual.charta ſerie text. eloquitur inviolabilitèr conſervare, atque adimplere promitto. Namque abſit, & ſi. . . quæ ſuperiùs à me notata ſunt, vel aſcripta leguntur contrà agere præſumpſero, quæ ſponte ſp. rogavi, & ſi aliquis quod abſit, aut pars cujuſpiam temerario auſu fuerit, aut contra hanc chartam, quæ fieri rogavi agere, aut cauſare . . . . . confringere voluerit, aut de ipſo ſancto loco aliquid extrahere voluerit, ſciat ſe eſſe dapnatum, & cum diabolo, & ejus ſequacibus æterno incendio ſit condepnat., & in hac fragili vita compoſituri exiſtant auri puriſſimi lib.20., & hanc chartam firmam, & ſtabilem eſſe permaneat: Quam ſcribendam rogavi manu Jo:Scrin.Sanctæ Romanæ Eccleſiæ in menſe,& indict. ſuperiùs dicta.

☩ Ego Creſcentius Dei gratia inclytus Comes manu propria ſubſcripſi.

Conſo nobili Viro teſte.

Leo, qui vocatur Doce.

Joanni nobili Viro teſte.

Theobaldo filio Ingibaldi teſte.

Benedictus de Benefaza teſte.

Et ego Jo:Scrin.S.R.E., & Scriptor hujus chartæ teſt.ſubſ. . . . . complevi, & abſolvi.

Duraſſe hanc Eccleſiam ſub Monachis uſque ad annum 1099. & ultrà patet ex Inſtrumento rogato per manum Vivonis Diaconi, & Scriniarii Terracinen.anno ſecundo Pontif.Paſchalis Papæ Secundi, in quo Leo Abbas S. Silviani Confeſſoris quandam chartam derogationis cum conſenſu Benedicti Epiſcopi Terracinen. propter utilitatem ſuę Eccleſię confirmavit;anno verò 1227. cum jam ceſſiſſet in manus Epiſcoporum Gregorius Terracinen. Antiſtes eandem cum omnibus pertinentiis ſuis donavit Cano-

nicis Terracinen. ut patet ex Instrumento donationis scripto per manum Jordani de Paleario: anno prædicto die 28. Octobris. Eandem anno Domini 1334. Pontif. Joannis Papæ XXII. Anno 18. sub regimine Fratrum fuisse constat ex sequenti deliberatione. Hoc enim anno propositum fuit in Consilio Terracinen. per Fratrem Joannem de Civitate Terracin. fratrem,& Presbyterum Ecclesiæ S.Silviani de Terracena, ac humilitèr pro omnibus extitit supplicatum per se à fratre Gualterio fratre Ecclesiæ prælibatæ, quod cum ipsi fratres semper faciant, & dicant, id quod sit honor, & exaltatio dictæ Ecclesiæ S.Silviani, & Communis Terracinen. prædicti de aliqua pecuniæ quantitate eisdem annuatim danda per Commune Terracinen. prò indumentis eorum placeat ipsis consiliariis, & 24. providere. In quo quidem consilio audita propositione deliberatum extitit nemine discrepante &c.in perpetuum fratres Joannes, & Gualterius præfati prò eorum indumentis de pecunia Communis Terracinen. à Camera Communis ejusdem centum soll. provis. habeant, & habere debeant annuatim &c. modo hujus adhùc existentis Ecclesiæ Dominium persistit in manu capituli Terracinen., quam feria sexta post Pascha Resurrectionis, & feria tertia post Pentecosten. solemnitèr una cum aliis Clericis Civitatis indictis publicis supplicat onibus visitant, die verò festivitatis S. Silviani unum ex Canonicis ad celebrandam Missam eo transmittunt, reliquis manentibus in Cathedrali, ubi Sacra Missarum solemnia ante præfati Confessoris Christi Altare concinunt. Antiquitùs eadem Ecclesia insignita erat titulo S. Salvatoris, postmodùm S. Silviani nomine condecorata adhùc perseverat.

De Ecclesia S.Mariæ de Capite Silicis.

Post templum S.Silviani è directò versus Meridiem ad radices ejusdem montis Lejani, ubi viam Appiam, quæ fert Terracinam, ingrederis, sequitur Ecclesia S.Mariæ de Capite Silicis, quæ muris adhùc stantibus tecto caret, corruit enim initio sæculi proximè elapsi. In ea Prior vivebat cum nonnullis aliis Presbyteris, ut colligitur ex quodam testamento rogato anno Domini 1337. per manum Oddonis Frajepanis Not.Terracin., cui testis interfuit Dñus Henricus Theotonicus de Polonia Presbyter Ecclesiæ S.Mariæ de Capite Silicis (ità dicebatur quia ibidem perfectè cognoscitur principium, seù caput Silicis viam Appiam con-

construentis) Dies festus in eadem celebrabatur Dominica in Albis cum magno concursu Civium Terracinen., & ne siti urerentur, erat ibidem puteus haud insalubris aquę, ut etiam nùm visui patet, licet repletus existat. Proventus nisi omnes, saltem ex parte incorporati fuere Cathedrali Terracinen.

De Ecclesia Sancti Donati.

Inter rurales Ecclesias erat illa S.Donati, in qua olim quidam Religiosi Viri degebant, ut elicitur ex monumentis Terracinen. anno enim Domini 1196. Benedictus Cithara donat Fr. Petrono Ecclesiæ S.Donati Æconimo medietatem suę terrę positę in Antissano tempore Cęlestini Papę III., cujus donationis Instrumentum scripsit Nicolaus Guercius Scrin. Terracin., & anno superiore 1195.eodem Fr.Petrono instante cum lis orta esset circa quasdam terras positas extra Terracinam in Buccaporto visis rationibus easdem Tedelgarius Terracinen. Episcopus Ecclesię S.Donati adjudicavit. Tandem in manus Episcoporum devoluta Ecclesia una cum pertinentiis suis dono data fuit Capitulo Terracinen. à Docibili ejusdem Civitatis Episcopo, qua de re hoc extat monumentum in Archivio Terracinę. In Nomine Domini Amen. Hoc est exemplum cujusdam notę factę per manum olim Domini Jardini de Paleario Scrin.Terracinen. in anno Domini 1248. mense Julii die 12.in indict.6.anno sexto Domini Innocentii IV.Papę.

Nos Dñus Docibilis Terracinen.Episcopus de nostra bona, & libera voluntate damus, concedimus, & investiendo tradimus vobis Dopno Jacobo Archipresbytero Terracinen. nomine Canonicæ in perpetuum omnes vineales positos in Territorio Terracinen. in loco, ubi dicitur ad S.Silvianum, quos olim Nos, & prædecessor noster bonæ memoriæ Dominus Gregorius de speciali Canonicorum gratia tenuimus, quorum vinealium hii sunt affines à primo latere;Et totam Ecclesiam S.Donati cum hospitali,cum terris,vineis,vinealibus,domibus cum omnibus adjacentibus, & pertinentiis suis, quam Ecclesiam tenet modo Nicolaus Mag. Dominici, & partem orticelli juxta domum clibani nostri pro faciendo clibano prò ipsa Canonica, & partem interiorem claustri nostri, per quam habeatis viam ad Canonicam tantum cum omnibus utilitatibus, & vos facietis murum ab cantone Angulo ipsius portæ, usque ad angulum muri domus clibani nostri

ita quod habilitèr ire, & redire poſſitis cum omnibus utilitatibus veſtris, & in eo muro facietis portam, per quam nos, & ipſimet poſſitis ire,& redire cum voluerimus. Promiſerunt Archipresbyter, & Canonici dare annuatim lagenam unam plenam de oleo, donec olivæ, quę fuerint inciſæ, creſcat de eis oleum ſine fraude, & facere murum à muro ponente uſque ad murum domus. Hii ſunt rogati teſtes Angelus Ricardi, Petrus Rizus, & Thomas de Prudentio.

✠ Signum ſubſcriptorum D.Jacobi Archip., & Canonicorum Terracinen. qui hanc ſupraſcriptam notam factam, & ſcriptam per manum quondam D. Jardini de Paleario Scrin.Terracin., & inventam in cartulario ejuſdem D.Jardini per manum Gregorii de Balena Scrin.exemplari rogaverunt, Anno Dom.Incarn.1261. indict.4. menſe Aprili die 27., & anno 7.Pontif.Domini Alexandri Quarti.

✠ Ego Petrus de Ebulo interfui, & ſubſcripſi.

Ego Oddo D. Stephani interfui, & ſubſcripſi.

Ego Petrus Piegolus interfui, & ſubſcripſi.

Ego Paulus de Germano interfui, & ſubſcripſi.

Ego Gregorius de Balena S.R.E., & Civitatis Terracinen. Scriniarius coram ſupraſcriptis teſtibus exemplavi,& in hanc publicam formam redegi.

De Eccleſia S. Mariæ de Sorreſca.

Extat adhùc haud procul à mente Circeo hæc ruralis Eccleſia, ſed in manus alienas faceſſivit; olim verò conferebatur in beneficium à Communi Terracinen. Civibus ejuſdem Civitatis, cujus juris erat. De ea frequens eſt mentio apud monimenta vetuſtatis Terracinen. Hinc legimus Anno Domini 1371.conſilium Terracinen. creaſſe Bartholomęum Lampadarium procuratorem ad movendam litem coram Fr. Daniele de Carreto contra Abbatem Riccardum filium Franciſci Roſæ de Terracina occaſione S. Mariæ de Sorreſca poſitæ in Territorio Terracin., & ſpectantis ad Commune prædictum; & Anno Domini 1407.eum per adhæſionem factam per Carolum de Marchionibus olim Rectorem Eccleſiæ ruralis S. Mariæ de Sorreſca Terracinen. Diœceſ. apud proditionis filium Petrum de Luna olim S. Mariæ in Coſmedin Diaconum Cardinalem, mox Antipapam Benedictum XIII., vacaſſet tale beneficium, illud Tutius Gerardi Papæ Canonicus

Ter-

Terracinen. obtinuit, & in Urbe morans constituit suos actores venerabilem Virum D. Franciscum Lucchen Archipresbyt. Ecclesiæ S.Cęsarii de Terracena, D.Abbatem Antonium Dayni, & D.Abbatem Antonium Grifi de Terracena, mittique in corporalem possessionem dicti beneficii S. Mariæ de Sorresca voluit. Eadem Ecclesia occupata fuit à Francisco Gaytan., quamobrem Terracinenses ad Robertum Siciliç Regem recursum habuerunt, & epistolam sequentis tenoris eidem transmisit, quæ servatur in Archivio Terracinen.

Robertus Dei gratia Jerusalem, & Siciliæ Rex.

Nobili Viro Francisco Gaytano Conciliario, familiari, & fideli suo gratiam suam, & bonam voluntatem.

Sicut nupèr accepimus Ecclesiam S. Mariæ de Sorresca sitam in territorio Terracinen. possessam, ut ponitur per ipsum Commune à tempore, cujus asseritur vix extare memoria, noviter indebitè occupasti, Commune ipsum perpetuè multiplicitèr inquietans. Super quo nostra provisione petita nos ipsi Cōmuni in suis justis agendis propter ejus devotionem, & fidem deesse aliquatenùs non valerem, te attente requirimus, quatenùs dictum Commune circa ipsam Ecclesiam, quam diù, ut præmittitur, tenuit rationabilitèr, & possedit, aliquatenùs non molestes. Datum Neapol. sub annulo nostro secreto die 14. Novembris indict.14.

De Ecclesia Sancti Pauli.

Haud procul à Turri Paulæ erat Templum S.Pauli jam dirutum, ex quo nomen accepit Turris illa ad radices montis Circei, ubi desinit, versus Occidentem posita: De eo sequens mentio extat inter monimenta Terracinen.In nomine Domini Amen; Anno ejusdem 1238. indict.4. mens.Septembris die 24., & Anno XII. Pontif. Domini Gregorii Papæ. Nos Gregorius Episcopus, & Marcus coadiutor ejusdem. . . . . . . & capitulum Terracinen.concedimus tibi Fr.Gualterio priori Ecclesiæ S.Spiritus . . . . quandam domum dirutam cum omni jure, & pertinentijs suis ad reficiendam eandem positam in territorio Terracinen. . . . . in Insula Sorrenæ, & lavo, cujus voca-

cabulum est Ecclesia S.Pauli, quæ est juxtà Paulam; hiis conditionibus, quod per singulos annos in festo S. Cęsarii tu, & successores tui solvetis pro censu Episcopo,& Capitulo Terracinen. libram unam ceræ.

Ego Gualterius Prior Monasterii Sancti Spiritus de Insula approbavi &c.

Ego Nicolaus Ceradinus Civis Terracinen.Notarius exemplavi ad petitionem Venerab. Patris D. Joannis Episcopi Terracinen., & discreti Viri D. Petri Archipresb., & totius capituli majoris Ecclesiæ Terracin.in anno Dñi 1304.anno primo Pontif. Benedicti XI.Papæ.

De Ecclesia Sancti Viti.

Silentio præteriturus eram hanc Ecclesiam, nisi ansam de eadem verba faciendi mihi dedisset piissima, & omni laude dignissima familiæ de Carolis deliberatio, quæ ad virtutis opera semper inclinans jam dirutam temporis diuturnitate annis elapsis iterum excitavit, & ne pastores, qui hyeme in magno numero sylvam Maritimę Terracinen.incolunt,omninò à sacris cessarent, providit; singulis enim diebus festivis in eadem ejusdem familię impensis Missæ sacrificium peragitur,quin immò variis indulgentiis à Summo Pontifice obtentis identidem ipsam locupletant Ecclesiam, quod opus quantum momenti habeat ad gloriam æternam comparandam, unusquisque videt. Plura autem Monasteria ætate Patrum in hac sylva viguisse constat; quod vel ipsa minarum cadaverosa monumenta quibuscumque intuentibus demonstrant. Plura quoque palatia, & prætoria extitisse narrantur, quorum indagationem posteris relinquimus.

CAP. II.

De Ecclesia S. Leonardi de Barchis.

IN territorio Terracinen.de Barchis dicto erat hoc templũ, seù Monasterium S.Leonardi, quod modò adeò æquatum est solo, ut vix ejus vestigia noscantur, concessit ipsum à se designatum Venerabilis Dominus Simeon Terracinen. Episcopus, Domino Leoni Abbati S.Mariæ de Oricula,uti constat ex sequenti Instrumento. In nomine Domini, & individuæ Sanctissimæ Trinita-

nitatis Anno Dom.Incarn.1203. indict.5.mens. Januar.die undecima intrante, & anno Pontif.D.Innocentii Summi Pontificis, & universalis tertii Papæ Sexto in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli ad honorem Divinæ Majestatis pertinet Ecclesias construere præsertim in illis locis, in quibus frequentèr fiunt latronum concursiones, & à malis hominibns direptiones, quibus constructis,& malignorum voluntates abdicantur,& bonorum hominum corroborantur, & Domino Deo ibi devotissimè servitur, & transeuntis secura libertas relaxatur, & egenorũ penuria sublevatur, & eis necessaria subministrantur propterea . . . . quoniam locus, qui antea incultus fuerat, & iter agentibus formidolosus, nunc apertus, & manifestus omnibus patet, & securitas ampla cunctis tribuitur, creditur cælitùs esse permissum, ut homo pius, & religiosus Ecclesiam B. Leonardi ad famulatum Omnipotentis Dei fabricaret in subsidium indigentium, & pauperum hospitalitatem fundamenta poneret. Nam apud Dominum, & apud homines perfectus habetur, & existit cujus bonam voluntatem, & fidem Omnipotens intuens consuetam suæ largitatis manum porrigens ei pecuniam contulit, de qua possessiones multas, & optimas eruit, de quibus, & ibi degentes, & venientes uberrime poterunt percipere necessaria,& ipse ad majus emolumentum prædictam Ecclesiam Domini favente clementia sperat extollere. Quod venerabilis Dominus Simeon Terracinen. Episcopus inspiciens præfatam Ecclesiam S. Leonardi, quam ipse designaverat, tribuit, & concessit Domino Leoni Abbati S. Mariæ de Oricula liberam ab omni onere patronatus, & ab omni exactione per Ecclesiam S. Cæsarii, quam Dominam, & matrem recognoscit, cui prò devotione, quam in Ecclesia S. Cæsarii habet, libram unam ceræ in festo dicti S. Cæsarii annuatim statuit reddere cum suis successoribus. Verum tamen sive ipse, sive sui successores prænominatam ceræ libram reddere contemnerent, liberam habeat facultatem Dominus Episcopus, qui prò tempore fuerit, capiendi Ecclesiam, & omnia ipsius bona, & eam ordinandi juxtà suum arbitrium, ita tamen quod omnis malignitatis nequitia in ipsa ordinatione reprimatur, solusque divinus amor cor instituentis regat,& compescat, & omnium Creator nos diligat,& non homo.

Hoc autem traditionis,& concessionis instrumentum scriptum, & fa-

& factum esse rogavit D.Episcopus Simeon Terrac. in mense, & indictione supradicta.

✠ Signum prò jussione supradicti Episcopi, qui hoc traditionis, & concessionis instrumentum fieri rogavit.

Ego Biuulfus rog.testis.

Ego Leonardus Advocatus rog.testis.

Ego Joannes Petrus de Teodora rog.testis.

Ego Nicolaus Bulciola rog.testis.

Ego Nicolaus Zampus rog.testis.

Ego Mag.Joannes de Platea Scriniarius Civitatis Terracinæ hoc traditionis, & concessionis instrumentum scripsi, complevi, & absolui. Hoc idem instrumentum notavit Robertus Setinus S. R. E. Judex, & Notarius rogatus à prænominato Domino Simeone Venerabili Terracinen. Episcopo, & legit Baro Archipresbyter Terracinen. Servatur etiam in Archivio Terracinen. quoddam instrumentum venditionis factæ favore hujus Ecclesiæ, & est tale. In Nomine Domini, ac individuæ Sanctissimæ Trinitatis Anno Dom. Incarn. 1215. indict. 3. mens. Febr. die 4., & anno 18. Pontif. D. Innocentii Summi Pontificis, & universalis Tertii Pepę in Sacratissima Sede B.Petri Apost.Quoniam ea, quæ inter homines contrahuntur, facile oblivioni mandantur; propterea juris est remedio stabilitum, ut ea, quæ in publicis litteris conscribuntur, fidem rei gestæ contineant. Ideò nos Petrus Bellarungia, & Coranzo de Paleario, & Petronilla præsente verò, & consentiente Nicolao de Berardo marito suo ab hac præsenti die instrumentum venditionis fecimus, & Domino Leoni Venerabili Abbati S. Mariæ de Oricula prò S.Leonardo de Barcis, suisque successoribus in perpetuum nemine nos cogente, aut contradicente, sed propria, spontaneaquè nostra voluntate de quodam Molendino culto, vel inculto cum ejus pertinentiis, aquis, & stagnis, & utilitatibus suis posito in territorio Civitatis Terracinæ in Canneto inter molendinum hæredis Petri Sarraceni, & molendinum Petri Osaldi, & fratrum, quod molendinum totum integrum cedimus, & irrevocabilitèr tradimus cum omni jure venditionis. Unde ego Dominus Petrus, qui supra de medietate suprascripti molendini à te emptore uncias viginti boni auri Siciliæ, & soll.septem bonorum provis.accepi, & ego Coranzo pro quarta parte dicti molendini accepi à te emptore uncias decem

boni

boni auri Siciliæ, ſolidos tres, & proviſ.quatuor, & ego Petronilla pro alia quarta parte ſupradicti molendini accepi à te emptore uncias decem boni auri Siciliæ, & ſolidos tres, & proviſ. quatuor, & quod plus valet totum donamus, & de ſupradicta pecunia exceptionem non numeratæ pecuniæ refutamus; & ideò ab hodierna die licentiam, & poteſtatem habeas in ſupradicto molendino intrandi, ædificandi, vel quidquid exindè facere volueris in tua, tuorumque ſucceſſorum ſit poteſtate, & nunquam à nobis,neque ab hæredibus noſtris,& ſucceſſoribus quæſtionem, aut calupniam habebis.

Et ſi nos, vel noſtri hæredes, & ſucceſſores contra te, tuoſquè ſucceſſores, aut contra hoc venditionis Inſtrumentum, quod ſpontè fieri rogavimus, venire præſumpſerint; aut parati ab omni homine defendere non erimus una cum hæredibus, & ſucceſſoribus tibi tuiſque ſucceſſoribus tunc daturos nos promittimus una cum hæredibus, & ſucceſſoribus noſtris tibi, tuiſque ſucceſſoribus . . . . litis eſt æſtimatio, non omninò pænæ duplum, & pæna ſoluta hoc Inſtrumentum firmum permaneat. Et ſuper his ſcilicet venditores jura vere ſine fraude hanc venditionem omni tempore firmam, & ratam habere, nec per eos, nec per alias perſonas ea debeat revocari ✠ ſignum per mãdatum ſingulorum venditorum, qui hoc inſtrumentum fieri, & ſcribi rogaverunt per manus Nicolai Scriniarii. . . . . .

Ego Joannes de Uribella rog.teſtis.
Ego Landinulphus Joannis Boni rog.teſtis.
Ego Joannes Geu.rog.teſtis.
Ego Gualterius Joannis Uribellæ rog.teſtis.
Ego Mattheus Petri Oſaldi rog.teſtis.

Et quod ſupereſt emendatum eſt die vigint.

Ego Nicolaus Guercius Dei gratia Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, & Civitatis Terracin. Scrin. hoc venditionis inſtrumentum ſcripſi,complevi,& abſolvi.

Hanc Eccleſiam S. Leonardi de Barcis, cum jam in manus Epiſcoporum excidiſſet, dono dedit Capitulo Terracinen. una cum molendinis,& omnibus tenimentis,ac pertinentiis ſuis Gregorius Terracinen. Antiſtes anno Domini 1227.die 28.Octobris. Territorium, vbi erat præfata Eccleſia, eſt propè confines Regni

gni Neap. versus Orientem æstivum. Molendina autem Canneti omnia diruta, nequè ampliùs in usu sunt.

De Monasterio S.Stephani Prothomartyris.

Supra Terracinam in monte erat celeberrimum illud S.Stephani Monasterium, de quo S.Gregorius 2.Dialog.cap.22. ait. Alio quoque tempore à quodam fideli viro fuerat rogatus, ut in in ejus patrimonii prædio juxta Terracinensem Urbem missis discipulis suis construere Monasterium debuisset, qui roganti consentiens deputatis fratribus Patrem constituit, & quis ei secundus esset, ordinavit. Quibus euntibus spopondit dicens. Ite, & die illo ego venio, & ostendo vobis, in quo loco Oratorium, in quo Refectorium fratrum, in quo susceptionem hospitum, vel quæque sunt necessaria, ædificare debeatis. Qui benedictione percepta illicò perrexerunt,& constitutum diem magnopere præstolantes paraverunt omnia, quæ his, qui cum tanto Patre venire potuissent, videbantur esse necessaria. Nocte eadem, qua promissus illucescebat dies, eidem Servo Dei, quem illic Patrem constituerat, atque ejus præposito Vir Domini in somnis apparuit, & loca singula, ubi quid ædificare debuisset, subtilitèr designavit.

Cumquè utrique à somno surgerent sibi invicem quod viderant, retulerunt. Non tamen visioni illi omnimodò fidem dantes, virum Dei, sicut se promiserat venire, expectabant. Cumquè vir Dei constituto die minimè venisset ad eum cum mærore reversi sunt dicentes expectavimus Pater, ut venires, sicut promiseras, & nobis ostenderes, ubi quid ædificare deberemus, & non venisti. Quibus ipse ait quare fratres, quare ista dicitis? numquid utrisque vobis dormientibus non apparui, & loca singula designavi? Ite, & sicut pervisionem audistis omne habitaculum Monasterii, ità construite.

Qui hæc audientes vehementer admirati ad prædictum prædium sunt reversi, & cuncta habitacula, sicut ex revelatione didicerant, construxerunt. Fuit itaque hoc Monasterium ad preces Terracinen.Civis in suo prædio sub invocatione S.Stephani Prothomartyiris excitatum S.Benedicto architectante per visum è Monte Casino; qua de re Petrus Diaconus, Bollandus,aliique auctores.

Anno verò 1103. nonis Novembris dedicata fuit ejusdem Ceno-

Cęnobii Ecclesia à Benedicto Terracinen. Episcopo, in qua reconditæ sunt subscriptæ Sanctorum reliquiæ; de panno, ubi involutus fuit Christus, quando natus est, de lapide, qui fuit ad ostium monumenti Domini, de palma, quam tenuit Dominus in manu, quando ei via constrata est; S. Matthæi Apost., Bartholomæi Apost., Stephani Prothomartyris, Laurentii, Vincentii, Sebastiani, Ciriaci, duodecim fratrum, Cosmæ, & Damiani, Luciæ, & Geminiani, Marii, & Marthæ, Tiburtii, & Valeriani, Georgii, Hypoliti, Martini Turonensis, Stephani Papæ, Cornelii Papæ, Cipriani, & Priscæ, & Adelberti. In eadem Ecclesia cum inventa fuissent corpora Sanctorum Monachorum Paulini, & Augustini B. Benedicti discipulorum cum aliis duobus sepulta, Dęmoniacus quidam ibidem veniens clamare cępit dicens Paulinus, & Augustinus Discipuli Benedicti cum duobus sociis suis me eiiciunt; hæc dum crebro per os illius diabolus diceret cum sanguine immundus spiritus egressus est.

Oderisius autem Abbas Casinas, & S. R. E. Cardinalis tit. S. Marcelli corpora Sanctorum inde translata Casinum in Ecclesia S. Andreæ, quam ibidem juxtà absidem Basilicæ B. Benedicti construxerat, honorificè collocavit, teste Ciacconio ad an. 1059. pag. 827. tom. 1. sub Nicolao Papa Secundo. Plures enim Sancti Monachi hinc ad æthera evolarunt, quorum præcipui Paulinus, & Augustinus; magisterio paritèr S. Patriarchæ Benedicti, qui se submisere nobiles germani fratres Speciosus, & Gregorius eodem præcipiente Sanctissimo Patre ad Terracinen. Asceterium propagandum accesserunt: Speciosus urgente negotio Capuam missus, ubi vocatus est ad gaudia sanctorum, eodemque temporis momento Gregorio fratri suo Terracinæ ad mensam accumbenti suum de Terris ad Cęlum transitum aperuit, quod ipse simul convescentibus Monachis manifestavit, de quo Pontifex Gregorius lib. 4. Dialog. sequens quoque miraculum accidisse in hoc Monasterio notat Chron. Cassin. lib. 4. cap. 100. his verbis. Ad Ecclesiam B. Prothomartyris Stephani diverterunt, ubi dum unus è fratribus ad portas Basilicæ aperiendas præcessisset, invenit eas obseratas, Frater enim, qui eandem tenebat Ecclesiam, unus erat ex duodecim illis, qui ad Cancellarium ierat Regis, & clavem Ecclesiæ oblitus dimittere secum detulerat, regresso autem illo, qui Ecclesiàm aperiendam præcesserat, quod in re

crat, denunciat, & ut reverterentur, qui primi incedebant, dicebat, iterum alii, atque alii currentes similitèr clausas januas invenere, & Fratribus nuntiare curarunt. Frater autem, qui crucem ferebat, ad januas pervenit Ecclesiæ, & mox tactis, seris divinitus sunt apertæ, unde aliquantulum lætificati gratias Deo peregerunt, atque cum omni devotione, & cordis contritione ibi Letaniarum suffragiis per actis ad B.Benedicti Ecclesiam sunt reversi. Baronius ad annum 1136. hoc examinans ait, quod licet hi essent Schismatici, tamen omnes non erant Schismatici, unde miraculo portæ apertæ sunt. Agapetus Papa Secundus junior, qui Monachis privilegia multa concessit, privilegiis etiam suis munivit hoc nobile Monasterium S. Stephani juxta Terracinam jussu S. Benedicti erectum testante Augustino Oldoino ad ann.946. tom.1. pag.713. in addit. ad Ciaccon.Cumque S.Leo Pontifex Nonus apud S.Germanum honorificè hospitatus fuisset, rogatus à fratribus ut Monasterium S.Stephani, quod supra Terracinam est, illis restitueret, interrogavit, utrum ad eos aliquando pertinuisset, respondentibus etiam ostendi sibi expostulat, mox itaque Dialogo S. Gregorii in medium exhibito, & ex vita B. Benedicti qualiter in visione illud idem Pater construxerat, demostrato, (aut enim ignorabat, aut minimè ad manum habebat privilegium,quod Agapitus Papa exindè Baldoino Abbati fecerat.) Verè ait S. Pontifex justissimum est, quod requiritis, moxquè privilegium inde fieri Friderico Cancellario jussit, & ipsum Monasterium cum omnibus suis nobis assignari constituit. Fecit etiam eodem tempore huic Monasterio, & aliud preceptum de libertate navis hujus Monasterii in portu Romano, ut omni tempore cum nauclero, & universis nautis suis maneat libera ab omnimoda conditione, & debito pensionis,ut refert Leo Ostiensis cap.87.lib.2.pag.299.

Hoc itaque Monasterium Leone IX.Summo Pontifice mandante Casinensis Cęnobio consignatum est, è cujus jure jam suo ęvo excidisse deplorat Petrus Diaconus in notis ad Chron.Casin. ubi ait Monasterium Terracinen. Prothomartyris Stephani nomen sortitum juris fuit hujus Casinensis Cęnobii usque ad nostram ætatem, nempè ad annum 1637.inconsultò deindè à nobis subductum, & alienatum, me certe tunc juniori animosè proclamante, æquo enim animo ferre non poteram vetustissimam, san-

ctam-

ctamque memoriam post undecim sæcula nobis deperire. Ejus modo vix extant vestigia, & ferè nunquam illuc ascenderent Terracinenses, nisi allicerentur à saluberrima fontis aqua, cujus originem miraculosam S. Benedicto tribuunt; fluit tamen tenui vena.

De Ecclesia Sanctæ Trinitatis.

Visis remotioribus Ecclesiis tempus instat, ut Terracinam accedamus, eique proxima examinemus, & quoniam inter scripturas Terracinen. nobis occurrit Ecclesia S. Trinitatis, admodum decens est, ut incipiam ab Æde Sacra illius Triadis, à qua omnia esse cæperunt. Hæc itaque donationis memoria extat de ipsa in Archivio Cathedralis Terracinen. Gregorius Dei gratia Terracinen. Episcopus licet immeritus dilectis in Christo Filiis Nicolao Archipresb., & Canonicis Terracinen. salutem in Domino. Quæ ad laudem, & gloriam Domini, & Salvatoris nostri Jesu Chistri; necnon, & ad Ecclesiæ vestræ profectum spectare noscuntur, decet nos tàm in spiritualibus, quàm in temporalibus honesta, & utili statuere provisione, ut cum fuerint sic statuta, & in suo statu illibata maneant,& in Divinæ Majestatis obsequio valeant multiplicitèr augeri. Petistis siquidem à nobis dilecti in Christo Filii supradicti ut Ecclesiã S.Trinit. cum Hosp.de medio, & rebus immobilibus, mobilibus sese moventibus, & cum omnibus ad eandem Ecclesiam, & Hospitale prædicta spectantibus Canonicæ vestræ concedere deberemus. Nos verò vestræ mentis promptam attendentes devotionem, quam in divinis quotidie geritis officiis exhibendis, si vobis temporalia ministrentur prò Deo, cui debitè, & devotè servire satagitis, & prò honestate in vobis servanda moti . . . . . precibus Magistri Roffridi Subd. Notarii Domini Papæ,& Concanonici vestri, qui frequentèr per se super hoc, nunc autem ad præsens per dilectum Clericum suum P. de pophis suas nobis preces porrexit; Ecclesiam ipsam cum Hospitali juxta petitionem vestram, sicut alias Ecclesias Canonicæ vestræ concessas in præsentia testium subscribendorum de gratia concedimus liberali putantes nos sic faciendo Deo majus obsequium præbituros, Magistri Maximi Domini Papæ Subd. Notarii, & Concanonici vestri jure, sicut aliis Canonicis, in vita sua beneficiis salvis. Ut autem hujusmodi nostræ concessionis memoria perpetuis temporibus servetur. . . :

Per

Per manus Mag. Joannis scriptoris vestri in scriptis redigi fecimus eandem.

Ego Joannes Uribelle his interfui.

Ego Paulus de Gratiano his interfui.

Ego Matthæus Balena his interfui.

Ego Simeon Leonarde his interfui.

Ego Mag. Joannes Scriptor supradicti Domini Episcopi de mandato suo præsentem paginam scripsi, & sigillum ejus apposui. Abbatialem fuisse constat, anno enim Domini 1158. Pontif. Domini Adriani Papæ Quarti anno quinto indict. 7. die 8. mensis Septembris Dominus Petrus Abbas S. Trinitatis donat suas res mobiles, & immobiles eidem Ecclesiæ. Quo verò in locu sita fuerit hęc Sacra Ædes mihi adeò incertum, ut divinare nequeam, nisi fuerit illa ruralis, quę nominatur in instrumento pacis, & concordię initę inter Terracinenses, & Setinos rixantes propter territorii confines; de quo cap. 10. lib. 2. versus finem.

De Ecclesia S. Catharinæ Virg., & Mart.

In principio Burgi non murati, [ita legitur apud monumenta antiquitatis Terracin.] extra portam S. Gregorii versus viam Romanam positi surgebat hoc Templum, cujus adhùc pendentes muri visuntur, ibidem proximè arcus erat magnificus lapidibus quadratis, & maximis constructus, & turris contigua spectabatur, quorum adhuc extant vestigia. In eo erat statua S. Virginis, & Matyris Catharinæ, quæ in Conventum S. Francisci Ordin. Min. Conventual. translata, ibidem in Ecclesia ante altare dexterum de medio introeuntibus, cui, & veteres proventus cum oneribus ibi persolvendis accesserunt.

De Ecclesia Sanctæ Crucis.

Haud procul à præfata Ecclesia erat altera S. Crucis titulo insignita jam interdicta, & jamjam prolapsura Contigua est cauponę olim spectantis ad nobilem familiam de Romanis, modo verò ad Conventum S. Francisci Ordin. Min. Conventualium Terrecinen., siquidem Nicolaus Antonius de Romanis exhæres moriens omnia bona sua Cappellæ S. Antonii, cui addictissimus erat, reliquit.

De Ecclesia S. Antonii Abbatis.

Sequitur prædictam Ecclesiam Ecclesia S. Antonii Abbatis intra Burgum non muratum extra portam S. Gregorii sita; extat etiam

etiam nunc, & spectat ad mensam Episcopalem una cum caupona, & horto contiguo. In ea olim Monachos habitasse ferunt, quibus ablatis ad Episcopum Terracinen. introitus devenerunt, cujus autem ordinis fuerint dicti Monachi, ignotum est.

De Ecclesia S. Mariæ Basilicæ Novæ.

Inter Magnifica Ædes Terracinę existentes numerabatur Basilica S. Mariæ Novę, alias dicta Basilicata, cujus origo sicut, & aliarum nos latet. Ab Alexandro Papa III. consecratam fuisse ajunt, unde Basilicæ nomen obtinuit. Sita est intra Burgum non muratum extra portam S. Gregorii propè superiorem Ecclesiam ad dexteram Romam versus euntibus.

Parochialis erat Ecclesia sub Calisto Papa III., ut colligitur ex litteris Apostolicis ejusdem transmissis ad Priorem Monasterii S. Dominici posit. extra muros Terracinen. favore Joannis Grimaldi Rectoris Parochialis B. Mariæ Basilicæ Novæ contra nonnullos iniquitatis filios detentores bonorum ejusdem Ecclesiæ, De ea frequens est mentio in antiquis scripturis Terracinen. Hinc legimus D. Bruna Anno Domini 1215 tempore Innocentii III. cum consensu Simeonis Episcopi Terracinen. donasse Ecclesiæ S. Mariæ Basilicæ Novæ ortum positum adfoveas, & sede vacante post Clementem Quartum D. Jacobum Archipresbyterum Ecclesiæ S. Cæsarii Terracinen. una cum Canonicis dedisse in emphiteusim Turrim Ecclesiæ S. Mariæ Basilicæ Novæ.

Hodiernus hujus templi prospectus diversus omnino est ab antiquo, Cæsar enim Vintimilia Episcopus Terracinen. pulpito marmoreo, ædiculisque nonnullis cum tecto sublatis in eam formam redigere fecit, quæ visitur, fornice superstructo. Nobilis ibi est modo congregatio personarum civilium Terracinen., quæ diebus festivis ibidem congregatę Deo, Beatęque Virgini Mariæ psalmos, & laudes canunt (vulgo dicitur la Madonna Nova), alias la Madonna delle Gratiæ.

De Ecclesia S. Bartholomęi Apost.

Non longe à burgo non murato Portæ Novæ [plura enim suburbia antiquitus erant Terracinæ] jam diruto æquatis solo domibus spectabatur ad commodum ejusdem Ecclesia S. Bartholomęi Apost. quæ ante millesimum à Nativitate Domini floruit, uti docet instrumentum donationis quarundam terrarum factæ favore ejusdem Ecclesiæ tempore Agapiti Papæ Secundi, servatur

tur autem illud in Archivio Terracinen., ex cujus monumentis constat; Gregorium Episcopum Terracinen. concessisse eandem Ecclesiam una cum omnibus suis pertinentiis Capitulo Terracin. anno Domini 1227. die 28. Octobris.

De Ecclesia S. Mariæ de Libera.

Satis illustre, ac fama notum est hoc Sac. Virginis Mariæ de Libera Templum, quæ agnomen è liberando de sumens nullius unquam pie supplicantis necessitatibus defuit. Quippè norunt eam nautæ, norunt Mercatores, norunt infirmi, norunt finitimę gentes, Urbisque Terrcinensis piissimi Cives, quam sit miraculis clara, quam prodigiis frequens, quam præsens petentibus, quam secunda rogantibus expertos interroga. Hinc ejus sacrum delubrum celebratur in diem ab exteris, & indigenis. Olim ejusdem proventus dabantur in beneficium à Communi Terracinen. Presbyter. ejusdem Civitatis, è quo jure excidit sæculo superiore in detrimentum Civium Terracin.

CAP. III.

De Conventu S. Dominici Ord. Præd.

AB Ecclesia S. Mariæ de Libera ascendamus ad Conventum S. Dominici extra Civitatem Terracinen. supra dorsum cujusdam haud multum elevati collis situm, quod ab ipso S. Patriarcha Dominico fundatum fuisse traditur, licet deindè humiles casas, parvasque Ædes in ampliorem formam redegerit P. Fr. Albertus de Terracina Ord. Prędi., & Episcopus Fundanus sub Nicolao Quarto collectis eleemosynis excell. Dominorum de Gajetanis Comitum Fundanæ Civitatis, Communis, & Civium Terracinen. Tàm claustrum, quàm Ecclesia ampli situs, & nobilis structuræ sunt; propè Claustrum muris conclusum adest viridarium malorum aureorum, & hortus, ubi vigebat nostra ætate dactylis, & adhùc viget arbor aranciorum, & quas arbores S. Dominicum plantasse ferunt easque ejusdem Ordinis Patres haud ignari annalium piis osculis delibant, ubi illuc accesserunt.

Intra Ecclesiam præter alias imagines non minimi valoris servatur Imago illa B. Marię Virginis Sanctissimi Rosarii, quam miris

miris laudibus extollit una cum suo infante Simon Rogerius in Diario Jubilæi an.1650. pag.283. Conventus aprico in loco positus peramænus est, & salubriorem undequaque ex montibus captat auram, neque uliginosis paludum pomptinarum effluviis inficitur: Ex eo plures insigni doctrina, & sanctimonia viri prodiere, quos inter P.Fr.Petrus de Terracina Episcopus Cajetanus sub Innocentio Quarto, P.F. Albertus Episcopus Fundanus Civis Terracinensis sub Nicolao Quarto, & P.Fr. Thomas de Jordanis sub Gregorio XIII., qui ex Socio Magistri Sacri Palatii Episcopus Signinus electus obiit, antequam ad suum gregem accederet moderandum; At modo, stante suppressione sequuta tempore Pontificatus san.mem.Innocentii X. plurium parvorum Conventuum diversarum Religionum, ob reddituum deficientiam, inter quos etiam iste S.Dominici comprehensus fuit, applicatis modicis proventibus Seminario Terracinensi. Proh pudor! Fabrica Monasterii cum Ecclesia non modicam læsionem pati conspicitur. Si quis plura scire desiderat, pervoluat annales Ordinis Prædicatorum, ex quorum monumentis non pauca elicere poterit; nos enim otii penuria altiorem indignationem omisimus.

De Conventu S.Francisci Ord.Min.Convent.

Dum peragras præfatum collem contra portus Terracinensis oram, pervenis ad Conventum S.Francisci, quem ipsemet Patriarcha fundavit circa annum 1222., quando una cum B.Leonardo Fulginate versus Regni Neapolitani Urbes tendebat; ibidemque ex relatione P.Fr.Bonaventuræ Theuli lib.6. cap.2. Seraphicus Pater arborem aranciororum plantavit, cujus fructus præstantissimum erant remedium prò multis infirmitatibus iis, qui pie, & cum debita veneratione, ac fide ingerebant, verum circa initium sęculi superioris exaruit. Ecclesia non adeò ampla est, satis tamen capax, & decentèr habita; frequentatur à multis ex Civibus Terracinen. uti unicum solamen ex Religionibus. Ibidem servatur adhùc in tabula picta quædam Imago Deiparæ Virginis sub invocatione Gratiarum una cum Cruce lignea, quæ ambo inventa fuere in quodam solitario loco infra eundem Conventum posito, ubi prædictus Patriarcha sese recipiebat ad orandum, dum eundo, & redeundo finitimas Urbes perlustrabat.

In dicta Ecclesia habetur Indulgentia, quam ei concessit

Nicolaus Papa Quartus Anno 4.sui Pontificatus in festivitatibus Sanctorum Francisci, Antonii, Laurentii, B.Claræ, & Assumptionis B. Virginis, & per octo dies festivitates ipsas immediatè sequentes, ut notat Uvadingus tomo 2. annal. minor. ad annum 1292. num. 32. pag. 637. Couventus hic perbelle situs conspicitur supra elevatum collem versus maris auram, adeoquè apud Terracinenses perfectiori aere frui contenditur. Olim ob prælibatam aeris salubritatem sedes fuit, & habitatio Aragonii Regis, in cujus rei memoriam in quodam pariete ejusdem intra claustrũ spectatur stemma Aragonium; Ibidem honorificentissimè exceptus anno 1589.habitavit Sixtus Papa Quintus,cum Terracinam profectus Urbem novam efficere, portum novum construere, ac paludes pomptinas exiccare meditaretur. Ex eo plures viri qua doctrinæ, qua sanctimoniæ dotibus clari eruperunt. Inter hos numeratur B.Donatus de Terracina, qui ex Palatio sibi concesso à Rege in Urbe Partenopea celeberrimum S. Laurentii Conventum excitavit, P.Fr.Nicolaus Landus, P.Fr.Jacobus Landus, P.Fr.Bonaventura Landus, ac nostra ætate, P. Fr. Berardus de Berardo, aliique Sacræ Theologiæ, ac celebres Seraphici Ordinis Patres Terracinenses omnes. Vide Apparat. minorit. lib. 6. cap.2.concinnat.à P.Fr.Bonaventura Theuli.

De Monasterio S.Angeli supra, & infra Montem.

Supra Montem Neptunium (hodiè vulgò il Monte S. Angelo) spectabatur celebre Monasterium S.Angeli, cujus adhùc extant vestigia una cum sacello sub invocatione ejusdem S. Angeli. Ferunt ibi olim quosdam Monacos vitam heremiticam ducentes vixisse.

Alii in diversa abeunt, ac dicunt ibidem inhabitasse æstivis temporibus ob aeris salubritatem non Monacos, sed Moniales S. Claræ, adeò ut duo Monasteria in usu haberent, hoc superiùs prò æstate, inferiùs verò prò reliquis anni tempestatibus; verum enim verò tàm murorum antiquitas, & structura, quàm situs, & angustia loci,ac cellularum superstitum habitaculum Monialium haud fuisse testantur.

Ad hoc superiori per viam S. Francisci descendamus ad aliud Monasterium ejusdem nominis inferiùs positum in Burgo Civitatis Terracinæ extrà portam Albinam. Prò certo est hic habitasse Moniales Ordinis S. Claræ, quas jam ab anno 1537. sub Paulo

Ter-

Tertio deficiente populo Terracinę defeciſſe notum eſt ex Inſtrumento donationis factæ per idem tempus de Eccleſia S. Mariæ Annunciatæ Patribus Cęleſtinis, ubi legitur ità. Hoc anno dono data fuit à Communi Terracinen. Eccleſia S.Mariæ Annunciatę, quæ eſt propè Monaſterium S.Angeli, ubi priùs Moniales Sanctę Claræ perſiſtebant; ſi itaquè priùs perſiſtebant, jam tùm non aderant,præcipuè verò cum Clauſtrum earundem prò habitatione dictis Patribus aſſignatum fuerit. Conſtat etiam anno Domini 1407. ibidem Moniales prædictas extitiſſe; hoc enim anno die 18. Febr. Pontif. Gregorii Papæ XII. anno primo Dominicus, & Antonius filii Jo:Andreæ de Luca fratres vendiderunt unum ortum poſitum in Fontanella juxtà viam publicam, ut monacarent Angelam ſororem carnalem in Monaſterio Sancti Angeli de Terracena.

Cęterum non levi admiratione correptus ſum, dum legi penès teſtamentum rogat. anno 1397., quod Domina Bella reſtatrix mandavit, & petiit corpus ſuum ſepeliri die obitus ſui in Eccleſia Sancti Franciſci in Sepultura Monialium S.Angel. Num præfatæ Virgines in dicta Eccleſia tumulabantur,quia in proprio templo ſepultura non aderat? Dicunt nonnulli hoc inferius Monaſterium conſtructum fuiſſe, poſtquam Comes Fundanæ Civitatis Terracinenſibus nimium infenſus ſuperius in plana demiſit: ſanè aliquandò legimus Januenſes cum 32.Galeis Terracinam, ejuſque caſtra, & Monaſterium S. Angeli liberaſſe à tyrannide Comitis Fundorum, an verò is prædictū Monaſterium ſolo ęquaverit, nos præterit, adeoquè in medio rem relinquentes, aliis diſcutiendam committimus.

De Eccleſia S.Mariæ Annunciatæ.

Propè idem Monaſterium extra portam Albinam eſt Eccleſia S.Mariæ Annunciatæ, quæ ſatis capax populo olim Parochialis erat ad commodum hujus Burghi marini inſtituta; & quamvis anno 1473. data fuerit in beneficium Nicolao Trumbatori Presbytero Terracinen. à Sixto Papa Quarto, ut patet ex litteris Apoſtolicis ejuſdem ſervatis in Archivio Terracinen., erat tamen ſub jure Cōmunis ejuſdem Civitatis, à cujus Syndico anno Domini 1537.tempore Pauli Papę III.aſſignata fuit Patribus Cęleſtinis, uti elicitur ex Inſtrumento rogato per manus Gaſparis Mare ſub ſyndicatu Nicolai Savii, qui donationem à ſuo præde-

cessore factam per publicum consilium approbavit, & dictis Patribus præfatam Ecclesiam una cum pertinentiis suis tradidit. Ex horum dominio cessit deindè in manus Fratrum Ord. Carmelitarum, quo autem pacto id acciderit, ignoramus: Certe usque ad tempus Innocentii X. sub eorundem regimine fuit, sub quo intuitu Bullæ exigua Monasteria supprimentis abiit in commodum Seminarii Terracinen., cujus sunt fructus, & introitus. In eadem Ecclesia modo fit diebus festivis congregatio Agricolarum, qui audiunt Missam, & Sanctissimum Rosarium Deiparæ Virgini recitant.

De Ecclesia Sanctæ Barbaræ V., & M.

Haud procul ab ædicula illa B. Virginis Mariæ, quæ occurrit ad Marinam euntibus visitur ad dexteram quidam haud multum elevatus tumulus, ubi erat hæc Ecclesia antiquitùs, quæ modo funditùs eruta jacet, solamque cui nominis notam horto contiguo impressit: quippe legimus, Gregorium Episcopum Terracinen. donasse Canonicis ejusdem Civitatis totum ortum S. Barbaræ, ut patet ex Instrumento rogat. per manum Jardini de Paleario anno Dñi 1227., quod Instrumentum insertum est in Bulla Clementis Papæ IV. inferiùs danda.

De Ecclesia S. Mariæ Magdalenæ Leprosorum.

Propter radices montis Neptunii, ubi desinit in præceps, & unde (detestabile sacrificium!) juvenis phaleratus cum equo sese præcipitem dabat jussu Firmini Idolorum Pontificis, spectatur hoc templum insignitum titulo Sanctæ Mariæ Magdalenæ Leprosorum.

Est ibi plurima antiquitas; porrò ipsum templum priùs erat in atrio, quod primò occurrit introeuntibus; deindè accomodatũ fuit intrà maximas illas Cisternas, (vulgò conserve d'acqua) quarum latices ibidem detenti erant usui, quando obstruebantur aquæductus, qui ex altis montibus aquam derivabant ad cõmodum portus: Terracinen. propè existentis. Ità se rem habere restantur tùm parietes integri ex tartaro aqueo parietibus ipsius Ecclesiæ incrustati, & adjacentes, tùm una cum efflorescente nitro structura murorum. Ibidem habitasse constat equites Templarios, quibus sublatis in manus militum S. Lazari cessit; hinc ingentes pendentium murorum minæ eminent, & visuntur, ubi erant illorum habitacula.

Qua

Qua verò de causa dicta fuerit Ecclesia Leprosorum alii alia opinantur, & dicunt, ità fuisse appellatam ab Hospitali Infirmorum, quod olim erat ibidem, vel quia apertis ab uno latere Cisternis tales halitus nitro sulphurei expirabant, ut morbis cutaneis, & leprosis mederentur, hinc in antiquo ipsarum foramine propè os locum concavum, ubi ponebantur strata ægrotantium, ostendunt, vel saltem quia fuerit sub jure militum leprosorum, uti habetur ex Bulla Pii Papæ Quarti tomo 2. Bullar. pag. 103., ubi num.5. ita legitur. Per alias suas litteras medietatem molendini, quod Ecclesia Romana tunc cum quodam Boetio Camerario suo in Nympha habebat Magistro, & fratribus domus Leprosorum S. Mariæ Magdalenæ Terracinen. sub annuo censu duodecim denariorum Senatus in perpetuum concesserat. Modo tàm Ecclesia, quàm proventus, & hortus aranciorum contiguus ad Mensam Episcopalem spectant. Arbores verò, quæ ordinatim plantatæ visuntur, ac vigent in dicto horto, ferè omnes propriis impensis initio sui Præsulatus inseri fecit Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus Hercules Dominicus Monannus Episcopus Terracinen., etenim præfatum viridarium in pessimum statum abierat.

De Ecclesia S. Jacobi Apostoli.

Propè ostium antiqui portus Terracinen. surgebat Ecclesia S. Jacobi Apostoli, cujus adhùc extant muri pendentes: constructa fuit hæc S.Ædes ad commodum nauigantiũ,qui in magna copia olim plagas Terracinenses frequentabant, ut è navibus in terram expositi sive ullo incommodo missarum solemnia audirent: Propter eandem è latere versus orientem est puteus aquæ dulcis, quem etiam nunc haurire solent nautæ ad suos usus.

De Ecclesia S. Rocchi Confessoris.

In Campo Arenarum (vulgo l'Arene) præter alia multa Antiquitatis vestigia visuntur duæ Sacr. Ædium ruinæ: harum prima, quæ vergit ad Orientem parietes Ecclesiæ S. Rocchi adhùc pendentes nobis ostendit: Est ibi quidam elevatus tumulus, suprà quem surgunt modo cadentes muri.

Proventus ejusdem incorporatos fuisse constat Ecclesiæ S. Mariç Annunciatç:legimus enim in instrumento donationis factæ à Syndico, & Communi Terracinen. Anno Domini 1540. hanc particulam: Dono damus vobis [scilicet Patribus Cçlestinis]

aliam

aliam Venerabilem Ecclesiam S.Rocchi in Arenis existentem incorporatam cum dicta, Ecclesia [, nempè S. Mariæ Annunciatæ, ubi adhùc conspicitur statua lignea S. Rocchi Confessoris.

Propè Ecclesiam S. Rocchi Terracinam versus extat ruinarum, magnorumque operum vestigia memoriam villici Palatii Eminentissimi Cardinalis Jordani Pirunti servantia, post modum sequitur celebre viridarium ejusdem citris, aurantiis limonibusque olim consitum, at modo solis vitibus excultum; etenim perillustris familia de Piruntis, non solum in plures divaricata erat ramos, sed etiam ut prædives plures possessiones, ac prædia habuit Terracinæ; hinc; uti legimus in quodam venditionis instrumento, anno Domini 1314. sede vacante per mortem Clementis Papę Quinti nobilis vir Jordanus Piruntus filius olim Domini Joannis Pirunti de Terracina vendidit nobili mulieri Dñæ Peregrinæ Piruntæ Sorori suæ Carnali octavam partem cujusdam tenimenti, quod vocatur Acuzano posit. in territorio Terracin. quod habet ipse Jordanus commune cum nobilibus viris Clemente Pirunto hæredibus olim nobilis viri Joannis Pirunti, Stephano Pirunto, & hæredibus olim Jordani Pirunti Fratris dicti Stephani, & Paulo Piruntó filio quondam dicti Domini Joannis Pirunti, & fratre dicti venditoris; cujus tenimenti, & districtus hii sunt affines à primo latere est Vallaranum à secundo latere est Barche, à tertio latere est Tinnanus, à quarto verò latere est mons Justus &c.

De Ecclesia S. Sebastiani Martyris.

Altera præfatarum ruinarum in eodem campo de Arenis versus occidentem antiquam Ecclesiam S. Martyris Sebastiani nobis indicat. Stabat hæc in fine Burghi non murati extra portam Romanam de Pusterula existentis; ejus vestigia, ac muri pendentes se nobis exhibent, dum pontem lapideum prætergressi versus S.Felicis oppidum iter agimus. Parochialis erat Ecclesia, & ad commodum prænominati burghi instituta; proventus ejusdem ad Ecclesiam Cathedralem Terracinę accesserunt Circumsita loca ruderibus plena præfati suburbii fidem faciunt, dum ruinarum arguunt indicia.

De Ecclesia S. Thomæ Apostoli.

Peragratis, ac visis Ecclesiis prædictis modo nobis subire liceat

liceat per Portam S. Gregorii burgum muratum Cepollati extra portam Majam, alias S. Laurentii positum. Est ibi ad dexteram propè vetus Xenodochium prò mendicis Ecclesia S. Thomę Apostoli, cujus curam habet Societas Sanctissimi Sacramenti; ad sinistram verò extat publicum Hospitium prò infirmis, & Sacerdotibus à Cæsare Vintimilia Episcopo Terracinen. excitatum. In hac Ecclesia celebratur festivitas S. Thomæ Apost: & quicumque in Xenodochio vitam deserit, in ea sepelitur.

De Ecclesia S. Gregorii Papę.

Sequitur præfatam Ecclesiam ex eodem latere Ecclesia S. Gregorii Papæ, à qua nomen accepit porta Romana ejusdem suburbii murati: Diruta jacet muris pendentibus ad ruinam, in quorum pariete versus viam publicam stemma visitur Francisci Canis Civis, & Episcopi Terracinen. translati ex Bitectensi ad Patriæ suæ sedem opera Eminentissimi Cardinalis Jordani de Piruntis Concivis ejusdem: exhibet autem stemma catulum cum lingua exerta inferiùs, superiùs verò in corpore [ejusdem stemmatis] tres stellas transuersim positas habet expressas.

De Ecclesia Spiritus Sancti.

Intra idem suburbium, antequam portam Majam ejusdem Civitatis ingrediaris ad dexteram versus oram maris cernes templum tectis denudatum cum muris vergentibus ad ruinam. Hic itaque erat Ecclesia Spiritus Sancti, quam durasse usque ad annum 1444. pro certo est: eo enim Anno Domina Rita Marocchi de Terracina testatrix reliquit Ecclesiæ S. Spiritus sol. quinque, ut patet ex testamento rogato per manus Antonii Joannis Roffridi regnante Illustrissimo Domino Alfonso Rege Aragonum die prima Augusti.

De Ecclesia S. Nicolai Episc., & Confess.

Ad sinistram priusquam Terracinam per portam Majam ineas, spectabis supra haud multum elevatum tumulum nonnulla murorum vestigia, ac parietes una cum quibusdam Sanctorum imaginibus ibidem expressis. Hæc itaque Ecclesiam S. Nicolai indicant, de qua est mentio apud Chron. Casin., & Anno 1216. orta lite inter Priorem ejusdem, & Procuratorem Ecclesiæ S. Cęsarii circa decimas talis subsecuta est decisio. In nomine Domini amen. Ego Jardinus de Paleario Civitatis Terracinen. Scriniarius sententiam, quam Dominus Simeon venerabilis Terracinen. Episco-

Episcopus prò tribunali residens in Curia sua promulgavit de quæstione decimarum olim habitarum, quæ fuerant de mandato ipsius Episcopi sequestratæ restituendarum, & de cætero habendarum non molestandarum, quæ vertebatur inter Presbyteros Joannem Madium procuratorem Capituli S. Cæsarii, ex una parte, & Benedictum Dentem Priorem Ecclesiæ S. Nicolai nomine ipsius Ecclesiæ ex altera de mandato ipsius Episcopi, & precibus procuratoris prædicti ad memoriam poster. in publicis litteris redigere curavi, quæ sententia talis est. In nomine Domini amen. Cum quæstio verteretur inter Presbyterum Joannem Madium Procuratorem Capituli S. Cęsarii ex una parte, & Benedictum Dentem Priorem Ecclesiæ S. Nicolai nomine ipsius Ecclesiæ ex altera, dictus Presbyter Joannes petebat instantèr super decimis habitis restitui, quæ fuerant de mandato nostro sequestratæ, & super habendis à Benedicto Priore S. Nicolai de cętero non molestari; contra dictus Benedictus nomine Ecclesiæ suæ respondebat, quod ipse credebat tenere sua justitia, & etiam petebat restitutionem decimationis suæ sibi violenter ablatæ, qua quęstione in nostra pręsentia diutiùs agitata cum ex parte capituli per præfatum Procuratorem multa jura coram nobis fuissent proposita, & ostensa, quod decimæ debeantur Ecclesiæ baptismali, & dictus Benedictus à nobis multoties interrogatus, si posset aliquo modo legitimæ probare, quod Eccclesiæ suæ tales decimæ deberentur, cum non sit ipsa Ecclesia baptismalis, nec fuerit ei assignata Parochia, per Episcopum datis sibi super hoc multis induciis peremptoriis nihil horum probavit, immò fuit hiis dictis contentus. Nos ergo super hiis, quæ ex utraque parte fuerant proposita habito prudentum consilio cum ex parte dicti Benedicti nihil coram nobis fuisset probatum, quod tales decimæ aliquo jure suæ Ecclesiæ deberentur, absolvimus Presbyterum Joannem Procuratorem nomine Capituli ab impetitione præfati Benedicti super restitutione Decimationis suæ, & condemnamus eundem Benedictum nomine Ecclesię suæ super restitutione decimarum, quę fecimus in præterito sequestrari, & adjudicamus decimationes omnes ab ipsis Parrochialibus solvi debere Ecclesiæ baptismali. Lata Terracinæ in Curia nostra Anno Domini 1216. indict. 4. Pontif. Domini Onorii III. Papę anno primo 3. Kal. Augusti.

Ego

Ego Tedelgarius de Gratiano rogat.teftis.
Ego Leonardus de Raynaldo rogat.teftis.
Ego Aurelianus de Sexto rogat.teftis.
Ego Jardinus de Paleario Dei gratia, & S. R. E., & Civitatis Terracinen. Scriniarius fcripfi, complevi,& abfolvi.

Non longè ab hac Ecclefia olim in campo Cepollati fiebant nundinæ, de quibus talis extat memoria inter monumenta Terracinen. Anno Domini 1540. tempore Papæ III. Dominus Nicolaus Savius Syndicus, & Officiales Terracinen. ftante petitione facta per Dominum Nicolaum Sorcelli de fabricando portam in Codia portæ Romanæ in fuo magazeo intus dictam Codiam, videntes, quod tempore nundinarum Curia non habet refidentiam civilem, & criminalem pro reddendo jus perfonis dicto tempore, poteftatem dederunt eidem Domino Nicolao Sorcello faciendi portam in fuo magazeo,quæ habeat exitum in Codia portæ Maii, feù Romanæ cum hoc pacto, ut teneatur dictus Nicolaus Sorcelli complacere in perpetuum Syndicis, & Officialibus, feù Magiftris nundinarum de refidentia cum vexillo Communis abfque folutione aliqua &c.

Rog. Gafpar Mare Notarius anno 1540.

C A P. I V.

De Ecclefia S. Joannis intra Terracinam, olim Sancti Laurentii Martyris.

Satis, fuperque de templis ruralibus, & fuburbanis; reliquum eft modo,ut Terracinam ingreffi ejufdem interiores Ecclefias obeamus, ne quidquam inexploratum prætermififfe videamur, & incuriæ notam incurramus; potiffimum verò cum ibidem Ecclefia Cathedralis refideat, de qua plura in calce hujus libri. Fuit itaque hoc Sacrum S. Laurentii Templum Parrochialis Ecclefia, ibidemque exiftebant quidam Presbyteri cum fuo Priore; de eadem frequens eft mentio in monumentis Terracin. Antiquitatis; hinc legendo nobis innotuit, quod tempore Gregorii Papæ Noni Presbyter Stephanus Prior Ecclefiæ S.Laurentii tradidit Joanni Gimundo quandam domum pofitam intus in Civitate Terracinæ in Regione S.Laurentii: Multa alia quoque

hujusmodi legimus, quæ brevitatis gratia omittimus. Adeò verò celebris, ac nota erat, ut vicus, platea, & porta Romana prælibatæ Civitatis propè dictam Ecclesiam sita inde nomen acceperint, atque ideò appellata sub titulo S. Laurentii. Periit autem vetus titulus hujus Ecclesiæ circa principium sæculi superioris, quoniam Illustrissimus Dominus Simon de Tassis translatis huc statuis Sanctorum Joannis Baptistæ, & Evangelistæ, quæ jam priùs è S. Mariæ de Pusterula asportatæ fuerant in Oratorium S. Joannis propè Cathedralem olim existens, novam Confraternitatem sub invocatione S. Joannis instituit, novamque horum Sanctorum picturam efformare fecit, & ante Altare majus apposuit, quod in causa fuit, ut hæc Ecclesia S. Joannis à Confratribus, & Civibus omnibus nuncuparetur. Novissimè cum magna hujus Urbis utilitate, & decore novitas alia contigit. Quippe admodum Rev. D. bonæ mem. Franciscus Antonius de Bellis Archipresbyter Terracinen. videns hoc Templum, ejusque proventus quotidiè in pejus ruere novam commentus est reparationis viam, quam oretenùs coram Eminentissimo Imperiali jam tunc Terracinæ existente exposuit, animumque ejusdem Principis ità disposuit, ut ibidem aggregatis trium aliarum Confraternitatum jam jam prolabentium proventibus octo Cappellani Cives instituerentur, qui statis diebus in dicta Ecclesia congregati sacra canerent, Missas dicerent, & Divinis incumberent, & sane post aliquot turbines Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Herculè Dominico Monanno Episcopo Terracinen. navitèr cooperante omnia felicitèr evenère, proventusque Confraternitatum S. Leonardi, S. Luciæ, B. Virginis Sanctissimi Rosarii, ac S. Joannis insimul aggregati in beneficium præfatorum Cappellanorum Civium concesserunt. Hinc modò octo Cappellanis aucta S. Joannis Ecclesia quotidiè magis novis ornamentis, sacrisque suppellectilibus exornata conspicitur, & in ampliorem formam redacta Chorum receris extructum cum quinque altaribus loco unius numerat: Horum majus dicatum est Sanctis Laurentio, Joanni Baptistæ, & Evangelistæ, reliqua verò Sĩo Crucifixo, S. Annæ, Deiparæ Virginis Matri, S. Josepho ejusdem Sponso, ac S. Michaeli Archangelo.

De

De Ecclesia Sanctorum Quatuor Coronatorum.

Intrà eandem Civitatem ex eodem latere, ubi pervenis ad Palatium Perillustris Familiæ de Matera, invenies Ecclesiam Sanctorum Quatuor Coronatorum (vulgò Santi Quattro,) cujus dominium olim spectabat ad Confraternitatem S. Leonardi, modo ejus curam habent octo prænominati Cappellani, quibus assignata fuere onera, & proventus ejusdem. Pictura dictorum Sanctorum plurimi esse dicitur.

De Ecclesia S. Mariæ de Gratia.

A Vico capite lingua descendamus versus Palatium Excell. de Tassis; Et haud procul ab eo infrà Episcopium Terracin. spectabitur templum S. Mariæ de Gratia interdictum sęculo præterito, de quo nihil notatione dignum inveni; onera ejusdem modò persolvuntur in Altari Sanctorum Magorum in Cathedrali existente: Dotatum fuisse volunt à familia Cammeracanna olim florente.

De Ecclesia Sancti Joannis Baptistæ, alias Sanctæ Mariæ de Posterula.

Adhùc descendamus necesse est ad inferiorem nempè Civitatem Terracinæ [vulgò Posterula,] ubi erat hoc magnificum templum, cujus origo ità se habet. Gondiberta Regina Uxor Rodoaldi Regis, qui Rotharii filius fuit, & Theodolindæ filia adulterii rea facta, quod cum Charello familiari Regis se commiscuisset, carceri mancipata fuit, quod ægrè ferens B. Joanni Baptistæ innocentiam suam supplex commendavit, Charellus autem in vinculis positus Regem exoravit, ut quod lege permissum aliis erat, sibi quoque Regia clementia permitteretur, videlicet singulari pugna salutem suam, famamque, & Reginæ decus, ac dignitatem tueri (provocando nempè delatorem, extat enim lex titulo de crimine adulterii:) Annuit Rex Charelli supplicationi, pugnaque Rege, ac populo spectante admittitur, in qua accusator occiditur, Charello securitatem recipiente.

Regina verò voti compos, Regique conciliata ob rei monumentum Templum Terracinæ ædificat, instruxitque opibus, quod S. Joannis donnarum in sexus sui honorem nuncupavit. Hoc idem Platina, quem sequitur Sabellicus, in vita Joannis Papæ Quarti ann. 638. brevitèr ità exponit. Hoc anno Gundiberta Theodolindæ filia, & Uxor Rodoaldi Regis Longobardorum imitans

pietatem suæ matris, sicut Theodolinda Mogontiæ, ita & ipsa Terracinæ templum S.Joannis Baptistæ ædificavit, multoque auro, & argento exornavit; contra quos stat nulla ratione fultus Bernardinus Saccus lib.9. cap. 9. de Monomachiæ casibus; huic tamen obstrepenti obstat traditio Terracinensium, apud quos usque ad imbellem sexum hujusmodi notitia pervasit, factumque se minime ignorare profitentur mulieres Terracinenses, quæ in festivitate S.Joannis Baptistæ tripudiant, tripudiique sui indicia dant, dum faciunt (vulgò la Corona,) & transeuntes per viam honestissime salutant sæpius dicentes (dona alla Corona;) constat autem corona ferè ex hyperico, cui personatas in figura hominis, & mulieris apponunt imagines: Qui sane mores ab antiquis ad posteros effluxerunt, ac multum inoleverant, & quamvis hodiè pene obsolverint, eorundem tamen reliquiæ manent, & me puero invalescebant: Symbolum itaque, quod latet in iis tripudiis popularibus, significat reconciliationem factam inter Reginam Gundibertam, & Regem Rodoaldum, qui visa innocentia suæ Uxoris eidem regalem coronam restituit; fit autem corona ex hyperico, quia sicut hæc herba dicitur fuga dæmonum, ita fugatis mali spiritus cogitationibus è mentibus maritorum pacis inter conjuges auguratur incrementum; sed redeamus ad Ecclesiam S.Joannis Baptistæ, cujus titulus ferè obsolescens sub invocatione B.Mariæ Virginis ire cæpit, ut passim apud acta vetustatis Terracinen occurrit. Erant ibi post millesimum à Nativitate Domini septem Canonici cum Archipresbytero, de quibus frequens est mentio apud monumenta ejusdem Civitatis. Hinc legimus, anno salutis 1436. Ven. Presb. Blasium Micam Canonicum Ecclesiæ S. Mariæ de Posterula interfuisse Capitulo Ecclesiæ Cathedralis S. Cęsarii, quando Antonius Brunus Archipresbyter dictæ Ecclesiæ una cum aliis Canonicis quendam ortum Nardo Tabolatio de S. Felice locavit; & anno 1281. anno primo Martini Papæ Quarti Dominum Angelum Archipresbyterum Ecclesiæ S. Mariæ de Posterulis ex mandato Rectoris Provinciæ induxisse in corporalem possessionem cujusdam domus positę in burgo Terracinen. extra Portam Madii D. Riccardum Brunum procuratorem Ven. Patris D. Francisci Episcopi Terracinen. anno verò 1396. tempore Bonifacii Papæ Noni Reu. D. Stephanum Episcopum Terracinen. mandasse Benedicto Archipresby-

presbytero Ecclesiæ S. Mariæ de Pusterula, ut induceret in possessionem cujusdam beneficii, D. Tutium Girardi Canonicum Terracinen., qui an fuerit sequens nominatus in bulla Benedicti Papæ XII. servata in Archivio Terracin. penitùs ignoro; est autem illa tenoris hujusmodi.

BENEDICTUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilecto Filio Archipresbytero Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Pusterula Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

AD audientiam nostram pervenit, quod tàm dilecti filii . . . . Archipresbyter, & Capitulum Ecclesiæ Terracinen., quàm prædecessores eorum decimas, terras, domos, vineas, ortos, possessiones, prata, pascua, nemora, molendina, redditus, jura, jurisdictiones, & quędam alia bona ipsius Ecclesię datis super hoc litteris, confectis exindè publicis instrumentis, interpositis juramentis, factis renunciationibus, & pænis adjectis in gravem ejusdem Ecclesiæ læsionem nonnullis Clericis, & Laicis aliquibus eorum ad vitam, quibusdam verò ad non modicum tempus, & aliis perpetuo ad censum, vel sub censu annuo concesserunt, quorum aliqui dicuntur super hiis confirmationis litteras in forma communi à Sede Apostolica impetrasse. Quia verò nostra interest super hoc de oportuno remedio providere discretioni tuæ per Apost. scripta mandamus, quatenùs ea quæ de bonis ipsius Ecclesiæ per concessiones hujusmodi alienata invenies Illicitè, vel distructa: Nos obstantibus litteris, instrumentis, juram. renunciationibus, pænis, & confirmationibus supradictis ad jus, & proprietatem ejusdem Ecclesiæ legitimè revocare procures; Contradictores per censuram Ecclesiasticam appellatione postposita compescendo; Testes autem, qui fuerint vocati, si se gratia, odio, vel timore subtraxerint censura simili appellatione cessante compellas veritati testimonium perhibere Dat. Avinion. Id. Februar. Pontif. nostri anno sexto.

Durasse hoc templum usque ad annum 1444. certum est eo enim

enim anno die primo Augusti regnante Illustrissimo Principe in Domino, D. Alphonso Rege Aragonum Siciliæ citra, & ultra farum, Domina Rita Marrochi de Terracina testatrix reliquit Ecclesiæ S.Mariæ de Pusterula sol.quinque, anno tamen *1616*.omnino desolatum fuisse constat, siquidem Pomponius de Magistris Episcopus Terracinen. arcum marmoreum perbelle elaboratum (vulgò alla Mosaica) à porta prædictę Ecclesiæ sublatum sacello S.Domitillæ V., & M., quod ipse extruxerat, accomodavit. Fuit autem hęc S. Ædes constructa ferè ad similitudinem Cathedralis Terracinen. hinc tribus navibus constans, quarum media satis ampla, & capax Populo apparet, muros inter nos supra Duodecim colomnas non modici valoris impositos adhùc extollit denudato vertice tectis.. Pulpitum pulcherrimum, & pavimentum nobilissimum elaboratum quoque (vulgò alla Mosaica) ibidem extitisse extraditione referunt seniores hujus Civitatis, & me puero fons baptismilis observabatur, qui super ingesto terræ cumulo modo obrutus jacet; nam Parochialis fuit, & inter insignes numerata Ecclesias.

De Ecclesia S.Domitillæ Virg., & Mart.

Per vias satis notas à prælibato S. Mariæ templo ad sacellum S.V.,& M.Domitillæ propè portam Albinam Civitatis Terracinæ positum ascendamus. Hic. est locus, ubi Sanctæ Virgines Domitilla, Theodora, & Euphrosyna martyrio vivicomburii coronatæ ad Cælum evolarunt: Noscuntur adhùc vestigia illius faustissimæ, & celeberrimæ domus, quæ gloriosissimas Virgines excepit,& ad Regna cælestia abire vidit.

Itaque ne locus adeò venerabilis careret veneratione,Pomponius de Magistris Somninas Episcopus Terracinen. ibidem dictam Ecclesiam excitavit,apposuitque in pariete rei memoriam, quę sic habet.

Viator siste: Cubiculum hic olim fuit, quo exusto S.Flavia Domitilla V., & M. cum sociis in Cælum evolavit, ejus memoria ne cum neglecto jam, & sylvescente loco obsolesceret sacellum hoc à fundamentis à se extructum Pomponius de Magistris Somninas Episcopus Terracinensis dicavit; Paschalis, & Flaminius de Magistris eques Patrui exemplo ornarunt,dotarunt anno a Virginis Partu *1619*.

De

De Ecclesia S. Mariæ de Templo.

Hic ubi palatium perillustris familiæ de Vecchis, & arcuatus ille fornix cospicitur, erat Ecclesia S. Mariæ de Templo, (vulgo S. Maria del Tempio,) ita dicta à celebri, & satis noto delubro bifrontis Jani, qui Terracinensium fundator habitus magnificum fanum ethnica florente gente Terracinæ habuit. Satis amplum, & illustre fuisse testantur columnæ, rudera, & parietes marmorei adhùc reliqui, qui intra, & extra vicinas domos sparsim visuntur.

De Ecclesia S. Joannis.

Propè forum S. Cæsarii à parte Episcopalis palatii erat hoc sacellum, sive oratorium S. Joannis, ubi reconditæ fuere statuę Sanctorum Joannis Baptistæ, & Evangelistę, postquam diruta Civitate inferiori de Pusterula illius quoque Ecclesia Collegiata major desolata permansit.

De Ecclesia S. Andreæ Apostoli.

Supra Cęmiterium, & ad latus sinistrum Ecclesię Cathedralis nescio qua ratione ducti hoc templũ construxere Terracinenses; ibidemque diebus festivis jus reddere solebat Magistratus ejusdem Civitatis, & audire injuriis, aut aliis damnis oppressos, eisque obviam ire; ità constat ex monumentis sæculi 1500. Fit mentio hujus templi apud Chron. Casin. lib. 4. cap. 20. pag. 448., & talis est. His etiam diebus Abbas noster Oderisius cummutationem fecit cum Benedicto Terracinen. Episcopo de Ecclesia B. Andreæ Apostoli, quæ sita est in Civitate ipsa propè Episcopium cum cęmiterio, & domibus, & plateis, prò qua recepit Ecclesiam B. Nicolai sitam extra Civitatem ipsã juxta portam Majam cum cęmiterio, & horto, & domo centum solidorum pęna appositâ, si id removere quęsisset.

CAP. V.

De Ecclesia Cathedrali Terracinen. Insignita titulo Sanctorum Martyrum Petri Apostoli, & Levitæ Cęsarii.

SUper celeberrimum illud Antiquitatis fanum ab Ethnica gente Apollini Deo Terracinæ dicatum, exurgit modo insignis Ecclesia Cathedralis Terracinen. nomine Sanctorum Mar-

Martyrum Petri Apostoli,& Levitæ Cęsarii condecorata,quæ tamen ut plurimum dimisso titulo Principis Apostolorum Petri, sub invocatione solius S.Cęsarii appellatur.

Quando autem hæc nobilis Basilica extructa fuerit, difficilis conjecturæ datur locus; piè tamen credere possumus id evenisse temporibus Constantini Magni piissimi Imperatoris, qui in signo Dominicæ Crucis vincens Fidelibus Christicolis Crucem Domini elevare, & templa Dei ubique erigere permisit.

Hinc sub Juliano Apostata, ut colligitur ex actis S.Valentini Episcopi Terracinen., extabant intrà ipsam Civitatem Terracinæ Christianorum Ecclesiæ, quas prælibatus S. Valentinus demissis in plana Idolorum fanis quotidie erigebat; unde si Cathedralis non dum condita erat, eandem construere minimè neglexisset, ad cujus imitationem scimus, & videmus extructam fuisse circa annum 628. tempore Joannis Papæ Quarti Ecclesiam S.Joannis Baptistæ in Pusterula superiùs descriptam. Erecta Cathedrali adhùc tamen vigore statutorum ejusdem urbis non permittebatur, sepeliri corpora defunctorum intra, sed tantum extrà Civitatem, & sicuti Gentiles Idolorum cultores tumulabantur in loco, qui hactenùs vocatur [gli monumenti,] ità Christifidelium cadavera ad Vallem Sanctorum propè Oratorium Sancti Salvatoris haud procul ab iis finibus, ubi antè millesimum æræ Christianæ inventa fuere Sacra Ossa B.Silviani Episcopi, qui floruit circa annum Domini 443., & inde in Ecclesiam Majorem Terracinæ deportata. Credibile autem est veterem Cathedralem, seù potiùs delubrum ipsum Appollinis in Divi Cęsarii templum conversum, & consecratum ingruente Gothorum rabie,aut tyrannide aliarum Gentium barbararum sæviente periisse,ac demùm reparatum fuisse redactum in eam formam, in qua visitur adhùc. At quamvis tempus constructionis, & restaurationis Ecclesiæ prænominatæ lateat,nihilominùs notissimum est illud consecrationis ejusdem, de qua talis extat memoria apud monumenta Canonicorum ejus.

In nomine Domini amen. Pateat universis,& singulis, quod ego Ambrosius Dei gratia Episcopus Terracinen. consecravi solemniter Basilicam titulo S. Cæsarii insignitam in hac Civitate Terracinen. constructam sub die Dominico, ac 24. mensis Novembris anno à Nativitate ejusdem Domini Nostri 1074.Pontif.

San-

Sanctissimi Domini Nostri Domini Gregorii Papæ Septimi Soanen. anno primo in festo S.Grisogoni Martyris; consecravi etiam eodem die tria principalia Altaria ejusdem Ecclesiæ, videlicet. Altare medium, quod majus est, consecratum est in honorem S. Crucis, & B.Mariæ semper Virginis, & Sanctorum Petri, & Pauli, & omnium Apostolorum, & Beatorum Martyrum Cęsarii, Juliani, Felicis, & Eusebii, quorum corpora intus recondita sunt. Secundum Altare ad dexteram partem dedicatum est in honorem S. Matthæi Apostoli, & Lucæ Evangelistæ, S.Barnabæ Apostoli, & S.Prothomartyris Stephani, Sebastiani, Clementis, Blasii, Cęciliæ, necnon Silviani, Silviæ, & Rufinæ, quorum trium corpora ibidem sunt inventa, atque recondita. Tertium Altare dedicatum est in honorem S.Thomæ Apostoli, Innocentii, Anastasii, Adriani, Grisogoni, Terentii, Maxentii, quorum martyrum pars corporis in eodem altari recondita, necnon, & S.Eleutherii Episcopi, cujus corpus ibidem jacet. . . . . . .

Postquàm solemnem Matricis Ecclesiæ consecrationem viderunt Terracinenses, pauci anni effluxerunt, & aliam non minus conspicuam solemnitatem in eadem admirati sunt Ecclesia, de qua Petrus Diaconus in Chron.Casin.lib.4.cap.2.pag.427., & Baronius tom.11.ità loquitur.

Defuncto per id temporis Victore Tertio mæror ingens, & desperatio Catholicos invasit, prædictis igitur Episcopis huc illùc dispersis frequentes undiquè Nuntii tàm Romanorum, quàm aliarum gentium, & Comitissæ Mathildis monebant ipsos Episcopos. & hortabantur, ut convenientes in unum eligerent, qui Romanam Ecclesiam regeret, Caput Ecclesiæ constituere satagerent, membra Dei auxilio non defutura. Facilè, si pastore careret Ecclesia Dei, confundi omnia, & ruere. Congregati rursus Episcopi una cum Abbate nostro Oderisio Romanos Clericos,& Laicos fideles litteris admonent,ut qui ex eis possent prima quadragesimæ hebdomada Terracinam pergerent, reliqui sententiam suam per litteras mitterent. Itidem, & omnes per Campaniam, Principatum, & Apuliam Episcopos, & Abbates, ut ad eum locum ad eam diem convenirent,litteris admonerunt, qui non possent consensum suum per litteras, aut certè per idoneas personas aperirent. Quarta igitur feria primæ hebdomadæ quadragesimæ ideſt octavo Idus Martii convenerunt apud Tarraci-

racinam Campaniæ Civitatem cum Episcopis, & Cardinalibus Romanis, nostroque Abbate Oderisio Archiepiscopi, Episcopi, & Abbates ex diversis regionibus numero quadraginta. Ex Urbe verò Romana Joannes Portuensis Episcopus omnium Cardinalium, & Catholicorum Catholicæ partis caput; Benedictus verò Præfectus omnium Laicorum fidelium consensum per litteras attulerunt. Ex remotioribus quoque, & Ultramontaneis partibus Legati adfuerunt una cum Mathildæ Comitissæ Nunciis orantes, ut reformandæ Ecclesiæ cum auxilio, & gratia Spiritus Sancti mature operam darent, ut lætos Nuncios ad suos referre possent. Postera igitur die convenerunt omnes in Ecclesia B. Petri Apostoli, & S.Christi Levitæ Cęsarii ad Episcopium ipsius Civitatis. Et cum resedisset Tusculanensis Episcopus in medium surgens cuncta per ordinem retulit, quæ de ordinatione Ecclesiæ, & Gregorius Primo, & postmodùm Victor Papa mandasset, cur etiam tunc ipsi eo convenissent. Dehinc Portuensis Episcopus surgens una cum Benedicto Præfecto Cleri, populique Romani sententiam aperuerunt, ut quem omnes unanimitèr eligerent ipsi in Apostolica Sede susciperent, quod cum Abbas noster, & Capuanus Archiepiscopus, cunctique, qui ederant, approbassent, Omnipotentem Deum, ut miseriam, & afflictionem Ecclesiæ suæ jam tandem dignaretur aspicere, multis precibus implorantes statuerunt, ut per triduum illud spirituale jejunium fieret in abstinentia, orationibus, & eleemosynis vacarent, peterentque ut persona tantu apici idonea sibi divinitùs ostenderetur. Dominico igitur die summo mane in eandem Ecclesiam cuncti conveniunt, & cum inter se hac de re multa conferrent exurgentes tres Cardinales Episcopi, qui concilio præerant, Portuensis, Tusculan., & Albanensis ambonem coscendunt, factoque silentio uno simul ore pronunciant Ottonem Episcopum placere sibi in Romanum Pontificem eligendum.

Tunc omnes repente mirabili, summaque concordia magnis vocibus placere sibi, dignumque esse Pontificali solio conclamant. Pronunciante Albanensi Episcopo placere sibi Urbanum illum appellari, ab omnibus rapitur, & lanea exutus veste purpuream induit cappam, & cum acclamatione, & invocatione S.Spiritus ad Altare B.Petri Apostoli pertrahitur, & in Pontificali solio collocatur quarto Idus Martii, sicque missa solemnitèr ab eodem

dem Pontifice celebrata gaudentes omnes, & Deo gratias agentes in sua redierunt. Quomodo autem Urbanus Papa Tarracina Cassinum veniens post dies duodecim à S. Benedicto sanatus sit morbo, idem Petrus sic narrat: His diebus Urbanus Papa cum ad Monasterium venisset, consuetudinario sibi dolore lateris gravissimè vexari cæpit. Itaque dum in vigiliis S. Patris Benedicti nempè decimo tertio. Kal. Aprilis eodem languore cruciaretur, & de præsentia corporis ipsius dubitaret; eidem Sanctus per visum apparens, cur inquit de mei corporis præsentia dubitas? ad quem ille, tu quis es? Ego inquit sum Frater Benedictus. Ne autem ultra hinc dubites, & me hic requiescere certissimè noveris cum primo fratres ad nocturam sinaxim surrexerint statim à lateris dolore liber eris, & his dictis evanuit. Extat adhùc prædictæ creationis memoria in Cathedrali Terracinæ, ubi post Altare majus S. Cæsarii sede marmorea visitur, in qua Urbanus secundus electus Pontifex sedisse narratur. Ipsa autem Cathedralis Ecclesia tribus constat navibus, quarum media usque ad præsens undequaque pavimentū habet elaboratum (vulgò alla Mosaica.) E Latere interno ejusdem assurgit pulpitum, cui adjacet sacri cerei fulcimen, seù columna; utraque ex eodem opere condecorata; ipsa verò columna spiris flexuosis constans ad instar vitis, cui inseritur, & circumagitur mater vitis, efficta est. Cæmiterium vetustissimum, & satis amplum ibidem extat versus partem meridiei, quod propiùs excipitur ex parte anteriori à Campanili pulcherrime constructo ad similitudinem Campanilis Cajetani ex lateribus rubris, & columellis marmoris albi constante; ubi quinque sunt campanæ licet antiquitùs septem existerent Altaria novem habet hæc Cathedralis; quorum tria principalia reliquiis sacris referta sunt, ubi & corpora, Sanctorum Epaphroditi Episcopi, Leontii Confessoris, Montani Martyris, atque aliorum multorum, quorum nomina scripta sunt in Cælis, recondita esse dicuntur. In Choro ejusdem satis amplo adiacent muro affixæ tres imagines antiquissimæ trium Sanctorum Tutelarium scilicet B. Martyris, & Levitæ Cæsarii Protectoris Principalis, & Maximi, (cujus etiam statua lignea extat,) Sanctorum Christi Confessorum Silviani Episcopi, Eleutherii paritèr Episcopi inter secundarios Patronos recensitorum. Imago vetustissima Deiparæ Virginis unita cum alia Salvatoris Nostri Jesu Christi,

quas D. Lucas pinxisse traditur, servantur eminenti loco intra ligneam cappellulam repositæ post altare medium. Has supplicitèr per Civitatem ferre solent Terracinenses, dum nimiæ siccitates urgent, tempestatesque horridæ imminent, neque fulluntur, etenim ferè semper præsens experiuntur auxilium; Hinc in festivitate Assumptionis B. Virginis in honorem ejusdem solemnes celebrant supplicationes cum magno totius Cleri, & Populi concursu. In Sacrario plurimæ Sanctorum Reliquiæ servantur, quarum catalogum in calce hujus libri, Deo dante dabimus. Prospectus autem externus Ecclesię minimè invidet interno; in parte enim anteriori visitur Atrium quinque columnis marmoreis instructum satis capax, & perbelle, ac recte formatum, ad quod ascenditur per multos gradus lapideos decentèr effictos. Supereminent columnis Atrii marmoreæ trabes transversim positæ, quæ admodùm egregiæ elaboratę (vulgo alla Mosaica) Martyrium S. Lævitæ Cæsarii, & naviculum S. Petri fluctuantem haud invenustè repræsentant. A parte posteriori pulcherrimum visu! supra durum marmor conspiciuntur sponte, ac mirabilitèr ex ordine enatę tres arbores semper virescentes, nempe sorbus, falsaracus, & planta aurantiorum, quę consistit in medio; ejus aurei fructus si cum debita reverentia sub invocatione S. Cęsarii assumantur (experientia constat) febrem expellunt. Ex aliis lateribus externis spectantur aliquæ columnæ striatę, ac parietes marmoris candidissimi nonnullam nigredinem habentes, & vestigia sunt illius celeberrimi templi falso numini Apollinis dicati, & olim una cum Civitate exusti. Extat ibidem versus septentrionem Memoria Architecti, quę talis est. Cajus Posthumius Cai Filius Pollio Architectus.

In eadem Ecclesia modo vacant sacris duodecim Canonici, (antiquitùs erant sexdecim) quorum unus habet annexum Archipresbyteratum, quę est prima post Episcopalem dignitas in tota Diœcesi, & hanc antiquissimam esse constat ex litteris Apostolicis Papæ Gregorii, & Lucii Papæ III. favore Capituli Terracinen. emanatis, quæ servantur in Archivio Capituli ejusdem, & sunt hujusmodi.

GRE-

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Archipresbytero, & Capitulo Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

SAcrosancta Romana Ecclesia devotos, ac humiles filios ex assuetæ pietatis officio propensius diligere consuevit, & ne pravorum hominum molestiis agitentur, eos tanquam pia mater suæ protectionis munimine confovere. Ea proptèr dilecti in Domino filii vestris justis petitionibus inclinati personas vestras cum omnibus bonis tàm Ecclesiasticis, quàm mundanis, quæ in præsentiarum rationabilitèr possidetis, aut in futurum justis modis præstante Domino possitis adipisci sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsenti scripti patrocinio communimus districtius inhibentes, ne consules, vel alii Laici Terracinen. vos audeant molestiis ullis aggravare. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis, & inhibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum . . . 2. non. Octobris Pontif. nostri anno sexto.

LUCIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Leoni Archipresbytero, & Capitulo Terracin. salutem, & Apostolicam benedictionem.

SAcrosancta Romana Ecclesia devotos, & humiles filios ex assuetæ pietatis officio diligere propensiùs consuevit, & ne pravorum hominum molestiis agitentur, tanquam pia mater suæ protectionis munimine confovere. Ea propter Dilecti in Domino filii vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, & devotionem vestram, quam ergà B. Petrum, & nos ipsos habere dinoscimini, attendentes personas vestras cum omnibus

bonis

bonis tàm Ecclesiasticis, quàm mundanis, quæ in præsentiarum justè, & canonicè possidetis, aut in futurum donante Domino justis modis poteritis adipisci sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti patrocinio communimus districtiùs inhibentes, nequis vos molestare audeat, vel ad res vestras manus extendere aliqua temeritate præsumat. Quod si præsumpserit excommunicationis sententia se noverit feriendum.

Nullus ergo omninò hominum audeat hanc paginam nostræ protectionis, & prohibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Anagniæ 10. Kal. Octobris . . . .

Innocentius Papa Quartus, qui floruit post sæculum 1243. confirmans donationem quarundam possessionum factam favore Capituli Terracinen. per litteras Apostolicas ita suam explicat sententiam.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis . . Archipresbytero, & Canonicis Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUm à nobis petitur, quod justum est, & honestum tàm vigor æquitatis, quàm ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Cum itaque sicut nobis exponere curastis, dilectus filius Bibo Laicus Civis Terracinen. quasdam possessiones suas Canonicæ vestræ inter vivos, retento sibi quoad vixerit usufructu ipsarum prò remedio suorum peccatorum pia, & provida liberalitate duxerit conferendas, sicut in litteris super hoc confectis pleniùs dicitur contineri. Nos vestris supplicationibus inclinati, quod ab eodem Bibone providè sine juris præjudicio alieni factum est, in hac parte gratum habentes, & ratum id auctoritate Apostolica confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ confirmatio-

nis

nis infringere,vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Lugduni Id. Januarii Pontif.nostri anno octavo.

Igitur, ut patet ex dictis, Archipresbyter Ecclesiæ Cathedralis erat omninò diversus ab Archipresbytero Ecclesiæ S.Mariæ de Pusterula, neque ex illa Collegiata ad hanc Cathedralem translatus est, ubi vulgò dictitabatur, sed unus præsidebat huic, alter verò illi alteri, de quo superiùs, ubi de Ecclesia S.Joannis Baptistæ constructa à Regina Gundiberta. Ne autem hac super re dubitet Lector, ecce subnectimus Catalogum veterum Archipresbyterorum Terraciuen., quos invenimus volutantes monumenta ejusdem Civitatis.

1 Joannes hujus nominis primus erat Archipresb.Terracinen. anno sexto Paschalis Papæ Secundi.
2 Leo agebat inter vivos sub Lucio Papa III.
3 Coranzo Ecclesiæ S.Cęsarii Archipresb.erat an.1196.
4 Baro Bellarungia reperitur ab an.1203. usque ad 1219.
5 Nicolaus florebat anno primo Gregorii Papæ Noni.
6 Jacobus, de quo frequens est mentio ab ann. 1248. usque ad annum 1267.
7 Joannes hujus nominis secundus reperitur ab ann.1273.usque ad annum 1286.
8 Angelus hujus nominis primus vivebat an.1291.
9 Riccardus filius Joannis de Ceccano Canonicus, & Archipresbyt. Terracinen. privatur à Bonifacio Octavo Anno primo sui Pontif.
10 Petrus Archipresbyter S.Cęsarii invenitur ann.1304.
11 Clemens Piruntus hujus nominis primus agebat an.1337.
12 Angelus hujus nominis secundus subscripsit cuidam instrumento pacis initæ cum Joanne Gaitan.an.1366.
13 Clemens alter Piruntus generis nobilitate conspicuus Vir florebat an.1398.,& 1401.
14 Franciscus Lucchen. Archipresbyter Sancti Cęsarii erat an. 1407.
15 Antonius Brunus floruit sub Eugenio Quarto an. 1436.
16 Franciscus Naii Archipresb.Ecclesię S.Cęsarii reperitur ab an.1444.usque ad 1453.

No-

Notatione dignum est, quod apud eadem monumenta reperii super Canonicatus ejusdem Ecclesiæ renunciatione, & Archipresbyteratus collatione, de quibus ità legitur. Anno Domini 1387.indict. 10. Pontif. Clementis VII.Papæ [seù potiùs Antipapæ] anno nono congregato capitulo Cathedralis Ecclesię S. Cæsaris de Terracina in Choro ipsius Ecclesiæ ad sonum campanæ, ut moris est, de mandato Reu.Patris, & Domini, Domini Nicolai Dei gratia Melphiten. Episcopi, ac Rectoris, Gubernatoris,& administratoris Archipresbyteratus dictæ Cathedralis Ecclesiæ auctoritate Apostolica Archipresbyteratum ipsum tenentis, & habentis in commendam; in quo quidem Capitulo interfuerunt, ac personalitèr convenerunt ipse Dominus Nicolaus Episcopus loco, & vice Archipresbyteri, ac venerabiles viri Canonici ipsius Ecclesiæ videlicet D. Joannes Vallena Diacon. item Presbyt.Raynaldus de Lupica, item Presbyt. Loffiridus de Terracena, item Presb.Tutius de S.Felice, item Presb.Nicolaus de Sopnino, item Vellus Gattula de Gayeta, item D. Stephanus Sarocchi Diacon. item D. Clemens Perunti, item D. Tutiarellus Thomauli, item D. Lucas Ascion. de Terracena Subdiacon. coram quibus &c. constituit se personalitèr Vir nobilis Noffus de frugis panibus de Terracena cum esset Canonicus dictæ Ecclesiæ S. Cæsarii, nec ipsi Ecclesiæ in aliquo serviret, ut Canonicus, neque dispositus esset ibidem de cætero servire præsertim cum intendat, & anhelet se matrimoniali consortio copulari, & non servire ampliùs militiæ Clericali d. Canonicatum cum Prębenda penitùs renunciavit &c. refutavit &c. cum omnibus juribus honoribus, & oneribus &c. ità quod prætextu suæ renunciationis licitum sit de cætero dictis Domino Episcopo loco Archipresb., & aliis Canonicis supradictis præfatos Canonicatum, & Præbendam Noffi prædicti per eum solemnitèr renunciatos conferre, concedere, & donare cuicumque personæ idoneæ &c.

Franciscus Belliochi Not. rog.

De reliquis Archipresbyteris videant posteri.

CAP. VI.

AD Capitulum verò spectabat olim electio Terracinen. Episcopi, quæ fiebat una cum Populo fidem faciente S. Gregorio Magno in suis epistolis, quæ sunt hujusmodi.

GRE-

GREGORIUS.

Agnello Episcopo de Fundis.

Relatio Cleri simul,& Populi Terracinę degentis nos valde lætificat ob hoc, quod de tua fraternitate bona testatur, & quia defuncto Petro Pontifice suo sibi Cardinalem postulant constitui te Sacerdotem eorum, vota complenda esse prȩvidimus, quatenùs, & illi se gaudeant impetrasse, quod postulant, & nos concessisse, quod expedit, videamur. Quia igitur ob cladem hostilitatis, nec in Civitate, nec in Ecclesia tua est cuiquam habitandi licentia, ideo te auctoritate nostra Terracin. Ecclesiæ Cardinalem constituimus Sacerdotem admonentes, ut ità de animabus Populorum illic consistentium Deo protegente debeas esse sollicitus, quatenùs callidi, perversique hostis insidiæ commisso sibi pregi qualibet arte nocere non valeat, sed sollicitudinis tuæ grex circumspectus digni se pastoris gaudeant meruisse tutamina. In tuis actis plebi exempla bene vivendi existant, avaritia in te vires non habeat. Tua prædicatione qui litteras nesciunt, quid divinitùs præcipiatur, agnoscant. In Dei timore Populum, queadmodùm vivere possit, tui mores instituant. Operibus exerce, quod subjectos doces, & prædicas: Actus tui in aliorum correptionem proficiant, in adjutorium sibi vitæ tuæ imitationem assumant, sicque te in cunctis operibus exhibere festina, ut scripturam, constructionemque in te habeat, quicumque aut negligit, aut non potest lectione formari. Tota igitur mentis intentione ità lucrum animarum Domino nostro facere festinato, ut digna te merces ante ejus conspectum in die retributionis inveniat. Quidquid veró de prædictæ rebus Ecclesiæ, vel ejus patrimoni seù Cleri ordinatione, promotione, & omnibus generaliièt ad eam pertinentibus solertèr, atque canonicè ordinare, facereque provideris, liberam habebis quippè ut Sacerdos proprius modis omnibus facultatem: Illud, quod fraternitatem tuam scire necesse est; quoniam sic te prædictæ Terracinen. Ecclesiæ Cardinalem esse constituimus Sacerdotem, ut & Fundensis Ecclesiæ Pontifex esse non desinas, nec curam, gubernationemque ejus prætereas, quia ità fraternitatem tuam sæpe dictæ Terracinen.Ecclesię sicut prȩfati sumus prȩesse prȩcipimus,

ut antedictę Ecclesię Fundensis jura, potestatemque tibi non subtrahamus ex lib.2.regest.epist.13.

GREGORIUS.

Clero, Ordini, & Plebi consistenti in Terracina.

DIlectionis vestræ desideria insinuata nobis, quam abstulistis, petitio reseravit, electionemque vestram valde laudavimus, quia Aguellum fratrem,& Coepiscum nostrum probatum jam meritis, Cardinalemque vobis constitui deprecamini Sacerdotem, & quoniam gratæ, laudandæque petitioni, nec efficaciter negari, nec moram licebat innecti secundum desideria, petitionemque vestram, supradictum Agnellum directa præceptione vestræ Ecclesiæ Cardinalem esse statuimus Sacerdotem. Prò qua re dilectionem vestram paterna adhortatione commoneo, ut ei obedientiam præbere in omnibus debeatis, quatenus charitatis vestræ solatio roboratus curam, gubernationemque Ecclesiæ, quam vobis probatur petentibus suscepisse adjuvante Domino salubriter valeat implere, ex lib. eodem epist. 14. Canonicos præfati Capituli egisse vitam communem cum proprio Episcopo, quem ipsi eligebant, diximus ex Bulla Alexandri Papæ Tertii servata in Archivio Cathedralis semicorrosa à muribus, quæ talis est.

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Venerabili Fratri Hugoni Episcopo, & Dilectis filiis Canonicis Terracinæ tàm præsentibus, quàm futuris in perpetuum salutem, & Apostolicam benedictionem.

AD laudem,& gloriam Salvatoris Nostri Jesu Christi,necnon ad ipsarum Ecclesiarum tàm in spiritualibus, quàm temporalibus profectum . . . . ea, quæ utili, & honesta provisione statuuntur Apostolica nos convenit auctoritate

tate firmare, ut cum fuerint . . . . per Apostolica . . . . roborata in suo statu illibata, & inconcussa permaneant, & in Divinæ Majestatis obsequio multipliciter augeantur . . . . rescripto, quod nobis frater Episcope destinasti, & ex relatione Petri, & Leonis Canonicorum vestrorum, id ipsum plenè intelleximus, quod tu attendens . . . . dignum esse, quod quilibet Clericus ipsius Ecclesię in propria domo tanquam Laice vivebat emolumentum in nullum, vel modicum consequi posset . . . . constituisti statuens, ut ibi non plures, vel pauciores sexdecim Canonicis esse debeant, quibus omnes antiquas possessiones . . . . . . vineas, ortos, piscarias, molendina communia, & . . . . piscariam, quæ dicitur Strunzola . . . . tuo, & totius Capituli alius de eadem Ecclesia, vel aliunde idoneus ordinetur, & is, qui substituendus futurus . . . . Subdiaconus recipiatur. Statutum est insuper, ut vos, vel successores vestri possessiones acquisitas, vel acquirendas potestatem . . . . nonnullis casibus, quos Canones Sacri describunt nempè terrulas, vineolas, & domunculas, quarum pretium in utilitatem Ecclesiæ . . . . ordinatum est etiam, ut vos Filii Canonici cum Episcopo comedentes insimul dormiatis, quatenus Domino devotiùs . . . . . . servire possitis. Statuimus prætereà ut tu Frater Episcope sex tantum famulos habeas nempe Cellarium, pistorem . . . . Canonicis fideliter serviant. De jure autem Episcopali sex equitaturas habeas, & vos filii Canonici duas, de redditu molendinorum ematis, quæ ad servitium Canonicæ deputetis, & tàm equitaturæ ipsę, quàm Episcopus de communi nutriantur. Ad regimen . . . . ex vobis filii Canonici proponantur, quorum unus interiorem curam, alius verò regat exteriorem Nihilominùs, quod piscarię, & molendina . . . Episcopi, & Canonicorum prò vestimentis, & calceamentis agricolarum distribuantur. Prætereà . . . . suo . . . . prędecessor tuus ad manus vestras retinuistis eidem Canonicę contulisti, in qua per unum de Sacerdotibus officiis Divinis, seù per . . . . Domino, ac jugiter serviant. Ad hęc quisque vestrum filii Canonici operam unam in lino cum bobus

Ecclesię in possessionibus ejusdem prò vestimentis . . . . .
. . . . debeat, quam cum propriis expensis recolligat, & procuret. Ut igitur, quę dicta sunt in sua constitutione, & ordinatione perpetuis temporibus firma . . . . ea Sedis Apostolicę auctoritate roboramus, & pręsentis scripti patrocinio communimus. Liberam quoque electionem Episcopi vestri. . . . . . . volumus sine quolibet impedimento habeatis, statuentes, ut nullus ibi qualibet subreptionis astutia, vel violentia. . . . . . communi consensu, vel pars sanioris consilii secundum Dei timorem provideritis eligendum. Decernimus ergo ut nulli omninò hominum. . . . . . . temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, aut ablatas retinere, at quomodolibet vexationibus fatigare. . . . . .
. . . . conserventur eorum, pro quorum gubernatione, & substentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva Sedis Apostolicę auctoritate. . . . . . igitur in futurum Ecclesiastica, sęcularisque persona. . . . . eam temere. . . . . . satisfactione congrua emendantis potestatis. . . . . existere de perpetua inquisitione cognoscat, & à Sanctissimo Corpore, & Sanguine. . . . . . . Redemptoris Nostri. . . . . . . fiat, & in extremo examine Divinę ultioni subjaceat. Cunctis autem ejusdem Ecclesię jura servantibus sit pax. . . . . . & hic fructum bonę actionis percipiat, & apud districtum Judicem pręmia ęternę pacis inveniat Amen. Apud S.Petrum.

(S. Petrus)
(S. Paulus) ✠

Ego Alexander Catholicę Ecclesię Episcopus subscripsi.
Ego Ubaldus Hostiensis Episcopus subscripsi.
Ego Baro Presb.Card.S.Pudentianę tit.Pastor.subscripsi.
Ego Joannes Presb.Card.tit.S.Marci subscripsi.
Ego Petrus Presb.Card.tit.S.Susannę subscripsi.
. . . . . . Diac.Card.S.Marię in Cosmedin subscripsi.
Ego Arduinus Diac.Card.S.Theodori subscripsi.
Ego Cinthius Diac.Card.S.Angeli subscripsi.
Ego Hugo Diac.Card. . . . subscripsi.
Ego Rayneriu Diac. Card. S. Georgii ad velum aureum sub-

subscripsi . . . . per manum Alberti Sanctę Romanę Ecclesię Presb. Card. Cancellarii 8. Kal.Martii indict. 11. Incarnationis Dominicę anno 1177. Pontif. verò Domini Alexandri Papę III. anno 19.

Propriam Canonicam pręfatos Canonicos habuisse,& regularitèr vixisse cum jam essent numero sexdecim infrascripta Bulla Clementis Papę IV. edocet,quę servatur in Archivio ejusdem Cathedralis,& est tenoris sequentis.

CLEMENS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis Filiis Archipresbytero, & Canonicis Ecclesiæ Terracinen. salutem,& Apostolicam benedictionem.

QUi Ecclesiarum omnium ex injuncto nobis Apostolatus officio curam gerimus generalem imperantes, ut in Ecclesiis ipsis pręcipuè Cathedralibus cultus Divini nominis laudabiliter observetur ea, quę in favorem, & augmentum cultus hujusmodi ab Ecclesiarum Pręlatis providè peraguntur Apostolicę confirmationis litteris libenti animo roboramus. Sanè petitio vestra nobis exhibita continebat, quod bonę memorię Gregorius Terracinen.Episcopus attendens, quod Archipresbyter, & Canonici Terracinen. Ecclesię, in qua erat sex denarius Canonicorum numerus institutus quanquam plures ultrà numerum ipsorum forent ibidem recepti, cęteri autem ipsorum in domibus propriis cum sęcularibus morabantur, sęculariter, & vivebant, ac operans, quod ipsi, proùt decebat, personalitèr in eadem Ecclesia deservirent, ut adeò commodiùs efficere possent quominùs rerum temporalium defectui subjacerent eisdem Archipresbytero, & Canonicis, eorumque successoribus Ecclesiam S.Leonardi de Barchis cum Molendinis, & omnibus tenimentis, & pertinentiis suis, ortum S.Barbarę, quem tunc ad manus suas idem Episcopus tenebat, S. Silviani, S. Bartholomęi, & S. Cęsarii sitas extrà Civitatem Terracinen. Ecclesias cum omnibus Casalibus, & pertinentiis earundem, quasdam vineas, terras,& alia bona immobilia, quorum aliqua quidam Canonici ejusdem Eccle-

Ecclesię ab ipsa Ecclesia in beneficium obtinuerant reservando sibi,& successoribus suis de voluntate prędictorum Archipresbyteri, & Canonicorum quoddam vineale prędictę Ecclesię S. Cęsarii juxtà Casale consistens in medio, quod tàm Episcopus,quā pręfati successores, tùm pręsentes Canonici prò tribus, cum verò eos abesse contingeret prò duobus Canonicis, vel uno, si duos, vel unum ex Ecclesiasticis suis ibi dimitterent, de communibus proventibus Ecclesię pręfatę percipere, sub commodo dedit, tradidit in perpetuum, atque concessit, ut in Communi dormitorio, atque refectorio simul, & honeste, discreteque comederent, & dormirent, & quod extra refectorium commune, vel dormitorium nihil perciperent, nisi in Civitate Terracinen. vel infirmaretur eorum aliquis, aut prò negotio Ecclesiæ absens esset, & ab Officialibus ipsius Ecclesiæ nihil exigerent,vel in aliquo molestiam inferrent eisdem,sed omnia in dispositione Archipresbyteri existent habito Fratrum consilio seniori, salva canonica correctione Episcopo, & successoribus supradicti; At si quis Canonicorum contra faceret per ipsum Archipresbyterum in duplum, idemque Archipresbyter si ad id non procederet per Terracinen. Episcopum, qui esset prò tempore in simili puniretur. Ad hæc Divina officia tractim dicerent, & eorū quilibet in Choro ipsius Ecclesiæ hyemali Capam, ęstivo verò tempore Cottam haberent,nec sine ipsis aliquatenùs admitterentur ad Divina officia celebranda, in ipsa autem celebratione certum modum,& quędam alia citra hæc voluit observari statuens interim etiam, ut de prædicto numero deficiente aliquo, vel Archipresbytero de remanentibus Subdiaconis, qui tunc ultra numerum ipsum in dicta Ecclesia recepti erant, idem numerus suppleretur, quodque si aliquis, vel aliqui Ecclesiam desererent memoratam, alii loco deberent recipi eorundem, & quod quilibet etiam Ecclesiæ Canonicus promotionis suæ tempore de prædictis observandis teneretur præstare corporalitèr juramentum,proùt in instrumento publico inde confecto plèniùs continetur.

Nos itaque vestris supplicationibus inclinati quolibet ex concessis ab eodem Episcopo, jis dumtaxat exceptis videlicet, quod Terracinen. Episcopus prò tribus in præsentia, & duobus, vel uno ex Canonicis ipsius Ecclesiæ in absentia de communibus pro-

proventibus ejusdem Ecclesię percipere debeat, cum id bonę memoriæ Petrus Terracinen. Episcopus vobis, & ipsi Ecclesiæ ad preces dilecti filii nostri Jordani SS. Cosmæ, & Damiani Diaconi Cardinalis tunc Apostolicæ Sedis Notarii duxerit remittendum, & de prefatis Subdiaconis, ut predictum est, d. numerus suppleatur, quodque alii loco deserentium dictam Ecclesiam admittantur, cum hoc prò dictis Subdiaconis, tunc temporis in Ecclesia ipsa receptis statutum fuerit, de ipsis nullus ad presens super est, qui maneat ultra numerum memoratum, ratum, & gratum habentes illud auctoritate Apostolica confirmamus, & presentis scripti patrocinio communimus, tenorem ipsius instrumenti de verbo ad verbum presentibus inseri facientes, qui talis est.

In Nomine Divinę, ac Sanctę Trinitatis in Anno Dominicę Incarn. 1227. mensis Octobris die 28. indict. prima, & anno primo Pontif. Domini Gregorii Summi Pontificis, & universalis Noni Papę, in Sacratissima Sede S. Petri Apostoli. Cum Ecclesiastici sint, vel esse debeant sors Dei, & eos oporteat non solum à malo sed etiam ab omni specie mali esse alienos, ideo nos Gregorius, qui Dei, & Sacrosanctæ Romanę Ecclesię gratia temporibus istis Terracinen. Ecclesię immeriti præsidemus invenientes vos, Dilecti in Christo filii Nicolae Archipresbyter cum Ecclesiasticis, qui estis in numero sexdecim à nobis electi in domibus propriis minùs honestè dormire, & cum secularibus seculariter vivere; cupientes vos inter alios de Episcopi voto Gregorii de loco ad locum honestiorem migrare, & de virtute in virtutem conscendere, quantum Deum Deorum in Syon contemplari possitis; ut sicut in factis estis in eminentiori Episcopatus specula constituti, sitis aliis lucerna splendidè lucens: Vobis itaque presentibus, & successoribus vestris Canonicę Trracinen. Ecclesię damus, concedimus, & tradimus in perpetuum totam Ecclesiam S. Leonardi de Barcis cum molendinis, & omnibus tenimentis, & pertinentiis suis, totum ortum S. Barbarę quem modo ad manus nostras habemus, reliquus cum pervenerit ad finem nobis debitę locationis; Ecclesiam totam S. Silviani cum Casalibus, & seminibus, cum vineis omnibus, sicut bonę memorię Symeon predecessor noster habuit rempore Canonicatus sui in beneficium cum terris, quas tenet mater, & filius quanquam partim de Galbutio, cum terra, quam tenet in Tyano Stephanus de Affera, ter-

terras, quas tenet Julius Bruma, & vineale quod tenet Marinus Salliacon. in beneficium cum terra, quam tenet Nicolaus Salatinta,& soror ejus, & quęcumque possessiones inventę fuerint hactenùs pertinentes ad ipsam Ecclesiam concedimus Canonicę vestrę cum ad ipsam pertineant.

Item totam Ecclesiam S. Bartholomęi cum omnibus pertinentiis suis.Item totam Ecclesiā S.Cęsarii extra Civitatem Terracinen. cum omnibus pertinentiis, suis, nisi quod aliqui pręsentes Ecclesiastici, qui non sunt in Canonica, quandiù non manserint in ea, fraudentur jure suo: Pantanum quod tenet modo Jardinus de Paleario, Casale quod tenent Ecclesiastici, Casale de Herù, quod tenet Mag.Roffridus, & omnes terras, quas habemus in Prato sive locatas, sive non locatas, sive concessas in beneficium damus Canonicę vestrę reservantes frui tibi vita, sicut illis Ecclesiasticis, & Jardino, qui ea tenent Reservantes autem vobis, & successoribus vestris de voluntate vestra vineale supradictæ Ecclesię S.Cęsarii juxta vineas nostras,& in ipsa Canonica, ut percipiantur prò tribus Canonicis sicut à nobis statutum fuit. . . .

Nonnullis intermissis, quę ob lacunas, & litteras deletas intelligi nequeunt sequitur ità. Vos, & successores vestri in perpetuum debeant, ut contenditis honeste vivere, & extra refectorium Commune, aut dormitorium nihil percipere, nisi in Civitate vel infirmetur aliquis vestrum, vel prò negotio Ecclesiæ absens esset, & ab Officialibus Canonicę nihil exigatis, vel extorqueatis, vel in aliquo molestiam inferatis eisdem, sed omnia in dispositione Archipresbyteri consistant habito saniori consilio Fratrum salva nobis, & successoribus nostris Canonica correctione. Si quis verò Canonicorum contrà faceret per Archipresbyrum puniatur in duplum, quod si Archipresbyter non puniret, ipse Archipresbyter à nobis, & successoribus nostris in simili puniatur. In celebrandis Officiis Divinis quilibet vestrum habeat in Choro Cappam in hyeme, & in ęstate Cottam, sine ipsis Divinis Officiis pręsertim matutinis cesset, at vesperis nullatenùs admittatur causa, & omnes horas sine musitatione, & murmuratione semper alta, & competita voce cantent. . . .

Reliqua verò interrupta, & ferè sine sensu jacent, adeoque omisimus, Instrumentum scriptum, & factum fuit per mandarum prę-

prefati Episcopi per manum Jardini de Paleario Testes rogati fuere.

Ego D.Leonardus de Raynaldo rog.testis.

Ego D.Oddo de Sanguineo rog.testis.

Ego D.Joannes de Crusa rog.testis.

[Nomina quatuor aliorum, qui subscripserunt intelligi nequeunt]. . . Id.Septembr.Pontif.ann.tertio.

Patet ex dictis Canonicis Terracinen. præscriptum fuisse, ut in Choro hyeme gererent Capam, æstate verò Cottam. Id autem non ob aliam causam factum esse credimus, nisi quia erant Canonici Cathedralis insignis, ut probat sequens epistola transmissa Capitulo Terracin. ab Episcopo Cenomanen., quæ servatur in Archivio ejusdem Ecclesiæ, & talis est.

Carissimis, ac dilectissimis Fratribus Dominis Canonicis insignis Ecclesiæ Terracinen.

CArissimi, ac dilectissimi Fratres, & amici cordiali recommendatione prævia. Non dubito vos memores esse, quod bonæ mem. defunctus Dominus Theobaldus de Lucemburgo genitor meus quondam Cenomannis Ecclesiæ Præsul, cujus anima in pace requiescat in Ecclesia vestra Terracinen. me tunc in Roccha, sive Castello Terracinæ existen. sepultus fuit. Cumque accuratè desiderarem corpus suum intrà viscera Ecclesiæ præd. Cenom. suæ quondam Sponsæ inhumari. Vos benevolentia vestra mihi polliciti estis, quod totiens, quotiens pro dicto corpore apud vos Nuncium destinarem, illud mihi mandaretis, statui siquidem Officium Divinum pro ejusdem defuncti anima in Ecclesia prædicta Cenom. celebrandi annis singulis. Unde summo desiderio, ut dictum corpus in eadem Ecclesia jaceat, afficior; quamobrem præsentium latorem familiarem meum domesticum ad dominationes vestras transmitto attentè requirens à vobis, quatenus ossa hujusmodi corporis, jam, ut arbitror, carnis ergastulo exuta sibi tradere, aut tradi facere dignentur. Quod si feceritis gratum mihi facietis servitium. Et si quid est, quod prò Dominationibus vestris impendere valeam ad omnia paratum me videbitis. Valete in Christo, qui vos ad vota confoveat. ex Cen. Diœc.

Amicus, & Frater Vester
Ph. Episcopus Cenomanen.

Porrò quis ibit infieias, Cathedralem Terracinen. numeratam esse inter insignes Ecclesias, eum instituta fuerit à Principe Apostolorum Petro? Sanè admiratus sum, dum legi, quod Sanctus Gregorius Magnus eum Agnellum Episcopum Fundanum Terracinen. Ecclesiæ præfecisset, eum Sacerdotem Cardinalem appellaverit, omnem tamen mihi admirationem excussit Bartholomæus Chioccarellus in Archiep. Neapol., qui ait, Agnellum in tali casu nuncupatum fuisse à S. Gregorio Sacerdotem Cardinalem, non quia verè Cardinalis esset, sed ut cum se Sacerdotem Cardinalem vocatum audiret, insignioris Ecclesiæ Præsidem electum intelligeret; tale enim nomen tribuebatur Episcopis insigniorum Ecclesiarum, uti testatur idem Auctor. Illustrarunt autem Terracinen. Ecclesiæ Capitulum plures insignes doctrina, rerumque gerendarum gloria illustres Viri. Hinc legimus Roffridum, & Maximum Canonicos Terracinen. eodem tempore sub Gregorio Papa Nono fuisse Subdiaconos, ac Notarios Apostolicos, quam dignitatem obtinuit etiam Jordanus Piruntus Terracinensis, qui postmodùm ex Vicecancellario renunciatus est Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis. Petrus Piruntus ex Canonico Terracinen. dictus est Episcopus Asculanus, & Simeon, (ad quem extat bulla Honorii III.) ex eadem Canonica electus est Terracinensis Antistes, ut innuunt monumenta prædictæ Ecclesiæ; ex qua plures alii Ecclesiarum moderatores, Pontificii Legati, ac Viri delecti in gravissimis expediendis negotiis emanarunt.

CAP. VII.

Facta divisione, ut palam fit ex antedictis, & assignata congrua portione proventuum Canonicis Terracin. ab Episcopo, cujus arbitrio, & steterunt, & se submiserunt, nihilominus favore ejusdem Episcopi remansit nescio, quod quasi tributum trium Vivandarum, quæ præstare eidem tenebantur in diem Canonici præfatæ Cathedralis. Harum verò adest remissio facta à Fr. Petro Episcopo Terracinen., & servatur in Archivio ejusdem Ecclesiæ Bulla confirmatoria obtenta ab Alexandro Papa Quarto, quæ est tenoris sequentis.

ALE-

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Dilectis filiis Archipresbytero, & Canonicis Terracinen. salutem, & Apostolicam benedictionem.

CUm à nobis petitur, quod justum est, & honestum, tàm vigor æquitatis, quàm ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Sanè petitio vestra nobis. Exhibita continebat, quod Venerabilis Frater noster Terracinen. Episcopus tres vivandas, quas ipse, ac prædecessores sui à vobis diebus singulis consueverunt percipere vobis, & Canonicæ vestræ remisit in perpetuum recepta propter hoc quadam pecuniȩ quantitate convertenda in emptionem possessionum ad opus Episcopalis mensæ, proùt in Instrumento publico indè confecto pleniùs continetur.

Nos itaque vestris supplicationibus inclinati, quod super hoc ab eodem Episcopo factum est ratum, & firmum habentes id auctoritate Apostolica confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus decernentes remissionem hujusmodi plenum robur firmitatis habere, ac fore perpetuis temporibus inviolabilitèr observandam, ac nihilominùs irritum, & inane si quid contra eam per eundem Episcopum, aut successores suos aliquo tempore contigerit attemptari. Tenorem autem ipsius Instrumenti de verbo ad verbum præsentibus inseri facientes, qui talis est.

In nomine Domini Nostri Jesu Christi anno Dominicæ Incarnationis 1257. indict. prima mensis Decembris die 8., & anno tertio Pontif. Domini Alexandri IV. Papæ in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli. Hac die in præsentia mei Scriniarii, & testium subscriptorum ad hoc specialitèr convocatorum, & rogatorum Venerabilis Pater Dominus Frater Petrus Terracinen. Episcopus recepit, & confessus est, & recognovit se integrè recepisse, & habuisse centum libras bonorum Provenien. Senatus à Donno Inginibaldo Canonico Terracinen. Procuratore Venerebilis Viri Domini Magistri Jordani Domini Papæ Subdiaconi, & Notarii solvente, & numerante nomine ipsius convertendas in emptionem possessionum ad opus Mensȩ Episcopalis Terracinen. de ipsa

pecunia faciendam ob recompensationem trium vivandarum trium Canonicorum, quas idem Dominus Episcopus de Canonica Terracinen. Ecclesiæ percipiebat singulis diebus. Quas quidem vivandas idem Dominus Episcopus Canonicæ præfatæ in perpetuum remisit, & concessit pro se, & successoribus suis intuitu Dei, & ob reverentiam B. Cæsarii, & ad multam instantiam prædicti Domini Magistri Jordani; reservavit tamen sibi prædictus Dominus Episcopus correctionem Canonicam super Canonicos, quam habet à jure communi, & à privilegio antiquo Canonicæ. Quam quidem remissionem idem Dominus Magister Jordanus contemplatione venditionis sibi factæ ab Ecclesia Terracinen. de quibusdam Camerulis, Domo, & Apothecis prædictę Canonicæ ab eodem Domino Episcopo fieri procuravit volens eidem Ecclesiæ per solutionem prædictæ quantitatis centum librarum, & men. . . . . . Canonicæ per remissionem vivandarum hujusmodi super venditione prædictarum Camerularum, Domus, & Apothecarum, licet de ipsorum pretio satisfecisset ad plenum, proùt in Instrumentis publicis inde per manus Domini Petri Crassi Judicis, & Scriniarii Terracinen. & mei Gregorii de Balena Scriniarii confectis pleniùs, & evidentiùs continetur, uberiùs providere. Renunciavit enim præfatus Dominus Episcopus exceptioni non numeratæ, seù non receptæ pecuniæ, immò ipsam pecuniam in emptionem possessionum Episcopalis mensæ collocare promisit. Et si quid prædictæ tres vivandæ plus quàm prædictum pretium centum librarum valeret pro multis gratiis, & acceptis beneficiis, quæ idem Dominus Magister Jordanus eidem Domino Episcopo, & prædecessori suo fecit, & facere poterit in futurum Donno Jacobo Archipresbytero Terracinen. nomine dictæ Canonicæ inter vivos irrevocabilitèr donavit, & eundem Donnum Jacobum Archipresbyterum nomine ejusdē Canonicæ de ipsis tribus vivandis per quandā clavem cujusdam scrinei corporalitèr investivit: Quam remissionem, & concessionem, & quæ omnia supradicta universa, & singula jam dictus Dñus Episcopus promisit pro se, & successoribus suis jam dicto Archipresbytero recipienti, & stipulanti pro parte, & nomine jam dictæ Canonicæ rata, & firma habere, atque tenere perpetuò, & contrà per se, vel per aliquem aliquandò non facere, non venire sub pæna duple prædictarum centum librarum, & ea soluta

ta prædicta omnia, & fingula in fua nihilominùs perpetua firmitate confiftant; renuncians prænominatus Dñus Epifcopus omni juris beneficio, quo remiſſionem, & conceffionem prædictam, & omnia fuprafcripta, vel fuprafcriptorum aliquod poffet infringere, feù feipfum contra prædicta, vel aliquod prædictorum tueri. Signum fuprafcriptore, qui hoc Inftrumentum fieri, & fcribi per manum Gregorii de Balena Scriniarii rogaverunt menfe, die, & indict. fuprafcriptis.

Ego Guinifcius D.Armanni rogatus teftis.

Ego Matthæus de Rofa rogatus teftis.

Ego Bafilius rogatus teftis.

Ego Gregorius de Balena S. R. E., & Civitatis Terracinen. Scriniarius hoc inftrumentum fcripfi, complevi, & abfolvi.

Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noftræ confirmationis, & conftitutionis infringere, vel ei aufu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præfumpferit indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apoftolorum ejus fe noverit incurfurum. Dat. Viterbii 14. Kal. Octobris Pontif. noftri anno quarto.

Poteftatem eligendi novos Canonicos loco deficientium in Cathedrali Terracinen. penes Epifcopum, & Capitulum ejufdem Ecclefiæ fuiffe liquet ex fequenti Inftrumento largitionis.

In Nomine Domini, & Individuæ Sanctæ Trinitatis anno Dominicæ Incarnationis 1196. indict. 14. menfis Februarii die 22., & anno quinto Pontificatus Domini Cęleftini Summi Pontificis, & univerfalis III. Papæ in Sacratiffima Sede B. Petri Apoftoli. Quoniam ea, quæ inter homines contrahuntur facilè oblivioni mandantur, proptereà juris eft remedio ftabilitum, ut ea, quæ in publicis litteris adfcribuntur fidem rei geftæ contineant; ideoquè ego Tedelgarius Dei gratia Terracinen. Epifcopus ad honorem Omnipotentis Dei, & B. Cęfarii Levitæ, & Martyris patroni noftri, & remiffionem animæ meæ ab hac præfenti die mea bona voluntate concedo vobis duodecim Canonicis ejufdem Ecclefiæ videlicet Caranzoni Archipresbytero, Joanni Comeftabili Diacono, Alderico Diacono, Presbytero Jo: Cafatæ, Presb. Ilfredo, Archidono Diacono, Presb. Leoni Ingibaldi, Angelo Subdiacono, Joanni Sclinardo Subdiacono, Nicolao Subdiacono, Silviano Subdiacono, & Baroni Subdiacono totum Cafale

S.Cę-

S. Cęsarii scilicet Pompii in beneficium, ut in Divinis misteriis celebrandis attentius de cętero jugitèr vacare valeatis.

Præterea cum divina celebrantur officia ut honestius exequantur in posterum, perpetuo ut in Choro in hyeme cum Capis, & in æstate cum Cottis canonicè consistatis. Sanè si aliquandò aliquis de numero præfatorum Canonicorum fata concesserit in potestate Episcopi, & Canonicorum consistat, quem velint in locum deficientis de gremio ejusdem Ecclesiæ subrogare. Cęterum si aliquis Canonicornm alii Ecclesiæ servierit, dum illi Ecclesiæ servierit de hoc prænominato beneficio non percipiat, sed aliis Canonicis portio alibi servientis accrescat, donec ille revertatur. Profectò si vos Canonici me Tedelgarium Terracinen. Episcopum communiter molestaveritis, & à me bis, aut tertio commoniti fueritis, & non destiteritis, præsentem largitionem irritam volo fieri, & vacuam. Quod si residui Clerici, qui extrà prænominatum numerum sunt contra me aliquid attentare præsumpserint vos unanimitèr mihi contra illos fideliter assistetis. Intereà charitatem vestram exoro, ut in orationibus vestris pietatis contemplatione me perpetuò participem efficiatis. Nos verò jamjam dicti Canonici piis supplicationibus vestris annuere cupientes te specialem Patrem, & Dominum, & utique benefactorem unà cum successoribus vestris in orationibus nostris humiliter perpetuò recipimus hoc modo, ut post Missam vestram in omni mense Missam cum vigiliis celebrabimus, & in Anniversario Sacerdotes Missas, & reliqui inferioris ordinis psalterium prò redemptione animæ vestræ concedente Domino celebrabimus. Et si nos, vel successores nostri hoc adimplere noluerimus hoc beneficium irritum sit, & Episcopo devoluatur. Idcircò Divino intuitu ab hodierno die licentiam, & potestatem do vobis Canonicis in supradicto Casali intrandi, & laborandi, & omnes ex eo fructus percipiendi. Si quis verò contrà Canonicæ largitionis, & concessionis paginam ausu temerario venire præsumpserit anathematis vinculo subjaceat perpetuò innodatus. Hoc Canonicè concessionis, & largitionis Instrumentum factum, & scriptum esse rogavimus per manus Nicolai Scrin. Civitatis Terracin. in mense, & indict. supradicta.

✠ Signum per mandatum supradicti Episcopi, & dictorum Canonicorum, qui hoc Instrumentum fieri rogaverunt.

Ego

Ego Arnulphus Theobaldi rog. testis.
Ego Raynerius Broda rogatus testis.
Ego Joannes Casata rogatus testis.
Ego Matthæus Ingibaldi rogatus testis.
Ego Bonhomo rogatus testis.
Ego Oderisius Guilielmi rogatus testis.
Ego Angelus Stephani rogatus testis.
Ego Baro Trita rogatus testis.
Ego Gregorius de Ode rogatus testis.
Et ego Nicolaus Ecclesiæ, & Civitatis Terracin. Scrin., & miles hoc Canonicè Instrumentum largitionis concessionis, & donationis confeci,& absolvi &c.

Mensam Episcopalem Terracinen. Ecclesiæ fuisse quandam massam communem inter Episcopum, & Canonicos ejusdem sequens donationis Instrumentum nos abundantius docet.

In nomine Domini,& Sanctæ Trinitatis anno Dominicæ Incarn.1221.mens.Septembr.die 16.indict.10., & anno Sexto Pontif. Domini Honorii Summi Pontificis,& universalis III. Papæ in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli.

Ego Leo Puppa miles Civitatis Terracinæ habitator de mea bona, & libera voluntate prò redemptione animæ meæ, Patris, & Matris,& fratrum meorum do, dono, & trado inter vivos vobis D. Simeoni Ven. Episcopo, & Capitulo Terracinen. nomine Terracinen. Ecclesiæ scilicet totas terras meas, quas habeo in territorio Terracinen. ad Circejum in loco, qui dicitur ad extremum, quarum hii sunt affines de terra à petra focali sunt hii à primo latere terra Gregorii de Benedicto de Aczo a secundo latere via, à tertio latere petra focalis,& à quarto latere terra Santi Felicis,de alia terra hii sunt affines à primo latere terra Ecclesiæ Terracinen. à secundo latere terra S. Felicis, à tertio latere mons, & à quarto latere terræ hęredum de Vivone de Uribella, & parentorum; de alia terra, quæ fuit Mariæ de Leone de Fundis hii sunt affines à primo latere terra hæredum Nicolai Guercii, à secundo latere terra parentorum, à tertio latere alia terra donata, & à quarto latere rupes montis, quas omnes terras dono, & trado cum omnibus suis utilitatibus ità quod in perpetuum ad mensam Terracinen. Ecclesiæ spectent, & pertineant, retento mihi usufructu in vita mea. Ad hæc præcipio, & volo, quod si quod

quod testamentum feci, & si quas donationes, vel dationes, irritentur, & evacuentur, & nullas de cætero vires habeant. Quam donationis chartam scriptam, & factam esse rogavi in præsentia Presbyteri Joannis Madii, Domini Nicolai de Joanne de Petro Subdiaconi, Domini Joannis Celati Diaconi Procuratoris Santi Donati, & subscriptorum Testium per manum Jardini de Paleario Scriniarii Civitatis Terracinæ in mense, & indict. suprascripta ✠ Signum per mandatum prædicti donatoris.

Ego D.Bonus homo Subdic. Sanctæ Mariæ Basilicæ Novæ rog. testis.

Ego Dominus Guttifredus Canis rog.testis.

Ego Marcus rog.testis.

Ego Simeon de Domino Pandolfino rog. testis.

Ego Abbamons Palombo rog.testis.

Ego Jardinus de Paleario Dei gratia, & S.R.E. & Civitatis Terracinæ Scriniarius scripsi,cumplevi,& absolvi.

Donavit, seù potiùs reddidit Ecclesiæ Terracinen. Casale de Flexu Leo comes Fundanus, uti testatur sequens scriptura vetus.

In nomine Domini Dei Salvatoris Nostri Jesu Christi Anno Deo propitio Pontif. Domini Urbani Summi Pontificis, & universalis Secundi Papæ anno quinto in Sacratissima Sede B. Petri Apostoli indict. prima mense Octobris die quinta. Quoniam certum est me Dominum Leonem Comitem Fundanæ Civitatis. Hac die do, dono, reddo, cedo, trado, & irrevocabilitèr largior propria, & spontanea mea voluntate tibi Petro Venerabili Terracinen. Episcopo vice B. Cæsarii Martyris, tuisque successoribus in perpetuum, idest Casale positum foras Civitatem Terracinæ in loco, qui vocatur Flexu subter uia, & super via sicuti vestri antecessores eum possiderunt, ità vobis integrirèr concedo, trado, atque reddo, quas verò prò supradicto Casale in integro, & cum omnibus ad se pertinentibus . . . .
ita Ego vobis concedo vice B. Cæsarii prò cujus amore supradictum Casale in integro reddimus, ut à præsenti die habeas, teneas, possideas, utendi, fruendi, possidendi, vendendi, donandi, commutandi, vel quidquid exindè facere, sive peragere volueris in tua, tuisque successoribus in perpetuum sit potestas, & nunquam à me, neque ab hæredibus, & successoribus meis, ne-

què

què etiam à nulla persona magna, vel parva à me submissa contra te, tuisque successoribus aliquam aliquando habebis quæstionem, aut calumniam, sed etiam in omni tempore ab omni homine . . . . & defendere promitto una cum hæredibus meis tibi tuisque successoribus in omni loco, ubi necesse fuerit prò amore Dei, & B. Cæsarii, & prò redemptione animæ meæ. Unde dico ego per Deum Omnipotentem, Sanctamque Sedem Apostolicam, seù salutem nostri Beatissimi, & Apostolici Domini Urbani Summi Pontificis, & universalis Secundi Papę.

Hæc omnia, quæ præsentis hujus ad id præscriptæ donationis, & redditionis charta præscripta diffusè eloquitur inviolabilitèr conservare, atque adimplere promitto, si enim quod absit, & quoquo tempore si ego cum hæredibus, & successoribus meis, aut contra hanc à die præsentis donationis, & redditionis chartam, quam spontè fieri rogavi, agere, aut causare præsumpsero prò quolibet modo, ingenio, vel anteposita occasione, tunc non solum perjurii reatum incurram, verum etiam, & daturum me promitto una cum hæredibus, & successoribus meis tibi, tuisque successoribus in Ecclesia B. Cęsarii decem libras auri, & post soluta pæna hanc chartam firmam, & stabilem in perpetuum maneat, quam chartam donationis, & redditionis à me factam, & scriptam rog. per manum Vivo Diaconi, & Scriniarii Civitatis Terracinę in mense, & indict. supradicta.

Ego Leo Comes Fundanę Civitatis hanc chartam prò amore Dei, & B. Cæsarii confirmavi, & propriis manibus signum S. Crucis feci.

Quinque Testium nomina reliquimus, quia nequeunt intelligi.

Ego Vivo Diaconus, & Scrin. Civitatis Terracin. hanc chartam post ipsum subscrpsi, complevi, & absolvi.

Adest super eadem re, seù donatione Casalis de Flexu aliud testimonium antiquitatis, nempè sequens scriptura, quæ nimiam vetustatem olet, & est sequentis tenoris.

In Nomine Domini, & Dei Salvatoris Jesu Christi Anno Deo propitio Pontificatus Domino Benedicto Summo Pontifici, & universali Papa in Sacratissima Sede Beati Petri Apostoli indict. 7. mensis Madii die 15., semper namque Omnipotens Deus, & mi-

& misericors justitiam ab injustitia discernit,& discordes ad concordiam revocat. Is brevis memoria facio ego Costantino filio Leo, & de Amata vonæ memoriæ havitator de Civitate Fundi modo venit in Civitatem Terracin. stetit in pessima infirmitate, quæ est mala scanna, nihil potebat loquere, nec aqua inglutire, neque saliva. . . . semivivo, sed diligebant vocare in fren. mei, & cognati ad domum Marino Socero meo, & planxerant, & angustiaverant, uvi jacebat in lecto. . . . . . . consentiente Deo per ipsa cruce betusta,quæ est in Ecclesia Beati Petri Apostoli, & Beato Cęsatio Martyre, & S.Juliano, & Felice, & Euphrosina, ut ego loquarer, & facere testamentum de mea causa modo venerit D. Joannes Episcopus cum Clerici cum aqua benedicta, qua lavatat pedes Dominus Noster Jesus, quæ est in suprascripta Cruce betusta, & dederunt mihi bivere, statim ut bivit aqua ipsa, bulnus quod habebat in gutture crepuit, & vomuit multa fracidume, modo venit mihi loquela, ut fuisse ranus statim me cepit pęnitentia de mea peccata, & fecit testamentum de mea causa, & promisit Deo; ut redderet ipsum Casale cum tota pertinentia sua ad Sanctum Cęsarium ego tenebam ad portelle, quod in prino tempore vocabatur monte Frontulianum, posteà ivi ad Fundi ad domum meam, & pausavi, & sanavit me fortiter, & venit in Civitat. Terracin. cum mea voluntate unum diem Sanctum Domincum intro in Ecclesia B.Petri Apostoli ante ipsam Crucem, & orabit me, & ivi super ipsum altare uvi Beatus Cęsatius, & Sancti Martyres requiescunt post Missam finitam ante Dño Joannes Episcopus, & Clero, & Populo, & posui Instrumentum super ipsum altare de ipso Casale, quod ego Costantino tenebat de Flexu ab ipso portelle cum aquiolo, & fussellis suis, & refutavit ad Sanctam Crucem, & ad Sancti Martyres, & ad Episcopus, & ad suos per usque in perpetuum totum ipsum Casale de Flexu da ipse portelle desuper via, & de subter sive cultum, vel incultum cum arboribus fructiferis, vel infructiferis, & cum introita, & extita sua, & cum totis suis fossellis usque ad lacum, & cum ipso aquiolo da portelle, quem si quolibet tempore ego Constantino, aut . . . . . ardeo, aut à me summissa persona magna, vel parva litem, aut corruptionem aliquam faceret ad ipsam Ecclesiam de totum ipsum Casale, & de Aquiolo, & de Fussellis aut . . . . . libus

obin-

obindè apparuerint, aut de Casale, vel de Fusellis, aut de aquiolo inanis, & vacua fiat, & in se roborem non habeat, insuper componam auri ebritii libræ ſex, & post compositio facta hoc breve firmum permaneat semper.

Signum ✠ manu ego Constantino per hunc breve per meam rogationem scriptum à Franco Scrin., & tavel. dictæ Civit. in mense, & indict. suprascripta.

Marco de Juso fui testis; Leo de Vivo fui testis; Bono de Qualmanno fui testis; Joannes Casara fui testis; Petrus de Andrea fui testis; Placido fui testis; Formoso Nolinqua Busca fui testis; Aliselmo fui testis; Gregori de Vivia fui testis.

Ego Franco Scrin., & tavel. dictæ Civit. post testium subscript. complevi, & absolvi.

Plura Terracinen. Ecclesiæ privilegia, ac monumenta potuissem afferre, nisi quidam Canonicus ejusdem Cathedralis, cujus memoria apud posteros nunquam in benedictione erit, seculo elapso illa, & quidem antiquiora intrà ligneam capsulam inclusa transferendi gratia Romam, ut vertenda daret, dum moram nectit super moram, à muribus per foramen nemine observante illapsis corrodi permisisset. At quoniam properamus ad finem hujus tertii libri, & alia nobis antiquitatis testimonia desunt, quia & deest commoditas Archivia Almæ Urbis invisendi, his paucis jam prælibatis possumus animo acquiescere, & sicut promisimus, ne lectori stomachum moveat, aut caput obtundat verbosa dissertatio, Sacrarum Reliquiarum in Ecclesia Terracin. existentium notam apponere non differamus, quæ talis est.

RELIQUIÆ SACRÆ,

Quæ servantur in Ecclesia Cathedrali Terracinæ.

De Ligno Crucis Salvatoris Nostri Jesu Christi.
De Panno, ubi involutus fuit Christus, quando natus est.
De Sindone, in qua involutum fuit Corpus Christi.
De lecto, & vestimento Deiparæ Virginis.
De lapide, qui fuit ad ostium monumenti Domini.
De lapide domus, in qua habitavit Deipara Virgo.
De lapide sepulchri, in quo reposita fuit Virgo Maria.

De lapide, qui fixus fuit in terram ad firmandam Crucem Dñi.
De lapide S. Stephani Prothomart.
De lapide antri, ubi pęnitentiam egit S. Maria Magdalena.
De ſanguine S. Laurentii Mart.
Brachium S. Cęſarii Levitæ, & Mart.
Brachium S. Silviani Epiſc., & Confeſs.
Brachium S. Eleutherii Epiſcopi.
Brachium S. Euſebii Mart.
De brachio S. Felicis Mart.
De genu S. Stephani Prothomart.
De oſſibus ejuſdem Prothomart.
De veſtimento B. Jacobi Fratris Dñi.
De brachio S. Pauli Apoſtoli.
De panno, & cilicio S. Thomæ Archiep. Cantaurienſis.
De gamba S. Sixti, & aliæ reliquiæ ejuſdem Sancti.
De capillis S. Luciæ Virg., & Mart.
De coſta S. Blaſii Epiſc., & Mart.
De oſſibus B. Jacobi Apoſtoli.
Reliquiæ S. Bartholomæi Apoſtoli.
Reliq. S. Barnabæ Apoſtoli.
Reliq. S. Martini Epiſcopi.
Reliq. S. Ambroſii Epiſc., & Doct.
Reliq. S. Thomæ Aquinatis.
Reliq. SS. Nerei, Achillei, & Chriſtophori Mart.
Reliq. S. Benedicti Abbatis.
Reliq. S. Catharinæ Virg., & Mart.
Reliq. S. Eraſmi Epiſc., & Mart.
Reliq. SS. Damiani, Chriſanti, Dariæ, & Victorini Mart.
Reliq. SS. Fabiani, & Sebaſtiani Mart.
Reliq. SS. Sixti, & Euſebii Confeſs.
Reliq. SS. Eleutherii Confeſs.
Reliq. SS. Andreæ Apoſtoli, & Zacchariæ Prophetæ.
Reliq. SS. Primi, Feliciani, & Victoriani Mart.
Reliq. S. Feliciſſimæ Virginis.
Reliq. SS. Apoſtolorum Petri, & Pauli.
Reliq. S. Fabiani Papæ, & Mart.
Reliq. SS. Theodori, & Dionyſii Mart.
Reliq. SS. Mart. Cęſarii, Sixti, & Feliciſſimæ.

Re-

Reliq.SS.Mart. Georgii,Euſtachii,& Coſmæ Mart.
Reliq.SS.Innocent.Mart.,& quatuor Coronatorum Mart.

Has omnes Sanctorum reliquias viſis litteris authenticis Epiſcoporum Terracinen. approbavit, ſuoque ſigillo munivit, decretumque appoſuit anno elapſo 1705.Illuſtriſſimus, ac Reverendiſſimus Dominus Victor Felix Couccius Epiſcopus Fundanus Viſitator Apoſtolicus Civitatis Terracinæ,& totius ſuę Diœceſis à Sanctiſſimo Domino Papa noſtro Clemente XI.declaratus, qui conſiderans utraſque thecas poſt altare majus S.Cæſarii è lateribus pulcherrimè conſtructas à Fabritio Peruſino Epiſcopo Terracin.,auferri eaſdem ex Arca Canonicorum,& ibidem reponi mandavit,exiccata prius humiditate.

In una illarum leges. Cuſtodivit Dominus oſſa eorum, in altera verò adeſt inſcriptio: Sanctorum tùm veteris, tùm novi teſtamenti reliquias alio olim loco reconditas Fabritius Peruſinus Op. . . . . Epiſc. Terracin. Provinc. Campan.Maritimæque Generalis Gubernator his extructis thecis honorificentiùs,atque præſtantius cuſtodiendas curavit Anno Domini 1602. Magnus quidem eſt numerus dictarum reliquiarum, ſed major eſt illarum, quæ ſine nomine jacent: Has olim quoque extitiſſe docet Chron. Foſſæ novæ ad annum 1196. ubi de conſecratione S. Mariæ de flumine de Ceccano inquit; Aſſiſtente, & cooperante ei Domino Tedelgario venerabili Terracinen. Epiſcopo de reliquiis iſtis de veſtimento Virginis Mariæ, Philippi, & Jacobi, Marci, & Marcelliani, Chriſanti, & Dariæ Concordi Martyris, & aliorum Sanctorum, quorum nomina Deus novit. Prò certo eſſe poteſt, prælibatas reliquias è ſua ſponſa Eccleſia illuc deportaſſe Tedelgarium Epiſcopum, neque dubium eſſe debet Cathedralem Terracin. tantis reliquiis cumulatam, exornatamque fuiſſe, cum enim ſit Eccleſia omnium in Campania antiquiſſima, quæ plurium Sanctorum Martyrum cruore illuſtrata fuit, ac pluriès in ſinu ſuo Summos Pontifices profugos ob tyrannorum perſecutionem excepit; credibile eſt, eam quam plurimis Sacris Reliquiis,donis,ac privilegiis per eoſdem Chriſti Vicarios cohoneſtatam remanſiſſe. Verùm ob temporum injuriam ſicut nonnullorum privilegiorum, ità & multarum reliquiarum memoria periit: Hinc nulla modo extat memoria connotans aquam benedi-

ctam,

ctam, qua Salvator Noſter Jeſus Chriſtus lavit pedes Apoſtolorum, & tamen illam extitiſſe docet in Cathedrali Terracin. ſcriptura vetuſtiſſima à nobis ſuperiùs data, ubi fit mentio de Conſtantino Comite Fundorum, de Cruce vetuſta, Joanne Epiſcopo Terracinen., atque aliis multis, quæ ità ſcripta ſunt, ut multam vetuſtatem ſapiant. Sed hæc quoad Eccleſias Terracinen. aliaſque res ad ipſas pertinentes nobis dixiſſe ſufficiat; de cæteris videat poſteritas.

DE HISTORIA TERRACINEN.

LIBER QUARTUS.

De Episcopis Terracinen.

PROŒMIUM.

TERRACINEN. Episcopos plures fuisse, quam infra in serie descripta notavimus, nemo est, qui inficias ibit, inito enim calculo annorum, qui à prima infantia nascentis Ecclesiæ usque ad millesimum à Partu Virginis decurrerunt, observabis plura sæcula præteriisse, in quibus nulla extat mentio Terracinen. Antistitum. Ea quippè fuit illorum temporum calamitas, ut nisi subscriptione in Conciliis à Summis Pontificibus habitis eorum aliquis emergeret, ferè omnes in tenebris ignorantiæ obvoluti, cunctisquè ignoti scriptorum litteras fallerent: At quoniam in rebus antiquis acquiescendum est iis paucis, quæ temporum voracitas ad nostram notitiam devenire permisit, operæ pretium duxi brevitèr de Episcopis Terracinen., eorumque operibus recensitu dignis sermonem habere; & quia nostra ætate plurimæ exuscitatæ sunt lites de jure absoluto Cathedræ Episcopalis Terracinen., dequè ejus Diœcesi, facere non possum, quin aliquid super his delibando, quid evenerit, explicem, ut omnibus sincera veritas ob oculos elucat, & extortæ, derivatequè ex falsis principiis conclusiones lectitantium animis imponere valentes penitùs elidantur.

Itaquè in hoc libro discussis nonnullis circa opera Præsulum Ter-

Terracinen., despriptaquè eorundem serie, ac Diœcesi, tandem ad litium decisionem accedam, & in medium, quidquid statuerit Sac. Rotæ congregatio, producam.

CAPUT I.

De Episcopis Terracinen.

INter alias Urbes Italiæ, quæ se jactant Sedem Episcopalem jam indè à primis Christianæ Fidei exordiis obtinuisse, est Terracina, quæ sibi S. Epaphroditum primum Episcopum à Principe Apostolorum Petro collatum gloriatur, qua de re Metaphrastes die 29. Junii in actis Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ità. Cum autem S. Petrus non diù mansisset apud Romanos, & sancto baptismo multos regenerasset, venit Terracinam, in qua cum Epaphroditum ordinasset Episcopum, venit Sirmium Civitatem Hispaniæ: Unde meritò Terracinen. Ecclesia à nonnullis inter insigniores Cathedrales reponitur, qui titulus etsi ei modo non competat propter infrequentiam populi, & inopiam Cleri præsentis, competere tamen potest ratione antiquitatis, & institutionis præcipuè verò cum olim, & populo quam maximè frequens, & Clero copiosissima fuerit, duasque Canonicas eum Archipresbyterali dignitate, & Ecclesiasticis multis enumeraverit. Quo autem modo acciderit prima Terracin. Episcopi institutio, alii alia dicunt. Metaphrastes, de quo supra, docet Divum Petrum ab Urbe Terracinam venisse, ibidemque constituisse primum Episcopum S. Epaphroditum; Ciacconius tomo primo sui operis ab Urbe Terracinam eundem à Sancto Petro transmissum fuisse refert, Michael Angelus Lualdus, aliique opinantur S. Epaphroditum ordinatum fuisse Episcopum Terracinæ, dum Princeps Apostolorum terrestri itinere, Capua, ubi Priscum instituerat Antistitem, discedens Terracinam pervenit, & inde Romam perrexit; sed quoquo modo id acciderit, nihil interest, modò tamen meritò, non casu (ut excidit ex ore cujusdam) hoc evenisse dicamus; & sanè nefas est asserere, casu evenisse creationem piissimi Antistitis habitam à Principe Apostolorum, cujus opera dirigebantur à Spiritu Sancto, adeoquè casu operari non poterat, in Urbe Terracina toto Orbe Terrarum eo temporis celeber-

leberrima. Erat enim totius Campaniæ caput,nulliquè Nobilium Italiæ Civitatum honore,gloria,& amplitudine concedebat; notissima etiam erat Sedes, ubi Almæ Urbis Præsides ad Provinciæ Campaniæ gubernium missi residebant; Hinc ex illorum nefariis jussibus plures Christiani gregis oves ad Regna Cęlorum evolare vidit; Quo autem tempore S.Epaproditus datus sit Episcopus Terracinensibus ex Baronii, & Ciacconii opere colligere possumus; Baronius enim ad annum 46.ait.

Hoc anno habuit à Petro institutos Episcopos Sicilia Pancratium, Capua Priscum, Terracina Epaphroditum; & Ciacconius tom. 1. pag. 41. inquit anno Christi 56. Pontificatus Petri anno 24. Neronis Imp. anno primo in Urbem reversus [nempe S.Petrus] nam abierat vetante Claudii edicto Judęos Romę esse, quod ipsius obitu spirarat. Multos interim ex suis discipulis factos Episcopos prædicandi Evangelii gratia in diversas Provincias direxit. In Siciliam Pancratium, in Capuam Priscum, in Neapolim Asprenem, in Terracinam Epaphroditum: Horum itaquè auctoritati si standum est; Terracina non minùs celebris Capua erat, dum sibi quoquè ordinationem Episcopi à primo Vicario Salvatoris Nostri; sicut illa promeruit. Facta institutione Episcopi Terracinæ S.Epaphroditus, cui ea Provincia obvenit, ità se gessit ut semen Christianæ Fidei à Principibus Apostolorum Petri, & Pauli in eadem Civitate disseminatum non solùm excoluerit, verum etiam per finitima loca, totamquè Campanię Provinciam propagaverit; dein reversus ad suam sedem assidua, plenaquè fervoris prædicatione satis conspicuus ibidem decessit in pace die 22.Martii,uti docet Martyrologium Romanum.Tanti Præsulis exempla secutos ejus successores Districtum, & Comitatum Terracinen. credibile est, contrà tyrannorum insultus confirmasse, & in Catholicæ Religionis amore quotidiè roborasse: Unde plures Christiani ovilis agnos ab Ethnicis è medio sublatos ad Cęlum evolasse scimus. Ignorantur tamen immediati successores prælibati S. Epaphroditi, & an inter eos primus numerandus sit S.Quartus Civis Capuanus,adhùc sub judice lis est; Certum est nihilominùs Quartum adhùc Presbyterum corpora Sanctorum Martyrum Eusebii Monachi, & Felicis Presb. prope corpus Sanctorum Martyrum Levitæ Cęsarii, & Juliani Presbyt. in agro Varano propè Terracinam existente sepelliisse; quo au-

tem tempore Terracinen. Episcopus creatus fuerit, & qui eum subsecuti sunt Præsules, incertum. Sabinus Episcopus è Terracina ad Concilium Romanum ann. 313. se conferens emergit, & Avitus ejusdem successor eruitur è tenebris per acta S. Valentini Civis; & Episcopi Terracinen., qui super omnes eminens prædicatione Evangelica, Martyrii palma, ac sanctitate clarus obiit sub Juliano Apostata, postquam Terracinen. Ecclesiæ statum optimè constituisset demoliendo, soloquè æquando Idolorum delubra, novaquè Deo vero Templa erigendo Terracinæ, necnon in Theatina regione, ubi cum Damiano Diacono suo passus est. B. Felix Terracinen. Antistes emicat in medium temporibus Valentiniani Junioris Imp., cujus filiam Placidam à dæmone obsessam liberavit. Joannes nobis innotescit ex Vita S. Silviani Episcopi Africani, qui exul ab Africa ob Vandalorum persecutionem Terracinam applicuit, & clarus miraculis regimen ejusdem Ecclesiæ tenuit circa annum Domini 443. At ne ulteriùs presedam, reliquos, qui prænominatos subsecuti sunt, vide in seriè inferiùs descripta: Præstat enim aliquid super operationibus illorum delibare; Unde præter ea, quæ supra retulimus, & alia, quæ referemus in actis Sanctorum Terracinen., notum est, floruisse temporibus S. Gregorii Magni Petrum illum Terracinen. Episcopum, qui summo Dei zelo ferebatur ergà suum gregem, nihilominùs aliquantulum exagitasse Judços visus est, atquè adeò præfatus Pontifex hujus tenoris litteras eidem dedit.

G R E G O R I U S.

Petro Episcopo Terracinen.

JOseph præsentium lator Judæus nobis insinuavit, quod de loco quodam, in quo ad celebrandas festivitates suas Judæi in Terracinen. Castro consistentes convenire consueverunt, tua eos fraternitas expulerit, & in alium locum prò colendis similitèr festivitatibus suis, te quoque noscente, & consentiente migraverint, & nunc de eodem loco expulsos se denuò conqueruntur. Sed si ità est, volumus, ut tua fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, & ad locum, quem, sicut prædiximus, cum tua conscientia, quo congregentur adepti sunt, eis sicut mos fuit ibidem liceat convenire.

Eos

Eos enim, qui à Religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate admonendo, suadendo ad veritatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis, & prætensus futuri judicii terror ad credendum invitare poterat, minis, & terroribus repellantur. Oportet ergo magis ut ad audiendum de vobis verbum Dei benignè conveniant, quam austeritatem, quæ supra modum extenditur, expavescant ex lib. 1. regist. ejusdem epist. 34.

Adhùc non contentus S. Gregorius, ut Judęis plenam satisfactionem tribuat super eadem materia scribit Bacaudę, & Agnello Episcopis ità.

Supplicarunt nobis Hebræi Terracinæ degentes, ut locum, quem Synagogæ hactenus habuerunt, eum illis nostra quoque auctoritate esset habendi licentia; sed quia pervenit ad nos, quod locus ipse sic vicinus esset Ecclesiæ, ut etiam ad eam vox psallentium perveniret, ideò scripsimus fratri, & Coepiscopo nostro Petro, si ità esset, ut vox de eodem loco in Ecclesia ipsa resonaret Judæi celebrationibus privarentur. Itaque fraternitas vestra cum suprascripto fratre, & Coepiscopo nostro locum ipsum diligentèr inspiciat, & si ità est, ut aliquid vobis in Ecclesia visum fuerit obfuisse alium locum intrà ipsum Castellum prævidete, ubi præfati Judæi conveniant, quo possint suas sine impedimento cæremonias celebrare. Talem verò fraternitas vestra prævideat, si hoc fuerint loco privati, ut nulla exindè in futuro querela nascatur. Prædictos verò Judæos gravari, vel affligi contra ordinem rationis prohibemus: Sed sicut Romanis vivere legibus permittuntur, sic annuente justitia actus suos, ut norunt, nullo impediente disponant. Eis tamen Christiana mancipia habere non liceat. Ex lib. 12. regist. ejusdem epist. 18.

Credibile est hunc Petrum austeritate notatum in Judæos minimè neglexisse ea, quę facerent ad majorem cultum Veri Dei; nihilominùs succedente ei Agnello, proh facinus! adhùc Terrac. Idololatria pullulare auditur, quà dè re ista scribit ad Agnellum S. Gregorius.

G R E G O R I U S.

Agnello Episcopo Terracin.

PErvenit ad nos quosdam illic, quod dici nefas est, arbores colere, & multa alia contra Christianam fidem perpatrare, & miramur cur hoc fraternitas vestra districta emendare ultione distulerit. Ea propter scriptis vos præsentibus adhortamur, ut hos diligenti investigatione perquiri, & veritate cognita, talem in eis facias exercere vindictam, quatenùs, & Deus placari possit, & aliis eorum ultio correptionis exemplum sit. Scripsimus autem, & Mauro nunc Vicecomiti ut fraternitati vestræ in hac re debeat adhibere solatia, dummodo ad comprehendendos eos invenire excusationem aliquam non possitis. Quia verò comperimus multos se à murorum vigiliis excusare, sit fraternitas vestra sollicita, ùt nullum, neque per nostrum, aut Ecclesiæ nomen, aut quolibet alio modo defendi à vigiliis patiatur, sed omnes generalitèr compellantur quatenus cunctis vigilantibus melius auxiliante Domino Civitatis valeat custodia procurari. Ex lib.7.regist.ejusdem epist.20.

Obiit Bacauda Episcopus, dum Agnellus præsidebat Terracinæ, & Visitatio Ecclesiæ destitutæ Pastore eidem à S.Gregorio Magno committitur per hujus tenoris litteras.

G R E G O R I U S.

Agnello Episcopo Terracinen.

OBitum Bacaudæ Antistitis directa relatio patefecit, quaproptèr visitationis Ecclesiæ destitutæ fraternitati tuæ operam solemnitèr delegamus, quam ità te convenit exhibere, ut nihil de proventibus Clericorum, reditu, vel ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem à quoquam præsumatur, & ideò fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, & assiduis adhortationibus Clerum, plebemquè ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, ut remoto studio, uno, eodemque consensu talem præficiendum expetat Sacerdotem, qui tanto ministerio dignus valeat reperiri, & à venerandis canoni-

nonibus nullatenùs respuatur. Qui dum fuerit postulatus cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, & dilectionis tuæ testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat; Commonentes etiam fraternitatem tuam, ut nullum de altera eligi permittatis Ecclesia, nisi fortè inter Clericos ipsius Civitatis, in qua visitationis impendis officium nullus ad Episcopatũ dignus, quod non credimus evenire, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia, ne ad hoc cujuslibet conversationis meritum Laicæ personæ aspirare præsumant, & tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras. Ex lib.6.regest. S.Gregorii epist.16. Mortuo Agnello cura Ecclesiæ Terracinen. demandatur Episcopo Panormitano, cui scribit ità Sanctus Gregorius.

GREGORUS.

Constantio Episcopo Panormitano.

FRaternitati vestræ Ecclesiæ Terracinen. visitationis operam nos olim mandasse recolimus, sed quia pervenit ad nos, quod peccatis facientibus, nec Clerus illic, nec plebs tanta remanserit, quibus debeat interim Episcopus ordinari, utile esse perspeximus eandem Ecclesiam, vel quidquid ipsius est, quousque illam, ut Domino placuerit, ordinemus vestræ, Deo auctore, dispositioni committere; & ideò solicitudinem vos convenit adhibere, ut quidquid de possessionibus Ecclesiæ ipsius in qualibet re accedere potuerit vobis, vel in reparatione ejusdem Ecclesiæ, sive Cleri ipsius subventione proficiat; quatenùs & nos remedium prò vestro labore capere, & illi aliquod valeant sustentationis habere solatium. Mobile verò prædictæ Ecclesiæ facta subtilitèr volumus describi notitia, nobisque transmitti, ut ex hoc quid fieri debeat auctore Domino disponamus. Circa actus autem, vel disciplinam Cleri, vel filiorum Ecclesiæ ipsius magnam te habere curam necesse est, atque super pastorali studio invigilare, ut de animabus eorum non culpabilis sis, sed apud Omnipotentem Deum mercedem potiùs possis acquirere ex lib. 7.regist.ejusdem epist.74.

Post administrationem Constantii Episcopi Panormitani habitam in Ecclesia Terracinen. ex Imperio S. Gregorii, quinam sub-

ſubrogatus fuerit in eadem Antiſtes, ignotum eſt. Felix Terracinenſium Pontifex eruitur ex tomo ſexto Conciliorum noviſſimæ editionis Synod. anni 649. ſub Martino Primo, quo tempore floruit etiam Clariſſimus Epiſcopus Tauracinæ, & Candidus Epiſcopus Sicienſis, & in eodem tom. 6. concil. pag. 148. ità ſubſcripti inveniuntur Clariſſimus Gratia Dei Epiſcopus S. Eccleſię Tauracinæ, Candidus gratia Dei Epiſcopus S. Eccleſiæ Sicenſis: Verumtamen hi ambo (quod nota) non fuerunt Epiſcopi in Latio, ut quidam opinatus eſt, ſed in Africa de Provincia Carthaginenſi, nequè ſubſcripſerunt Concilio Romano habito ſub Martino Primo, ſed cuidam epiſtolæ Synodicæ Patrum ejuſdem Provinciæ Carthaginenſis ad Paulum Conſtantinopolitanum tranſmiſſę, quæ in Concilio Romano lecta fuit: Eſt autem Sicia Urbs Africæ, & ejus Eccleſia celebris apud auctores ob controverſiam inter Urbanum Epiſcopum, & Apiarium ejus Presbyterum, ſed hęc ſint obitèr dicta.

Poſt multos itaquè annorum curriculos ſe offerunt nobis Ambroſius Monachus Caſinas, qui anno ſalutis 1074. die 24. Novembris Baſilicam S. Cęſarii hoc eſt Cathedralem Terracinæ ſolemnitèr conſecravit; & Benedictus, qui anno Domini 1103. dedicavit Eccleſiam S. Stephani Prothomartyris. Hos omnes ſuperavit doctrina, & eloquentia Gregorius Monachus Caſinas, de quo Petrus Diaconus lib. 1. de Viris Illuſtr. Caſſinen. his verbis. Gregorius Terracinenſis Epiſcopus parvulus, & ipſe in Caſſino oblatus, memoria tenax, ingenio vivax, tantæ fuit gravitatis, ſuavitatis, & eloquentiæ, ut à nonnullis Columna Eccleſiæ diceretur, ſcripſit paſſionem Sanctorum Caſti, & Caſſii, paſſionem S. Virginis Reſtitutæ, vitam S. Confeſſoris Gerardi; Homeliam de Aſſumptione Sanctiſſimæ Dei Genetricis Mariæ, Cantus Sanctorum Caſti, & Caſſii; hymnos eorum, verſus de tranſitu peregrinorum ad Sepulchrum Chriſti Domini, & de captione Hieroſolymitanæ Urbis rogatu Berardi Valvenſis pulcherrimos fecit; Hiſtoriam Jonæ, verſus de dedicationibus Eccleſiarum, feſtivitatequè Paſchali, de S. Andrea; homelias de totius anni feſtivitatibus. Fuit autem temporibus Alexii, Henrici, ac Joannis Imperatorum, ſepultus verò eſt apud Pipernenſem Eccleſiam. Notæ. Eccleſiæ Terracinenſi præpoſitus eligitur à Paſchali Papa Secundo, in quam poſteà noſter Gregorius eximia admodum doctri-

ctrina refertus, omnique ſcientia exornatus virtutum ſemina inſeruit, vitiorum elementa eradit optimis præceptis, moribuſque ſubditos imbuens. Hugo ſubſequitur, ad quem extant litteræ Apoſtolicæ Alexandri Papæ III. ſervatæ in Archivio Terracinen. ſuper piſcaria Saſſone, & ſunt tenoris hujuſmodi.

ALEXANDER EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Venerabili Fratri Hugoni Terracinen. Epiſcopo, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

CUm tu, & dilectus filius noſter Petrus de Roberto prò cauſa, quæ inter te, & ipſum ſuper medietate Saxone vertebatur in noſtra præſentia eſſetis conſtituti, talitèr cum eo mediantibus Venerabili Fratre noſtro B. Portuen. Epiſcopo, & dilecto filio P. tituli S. Laurentii in Damaſo Presbyt. Card. prò vitando ſcandalo compoſuiſti, quod ei ad preces dilectorum filiorum noſtrorum nobilium virorum O.C., & P. Frajap., & L. de Supin. præſcriptæ Saxone medietatem in vita tua conceſſiſti tenendam, ità quod poſt mortem ejus ad Eccleſiam tuam liberè, & abſolutè nulla conſuetudine, vel lege obſtante abſque ulla queſtione debeat redire, & tibi, & ſucceſſoribus tuis liberum ſit poſſeſſionem ipſius Saxone ſine aliqua contradictione intrare. Multa deſunt corroſa à muribus . . . .

. . . .

ità ad jus tuum, & Eccleſiæ tibi commiſſæ pertinere manifeſtiùs recognovit, & omni liti, & quæſtioni publicæ coram nobis, & fratribus noſtris, & teſtibus, & qui hinc inde advocati fuerant in perpetuum ſententians permiſit, quod ipſe cum filiis ſuis cartam refutationis, & publicum inſtrumentum exin ſibi, & ſucceſſoribus tuis facere debeat. Ut autem compoſitia ipſa perpetuis temporibus inviolabilitèr obſervetur, eam auctoritate Apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus. Statuentes, ut nulli omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis infringere, vel ei aliquatenùs contraire. Siquis autem hoc attemptare preſumpſerit indignationem omnipoten-

tentis Dei,& beatorum Petri,& Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.Dat.Anagniæ 7.Kal.Septembris.

CAP. II.

Simeon, de quo multa in serie, donavit celebri Monasterio Fossæ novæ Ordinis Cisterciensis in perpetuum possidendam Ecclesiam S. Angeli de campo mellis cum omnibus pertinentiis suis, quam donationem Honorius Tertius anno 1220. sequenti bulla confirmavit, in quà ad verbũ ipsa donatio inseritur, uti videre est apud Ughel.tom.1.Italiæ Sacræ,ubi legitur ità.

HONORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Abbati, & Conventui Fossę novę. Justis petentium &c.capropter &c.usque concurrentes assensu Ecclesiam S.Angeli de campo mellis à venerabili Simeone fratre nostro concessa, sicut eam justè, ac pacificè possideatis, ut in instrumento publico exindè confecto pleniùs continetur, vobis, & per vos eidem Monasterio auctoritate Apostolica confirmamus, ad majorem autem evidentiam,tenorem ipsius instrumenti de verbo ad verbum huic nostræ paginæ duximus inserendum. In nomine Domini Amen. Anno Domini 1203. indict. sexta Pontificatus Innocentii Papæ Tertii anno sexto mense Augusti die quinta astante. Cum jure sit naturali adinventum gentium, ac civili comprobatum universalitèr hujusmodi subvenire multo quippè ampliori honore sunt digni, & uberioris charitatis visceribus amplectendi, qui juxta Evangelica præcepta mundum cum blanditiis, & adulationibus suis spernentes soli Deo placere desiderant, carnem suam cum vitiis, & concupiscentiis crucifigentes in jejuniis, & vigiliis multis, in orationibus sine intermissione habita, & in charitate non ficta. Horum autem habitacula Sanctissimi Imperatores domos religiosas vocantes pleniùs adornarunt privilegiis, munificentiis ditarunt innumeris, ardorem fidei eorum considerantes, & qualitèr die, noctuque Deum prò fidelibus interpellare non cessant attendentes. Ego itaque Simeon Dei gratia Episcopus Terracinen.

nen. conspiciens in Venerabili Monasterio Fossæ novæ omnem honestatem, omnemque religionem vigere, ipsumque Monasterium inter cætera Cisterciensis Ordinis Cœnobia celebrare; habui Ecclesiam S. Angeli de Campo Mellis, quæ licet quondam possessionibus ampla fuerit per suppressionem tamen patronorum, quibus sub gravibus exactionibus tenebatur obnoxia, & dilapidationem Prælatorum ferè ad nihilum redacta, nunc autem studio, & ope Venerabilis Domini Jordani S. Pudentianæ Presbyteri Cardinalis tituli Pastoris in integrum restituta longè, lateque ditior effecta prò amore Dei, ac reverentia supra nominati Domini Jordani venerabilis Presbyteri Cardinalis, & honore, & devotione totius conventus ipsius Monasterii consensu Caranzonis Archipresb. Terracinen. Magistri Stephani, Federici Sacristæ, Presbyteri Nicolai, Joannis Girardi Diaconi ipsius Capituli Terracin. concedo in perpetuum supradicto Monasterio Fossæ novę Fratrem Crescentium ipsius Monasterii cellarium ex ea nomine Monasterii investiens hoc modo quatenùs in supradicta Ecclesia S. Angeli semper duo Clerici Sęculares resideant, qui non desinant ibi Divina celebrare misteria, quorum unus sit Sacerdos, & alius alterius ordinis Clericus, vel ambo sint Sacerdotes, qui mihi, successoribusque meis Terracinen. Ecclesiæ Episcopis de officinis suis, sicut suis Episcopis respondere teneantur. Ad hæc prædicta Ecclesia nullo tempore in formam Grangiæ instituetur, idest ne Ecclesia exindè destruatur, aut duo sint Clerici, qui ibi sicut supradictum est Divina celebrent misteria, & omni anno in Festo S. Cæsarii Monasterium Fossæ novæ solvet nomine census prò prędicta Ecclesia S. Angeli Episcopo Terracin. marcam unam puri argenti, seù quadraginta soldos præbisinorum veterum de flore. Ut autem suprascripta perpetua stabilitate serventur, promissa sunt ab utraque parte in perpetuum firma servari. Hi sunt rogati testes.

Jordanus Caponiæ Civis Romanus testis.
Raynaldus Piperni Judex testis.
Leonardus Advocatus Terracinæ testis.
Matthęus Ingibaldi Civis Tarracinensis testis.
Riccardus Alberici de Monticello testis.

Ego Robertinus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Judex, & Notarius rogat. interfui, & supradicta fideliter scripsi. Nulli ergo &c.

nostræ confimat. paginam infringere, si quis autem &c. Datum apud Urbem veterem 2. nonas Septembris Pontificatus nostri anno quinto.

Simeoni Gregorius successit, qui plures donationes fecit, & inter alias anno 1236. dono dedit in perpetuum Ecclesiam Sancti Joannis de Pede Montis Castri Sarmineti Abbati, & Conventui S. Mariæ de Gloria Anagninæ Diœcesis Ordinis Florensis, quam donationem ratam habuit Gregorius Nonus anno duodecimo Pontificatus sui, ac sequenti Bulla confirmavit, ut refert Ughellus ibidem.

GREGORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Abbati, & Conventui Monasterii Sanctæ Mariæ de Gloria Florensis Anagninæ Diœcesis.

CUm à nobis petitur &c. usque assensum Ecclesiam S. Joannis in pede montis Sarmineti cum pertinentiis suis, quam Venerabilis Frater noster Terracin. Episcopus loci Diœcesanus, proùt spectabat ad eum Capituli sui accedente consensu Monasterio vestro pia, & provida liberalitate concessit, proùt in Instrumento confecto exindè pleniùs continetur, sicut jam honestè, & pacificè possideatis vobis,& per vos eidem Monasterio authoritate Apostolica confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus ad majorem autem evidentiam hujus rei tenorem ipsius Instrumenti duximus præsentibus inserendum, qui talis est.

In Nomine Domini Nostri Jesu Christi amen; Anno Domini 1238. Pontif. Domini Gregorii Noni Papæ anno undecimo indict. 11. mense Martii die 20. Cum Ecclesia S. Joannis in pede montis Castri Serminet Tarracinen. Diœcesis à Dominis ejusdem Castri ocasione juris patronatus, quod in ipsa Ecclesia se habere dicebant graves, & grandes pateretur angustias, & pressuras ità quod propter eorum violentias Rector, qui eidem præerat Ecclesiæ administrationis officium nullatenùs in eadem exercere valeat, licet per annum, & ampliùs à nobis Gregorio Tarraci-

racinen. Episcopo fuerint vinculo excommunicationi astricti, tamen quod Venerab. Viri Dominus Benedictus Abbas, & Conventus Monasterii S. Mariæ de Gloria Anagninæ Florensis Ordinis vexationem eorundem dominorum, qui possessiones Ecclesiæ memoratę detinebant temere occupatas pro quadragentis libris denariorum Senatus redimere curaverit, & firmitèr speramus, & credimus, quod per eosdem Abbatem, & Conventum prædicta Ecclesia à debito, quo tenebatur liberari debeat, & in maris, & in aliis, in quibus minatur manifestè ruinam congruè reparari. Nos Gregorius Dei gratia Tarracinen.Episcopus, & eiusdem Terræ capitulum videlicet Nicolaus Archipresbyter, Gregorius Paganus, Domnus Iordanus, Donnus Martinus Diaconus, Petrus Monopoli Diaconus, & Guido Subdiaconus, Roffridus Diaconus, Gimbaldus Subdiaconus, Iacobus Tedalgus Subdiaconus, Robertus Subdiaconus, & Donnus Ioannes Crassus propensius attendentes statum ipsius Ecclesiæ in spiritualibus, & temporalibus posse fieri meliorem pro eo, quod ipsi viri magnæ religionis existant, prædictam Ecclesiam S.Ioannis vacantem, liberam, & absolutam cum omnibus pertinentiis, & juribus suis fratri Iosepho Cellario Monasterii memorati recipienti pro Abbate, Conventu, & Monasterio nominatis recepto ab eis uno Molendino apud Nympham prò recompensatione temporalium, in quibus dicta Ecclesia S. Ioannis Tarricin. Ecclesiæ tenebatur liberè, & absolutè sub censu annuo unius librę cerę apud Ecclesiam S. Ioannis prędicti nobis, & successoribus nostris in festo B.Cęsarii persolvendo cum dicti Abbas, & Conventus à nobis, vel certo nostro Nuncio fuerint requisiti pietatis, & religionis intuitu, & pro reverentia Sanctissimi Patris nostri Domini Gregorii Papę Noni ad perpetuos usus fratrum Monasterii prelibati, tàm in spiritualibus, quàm temporalibus pleno jure perpetuò duximus concedendam promittentes per nos, nostrosque successores prescriptam donationem, & concessionem firmam, & ratam omni tempore tenere, & habere, & contrà nullo modo, vel ingenio ratione aliqua, vel exceptione venire, renunciando in hoc contractu omni juri, omni exceptioni, & privilegio, seù etiam juris auxilio Ecclesiastici, vel Civilis, quę nobis, vel successoribus nostris ad recisionem hujus contractus jam, vel in posterum competere possent, & obligamus nos, nostrosque successores Episco-

ſcopos, & Capitulum nomine noſtrę Eccleſię, & Epiſcopatus noſtri tibi Cancellario ſupradicto recipienti prò Abbate Conventu, & Monaſterio nominatis, & ſucceſſoribus veſtris, vel cuicumque jus iſtud concedere velitis ducentarum librarum den. Senatus legitimè in ſtipulatione deducta, ſi contra prędictam dationem, & conceſſionem aliqua ratione, vel exceptione aliquo tempore per nos, vel per alios veniremus, vel ſi omnia, & ſingula, quę ſuperiùs dicta ſunt perpetuis temporibus non obſervaremus, & ea legitimè non defenderemus conſtituentes nos dictam Eccleſiam S.Ioannis cum pertinentiis ſuis, & juribus omnibus precario poſſidere, donec dictum Monaſterium S.Marię de Gloria plenam, & legitimam ipſius Eccleſię S. Joannis cum pertinentiis ſuis, & juribus fuerit poſſeſſionem adeptum, dantes, & concedentes eidem Cellario liberam poteſtatem, & deinceps quandocumque ei placuarit authoritate propria nomine Monaſterii ſui intret poſſeſſionem ipſius Eccleſię poſſeſſionum, & jurium ſuorum, ut eam ad verum dominium, & proprietatem teneant, poſſideant, & fruantur, & faciant ex eis quidquid Monaſterio ſuo videbitur expedire promittentes inſuper dictam Eccleſiam S.Joannis cum pertinentiis ſuis, & juribus ſuis omnibus ab omni litigante perſona legitimè authoritare, & defendere, & reficere quodcumque damnum, quaſcumque expenſas dictum Monaſterium S.Marię de Gloria incurreret, vel faceret, ſi aliqua ratione, vel exceptione, vel in partem, vel in totum ad infringendum dictum contractum à nobis, vel ſucceſſoribus noſtris fuerit aliquatenùs attentatum ſub pęna ſuperiùs nominata, & ea ſoluta prędicta omnia, & ſingula, ut antedictum eſt in prędictis caſibus nihilominùs legitimo firmitatis robore perſeverent.

Ad hęc hi rogati interfuerunt teſtes.

D.Henricus Beraldi de Gualterio.

D.Prudentius.

D.Nicolaus Narus.

M.Dominicus Medicus.

Boronella.

D.Jardinis.

D.Jo: de Rocca.

Theobaldus Tondo teſtis.

Ego Rogerius Sanctę Romanę Eccleſię Anagninus Notarius à prę-

à prędictis Episcopo, & Capitulo, & Cellario rogatus scripsi, & signum feci. Nulli ergò nostrę confirmationis &c. Si quis autem &c.

Datum Anagni Kal. Octobris anno 12.

Andreas Terracinen. Episcopus Ecclesiam S. Laurentii Romę consecravit cum Pontifici Romano Vicariam operam prętaret anno 1324. ad eundem plures litteras dedit Joannes Papa XXII. inter quas est illa relata à Raynaldo tom. 15. ad annum 1323., & hujus sententę est.

Venerabili Fratri Andreæ Episcopo Terracinen. Vicario nostro in spiritualibus in Urbe.

CUm inter nonnullos viros scholasticos sæpe contingat in dubium revocari, utrum pertinaciùs affirmare Redemptorem nostrum, & Dominum Jesum Christum, ejusque Apostolos in speciali non habuisse aliqua, nec in communi etiam hæreticum sit censendum diversis diversa, & adversa etiam sentientibus circa illud, nos huic concertationi finem imponere cupientes cum scripturæ Sacrę contradicat, expressè erroneum fore censendum, & hæreticum de fratrum nostrorum consilio hoc perpetuo declaramus edicto &c. paupertas enim Evangelica in justo rerum usu, non verò in injusto constat, & tomo eodem ad annum 1324. idem inquit. Cum Joannes anhatematis sententia Ludovicum Bavarum, quam antea intentarat, ni poneret titulo (persecutor erat Ecclesiæ, & fautor hæreticorum) ineunte Octobri perculit, ac fotæ hæreseos crimine postulavit constitutis illi ad dicendum causam die peremptorio, cujus sententiæ series ad plures provincias, præcipuequè Romam ad Episcopum Terraçinensem Pontificium in Urbe Vicarium in Divina re transmissa est, ut promulgandam juraret. De Stephano Terracinen. Episcopo apud monumenta ejusdem Civitatis, ubi de solutione decimarum agitur, mentio extat, & talis est.

In nomine Domini amen. Noverint universi, & singuli pręsens instrumentum publicum inspecturi, ac etiam audituri, quod Anno Domini 1272. indict. 5. Pontif. Domini Gregorii Papę XI. anno primo mense Jan. die 30. Hac die præsentia mei Notarii, & testium subscriptorum ad hæc specialitèr vocat, & rogat. Ven.

Vir

Vir Dominus Franciscus de Manfredonia Archipresbyter S.Vincentii de Urbe asserens se sublectorem constitutum in Provincia Campaniæ, & Maritimæ ad colligendum, & exigendum decimas ternales per venerabilem virum Dominum Raymundum Regerdii collectorem Apostolicum ibidem.

Ad pręcedentem interrogationem,& petitionem sibi factam per Rev. in Christo Patrem, & Dominum, Dominum Fratrem Stephanum Dei, & Apostolicæ Sedis gratia Episcopum Terracinen. confessus fuit, & asservit Dominum Episcopum hęc, & se in veritate vidisse, & perlegisse, & tenuisse veras, & legitimas apedixas facientes fidem veram de satisfactione, & persolutione decimarum ternalium totius temporis retroacti à tempore fęlicis recordationis Domini Innocentii Papę Sexti usque ad pręsentem diem factis plenarie per Rev. Patrem supradictum Dominum Episcopum, & ejus prędecessores. In ejus terminis jam apixis VII., & de persolutione ipsarum decimarum quantum ad terminos temporis retroacti dictus Dominus subcollector ipsum Dominum Episcopum, & prædecessores quantum in eo fuit quietavit penitùs, & absolvit à persolutione dictarum decimarum usque in pręsentem diem.

Actum Terracen. in sala majori Episcopatus Terracin. sita in contrata fori juxta rem Civi Rosę juxta Canonicam, & alios fines pręsentibus hiis vocat;& rog. testibus scilicet Domino Angelo Mag. Trucitis; Jo: de Gramonte, Tutio de Miruli, Paulo de Toto, Bello de Ceccano,& Petro Presbytero de Gajeta Civibus Terracinen.

Et ego Cicchus Pitinus de Terracina publicus imperiali auctoritate Notarius prædictis omnibus, & singulis interfui, & ea mea propria manu fidelitèr scripsi, publicavi, & in hanc publicam formam redegi,meoque signo rogatus.&c.

Alexandrum Argolũ ità celebrat Horatius Turselinus lib.5. Lauretan.hist.cap.2.Alexander Argulus itaque Terracinen.Episcopus à Summo Pontifice illius loci Protector electus pręclare res ejusdem loci disposuit, & ampliavit, multos doctos, ac prudentes viros honoravit, Canonicos Lauretanos eos constituens, solemni, & sanè Pontificio more ceremonias in Divinis officiis adhibuit, & demùm cum maxima laude adeptus nomen piissimi, & benignissimi Præsulis per quatuor annos continuos tàm in spiri-

ritualibus,quàm in temporalibus illam dignitatem administravit. Octavianus Roverta plures obiit legationes prò Sede Apostolica, cum Terracina presideret; unde Thuanus lib. 18. Hist. ann. 1557. pag.383. inquit. His actis, quod jam messis tempus instaret jussu Albani Palianum proficiscitur Columna, ut agrum circumvastaret, & messem corrumperet, cumque per exploratores cognovisset Pontificios Roma copiosum commeatum Palianum inferre,decrevisse ad IIICIↃ Helvetios auxiliares destinatos nuper ex pago Undervallensi à Tarracinę Episcopo Pontificis mandato conductos Felcio Duce juvene strenuo, ac locuplete, sed rei bellicæ parum gnaro, & cum iis CC. Epuites; ipse Albanum de re omni certiorem facit; & lib.26. pag.533. ad annum 1560. idem Thuanus ait. Nam cum Franciscus grandior natu filius jam ætate esset, ut uxorem duceret, magnumque momentum ad firmandum novum imperium Pontifex [Pius Quartus] allaturam illustrem aliquam adfinitatem judicaret per Terracinæ Episcopum Oratorem suum apud Philippum egit, ut sororem olim cum Lusitaniæ Principe matrimonio junctam, & suscepto ex eo Sebastiano filio; qui post Avum Regnū tenuit viduam relictam Francisco uxorem concedere dignaretur. Et Spondanus in vita ejusdem Pii Quarti ann.1561. pag. 605. his verbis refert. In Hispaniam Episcopum Terracinen. legavit,qui quæ in gratiam Navarri facta fuissent purgaret,excusaretque, simulque per occasionem Philippo de diplomate Concilii satisfaceret. Reliquas Terracinen. Antistitum operationes vide inferiùs in serie eorundem. Illud autem nobis semper admirationi fuit, quod licet Terracina plures exceperit Præsules purpura dignos, nullum tamen ex eis inter purpuratos Patres numeratum vidit, quin immò Octaviano prælibato destinatam purpuram fatum Pontificis eripuisse condoluit. Ferunt nonnulli Cardinalem fuisse Agnellum Episcopum Fundanum Terracinensibus à S.Gregorio Magno prò Pastore indultum,verum hallucinantur,quoniam uti Bartholomęus Chioccarellus in lib.Antist. Neapol. edocet,ille appellatus fuit Sacerdos Cardinalis, non quia verè Cardinalis esset, sed ut cum se Cardinalem vocatum audiret insignioris Ecclesiæ Præsidem electum intelligeret,omnes enim primarii,ac pręcipui,ut ait ibidem, Sacerdotes, & Clerici insigniorum Ecclesiarū, qui aliis præerant, aut ji, à quibus alii dependebant, ex vi verbi Cardinales appellabantur.

CAP.

CAP. III.

De Serie Episcoporum Terracinen.

1. SAnctus Epaphroditus unus è ſeptuaginta duobus Chriſti Diſcipulis, qui à Principe Apoſtolorum Petro ordinatus eſt primus Terracinenſium Antiſtes anno Domini 46. teſte Baronio. Eodem mandante univerſam Romanæ Campaniæ Provinciam Evangelii diſſeminator peragravit;ad ſuam reverſus Eccleſiam ibidem in pace quievit die 22.Martii.

2. S.Quartus Capuanus. Hic corpora Sanctorum Martyrum Felicis Presb., & Euſebii Monachi propè Corpus S. Martyris, & Levitæ Cæſarii humavit, ac tandem una cum Quinto Epiſcopo Capuano prænobilem tulit palmam Martyrii.

3. Sabinus Epiſcopus è Terracina interfuit Anno Dñi 303. Concilio Sinveſſano, ubi convenerunt 160. Epiſcopi audientes, non tamen judicantes S. Marcellinum Pontificem, qui ob timorem Idolis thura dederat. Interfuit etiam anno ſalutis 313.Concilio Romano ſub Melchiade Papa in cauſa Cæciliani contra Donatiſtas,ut patet ex tomo 1.Concil. pag.1403. Ejuſdem meminit Optatus lib. primo, & Pater Carolus à S. Paulo in geographia Sacra.

4. Avitus Sabino ſucceſſit, vixitque temporibus S.Silveſtri Papę,cujus mentio deſumitur ab Ughello in appendice quinti tomi ex vita ſequentis Valentini.

5. S. Valentinus Civis Terracinenſis poſt mortem Aviti à Clero,& Populo ejuſdem Civitatis Epiſcopus electus, & in monte Soractè à S. Silveſtro Papa Conſecratus verbo, & exemplo ſibi commiſſam Eccleſiam ſtrenuè rexit ad Juliani Apoſtatæ uſque tempora, ſub quo una cum Damiano Diacono ſuo circa annum Domini 362.nobilem tulit palmam Martyrii ex tom.5.Ughel.in appendice.

6. B. Felix Terracinenſis Eccleſiæ Epiſcopus vixit temporibus S. Damaſi Papæ, & Valentiniani Junioris, cujus filiam Placidam à dæmone obſeſſam meritis, & precibus S.Martyris, & Levitæ Cæſarii liberam reddidit Patri ſuo, uti conſtat ex codice Baſilicę Vatic.

7. Joannes hujus nominis primus fuit Sancti Silviani proximè

mè decessor, cujus Præsulatus acta ejusdem Sancti Silviani fidem faciunt.

8. S. Silvianus genere Afer, qui in Vvandalica persecutione ex Africa, ubi prò Christiana Fide plura perpessus est, Deo disponente Terracinam appulit, ibidemque post obitum præfati Joannis à Clero, & Populo circa annum Domini 443. in Episcopum assumptus Romano Pontifice confirmante cum per novem circiter menses Terracinensis Ecclesiæ naviculam rexisset clarus miraculis, ac plenus meritis migravit ad Dominum die 10. Februarii.

9. S.Eleutherius etiam Afer Senex venerabilis post obitum Sancti Silviani, cujus genitor dignissimus fuerat, per aliquot annos Terracinensis Ecclesiæ regimen tenuit, ubi ætate confectus obdormivit in Domino die 6. Septembris, qua die colitur à Clero,& Civibus Terracinen.

10. Martyrius Terracinensis Episcopus interfuit Conciliis Romanis habitis sub Symmacho Papa anno salutis 399., 501., 502., 504., uti docemur ex tomo quarto Conciliorum novissimæ editionis.

11. Eucherius Terracinensis Antistes subscripsit una cum Episcopo Fundano, Minturnensi, & Formiano epistolæ S.Silverii Papæ contra Vigilium S.Romanæ Sedis invasorem; de his Baronius ad annum 539.

12. Petrus vixit, & obiit sub Magno Gregorio, à quo per litteras admonitus fuit, ne Judęos in Castro Terracinen.existentes persequeretur, non quia perfidam gentem tueretur piissimus Pontifex, sed ne probris, licet prò meritis exagitata Christum magis aversaretur, cujus est lacte, & melle oves ad pascua vocare.Ex lib.1.epist.34.indict.9.anno 590.

13. Agnellus Fundanus Episcopus Terracinen. Episcopatum obtinuit ex Imperio Magni Gregorii post Petri decessum ita tamen, ut incardinatus Ecclesiæ Terracinæ etiam proximi Fundensis ovilis curam gereret. Plures huic litteras dedit S.Gregorius, de quibus supra. Anno Domini 595. subscripsit cuidam favorabili diplomati concesso à S.Gregorio Ecclesiæ Casinen., & anno 596. die 5.Julii subscripsit Synodo habitæ ab eod.tempore Mauritii Augusti in Urbe Roma indict.13.Idem subscripsit constituto prò Monachis edito in tertio Concilio Romano anno salut. 601.

14. Constantius Panormitanus Episcopus curam gessit de grege Terracinen.ex Imperio ejusdem S.Gregorii Pontif.,uti palam fit ex lib.7.epist.74.

15. Felix hujus nominis secundus eruitur è Concilio Lateranen. habito sub Martino Primo anno 649. 3.nonas Octobris, in quo Monothelitarum hæresis damnata est; ità legimus penès 6. tom.Conciliorum pag.366.eodem tom.pag.148. subscribunt clarissimus S.Ecclesiæ Tauracinæ,& Candidus Dei gratia Episcopus S.Ecclesiæ Siciensis cuidam epistolæ synodicę exaratæ ab Episcopis Africanis, cum iidem essent Episcopi Civitatum Tauracinæ, & Siciæ in Africa, quod nota, ne confundaris intelligendo Terracinam,& Setiam in Latio.

16. Agnellus hujus nominis secundus inter Concilii Romani Patres numeratus est anno 680., in quo post Agathonem secundo loco ità subscribitur. Agnellus gratia Dei Episcopus Sanctæ Ecclesiæ Tarracinen. Provinciæ Campaniæ in hanc suggestionem, quam prò Apostolica nostra fide unanimirèr construximus,similiter subscripsi ex tom.6.Concil.pag.692.

17. Jordanus cum diutiùs deperdatur omnis Terracinensium Præsulum memoria prodit è Romano Concilio anni 853., cui interfuit, & subscripsit pro depositione Anastasii Presbyteri Cardinalis tituli Sancti Marcelli facta à Leone Quarto tempore Lotharii Imperatoris uti videre est apud Baronium, & tom.8.Conciliorum.

18. Leo Episcopus Tarracinensis subscripsit propria manu synodo habitæ anno 879. tempore Joannis Papæ VIII., & Basil. Maced.Imp.in commonitorio Apostolicæ Sedis prò restitutione Photii Sm̃i Patriarchæ, uti legere est apud eundem Baronium,& tom.9.Conciliorum pag.323.

19. Sabbatinus Terracinensis Pontifex adfuit Concilio Romano anno Christi 963., & 964., uti docent Abbas Lucentius, & Ughel. tomo 2. in appendice, qui cum Terracinensibus adjudicant, licet malè Tarraconensis, aut Ferrariensis Episcopus subscribatur.

20. Benedictus Episcopus S.Terracinen. Ecclesiæ anno Domini 969. Imper.Othone major.subscripsir privilegio,quo Joannes Papa XII. anno quarto sui Pontif.Sedem Beneventanam Episcopalem in Archiepiscopalem dignitatem evexit tempore Lan-
dul-

dolphi Episcopi Beneven. ex tom.8. Ughel. , & tom.9. Conciliorum pag.1240.

21. Joannes hujus nominis secundus Terracinesibus præerat anno Domini 987.

22. Deodatus Episcopus Terracinen. interfuit Synodo Romanæ sub Benedicto Papa Octavo anno 1015., in qua Fructuariensis Cœnobii privilegium editum est ex tomo nono Concil. pag. 836.

23. Theobaldus ejusdem Ecclesiæ Pastor reperitur subscriptus in charta donationis cujusdam piscariæ, ubi capiebantur anguillæ sub Benedicto Papa Nono circa annum 1033. ex monum. Terracinen.

24. Joannes hujus nominis tertius reperitur Episcopus Terracinensis ab anno 1037. usque ad 1050. quo anno interfuit Concilio Romano. Circa hunc quoque annum, ut Leo Ostiensis refert, Leone IX. Summo Pontifice mandante Monasterium S. Stephani supra Terracinam Casinensi Cœnobio consignatum est. Deindè sub Nicolao II. circa annum 1060. in eodem Monasterio reperta sunt corpora Sanctorum Augustini, & Pauli superstitis Sancti Patris Benedicti, qui fuerant discipuli, eaque ab Oderisio ex Comitibus Marsorum Monacho, & Casinensi Abbate, inde Cardinali Diacono Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Casinum translata sunt in Ecclesiam Sancti Andreæ, ut ex ejus gestis in Ciacconiano opere.

25. Ambrosius Mediolanensis Montis Casini Monachus vir doctus, ac prudens ab Alexandro secundo electus fuit Terracinen. Antistes anno salutis 1071. ex Chron. Casin. Aram S. Ceciliæ apud Casinates consecravit; subscripsit diplomati concesso in favorem Alphani Archiepiscopi Salernitani ab Alexandro Papa II., & interfuit solemni consecrationi Basilicæ Casinen. ab eodem Pontifice celebratæ anno Domini 1071. Kal. Octobris, uti docet Bartholomeus Chioccarellus in lib. Antist. Neapol. Idem anno Chisti 1074. die 24. Novembris consecravit Ecclesiam Cathedralem Terracinæ commoratus est, & litteras dedit Remedio Lincolnienſi Episcopo in Anglia, qui Sacerdotem homicidam dimiserat, eidemque præcipit, ut à Sacri Altaris ministerio abstinere faciat epist. 34. an. 1073.

26. Petrus hujus nominis secundus S. Terracinen. Ecclesiæ

Episcopus confirmavit anno Domini 1093. Urbani verò Secundi anno quinto die 24.Octobris quandam locationem in tertium genus factam de terris Lejani à Canonicis Terracinen., quam Vivo Diaconus scripsit. Eodem anno Leo Comes Fundanus eidem Petro reddidit Casale de Flexu ex monum. Terracinen.Floruit itaque hic Petrus sub Urbano II., qui creatus fuit Pontifex Terracinæ anno salutis 1088. 4.Idus Martii.

27. Benedictus hujus nominis secundus agebat anno Domini 1100., de quo Petrus Diaconus in Chron. Casinen, reperitur ejusdem mentio in quadam charta derogationis factæ à Leone Abbate S.Silviani anno secundo Paschalis Papæ II., & anno salutis 1105., quo anno Joannes Archipresbyt. Terracinen.donavit eidem Benedicto quandam vineam positam in Liano; Idem anno 1103.Ecclesiam S.Stephani Prothomart.dedicavit.

28. Gregorius Monachus Casinas à Paschali II. electus interfuit Concilio Vastellensi anno Domini 1106., & anno 1112. interfuit Concilio Lateranen. celebrato sub Paschali Papa II.ex tom.10. Conciliorum pag.769. Idem subscripsit quandam bullam Honorii II. indultam Ecclesiæ Pisanæ anno 1126., quo anno obiit, & sepultus est in Ecclesia Priverni Diœcesis Terracinen. plura scripsit, de quibus Petrus Diaconus in lib.de viris illustr. Cœnobii Casin., ubi infans S.Benedicto oblatus eo virtutum culmine ornatus apparuit, ut à multis Columna Ecclesiæ vocaretur; erat enim memoria tenax, ingenio vivax, tantæ autem gravitatis, suavitatis, & eloquentiæ, ut omnes in sui admirationem traheret. Episcopus Terracinensibus datus virtutum semina inseruit, vitiorum elementa eradit optimis præceptis, & moribus suos subditos imbuens.

29. Berardus de Berardo è nobili familia Terracinen. nominatur in quadam charta donationis, quam scripsit Vivo de Barone, & anno Domini 1166. cum consensu Canonicorum Terracinen.reddidit omnia bona sua Joanni de Placza excepta una domo, quam ille donaverat Ecclesiæ S.Cæsarii Mart.anno dicto,& anno 7. Alexandri Papæ III.indict.4.die 27.Februar.ex monum. Terracin.Ecclesiæ.

30. Hugo electus anno Christi 1168., & anno 6. Alexandri Papæ III., quo anno Cencius Archipresb. Terracinen. Joannis Crassi frater tradidit Ugoni electo ortum positum in loco, qui vo-

vocatur Ortus balnei die 27.Septembris, anno Domini 1179.interfuit Concilio Laterano sub eodem Alexandro, à quo recepit Hugo litteras confirmatorias eorum, quæ ipse disposuerat,& ordinaverat super Capitulum Terracin.an.1177.Pontif.ejus au.19. ex monum.Terracin.

31. Tedelgarius interfuit dedicationi Ecclesiæ S. Mariæ de Flumine in Oppido Ceccano anno Domini 1196. ex Chron. Fossænovæ, eodem anno tempore Cęlestini Papæ III.donat Capitulo Terrac.Casale Pompii, & anno superiore 1195. tulit sententiā favore Ecclesiæ S.Donati super quibusdam terris positis extra Terracinam in Buccaporco ex monum.Terrac.

32. Simeon ex Canonico Terracin. Episcopus electus reperitur anno Domini 1203., quo anno donavit Ecclesiam S.Leonardi de Barchis D.Leoni Abbati S.Mariæ de Oricula. Idem eodem anno donavit celebri Monasterio Fossænovæ Ordinis Cisterciensis possidendam in perpetuum Ecclesiam Sancti Angeli de Campo mellis cum omnibus pertinentiis suis. Simeoni exuplicas litteras dedit Honorius III. ann.1221.pro pace ineunda inter Odonem, & Petrum Frangipanum, & anno 1217. per diploma speciale confirmavit privilegia antecessorum suorum, & unionem Ecclesiæ Privernatis,& Setinæ cum Terracin. suppressivè factam. Insuper Simeon approbavit donationem, quam fecit an.Domini 1215. D.Bruna de Orto suo posito ad foveas favore Ecclesiæ Sāctæ Mariæ Basilicæ Novæ, & aliam de terris in Circejo, quam fecit Capitulo Terracin. Leo Puppa Miles an. 1221., & demum alteram de omnibus bonis, quam fecerunt Marcus, & Alvara uxor ejusdem Ecclesiæ S.Cęsarii an.Dñi 1224.die 3.Febr., quibus promittit piissimus Pontifex providere de necessariis in vita ex monum.Terracin.

33. Gregorius Episcopus Terracinen. donodedit in perpetuum Ecclesiam S. Ioannis de Pede Montis Castri Sermincti Abbati, & Conventui S.Mariæ de gloria Anagninæ Diœcesis ordinis Florensis anno Christi 1238.,quam donationem ratam habuit Gregorius Nonus eodem anno Pontif.sui anno 12. Locavit Gregorius anno Domini 1232. in tertium genus quandam domum Ecclesiæ Sancti Cæsarii Magistro Dominico Fisico, & anno 1227. multas possessiones Canonicis Terracinen. tradidit, de quibus supra in Bulla Clementis Papæ IV.

Do-

34. Docibilis Terracin. Antistes donodedit Jacobo Archipresb., & Canonicis Terracinen. Ecclesiam S. Donati una cum Hospitali, terris, vineis, vinealibus, & omnibus pertinentiis suis anno reparatæ salutis 1248. sub Innocentio IV. ex monum. Terracinen.

35. Fr.Petrus Terracinensium Præsul vixit tempore Alexandri Papæ Quarti, cujus mentio extat in bulla data anno 4. ejusdem Pontificis, ubi agitur de remissione trium vivandarum, quas solebant percipere à Canonicis Terracin. ejusdem Ecclesiæ Antistites.Idem anno Domini 1259.testis fuit, & subscripsit instrumento pacis initæ inter Terracinenses, & Pipernenses diffidentes propter confinia territorii.

36. Franciscus Canis filius Guttifredi Canis antea Bitectensis Episcopus in Barensi Ducatu ad patriæ suę sedem,nempè Terracinam translatus per Jordanum Piruntum Concivem Terracinen. S. R. E tit. Sanctorum Cosmæ, & Damiani Diaconum Cardinalem confirmatur ab Urbano Quarto an. 1262., uti constat ex reg. Vatic. subscripsit Anno Domini 1268. quibusdam indulgentiis cōcessis Ecclesię S.Vincentii de Tibure,uti refert Michael Justinianus in hist.Tirburtin.Ejus stemma extat Terracinę in Ecclesia S.Thomę Apostoli,ubi inspicitur Catulus,cui supereminent tres stellę transversim positę.

37. Fr. Franciscus Ord.Minor.quo Præsule obiit in Fossę novę Cænobio anno 1274. D. Thomas Aquinas, cujus funeri cum multis aliis Religiosis Viris interfuit,uti docet Uvadingus in addit. ad annal. minor. Anno Domini 1273. testis interfuit cuidam instrumento rogato Frusinoni favore Terracinensium,& an. 1281. Riccardus Buccus ejusdem procurator inducitur ab Angelo Archipresb. S.Mariæ de Posterulis in corporalem possessionem cujusdam domus positæ in burgo Terracinę extra portam Madii ex mandato Rectoris generalis Provinciæ Campan., & maritimæ. Deindè anno 1295. ad Avellinam transiit Ecclesiam Bonifacii Octavi anno 1. sexto idus Aprilis ex regest. Vatic. epist. 329. fol. 72.

38. Theobaldus antea Stabiensis Episcopus translatus est ad Terracinen.Ecclesiam à Bonifacio Octavo eodem anno 1295., qui ad Assisinensem transiit idibus Februarii 1296.

39. Albertus successit Theobaldo an. 1296. Hunc transtulit idem

idem Bonifacius Octavus ad Capuanam Ecclesiam anno 1300.ex regest.Vatic.epist.187.fol.3.

40. Joannes ex Canonico Bononiensi eligitur Terrein. Episcopus à Bonifacio Octavo eodem die,& anno quo Albertus assumptus est ad Capuanam Ecclesiam.

41. Andreas Terracinensis Antistes pronunciatus an. 1319. Ecclesiam S. Laurentii Romæ consecravit an. 1324. cum Pontifici Romano Vicariam operam prestaret ex monum. Basilicę Vatic. Huic Andreæ ,& Episcopo Anagnino indagationem miraculorum D. Thomæ demandavit Joannes Papa XXII. an. 1321. ex Raynaldo tom.15.Eidemque Andreæ Episcopo Terracin. plures dedit litteras idem Joannes XXII. , dum ejusdem Papę Vicarius erat in Urbe.

42. Sergius Peruntus Civis Terracin. ex coadiutore præfati Andreę dictus est Pontifex ejusdem Ecclesię , cui pręfuit ab anno 1326.usque ad annum 1348.Fuit autem Vir omnium virtutum genere cumulatissimus.

43. Petrus Rector Ecclesiæ Parochialis de Coreba Tornacensis dięcesis renunciatus à Clemente VI.anno 1348.obiit anno 1352.ex regest.Vatic.

44. Jacobus de Perusio Ordinis Eremit. S. Augustini Terracinensium Antistes eligitur à Clemente Sexto anno 1352. 14. Kal. Maii . Sacræ Doctrinæ titulis insignis in quatuor sententiarum libros opus congessit , de quo Oldoinus in suo Athæneo Augusto .

45. Fr.Joannes Ferrerius Ord.Min.demortuo Jacobo priùs à Capitulo electus , mox irrita electione ab Urbano V. promotus an.1363.10.Kal.Februarii,ait Vvaddigus.

46. Stephanus Terracinen.Pontifex reperitur ab anno 1372. usque ad annum 1396.,quo anno mandat Benedicto Archipresb. Ecclesiæ S. Mariæ de pusterula ut inducat in corporalem possessionem cujusdam beneficii D. Tutium Girardi de Terracina Canonicum majoris Ecclesiæ Cathedralis visa bulla con cessionis à Sede Apostolica ; anno verò 1372. accipit absolutionem decimarum ternalium à Ven. Viro Francisco de Manfredonia Archipresb. S. Vincentii de Urbe sublectore constituto ex monum. Terracinen.

47. Rogerius subsequitur morte correptus anno 1398., quo tem-

tempore Sedes Terracinensis vacabat; & Vicarii generales Episcopatus Terracinen. erant Clemens Peruntus Archipresb., & D. Bellus Canonicus Ecclesię S. Cæsarii qui dederunt litteras dimissorias Episcopo Buyan., ut promoveret ad Sacerdotium Abbatem Tutium Girardi Canonicum Terracin. ex monum.ejusdem Ecclesię.

48. Nicolaus Civis Signinus Rogerio successit, anno autem 1402. ad suæ patriæ Episcopatum translatus est Kal. Septembris.

49 Marinus de S.Agatha Canonicus Firmanus, scriptorque Apost.Bonifac.IX. intimè carus Episcopus sublectus est an. 1402. anno verò 1404. ad Cajetanam Ecclesiam translatus est 2. idus Martii. Hic Marinus cum anno salutis 1403. audivisset Clementem Piruntum Archipresb.,& Canonicos dilapidasse bona Ecclesię Majoris, misit Blasium de Mediolano Vicarium suum ad visitandum Ecclesias Terracinen., qui absolvit Canonicos omnes cum Archipresbytero tanquam innocentes. Ex monum. Terracinen.

50. Antonius antea Episcopus Iserniensis à Bonifacio Nono ad hanc Ecclesiam translatus est anno 1404. 2. Idus Maii: fidem facit hujus translationis Breve Pontificium in Archivio Terracinen.existens.Qui Antonius cum partes Gregorii XII. Pseudo Papę suscepisset tanquam Schismaticus à Joanne XXII. omni honore denudatus fuit.

51. Fr. Antonius à Zagarola Ordinis Minorum à Joanne XXIII.in locum deturbati Antonii substituitur anno 1411 7.idus Martii, qui deinde Cajetanam consecutus est Ecclesiam an.1422. 13.Kal. Junii.

52 Andreas Joannis Gacii Canonicus Prænestinus suffectus est à Martino Quinto die 10.Junii 1422. obiit Terracinæ anno 1425.

53. Joannes de Normannis Romanus ex Canonico Basilicę XII. Apostolorum electus est anno 1425. 12. Kal.Junii, deinde ad Cajetanam Ecclesiam Martino Quinto promovente transit anno 1427. die io Novembris. Servantur in Archivio Terracin. litterę Pontificiæ Martini Quinti hujus rei fidem faciente. cæterum illuxit Joannis nomen in grege perpoliendo, & virtutibus illustrando Cives Cajetanos; apud quos obiit anno 1441.

Ni-

54. Nicolaus de Aspera antea Episcopus Signinus huic Ecclesiæ admotus est anno 1427., quo anno die 13. mensis Augusti indict. sexta excepit occasione caritativi subsidii per manus Cæsarii Ferraguti, & Antonii Casassi Officialium Capituli flor. auri duodecim.

55. Alexander ejusdem Ecclesię Antistes cessit fatis an. reparatæ salutis 1448.

56. Alexander Cajetanus juris utriusque Doctor à Nicolao Quinto electus anno 1448. die 10. Febr., vale dixit rebus humanis anno 1448.

57. Corradus Marcellinus Romanus Canonicus, & Prior S. Mariæ in Via Lata de Urbe Episcopus primum Feretranus, postmodum Terracinensis dictus an. 1458. die 6. Octobris Pio II. sedente. Romæ extrema clausit an. 1490., sepelitur in Ecclesia Sanctorum XII. Apostolorum propè Fratrem, cujus sepulchro epitaphium exculpserat.

58. Franciscus Rosa Terracinensis filius Nicolai Rosæ Fulginas anteà Episcopus ad Patriæ suæ Sedem Episcopalē translatus est ab Innocentio Octavo anno 1489. die 3. Martii, brevissimusque Pontifex fuit ex Ludovico Jacobillo in hist. Fulginat.

59. Gundeslaus Romanæ Urbis Gubernator hanc obtinebat Ecclesiam an. 1493.

60. Antonius Rosa Civis, & Episcopus Terracinæ obiit anno reparatæ salutis 1500. ex Abbate Lucentio.

61. Joannes de Galves Hispali in Hispania natus ex Aula Card. Oliverii Carafæ ad Romanæ Curiæ gradus excurrendo prodiit, siquidem ex Apostolicæ Cameræ Clerico sublectus est Episcopus Terracin. an. 1507. 8. Idus Augusti, sepultusque jacet apud S. Jacobum insigne Hispanicæ Gentis Templum cum Cenotaphio, ejus gentilitia stemmata sunt duo canes aderectam arborem anhelantes.

62. Oliverius Card. Carafa Archiepiscopus Neap. hujus gregis est ascitus administrator an. 1507. die 10. Augusti, Nuncium remisit an. 1510. mense Majo.

63. Zaccharias de Moris Romæ Præpositus S. Luciæ Terrac. Præsul. renunciatus est an. 1510. die 13. mensis Maii. Hic inter Concilii Lateranensis Patres numeratus est.

64. Andreas Cibo provisus de Ecclesia Terracin. vacante

per obitum Zachariæ de Moris lib.decret. Leonis X. fol.4. die lunæ 20. Aprilis. Ejus nomen insculptum erat in lapide Palatii Episcopalis Terracin. propè focum existente.

65. Joannes de Copis Barbantinus utriusque Signaturæ Referendarius provisus per obitum Andreę Cibo an.1522.die Mercurii 29. Octobris, Romæ decessit anno 1527., sepultusque jacet apud Sanctam Mariam de Anima cum Epitaphio, & versibus istis.

Disce meo exemplo Templis dare munera magna
Quando hoc pro parvis hæc monumenta dedit.
Atque suis precibus Cęli in regione locavit
Virgo parens animam quis meliora dabit?

66. Antonius Bonsius Nobilis Florentinus gente Senatoria cum apud Clementem VII. pro publica re Florentina fungeretur legatione ab eodem Terracin. infula coronatur an. 1528. die 8. mensis Januarii; insignis Doctor fuit, celebrisque Orator. Romę è vivis eximitur ann. 1533., dum sibi majora auspicatur, postquam rediisset è Gallia, quo missus fuerat ab eodem Clemente ad Franciscum Regem pro expediendo matrimonio inter Catharinam Mediceam, & Henricum Aurelianensem Ducem Regis filium. E Bonsia familia floruit in purpura sub Paulo V. Jo: Baptista S.R.E. Cardinalis integritate vitæ, morumque candore satis conspicuus.

67. Cinthius Filonardus de Bauco Hernicorum Oppido Cardinalis Ennii frater rebus gerendis aptissimus cum Perusiæ Prolegatus esset hujus Ecclesiæ Episcopus creatus est an. 1533. die Veneris 7. Novemb., sed cum saluberrima meditatur impertiri sibi commissò gregi morte præoccupatus est die 1.Novemb.proximè insecuti an.1534.,& ætatis suæ 43.

68. Cyprianus de Caris Episcopus Sidonien. translatus est ad hanc Ecclesiam per obitum Cinthii Filonardi die Veneris 13. Novemb.an.1534.ex lib.decret.Pauli III.fol.115.

69. Alexander Argolus de Tallacotio Terracinensem gregem excepit post obitum Cypriani de Caris an. 1535. die Veneris 29. Jan.ex lib.decret.Pauli III.fol.120.decessit autē an.1540. Ejus cum laude meminit Horatius Turselinus lib.3.cap.2.Lauretanæ historiæ.

70. Octavius Maria Sfortia Nobilis Mediolanensis, & Patriar-

triarcha Alexandrinus deputatus est in administrationem d. Ecclesiæ die Mercurii 24.Novembris ann.1540. ex lib.decret.Pauli Tertii fol.115.

71. Octavianus Roverta Nobilis Mediolanensis fuit deputatus coadiutor cum futura successione dicto Octavio Maria Sfortiæ in eadem Ecclesia Terracin. cui de facto successit ann. 1545. die Veneris 26.Novembris. Apud Helvetios nomine Julii Tertii legatione functus est, itemque Pauli Quarti, cujus in interregno Leoninam regionem frenavit. Apud Philippum Secundum Apostolicæ Sedis causa peroravit, dum Pius IV. ad clavum sederet. Ceterum purpuram Octaviano destinatam fatum Pontificis eripuit. In Hispania decessit an. 1562. inconsolabile propè modum sui desiderium posteritati relinquen.

72. Franciscus Beltraminus Patria Cellensis in Hetruria electus an.1564. die Mercurii 21.Junii vivere desiit anno 1575. ex lib.decret. Pii Quarti fol.168. sub eodem Pio in Gallia aliquando Apostolicæ Sedis Nuncius fuit, quo munere egregiè functus ad gregem sibi commissum rediit, ubi obiit, sepultusque est in Cathedrali Terracinæ.

73. Beltraminus de Beltraminis ejusdem germanus Frater Episcopus declaratus est an.1575. die Lunæ 5.Decembris ex lib. decret. Gregorii XIII. fol.63. obiit an.1582.Somneni suæ Diœcesis oppido, sepultusque jacet in Parochiali Ecclesia Sancti Petri propè altare majus cum Epitaphio. Hæc Beltramina familia Florentina Civitate donata gerit pro insigni in scuto argenteo hippogryphum rubrum corona aurea exornatum.

74. Lucas Cardinus à Regio Lepidi Beltramino successit an. 1582. die Lunæ 20. Augusti ex lib. decret. ejusdem Gregorii fol.165. decessit autem anno 1595. Ejus stemma gentilitium est pyramis supereminente Cruce, quo insigni ornatus ex utroque latere prospectus antiqus Ecclesiæ Cathedralis.

75. Fabritius Perusinus à Clemente VIII. creatus est anno 1595. die Lunæ 24.Aprilis, desiit esse inter mortales ann.1688. fuit Gubernator generalis Provinciæ Maritimæ, & Campaniæ, an. 1602., ut colligitur ex thecis extructis in Cathedrali, ubi condidit Sanctorum tùm veteris, tùm novi testamenti reliquias.

76. Pomponius de Magistris ex Oppido Somneni Diœcesis Terracin.Vaticanæ Basilicę Canonicus à Paulo Quinto sublectus

est anno 1608. die Lunæ 28. Januarii, apud concreditam sibi Ecclesiam decessit an. 1614. Ejus insignia spectantur in Sede Episcopali Terracinæ. Sub Paulo V. subscripsit prò canonizatione Sanctæ Franciscæ Romanæ in hæc verba. Mihi omnium postremo Divinitùs factum videtur Beatissime Pater, ut sicut olim hæc Beata Francisca in Turre Speculorum enituit, ità nunc in Ecclesia Dei, quæ est Turris David, ex qua pendent mille Clypei, & Arx Sion, quam interpretamur speculum, tanquam novus Clypeus ad nos tuendum, atque novum virtutum omnium speculum imitandum effulgeat. Quare tot exploratis rationibus sanctitatis titulo merito decorandam existimo ex Fr. Abraham Bzovio Ord. Præd. cap. 32. pag. 406.

77. Cęsar Vintimilia Nobilis Beneventanus Pompeii, & Victoriæ Bixiottæ filius sub Paulo V. in Hispaniam Auditoris munere functus est Decio Carafa Apostolico Nuncio, posteà Cardinale: Ab eodem Pontifice dictus est Episcopus Terracinen. anno 1615. die Lunæ 14. Januarii. Hic Setiæ suæ Diœcesis Oppido pulchrum, commodumque Palatium funditùs excitavit an. 1632. quo modo se conferre amant æstivis temporibus ad salubrem aerem colligendum Episcopi Terracin. defunctus est ibidem anno 1645. die 25. Decembris.

78. Alexander de Tassis ad Terracinensem Cathedram ascendit Innocentio X. promovente an. 1646. die Lunæ 25. Iunii, dum plura meditatur ob sibi desponsatam Ecclesiam, suumque munus cumulatissimè expleret morte eripitur Romæ ineunte anno 1648.

79. Franciscus Maria Chislerius Nobilis Bononien. Sacræ Romanæ Rotæ Auditoratu celebris an. 1648. die Lunæ prima Februarii Terracinensibus Præsul attribuitur ex lib. decret. Innocentii X. fol. 90., quos dum eximia animi moderatione, summaquè in omnes urbanitate regit ad Imolensem translatus est Ecclesiam an. Dñi 1664. Kal. Septembris.

80. Pompejus Angelottus Reatinus provisus de Ecclesia Terracin. an. 1664. die Lunæ 15. Decembris per translationem Chislerii ad Imolen. expurgando gregi, suisque juribus tuendis propensius invigilat Setiæ suæ Diœcesis oppido inter epulas subita morte corripitur non sine hujusmodi eventus sinistra opinione an. 1667. mense Majo.

Her-

81. Hercules Dominicus Monannus ex Oppido Monterchii Ditionis Florentinæ juris utriusque Doctor, dum pro Card. Barberino Veliternensis Vicariatus officio fungeretur Terracinensem consecutus est Cathedram an. Dñi 1667. die 22. Augusti in secunda, quam habuit, Episcoporum promotione Clemens Nonus Purpuratorum Decani precibus inclinatus benignissimus Pōtifex. Vivit adhuc in pluribus laudandus, quippè qui Ædes Episcopales Terracinæ silvescentes, & jam desolatas habitabiles reddidit, novo laqueari, aliisque suppellectilibus Sacris Cathedralem Sancti Cęsarii, & octo Cappellanis Ecclesiam S. Ioannis exornari curavit.

CAP. IV.

De Diœcesi Terracinen.

EXposita Terracin. Antistitum serie, ut ut potuimus (plures siquidem Præsules ob temporum injuriam perierunt, & omnis eorum memoria excidit) reliquum est modò, ut de locis Terracinen. Episcopatui obnoxiis verba faciamus, habent enim Terracinen. Episcopi pulcherrimam, deliciis affluentem, ac satis amplam Diœcesim, cujus seriem juxta hodiernum ordinem ita dispono. Meritò post Terracinam sequitur Privernum prænobile Oppidum Viris pace, belloque conspicuis illustratum; post Privernum sequitur Setia Oppidum vastissimum, quo se conferre amant æstivis temporibus ad salubrem aerem colligendum Episcopi Terracinen.; Quartum locum Somninum habet, Sermoneta quintum, cujus melopepones mirum quantum celebrat Andreas Bavius in lib. de vinis Italiæ. His demum succedunt Magentia, Bassianum, Rocca Aurga, Rocca Sicca, & Sancta Felicitas, cujus promontorium. Circejum dictum mirum in modum apud Mytologos commendatum leges; quibus adde Insulam Pontiam exilio tot Sanctorum Martyrum, Sanctarumque Virginum satis claram: Par erat enim, ut sicut olim Terracina Civitas Illustrissima Oscorum, Volscorumquè Metropolis fuit, ità & nunc non parvæ Diœcesis Caput, ac Mater existeret; de ea in præsentiarum nihil agimus, quoniam satis, superquè diximus supra, & dicemus, Deo dante, inferiùs.

PRI-

P R I V E R N U M.

PRivernum olim Episcopalis Civitas, nunc verò Diœcesis Terracinen. (, vulgo Piperno;) duodecim, & ampliùs milliaribus à Terracina dissitum considet in vertice montis, cujús in planitie ad radices secus Amasenum fluvium, ubi magnorum operum, ruinarumque vestigia cernuntur, erat situm vetus Privernum Virgilianæ Camillæ Patria, quod è campestri arduum in collem mutatum, postquam Theutonica simul, & Britonum rabie excisum, deletumque fuit; etenim superstites Cives in montes, ac loca vicina prolapsi sopito barbaræ Gentis furore cum patriam in pristinum splendorem restituere posse omnem spem abiicerent, eam in colle, in quo adhùc visitur, instaurarunt, vetusque Priverni illustre nomen indiderunt. An excidium hujus veteris Priverni in causa fuerit, ut ejus Ecclesia Terracinensis Ecclesiæ prædium fieret, eidemque subjectivè uniretur, uti ad presentem usque diem perseverat apud scriptores in dubio est; constat autem inter omnes olim Episcopali dignitate exornatum fuisse, unde.

1 Eleutherius Privernas Episcopus invenitur subscriptus in Concilio Romano an.825. sub Eugenio Papa Secundo, uti videre est apud Baronium.

2 Majus Episcopus Privernas sub Leone IV. subscripsit Concilio anni 893., uti videre est apud eundem.

3 Benedictus S. Pipernensis Ecclesiæ Episcopus consensit, & subscripsit pro canonizatione S. Ulderici Episcopi an. 993. sub Joanne XV. ex tom. 1. bull. Rom.

4 Martinus gratia Dei Episcopus S. Pipernensis Ecclesiæ ante millesimum vixit, & librum pastoral. S. Gregorii fieri curavit ex codice vetust. Basilicæ liberianæ.

5 Petrus Pipernensis Episcopus sub Sergio IV. missus in Galliam Monasterium Belliloci consecravit anno 1010. teste Petro Marca.

At modo Privernas Ecclesia omni decore Cathedralitatis exuta insignis Collegiata est Deiparæ Virgini in Cælum assumptæ dicata. In ea Archipresbyter, cui animarum cura committitur, & quindecim Canonici cum aliis Clericis Divinis incumbunt, & quamvis quinque Parochiales Ecclesias sub se nume-

me-

meret, à sola tamen Collegiata Sacram Synaxim suscipiunt infirmi.

Monasteria Virorum tria visuntur S. Laurentii Conventualium, S. Francisci Cappucinorum, & S.Thomæ Dominicani instituti, Monialium unum S. Claræ; Habetur etiam domus sub invocatione S. Pontificis Nicolai, quæ inhabitatur à Presbyteris Doctinam Christianam erudiendis pueris assignatis; Oratoria plurima adsunt, & mons frumentarius cum Hospitale Peregrinorum. Extra Privernum Terracinam versus Palatium S. Martini eminet, quod statis anni temporibus inhabitatur ab Episcopo Terracinen., in cujus commodum cessit ex Bulla Innocentii X. exigua Monasteria supprimentis Camaldulensibus Monachis sublatis: Sequitur postmodùm celebre illud Fossæ novæ Cænobium adhùc pietatem spirans, ubi Monachorum corona septus exuvias mortalitatis deposuit Anno Domini 1274. Theologorum Princeps S. Thomas Aquinas; Ex eo tres Cardinales Jordanus, Stephanus; ac Theobaldus è familia Ceccana tria Cisterciensis Ordinis ornamenta erupere; In eo excultus olim fuerat Gregorius Papa Quartus, qui orbem celebritate venerari; ibidemque pietate perpolitus fuit B. Gerardus Martyr, qui translatus in Gallias Clarævallensis Abbas, ac D. Bernardi Sextus successor esse promeruit. Hujus Cænobii alumni fuere Petrus Messarellus Privernas, qui à Summis Pontificibus in gravissimis expediendis negotiis adhibitus est; Robertus Privernas Episcopus Fundanus, Leonardus de Sermoneta Episcopus Iuvenacensis, & Stephanus de Ferentino Episcopus Turtibulensis, aliique plures Ecclesiarum Moderatores, & Pontificum Legati, de quibus vide Hist. Cistercien; Sed redeamus intra Privernum recens, quod minimè invidet illi antiquo; plures enim Viros qua bellica qua litteraria virtute claros extulit; quos inter eminent Petrus Valerianus Sanctæ Mariæ Novæ Diaconus Cardinalis sub Bonifacio Octavo; Maximus Valerianus Caroli II. Neapolitani Regni armorum Præfectus; Petrus Ferri nobili genere natus Episcopus Theatinus, Leonardus Tacconius Episcopus Fundanus, Victorius Guarinus Episcopus Anagninus, Robertus Monachus, ac Prior Fossæ novæ Episcopus Fundanus, Fr. Reginaldus Ord. Prædic. Episcopus Marsicensis, qui socius, & confessor S. Thomæ Aquinatis esse promeruit. Cæterum sicut Terracinenses ad Janum, ità Pipernen-

ses

ses ad Saturnum suam originem referunt, à quo nomen veteris Priverni corrupta tamen voce derivatum esse putant, licet alii ità dictum velint, quasi primo vernans significet, eò quod in aprico positum perpetuo quasi vere gaudeat; quod autem modo enuncietur Pipernum, & ità dicatur vel à saxo piperino, vel ab arbore piperis ibi enascente, conjectura est. Verisimillimum nihilominùs est à S. Epaphrodito primo Terracinen. Episcopo, qui totam Campaniç Provinciam Evangelii prædicatione lustravit luce Fidei fuisse illustratum, & ad Christum conversum; De reliquis vide Theodor. à Valle in hist. privernat.

S E T I A.

Setia oppidum Latii Diœcesis Terracinen., [vulgo Sezze Terra del Latio Diocese di Terracina;] post Privernum locum tenet in dicta Diœcesi fere ab immemorabili, sicuti adhuc perseverat. Jacet autem hoc pervetustum, ac nobile oppidum supra montis jugum Viam Appiam, & pomptinas paludes prospiciens septemdecim millliaribus distans à Velitris, sex Priverno proximans; Romana Colonia fuit deducta ab Urbe condita an. 373 ante natum Jesum 380. teste Vellejo. Ejus vinum celebre erat apud Veteres, unde Martialis lib. 13. epigr. 112. inquit.

Pendula pomptinos, quæ spectat Setia Campos.
Exigua vetulos misit ab Urbe cados.

Pendula hic dicitur Setia, quia in montium jugo sita ab extrema ora ejusdem tanquam ex crepidine quadam in subjectam planitiem despicit, Urbs vocatur ad commodum versus; exigua autem inscribitur, quia parvum erat oppidum, at nunc satis vastum; hinc tria Virorum Cænobia Sancti Francisci enumerat, Monialium unum, necnon, & Patrum Societatis Iesu excitatum Collegium, unde magis litterarum, pietatisque gloria efflorescit; Laicorum Confraternitates plures; Peregrinorum Hospitale, & Parocchias sex. Ecclesia Princeps B. Mariæ Virgini dicata simplex collegiata est, ibi Archipresbyter cum novem Canonicis, & duabus inferioribus dignitatibus circa initium sçculi superioris erectis Archidiacono videlicet, & Prçposito Capitulum explet; olim si conjecturæ datur locus Abbatialis Eccle-

sia

sa fuit, & Monachi eam possiderunt; hinc S. Lidanus Abbas Setinorum Protector est, qui ab aliis fratribus secedens in locum solitarium intra paludes pomptinas ad Anachoresim ducendam se recepit, uti constat ex ejus Vita. Plurimum decoris addidit huic oppido Civitatis Terracinæ calamitas, quæ exhausta viris à morbo Pestifero (vulgo il Castrone) ansam dedit, ut Episcopi Terracinenses illud Seminarium, Archivium Terracinen., & familiam armatam asportarent, quin immò, & sibi, & successoribus Palatium Episcopale funditùs erigerent, ubi diutiùs commorari consueverunt cum maximo Civium Terracinen. detrimento.

Cæterum veris bello, litterisque cospicuis enituit Setia; L. enim Annius Latinorum prætor, & Valerius Flaccus poeticæ laurea insignis, necnon P. Fr. Franciscus Bruschus Ord. Minor. Conventual. Episcopus Litterensis inde prodiere; nullum verò ex Civibus suis adhùc in purpura elatum vidit teste Ciacconio in suo opere luculentissimo, licet nonnullos jactitent recentiores oppidani illius loci, quos certe somniarunt: Quoad auctorem hujus oppidi nulli nobilium Italiæ Urbium decedunt, etenim sicut Terracinenses à Iano, Pipernenses à Saturno, ità & Setini ab Hercule se oriundos faciunt, sed hæc satis ne doctis indoctus laudes præripere videatur.

S O M N I N U M.

SOmninum derivatum nomen est ab vulgari vocabulo (Son pennino,) unde Sonpninum, mox Somninum dictum fuit, etenim supra verticem alti montis situm pendere videtur in præceps; aliis Somminum à summitate montis, in qua positum spectatur, appellari placuit; Principatus titulo insignitur oppidum, & spectat ad Excellentissimam Familiam Columnensium; montes circumstantes undequaque olivarum corona septi semper virescentes spectantium oculos exhilarant, & dominorum crumenas locupletant: Ex asperitate hujus loci plures plurima humanitate præditi viri, litterarumque gloria insignes prodiere inter quos emicant P. Fr. Vincentius Calceus Ord. Prædic. Episcopus Venusinus, Petrus de Somnino Episcopus Seruntinus, P. Fr. Angelus Petriccha Ord. Minor. Conventualium Visitator Generalis Provinciæ Neapol., & Minister Provincialis ejusdem

Ordinis; Franciſcus Sabellicus S.Caroli Borrohomęi auditoratu celebris, de quo talis extat memoria in Conventu S. Franciſci apud Somninum ipſum.

Franciſcus Sabellicus juris utriuſque Doctor Sancti Caroli viventis ſervitio indignè receptus, ut prò ſe, ſuiſque in hoc Sacello de proprio erecto quotidie celebretur, huic Eccleſiæ ſcuta mille erogavit. Anno Domini *1616.* ac tandem Pomponius de Magiſtris, qui ex Canonico Baſilicæ Vaticanæ electus fuit Epiſcopus Terracinenſis à Paulo V. an. *1608.* Is piis, honeſtiſque prognatus genitoribus,& propenſiſſimus ergà patrios Lares Principem Eccleſiam Abbatiam nuncupatam S.Joannis jam ferè dirutam reſtitui juravit, & in Collegiatam erigi, antequam ad dictas Epiſcopales infulas adduceretur dignitate Archipresbyteratus ibidem inſtituta, ut memorialis epigrapha ibidem appoſita eloquitur in hæc verba Pomponio de Magiſtris Prothonotario Apoſtolico Sanctiſſimi Dñi Noſtri Papæ Clementis VIII.Cubiculario Baſilicæ Apoſtolorum Principis de Urbe Canonico, & Altariſtæ Ædes Sacras funditus ruentes proprio ære in nobiliorem formam reſtituenti, marmoribus, Sanctorumque reliquiis illuſtranti Canonicatus, & Capitulum erigenti in magnum Principatus Somneni decus fautori Livius Lampreda J.U.D.,& Archipresbyter tanto Civi munificentiſſimo poſuit anno ſalutis *1604.* Eſt ibi Monaſterium Monialium Ordinis Ciſtercienſis, & Conventus Ord.Min.Convent. S.Franciſci; Parochiales Eccleſiæ tres nempè, S.Angeli, S.Petri, & inſignis Collegiata S.Joannis, ubi Archipresbyter cum octo Canonicis Sacris incumbunt; Laicorum Confraternitates quinque, videlicet Sanctiſſimi Sacramenti, Sm̃i Roſarii, S. Crucis, S.Sebaſtiani, ac demum alia ſub titulo mortis, plures quoque adſunt cappellæ, quæ ad inſtar Confraternitatum gubernantur à Laicis.

S E R M O N E T A.

SErmoneta oppidum ſupra quendam collem exurgit ſpectabile omnibus, qui viam Romanam prætereunt, unde patet longè, lataquè proſpectus amæniſſimus in ſubjectam planitiem, cæteroſque adjacentes campos; aſcenſus montis aliqualitèr aſper eſt, ad quem per vias in modum cochlidis ſtratas ad ſum-

summitatem pervenitur, sub cujus pede fons est aquæ dulcis marmoreis lapidibus instructus, ubi mulieres ejusdem loci indumenta sordida abluunt: Ità dictum volunt quasi serva moneta, vel quia fuerit locus ubi servarunt thesauros suos nonnulli Cives Sorani exules, qui initia huic oppido dederunt, aut quia hoc terræ spatium fuerit in fame latrociniis, unde viatores, vel in ipso nomine admoniti erant, ut suam pecuniam servarent, quod forsitan in causa fuit, ut Turris haud procul extrueretur, sicuti adhuc perseverat excubiis munita, quæ ab advenis equitantibus stipendia exposcunt, quoniam eorum causa stationes agunt. Sunt, qui opinantur, hoc oppidum è vestigiis Sulmonis intra antiqui Latii fines recensitæ à Plinio surrexisse, unde rectius Sulmonetam dici mallent. Cæterum Ducatus titulo insignitur, & pertinet ad Excellentissimam familiam de Gajetanis, quorum natalibus aliquandò illustratum fuit oppidum; in eo enim nati sunt Henricus, & Nicolaus Gajetanus S.R.E. Cardinales vulgò dicti Cardinales de Sermoneta; ex eo etiam plures insigni doctrina viri, Ecclesiarumque Rectores emanarunt, in quorum numero sunt Leonardus Monachus Fossænovæ Episcopus Juvenacensis sub Innocentio Quarto, Jordanus ex Canonico S. Mariæ de Sermoneta creatus Episcopus Venafranus à Bonifacio VIII., cui successit sub eodem Pontifice Docibilis Archipresbyter ejusdem Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Sermoneta; Annibal de Paolis floruit sub Sixto V. Episcopus Acerranus in Regno Neapolis, cujus extat memoria in Ecclesia S. Mariæ de Gratia extrà Sermonetam sita. Matrix Ecclesia Collegiata est, & colitur sub invocatione B. Mariæ Virginis; ejus Capitulum ex duodecim constat Canonicis, quorum unus Archipresbytali dignitate condecoratus aliis præcellit. In hoc Templo sequens legitur munimentum; memoriæ æternæ. Hic fuit Carolus V. Imp., & ad Deum preces fudit mense Aprili die 5. an. 1550. Quatuor Religiosorum Monasteria adsunt, quorum tria sunt de familia Franciscana nempè Conventualium, Discalceatorum, Cappuccinorumque; aliud verò est Bernarditarum. Parochiæ duæ insunt; Laicorum Confraternitates plures. Imminet huic oppido Arx munita custodiis, quæ ab ipsius Dominis de familia Gajetana per Castellanum custodiri mandatur: Egregia agri fęcunditate pro re frumentaria, cęterarumque frugum ubertate fruitur Sermoneta, vineas quidem paucas numerat, hinc ei

 auxi-

auxiliaris est Cisterna, & Sancta Felicitas; ingenti quoque melopeponum proventu fragrantia, gratoque sapore laudabilium gaudet, quos mirum in modum extollit Andreas Baccius lib. 6. de vinis Italiæ pag. 288., Viris literatis floruisse ex supra relatis disces, quibus adde Franciscum Valerium Gubernatorem Tiburis an. 1536. sub Paulo III., uti tradit Michael Justinianus in Hist. Tiburtina; cæteros ejusdem loci Civibus indagandos relinquimus.

MAGENTIA.

MAgentia (vulgò Majenza) Castrum est Terracinensis Diœcesis supra elevatum collem situm, cujus dominium modò spectat ad Excellentissimam familiam de Pamphiliis; ità dictum volunt à S. Magentio Martyre, id quod approbat Theodorus à Valle in Hist. Privernat.; Visitur parum distans à Priverno, & viris litteraria virtute præclaris non vacat. Ecclesia Princeps Collegiata Parochialis, & B. Virgini in Cęlum assumptæ dicata est, ibidem vacant sacris septem Canonici cum Archipresbytero. Adest quoque Conventus S. Francisci Ordinis Minor. Conventualium sub invocatione S. Reparatæ; Tres verò Laicorum Confraternitates videlicet Sanctissimi Sacramenti, Sanctissimi Rosarii, & Sancti Jacobi Apostoli; Novissimè erecta fuit quædam alia Ecclesia sub tit. Sanctæ Mariæ de Stella cum quatuor Cappellanis perpetuis.

BASSIANUM.

BAssianum Castrum quoque est Terracinensis Dięcesis sub jure Excellentissimæ Familæ de Gajetanis persistens; conditum volunt à Bassiano Caracalla, à quo & nomen accepit; ibidem antiquitùs latuisse ferunt Saturnum, cum exul arma Jovis fugeret, ac primò Italiam ingressus est: Hoc resciens Janus prudentissimus Italiæ Rex Saturnum ad regni participatum, & consortium evocavit, eidemque Terracinam, quam ipse fundaverat, concessit. Ecclesia Collegiata sub invocatione S. Erasmi Parochialjs est, ibidemque sacris incumbunt Archipresbyter, & sex Canonici. Adest quoque altera Ecclesia Parochialis S. Nicolai, ubi Abbas cum quinque Beneficiatis præest.

Lai-

Laicorum Confraternitates quatuor sunt Sanctæ Mariæ de Carmelo, Sanctissimi Rosarii, Sanctissimi Sacramenti, & Confalonis. Emersit ex hoc loco Fr. Petrus Ord. Pręd. electus à Clemente VI. Episcopus Venafranus anno 1348.

ROCCA AUGURGA.

ROcca Augurga, (vulgò Rocca Gorga) Arx est Terracinensis Diœcesis pertinens ad Illustrissimam Familiam de Ginnettis supra elatum cujusdam collis tumulum sita haud longè à Megentia. Ecclesia Matrix sub invocatione S. Mariæ Annuntiatæ regitur ab Archipresbytero una cum duobus Beneficiatis.

Nupèr extructa est altera Ecclesia sub titulo Sancti Leonardi; ubi Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus de Ginnettis plures Cappellanos instituere meditatur, quos tamen adhùc non stabilivit: Laicorum Confraternitates tres adsunt, nimirum Sancti Leonardi Sanctissimi Rosarii, & Sanctissimi Sacramenti; oleis, pascuis, & agro pro re frumentaria satis ornata perspicitur, ex quibus non modici redditus proveniunt ad præfatam familiam de Ginnettis.

ROCCA SICCA.

ROcca Sicca (vulgò Rocca Secca) Arx est ejusdem Diœcesis supra verticem Montis posita spectabilis ab iis, qui Privernum transiliunt, & ad Illustrissimam Familiam de Maximis spectat; quamvis ob loci situm solis æstivi ardore torrescat, & quodammodò siccetur, viris tamen eruditis madet, ac viret. Est ibi Ecclesia Collegiata sub invocatione S. Mariæ Assumptæ in Cœlum, ubi Divinis laudibus vacant Archipresbyter, ac quatuor Canonici; Laicorum Confraternitates quatuor adsunt, nempè Sanctissimi Rosarii, Sanctissimi Sacramenti, S. Sebastiani, ac Sanctæ Mariæ Annunciatæ.

SANCTA FELICITAS.

SAncta Felicitas Castrum præfatæ Diœcesis assurgens ex ruinis veteris oppidi celeberrimi spectatur situm apud radi-

dices montis Circei, ubi versus Orientem aliqualitèr se elevat in collem, & est sub dominio familiæ Excellentissimæ de Gaitanis, (vulgò dicitur Santa Felice .) Fuit olim Romanorum Colonia, quam primus deduxit Tarquinius Superbus, uti testantur Livius, & Dionysius lib.4. inquiens . Circeam Tarquinius deduxit Coloniam data opera, quod in Pometino campo totius Italiæ maximo locus is opportunus ad mare situs esset. Oppidum vocabatur Circeum à Dea Circe, quæ ibidem in quodam montis antro inhabitasse fertur,& homines in feras mutasse, qua de re Sanctus Augustinus, dum de Civitate Dei ædificat, sic habet: Varro astruit Circen Socios Ulyssis mutasse in bestias; & infrà, nam de mulieribus malis artibus imbutis, & nos dum essemus in Italia audiebamus talia de quadam regione illarum partium, mulieres imbutas his malis artibus mulieres imbutas his malis artibus in caseo dare solere, quibus possent, si vellent viatoribus, unde in jumenta verterentur, necessariaque comportarent; Post quę perfuncta opera iterum ad se redirent, nec tamen in eis mentem fieri bestialem, sed rationalem, humanamquè servari. Oppidani dicebantur Circejenses, hinc L. Numicius Latinorum prętor Circejensis appellatur apud Livium, & Cic. de Nat. Deor. libro quarto inquit; quanquam Circem quoque Coloni nostri Circejenses religiosè colunt; at modò in hujus Oppidi devastati locum Castrum surrexit [vulgò dictum Santa Felice,] & incolę Santa Feliciani, ibidemque in Ecclesia ejusdem nominis,cui pręest Archipresbyter cum aliquot Cappelnis servaretur corpus S. Felicis Mart.,& Pontif. Hunc locum natalibus suis clarum reddidisse Celestinum Papam II. Petrarcha, & Platina memorant, quos allegat Kircherus in lib.de Latio novo, & veteri, licet alii alitèr sentiant; Visitur ibi Turris perantiqua à Romanis Pontificibus extructa, ut tempore tyrannicæ persecutionis haberent, quo tutò se reciperent, uti de Gelasio Papa II. an.1120. refert Blondus his verbis. In Circeo Monte fuisse arcem Circeam omnium,quas Romana Ecclesia ubique haberet, munitissimam, quę afflictis Romanę Ecclesię rebus auxilio sępe fuit. Conspiciuntur etiam nonnulla veterum ędificiorum vestigia, quę sua amplitudine pristinam loci magnificentiam insinuant. Circeas ostreas laudabant. Antiqui, hinc Plin. lib.32. de ostreis nigra, & carne, & testa Circeis, & Juvenal. lib.1. satyr.4.

tyr. 4. propè finem inquit. Circeis nata forent, an Lucrivum ad saxum.

INSULA PONTIA.

INsula Pontia, [vulgo l'Isola di Ponzo] inter Sinoniam, & Palinariam Insulas sita objacet Volsco littori, Urbique Terracinę cujus est Diœcesis; duæ adsunt ibidem Ecclesiæ, quarum prima dicata est nomini S. Trinitatis, altera verò S. Mariæ Virgini de Salvatione; plurima quoque Antiquitatis monumenta, ac vestigia cernuntur, & modo piscium captura Urbem Partenopem piscatores ejusdem mare multiplici genere retium abradentes sustentant: Olim Celebris fuit propter exilium tot Sanctorum Martyrum, atque Virginum: Hinc apud Martyrologium Romanum die 20. Junii ità legitur. Natalis S. Silverii PP., & Martyris, qui cum Anthimum Episcopum hæreticum ab Agapito prędecessore suo depositum restituere noluisset, agente impia Theodora Augusta à Belllsario in exilium pulsus ad Insulam Pontiam ibidem prò fide Catholica multis ęrumnis confectus defecit. Longum quoque duxerunt exilium apud Insulam Pontiam Nereus, & Achilleus, necnon S. Domitilla Virgo una cum sociis; qua de re S. Hieronymus in vita S. Paulæ Viduæ his verbis. Delata est Paula cum filia Eustochio ad Insulam Pontiam, quam clarissimæ fœminarum quondam sub Domitiano Principe prò confessione nominis Christiani Flaviæ Domitillæ nobilitavit exilium, videnśque cellulas, in quibus illa longum Martyrium duxerat, sumptis Fidei alis Hyerosolimam, & Sancta loca videre cupiebat. Est autem Pontia Insula in mari Tyrrheno sita à littore, & Urbe Terracina dissita triginta duobus milliaribus, sive, ut Strabo loquitur, ducentis, & quinquaginta stadiis.

Hæc itaque sunt loca hodiè spectantia ad Terracinen. Diœcesim, quæ antiquitùs amplior erat, continebat enim præter dicta Aspranum, Treve, & Aquapuzzam. Aspranum fuit vicus haud procul à Priverno, Treve locus super Setiam, & Aquapuzza ob fœtidas aquas ibidem scatentes ità dictum Castrum infra Sermonetam, ex quo duo Pręsules prodiere nempè Jacobus Episcopus Frequentinus, & Fr. Matthęus Ord. Minor. Episcopus Telesinus, sed hęc satis quoad Diœcesim Terracin.

CAP.

CAP. V.

De controversiis super jure absoluto Cathedralitatis Terrac.

HActenùs de locis Terracinen. Episcopatui obnoxiis nùnc verò operæ est, disceptationes super jure absoluto Cathedralitatis Terracinensis annis præteritis à Setinis suscitatas examinare; Etenim postquam per tot sæculorum curriculos unicam tantum,& non plures Cathedrales Diœcesana oppida agnoverint, Setini non contenti de tertio loco, quem retinent in dicta Diœcesi anno æræ Christianæ 1702., dum Maria, & montes sibi pollicentur manibus, pedibusque omnia susdeque vertentes more ferocium Leonum ad prædam ruentium tanta præsumptione tumidi eruperunt in bene feriatos Anxurates, ut ea quæ jam diù sub tranquilla ditione, ac jure absoluto Terracinensium fuerant in dubium, litemque revocarint Setiam Concathedralem, Cathedralemque esse jactantes. Certè contristari nemo non potuit cum lites ortas viderit de jis, in quorum possessione [post homines natos ut ità dicam] Capitulum Ecclesiæ Terracinen.acquieverat, verum tamen, quia lis mota à Setinis malum erat necessarium, & permulta scitu digna, quæ priùs in ignorantiæ tenebris consepulta jacuere, adinveniendi fuit occasio, potiùs gaudendum erit; præsertim cum omnia ad summam laudem, & gloriam hujus antiquissimæ Urbis cessisse novimus: Ad tanti turbinis commotionem, antequam detonaret procella, semi somniculosi oculos aperuere Privernates, qui post Terracinam merito primas in dicta Diœcesi habere contendunt, & considerantes imminens suæ abjectionis periculum, si ex voto cecidisset alea Setinorum, suarum quoque momenta rationum in medium proferri, atque expendi exigunt, & obtinent, verùm una cum Setinis ejusdem exempli subiere fortunam; nihilominus Pipernenses mirum in modum gavisi sunt de victoria Terracinensium, quoniam superiores Setinis non vincendo vicerunt, & triumpharunt: Setini autem neque animis,neque spe unquam excidentes omnem lapidem movent, & futilibus innixi rationibus certant, &, ut ajunt, adhùc sub judice lis est. Verum enim verò quidquid ab ipsis adducitur, omne insubsistens, & nullius detegitur momenti; ac primo, quod Setia, sit Civitas, & illius indigenæ [id quod nervosè

vosè defendunt] Civium fruantur appellatione satis, superque constat apud Terracinenses præter præsidia auctoritatum petita à forensibus, apud quos servatur in Archivio Communis non parvus scripturarum fasciculus continens omnis generis litteras, & instrumenta publica locupletissimam facientia fidem, Setiam esse oppidum, & Terram Latii, non verò Civitatem; hinc in omnibus ferè legitur Judex Terræ Setiæ, Potestas Terræ Setiæ, homines Terræ Setiæ, consilium Terræ Setiæ aut aliud quid simile invenies; secundo, quod Ecclesia S. Mariæ Setiæ priscis temporibus habuerit Episcopos, nonnullaque illorum nomina aggerentur, à veritate omninò alienum esse comperitur, aut enim illos Setini emendicarunt à regione Africæ, ubi extabat Civitas Episcopalis Secia, aut eorundem nomina subdole extorserunt ab aliis Urbibus Italiæ: Demum quod Ecclesia Setina unita fuerit æque principalitèr Ecclesię Terracin. prętendunt ex Bulla Honorii III. relata ab Ughel. tom. I. Italię Sacrę in Episcopis Terracin., & est hujusmodi.

HONORIUS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Venerabili Fratri Simeoni Terracinen. Episcopo, ejusque successoribus canonicè instituendis in perpetuum.

Hortatur nos, & admonet cura suscepti regiminis, ut Fratres, & Coepiscopos nostros speciali sollicitudine confovere, & eis jura, & dignitates suas propensiori modo conservare curemus, cum speciali noscatur nostræ provisionis commissi, ut de specialitate nostræ protectionis, & gratiæ se gaudeant, & pręsidium percipere, & B. Petro, & nobis devotiores valeant omni tempore permanere. Ea propter Venerabilis in Christo Frater Episcope tuis justis postulationibus clementèr annuimus, & Terracinensem Ecclesiam, cui auctore Deo præesse dignosceris ad exemplar felicis memorię Alexandri II., Urbani II., Paschalis II., Celestini II., Alexandri III., Celestini III., & Innocentii III. Romanorum Pontif. prædecessorum nostrorum sub Beati

Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes, ut quascumque possessiones, quęcumque bona eadem Ecclesia in præsentiarum justè, & canonicè possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione Fidelium, seù aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci firma sibi, suisque successoribus, & illibata permaneant; in quibus hic propriis duximus exprimenda vocabulis. Casale in integro quod vacatur Antisanum cum aquimolo suo, & Feruniam cum aquimolis suis, & juxtà fundum Cardiculum; Coloniam, quę posita est in . . . . Casale, quod vocatur Dorania, Coloniam, quæ vocatur Arsiam, Coloniam, quæ vocatur Correlianum, Coloniam, quæ vocatur Rozetum, Coloniam, quæ vocatur Rossiza, Casale, quod vocatur Casamartin. Casale quod est positum in Silana, Casale quod vocatur. . . . . . à Silvam, quæ vocatur Sigubara, & Lenciscum, duo Casalia in Circejo, fundum, qui vocatur Belaza, Casale quod vocatur Are, fundum, qui vocatur Pensum, fundum Propesianum, Pratum vineatum juxtà balneum, & Cannetum cum Dracinia usque in Porta S. Laurentii, fundum Casaricum, vineam positam in Cepollato, vineam sitam in porta Albina, Coloniam, quę vocatur Plantanianum, Casale quod vocatur Frusilianum, sive Flixum cum aqua de ponte mananti usque in Iacum, Casale quod vocatur Jubelle in territorio Fundano, Coloniam, quę vocatur Agre, Coloniam, quę vocatur Villamagna, Coloniam, quę vocatur Pabiniana, Coloniam, quę vocatur Opascna, fundum Flaminianum, Coloniam, quę posita est in Bruzanello, Coloniam, quę posita est in Anculiano, Coloniam juxtà Sanctum Stephanum, Coloniam in Fossanova territorio Priverni, Casale quod positum est in Ciliaria, sex uncias de Casale sito in Antico, Coloniam, quę posita est in Anculea cum Ecclesia B. Crescentii Christi Martyris in Setia, Piscariam, quę vocatur Altura, piscariam, quę posita est in Massa Flaviana, piscariam, quę vocatur ad duas fauces, piscariam, quæ vocatur Arulier, piscariam in integro, quæ vocatur Bitectula, piscariam, quæ vocatur Lenciscum, piscariam, quæ vocatur Suace, piscariam, quæ vocatur Struntula, septem uncias piscariæ in ponte militum, item piscaria, quæ vocatur Sanguiniana uncias quatuor, sex uncias de piscaria, quæ vocatur Passinum cum omnibus

nibus

nibus ad eam pertinentibus, & piscariam, quæ vocatur Carsum. Prætereà Ecclesiam S.Andreæ,& omnes possessiones Rutelli cum aquis, & omnibus pertinentiis, & adjacentiis suis tibi, & Ecclesiæ tuæ authoritate Apostolica confirmamus, de quibus cum coram fel.recor. Alexandro Papa prædecessore nostro inter Pipernum, & bon.mem. Hugonem quondam Terracinen. Episcopum quæstio mota fuisset, visis, & cognitis publicis, & antiquis Ecclesiæ instrumentis, idem prædecessor noster præfatus possessiones Episcopo memorato, & Ecclesiæ adjudicavit, fecitque tam eum, quam Ecclesiam in corporalem possessionem induci, sicut in ejus privilegio exindè confecto manifestiùs continetur. Sanè si quæ possessiones aliæ cultæ, vel incultæ, molendina, tenimenta, atque piscariæ, quæ quondam forte particularitèr Ecclesiæ fuerunt, si per temporum intervalla ad eandem Ecclesiam jure legitimo pervenerunt, aut justis modis in anteà Domino largiente pervenerint eas tibi, eidemque Ecclesiæ manere decernimus futuris temporibus semper illibatas. Prætereà prædictorum prædecessorum nostrorum vestigia subsequentes Pipernensem, & Setinam Ecclesias eidem Terracinensi Ecclesiæ in perpetuum unitas manere decernimus cum omnibus juribus, earum rebus, ac pertinentiis in Ecclesiis, Monasteriis, Præsidiis, Rocchis, atquè Castellis, quæ sunt Somninum Rocca Sicca, Rocca Augurga, Magentia, Aspranum, Treve, Sarminetum, Aquapuzza, Bassianum cum finibus, & adjacentiis suis, cunctisquè illarum Ecclesiarum facultatibus, mobilibus, & immobilibus, de seque moventibus ut quidquid de omnibus prædictarum Ecclesiarum, seù Monasteriorum rebus,vel de omnibus ad eas generalitèr pertinentibus canonicè ordinare prævideris tàm tuo, quàm universi in prædicto Terracinensi Episcopatu tibi canonicè successori, liberam habeatis in perpetuum modis omnibus facultatem.

Decernimus ergo,ut nulli hominum liceat præfatam Terracinensem Ecclesiam perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seù quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum propinquorum gubernatione, & substentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura salva nimirùm in omnibus Apostolicæ Sedis auctoritate. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam scientèr contra eam temere

 veni-

venire contempserit, secundò, tertiovè commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis, generisque suę dignitate reatus, sed Divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & à Sacramento corpore, & sanguine Dei, & Domini Redemptoris Nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ vultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco jura servantibus sit pax Domini Nostri Jesu Christi, quatenùs ei hic fructum bonæ actionis percipiat, & apud..... Judicem præmia æternæ pacis inveniat. Amen.

✠ Ego Honorius Catholicæ Ecclesiæ Episcopus.
✠ Ego Cinthius tit.S.Laurentii in Lucina Presb.Card.
✠ Ego Leo tit.S.Crucis in Hierusalem Presb.Card.
✠ Ego Petrus S.Pudentianæ tit.Pastoris Presb.Card.
✠ Ego Robertus tit. S.Stephani in Cęlo Monte Presb. Card.
✠ Ego Stephanus Basilicæ XII.Apost.Presb.Card.
✠ Ego Gregorius tit.S.Anastasiæ Presb.Card.
✠ Ego Petrus tit.S.Laurentii in Damaso Presb.Card.
✠ Ego Thomas tit.S.Bibianę Presb.Card.
✠ Ego Robertus tit.SS.Joannis, & Pauli Presb.Card.
✠ Ego Nicolaus Tusculanensis Episcopus.
✠ Ego Guido Penestrinensis Episcopus.
✠ Ego Hugo Ostiensis, & Velletrensis Episcopus.
✠ Ego Pelagius Albanensis Episcopus.
✠ Ego Guido S.Nicolai in Carcere Tulliano Diac.Card.
✠ Ego Ottavianus SS.Sergii, & Bacchi Diac.Card.
✠ Ego Gregorius S.Theodori Diac.Card.
✠ Ego Stephanus S.Adriani Diac.Card.
✠ Ego Romanus...... Diac.Card.
✠ Ego Raynerius S.Mariæ in Cosmedin Diac.Card.
✠ Ego Alebrandinus S.Eustachii Diac.Card.

Datum Laterani per manum Raynerii Prioris S.Fridiani Lucani Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vicecancellarii 15. Kal. Februarii. indict.5. Incarnationis Dominicæ anno 1217., Pontificatus verò Dñi Honorii anno primo.

Verumenimverò apud emunctæ naris homines tantùm abest, ut dicta Bulla qualitatem Cathedralitatis Terræ Setinæ præseferat, ut illam potiùs, & urgentèr excludat, sicut cuilibet æquo animo eam perpendenti notissimum fiet; ne autem longiùs pro-

grc-

grediar in detegendo Setinorum præsumptę opiniones; ecce tibi candide Lector favore Terracinen. Ecclesiæ infrascripta Decisio, quæ æmanavit à Sacra Romana Rota anno æræ Christianæ 1702. Vide, lege, relege, considera, & memoriæ manda, ex ea enim facti medullam exprimere potes.

CAP. VI.

Reverendissimo P. D.

MOLINES DECANO.

Terracinen. Cathedralitatis.

Ven. 23. Junii 1702.

1. PRætensionem, quàm ab antiquo tempore Capitulum, & Clerus Setini alta mente repostam tenebant, eorum scilicèt Ecclesiam Sanctæ Mariæ esse Cathedralem cumulativè Terracinensi unitam, quamve anno 1608. occasione litis exortæ super præcedentia inter idem Capitulum, alterumque Civitatis Priverni ad hujus favorem à Sac. Rituum Congregatione resolutæ incidenter exposuerant, opportunior, latiorque anno mox elapso 1701. se se aperuit Campus, principaliter in Judicium deducendi, de suisque viribus formitèr disputandi: Destinante quippè Terracinensi Episcopo consecrationem Olei Sancti feria quinta in Cœna Domini anni præmemorati in dicta Ecclesia Setina conficere, Capitulum Terracinense, & Collegiata Priverni monitorium ab A.C. Aldrovando reportarunt super manutentione in quasi possessione illam faciendi in Ecclesia Cathedrali Terracinę, atque super observantia generalium decretorum Sac. Rituum Congregationis prescribentium actum hujusmodi fore in Ecclesiis Cathedralibus obeundum, quo tamen non obstante sub antedicto pretextu, quod Ecclesia Setina jure Cathedralitatis frueretur, quodque proindè Episcopi antecessores non semel in illa Sac. Oleum consecrassent, Episcopus illùc, prout statuerat, d. consecrationem explevit, qua de causa acerrima habita fuit in Signatura Justitię disputatio super attentatorum purgatione diversimodè in primis propositionibus resoluta: In postrema tamen agnito, articulum attentatorum totalitèr pendere à negocio prin-

cipa-

cipali, ideſt ab inſpectione, an Eccleſia Setina Cathedralis quoque exiſteret Terracinenſi cumulativè unita, reſcripſit Signatura = *Ad A.C. Aldrovandum, reſervatis attentatis in fine litis* = qui ſubindè ob ſuperventam ſpecialem Sanctiſſimi commiſſionem, vt circà punctum Cathedralitatis procederet de voto noſtri Auditorii; cauſam in poſſeſſorio Judicio tantùm cognoſcens, decrevit fauore Capituli Terracinenſis manutentionem in quaſi poſſeſſione peragendi Sanctum Chriſma in Cathedrali Terracinæ.

2. Proſequutaque Cauſa ſuper negocio principali in hoc SacroTribunali,diſputandum hodiè ad formam commiſſionis expoſui dubium, *An conſtaret de Cathedralitate Eccleſiæ Setinæ*, quod Domini poſt plenam maturamque doctarum, ac elegantium diſſertationum hinc indè exhibitarum diſcuſſionem, negativè reſolverunt ex duabus potiſſimè moti rationibus, alia deſumpta ex quo uſquè adhùc legitimè doctum non fuit, Eccleſiam Setinam vllo tempore Cathedralem extitiſſe: Altera in eo conſtituta, quod ubi ex ſuppoſitione Cathedralis unquam fuiſſet, tale jus in vim ſubjectivæ unionis Eccleſiæ Setinæ cum Terracinenſi in Conſtitutione Honorii III. relatæ, confirmatæ, atque à ſubſecuta obſervantia comprobatæ, ſuppreſſum, & extinctum remanſerit.

3. Primum aſſumptum, quod attinet abſolutiſſimi Juris eſſe præmittebant Domini, erectionem Eccleſiarum Cathedralium Beato Petro, ejuſque ſucceſſoribus Pontificibus eſſe reſervatam, ad *Text.in cap.1.de translat.Epiſcop.cap.1.ne Sede vacante, cap. quod translationem de offic.legat.,cap.felix, & cap.præcimus juncto* §.*Sicut 16.quæſt.1.extravag.1.Joannis XXIII., quæ incipit Sedis Apoſtolicæ*, ubi *Gloſs.verb.duximus dividendas*, & late ex his,aliiſque tradit *Monet.de commut.ultim.volunt.cap.11.n.278., Solorzan.de Jur.Indiar. lib.4. cap.4.in principio*, & uberiùs excuſsa probat *Franceſ.de Eccleſ.Cathedr. cap.30.num.1.& per tot.* Et quamvis plura Hiſtoriarum monumenta perhibeant, nonnullas Eccleſias Cathedrales inſtitutas fuiſſe ab Apoſtolis,eſt tamen communis, & recepta Canoniſtarum omnium traditio, illos proceſſiſſe ex mandato, juſſu, permiſſione, ac Beati Petri, & ſucceſſorum auctoritate, ut ait *Gloſs.in cap.ſi quis neſciat in verb.Apoſtolos 11.diſtin.*,& ſequuntur ibidem *Archidiacon.num.2., Turrecremata num.1., Geminian.num.7.*, & plenè *Gaſpar Sanctius de* præ-

prædicat. S. Jacobi in Hispan. tract. 3. cap. 1. per tot., & benè *Rota in Cæsaraugustana Cathedralitatis impress. in par. 5. rec. dec. 353. num. 34.*

4. Qua de re Ecclesiæ contendentes prærogativam Cathedralitatis prò suæ intentionis justificatione, operæ pretium est, ut doceant de legitima fundatione procedente à Sedis Apostolicę concessione, si non expressè per exhibitionem documentorum originariæ erectionis, quæ plerumque ob temporis injuriam, dominiorum mutationes, aliasque calamitates, quibus publica, privataque subjacent Archivia consumuntur, pereunt, ac disperduntur, saltèm præsumptivè per conjecturationes, argumenta, vestigia, & signa, non quidem generaliæ, & æquivoca, sed specialia, & univoca, quævè Ecclesiis sinè Jure Cathedralitatis convenire nequeant, itaut simul sumpta suadeant pervetustum, & prescriptum statum Cathedraticum, atque in consequentiam præsumptionem inducant illius originariæ fundationis ex deductis per *Alexandrum cons. 74. & 75. lib. 4. Fagnan. in cap. cum certum in fine de majorit., & obed., Francesc. var. resol. cap. 39. num. 178., & seqq., & n. 238., Rot. decis. 492. n. 3. coràm sa. me. Gregor. XV. num. 3., & coram Bich. dec. 280. num. 27., & decis. 400. n. 24.*, & latiùs *dec. 353. num. 72., & 82. cum seqq. par. 5. rec.*

5. Neutro autem probationis genere suffultus in arenam descendit Clerus Setinus, non quidem expressa Cathedralitatis erectione, cum nullum exhibitum fuerit diploma Pontificium, Ecclesiam Setinam controverso Jure, & titulo condecorans: Nec minùs præsumptiva dilucidis argumentis, & signis ostensa; lato namque calamo ad illam evincendam deducta summatim, & primario perstringuntur ad tria, quod scilicèt antiquitùs Ecclesia Setina habuerit Episcopos, quod Papa Honorius III in præmemorata Bulla confirmatoria d. unionis illam Cathedralem supposuerit: & demùm, quod omni tempore retinuerit signa aliis Cathedralibus communia: quæ omnia vel visa fuerunt penitùs insubsistentia, vel assumptum clarè, & perspicuè, ut oportet, nullatenùs concludentia.

6. Et quidem insubsistens detectum fuit primum, quod Ecclesiæ Setinæ aliquo tempore datus fuerit Episcopus, quoniam subscriptiones in Conciliis relatæ in dissertatione Setinorum sub *cap. 15.* vero excusso; non sunt Episcoporum Ecclesiæ Setinæ in

La-

Latio, sed aliarum longè diversarum Civitatum; Et incipiendo ab illa Candidi Episcopi Siccensis apertè deceptus fuit Aubertus Mirreus in notis manuscriptis in dicta dissertatione allegatus, ópinando, illum fuisse Episcopum Setiæ, quoniam re vera Antistes hic præfuit Ecclesiæ Siccæ, quæ est Urbs, & Colonia Africæ, ut notat *Michael Antonius Baudran.in Geograph. verb. Sicca*, ubi quod hujus Populi Siccenses nuncupantur: Neque hic Episcopus interfuit Concilio Romano celebrato sub Sancto Martino anno 649., ut Mirreus credidit, sed subscripsit Epistolæ Synodicæ Patrum Provinciæ Carthaginensis (cui Catthedra Siccensis subiiciebatur, ut subdit Baudran) ad Paulum Constantinopolitanum transmissę,quę in dicto Concilio Romano lecta fuit: Minusquè subscripsit post Episcopum Terracinę Latii in eodem Concilio verè intereſſentem,sed post Episcopum Tauracinę alterius Africę Civitatis, ut pręclarè deprehenditur *ex tom.6. Conciliorum collect. à Patre Labey, ubi in pag.* 137. registratur epistola pręfata ad Paulum Constantinopolit., & in *pag.*148. transcribuntur nomina Episcoporum Aphricę, inter quos recensentur Clarissimus Tauracinę Episcopus, & Candidus Siccensis, atque in *pag.79., & 362.* describuntur nomina Italorum, & preter Felicem Terracinensem nemo alius sub Siccensis, aut Secensis nomine descriptus reperitur, signum demonstrativum, quod nullus Episcopus Setię interfuerit; nàm alias Siccensis inter Italos, & non inter Aphricanos descriptus fuisset; Et ubi ille Tauracinę fuisset Episcopus Terracinę Italię,inter Italos, & non inter Afros dinumeratus legeretur; Nec minùs Episcopus Terracinensis citrà ullam corruptionem nominis inter Italos recensitus cerneretur, ut patet ad sensum; Comprobaturque ad evidentiam usque veritas hęc ex traditis per Eminentissimũ Cardinalem Norisium *in animadvers.ad Garnerium*, *P.Lupum de appellat. cap.* 26., *& seqq.*,& ex Synodo apud *Leonem Allatium de octava Synodo Photiana cap.* 12.*fol.*262. qui Ecclesiam Siccensem, seù Secensem ponunt in Africa, eamque celebrem ajunt ob controversiam inter Urbanum Episcopum, & Apiarium: & in specie, quod Candidus non fuerit Italię, sed Africanę Ecclesię Pastor, & Patres Provincię pręfatę dictę Synodo Romanę non subscripserint, testantur *P. Ruinart.in Histor. Persecution.Vandalor.fol.*167.*versicul. Siccensem in fine*, *Carolus à S. Paulo in Geograph.Sacr.in notit.*

notit. antiquar. Eccles. Aphricæ verbo Sicca, Balutius in Gestis collat. Carthagin. impress. tomo primo nov. collat. Concil. fol. 222., & fol. 243.

8. Consimile æquivocum animadversum fuit quoad subscriptionem Joannis Episcopi *Seminorum* emissam in Commonitorio edito in Causa Photii, quam Setini vertunt in Setinorum Episcopum: quoniam licet in *tom. 9. Conciliorum pag. 363.* Joannes vocetur Episcopus Seminorum, nihilominùs in exemplari Græco apparet, eumdem se Signinorum Episcopum vocasse; Undè palam est, illum verè fuisse Episcopum Signiæ alterius Civitatis Volscorum in Latio, & non Setiç: Cumque tale quid maxima ingenuitate fassi fuerint in eorum responsionibus defensores Setini, superfluum est alia desuper in comprobationem hujus agnitę veritatis retexere.

9. Nec majorem obtinent subsistentiam geminatæ inductiones sussumptę ex historia Gulielmi Malesburiensis transcripta in *tom. 10. Conciliorum pag. 771.* juxtà Labei editionem, ubi habetur Sermo de Concilio Lateranensi sub Paschali II., & signantèr ex illis verbis ibi = *Sivuinus, & Joannes Tusculanus cum essent Romę illa die Concilio non interfuerunt, qui posteà lecta damnatione Privilegii consenserunt, & laudaverunt*: Minùs rectè siquidem Setiæ Defensores immutant Sivuinum in Sitinum, & posteà faciunt aliud subsumptum, quod iste Sivuinus numeraretur inter illos centum Episcopos, qui Concilio non subscripserunt; enim verò, omissis aliis, in margine ejusdem historiæ legitur alia adnotatio Binii, & Labei, ibi -- *Al. Bruno Signinus, & Joannes Tusculanus* -- quæ sanè lectio probabilior, veriorque videtur; Tùm quia cum Gulielmus referat Sivuinum Episcopum posteà consensisse, & laudasse, verisimiliùs est, intellexisse de Signino, qui verè interfuit, consensit, & subscripsit, quàm de Sitino, quem non liquet interfuisse, consensisse, & laudasse: Tum quia eo ipso, quod illa marginalis nota approbata fuit à Binio, & à Labeo Viris in harum materiarum cognitione eximiis sperni, & reiici nequit, nisi ipsius insubsistentia argumentis undique prævalidis, & concludentibus evincatur, ut in specie, loquendo de notis Binii ponderavit *Rota in Calaritana Primatus coram Ghislerio dec. 92. par. 8. rec. num. 13.*

10. Minusque ullum stabile probationis genus consurgit ex

 vita

vita Beati Lidani conscripta, ut contendebatur, à Dionysio Episcopo Setino, & in qua de Palladio, & Drusino Episcopis quoque Setinis sit mentio: Adversùs quippè hanc legendam plura obiiciebant Terracinenses, & primò, quod exemplar transcriptum in Setinorum dissertatione *fol.* 55., *& seqq.* sit diversum ab eo, qui antiquitùs servabatur in Archivio Ecclesiæ Setinæ, non solùm quia inter se discordant in principio, sed etiam quia compertum est primum exaratum recenter fuisse à P. Cajetano Societatis Jesu in ejus opere Vitæ Sanctorum Siculorum *pag.* 135. proùt ipsemet inquit *in animadvers. post tom.2. fol.* 47., & præscindendo ab hoc irrefragabili Testimonio ipse stylus scribendi non impurus manifestè hanc pandit veritatem, cum neminem lateat, quod circà seculum undecimum stylo longè diverso, & barbariem redolente scribebatur, secundò obiiciebant Cardinalem Baronium *Annal. tom.* 12. *anno* 1118. referre, Auctorem d. Vitæ fuisse Dionysium Monachum Cassinensem, ibi -- *Scripsit res ab eo gestas Dionysius Monachus Cassinensis, sed eas mendis obsitas legisse nobis contigit* -- ex quibus verbis palam elicitur, Emum Scriptorem habuisse præ manibus d. exemplar antiquum, ac proindè cum litteris scriptum reliquerit, ejus Auctorem fuisse Monachum, & non etiam Episcopum Setinum, unum de duobus fatendum est, vel quod in illo exemplari, quod viderat, talis titulus non extaret, aut quod illum suspectum in hac parte existimasset, cum verisimile non sit, casu, vel incuria reticuisse nobiliorem d. Auctoris dignitatem, quæ cæteroquin majorem Historiæ fidem exhibebat: Atque ideò juremeritò P. Cajetanus in hac re dubius nihil certi statuit: Tertiò obiiciebant, determinatum non esse, quo tempore ipse Dionysius, siuè Monachus, sivè Episcopus vixerit, dictamque legendam exaraverit, in antiquo exemplari habebatur annus 1088., quo tempore B. Lidanus nondum defunctus erat, dissertatio Setinorum *pag.* 14. refert ad annum 1140. circitèr, & in Setino Codice manu exarato dicitur, vitam scriptam anno 1375., ut latiùs ratiocinatur P. Cajetanus *d. fol.* 47. Et ultimò demùm loco animadvertendum proposuerunt prælaudatum Cardinalem Baronium præfatam antiquam legendam erroribus, & mendis refertam comperiisse, neque ab eo in omnibus dissentitur in hac parte Cajetanus, tametsi pleraque ad concordiam reducere studuisset.

Hisce

11. Hisce attentis animadversionibus, & signanter petitis ex Annalibus Eminentissimi Baronii primi, & quidem maximi Ecclesiasticæ Historię Parentis, Domini tutò figere non posse pedem crediderunt super enunciativis in excussa Beati Lidani legenda contentis: & si namque fides Historicorum magni facienda est in antiquis, obscurisque rebus, & magni fecit *Rota in dicta celebri Cæsaraugustana Cathedralitatis ad præcisum effectum*, de quo est sermo, illis tamen deferendum est, qui, utì probatæ fidei, ab omnibus eruditis recipiuntur, quique formitèr, & non cursìm per simplices enunciativas de aliquo controverso facto testantur, habentque sermonem, ut notat *Doctissimus Melchior Canus lib.11. de locis Theologal.cap.3.*, & ex nostris *Zasius consil. 16. num.40.*, *Paris.cons.23. num.253.*, *Soccin.Jun. consil.132. num.11.vol.3.*, *Menoch.consil.112. num.71.*, *Gabr.Parexa de univers.Instr.edit. tit.1.resol.2.§.5.num.56.Rota cor. Arguell.decis.17.n.20.,& plur. seqq.*, & sanè *Rot. in præmemorata Cæsaraugustana* detulit Historicis probatissimæ fidei, qui non per enunciativas incidenter prolatas Episcopos nominarunt, sed de re quæsita directè testabantur, ut videre est *in dec.353.per totam*, & signantèr *n.21.,& seqq. par.5.rec.*, ubi suprà triginta Historicos ex celebrioribus Hispaniarum enumerat.

12. Atque hinc etiam nullam promeruit reflexionem quædam Scriptura consecrationis Criptarum Cathedralis Reatinæ sequutæ, ut dicebatur, anno 1112., in qua traditur, inter quinque Episcopos illas consecrantes, adfuisse Alexandrum Episcopum Setinum: quoniam ex pluribus hanc Historiolam suspectam esse probavit scribens in facto prò Terracinensibus. Penitùsque in hanc rem omitti potuisse censuerunt Domini argumentum desumptum ex Chronico Fossæ novæ post *Ughell. Ital. Sac. tom 1. fol.470.ad annum.1178.*, in quo narratur, quod quidam Landus Setinus fuerit Pseudopontifex electus, sivè quià hanc quoque Historiam apocripham esse dicit, & probat *Felix Contilorius in animadversione ad Fortunat. Ulmilibell.de concordia inter Alex. III., & Federicum Imperatorem fol. 22.*, sivè quià non est bona consequentia: Landus Setinus fuit Pseudopapa electus, ergò Landus fuit Episcopus Setiæ, cum dicta denominatio Setini connotare potuerit originem, seù Patriam Pseudopontificis, & non titulum Episcopatus; In cujus rei comprobationem punctualissi-

 mum

mum est exemplum excerptum ab Indice Romanorum Pontificum registrato in principio Bullarii Romani, in quo legitur *Lando Sabinus*; qui origine, & non Episcopus fuit Sabinus, vt scripsit *Barouius ad annum* 912.*n*.1., sivè demùm quia ipsum Chronicon, de quo res est, manifestè nobis indigitat, Landum non fuisse, nec Setiæ, nec alterius Ecclesiæ Episcopum, dum inquit, quod fuerit electus Papa tertio Kalendas Octobris, & ab ipsis Schismaticis eligentibus quarto Idus Maii consecratus; qui enim antè Pontificatum erant consecrati Episcopi, iterata non egent consecratione, solumve ji consecrantur, qui ante electionem non erant Episcopi, de qua re duplex suppetit exemplum gemini Papæ Clementis, primum sequutum circà finem sæculi decimi quinti in san. mem. Clemente VIII., ut refert *Ciacconius in ejus vita Consecratio*, & alterum in Sanctissimo Dño Nostro Clemente XI. mirabilitèr in hisce calamitosis Reipublicæ temporibus Petri Cathedram regente.

13. Quibus rationibus peculiaritèr, & ex radice convellentibus primum fundamentum Cathedralitatis subnixum assertæ Episcoporum Setinorum existentiæ alteram addebant Domini, generalem equidèm, sed vivam, & efficacem, animadvertendo videlicèt, & tot adductis subscriptionibus, & enunciativis Episcoporum, quæ adscribuntur Setiæ nullam litteris quadratis exprimere nomen incorruptum Episcopi Setini, vel Setiæ (posthabitis aliquibus apocriphis, vel admodùm suspectis) omnes enim exprimunt Episcopum Siccensem, Siminum, Sininum, Sivuinum &c., adeòut ad eas trahendas, & applicandas Setinis necesse sit duas, vel tres litteras immutare, res alioquin valdè periculosa in hac materia, cum ita facili ratione de una in aliam Provinciam possent Episcopi transferri, præsertim ex Aphrica, in qua plures olim aderant Episcopales Urbes, aut ejusdem nominis, aut valdè similis cum pluribus Italiæ Oppidis, ut in specie ponderavit *Ruinart. in Histor. persecut. Vandalor. in notis fol.* 216.; Estque de Jure, vt quælibet nedùm certa, & clara, ut hic, sed etiam possibilis in nomine æquivocatio probationem elidat, ut probant *Dec.cons.*13.*n*.8., *& cons.*36.*n*.4., *Cyriac.contr.*281.*n*.26., *Rota cor. Mantica dec.*88.*n*.2., *& post Vivian.de Jurepatr.dec.*74.*n*.2., *& seqq.*, *& dec.*389.*n*.7., *&* 8.*par.*13.

14. Et quamvis in Historiis novæ non sint corruptiones nomi-

minum præcipuè Locorum, & Civitatum, in tales tamen errores incidunt, ut plurimum exteri Scriptores, quotiès alienæ Provinciæ, vel Civitatis Ephimerides, & Annalia concinant, non ità tamen facilitèr in eosdem labuntur Comprovinciales, seù Cives scribentes res gestas in eadem Provincia; Undè quomodo affirmari potest, quod in tot Conciliis Romanis, quorum acta verisimilitèr exararunt Itali, Episcoporum Italorum nomina corrupto sermone transcripta fuerint? & quomodò credi potest, ut in hosce errores lapsus semper evenerit prò sola Sitina Civitate? Conciliorum Romanorum multiplex est numerus, ut ex opere Labbei dignoscitur, & majoris partis meminit Ughellius, in quibus omnibus apparent semper subscripti alii Episcopi Comprovinciales Setiæ, ut sunt Anagninus, Alatrinns, Verulanus, Terracinensis, Prænestinus, Ferentinus citrà ullam nominis corruptionem; Prorsùs inverisimile propterea redditur, ut semper corruptè Episcopi Setiæ fuerint nominati, atque longè inverisimilius est, ut in tanta Conciliorum copia, in uno, vel duobus tantum Episcopi Setiæ se subscripserint *l. errore Cod. de Testib. l. si post divisionem Cod. de jur., & fact. ignor., Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 21. num. 1.*, & optimè *Rota decis. 23. num. 5., & 6. par. 10. Recent.*

15. Everso hoc primo fundamento probationis per Setinos susceptæ faciliùs subvertitur secundum fundatum in Bulla Honorii III.; Nàm cum probatum non sit Setiæ ullo unquam tempore datum fuisse Episcopum, improbabile itidem fit, mox dictum Pontificem supponere potuisse Ecclesiam Sanctæ Mariæ Setiæ Cathedralem; Cathedralitas enim non potest præsupponi, nisi præsupposito quoque Episcopo, quemadmodum Sponsa nequit Stare, & præsupponi sine Sponso, ob simile spirituale Conjugium intercedens inter Ecclesiam, & Episcopum, propter quod Episcopus Annulum defert, & tenetur residere cum Sponsa *cap. Clerici de vit., & honestat. Clericor., Francesc. de Eccles. Cathedr. cap. 2. n. 140.*, & in specie, quod nequeat præsupponi Ecclesia Cathedralis sine Episcopo *ex cap. Inter corporalia de transl. Prælat.*, tradunt ibi *Imol., & Anania n. 10. Ostien. in Summar. eodem tit. num. 5., Cassan. in Cathalog. Glor. Mundi par. 4. consid. 31. versic. Nono Capitulum, Azzor. Instit. Moral. 2. part. lib. 2. cap. 30. par. 2., Card. de Luca de Præbem. disc. 3. num. 7., Rota dec. 1867. n. 25.*

*n.25.cor.Coccin., & in dec.363.n.29.par.5. rec.,& dec.*404. *n.33. par.19.recent.*

16. Ideoque parum urget, quod Honorius univerit Terracinensi Setinam Ecclesiam cujus appellatione ex stylo Curiæ venit Cathedralis, ex firmatis per *Rot.in Cæsaraugustana Cathedralitatis d.dec.353.n.61., & 62.par.5.rec.*; Quippè quia ex eadem Curiæ praxi sub nuncupatione Ecclesiæ in genere comprehenditur etiam Ecclesia Matrix, & si non sit Cathedralis, ad *Text.in cap.Cum adeò de rescript.cap.Causa Carpensis de verbor.signific.*, *Zabarell.in cap.cum adeò in 2.Notabili,& Imola n.2.de rescript.*, *Francesc.in cap.Quamvis il* 4. §.*Quamquam n.*7., & ibidem *Ioan. Andr.n.3.in fine*, *P.Passerin.n.26. de præben. in 6.*, *Selva de Benef.par.13.quæst.11.n.129.*, *Mandos.in addit.ad Lap.allegat.16. verb.nomen vers.Secundò fallit*, *Geminian.in cap.Præsentium n.3. de Testib.in 6.*, & optimum suppetit exemplum Decretalis editæ sub eodem Honorio relatæ per extensum à *Gonzal. Tellez.in cap. Te referente de celebrat. Missar.*, in qua absque ulla Sancti expressione nominatur Ecclesia Garganica, & Ecclesia Sypontina, & tamen hanc solum fuisse, & esse Cathedralem, & non Garganicam, deciditur in dicto Textu, & posteà respondit formiter *Rota decis.587.per tot.coram Cerro*, & tradit *Card. de Luca in Miscell. disc.26. nu. 3. & 4.*

17. Nec sanè *Rota in d. decis. Cæsaraugustana* affert hoc argumentum simplicis denominationis Ecclesiæ, tanquàm concludens, sed adminiculativè ad alias potentiores probationes; Famigerata enim est propositio, ut adminiculum desumatur etiam ex actibus æquivocis, & plures patientibus intelligentias, ex traditis per *Rot.dec.313.n.2., & 7.coram Card.Cerro, & in Firmana Iurisdict.15.Aprilis* 1701.§.19.*cor.Me*; In præsenti autem, ubi deficit subsistentia alicujus principalis, & fundamentalis probationis Cathedralitatis, nec istud, neque alia inferiùs excutienda adminicula ad intentum proficere possunt, ut benè respondit *Rota dec.152.n.18., & dec.633.cor.Bich.*, aliisque citatis dictis *in d. Firmana Iurisd.§.20.cor.Me.*

18. Ut proindè nihil prorsùs urgeat, quod in eadem Bulla Honorii Ecclesia Terracinensis nuncupetur quoque simpliciter sine alio adjuncto adinstar Setinæ, quia ubi Terracinenses nullum alterum obtinerent præsidium ad evincendum, eorum Civitatem

esse

esse Episcopalem, & Ecclesiam S.Mariæ Cathedralem, quam hujuscemodi simplicem enunciativam, fragili certè tabulæ suas spes committerent. Cæterùm licet Honorius denominando Ecclesiam Terracinensem, eam non qualificaverit Cathedralem ad distinctionem Setinæ, apertam tamen fecit contradistinctionem in corpore Bullæ, pluriès enunciando illius Episcopum, & Episcopatum, ubi è contra nulla Episcopi, & Episcopatus Setini facta deprehenditur commemoratio, qua stante contradistinctione, argumentum à simili prorsùs evanescit, *DD. in cap. Translato extrà de constitut. Everard. loco à simili sub n.11. in fine, Sperell. decis. 8. num. 12. cum seqq.*

19. Proùt nec ulla solida conjectura Cathedralitatis erui potest, ex quo in eadem Bulla Honorii designantur nonnulla Castra subjecta Setiæ, & ejus Ecclesiæ; Enim verò stare simul potest, quod Ecclesia Matrix, seù Collegialis habeat subjectas, & filiales plures alias Ecclesias sitas in Castris circumadjacentibus, absque eo quod gaudeat Dignitate Cathedralitatis, & de hac re in quacumque Urbis parte familiaria, & omnibus nota sunt exempla, & tradit in specie *gloss. in Clement. prima de Sentent. excomm.*, ubi *Alboy num. 3. Rebuff. de Decimis quæst. 6. num. 23.*, cum aliis *in decis. 372. num. 3. & 4. par. 1. Recent.*

20. Expediti à primo, & secundo medio, quibus Setini Cathedralitatem probare contendebant, examinandum superest tertium petitum ex aliis signis generalibus Cathedralitatis; Et quoniàm major illorum pars versatur circa plures actus gestos post dictam Bullam Honorii, opportunius duximus de singulis inferiùs habere rationem, quod exponetur secundum Rotæ fundamentum suppressæ Cathedralitatis, quatenùs ea vnquàm extitisset, solumque hoc loci placet respondere ad illas generales conjecturationes ex eo desumptas, quod Setia sit Civitas, & quidem nobilis, plerisque Regum, Pontificum, ipsorumque Conciliorum generalium ditata privilegiis, ac perhonorificis titulis, quodque ab ea prodierint Perillustres Familiæ, & ejusdem generis plura alia, in quibus tota propemodum est Setinorum dissertatio; Hisce enim omnibus unica, eadem brevis occurrit responsio, quod tales prærogativæ suadent, & concludunt, Setiam esse locum nobilem, & antiquis temporibus nobiliorem, & ab exteris, propriisque

priisque Principibus in peculiari habitam existimatione, sed non evincunt, Civitatem esse Episcopalem, illiusque Ecclesiam ullo tempore fuisse Cathedralem; Plures enim sunt Civitates, quæ Episcopos nunquam habuerunt, nec habent etiam in Italia, ut de Civitate Nova in Piceno testatur *Centoflor.apud Barbos.in Can.in illis distinct.*8.,& de Civitate S. Germani *Rota dec.*196. *num.*12. *& seqq.par.*19.,& de aliis nobilibus Civitatibus Alemanniæ,Cathaloniæ, & Aragoniæ Episcopatu carentibus testantur allati per *Francesf.de Eccles.Cathedral. cap.*4. *n.*38., & generalitèr tradunt *Raynald. Corsi indagat. Jur. lib. 3. cap. 3. per tot. inter tractat. Magn.tom.*1. *Zaz.cons.*28.*n.*103., *& pluribus seqq.*, *Card.Tusc. litt.C.concl.*280.*n.*15.*& seqq.*,*Pax Iordan.lucubr.vol.*1.*prælud.*9. *n.*6.,*& seqq.par.*4.,*Barbos.de offic.,& potest.Episc. par.*1.*tit.*1.*capit.*7.*n.*16.,*Fagnan.in cap.*1.*n.*1., *& seqq.de privil.*, *Lotter. de re benef.lib.*1.*quæst.*9.*n.*58.; Addito præterea, quod tametsi Setia pluriès suspiciatur nuncupata Civitas, multiplici etiam vice legitur denominata Terra, ut constat ex dicta dissertatione Setinorum *fol.*49.*&* 67.*seqq.*;Nec sanè talis denominatio,& vera essentia Terræ eam expoliat prærogativa, & qualitate loci nobilis, cum etiam plura Oppida destituta Civitatis prærogativa sint nobilia generosamque faciant nobilitatem, quam exigunt statuta Ordinum Equestrium,nonnisi veros nobiles admittentium per ea, quæ tradunt *Vasqu.contr.Illustres.lib.*1.*cap.*11.*n.*25.*vers.Quod*, *de Marin.lib.*2.*resol.cap.*146.*num.*5., *Tiraquell.de nobilit. cap.*2. *n.*54.,*Card.de Luca de praben. disc.*32.*n.*10.,*&* 14., *Rot.cor.Cels. dec.*266.*n.*4.,*& par.*16.*dec.*229.*n.*5., *&* 6.; Stante autem prædicta variatione denominationum statui nequit in dicta conjectura ullum solidum fundamentum,*Grat.discept.*893.*nu.*26., *Rota dec.* 404.*n.*58.*par.*19.*rec.*

21. probato, quod Ecclesia Setina nullo tempore fuerit Episcopalis superfluum est indagare, an ex Bulla Honorii III. resultet., eam fuisse cumulativè, vel subjectivè unitam Ecclesiæ Terracinensi; Cum enim non doceatur de principio Cathedralitatis allegare unionem cumulativam ad suadendam illius perpetuam durationem, est prætendere continuationem, non docto de præcedenti principio, quod implicat contradictionem.,*Francesf.var. resol.d.cap.*39.*n.*174.*cum seqq.*, *Rota cor.Bich.dec.*665.*n.*2., *cor. Cerro dec.*587.*n.*15.,*& dec.*642.*in fine*;Nihilominùs ex abundanti,

ti, ultrà procedentes DD.re excussa convenerunt in sensu dictam unionem fuisse subjectivam, adeoùt quando etiam ex suppositione Ecclesia Setiæ de illo tempore esset Cathedralis, vigore talis unionis dictum Jus Cathedralitatis extinctum, ac suppressum remanserit, iuxtà proprietatem, & naturam unionis subjectivæ, de qua *in cap.Cum ad Monasterium §. Talis de Stat. Monachor.,& in Clement. unic. §.Præmiss.de supplen. neglig.Prælat. Murga de benef.quæst.2.n.337.,Card.de Luc. de Parochis disc.12. n.14.,Rot.cor.Gregor.dec.*109.*n.*3.ibique *Adden.n.12.,& in Pampilon.Beneficii 9.Ian.1688.§.fin.cor. Rmo Hervault Archiepiscopo Turonensi,& in Firmana Iurisdictionis 20.Martii præteriti §.12. coram Me.*

22. Et antequàm exponantur rationes, quibus moti fuerunt Domini ad declarandam hanc unionem subjectivam opportunè ad hanc Thesim prænotarunt,quod licèt dicti Honorii constitutio non præseferat primævam unionem, sed solùm confirmationem unionis à Prædecessoribus factę, non ideò minùs attendi meretur in illis, quæ inibi expresè sanciuntur, & dicuntur, quam si ageretur de ipso diplomate unionis confirmatæ, quia in illa referuntur substantialia primę unionis per orationem undique perfectam, individuando loca,& res præcisas sub eadem unione comprehensas, quando enim referens continet perfectam, & determinatam dispositionem procedentem ab habente potestatem disponendi, illi standum est, quantumvis terminus relatus non reperiatur per ea, quæ tradunt *Surd.consf.429.n.23.,& 24., Card. de Luc.de fideic.disc.118.n.5., Rot.cor.Merl.dec.432.n.667.utrobique n.6.,& in Perusina Immissionis 27.Febr.1692.§.Etenim coram Ursino, & 10.Aprilis 1693. §.Ità quoque cumseqq.coràm R.P.D. meo Muto*; Ut hinc propterea hic locum sibi non vindicet illa generalis juris præsumptio, juxtà quam, ubi non reperiuntur unionis litteræ una Cathedralis censeatur alteri æquè principalitèr unita, de qua *Grat.discept.893.n.4.,Lezzan.tom.4.consult. in Turri Davidica n.28.,de Luca de præbemin.disc.7.n.10.,& seqq.,alter de Luca ad Grat.discept.291.n.6.,Turricell.de union.cap.1.n.2.,Rota cor.Bich.dec.665.n.7.,& seqq.n.35.,& in Valven.Præbemin. 18. Junii 1694.§.Transeundo cor.b.m.Emerix.*

23. Hoc præmisso ad dignoscendum, qualis unio sit, dicaturque cumulativa, quæve accessoria, & subjectiva Doctores

eam statuere distinctionem, quod aut verba Pontificis unientis æqualitèr diriguntur in Ecclesias, quæ uniuntur, ut puta, si dictum esset, Ecclesias A., & B. unitas esse volumus, & tunc unio est æquè principalis, & Cathedralitas omnium Ecclesiarum conservatur, istique sunt termini unionis, de qua loquitur *Text. in Can. Et temporis qualitas 16. quæst. 1.* ibi = *Ut Cumanam, atque Musitanam unire debeamus*, & aliarum relatarum apud *Murg. ad Constit. Bened. post dec. 19. n. 14.*, & erat casus *in illa Viterbien. cor. Cavaler. dec. 330. num. 3., & in alia Ampurien., seù Civitaten. Unionis 19. Junii 1682. cor. b. m. Ursino*; Aut verò una Ecclesia unitur alteri, & tunc unio est accessoria, subjectiva, & tituli extinctiva, ut magistralitèr, & elegantèr docuit *Glos. in Can. Et temporis 48. caus. 16. quæst. 1. in verb. unire*, idemque ait alia *Glos. in cap. 1. verb. uniendo, nè Sed. vacant.*, & communiter tradunt *Fagnan. in cap. Novit. n. 3. nè Sede vac., Francesc. de Eccl. Cathedr. cap. 8. n. 61., & 173., Garz. de Benefic. par. 12. cap. 2. n. 55., Rota decis. 114. n. 8., & 12. par. 2. divers., & in Firmana Iurisd. 14. Iunii 1688. §. Respectu verò, & seqq. cor. Rondanino, & in Provinciarum Ordinis B. M. de Mercede super Iure præcedendi 23. Ian. 1692. §. 2. coràm Emerix.*

24. Quare cum verba unionis, de qua est sermo, non cantent, quod Ecclesiæ Terracinensis, Pipernensis, & Setina fuerint simul unitæ juxtà primum distinctionis membrum, sed quod secunda, & tertia fuerint primæ annexæ, & unitæ, ibi = *Pipernensem, & Setinam Ecclesias eidem Terracinen. Ecclesiæ in perpetuum unitas manere decernimus*, applicantur termini secundi membri distinctionis pro unione subjectiva; Fortiùs, quia enunciatur facta unio cum omnibus juribus earumdem Ecclesiarum Setiæ, & Piperni, quæ verba ostendunt, unionem fuisse subjectivam; Quando enim est æquè principaliter facta, jura non accedunt alteri, sed remanent pænès Ecclesias, ad quas anteà spectabant, *Turricell. de union. cap. 3. n. 8., & seqq., Rota dec. 49. n. 4. part. 15., & in Ampurien., sivè Civitatem unionis 3. Iulii 1684. in principio cor. Ursino, & in d. Rom. Iurisd. 14. Iunii 1686. §. respectu, & §. Hinc non relevat coram Rondanino.*

25. Nec obstat, quod deficiant verba = *Annectimus, & Incorporamus*: Siquidèm hæc verba deserviunt quidem ad certiùs suadendam unionem subjectivam, proùt ad eam magis fortifican-

dam

dam adducebantur in *dec.49.par.15.rec.*, & in aliis concordantibus per eam adductis, sed non sunt simpliciter necessaria ad illā evincendam, adeoùt absque eorum concursu non sit verificabilis unio subjectiva, quia etiam exulantibus talibus verbis magistrales Glossæ superiùs expensæ docent, induci eamdem unionem, ex eo nempè solum, quod Ecclesiæ non insimul uniuntur, sed una alteri annectitur.

26. Minusque refragatur, quod in eadem Constitutione designantur integra Castra componentia assertam Diœcesim dictarum Ecclesiarum unitarum; Quoniam hujusmodi dinumeratio Castrorum inhibi facta non fuit ad declarandum, quod eædem Diœceses extinctæ, & suppressæ non essent; Sed è contrà ad designandum, quod illa efficiebantur Prædia Episcopatus Terracinensis, dùm litteralem, & apertam Simeoni Episcopo, & Successoribus tribuit potestatem de illis liberè disponendi; Et de facto paulò post Constitutionem Honorii Gregorius Episcopus disponendo de Ecclesia sita in Castro Sermineti loco prætensæ Diœcesis Setinæ, exprimit, quod illa Ecclesia spectabat ad Ecclesiam Terracinensem, se, & Successores nomine Ecclesiæ obligando pro contractus observantia, ut ex Bulla relata apud *Ughel. in Episcop.Terrac.fol.206.*, id quod clarè nimis evincit, d.Castra post unionem habita fuisse de dominio Ecclesiæ Terracinen.alias de ea non potuisset illius Antistes citrà consensum Ecclesiæ Setinæ liberè disponere, ex traditis per *Rot. dec.537.per tot.part.5. rec.*, ubi concordantes.

27. Quemadmodum movit parum toties inculcata à Defensoribus Setinis inverisimilitudo, quod Pontifices voluerint privare Cathedra Civitatem, seù nobile Oppidum Setiæ Sanctæ Sedi immediatè subjectum, & unire Terracinensi Subditæ tempore unionis Domui Fregipanæ; Quoniam etiam Civitas Terracinen. in temporalibus suis non caret fastis, inter quæ illud summæ illius Gloriæ abscribitur, ut Urbanus II. illuc creatus fuerit Pontifex, & Magnus ille Pontifex Alexander III. apud Terracinenses tutamen aduersus Pseudopontifices invenerit, ut refert Ciacconius in Vita dd.Pontificum. Cęterum in eo Terracinensis Ecclesia Setinam longè præcellere visa est, quia ejus Cathedram mediante creatione Epaphroditi Episcopi ipse Apostolorum Princeps instituerat, & erexerat Testibus *Card.Baronio tom.1.Annal.*

*ad ann.*46., *Summont.Hist.Regn.Neap.cap.*12.*Ughell.in Episcop. Terrac.f.*199.*n.*1.; Sicque attenta qualitate tàm perantiquæ Ecclesiæ, nil mirum, Pontifices curasse, & disposuisse, ut augeretur illius Dioecesis. Quin retrahi potuerint, ex quo in feudum à Fregipanis detineretur, cum Domus Fregipana sit clarissima,& inter familias Romanas tunc ita præpotens, ut cum ipsius Gentilibus Matrimonio copulari non sint dedignatæ filiæ Principum Supremorum, ipsorumque Constantinopolis Imperatorum, ut refert *Chronicon Fossa nova apud* Ughell. *tom.*1.*par.*2.*nu.*468., & plenè *Zazzera,& Crescentius de familiis nobilibus Italiæ in Genealogia hujus familiæ*, & recentèr *Altimar. in Historia familiæ Carafæ tom.*3.*fol.*262.

28. Gravia sunt momenta hactenùs exposita prò evincenda unione subjectiva, proque cumulativa excludenda, tanquam eruta ex visceribus ipsius Constitutionis Honorii, sed graviora manent eam lucidius comprobantia, quæque subministrat observantia proba, & fidelis Constitutionum omnium interpres, *l.de interpretat.ff.de legibus*: Revolutis quippè Actis omnibus Consistorialibus, quæ usquè modo servando servari potuere, compertum fuit in vacationibus omnibus semper propositam fuisse Ecclesiam Terracinensem, nulla prorsùs habita mentione Setinæ, proùt factum fuisset, ubi hujusmodi Ecclesiæ essent cumulativè unitæ: In contingentia namque vacationis ambarum fit expressio, utraque declaratur Pastorali Regimine destituta, ambæ præconizantur, proponuntur, & providentur, & utrique Capitulo litteræ Apostolicæ diriguntur, ut aliis adductis, notavit *Rot. dec.*270.*n.*25.*coram Bich.*; quarè cum in sensum cadere nequeat, Pontifices post unionem Ecclesiam Setinam vacantem reliquisse, *Rot.dec.*404.*n.*21.*par.*19.*rec.*, pernecessè dicendum est,eam concomitanter cum Terracinensi uon providisse intuitu d. unionis subjectivæ, de cujus essentia est, ut Ecclesia sic alteri unita amittat Titulum, efficiaturque membrum ejus, cui unitur, & proptereà nunquam principaliter impetratur, & providetur, per ea,quæ tradunt *Hojeda de incompatibilit.Benef.par.*2.*cap.*3.*n.*2.*vers.nec opus est*, *Paris.de resign.lib.*10. *quæst.*2.*nu.*36., *Grat. discept.*292. *num.*4.,*Turricell.de Union.cap.*3.*n.*17.,*Card.de Luca de præbem. disc.*2.*num.*24., *Rota coram Cavaler.dec.*330.*n.*2.,*& seqq.coram Bich.dec.*280.*n.*27.

Non

29. Non subsistente, quod Rota aliquoties canonizaverit Vnionem æquè principalem, tametsi non constitisset de ambarum Ecclesiarum propositione in Consistorio: quippè quod nullum ex exemplis ad hanc rem deductis hujusmodi probat assumptum, de Civitatensi, namque unita Ampuriensi habitam fuisse mentionem in Consistorio testatur *Card. de Luca de præbemin. disc. 7. nu. 18., & Rota in sæpè citata Ampurien., seù Civitaten.* Unionis 19. *Iunii* 1682. §. *Constat cor. Ursino*; Eamdemque mentionem factam fuisse de Cathedrali Ecclesien. unita Calaritanæ litteralitter exprimitur in *dec. 806. cor. Dunoz. Iun. sub n. 2., & 4.* exemplum demum Causæ Cæsaraugustanæ in allegabilis redditur ex defectu applicationis. In illa quippè agebatur de unica Cathedrali constituta ex duabus Ecclesiis materialibus, & non de geminis Episcopatibus, binisque distinctis Cathedralibus, ut videre est penes *De Luc. de præbemin. disc. 4. n. 10., Lezzana de Cathedra Sanctæ Mariæ de Pilar. cap. 3. n. 194., & n. 345. cum seqq., Rota coram Bich. dec. 640. num. 14.*, ideoquè mirum non est d. Ecclesiam fuisse semper in Consistorio propositam in genere, & sub denominatione Cęsaraugustanæ tantum cum tale nomen conveniat, utrique materiali Ecclesiæ, ex qua constituitur.

30. Actis Consistorialibus accedunt Libri Cancellariæ, Datariæ Apostolicæ, & Secretariæ Brevium, ex quibus etiam evidentèr comprobatur observantia pro unione subjectiva; In quamplurimis namque Provisionibus Canonicatuum, & Beneficiorum Setiæ, suique Districtus Pontifices Ecclesiam Setinam semper denominarunt Collegiatam Diœcesis Terracinensis, nec aliter ferè semper illam intitularunt ipsimet Setini occasione impetrandi hasce Provisiones, atque inter alia documenta ad id exhibita notabile est transcriptum in *Summ. Terrac. sub Num. 26.* Idemque patet ex pluribus Constitutionibus Apostolicis, & signanter ex trigesima in ordine s. m. Alex. VII., in qua inter alios Conclavistas recensetur Petrus Paulus Pontinus Clericus Terræ Setiæ Terracin. Diœcesis, & ex altera Constitutione Clem. IX. in ordine *la* 3., & Clem. X. *la* 2. ex quibus omnibus clarum consurgit argumentum exclusivum Cathedralitatis; Nam alias Ecclesia Setina propriam, & distinctam cum separatis pręheminentiis retinuisset Diœcesim, atque in Libris Datariæ, & Cancellarię à Terracinensi contradistinctim descripta nosceretur ex notatis per *Fagnan.*

*gnan.in cap.cum certum sub n.*25*.de majorit.,& obed.Francesf.variar.resol.cap.*19*.n.*97*.,&* 208.,*Corrad.in prax. dispens.lib.*7*.cap.*4*.n.*2*.,Rota cor.Merl.dec.*264*.n.*5*.,& dec.*5*.n.*15*.,& dec.*407*.nu.*15*.par.*19*.,& in Nullius,seù Fulden.Iurisd.*28*. Iunii* 1700.§.*Pariterque cor.R.P.D.meo de la Tremoille.*

31. Quin præfatę expressiones tribui valeant errori,ignorantiæ, seù negligentię expeditorum; Nil enim facilius erat Setinis, habitis litteris, & Brevibus Apostolicis qualificantibus eorum Ecclesiam Collegialem Subditam Terracinensi Diœcesi reclamando, ostendere hunc errorem, adeò grave pervetustæ eorum pretensioni ingerentem præjudicium, hancque instantiam meliùs cæterorum promovere poterat obtinens provisionem Beneficiorum,de qua in *d.Summ.Num.*26. utpotè preeminentiarum Patriæ Ecclesiæ apprimè instructus residens in Urbe, & tunc in hac Curia nostra prima advocationis occupans subsellia. Ideoque cum Setini semper siluerint, dictisque litteris usi, Canonicatus, & Beneficia possederint, actuque possideant,inferre licet,duram agnovisse Provinciam obtinendi diversam expressionem, stante inveterato stylo Datariæ, & Cancellariæ subnixo rei veritati, ut ad propositum ratiocinatur, *Rota in Tarraconen.Iurisd.* 2.*Decemb.* 1701.§.*Secundò quia, & §. Tertiò demum cor.Me*, & consequenter quod semel facto comprobarunt, retractare nequeunt illa generica, & vaga exceptione erroris, adversus quam militant Jurium omnium præsumptiones, *Bald.in l.Imperat. la prima n.* .... *ff.de sent.bom.,Alciat.de præsumpt.reg.*3*.præsumpt.*21*., Rot.decis.* 273*.n.*2*.par.*4*.rec.*,& in specie Officialium Datarię *in d.Tarraconen.Iurisd.cor.Me* §.*Progrediendo.*

32. Nihil suffragantibus documentis in oppositum adductis. Non quidem ullum obiicem præstat Epistola Joannis XXII. anno 1332. conscripta Raymundo Episcopo Sessinen.; Unde eliciebatur, quod post Vnionem Episcopi promiscuè denominati fuerint Terracinenses,& Setini. Hujusmodi quippè documentum plurimis scatere visum fuit improprietatibus, & æquivocis: Quorum alterum colligitur ex ipsa inscriptione, quæ Epistolam non dirigit ad Episcopum Setinum, sed ad Episcopum Sessinen. Alterum, & notabilius ex eo animadversum fuit, quod anno 1332. Ecclesię Terracinensi,& per consequens Setinę non preherat Episcopus Raymundus,sed Sergius,qui electus anno 1326. obiit anno

no 1348., vut teſtatur *Ughell.in Epiſcopat.Terrac.n.25.* Tertia impropriétas colligitur ex quo eadem Epiſtola Seſſinam denominat Terrã, ubi juxtàm generalem conſuetudinem Terrę non gaudent honorificentia Epiſcopatus, ex latè traditis per *Frances de Eccleſia Cathedrali cap.4.per tot.*;Quod ſi in hac parte Miniſtri d. Pontificis tunc Avenione moram trahentes errare potuerint ob præſumptam imperitiam locorum Provinciæ Romanę,vt motivabant Setini,ex eadem ratione adamuſſim meliùs replicabant Terracinenſes illos in hunc alium labi potuiſſe errorem, dandi Seſſinę Epiſcopum, quem nunquam habuerunt,ideoquè in prȩfato documento tot æquivocis, & manifeſtis erroribus referto nullum conſtitui poteſt ſolidum fundamentum, prout ad hunc effectum requiritur ex ſupra firmatis.

33. Et licèt hujuſmodi cenſuræ non ſupponatur Breve Clementis IX., directum Epiſcopo Setinenſi concedens cuidam Sacerdoti Setino licentiam deferendi Pileolum in Miſſæ Sacrificio, immune tamèn non eſt altera ſatis notabili animadverſione,antedictam ſcilicèt enunciativam eſſe recentiſſimam, & de directo contrariam pluribus aliis antecedentibus, adeout vel tanquam erronea, vel uti ſuggeſta à Parte intereſſata,nullatenùs ſuffragatur,*Grat.diſcept.893.n.24.*,*Rot.cor.Cerro dec.587. n.4., & 5., & dec.56.n.38.par.19.rec.*,Eademque reſponſio occurrit Inſcriptionibus, quę leguntur in lapide Sepulchali unici Epiſcopi tumulati in Eccleſia Setina cum denominatione Antiſtitis Terracinenſis,& Setini, quod nempè, utpotè recentiſſima monumenta ab ipſiſmet Setinis confecta eorum favore nullum probationis genus conſtituunt,ut prȩter mox allegatos firmavit in ſpecie,*Rot. dec.5.n.26. par.13.rec.*

34. Nec obumbratur obſervantia Terracinenſibus aſſiſtens,ex eo quod Setiæ adſit Cathedra,ſive Thronus Epiſcopalis,quod ibi Epiſcopi continuò reſideant, functiones Pontificales expleant, Tribunal, Vicarium, Familiam armatam, & Carceres detineant: Siquidem hæc omnia ab ea proceſſerunt cauſa, quod Epiſcopi Terracinenſes, vel ſub prætextu aſſertæ inſalubritatis aeris Terracinæ, aut ob alicujus ejus partis devaſtationem, aliaſque calamitates paſſas ex bello ſub Pontificatu ſa.mem. Pauli IV. in Latium ingruente Setiæ moram in aliquibus anni menſibus trahere cæperunt, ut notorium eſt, & teſtatur *Ughell.in Epiſcopo Terrac.*

verſ.

verf.Setinum. Cæterum præfcindendo ab hac refponfione, nullum ex dd. argumentis concludit Cathedralitatem; Nam Epifcopus poteft in quacumque parte fuę Diœcefis, etiam ubi non adeft Cathedralis Tronum, fivè Cathedram Epifcopalem erigere, Palatium, Carceres, Familiam armatam, & Tribunal retinere, ex refolutis in *dec.*270.*n.*27.*coram Bichio*, *&* *in Hifpalen.Vifitationis* 30. *Aprilis* 1699.*coram Me*.

35. Nec aliquid confert pro Cathedralitate retentio Mitræ, ut probat *Fagnan.cap.cum certum n.*29.*verf.quinto de majorit.*, *& obed.* Ingreffus folemnis Epifcopi, & Dedicationis Ecclefię celebratio funt figna æquivoca, *Rota dec.*56.*n.*43., *&* *dec.*404.*n.*64. *par.*19.*rec.Frances dicto cap.*39.*n.*106. Fortiùs pro eo quod refpicit ingreffum, quià in facto probatum eft, Epifcopos primùm capere poffeffionem Ecclefiæ Terracinenfis, & deindè Setiam accedere, ubi de Jure inter Cathedrales æque principaliter unitas fervari folet refpectu hujufce functionis alternativa, ut confuluit *Vermigl.refp.*151.*per tot.*: Seminarium licèt materialitèr exiftat Setiæ, re vera tamen non eft, nec nuncupatur Setinum, fed Terracinenfe: Oleorum Sanctorum Confecratio unica tantum vice expleta fuit Setiæ, & milliès Terracinæ; Undè unicus actus confunditur à totidem contrariis ex firmatis in *Firmana Iurifdictionis* 18. *Aprilis* 1701. §.19. *cor.Me*, & poftrema Confecratio dedit Caufam huic liti, adeoque nullatenùs venit confideranda ex vulgatis, de quibus in *dicta Firmana n.*20.

36. Circulus, quem Canonici Setini in eorum Ecclefia faciunt Epifcopo, nec minus concludit Cathedralitatem, cùm hujufmodi Ceremonialis functio in congruumnon eft, ut fiat etiam à Canonicis Collegiatarum Infignium, *Ceccoper.lucubrat.Canon. lib.* 3. *n.* 88. Vicarius Generalis eft unicus, nec fuum diftinctum obtinet Setia, prout habere folent duę Ecclefiæ Cathedrales cumulativè unitæ, & de tempore Sedis vacantis unicus à Terracinenfibus deputatur Vicarius Capitularis pro tota Diœcefi, & nunquam Canonici Setini fuum proprium elegerunt ex quo univocum, & concludens promanat argumentum Cathedralitatem excludens, *Fagnan.in d.cap.cum certum n.*32.*de majorit.*, *& obed. Gratian.difcept.*893.*fub n.*15., *&* 51., *Card.de Luc.de prebem. in fupplem.difc.*52.*n.*17.*verf.accedente*, *Francef.var.refol. d.cap.*39. *nu.*69., *&* *n.*238., *Rot.cor.Manzaned.dec.*865.*n.*9., *cor.Pen. decif.*699.

ciſ.699.num.1.dec.iſ35.coram Dunoz.Jun.,& deciſ.587.in princ. cor.Cerro.

37 Poſtremo neque ullum argumentum Cathedralitatis deſumi poſſe viſum fuit ex quadam Viſitatione Eccleſię Sanctę Mariæ Setinæ facta de ordine Summi Pontificis Urbani VI.non quidèm illam arguit annexio Sacrorum Ordinum Canonicatibus dictæ Eccleſiæ, cum juxtà Juris Cenſuram, quæ tunc temporis ſervabatur non adhùc ſuperventa Sac. Tridentina Synodo, Canonici Cathedralis nullum habebant certum Ordinem annexum ex relatis per *Mandoſ. ad Reg.18. Cancell. quæſt.1. n.4.,Gratian.diſcept.592.n.3.,Rot.dec.421.n.24.par.1.rec.*;Quapropter ea proviſio demandata fuit pro ſpeciali Eccleſiæ tunc temporis indigentia, quæ cum ſucceſſivis temporibus ceſſaverit, etiam hodiè Canonicatus Eccleſiæ Setinę conferuntur conſtitutis in ætate 14.annorum,quæ circumſtantia, attenta dicta Conciliari diſpoſitione, ut Canonici Cathedralis ſint in Ordinibus Sacris conſtituti apertè declarat, Eccleſiam Setiæ carere Cathedralis Dignitate, ut in ſpecie arguit *Rot.dec.56.n.31.,& ſeqq.par.19.rec.*ubi concordantes. Minuſque ad intentum facit applicatio Mulctarum Cameræ Epiſcopi,& Capituli, nam quod ſpectat ad illam Epiſcopi, cum ibidem non exprimatur,de quo Epiſcopo viſitatio ſermonem habebat, non eſt, cur potiùs de Setino, qui non aderat, quàm de Terracinenſi loquutum Viſitatorem,veniat interpretandum: Cameram Capituli quo attinet, perſpicuum eſt Viſitatorem intellexiſſe de Maſſa Communi Burſa, in qua redditus Communes Eccleſię aſſervantur: Quam etiam habent omnes Univerſitates, & Collegia ex traditis per *Klock. de Ærar.lib.1.cap.2.n.16.*

38. Ordinatiò ejuſdem Viſitationis, ut eveniente Vacatione Canonicatuum ad Canonicos ſpectet alterius ſufficientis electio, tantum abeſt, ut Cathedralitatem evincat, quin potiùs eam excludat, cum de Jure Canonicatus Eccleſiarum Collegialium ſpectent ad Collationem Collegii, ſivè Capituli *cap.1.de elect., cap. ſignificatum de Præbend.Garz.de Benef.par5.cap.4.n.58.uſque ad 66.,Rot.dec.72.n.1.dec.157.n.22.par.7.,& dec.311.n.2.cor.Celſ., & in Melevitana Iuris adminiſtrandi, & conferendi 22. Iunii 1692. §.1.cor.Emerix, & in Bononien. Iuris conferendi 22.Iunii 1697.§.Et quidem cor.Urſino*:E contrà verò de Jure collatio Canonicatuum in Eccleſiis Cathedralibus ſpectat ſimultaneè ad

 Epiſco-

Episcopum, & Capitulum ex iis quos refert *Rot.cor.Cavaler.dec.* 97.359.,*&* 390.*n*.2.,*& dec.*1456.*n*.11., *& cor.Buratt.dec.*805.*n.* 1.,& sequitur *Rot.in Palentina Canonicatus 6.Febr.1696.§.Quià Collatio cor. D. meo del Olmo Magno Mediolani Cancellario* , Signumque demùm prorsùs ęquivocum deponitur ex demandato Claustro Canonicali,cum istud ita peculiare , & proprium non sit Canonicorum Cathedralium , ut convenire nequeat aliis Collegiis inferioribus , & profectò cum talia Claustra demandari soleant, ut Clerici constitutis temporibus pręsto sint ad Horas Canonicas persolvendas , ut notat *Gonzal.cap.quoniam n.4.de Vit.*, *& honest.Cleric.*, ratio hæc utpotè adaptabilis , tam Cathedralibus,quam Collegiatis exigit , ut in utrisque adsit , constituaturquè Canonica, & omissis generalibus , quod Canonici Callegiales debeant insimul convivere , hęcque vita communis sit alterum ex signis Ecclesię Collegiatę ex *Text. in cap. cum ad Monasterium de stat. Monacor. cap. quoniam §.final.de vit.& honestat. Clericorum* , inquit *Fagnan.incap.postulast.30.de Iurepat.n.5.*

Et ità utraque Parte acerrimè informante resolutum fuit.

DE

DE HISTORIA TERRACINEN.

LIBER QUINTUS.

De Sanctis Terracinen.

PROŒMIUM.

NULLA res unquam mihi uberrimas ex oculis elicuit lacrymas, crebraque ex imo cordis suspiria extraxit, nisi intensa consideratio miserrimi status Civitatis Terracinæ, quę licet tot Sanctorum Martyrum cruore inundata fuerit, totque Sanctarum Virginum, Confessorumque gloria illustrata, adhùc tamen nemo apparuit, qui in ejus laudes linguam solveret, ejusque præclarè gesta scriptis mandaret, quin immò omnia neglecta, cunctaque in pejus ruentia vidimus, & multa, quæ ab omnibus obscuritatis nodis evoluta, inscitiæque tenebris eruta priùs extabant, modò caligare, & indagantium animos fallerent, nisi lucem mutuaremur ab Exteris: Quare nihil est, cur omnes nervos laboris, industriæque meæ contenderem, ut circa acta Sanctorum multa ex Terracinen. monumentis eruerem, quoniam ex tribus pervetustis Antiphonariis, iu quibus illa continebantur, vix semidimidium superest. Necesse fuit igitur varios sacrarum rerum Scriptores pervoluere, atque ea, quæ ab iis sparsim ad nostram rem facientia dicta sunt, colligere, collectaque in unum concinnare; & hoc pacto exegi ultimum opus, quod ità præcellit aliis, sicut cęlestia præcellunt terrenis, & Divina mundanis, dum vestigia tot Sanctorum Heroum Eccle-

siæ imitanda proponens animum optimis vitæ transigendæ institutis informat, eundemque ad felicissima Beatorum Regna contemplanda erigens certam quasi normam ipsamet comparãdi insinuat. Illùc itaque noster animus aspiret tot egregia facta considerans, ut illùc aspirando perveniat. Meæ interim erunt partes, ità Sanctorum Terracinen. acta ordiri, ut expedita narratione S.Epaphroditi Episcopi, qui primus Terracinæ Fidem Christianam implantavit, ad tres celeberrimos ejusdem Civitatis Patronos sermonem convertam, eorumdem ut gesta explanem: Sunt autem hi tres Sancti Tutelares omnes Africani, quorum primus, ac maximus apud Terracinenses habetur Divus Cęsarius Diaconus, & Martyr., inter Secundarios verò Patronos repositi sunt Sancti Dei Confessores Silvianus Episcopus, & Eleutherius ejus genitor paritèr Episcopus, qui in persecutione Vvandalica ob Christianam Fidem variè afflicti, ac laceræ navi impositi ad Campaniæ littora ex Africa appellentes, Angelo Duce, Terracinam venerunt, ubi hodiè coluntur admodum honorificè. Horum actis enucleatis de reliqua gloriosissimorum Cęlitum turba, quæ Terracinæ à Sacris Historicis adscribitur, nobis agendum erit.

CAPUT I.

De Sancto Epaphrodito Primo Terracinen. Episcopo.

SAnctus Epaphroditus unus è 72. Christi Discipulis, aut ut alii volunt Apostolorum Discipulus Terracinæ à B.Petro Apostolo primus Episcopus ordinatus fuit, ubi in pace decessit post plantatam in ea Civitate Christianam Fidem assidua, plenaque fervoris prædicatione die 22. Martii, qua de re Martyrologium Romanum ità. Die 22. Martii Terracinæ S. Epaphroditi Apostolorum Discipuli, qui à B.Petro Apostolo Episcopus illius Civitatis ordinatus fuit; & Metaphrastes auctor Græcus, quem sequitur Lippomanus, ac Surius in actis Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli die 29. Junii ista referunt. Cum autem S. Petrus non diù mansisset apud Romanos, & Sancto Baptismo multos regenerasset, & Ecclesiam constituisset, & Linum Episcopum ordinasset, venit Terracinam, in qua cum Epaphroditum ordinasset Episcopum, venit Sirmium Civitatem Hispaniæ.

Ac

Ac demum Baronius Annal. Eccles. ad ann. 46. docet: Hoc anno habuit à Petro institutos Episcopos Sicilia Pancratium, Capua Priscum, Terracina Epaphroditum. Credibile est, hunc Sanctissimum Pontificem etiam finitimos Terracinensium Urbi populos ab Fidem Orthodoxam convertisse, eosdemque optimis Christianæ Pietatis institutis confirmasse, verumtamen, quia in tanta diuturnitate, ac confusione temporum periit omnis memoria actorum ejus; nihil dignum tanti, tamque præclari Antistitis operationibus ad nos devenit. Ejus gesta hoc distico comprehendit Episcopus Brutius.

A Petro Præfectus Epaphroditus Ovili
Colligit errantes, pascit, & auget oves.

N O T Æ.

PRæter acta Sanctorum, ubi opus videbitur, rebus ambiguis aliquas notulas apponere, provide factum duximus, ut clarior, lucidorque lectori appareat historia, nedum alios, atque alios scriptores sibi discrepantes legeret, nos incuriæ nota inureret, adeoque scriptis parum, aut nihil crederet. Itaque de S. Epaphrodito primo hoc dubium esse potest, an hic ille idem sit, quem nominat Divus Paulus, dum scribit ad Philippenses, secundò an fuerit Episcopus Adriensis, uti docet Dorothæus in Synopsi, an verò fuerit Episcopus Tarraconensis, uti post Galesinium volunt Hispani.

Hac super re dubius hæret Baronius in Annal. ad ann. 60. num. 2., nùm tres Epaphroditos fuisse dicendum sit, nimirùm, qui die 22. Martii dicitur à S. Petro Ecclesiæ Terracinen. datus Episcopus, tùm qui ab Apostolo Paulo vocatur Apostolus Philippensium, ac deniquè qui Adriæ statuitur Episcopus, nisi, inquit, dicere velimus unum, eundemque in diversa loca translatum fuisse, quod non putamus. Omnibus discussis si conjecturæ locus daretur, ait Bollandus, prò Adriana Sede S. Epaphroditi, quam in Syria collocat Baronius, mallem Andranam Urbem Thraciç à Stephano de Urbibus descriptam admittere, quod vox Andrana ab Adriana minùs distet, nec procul in confiniis Macedoniæ sit Urbs Philippensis, ut faciliùs zelus ejus extendi posset ad vicinas Urbes. Imò si Terracinæ sederit, & ob persecutionem, aut

aut alia de causa coactus sit inde discedere, post diù Philippos inde migrasse, ibidemque eorum, ac vicinorum populorum Apostolum factum. Certè Philippenses cum audissent S.Paulum Romæ vinctum detineri Epaphroditum eo miserunt, ut Apostolum inviseret, ac munera perferret, quem cum suis epistolis remisit Paulus, & ista de eo scribit cap. 2. Necessarium existimavi Epaphroditum, & cooperatorem, & commilitonem meum, vestrum autem Apostolum, & ministrum necessitatis meæ mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, & mæstus erat, proptereà quod audieratis illum infirmatum, nam & infirmatus est usque ad mortem, sed Deus misertus est ejus, non solùm autem ejus, verum etiam & mei, nè tristitiam super tristitiam haberem: Festinantiùs ergo misi illum ut viso eo iterum gaudeatis, & ego sine tristitia sim: Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, & ejusmodi cum honore habetote, quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium, & cap. 2. iterum meminit. Scitis autem, & vos Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati, & accepti nisi vos soli; quia & Thessalonicam semel, & bis in usum mihi misistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra: Habeo autem omnia, & abundo; repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis odorem suavitatis hostiam acceptam placentem Deo. Corruit autem omnis Hispanorum præsumptio, qui apud Metaphrastem Tarraconam prò Tarracina legendum esse contendunt, nam textus Græcus ipsissimis verbis ab Henschenio allatus, tùm prima vice à Guilelmo Sirleto latina lingua editus Tarracinam non Tarraconam nominat, ac demum frustra adderet idem textus ante à S. Petro ordinatum fuisse Episcopum Tarracinæ quam discederet inde in Hispaniam, cũ Tarraco, seù Tarracona fuerit, ac sit præcipua Urbs Hispaniæ, cujus maxima pars ab ea fuerit Tarraconensis appellata: Quapropter incassum laborant Franciscus Biccarius, & Tamajus Salazar, qui in Martyrologio Hispano ad diem 22. Martii elogium, & aliquot ejus acta formavit; nam ferè omnes scriptores uno ore asserunt Sanctum Epaphroditum Terracinen., non Tarraconen. fuisse Episcopum; inter quos sunt Baronius, Ughellius, Ferra-

rius,

rius, Ciacconius, Bollandus, Lippomanus, Surius, Augustinus Lubin, aliique non pauci. Sacrarum rerum Auctores; vide Bollandum tomo 3. die 22. Martii pag. 370.

C A P. II.

Acta Sanctorum Martyrum Iuliani Presbyteri, & Cæsarii Diaconi Africani Primi, ac Maximi Terracinen. Patroni.

TEmpore illo, quo Claudius necavit gladio matrem suam furore correptus toto Orbe Romano edicta proposuit, ut quicumque Deos colere nollent, aut acerrimis subderentur pęnis, ac suppliciis, aut solita offerrent sacrificia.

Erat tùm Taracinis, quæ est Campaniæ Civitas Firminus Idolorum Pontifex. Is satanico impulsus spiritu hortabatur ignaros, & Veri Dei notitia destitutos, ut prò salute Reip. nomen sibi immortale compararent crudelitate, & audacia. Proponebat autem eis delicias, & ornamenta, ut iis inescati cum equis phaleratis, & armis militaribus è monte se in mare præcipitarent, tanquam hoc crudelitatis genere patriam expiaturi. Et id quidem faciebat ille quot annis Kal. Januariis prò salute Reip., & Principum, & in laudem eorum, qui Taracinis morabantur. Erat autem in Urbe illa juvenis formosus Lucianus nomine, qui deliciis, & lasciviis diffluens ad Kal. Januarias huic præcipitio destinabatur.

Eum Juvenem conspicatus Cæsarius Diaconus, qui tum ex Africa revertebatur, suscitatus ex Civibus quid sibi vellet ille ornatus, responderunt illi; sic ille ornatus est in suum exitium, & Cæsarius per Deum inquit, Omnipotentem vos adjuro, ut hujus rei mihi rationem explicetis; responderunt Cives; Ad sex. vel octo menses hic quispiam nutritur prò illius voluntate.

His exactis mensibus armatus, & ornatus ascendit in montem, & prò salute Reip., & Principum; Civiumque salute, atque ut immortale sibi paret nomen cum equo se agit è monte præcipitem: Ejus verò cadaver honorifice admodum colligitur, & ad Appollinis Templum perductum concrematur, cinisque ejus in Templo prò Civium, & Reip. salute reconditur. Hæc ut audivit Cæsarius; O vos, inquit, infelices, & miseros, qui hominum inno-

innoxiorum animas offertis Dæmonibus, neque hic, neque in futuro sæculo vera vita potituri: deindè latuit ea in Urbe usque ad Kal. Januarias apud quendam Christianum Dei servum in precibus, & vigiliis cum illo serviens Deo, & Domino nostro Jesu Christo.

Ubi ventum est ad Kal. illas Cives ad Templum Apollinis convenere, Lucianumque juvenem speciosissimum adduxerunt, ut offerret sacrificium. Obtulit ergo porcam prò salute Civitatis, & Civium.

Id cernens Cæsarius exclamavit. Viri sapientes cur tanto vos scelere obstringitis? Itane æquum vobis videtur hominem innoxium prò vita vestra in mortem præcipitare? Oblato sacrificio juvenis Lucianus conscendit equum, & furoris quodam æstro-percitus, ubi in montem pervenit, inde se præcipitem dedit, & mortuus est. Rursùs ergo exclamans Cæsarius. Væ Reip. inquit, & Principibus ejus, qui lætantur alienis cruciatibus, & sanguine fundendo pascuntur. Quid ita perditis animas imposturis, & persuasionibus dæmonum. Hæc dicentem illum Firminus Pontifex jussit summo studio comprehendi, & in custodiam publicam abduci. Porro corpus Luciani collegit, & prò more in Templum Apollinis importatum combussit, Templumque sacrificiis ornavit. Inde post dies octo Luxurius vir primarius ejus Civitatis, & Firminus Pontifex Cæsarium è custodia in forum adduxerunt, rogaveruntque Leontium Consularem, qui per id tempus in Fundana Civitate erat, ut Taracinas veniret. Ea venienti triduana inedia maceratum Cæsarium in ipso foro tradiderunt. Is verò per præconem suscitatus est ex Cæsario, quis vocaretur. Respondit ille Cęsarius peccator vocor, Diaconus immeritus. Leontius Consularis dixit; servus es, an ingevus? Cæsarius respondit servus sum Domini mei Jesu Christi. Leontius Consularis dixit; audisti quid jusserint Imperatores? Cæsarius respondit jussa illorum ego nescio; Leontius Consularis ait, ut sacrificium offeras Diis immortalibus. Planè jusserunt illi ut infelices; Leontius Consularis ait, quid ita? an quia prò salute Reip.? Cæsarius respondit illa salus non nisi exitium est. Leontius Consularis dixit, & tamen omnibus salutifera est. Cæsarius ait; & quænam illa salus est, quà sic intereunt homines, ut vitę compotes esse non queant? Leontius Consularis dixit: Fac quod dico, & sacrifica Diis alioquin

quin mox daturus pœnas. Cæsarius respondit pænæ tuæ nihil me movent, sed vos illa æterna supplicia movebunt, quæ sine fine persentietis. Leontius dixit; eamus usque ad Apollinis Templum. Ductus est autem Cæsarius vinctus, & quidem nudus ante carpentum Leontii; cumque Templo appropinquaret, in medio militum, dixit, Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, qui es in æternum, tibi omnia cognita sunt; noli me derelinquere; sed respice in servum tuum sperantem in te. Hoc cum dixisset, subito corruit Templum, & Pontificem Firminum oppressit. Tum verò accurrens Luxurius primus Civitatis, audione inquit, Consularis perfidum, hunc Cæsarium magica carmina promentem? Leontius respondit, & nos id scimus, versusque ad Cæsarium hodiè, inquit, in te exardescet ira mea; Cæsarius ait; Ego verò neque te, neque Principem tuum timeo: Ut enim dixisti, ira tua hodiè exordescet, & cras evanescet, cumque mortui fueritis, nihil ulterius eritis. Exclamans autem Luxurius dixit, Audis hunc in Principum injuriam verba jactantem, & adhuc cessas eum tollere è medio? Leontius respondit, & quanam pæna mulctandus est? Luxurius ait, convocetur universa Civitas ad Templum, ubi suam magiam exercuit. Id cum factum esset ejecto Firmini Pontificis cadavere ità ad Populum locutus est Luxurius. Videtis perfidum hominem, qui nec Deos timet, nec Principem, qui Pontificem extinxit, & incantationibus suis Antiquitatis evertit Templum. Exclamans autem Cæsarius ait Æquum ne est, Fratres, hominem potiùs timere, quam rerum omnium præpotentem Deum, humanoque sanguine vestram expiari Urbem? Admoneo igitur vos, ut agatis pænitentiam ob effusum Innocentium sanguinem, credatisque in Christum Filium Dei, eumque timeatis. Exclamavit omnis Populus: Bonus homo justa loquitur: Tùm verò Luxurius eum è Populo eductum, rursus in carcerem conjecit, ubi fuit annum integrum, & mensem unum. Deindè jussit Luxurius eum è carcere produci, missaque ad Leontiū legatione perquisivit ex eo, quo pacto eum necandum censeret. Prodiit autem è custodia B.Cęsarius macie confectus, & nudus, sed capillis suis tectus. Angelus enim Domini nocte, & die custodiebat eum.

Adductusque in medium forum, ait, ad milites, qui cum catenis eum vinctum tenebant. Quæso parumper me relaxate,

ut gratias agam Domino meo Jesu Christo, qui me dignatus est adjungere servis suis; moxque humi se abiiciens adoravit Dominum ità dicens: Domine Deus Pater Dñi Nostri Jesu Christi, ostende nobis misericordiam tuam. Eadem hora corrusca lux emicuit, protexitque illlum. Id cernens Leontius magna voce dixit. Verè Dominus Deus est, quem prædicat Cęsarius, mittensque se ad pedes B. Cęsarii expoliavit se clamyde sua, & induit ea B.Cæsarium, rogavitque eum coram omni populo, ut se baptizaret. Dixit autem ei B.Cęsarius. Tu crede, & mox lumen splendidum videbis, acceptaque aqua baptizavit eum in nomine Patris,& Filii,& Spiritus Sancti:Adveniensque Julianus Presbyter porrexit ei corpus, & sanguinem Domini Nostri Jesu Christi, cumque Sacramenta percepisset B.Julianus oravit super caput ejus finitaque oratione Leontius reddidit Spiritum.

Eodem die Luxurius tenuit Julianum Presbyterum,tulitque sententiam in eum, & Cęsarium Diaconum, ut ambo in saccum inclusi in mare præcipitarentur. Porrò Leontii corpus collegerunt Uxor, & filii ejus, sepelieruntque propè Civitatem in agro Verano tertio Kalendas Novembris. Post triduum cum nocte duceretur Julianus Presbyter, & Cęsarius, ut præcipites acti in mare, submergerentur, B.Cęsarius dixit ad Luxurium. Me quidem aqua, quæ me regeneravit, tanquam filium suum ex se renatum suscipiet, ut me nunc Martyrem efficiat cum Patre meo Juliano, qui me anteà fecit Christianum. Te verò, Luxuri, hodiè comedet coluber, ut cognoscat omnis hæc regio, quod vindicat Dominus sanguinem servorum suorum, & Virginum, quas tu ignibus concremasti.

Deindè missi in saccum Julianus, & Cęsarius in mare præcipitati sunt, sed eodem die in littus eorum corpora ejecta sunt, ubi jacebat Luxurius totus inflatus, & tumidus, quippe à serpente percussus. Jerat enim ille eques ad Villam suam, ibi pransurus, & quia festinabat, solus præcessit; cumque quandam arborem pręteriret ob maleficia ejus serpens quidam lapsus est per caput ejus, lateraque morsibus lacerans, usque ad cor illius penetravit. Totus igitur intumescens jacebat humi. Sed tamen priusquam animam efflaret,vidit oculis suis psallentes Angelos, & admodum honorificè corpora Sanctorum Martyrum Juliani,& Cęsarii ex undis exportantes, quæ quidam Servus Dei nomine

Euse-

Eusebius, qui cum illis habitaverat collegit, noctuque sepeliit apud Taracinas Kalendis Novembris, ubi orationibus eorum beneficia præstantur usque in præsentem diem ad laudem, & gloriam Domini Nostri Jesu Christi, qui vivit, & regnat in sæcula sæculorum Amen. Hæc narrat Laurentius Surius die prima Novembris histor. Sanctorum tom. 6., quem videris. Eadem per lectiones in officio Divino ità recitat Ecclesia Lateranensis.

In Festo Sancti Cęsarii Diaconi, & Martyris
Prima Dominica Novembris.

Lectio Quarta.

CÆsarius Afer Diaconus cum Terracinam venisset, immane illud facinus advertit, quod ejusdem Urbis Cives à Firmino Idolorum Antistite dementati perpetrabant; dum publicæ saluti se litare credentes formosissimum juvenem aliquandiù in deliciis enutritum, lauteque saginatum adigebant, ut phalerato conscenso equo è monte sese præcipitem daret. Quorum impiam superstitionem Christiana libertate detestans, & charitatis zelo succensus, cępit eos vehementèr arguere, omnique conatu ad viam salutis revocare. Quo cognito, Firminus, Cęsarium in carcerem detrudi jubet, & ad ejus causam peragendā, Leontium Campaniæ Cōsularem tunc Fundis degentem accivit; sed fortissimus Christi miles variis, & gravissimis minis ab eo frustrà tentatus, acriùs in Gentilitatis errores invehitur.

℟. Honestum fecit.

Lectio Quinta.

Hinc nudus, vinctusque ante Leontii carpentum ad Apollinis Templum tractus, nefarium illud impietatis fanum suis precibus evertit, cujus in ruinis Firminus ipse tàm scelestæ Religionis auctor oppressus jacuit. Tunc Luxurius inter Cives primarius à Leontio impetrat, ut Cæsarius iterum in carcerem deducatus in quo per annum, & mensem inedia, frigore, nuditate, aliisque ærumnis afflictus denuo inforum pertrahitur. Dum verò à Leontio, & Luxurio, ut Christum abneget, hortatur, tanta eum repente de Cęlo lux circumfulsit, ut Leontius interno Sancti Spi-

ritus lumine illustratus abdicato inanium Deorum cultu Christi fidem amplexus sit.

℟. Desiderium.

Lectio Sexta.

Leontius itaque à Cæsario mox baptizatus, & à Juliano Presbytero Sacra Eucharistia refectus, dum una cum illis in preces effunditur felicissima morte decedit. At Luxurius in Cęsarium, & Julianum acriùs commotus ambos sacco inclusos jubet in mare præcipites dari. Cum verò eadem die Villam pransurus contenderet juxtà Cæsarii vaticinium mortifero colubro percutitur, emittensque nefarium spiritum vidit psallentium Angelorum choros ex undis Martyrum corpora exportantes, quæ Dei famulus Eusebius propè Terracinam honorificentissime sepelivit; Unde, & pars Sacror. Cæsarii pignorum Romam translata in Sacrosancta Lateranensi Ecclesia recondita, & oratorium in ejus honorem propè eamdem antiquitùs ædificatum est.

℟. Stola jucunditatis.

In tertio nocturno Homilia super Evang. Nihil est opertum, ut in Breviario die 14. Octobris in Festo S. Calisti. Missa lætabitur Justus &c.

CAP. III.

Translatio, & Miracula Sancti Martyris, & Levitæ Cæsarii.

Quodam autem tempore cum dirutarum Ecclesiarum restaurationi B. Damasus operam daret; hortum quemdam intrà Urbis mœnia positum ab Imperatore Valentiniano Juniore sibi dari poposcit, in quo Compatriotæ suo B. Laurentii Martyris Ecclesiam fabricaret, & quia justæ postulationi, immò divinæ parendum est. Valentinianus Augustus petitioni Christi Confessoris annuit, & eundem ei hortum sine mora concessit. Adeo enim ei devotus erat, ut non solùm ejus monitis gratantèr obediret, verum etiam ejus jussa æquanimitèr ferret: Unde etiam actum fuerat, ut voluntate B. Damasi Eudoxiam Eudoxię Augustę memorię filiam duceret in uxorem. Quę videlicet tantum postea in Christi Fide, & amore proficere meruit, ut Basilicam B. Petri ad Vincula construeret, quæ, & Eudoxię usque ho-

hodie nuncupatur. Qua suscepta duas ex ea filias genuit, quarum major matris nomen sortita est, minor verò Galla Placida vocabatur; sed major in Adolescentia defuncta est, unde Augustus in juniorem affectu nimis ducebatur, eo quod sibi unica remansisset. Hęc itaque audiens prædictum hortum B. Damaso à suo Genitore concessum contristata est, eo quod illuc cũ aliis puellis frequentèr pergeret, & suæ ętati delectabilia reperiret. Et cum Christi famulus suis manibus, Ecclesia designata, fundamenta poneret per seipsam cũ famulis eandem evertere nitebatur, quam B. Damasus paterno monuit affectu, ne sibi, & B. Laurentio tantam irrogaret injuriam: Cumque illa nollet desistere, & Christi Sacerdotem contemneret, Divina. Ultio quæ olim Mariam Moysi servo Dei detrahentem lepra percussit, hanc quoque Dei famulo Damaso contradicentem immundo spiritu mancipavit. Qua in re Valentinianus Augustus licet Dei judicium recognosceret, tamen tàm ipse, quàm etiam amici ejus pro casu miserandæ puellæ mærorem magnum per dies plurimos habuerunt; quam etiam per multa Sanctorum corpora detulerunt, sed nullo salutis effectum meruit.

Dei scilicet Providentia disponente, ut hoc eventu corpora Sanctorum Martyrum Cęsarii, & Juliani Romanam transferrerentur in Urbem: Audientes itaque, quod in Insula, quę Chius dicitur B. Isidori corpus esset reconditum; ubi quicumque vexatus à Diabolo advenisset, reciperet sanitatem decreverunt eam per Campaniæ littora ad eundem martyrem destinare. Quæ cum in basterna posita portaretur, devenit ad Urbem prædictæ Provinciæ Tarracinam, cujus Urbis Episcopus nomine, & actione Felix eam honorificè suscipiens, & ad B. Cęsarii deducens Ecclesiam, talem pro ea orationem fudit ad Dominum. Domine Deus Omnipotens, qui hanc puellam nasci jussisti, spiritum ei pristinæ redde salutis, ut per hujus Martyris intercessionem salvata mente jam pura Ecclesiæ B. Laurentii pro qua offendit debita vota persolvat: Cumque effusa hac oratione tribus diebus in fletu, & lacrymis perstitisset, apparuit puellæ B. Cęsarius, & eiiciens de ore illius quasi colubrum, atque illum in mare proiiciens abscessit, & eam salvam reliquit. Hoc audiens Augustus gavisus est, & una cum Augusta adiit Terracinam, & basternam, in qua miserat filiam ex auro, & ebore decorantes Martyrum Cæsarii, & Ju-

Juliani reliquias debita in ea reverentia poſuerunt: Et tàm ipſi cum filia, quam etiam Romana plebs, quæ advenerat, propriis pedibus gradientes, Sacerdotibus autem baſternam ſuis humeris deferentibus cum hymnis, & canticis repedabant in Urbem. Quibus propinquantibus B. Damaſus congaudens occurrit Clericorum, atque Laicorum magna multitudine comitatus, & eaſdem venerandas reliquias ad palatium uſque deducens infrà Imperiale cubiculum venerabilitèr recondidit in altari, quod ipſe ſuis manibus dedicavit. Hactenus manuſcriptus Codex Vaticanæ Baſilicæ, quem affert Ughellius tom. 1. Italiæ Sacræ in Epiſcopis Terracinen., ubi de Felice Terracinen. Epiſcopo num. 3. Sic eadem cantat vetus Antiphonarium in Eccleſia Terracinæ ſervatum.

Auguſti proles eſt reddita Galla ſaluti
Propter eam Felix dum Martyris orat ad Aram
Dant Domino laudes una cum plebe Parentes,
Nocte ſoporatam purgavit Dæmone Martyr
Ingentem colubrum ejus ab ore trahens.

In vita S.Annonis Archiep. Colonienſis cap. 34. tom. 6. die 4. Decembris apud Laurentium Surium hæc leges. Elegantis artificii ſacellum Templo S. Georgii contiguum inſtruxit reponens in eo, quod ab Urbe Roma detulerat dignum veneratione Martyris Cęſarii brachium ab Alexandro Secundo Summo Pontifice ſibi donatum, quod cum ſacraturus una cum populo proceſſiſſet, ecce vorax incendium eo jam, ut mos exigit, infulato repente Civitatem verſus Orientem invaſit minacitèr. Tunc turbis ad ejus extinctionem ſeſe certatim ſubtrahentibus, & Epiſcopum vix paucis ex tàm nimia, quæ confluxerat, multitudine ſeptum relinquens, ille tanto mętrens impedimento, cum caput intra manus deponens paululum reſediſſet quaſi reſponſo Divinitùs accepto, non inquit, ſuæ virtutis vim ignis, qui fraude malitioſi ſerpentis emerſit in aliquod periculum hujus Urbis hodie exeret, tantum plebs de hoc ſecura redeat, ut in conſecratione filiæ matris noſtræ Eccleſiæ beneplacitum Domino miniſterii noſtri perſolvamus obſequium: protinùs reverſo populo flamma emoriens defecit.

Itaque juxtà Eccleſiæ ritum conſecratio celebratur, in qua iterùm ignis reemerſit, ſed D. Annon exhortationibus populum

re ti-

retinuit, dicens laudibus Christi nullum proponendum esse periculum; Ipsis tandem extinctus est, & iis, qui Episcopi verbis obtemperantes remanserunt, non nocuit, nec quidquam eorum combussit, qui verò propter avaritiam domum aufugerunt, omnes res, ac suppelectiles amiserunt, quippè ignis omnia consumpserat. Hinc S. Annon materiam ad extollendos Sanctos arripiens, sequens Divi Cæsarii miraculum retulit. cap. 35. In Urbe Roma Vir quidam Andreas nomine, non opere, divitiis, & vitæ deliciis affluens laxæ conversationis amplam terebat viam, animam oneri, corpus habens voluptati, cui præter nomen Christianitatis, & emortuam Fidem Christianæ Religionis nihil videbatur inesse excepto, quod B. Cęsario Martyri devotus Ecclesiam ejus cum cereis frequentare solebat. Hic generali mortis conditione præventus sero sui penitens ultimum efflavit Spiritũ. Nec mora corpus in feretro compositum flentium, & plangentium amicorum tristi ambiebatur obsequio, sepulturam ejus ob quædam impedimenta in diem alterum differentium. Itaque protractis ad medium noctis excubiis alto silentio cunctis, altoque stupore perfusis repentè feretrum moveri cępit; elevansque caput, qui jacebat exanimis cum undique circumspiciens ampliorem videntibus terrorem incussisset fugæ pręsidium nonnullis arripientibus, omnibus verò pariter mente consternatis in feretro resedit. Interim prudentiores fiducia nonnihil desumpta procul quibusdam subsistentibus propiùs accesserunt, & inspecto diligentèr homine quid rei contigisset, sciscitati sunt, utrũ phantasiis diaboli luderetur, an insueta mortalibus lege ab inferis redivivus emersisset, vel quod magis erat in suspicione languoris immunitate pro mortuo habitus oculos tantum intuentiũ fefellisset, cęterum vitam non planè amisisset. Ad hęc ille graviter suspirans non inquit, simulatè, sed verè mortis incidi sortem, at verò perpetuæ mortis sententiã, & in anima, & in corpore proh dolor! Luerem, si Cæsarii Mart. Deo digna non intercessisset supplicatio: subjungensque secundum tenorem interrogantium, ubi ubi fuisset, quod vidisset, & ut redisset, ità ait. E corpore violentèr ejectus ad terribile, nimisque pavendum Christi solium ducebar. Ibi circumstantibus cum tremore millibus Angelorum ego miserrimus conscientiæ reus nec oculos in quenquam illorum supplex attollere præsumebam, solummodo districti judicis tristem sententiam acci-

cipiens à teterrimis,& horrore plenis demonibus ad eterne damnationis loca trahebat absque misericordia. Pectusque feriens, ac nimis flebilitèr ingemiscens; Illius inquit hore miseria nullis dignè exponenda verbis mei cordis memoria nunquam elabitur. Cumque me flentem procacissimi Dæmones cachinnantes, meisque casibus insultantes ad perditionem atrocitèr impellerent, pretiosus Martyr Cæsarius mei clamationibus piè commotus cum favore Sanctæ Dei genitricis, Sanctorumque Apostolorum, & Martyrum procidit ante Dominum vulnerum suorum Stigmata demostrans, & dicens. O Clementissime Domine tremendi nominis tui causa hec quondam libenter excepi, nec erat in eis perferendis, licet caro gemeret, ulla reluctatio mentis; dummodo temporalium tormentorum asperitate corpus semel enecatum nullis deinceps tristitiæ stimulis vel animam, vel carnem te presîde, afficeret. Quid itaque te, qui pius es, inspiciente novis in corde doloribus premor? Ecce qui meo credulus patrocinio vitam suam mihi commisit ex integro, præceps impellitur ad Inferos, jamque merito stultitiæ arguitur, qui vana spe seductus me coluerit, & vitæ suæ gubernatorem, quem in alleviandis saltem suppliciis habere non possit intercessorem. In his vocibus eo coram Christo jacente Piissima Dei Genitrix Virgo Maria cum reliquis Sanctis se adjungens filium, & Dominum suum ad voluntatem Martyris flexit, per cujus imperium pessimis Dæmonibus ereptus, jam venie securus,& vitæ corpus ad hoc reinducere jussus sum, ut his cognitis unusquisque suæ salutis sollicitior reddatur. Hæc homine perorante cum adstantes stupor invaderet, perceptis Sacramentis colligit se super feretrum, & obiit. Hactenus Surius 4. Decembris tom.6.cap.35. Libro autem quarto cap.1. de Vita S.Bernardi Abbatis, ut Baronius transcripsit ad annum 1138.hec leges: Rediens Pater Sanctus ab Urbe ex Sanctorum Apostolorum, Martyrumque corporibus Xenia secum retulit pretiosa, haud modicum hunc sibi reputans fructum esse laboris. Inter que B.Cæsarii dentem, quonam modo receperit memorandum. Cum enim integrum ei prædicti Martyris caput exhiberetur, ut tolleret inde, quod vellet, dari sibi petiit dentem unum. Frustra verò aliquandiù Fratres, qui cum eo venerunt laborantes concessum sibi trahere penitùs non valebant. Fractis enim cultellis duobus, aut tribus, quos applicuerant, nihilominùs adhùc dens immobilis per-

permanebat. Tum ille orandum nobis ait; Nec enim habere possumus, nisi martyr ipse concedat.

Facta denique oratione reverentèr accedens incredibili facilitate duobus tulit digitis, quod ferreis ante moveri non poterat instrumentis.

N O T Æ.

Ut errat Surius, aut duos Cæsarios Terracinæ floruisse tenendum est, nam postquam tom. 6. Cæsarium Diaconum sub Claudio Nerone passum asserit; tom. 2., ubi acta S. Flaviæ Domitillæ describit, eundem corpus ejusdem, ac sociarum Theodoræ, & Euphrosinę humasse docet iis verbis. Altero die S. Cæsarius Diaconus eo veniens Sanctarum Virginum corpora nihil illæsa reperit. In facies enim suas prostratæ orantes Dominum decesserunt; ea igitur novo sarcophago condens iu humo altiùs effossa sepelivit: sed hanc difficultatem infrà, Deo dante, enodabimus Sanctus. Gregorius Magnus die prima Novembris in suo Sacramentario has affert orationes pro Festo S. Cęsarii Martyris.

Deus, qui nos B. Martyris tui Cęsarii annua solemnitate lætificas, concede quæsumus propitiùs, ut cujus Natalitia colimus etiam actiones imitemur per Dominum Nostrum &c.

Secreta.

Hostias tibi Domine B. Cęsarii Martyris tui dicatas meritis benignus assume, & ad perpetuum nobis tribue pervenire subsidium per Dominum &c.

Postcommunio.

Quæsumus Omnipotens Deus, ut qui cęlestia alimenta percepimus intercedente B. Cęsario Martyre tuo, per hæc contra omnia adversa muniamur per Dñum &c.

Antiphonarium vetus Ecclesiæ Terracin. hæc habet.

Levita Cęsarius ab Africæ finibus longinqua in Ausoniam peregrinatione assumpta Terracinam applicuit; homo, & honestate morum, & fulgore scientiæ, & doctrinæ eloquio præclarissimus, & alibi: Cum Terracinæ Civitas gentili more graditur benigna Christi pietas ne pereat, compatitur; Dum Lęvita Cęsarius ex Africæ Provincia transmissus est Divinitùs, ut ad eum det gloriam splendens doctrinæ radiis: Eusebio se sociat, & radians pro-

 di-

digiis ad Fidem multos revocat. Flagitium horribile patrium ibi solito ostendens detestabile, ne fiat, damnat illicò; proindè ad præsentiam Leontii perducitur, cujus spernens vesaniam, ut thura det, compellitur. Vinctus ad Templum trahitur, ut immolet Apollini. Quod mox dirutum cernitur Levitæ prece humili. Templi ruina Præsulem Firrainum nece opprimit. Quo sęviens in Martyrem Luxurius sat furiit. Consularis Leontius ad fidem mox convertitur, perfusa luce cęlitùs dum sciens orans flectitur. Luxurii sunt viscera corrosa morsu colubri Maurii, dum opera Levitæ possunt cognosci confunditur gentilitas, & Martyris virtutibus exultat Christianitas in Deum dignis laudibus. Terracinenses gaudeant Civitatis gloria, in qua regnare valeant per hujus merita, Amen.

Gelasius Secundus S. Sedis Apostolicæ Pontifex, qui fuit Constantius, seù Gregorius Cajetanus possessionem S. Cęsarii versibus adornavit, quæ temporum injuria intercedisse existimamus, ait Petrus Diaconus de Viris illustribus Casinen. in Gelasii Vita cap.22.pag.99. Albericus Diaconus scripsit passiones Sãcti Modesti, & S. Cęsarii. Opera ejus extant in Biblioteca Conventus S.Crucis Florentiæ Min.Convent.ex Chron.Cassin.lib.3. cap.33. Divum Cęsarium Diaconum sub Nerone martyrium subiisse docent præter Surium Ptolomæus in indice dicens Terracina lib.3.cap.1.

Hic S.Cęsarius, & Julianus sub Claudio Imp. Martyres, & Usuardus cum addit.Jo:Molani ait Kalen. Novembris. In Campania Civitate Terracina Sanctorum Cęsarii Diaconi, & Juliani Presbyteri, qui Cęsarius tempore Claudii diebus multis in custodia est maceratus, & posteà cum eodem in saccum missus, sicque in mare præcipitatus. Henricus Canisius in suo Menologio ita habet. Eodem die Natalis Sanctorum Martyrum Juliani Presbyteri, & Cęsarii Diaconi sub Claudio Imp., & ut refert Ado Cęsarius tempore Claudii veniens ex Africa ad Terracinam Campaniæ Civitatem, dum contra idolatras proclamaret in publico tentus est à Firmino Pontifice, & in custodiam reclusus. Ferrarius autem post Surium hoc modo complectitur acta S. Cæsarii inquiens. Cęsarius Diaconus Nerone Imperante ex Africa Tarracinam venit, quo tempore Firminus Idolorum Pontifex morem hunc detestandum invexerat, ut quotannis aliquis juvenis

per

per aliquod temporis ſpatium delicatè enutritus, pretioſoque amictu indutus, oblato priùs ſacrificio, tota Civitate eum comitante ſe pro Reip. ſalute ex alto montis vertice Kalend. Januarii præcipitaret; cujus cineres, combuſto corpore in Apollinis Templo, tanquam in Divos relati aſſervabantur. Hunc morem Cęſarius publicè deteſtatus juſſu Firmini comprehenſus cuſtodiæ traditur. Intereà Leontius Campaniæ Præſes Fundis accerſitus Tarracinam adveniens Firmini, Luxuriique perſuaſu Cęſarium Diis immolare compellebat; quo ad Apollinis Templum ante Præſidis rhædam tracto, ſtatim illud ad preces martyris corruens Firminum Pontificem oppreſſit. Tunc Præſide abeunte Cęſarius à Luxurio carcere incluſus anno integro ſquallore maceratus, cum Leontius à Luxurio conſultus, quo ſupplicio martyr afficiendus eſſet adveniſſet, prodiit è cuſtodia macie confectus vinctus, & nudus à capillis ſuis tamen contectus (tantum excreverant) qui modico orandi ſpatio à militibus impetrato, in medio fori, ubi ſe humi abiiciens Chriſto Domino gratias egiſſet, mox coruſca lux de Cęlo emicuit, eumque protexit. Quod Leontius cernens Deum verum eſſe exclamans, quem Cęſarius prædicaret, ſe ad illius pedes proſternens [cum prius clamyde ſibi detracta martyrem induiſſet] ſtatim ſe ſacro fonte expiari petiit: quo tempore adveniens Julianus Presbyter Leontium aquis priùs ſalubribus expiatum Sacro etiam Domini corpore refecit. Iſque refectus immaculatum ſpiritum Deo reddidit. Quo ſpectaculo commotus Luxurius Julianum, & Cęſarium ſacco incluſos in mare præcipitari juſſit.

Cui Cæſarius ad ſupplicium ductus. Nos quidem inquit aqua tanquam filios ex ea renatos ſuſcipiet, te verò hodiè coluber invadet, devorabitque. Qui equo inſidens ad villam ſuam egreſſus à ſerpente quodam ex arbore proſiliente invaſus eſt, & ventre ſibi ex morſu venenato diſrupto miſere interiit, cum Angelos pſallentes, & corpora Sanctorum Martyrum reportantes ad littus vidiſſet; quæ a S. Euſebio ſepulta ſunt.

Hæc Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italię. Eadem docet Rabanus in ſuo Martyrologio Kal. Novembris, ubi ait. Eodem die Natale S. Cæſarii Diaconi, & Juliani Presbyteri, qui Cęſarius tempore Claudii Imp. venit ex Africa Tarracinam Campaniæ Civitatem &c. Unde vides incuria argui non poſſe

Surium, qui Divum Cæsarium sub Claudio passum esse dixerit, cum id rot Auctores affirment. Recentiores ferè omnes eundem sub Trajano palmam martyrii accepisse tenent; alioquin quomodo corpus S.Flaviæ Domitillæ, & sociarum sepulturæ mandavit, si sub Claudio coronatus est? Hinc Augustinus Lubin in suo Martyrologio die prima Novembris, ait, Natalis Sancti Cęsarii Diaconi, qui diebus multis in custodiam maceratus, posteà cum S.Juliano Presbytero in saccum missus in mare præcipitatus est, S.Flaviam Domitillam sepelivit anno Dñi 100., passusque est sub Trajano. Ejus corpus (uti diximus supra) Romam translatum conditum fuit in Ecclesia proprio nomine, erecta, ac dicta S.Cęsarii in Palatio, de qua Baronius tomo 8. scribit. Imagines Augustorum Romam missas S.Gregorius jussit reponi in Oratorio S.Cęsarii Martyris intrà Palatium, non putes locum illum fuisse in Palatino, vel Palatio Lateranensi, quod Patriarchia dicebatur, sed Ecclesiam illam, quæ aliquando Diaconia, posteà verò titulus fuit posita in Viæ Appiæ divortio à Larina haud procul à titulo S.Sixti. Perseveravit eadem Ecclesia antiqua usque ad nostra tempora nomine tituli S.Cęsarii in Palatio, licet à Sixto V. expuncta, & à Clemente Papa VIII. iterum restaurata,& in eundem titulum restituta. Ibidem olim Monachos Græcos habitasse auctor est Pater Marsilius Honoratus, in libro cujus titulus *Fida scorta de Pellegrini*: Eandemque Abbatiam fuisse docet Baronius die prima Novembris in Notis ad acta S. Cæsarii dicens. Erat ibi Abbatia una ex viginti duabus, quas notatas vidimus in antiquo Rituali, quod habetur in Bibliotheca Vaticana in codice manuscripto, cujus est titulus liber censuum. Quæ quidem Ecclesia posteà conversa est in titulum. Ea diruta corpus Martyris translatum est in Basilicam Helenianam dictam alio nomine Sanctæ Crucis in Hierusalem in agro Sessoriano; ubi hactenus religiosissimè asseruatur. Cęterum præfatam antiquissimã hujus Sancti Ecclesiam vetustate collapsam, & inter vineta vepribus, situque obductam jacentem Sanctissimus Pontifex Clemens Octavus hoc ipso anno, quo hæc demùm cudimus restituere, ornareque felicitèr aggressus est. Agimus de ea Ecclef. annal. tomo 8. in Sergio Primo Romano Pontifice, ait Baronius.

CAP.

CAP. IV.

Acta Sancti Silviani Confessoris Episcopi Africani, & Secundarii Terracinen. Patroni.

VAlentinianus Major quintus post Christianissimum Principem Constantinũ ab exercitu Niceæ Imperator creatus totius Orbis gubernacula obtinuit; inde Valens germanus ab eo Augustus, imperiique consors dictus est: sed licet fraternitas germanos eos effecerit, morum tamen dissimilitudo alienos, ac dispares demonstravit; etenim Valentiniani gesta ab historiographis laudibus ornantur, Valentis autem vita omnium scelerum genere redarguitur, utpotè qui in proprium Dominum impietatis arma commoverit. Erat tunc temporis quidam Apollinaris nomine Laodicensis Ecclesiæ Episcopus, qui scientia, quæ animos inflat, turgidus hæresim condens se ab Ecclesia Dei abscidit, & post se perditorum agmen trahens, eos cauterio sui nominis denotavit. Hujus itaque pessimi magistri malus Valens discipulus per segetes Christi zizanias dęmonis disseminare cæpit, & effrenata libertatis audacia in quarto sui imperii anno talem tulit legem, ut Monachi compulsi arma bellica tractantes sæculo isti magis, quam Deo servirent, & militarent. Nolentes verò fustibus, & tormentis necarentur. Unde Orientalis Ecclesia exagitari cæpit.

Intonuit interim circa annum Domini 439. ingens illa Vvandalicæ persecutionis procella adversus Ecclesiam Catholicam, quæ Fidelium pacem turbavit, turbatamque funditùs evertit. Nam quidam nefarii Ministri Arrianæ pestis, quam Valens Augustus Uxoris Arianæ lenocinio delinitus, & ab Eudoxio Episcopo Ariano baptizatus propagari fecerat, propugnatores cum suæ sectæ virus in Catholicos spargi non posse viderent, accitis magistratibus sui erroris laqueo irretitis conferunt cum eis, quid de iis agerent, qui Orthodoxæ Fidei integritate glориantes suæ vesaniæ consentire renuissent, mox ex Senatus consulto definitum est, ut omnes, quoniam Orientalis imperii soliditas variis bellorum turbinibus quatitur, concurrant in armis, nullus sit, qui careat militiæ Sacramentis, nulla vacet religio, nullus immunis sit ordo, qui commonitus arma non capiat, recedant procul de-

desidiæ, recedant otia ad nihilum profutura. Magnum imperium sine magnis viribus sustineri nequit: Ista, & hujuscemodi vulgò ferebantur, cum nec mora per Africanas oras fertur, & refertur imperiosum edictum, omni ordini, universæ conditioni, ac religioni, ut arma capesserent, imperatur.

Factum est autem, ut Divini Numinis Providentia eodem tempore in Africæ finibus B.Silviani virtus, atque doctrina elucesceret: Quippe qui Carthagine Romani Imperii quondam æmula ex nobili prosapia ortus patrem habuit nomine Eleutherium, matrem verò Silviam, ex quibus etiam sororem nomine Rufinam sortitus est. Cum adhùc puer esset Episcopo Castrensi traditur, sub cujus disciplina diutiùs versatus adeò profecit, ut plenam boni præceptoris perfectionem sit assecutus; enimverò eadem in Silviano mentis probitas, eadem animi sinceritas, idem Fidei tenor, fervor idem, ac denique charitatis non dissimilis flamma, quapropter, & ipse Episcopali gloria sublimatus est; Ad summum Sacerdotium Beatus Silvianus evectus Divinis preceptis assiduè commissum sibi informabat populum, contraque multifarias Sathanæ insidias semper exhibebatattentum.

Intellexit ergo Diabolicæ fraudis commenta Divinitùs admonitus Sanctus Dei Pontifex Silvianus, adeoquè Divinis præceptis magis accomodavit aures, & ne ingens Christianorum fieret jactura una cum aliis Sanctis viris quotidiè suum gregem, ut nefariorum Principum jussa contemnerent; hortabatur; dicebat enim obedire Deo magis, quam hominibus debemus; arma nostra non carnalia, sed spiritualia contra diabolicas fraudes sunt; contra proximos nostros arma ferre nos Christus vetat, quippe quibus præcipit ut si auferant tunicam, dimittamus & pallium. His, similibusque vocibus Africanæ Regionis cultores admoniti Arrianorum edicta despiciunt: Quapropter Tyranni Principes iræ facibus inflammati mandant è vestigio, ut mandatorum suorum contemptores capiantur, arctentur, & omni suppliciorum genere atterantur. Discurrit itaque per Africæ fines crudelis executio. Capiuntur Christi Pontifices vinciuntur Domini Sacerdotes, Clericalis ordo confunditur, & in ovile Christi Lupus ingressus satis, superque de Innocentium pæna baccatur, quorum magna multitudo inauditis tormentis excruciatorum Cælo recepta est. Arctatur inter hos, & ergastulo mancipatur Sanctus Silvianus,

nus,

nus, ac Pater ejus Eleutherius venerabilis ſenex cum matre Silvia, & Rufina ſorore cum ipſis paritèr Caſtrenſis doctor, atque alii multi Chriſti Fideles, qui Hæreticorum inſanientium errores deteſtabantur.

Poſtquam lætus, & alacer tenebricoſi carceris ſpeluncam ingreſſus eſt Beatus Silvianus ſe humi abiiciens oravit Dominum dicens; Adiutor noſter eſto Domine, & quoniam nos tuis famulis adjungere dignatus es, tuum nobis porrige præſidium, per quod & hujus teterrimi carceris ſquallores ferre valeamus, & de manibus peſſimorum Principum liberemur. Orante autem S. Silviano ecce noctis tempore luce ſolis clarior deſupèr radians, qui cunctas noctis fugavit tenebras Angelus Domini Confeſſoribus Chriſti apparvit gratiſſima ſpecie verba conſolationis, & ſalutis alloquens. Nolite timere egregii milites Chriſti, ſtrenuiſſimi pugnatores, Athletæ fortiſſimi reſumite vires reparentur animi, adhùc enim prò Rege veſtro eſtis pugnaturi, & preſſuras multas paſſuri, ideò miſſus ſum, ut conſolemini de preteritis, perapetemini prò futuris.

Manè autem facto veniunt quidam vaferrimi nuncii à Vvandalorum Ducibus miſſi, qui cæperunt Sanctos Dei viros blanditiis delinire, minis terrere, ac promiſſis etiam variis ad ſui erroris mentem inflectere, ſed quos Deus cuſtodit, nec blanditiis poſſunt decipi, nec minis terreri, neque promiſſis ullis inflecti. Cum itaque fruſtra eſſent omnes inſanorum Principum calliditates, ſummo furore correpti Sanctos Dei Præſules una cum ſociis occidi jubent: Nec mora adſunt milites, & cum gladiis ſtrictis carnifices, quibus repletus Spirito Sancto, ſolaque oratione munitus, veluti lorica amictus intrepido animo S. Silvianus occurrit, cumque vellet ſpiculator in eum ſpiculum emittere, mox adfuit cæleſtis gladius, qui nefariam manum areſcere fecit. Nihil tamen his ſignis movetur hæretica cohors, quin immo alter de malignorum cuneo præ cæteris audaciſſimus proſilit, & ſacram ſtolam arripiens veluti per vilem funem eum trahere cæpit, ut capite plecteret, cui Divinæ ultio manus quoque areſcere fecit. Quibus auditis ſummopere indignati Vvandalicæ perſecutionis miniſtri, eradicemus, ajunt, à Lybicis oris ſtirpem tam nefariam, atque illico perquiritur, & perquiſita arripitur navis vetuſtiſſima quæ utpotè inutilis haud procul à littore fraceſcebat inanis, eidem-

idemque imponitur facer Sanctorum Chorus Silvianus; Eleutherius, & Castrensis Episcopus cum aliis multis, ut sic belluarum maris esca fierent, ac veluti vilissimæ merces in maris profundo demergerentur; præterea ludibrio fuere innumeræ hæreticorum rates: quæ circumnantes, & cavillantes dehiscentem navem usque in altum mare secutæ sunt; sed non est prudentia, neque consilium contra Dominum, qui eam incolumem ad prædestinatum portum traduxit.

Appulit ergo navis lacera, & cariosa ad Campaniæ littora. Verum ne tantum prodigium in occulto esset, & ut Impios confunderet, jubente Sancto Dei Viro Castrensi, & Silviano navis pertusa in Africanum portum reducitur. Interea Sacratus Sanctorum Chorus Angelo preeunte per diversa Campaniæ loca prò salute Fidelium tribuitur. Sanctis itaque Eleutherio, Silviæ eorumque filiis Silviano, & Rufinæ uberrima Urbs Terracina ab Angelo Domini assignatur, ut eos in æternum possideat, celebret, & veneretur. Cum autem Dei gratia concomitante una cum Parentibus, & Sorore ad Terracinenses fines S. Silvianus pervenisset, non popularibus se tumultibus immiscuit, non pulchra Urbis mœnia elegit, sed circa cujusdam montis radices, qui Feronias dicebatur, stationem fixit, ubi in hymnis, & canticis Angelicis Sanctissimam vitam ducens miraculis coruscare cæpit. Quippè qui hominem quendam una cum conjuge per multos annorum curriculos gravi languore oppressum nomen Domini super eos invocans dicto citiùs sanavit; mox offertur ei Dæmoniacus quidam, super quem orans antiquus serpens protinùs exivit. Percrebuit interim Terracinæ fama Sanctos Dei vivos adesse in eorum finibus. Unde ruunt præcipites Viri cum mulieribus, senes cum junioribus, & Sanctos Dei perquirunt, perquisitos inventis sacra vestigia osculantur: Nec mora advenit Jo: venerabilis Terracin. Pontifex cum universo Clericorum ordine, & Sanctos Dei interrogat cujus sint, unde venerint; Interrogati respondent, qui essent, qualitèr à Lybicis oris propter Catholicam Fidem exularent. Gratias agunt Deo una cum suo Antistite Terracinenses, qui eos eis concesserit, & quidquid subventionis dare possent, promittunt.

Accidit interea, ut Joannes Terracinen. Pastor migraret ad Dominum; illicò itaque Anxurates eum sibi in Patrem, *in do-*

num

num ab hora eadem accipiunt, & venerantur; ad folium autem Episcopale evectus B. Silvianus à Clero, & populo Terracinen. Romano Pontifice confirmante eisdem cælestis fluenta doctrinæ largiter impertit cumque operibus Divinis quotidiè magis insisteret ibidem Confessor eximius nono sui regiminis mense vertente cognovit in Spiritu supremum diem adesse sibi, convocataque Fideliū multiplicitate eisdem quid eventurum esset, edisserit, atque ut se voluntati Dei committant, obtestatur; postmodum benedictionem à Sanctis genitoribus exponens oculis in Cælum elevatis prò universo populo Terracinen. obnixè oravit dicens, deprecor te, Deus Pater Omnipotens una cum Filio tuo, & Spiritu Sancto, qui me usque adhùc vitæ finem in Fidei tuæ stadio currentem roborare dignatus es, ut super hunc populum per tuam clementiam benedictionis tuæ dona diffundas, qui me exulem à Natali solo benignè excepit, benignè tractavit, ac monitis meis, in quantum potuit devotissimè paruit, & hæc dicens Sanctissimum Spiritum efflavit; Accurrunt protinùs in ejus transitu Cælorum aves, quæ miro modulaminum concentu lætas inferias Sancto Episcopo concelebrant. Interim ille rogatus nautarum fluctibus occurrit, morbos expellit, aliaque multa signa facit, ut etiam post mortem se vivum esse insinuet: Corpus autem ejus decentèr prout ea tempora ferebant, sepelitur in loco proximo Ecclesiæ Sancti Salvatoris, quę modo titulo Sancti Silviani insignitur, & extat propè radices montis Lejani ad Vallem Sanctam, postmodum translatum est in Ecclesiam Cathedralem Terracin. ubi exuberant eis beneficia usque ad hodiernam diem.

CAP. V.

Translatio S. Silviani Episcopi.

IN tanta diuturnitate, & confusione, temporum tot bellorum tumultibus Italia agitata, ubi corpus S. Silviani Episcopi lateret, ignorabatur, quippè dirutis Ecclesiis, excisis monumentis omnis memoria ejus evanuerat. Quando pacatis Italorum rebus ecce magnificus Christi Confessor circa medium noctis cuidam Terracinen. nomine Joannis in somnis apparuit, & locum haud procul ab ejusdem Joannis prædio, in quo sepultus fuerat,

rat, demonstravit; insuper ut hoc Episcopo, & cunctis Civibus indicaret benigna collucutione mandavit: Ipse verò Joannes Divini muneris, & supernæ dispositionis ignarus narrare gaudium ineffabile, quod erat Terracinę eventurum, negligentia distulit; cumque eundem Juvenem secundo in somnis Beatus Silvianus commonuisset, nec ipse iteratam visionem, quam viderat, indicasset, cuidam alii Civi Cajetano nomine quoque Joannis idem per somnum demonstravit, & jussit. Qui utique manè facto visionem nocturnam Episcopo sollicite nunciavit, ac deindè universis Cajetæ Civibus convocatis, quod à Sancto Dei didicerat, publica voce renunciavit.

Concurrunt illicò ad rei famam omnis generis viri vicinarum Urbium, atque Castrorum totius Cajetæ Ducatus, commeatus, & arma parantur, atque B. Silviani corpus viribus auferre confidunt, sed quia præ cæteris sibi Terracina complacuit; Tertio iterùm Venerabilis Præsul Juvenem Terracin. sollicitat, qui trina visione commotus confestim, quod in somnis viderat Episcopo, & omnibus suis Civibus nunciavit. Nec mora, continuò concurrunt Viri, & mulieres, Juvenes, & senes, & ubi dici quæritur inventus est B. Silvianus, cujus venerabile corpus una cum corpore Silviæ Matris, & Rufinæ Sororis Episcopus Terracinen. & qui cum eo aderant Clerici devotè suscipientes cum hymnis, & laudibus Deo gratias agentes in curru imposita ad Urbem Terracinen. deducere festinabant. Fit trina iteneris remoratio, & trinis ipsum votis Terracinenses Cives perpetuò venerari promittunt.

Ubi verò ad locum, qui ortus balnei dicitur, ventum est, Cajetanorum multitudinem copiosam cum propriis armis accedere vident, quippè armis B. Silviani corpus arripere confidebant; sed voluntate Dei factum est, ut nequid mali accideret, tenebricosa nubes inter utrosque medians staret, ità ut se invicem non solum contingere, verum etiam videre non possent; tandem beatissimum introducitur corpus, & intrà hujus Urbis mænia cum laudibus custoditur. Cajetani verò Divinum miraculum cognoscentes, & Sanctum Antistitem Terracinam sibi præeligisse videntes precibus efflagitant, ut aliquid de B. Silviani corpore ad ejus memoriam, & venerationem sibi largiantur; Consilio autem habito Terracinenses brachium eisdem concessere, quod

secum

fecum in Patriam, ubi nunc quoque aſſervatur, deportarunt. Sacrum verò Silviani corpus una cum matre Silvia, & Rufina Sorore in Eccleſia B.Cęſarii Levitæ, & Martyris juxtà, magnum altare ad dexteram Epiſcopus, & Clerici cum honore reverentiſſimè condiderunt, ad cujus nomen Terracinenſes Cives ibi extruxerunt altare, in quo exuberant ejus beneficia uſque ad hodiernum diem ad laudem, & gloriam Domini Noſtri Jeſu Chriſti, qui cum Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat in ſæcula ſæculorum; Amen.

Oratio.

Deus, qui B.Silviano Pontifici tuo in maris fluctibus dediſti ſemitam firmiſſimam, & mirabilitèr in ſuorum Devotorum ſupplicationibus ſublimaſti, tribue quæſumus, ut per ejus interceſſionem à cunctis mentis, & corporis periculis liberemur per Dominum &c.

N O T Æ.

HUjuſmodi geſta S.Silviani Epiſcopi non proprio marte conflavimus, ſed partim ex quibuſdam manuſcriptis à Gregorio Terracinen. Epiſcopo exaratis, quæ mihi tradidit admodum Reverendus Dominus Leonardus de Trento Archipreſbyter ejuſdem Civitatis, partim ex quibuſdam monumentis veteris Antiphonarii Terracinen. Eccleſiæ collegimus, quæ ambo in omnibus reſpondent, & inter ſe conveniunt, & manuſcripta eleganti quidem, ſed admodùm prolixo ſtylo ducta ſunt; quare nos ea utpotè prolixiora contraximus, & quia nonnulla erant ibidem Baronii, Ughelii, & Michaelis Monachi authoritatem ſecuti emendavimus, & reſtituimus germanæ veritati: Quippe qui ea omnia, & alia id genus, quæ in Vvandalica perſecutione facta eſſe docet Martyrologium Romanum, inconſultè admodum Valenti Imperatori adſcripta erant; jure itaque nos illa correximus. Baronius in notat. ad diem 22. Junii, & alibi habet Vvandalos ingreſſos eſſe in Africā anno 427. ſub Regibus Gunthario, & Genſerico germanis fratribus; perſecutionem verò à Vvandalis ipſis conflatam exagitaſſe Africanam Eccleſiam ab anno 437. uſque ad annum 534., cujus auctoritati, & calculo ſine ullo ſcrupulo ſtandum eſt: Contigit itaque expulſio S. Silviani, adeoquè S.Caſtrenſis, & Sociorum circa annum 440.agente

Theodoſio Juniore annum Imperii trigeſimum tertium, & Valentiniano decimum ſextum; quamvis alitèr innuere videatur Antiphonarium vetus Terracinen. Eccleſiæ, cujus notas ad verbum hic fideliter ſubnectimus, & ſunt hujuſmodi: O magna Chriſti Pietas omni proſequenda laude, qui ſuum famulum Silvianum in maris pelago cum navi fracta à Tyrannis expoſitum ad portum incolumem cum felicitate perduxit. Sanctus namque Silvianus Natione Africanus, nobilique proſapia ortus, cujus Pater Eleutherius, mater verò Silvia dicta. Hic in diſciplina Caſtrenſis Chriſti Pontificis verſatus perfectionem boni Magiſtri eſt aſſecutus, qui cum probis polleret moribus Pontificali ſublimatus gloria, adhùc etiam meruit pertingere, ut in totum meritis Confeſſor Chriſti fieret eximius.

B. igitur Silvianus lætus, & alacer pergens ad carcerem orabat ad Dominum: Adjutor noſter Domine tuum nobis porrige præſidium, per quod à ſqualloribus eruamur carceris, & de manibus peſſimorum Principum. Orante autem S. Silviano ecce noctis tempore luce ſolis clarior deſuper radians, qui cunctas noctis fugavit tenebras Angelus Domini Confeſſoribus Chriſti apparuit gratiſſima ſpecie verba conſolationis, & ſalutis alloquens. Nolite timere egregii milites, ſtrenuiſſimi prælii pugnatores reſumite vires, reparentur animi, adhùc enim pro rege veſtro eſtis pugnaturi, & preſſuras multas paſſuri, ideò miſſus ſum ut conſolemini de præteritis, peraptemini pro futuris, adhùc enim pro rege veſtro eſtis pugnaturi.

Cum Valentis Cęſaris ſacrilegi per Orbem intonante procella contigit ut Africa acrius affligeretur, mandat Chriſticolis capeſſere arma, quod Deo dicata plebs eſſe facturam nequaquam reſpondit. Hujus Tyranni carnificis edicta complere velociter ſtudentes talibus decretis parere nolentes acriter affligũt. Athleta Dei Pontifex Silvianus ſacro repletus ſpiritu pro Fide Chriſti certaturus proceſſit. Sacerdos Dei contra ſe mucronibus ſtrictis irruentibus velut lorica amictus ordinario obſtitit intrepidus, mox adfuit cæleſtis gladius, qui ſpiculatoris manus fecit areſcere, cum autem unus de malignorum cuneo audacior cæteris quaſi per vilem funem ſacra ſtola trahere cæpit, mox adfuit cæleſtis gladius &c.

O magnum, & horrentius facinus, quos in terra ſuperare ne-

nequit nequitia, pelagi præcipitat belvis, sed ad tui nominis, Domine factum est, gloriam, qui dedisti sanctis in mare viam, & in fluctibus semitam firmissimam, transvexisti illos per aquam nimiam, & ad salutis prædestinatum portum illæsos perduxisti.

Cæperunt postmodum immensis miraculorum coruscare lampadibus, & ad eorum doctrinam plurimi convenire. Nam alii regrediebantur mente Sancti, nonnulli gravi à languore curati. Sancta eorum monita virtutum comitabatur efficacia, ut validi languores, necnon Dæmones jussu fugabantur. Nam credite, in quo oportet, Deo nostro, euntes verò nunciate Principi sua tela non capere, nec Christi militiam abiicere. Indignatus Cæsar illicò Sanctos mandat pertrahi, & inaudita deficere pernicie, quorum multitudo Cęlo recepta est.

Clemens adesto tuis Silviane famulis, quos tantis perquisisti laboribus, erue nos de vitiorum profundo, qui de marinis ereptus es naufragiis.

Munus ab Æterno Deitatis fonte redundat,
Quod Terracinæ dat fertilis Africa mater,
Quæ post Cæsarium dat nobis Silvinianum,
Pontifici sacro sint laudes Silviniano,
Qui Patriam sprevit, campanaque littora venit
Ad Terracinam solari parte marinam.

B.Silvianus cum sociis preces gratiarum Deo depromit, ut eos superna gratia non deserat S. Silvianus advenientibus populis cęlestis impertit fluenta doctrinæ. Cum S. Silvianus operibus Divinis sedulus insisteret, cognovit diem supremum adesse sibi. Sic nos aptemus, ut cum vitæ nostræ finis advenerit cum Sanctis omnibus hæredes constituamur in Cęlis. In ejus transitu Cælorum aves adveniunt, nautarum occurrit fluctibus, in Christi nomine morbos expellit; Domine te deprecamur, ut cujus corpus habere meruimus, nostris in necessitatibus sentiamus fidelissimũ. Hæc vetus Antiphonarium Terracinen. Ecclesiæ, in quo multæ chartæ deerant, & multa non intelligebantur. Cęterum male Terracinenses hunc Sanctum Silvianum appellant, quod poeticum nomen est, & in Poetarum usus venire potest, cum omnes ferè Scriptores Silvianum, aut Silvanum eundem vocent; nobis placuit illum nuncupare Silvianum, quoniam ejus nomen à Silvia matre derivatum videbatur; quin immò Rabanus, Galesinus,

nus, Ferrarius, Canisius, & Augustinus Lubin expressè eundem Silvianum appellant, licet alii Silvanum, aut etiam Silvinum eum nominent,& Campaniæ Episcopum tribuant: Baronius in notis ad diem 10. Februarii cum S.Silvianum Episcopū Campaniæ legerit, nec cujus Civitatis Episcopus fuerit, declaretur, Episcopum Veliternen.fuisse dubitare visus est,sed omne dubium aufert tùm Martyrologium vetustissimum à mille ampliùs annis exaratum Divi Hieronymi nomine insignitum, tùm Martyrologium Antuerpiense, in quibus expressè legitur. Die 10. Februarii. In Terracina Natale S.Silvani Episcopi,& Confessoris,quod autem S.Silvanus in Martyrologiis Confessor appelletur, indicium est, aut pro Fide tormenta passum, sed iis non immortuum, aut certè exilio mulctatum,ait Baronius, qui ejus vitam subodoratus est.

Eum Terracinen. fuisse Episcopum asserit Henschenius, sed quo tempore floruerit sibi fatetur ignotum;socium in exilio Sancti Silverii Papæ in Insula Pontia fuisse conjectatur Bollandus, quos vide tomo 2. die 10. Februarii. Verum enim verò hæc omnia dubia, atque conjecturas delent ejus acta, quæ superiùs scripsimus.

CAP. VI.

Acta Sancti Eleutherii Confessoris Episcopi Africani, & Secundarii Terracinen. Patroni.

Africa, quæ semper monstrorum Mater habita est, locuples etiam Seminarium illustrium Sanctimonia Heroum esse promeruit, unde ejus Sanctorum gloria Terracinam usque derivata est, quam mire illustravit, ac mirum in modum tot sacrorum corporum pignore locupletavit; quod quidem in causa fuisse credimus, ut tres Africanos Cælites sibi in Patronos Terracinensium Urbs assumeret,atque jactaret.

In horum numero est S. Eleutherius venerabilis senex, & Confessor eximius, qui cum esset in Partibus Libyæ potens opibus, nobilis prosapia, sed nobilior moribus, & juxta sui nominis præsagium erga omnes Liberalis, ac timens Deum Divina sic disponente Providentia non multum longe à Civitate Cartha-

gi-

ginensium uxorem duxit de gente regali nomine Silviam, qui cum per aliquod tempus commorans Dei favente Clementia præclaræ indolis genuit filium, quem ad matris suæ nominis imitationem Silvianum appellavit, factumque ætate satis congrua litteris sub Disciplina Castrensis Episcopi, à quo factus fuerat Christianus, commisit. Post annos verò quinque nata est ei filia, quam baptizavit similitèr Episcopus Castrensis, & imposuit ei nomen Rufinam. Gemina hac prole suscepta contentus B. Eleutherius gratias quam maximas egit Deo Largitori omnium munerum, cum autem esset triginta annorum, dixit Silviæ uxori suæ: Dominus meus Jesus Christus sit inter me, & te ut in castitate vivamus. Annuit illa votis B. Eleutherii, atque exindè pari consensu castitatem Deo voventes cæperunt castitati, orationibus, elemosynis jejuniis, ac cæteris virtutibus operam dare, in quibus una cum compare Silvia assidue insistens multum profecerat Beatus Eleutherius, unde factus Diaconus postmodùm Presbyter ordinatur, ac tandem petentibus multis Libyæ populis in quadam Urbe Africæ ad solium Episcopale sublimatus est; in qua Regione Sanctissimi Patris vestigia prosequens B. Silvianus ejus filius Episcopus quoque esse promeruit, cumque ambo Gregi sibi commisso diligentèr incumberent, accidit, ut Africam ingens persecutio à Vvandalis excitata affligeret, & susdeque verteret. Unde cum illorum dogmatibus B. Eleutherius cum aliis multis obsisteret, neque ullo pacto eisdem assentiri vellet, variis modis afflictus, ac navi fractæ impositus ex Africæ plagis ad Campaniæ littera cum sociis applicuit, ac tandem Ductu Angelico una cum venerabili compare Silvia, simul etiam cum egregia prole Silviano, atque Rufina Terracinen. devenit in Urbem; ubi admodùm honorifice exceptus post obitum sui Nati B. Silviani præconis eximii, qui per novem circitèr menses Terracinen. Præsul vixerat, regimen ejusdem Ecclesię tenuit, ac demum plenus meritis, & ætate confectus post paucos annos ibidem obdormivit in Domino die sexta Septembris, qua die colitur à Clero, & Civibus Terracinen., Ejus autem corpus humarunt Christifideles apud oratorium, sive Ecclesiam S. Salvatoris haud procul à loco, ubi conditum fuerat corpus B. Silviani ejus Filii; ex hoc loco postmodùm translatum est in Ecclesiam Cathedralem præfatæ Civitatis, ubi exuberant ejus beneficia usque ad hodiernam diem ad lau-

laudem, & gloriam Domini nostri Jesus Christi qui vivit, & regnat in sæcula sęcolum Amen.

C A P. VII.

Translatio S. Eleutherii Confessoris Episcopi.

Corpore B. Silviani Episcopi una cum Sacris Reliquiis Silviæ Matris, & Rufinæ sororis invento creverat Terracinensium devotio circa prætaxatum locum, quare, & Ecclesiam S. Salvatoris temporum injuria collapsam restaurarunt, & Sancti Silviani quoque titulo ad rei memoriam insigniri jusserunt. Erat tunc in Civitate Terracina quidam incola nomine Petrus, huic erat filia ab incunabulis cęca. Unde Pater cum luminaribus, & orationibus, ut filiæ sanitatem impetraret præfatam Ecclesiam frequentare consueverat. Factum est autem, ut filia visum recuperaret, & eidem Petro B. Eleutherius persomnum appareret dicens, quotiès Ecclesiam Silviani filii mei ingrederis, totiès me tuis pedibus irreverentèr conculcas, quod idem Petrus audiens timore perculsus respondit, quis es Domine? Ego, inquit, sum Eleutherius Episcopus, cujus ossa tuis quotidiè conculcas vestigiis, Petrus verò manè consurgens, & ad eandem pergens Ecclesiam orationem hujusmodi fudit ad Dominum. Pater Deus Omnipotens, qui filiæ meæ horum Sanctorum meritis lumen oculorum restituere dignatus es, locum, in quo corpus B. Eleutherii requiescit mihi famulo tuo insinua, ut ei præter te debitas gratiarum actiones valeam rependere; hæc, & alia hujusmodi cum idem Petrus diceret, maximam diei partem orationibus transegit, qui domum reversus super jis, quæ viderat, & audierat multam cum animo gerebat sollicitudinem; noctæ verò sequenti similitèr idem Sanctus apparuit monens, & hortans eum, ut de loco; quem sibi monstraverat ad loca, in quibus reverentiùs haberetur ejus reliquias afferri curaret, Petrus verò sanctis jussionibus parere cupiens cum viris honestis Clericis, ac Laicis ad loca memorata perrexit, & eadem à Sancto præsignata rastro fodere tàm ipse, quàm socii reverentèr cæperunt; cum timore itaque terram fodientes Sac. Reliquias B. Eleutherii Episcopi reperere, quod protinùs omnibus Civibus significari curarunt: Verum quonlam

niam Terracinensis Ecclesia tunc pastorali cura destituta erat; Archipresbyter Vivo nomine, qui cum Capitulo vicem pastoralem gerebat cum Clericis totius Civitatis, & sacro Virorum agmine ad Ecclesiam S. Silviani accessit, & pias reliquias in capsella depositas, Sacerdotumque humeris impositas cum magnis hymnis, laudibus, & canticis Terracinam honorifice deportarunt, & juxtà altare B. Martyris, & Levitæ Cæsarii ad lævam [ubi extat etiam nunc altare ejusdem S. Eleutherii Episcopi] collocarunt, quarum meritis quotidiè virtutes, & mirabilia operatur Dominus, & qui cum Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat in sęcula sęculorum. Amen.

Oratio.

Deus, qui B. Eleutherium Episcopum castitatis virtute mirum in modum roborasti, & maris fluctibus expositum in portum securitatis perduxisti, tribue quęsumus, ut per ejus intercessionem in tui nominis amore roboremur, & à cunctis periculis mentis, & corporis liberemur per Dominum nostrum &c.

N O T Æ.

Cum S. Silvianus, & Eleutherius ejus Genitor ad Campaniæ littus appulit; nam multi alii in Africa palmam Martyrii priùs exceperant, Socios habuit Castrensem, Priscum Tammarum, Elpidium, Triphum, Grisogonum, Archelaum, Marcum, Rosium, Rufinum. Marcianum, atque alios plurimos, de quorum nonnullis video mentionem fieri apud Martyrologium Romanum die prima Septembris ità. Capuæ item alterius Prisci Episcopi, qui unus fuit ex illis Sacerdotibus, qui in persecutione Vvandalorum ob Fidem Catholicam variè afflicti, ac vetustæ navi impositi ex Africa ad Campaniæ littora pervenerunt, & Christianam Religionem in jis locis dispersi, diversisque Ecclesiis præfecti mirificè propagarunt: Fuerunt autem ejus socii Castrensis, Tammarus, Rosius, Steraclis, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canion, & Vindonius. Hęc martyrologii Romani auctoritas mirum quantum acta Sanctorum Silviani, & Eleutherii Episcopi confirmat. Ad unguem enim ad ea, quæ superiùs scripta sunt collimat, & licet quoad tempora dissonare videantur, cum prælatus Sanctorum numerus ejectus

fuerit ex Africa tempore Vvandalicæ persecutionis, & S. Silviani, ac sociorum expulsio sub Valente Imperatore accidisse dicatur, is tamen communis est error cum actis S.Prisci,& S.Castrensis, quę mendis obsita correxit Baronius, & Michael Monachus Martyrologii Romani auctoritatem secuti:Cæterum acta S.Eleutherii Episcopo ex actis S. Silviani Episcopi pendent, quæ unitim concinnata scribere debueram, majoris tamen claritatis gratia separatim conscripta dedimus. Maximus autem error irrepsit circa hujus S. Eleutherii cultum in Ecclesiam Terracinen. quippè cum ejusdem vetus traditio S. Eleutherium Episcopum Africanum Patrem S.Silviani Episcopi fuisse asserat, ut constat ex superiùs scriptis, ejus loco nunc colitur S.Eleutherius Martyr Episcopus, & Anthia mater ejus, quod quidem erroneum esse credimus,& originem habuisse ex illo uniuersali morbo,qui sub Gregorio XIII. totam fere Italiam vastavit, & potissimum Terracinam, quando ea Civitas exhausta viris nonnisi villicum quemquam Presbyterum, & ex Fabrateria missum, ut ex nostris natu majoribus accepimus satis idiotam, & rerum Terracinen. ignarum recipiebat,cujus temporis miserias ansam præfato errori dedisse verisimillimum est, tabulæ enim pictæ, quæ S.Eleuterii Episcopi effigiem exhibent, nullam in eo martyrii notam demonstrant; ac primò considera picturam vetustissimam, quæ est apud Chorum Ecclesię Cathedralis Terracinæ,ibique cernes tres sanctissimos ejusdem Tutelares admodum eleganti ordine effictos; à dextris enim existit figura B. Eleutherii Episcopi barbati Episcopali modo induti, qui in manu dextera pastorale, in sinistra verò librum tenet; A sinistris extat B. Silvianus eodem modo expressus, sed imberbis; in horum medio visitur B.Cęsarius Diaconus, qui iu manu sinistra pariter librum, in dextera verò palmam martyrii nobile insigne gerit; si hæc tibi non sufficiunt, accede ad Ecclesiam S.Silviani extra hanc Urbem ad radices montis Lejani collocatam, & antequam ingrediaris observa ad dextram versus Septemtrionem horum Sanctorum imagines pariter in quædam muri arcuata concavitate expressas, & diligentèr inspice, videbis enim à dextris S.Cęsarium Diaconum cum palma in manu dextera stantem, & librum in sinistra tenentem; à sinistris autem videbis S.Eleutherium vestibus Pontificiis indutū, ac mitratum cum Pastorali in manu dextera, & cum libro in ma-

nu

nu finiſtra, qui barbam ſub rufam interjectis nonnullis lineis albis habet; in medio horum conſpicitur S. Silvianus imberbis Pontificio more veſtitus cum paſtorali pariter in dextera, & cum libro in finiſtra: ſi neque hæc tibi ſatisfaciunt, ingredere præfatam Eccleſiam, & telam, quam picturari fecit Cęſarius Melior anno Domini 1624. ſupra altare poſitam amone, illicò cernes tres præſcriptos Sanctos in pariete depictos, Divum quidem Cæſarium eodem modo, ac ſuperiùs diximus à dextris ſtantem, S. Eleutherium à finiſtris, S. verò Silvianum in horum medio, qui duo poſtremi pontificalibus infulis, & veſtibus ornati à finiſtris paſtorale gerunt, dexteram verò more Pontificio elevatam habent ad benedicendum; & ſicuti B. Silvianus imberbis depingitur, ità S. Eleutherius barbam gerit ſub rubram lineis albis interſperſam, unuſquiſque tamen ſuum nomen à latere deſcriptum habet hoc modo.

S. Cęſarius. S. Silvianus. S. Eleutherius.

Ex his colligere poſſumus S. Eleutherium ſecundarium Terracinen. Patronum non eſſe S. Eleutherium Martyrem Epiſcopum ſub Adriano coronatum, cujus Mater Anthia dicebatur, alioquin imberbis, & cum martyrii palma exprimi debuiſſet, quod non videmus factum, adeò enim juvenis præfatus Eleutherius paſſus eſt, ut à Tyranno puerulus appelletur, uti videre eſt in Actis ejuſdem apud Bollandum, alioſque Auctores; neque dici poteſt eundem Eleutherium potuiſſe Patrem S. Silviani ſimul eſſe, ac martyrium ſub Adriano pati; nam hoc impoſſibile eſt, cum Beatum Silvianum circa annum 443. tempore Theodoſii junioris floruiſſe conſtet, & Adrianus 300. annis ante, & ampliùs imperarit; quin immò ſi B. Silvianus, & Pater ejus Eleutherius circa præfata tempora exul ex Africa Terracinam venit, uti præter ejus acta teſtatur navicula depicta ſupra fornicem Altaris ejuſdem S. Silviani in prælibata Eccleſia, quæ maris undas ſulcat, nullo modo martyr eſſe potuit, ceſſaverat enim omnis Tyrannorum contra Chriſtianos in Italia perſecutio, neque ampliùs Martyres Latiale ſolum effuſo ſanguine irrigabant. Dicendum itaquè eſt, Beatum Eleutherium Terracinen. Patronum eſſe eundem illum, quem nominant Martyrologia die ſexta Septembris, & colitur eadem die Terracinæ, de quo tanta controverſia eſt, num fuerit Abbas, an Epiſcopus; Epiſcopum enim fuiſſe excepto

Baronio afferunt Beda, & cum multis aliis Florentinius, & licet eum Romæ tribuant, nihilominùs Rabanus quinquagesimo milliari ab Urbe Natalem habuisse docet: Neque pro assertione hujus rei à me discussæ alleges, Lector, Collectam Ecclesiæ Cathedralis Terracinæ, in qua Anthia nominatur, ea enim nullam habet ab antiquitate commendationem, uti observat Bollandus, & convenientiùs compingi posset expungendo Anthiam, & addendo alios gloriosos Cælites Terracinenses ita. Aures tuæ Pietatis Piissime Deus precibus nostris accomoda,& tuam misericordiam, quam pro nostris reatibus non meremur, Sanctorum tuorum Epaphroditi,Cęsarii, Valentini, Juliani, Felicis, Eusebii, Eleutherii, atque Silviani, Silviæ,Rufinæ,Domitillæ, Euphrosinæ,atquè Theodoræ, quorum patrociniis confidimus, meritis consequamur, per Dominum &c.In hac enim esset S.Epaphroditus primus Terracinen. Episcopus, qui ibidem Fidem Christianam implantavit, & S.Valentinus Civis, & Episcopus Terracinen.prædicatione Evangelica, & martyrii palma, ac sanctitate clarus. Præterea est alia ratio, quæ S.Anthiam à Catalogo Sanctorum Terracinen. expungendam esse suadet, nulla enim ejus fit mentio in vita S.Silviani Episcopi, sicut de reliquis Sanctis ex Africa ad Campaniæ littora delatis. Inventio autem Sanctorum corporum Silviani,Eleutherii,Silviæ, & Rufinæ, uti ex fama, ex scriptis colligere,& conjectura assequi possumus ità facta est:Corruerat Ecclesia S. Salvatoris, quę tribus membris constabat; ut cuilibet videre est; Accidit interea ut corpus B.Silviani una cum Sacris Reliquiis Silviæ Matris, & Rufinæ Sororis eo modo, quo supra diximus ante millesimum supra centesimum inveniretur, quod in causa fuit, ut Terracinenses eandem Ecclesiam restaurarent, & quoniam pars ejus dextera introeuntibus versus Septemtrionem funditus corruerat duas alias tantum reædificarunt, ut visui patet; ubi autem præfata corpora inventa sunt, ædicula concamerata S. Silviani nomine insignita, quæ est appendix ad veterem, Ecclesiam, constructa fuit. Hanc itaque cum Petrus orationibus frequentaret, ut amant modo etiam Terracinenses, & portam antiquam ejusdem Ecclesiæ, quæ erat versus Occidentem, & montis Lejani jugum introiret, Eam habuit visionem, de qua supra; propè eam portam verisimile est inventum fuisse corpus B. Eleutherii, nam postmodum ibidem à parte interna alta-

re-

re ad ejusdem honorem excitatum est, à parte autem externa sacrarium (vulgo la Sacrestia) effictum, quæ ambo modo sine honore jacent. Vallis circumstans præfatam Ecclesiam S. Silviani Secundarii Terracinensis Patroni dicta fuit Sancta, sive Sanctorum eo, quia priscis temporibus ibidem Fideles Christicolæ occultabantur, ut Deo, & Sanctis ejus suas orationes ad libitum effunderent, & ut tuti essent ab Ethnicorum tyrannorum persecutione, ibidemque defunctorum Christianorum corpora sepeliebantur. Mons supereminens dicebatur Feronius à fano Deæ Feroniæ propè ejus radices versus occidentem posito, modo autem appellatur, nescio qua de causa mons Lejanus, & hęc satis quoad Sanctos Tutelares Civitatis Terracinę.

CAP. VIII.

Acta Sanctorum Martyrum Valentini Episcopi Terracinen., & Damiani ejus Diaconi.

TEmporibus Magni Constantini piissimi Imp. erat quidam vir in Civitate Terracina Clarus nomine, nobilis prosapia, sed nobilior moribus, Chistianus, & timens Deum.

Iuxtà siquidem præsagium sui nominis pollens in servitio Domini nocte, ac die præclarus, ac lucidus ab omnibus habebatur. Hic accepit uxorem ex nobilissimis primatibus ejus Civitatis nomine Flaviam ex Christianis parentibus ortam Christianissimam, ac satis religiosam. Commorantes denique simul parvo tempore Divina favente Clementia duos filios, & unam filiam genuerunt. Unum Valentinum, alterum Sabricium, filiam verò Florentiam nuncupavere gratias agentes Deo Largitori omnium bonorum. Quinquennio igitur transacto à tempore Nativitatis Valentinus, & Sabricius liberalibus artibus traditi sunt à Parentibus; Florentia verò cuidam viro nobili est sociata. Post non multum verò temporis Clarus, & Flavia dormitionem acceperè in Domino filios bonæ indolis superstites relinquentes. Igitur post mortem Parentum Sabricius domum suam revertens curam gerebat de omnibus bonis paternis; Valentinus verò nunquam ab Ecclesia recedens in lege Domini die, ac nocte meditabatur, & ut prudentissima apis flores Sacrarum Scripturarum sine intermis-

missione carpere non cessabat. Videns autem Præses ejusdem Civitatis Avitus nomine prudentiam Sancti juvenis nolentem, & invitum Sacris Ordinibus sublimavit; sperans eum post suum decessum (sicut Deo auctore factum est) superstitem fore. Denique postquam summis Ordinibus Sanctus Vir est promotus totum se in Campo S.Ecclesiæ ingerens castitati, humilitati, ac cęteris virtutibus cæpit operam dare, & si quid forte ex suo labore, vel aliundè habere poterat, pauperibus erogabat, nihilque de crastino cogitans irreprehensibilem secundum Apostolum ducebat vitam.

Factum est autem ut Sanctissimus Avitus Episcopus migraret ad Dominum, & Ecclesia Terracina proprio pastore orbata, veluti navis in pelago tempestatibus quateretur. Fideles Christicolæ ab impiis Civibus durissimè concutiebantur. Omnis deniquè fidelis populus ejusdem Civitatis ad Ecclesiam confluens pastorem sibi Valentinum fieri optabat: Sanctum, justum, & dignum eum esse clamitans: Voces una omnes extollebant ad Cęlum.

Tandem cum fugientem, & recusantem, invitum, & nolentem cum magna violentia Episcopali Throno sublimarunt: Videns Sanctus Vir voluntati Dei se contraire non posse, accipiens regiminis curam perrexit ad montem Soractesa, ubi Sanctissimus Silvester Urbis Romæ Episcopus persecutione Constātini Imperatoris latitabat; atque ab eodem Sanctissimo Præsule satis honorificè receptus, & consecratus, reversusque est ad Civitatem Terracinensem, ubi cum ingenti honote, ac lætitia virorum, & mulierum à Clero, & universo populo est receptus.

Postquam igitur Arcem Episcopatus S.Valentinus ascendit de virtute in virtutem proficere cępit, curam agens de egenis, viduis, & orphanis, ac necessitatem habentibus quidquid habere poterat, erogabat. Erat intereà quædam Vidua in Civitate Terracina Præla nomine, quæ habebat unicum filium nomine Damianum, & non erant ei cibatia, unde cum unico filio aleretur. Hæc accessit ad pedes almifici Præsulis Valentini rogans eum, ut suæ inopiæ subveniret, quatenùs ipsa vivere, & suam prolem posset nutrire.

Motus itaque piissimis Pater precibus pauperrimæ mulieris accepit infantem in brachiis suis, & amplexatus, ac osculatus est

est eum; atque in conspectu omnium, qui aderant, adoptavit sibi eum in filium.

Mulieri verò quinquaginta aureos donavit, ut suam inde paupertatem relevaret; & sic gaudentem remisit mulierem ad propria, puerum autem secum retinuit. Cæpit itaque Sanctissimus Præsul puerum diligentissime enutrire, & in Dei servitio studiosissimè informare, imbuens eum Ecclesiastica doctrina juxtà consuetudinem, & ritum sacrorum Patrum. Postquam autem adolevit à Sanctissimo Patre, & Antistite ad Diaconii gradum promotus in doctrina magistri sedulus mansit.

Florebat tunc temporis Ecclesia Dei vigore piissimi, & Christianissimi Imp. Constantini, qui nuper à Beatissimo Papa Silvestro baptizatus Christianos, ubique Christum confiteri permittens credentibus libertatem dedit, non credentibus verò servitutis poculum propinavit. Tanta enim serenitate illis diebus Ecclesia Dei lustrabatur, ut nullus Gentilis publicè auderet Diis sacrificare, neque alicui Christiano injuriam irrogare. Ubique Dei Templa erigebantur; ubique Dei Crux vigebat: Fideles lætabantur, & infideles confundabantur ubique. Factum est autem post mortem Serenissimi Imp. Constantini, ut Julianus Apostata (qui erat Subdiaconus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ nutritus etiam, & eruditus à Prigmenio Presbytero secundum Ecclesiasticum ritum) Christum negaret, & Ecclesiasticam doctrinam relinqueret, atque Imperialia Sceptra obtineret, eo quod esset de stirpe, & familia Cæsarum procreatus. Hic constituit ex jure Romanæ legis, ut Christiani ubique militarent, & auferebat ab eis omnes facultates, & possessiones dicens Christum in Evangelio præcepisse. Qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse Discipulus. Addidit autem ad confusionem Christianorum, & ad suæ damnationis cumulum, ut mitterentur leges, & imperia per universum mundum, ut si quis non negasset, & Idolis non sacrificasset, statim puniretur. Misit autem diversos Duces, Præfectos, Tribunos, atque Comites per diversa regna, & loca, qui ubique Christianos compellerent Idolis sacrificare secundum Imperiale præceptum, dans & aliud mandatum, ut quicumque Christum negaret, & Idolis sacrificare voluisset, amplissimis donis, & Imperiali Aula ditaretur, qui autem eorum nefandissimis jussis non obtemperasset, diversis pœnis affecti capitali sententia punirentur. Acci-

Accidit interea ex hac pestifera Imperiali ordinatione, ut quidā nefandissimus Præfectus nomine Aufidianus veniret Campaniam ad extirpandos Christianos. Qui veniens in Civitatem Terracinam cum magno exercitu cæpit Christianos requirere, ut eos compelleret ad sacrificandum Idolis. Audientes autem hæc turbæ virorum, & mulierum Christianorum confugere omnes ad Sanctum Episcopum, & jactavere se ad pedes ejus clamantes, & dicentes. Pater Sancte, redime nos tuis Sanctis precibus de potestate tyranni hujus, ne quando inimicus dæseviens glorietur de ovibus Christi. Tunc B. Valentinus prorumpens in lacrymas cæpit eos blande consolari dicens. Fratres, & Filii mei nolite timere machinas, & insidias malignantium. Valet enim valida manus Domini, & hos deiicere, & in terram prosternare, & servos suos liberare de omnibus periculis,& insidiis malignantium. Hęc dicens Sanctissimus Præsul cum magna festinatione agens sacra missarum solemnia tradidit omnibus almificum corpus,& sanguinem Domini, dans omnibus ultimum pacis osculum, commendavit eos Christo, cum autem hæc agerentur quidam nefandissimi Urracius,& Hireneus accesserunt ad Præfectum,& dixerunt ei Illustrissime Virorum Domine Præfecte est quidam magus nomine Valentinus in hac Civitate, qui contra Deos, & contra Imperatores agens, non cessat quotidie nescimus, quem Christum prædicare, Templa Deorum subvertere, & omnes, quos valet subtrahere à cultura Deorum Audiens hæc impiissimus Præfectus ira commotus præcepit suis militibus ut cum magna verecundia expulsus de Ecclesia sua traheretur ad ejus consistorium. Milites verò perficientes ejus nefandissima jussa venerunt, ubi Sanctissimus Præsul manebat, & cum magno furore illum trahentes pręsentaverunt eum iniquissimo Præfecto. Damianus autem flens, & ejulans amarissimè sequebatur eum usq;ad consistorium Præfecti.

Aufidianus denique Præfectus intuens Valentinum Episcopum interrogavit eum dicens. Tu es Valentinus sacrilegus, qui contra Deos, & contra Imperatores agens destruis Templa Deorum, & omnes, quos potes suadere, alienare facis ab eorum cultura? Sanctissimus Valentinus respondit. Ego sum pecccator Valentinus non sacrilegus, ut tù dicis, sed Christianus; Episcopus licet indignus, qui in quantum possum Ecclesiam Dei ædificare non cesso. Homines verò, qui ad imaginem Dei facti sunt, sem-

ſemper ſuadeo, ut relinquant culturam Dæmoniorum, & ad culturam Chriſti Filii Dei ſtudeo illos revocare. Hęc audiens nefandiſſimus Præfectus exarſit ut ignis, & juſſit miniſtris, ut tamdiù cum fuſtibus cæderetur, quo uſque ſpiritum exhalaret. Tunc miniſtri cæperunt juſſa perficere, & extendentes eum in terra tota virtute cædebant eum in tantum ut oſſa, & nervi ejus rumperentur. B. autem Valentinus vultu, & mente hilaris perſiſtens dicebat. Gratias tibi ago Domine Jeſu Chriſte, qui me inter ſervos tuos numerare dignatus es; & hæc dicens miniſtrorum brachia diſſolvebantur. Damianus autem Diaconus cæpit clamare, & dicere. O Filii diaboli, quis vos coarctat Diabolus in Sanctum Dei Præſulem iſta mala exercere? Audiens hæc Præfectus juſſit, ut & iſtum diutiſſime cæderent. Quod cum factum eſſet, præcepit ut ambo mitterentur in carcerem, & per totum carcerem fragmenta teſtarum ſternerentur, ut vel ſic cruciati Chriſtum negarent.

Intrantes autem carcerem Sancti Martyres voce clara pſallebant. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. Adjutorium noſtrum in nomine Domine, qui fecit Cęlum, & terram. Miniſtri autem conſtringentes catenis manus, & pedes, ac colla eorum diligentiſſimè clauſerunt carcerem, atque in introitu ipſius carceris ſe locaverunt per totam noctem. Circa mediam verò noctem venit Angelus Domini, & ſtetit juxta Martyres, & ait ad eos, Nolite fortiſſimi Athletæ Dei formidare pænas iniquiſſimi Tyranni, quæ ad modicum valent, quia præparavit Deus vobis requiem, & lucem æternam, atque immarciſcibiles coronas de manu Domini accipietis, ſi uſque ad finem in fide nominis ejus perſeverabitis. Hæc eo dicente tanta lux obumbravit carcerem, ut cuſtodes, qui ante januam carceris jacebant, putarent ſe ictu fulminis interire. Protinùs verò conſolidata ſunt oſſa eorum, & omnia membra eorum ſanitati ſunt redonata. Catenæ autem, quæ erant circa colla, & manus, ac pedes Sanctorum Martyrum redactæ ſunt in pulverem.

Angelus autem Domini dixit ad Sanctos Martyres. Oportet vos aliis Civitatibus prædicare verbum Dei, etenim prædeſtinavit vos Omnipotens Deus aliis locis, ut paſſio veſtra non ſit infructuoſa: Hæc dicente Sancto Angelo cæpit eos ducere foras

Civitatem Terracinam, & cæperunt Sancti ire ducatu Angelico: Post tertium verò diem venerunt in Comitatu Valvensi, & applicuerunt Civitatem Corfiniam, in quam ingressi quædam religiosa Vidua nomine Hirene honorificè suscepit eos. Huic autem erat filia, quæ sanguinis fluxum patiebatur per annos septē, & omnem substantiam suam jam expenderat in Medicos; sed nihil ei valere poterat: Hæc accessit ad Sanctos Dei Valentinum, & Damianum, & osculabatur pedes eorum dicens; miseremini mei Sancti Dei, & liberate me ancillam vestram à languore, quo sum detenta. B. autem Valentinus faciens signum Crucis super eam dixit. Salva esto mulier ex hac hora; Statim verò salva facta est mulier à sua infirmitate.

Tunc mulier illa videns se esse sanam egressa cæpit dicere omnibus: Venite, & videte Deos latentes in effigie hominum: Denique cæperunt omnes hinc inde currere, & quotquot habebant languidos ante pedes Sanctissimi ponere Valentini. B. autem Valentinus faciens signum Crucis curabat omnes. Tunc baptizati sunt in Civitate Corfinia à Sanctissimo Episcopo quatuor millia homines extra parvulos, & mulieres. Hæc audientes Templorum Pontifices comprehenderunt Sanctos Dei Martyres Valentinum, & Damianum, quos diutissimè cædentes ligaverunt funibus eorum colla, & traxerunt eos foras Civitatem, & semivivos eos reliquerunt. Cumque jacerent foris muros Civitatis quasi mortui; Ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & confortans eos dixit, nolite timere, surgite sani, atque properate, venite ad locum, quem Dominus vobis concessit. Surgentes autem Sancti ceperunt iter agere cum magna fiducia.

Venientes itaque iuxtà fluvium Piscariam in loco, ubi dicitur Pons marmoreus, invenerunt ibi quemdam juvenem jacentem paralyticum. Qui cum indè transisset, & vidisset miserum misericordia motus S. Valentinus Episcopus fecit signum Crucis super eum, & statim surrexit homo sanus de lecto, in quo jacebat: Cumque audissent habitatores Civitatis Iterpromii, venere viri, & mulieres ad Sanctos Martyres, & rogaverunt eos, ut ibi morarentur per aliquantos dies.

Quibus Valentinus Episcopus dixit. Quia oportet nos ire in locum, quem Dominus Noster Jesus Christus nobis prædestinavit, propè enim est finis nostræ vitæ. Hæc eis dicentibus cæpe-

pebant iter cum magno gaudio. Denique ante solis occubitum ingressi sunt in Civitatem Zappinam, quæ erat sita trans flumen Lavinum.

Civitas namque illa habebat iniquissimos, ac pessimos homines Paganos, & Idolis deditos. Intrantes autem Sancti Martyres Civitatem hospitati sunt juxta Templum Apollinis, & ibi jacuere nocte illa. Apparuit autem eis Angelus Domini, dixitque eis. Locus iste, & Civitas ista vobis à Domino est assignata, ut hic cursus vitæ vestræ finiatur. Hæc audientes S. Martyres gaudio magno sunt repleti, & surgentes mane cepere circuire Civitatem, & prædicare verbum Dei. Cumque ad prædicationem Sanctorum viri, & mulieres Christo credidissent, relatio currit de eis ad Proconsulem Civitatis nomine Demetrium. Huic autem erat filius, qui maximo languore vexabatur, & in extremis positus jam ultimum flatum trahebat. Misit denique servos suos Demetrius per Civitatem, ut inventos Sanctos Dei cum honore ad eum ducerent; qui euntes per totum diem illos circa vesperam reperere.

Quibus dixere. Proconsul Demetrius rogat vos, ut veniatis ad eum, quia filius ejus jam ultimum flatum trahit. Tunc Sancti simul cum eis ire cepere; Qui cum venissent ad domum Proconsulis invenere filium ejus jam mortuum, & omnes, qui aderant ejus funeri lamentantes amarissime reperere.

Videns autem Proconsul Demetrius Sanctos Dei Valentinum, & Damianum misit se ad pedes eorum dicens. Miseremini mei Sancti Dei, quia unicus filius meus carissimus, quem ut animam dilexi, ante me mortuus jacet. Cui Sanctissimus Valentinus respondit. Si creditis Jesum Christum verum Deum esse videbis vivum, & sanum filium tuum. Respondit Demetrius. In hoc apparebit virtus Dei vestri, si videro vivum filium meum, ego, & omnis domus mea credam Christo vestro. S. Valentinus dixit; deferte puerum in lecto ante fores vestri Palatii. Quod cum factum esset Sanctissimus Valentinus voce clara dixit. Domine Jesu Christe, qui Lazarum quatriduanum, & filium Viduæ resuscitasti, tu resuscita, & hunc filium Demetrii Proconsulis, ut omnes, qui adstant, credant te verum Deum cum Patre tuo, & Spiritu Sancto. Cumque S. Damianus respondisset amen; subito surrexit puer, & cæpit voce clara dicere Verus Deus Chri-

ftus, quem prædicat famulus ejus Valentinus. Hæc audientes omnes, qui aderant, miserunt se ad pedes S. Valentini una cum Demetrio Proconsule clamantes, & dicentes. Da nobis lavacrum salutis in Domino. Quibus Valentinus dixit parati estote ut proximo die Dominico baptizemini. Constituto itaque die baptizatus est Demetrius Proconsul cum filio suo, & omnis domus, & familia sua promiscui sexus quadrigenti Viri. Baptizati sunt cum eo omnes, qui aderant, quando filius ejus revixit viri, & mulieres quasi duo millia. Interea B.Valentinus cæpit ædificare Ecclesias, ordinare Presbyteros, & Diaconos, & cæteros ministros Ecclesiæ. Destruebat Templa, lucosque succendebat, atque studebat quotidiè cultores Idolorum extirpare. Hæc videntes Templorum Pontifices simul congregati cum maxima parte populi Paganorum comprehenderunt Sanctos Martyres Valentinum, & Damianum, & duxerunt eos in sylvam magnam non longe à Civitate Zappina, ibique affixos gladiis decollaverunt, relinquentes inhumata corpora eorum; Audientes autem Fideles transitum Sanctorum Martyrum venerunt, & sepelierunt corpora eorum in eadem sylva propè magnam petram, quæ erat ibi, ubi exuberant eorum beneficia usque ad hodiernum diem. Passi sunt autem Sanctissimi Martyres Valentinus Episcopus, & Damianus Diaconus sexto decimo Kal. Martii tempore Juliani Apostatæ Imperatoris. Apud nos verò regnante Domino Nostro Jesu Christo, cui est honor, & gloria in sæcula sæculorum Amen.

CAP. IX.

Inventio, & Translatio Sanctorum Valentini, & Damiani.

POstquam Divina ordinatione gloriosissima corpora Sanctorum Martyrum Valentini,& Damiani à Fidelibus collecta fuere, & ut illis temporibus necessitas incumbebat, decenter sunt tradita sepulturæ: Inculta, & absque veneratione manserunt usque ad tempora Longobardorum, quando Italia tota ad Christum conversa, omnes homines illius Provinciæ baptismo Christi sunt consecrati. Illis denique temporibus tanta pace tota Italia lustrabatur, ut omnes habitarent in propriis possessionibus. Eo tempore Civitas Zappina erat destructa, & in vinculos

los redacta, & in omnibus illis Viculis non erant Oratoria prætèr Oratorium S.Salvatoris, quod situm erat supra flumen Piscariæ. Ubi confluebant habitatores illius Provinciȩ ad audiendum verbum Dei, & ibi tumulabantur omnes eorum defuncti. Accidit autem, ut omnes non longè ab Ecclesia manentes deferrent rusticum defunctum, ut in eodem loco traderent sepulturæ. Cum autem ire cȩpissent ingens pluvia mixta grandine ita eos occupavit, ut non valerent ultra procedere. Cumque essent in articulo mortis positi, ut nec demum reverti, nequè ad Ecclesiam pergere possent nutu, & voluntate Dei subtus quandam ilicem devenere. Ubi diei, multumquè sedentes pluviæ magis, ac magis crescebant. Consilium agentes inter se cæperunt fodere subtus arborem illam, ut ibi mortuum sepelirent: Cumque non multum foderent invenere tumulum, ubi corpora Sanctorum Martyrum Valentini,& Damiani quiescebant,& invenerunt ibi Epitaphium supra pectora eorum. Sacerdos autem quidam, qui corpus defuncti ducebat ad Ecclesiam legit titulum, in quo erat scriptum. Hic requiescunt corpora Sanctorum Martyrum Valentini, & Damiani. Videntes autem hæc admirati sunt, & cȩperunt Deum rogare dicentes. Domine Jesu Christe Deus Verus de Deo Vero, si hæc, quæ vidimus corpora Sanctorum sunt, resurgat hic mortuus, ut nomen tuum sanctum clarificetur in sæculum cumquè adstantes respondissent amen. Statim resurrexit defunctus, & magna serenitas Cȩli facta est. Illi ergo homines cum vidissent tanta miracula, stupuerunt, & glorificarunt Deum, & Sanctos Martyres Valentinum, & Damianum.

Deniquè aliqui ex illis custodiebant corpora Sanctorum, alii verò euntes per vicos, & Castella divulgaverunt omnia,quæ viderant. Tunc omnes populi regionis illius simul congregati construxerunt supra sepulchrum Sanctorum Martyrum parvum Oratorium, & clauserunt diligentèr eorum sepulchra. Deinde cȩperunt omnes construere parva Oratoriuncula in circuitu ejusdem Oratorii, & ibi habitabant in eodem loco.

Manserunt autem corpora Sanctorum Martyrum usque ad tempora Normandorum, quando Trogisius egregius miles unus ex maximis Patritiis Normandiæ Castrum Petræ, & alia plurima Castella forte, & conquisitè tenebat. Hic Trogisius transferre fecit corpora Sanctorum Martyrum Valentini, & Damiani, de loco,

co, in quo manebant, in oratorium, quod situm erat in Castro Petræ, ubi virtutes innumeras Deus quotidiè monstrare dignatur.

Mortuo itaque Trogisio, & Roberto ejus filio, & alio Trogisio filio Roberti; Riccardus filius ejusdem Roberti præclaræ indolis adolescens, & jure, & consuetudine Normandorum dignus hæres successit majori fratri. Qui cum esset juvenis tanta audacia, nobilitate, prudentia, ac bonitate splendebat, quod per totam Italiam honorabatur. Hujus temporibus erat quidam homo in villa, quæ dicitur Licenesum nomine Acto, qui per quadraginta annos à Dæmonio vexatus fuerat. Ipse denique dæmon, qui supradictum hominem possidebat multa præstigia, & innumeras divinationes per eundem hominem exercebat. Nam sæpiùs faciebat se vinciri,& à multis ligaminibus non tenebatur; positus in caruca à centum hominibus non trahebatur. Cum volebat, Ecclesiam introibat, & quando nolebat, à multis se trahi non permittebat. Hic sępissime ductus fuit ad limina Apostolorum Petri,& Pauli,aliorum Martyrum Christi, sed à nullo horum potuit liberari.

Accidit autem,ut quadam die prædictus Dæmoniacus spontè veniret ad oratorium, in quo Sancti Martyres Valentinus, & Damianus quiescebant, cæpit Dæmon clamare, & dicere. Valentine tu me eiicis, Valentine tu me eiicis. Ad hanc vocem Sacerdotes, qui aderant orationibus, & obtestationibus cæperunt insistere. Tunc Dæmon accerrimè quàm solebat, cæpit vexare eum, & elisus in terram evomens volutabatur. Deinde tanto fætore Ecclesia repleta est, ut cunctus populus putaret se interire.

Cumque Clerici Te Deum laudamus cantare cępissent,tantus odor ex tumulo Sanctorum Martyrum processit, ut omnes, qui aderant, putarent se in Paradiso Dei manere. Ille verò reversus in domum suam diebus omnibus, quibus vixit Deum, & Sanctos Martyres ejus Valentinum,&Damianum glorificavit.

N O T Æ.

Sanctus Valentinus Episcopus Terracinensis, & Damianus ejus Diaconus passi sunt circa annũ Domini 362. Juliani Apo-

Apostatæ anno secundo, ut colligitur ex jis, quæ Baronius scripsit tom.4.Annal. Ecclesiast. ad hunc annum. Porro vita, & acta Sanctorum Martyrum Valentini Episcopi, & Damiani Diaconi dici inedita in novem lectiones disposita erant, solebantque à Presbyteris dictæ S. Valentini Ecclesiæ ad officium matutinum recitari, quæ ut sub finem additur Sebastianus Venturinus Veronensis Canonicus in Terra Laureti fidelitèr anno Domini 1558. ex charactere Longobardico ad commodiorem usum transcripsit. Eadem acta paritèr charactere Longobardico descripta servantur in Vallicellana Urbis Bibliotheca inter monumenta Cardinalis Baronii; Latine verò edita legere est apud Ughelium tom. 7. pag. 1351. in append. ad Episcopos Terracinenses, & apud Bollandum tom.2.die 16.Martii, quem videsis. Coluntur autem hodiè hi Sancti Martyres Christi in Castro quodam Teatinæ Ditionis in Aprutio Citeriore apud Pelignos inter Teatem, & Sulmonem; præfatum autem Castrum olim dicebatur Castrum petræ, nunc verò (il Castello di San Valentino.)

CAP. X.

Acta Sanctorum Martyrum Nerei, & Achillei Sulpitii, Serviliani, Eutichetis, Maronis; & Victorini; item Sanctarum Virginum Domitillæ, Euphrosinæ, & Theodoræ.

Domitilla, Euphrosina, & Theodora Virgines; Nereus, & Achilleus Eunuchi intra ipsam Urbem Terracin.passi sunt, ubi eorum acta licet breviora solebant ad matutinum in lectiones distributa recitari in Ecclesia Cathedrali:Hæc acta servantur modo Romæ in Archivio S. Mariæ Majoris, indeque descripta in bibliotecha Vallicensi Patrum Congregationis oratorii in tomo littera F.signato sunt ea eleganti, & fluido ducta stylo, sed nullam habere possunt ab antiquitate commendationem, ait Bollandus. Addidimus præterea nos acta reliquorum Sanctorum Martyrum tum quia maximam inter se habent connexionem adeò, ut concatenata esse videantur, tùm quia Sulpitius & Servilianus erant Sponsi Theodoræ,& Euphrosinæ Virginum; Eutycheres verò, Maro, & Victorinus in Terracinen. solo passi sunt, si credimus Ughello in Episcopis Terracin.,ubi de Terracina.

In-

Incommoda Matrimonii Proposita Domitillæ Virgini à Sanctis Nereo, & Achilleo.

DOmitilla Virgo nobilissima neptis Domitiani Imp. habuit Nereum, & Achilleum Eunuchos cubicularios, quos Beatissimus, & Sanctissimus Apostolus Dei Petrus lucratus fuerat Christo. Hi cum viderent Dominam suam gemmis ornari, & purpureis vestibus, atque auro textis indui, dixerunt ei, quomodo studio ornaris in corpore, ut filium Consulis Aurelianum (filius erat Aurelii Fulvi) hominem mortalem maritum accipias; si tanto studio ornaberis in anima filium Dei immortalem Regem poteris adipisci sponsum, qui etiam teipsam æternam faceret, & nunquam tibi, neque ornamentis tuis, neque gaudiis tuis finem permitteret, & terminum evenire: Respondit ei Domitilla, & dixit. Quæ potest esse melior charitas, quam habere virum, suscipere filios, per quos posteritas dulcissima possit propagari, & tàm generis dignitatem, quàm memoriam nominis non delere? Postremo quam asperum est, delectationes ipsas contemnere, & vitæ ipsius suavitate non perfrui, & quasi qui non sit natus in hac luce quęcumque sunt corpori dulcia non amare?

Ad hæc Nereus respondit, & dixit. Tu delectationes unius puncti vides, & quæ sequantur, per annum totum pericula non vides. Primo enim cum te ab integritate, quæ & tecum nata est, separaveris perdito nomine virginis mulier nuncubaberis; & quæ nunquam ingenuitati tuæ dominari passa es nec parentes; patieris Dominum tui corporis extraneum hominem, qui te quasi vilissimo abutatur imperio, ut nullius tibi confabulatio sine litis periculo, vel discrimine concedatur; non affines, non nutrices non vernaculi tecum nutriti erunt tibi affabiles, periclitabitur sermo, periclitabitur aspectus, periclitabitur auditus, & quidquid simplicitèr egens, malis suspicionibus coarctabitur. Respondit Domitilla, & ait, sic matrem meam passam Patrem meum zelotypum, & in hac injuria perlonga tempora defatigatam, numquidnam, & ego talem habebo? Achilleus dixit omnes Sponsi antequam sponsas suas accipiant humiles se, & mansuetissimos figunt; postea verò quales se celaverint, produnt, & si luxuriosi fuerint ancillas diligunt, easque Dominas suas contemnentes, & prò nihilio habentes superba iracundiæ intentione defendunt, & has

& has non tantum verbis, at etiam verberibus ulciſcuntur, & cum injurioſus ſermo à pia matre dictus vix ſufferri potuerit, pungi interdum duriſſimis ictibus juncti calcium ingeruntur.

Sed eſt, quod neque luxurioſus ſit,neque zelotypus,ſed potius probetur lenis, & blandus, videamus nunc, quæ pro certo mulierem incommoda ſubſequntur. Conceptum enim in utero pondus die, noctuq; portabit invita,quo pondere efficietur ęgra, tumens, pallida, vix ſuis pedibus incedere prævalens, ciborum utilium perferens faſtidia cibis noxiis delectabitur; nonnunquam ſinus, ipſe interior aut abundantia ſanguinis inflammatur, aut humoris nimietate algeſcit,aut ſiccitatis macie conſtringitur,aut pinguedine coarcatatur, ex quibus cauſis intra uteri ſecreta concepto fœtu morbi naſcuntur, ex quibus ſolent debiles naſci curvi, & claudi, plerumque etiam in ortu ſuo poſiti ab itineris rectitudine verſantur, & non ſolùm mulierum oculis fæminea earum occulta manifeſtantur, ſed etiam virorum ignotorum prò arte medicinæ nudantur, ità ut ſoleant artibus proferri membra concepti, qui matrem ſuam, antequam naſcatur, interficit, cum ipſe priùs incipiat occidere, quam naſci, ſolet etiam ſurdus, aut mutus, aut plenus ulceribus, aut etiam cum Dæmonio procreari, ut priùs quærere exorciſtam, quam nutricem neceſſe ſit, ità Achilleus.

Reſpondens quoque Nereus dixit. O quam Beata eſt Virginitas ſancta, quæ ab his omnibus eſt neceſſitatibus aliena, & eſt Deo amabilis, & omnibus Angelis cara, quam qui habet, ſimilis eſt Deo, qui autem non habet ſimilitudinem Dei ideò non haber, quoniam integritatem perdidit, & corruptionem invenit, cujus quidem reatum mulier per pęnitenriam evadere poteſt, ipſam verò integritatem recuperare jam non poteſt: Heu! quantæ dementiæ eſt velle ſe ſubdere libidini alienæ! Heu! quam nimiæ inconſiderationis eſt, ut quæ poterat cum gaudio, & laudibus hominum, & Angelorum integritatis expectare præmium, & coronam perpetuam cum planctu pænitentiam pro ipſa pollutione neceſſe habebit quærere, ut queat ad indulgentiam pervenire. Omnis namquè ſanctitas cum per aliquam voluntatem, aut neceſſitatem amiſſa fuerit ad ſtatum ſuum per pænitentiam, & ad ſuam gloriam revocari poteſt; ſola Virginitas ad ſtatum penitùs revocari non poteſt. Reatus autem ejus per lacrymas

pęnitentiæ expelli poteſt, ipſa verò integritas, ut diximus, penitùs revocari non poteſt; ità ut ad ſtatum priſtinæ ſanctitatis attingat. Omnia ergo perdita recuperari poſſunt, ſola virginitas perdita recuperari non poteſt. Neque enim per pęnitentiam ſuam mulier cum ad indulgentiam facti ſui pervenerit, poterit etiam ad hoc adjungere, ut virgo fiat, cum ſemel amiſerit integritatem, cum qua nata eſt.

Satis amica Deo Patri, & Filio, & Spiritui Sancto familiaris probatur eſſe Virginitas. Nam ſicut Reginæ perſona omnium nobilium, & illuſtrium matronum antefertur, ità, & Virginitas omnium virtutum dignitatem excedit, ità ut ſecundum locum poſt martyres teneat, & ſit inter virtutes cæteras prima. Serviunt enim illi univerſæ virtutes, & quaſi Auguſtæ cubiculariæ ſuæ, ità obediunt imperiis ſuis. Blanditur ei Fides, amplectatur eam ſpes, oſculatur eam caritas; & omnes quæ adſtant in conſpectu Regis Cęlorum patientia perſeverantia, conſtantia, contemptus mundi, vigilantia, Hoſpitalitas, miſericordia, ſolicitudo, ſcientia, veritas, probitas, tolerantia, omnes iſtæ, quæ ſunt memoratæ, & quæ non ſunt memoratæ virtutes famulantur ei. Inter frondes Paradiſi, & vitæ æternæ immarceſcibiles flores, inter nemora Angelorum, & prata umbroſa ambroſia conſita, & ſanctis odoribus exhalantia; ubi vita æterna naribus aſſumitur, ubi aer ipſe habet odoramenti virtutem, ut qui eum naribus ſuis aſſumpſerit, ultrà triſtis eſſe non poſſit, ultra nulla in eum poſſit dominationem exercere infirmitas, nullus dolor, nulla triſtitia, ſed ſemper erit gaudens, ſemper exultans anima, & ſemper de vitæ ſuæ perennitate ſecura.

Ad hæc Achilleus dixit. Hæc quæ frater meus commemorat parva ſunt, & quaſi de fiuvio immenſo unum ſextarium ſumit, atque immerſo ſinu tenet, ipſius autem aquæ menſuram colligere computando non prævalet, ita & vitæ illius, quæ futura ſunt gaudia, & delitias nullus ſermo explicare ſufficiat, nulla cogitatio invenire, nulla diſputatio comprehendere. Volo autem & hoc non intermittere, quod etiam hic in iſto ſæculo Virginitas non perdet ingenuitatem ſuam, non timet virilem audaciam, non eſt ſubjecta homini corruptori, qui coinquinat mundam, reſignat ſignatam, frangit integram, captivat liberam, & ingenuam à Deo factam, & ipſi Deo, & omnibus Sanctis caram libi-

libidini suæ facit violentèr Ancillam. Post hæc intra parietes domesticos quasi in privato carcere continet clausam, salutari non sinit, videri etiam à suis parentibus prohibet, nutritores, & nutrices, & affines quasi hostes à consolatione, & confabulatione excludit, nec ipsa infantum alloquia liberè patitur, dum timet per eos agnosci à parentibus suas, quas exercet in muliere injurias.

Et hæc sunt, quæ habuerat in Virgine falsissima blandimenta. Mentior, si nunquam est factum, & non magis minora satis memoraverim mala, quam solet exercere virilis superbia agente Angelo Dei Sancto Virginitatis patrono eo quod hunc à se excludi permisit, cum qua nata est, & lactata, cum qua à cunabulis risit, & flevit. Hanc integritatem permisit proiici de prædio suo, quam nascendo à Creatore suo suscepit, & locum ejus fecit inimicam corruptionem invadere, cum eiicitur indè integritas, quæ semper ibi, ex quo nata est, mansit, & introducitur corruptio, quæ nunquam ibi, ex quo vivere cępit, accessit. Et quoniam diximus patronum habere sanctam Virginitatem Angelum Domini, qui mulierem factam objurgat, & increpat; faciamus vocem ejus rationabilitèr objurgantis: Dic mihi, ò homo, in quo te læsit virginitas, ut illam à te proiicias, & in locum ejus inimicam admittas? Quando de utero matris tuæ existi, tecum nata est, tecum lactata, tecum fuit semper, & à tuo consortio non recessit; tecum flevit fletus infantiæ, tecum inter blandimenta, & nutrimenta lactata est, tecum cibata, tecum potata: Cum tędio corporis tui tecum tædiata est, cum angustiis infirmitatum tuarum tecum angustiata est; tecum cum vigilares, vigilavit, tecum cum dormires dormivit, cum surgeres surrexit, cum stante stetit, cum sedente sedit, cum vestieris vestita est, cum ornareris ornata est, cum esuriente esuriit, cum epulante epulata est; tecum litteras didicit, tecum grammatico magisterio erudita, tecum oratoris imbuta facundia, tecum Christi corpore refecta, tecum facta Catechumena, tecum baptizata est, tecum Christi sanguine est consecrata, simul tecum venit ad nuptias Christi, & Ecclesiæ, ubi thalamus ejus gemmis virtutum instructus in ornamenta mundarum mėntium quotidiè pulchrescit, de quarum nuptiis quotidiè innumerabilis nascitur multitudo; in tantum ut Pater sit nascentium Christus, & mater filiorum Ecclesia; tamen

thalamus non læditur, quia Pater Christus Sponsus esse non cessat, & Ecclesia sponsa esse non definit; semper enim Christus, & sponsus, & Pater est, semper Ecclesia, & sponsa, & mater est, quæ parere non desinit, & Virgo immaculata esse non cessat. In amplexa enim Christi ampliatur potiùs integritas, quam fugatur, & in paratu Ecclesiæ crescit potiùs Virginitas, quam decrescit. Hujus ornamenta vario gemmarum splendore coruscant, ab hujus ore procedunt melliflua legis eloquia, & perpetua Virginibus blandimenta.

O Felix, ò Sancta Virginitas? Quæ adhùc inter homines peccatores in terra posita his tàm magnis lætitiis frueris; qualis putas inter Angelos post hæc habitura eris in Cælis? quam carissima eris Angelis? quam melior istis labentibus Regnis, quam ornatior ipsis pretiosissimis gemmis? Omni hora habes tecum juvenem pulcherrimum Christum. Dei Omnipotentis filium diadematum decore auricomum splendidum, & fulgentem corusco Cæli potiùs micantem lumine.

Nam cum sol ejus servus probetur, & famulus quanta potest esse pulchritudo Domini, cum tanta pulchritudo sit servi? Hic semper tecum erit ò Sancta Virginitas, tecum inter omnes Sanctos in blandimentis æternis, & spiritualibus perseverat, tecum semper inter Angelos lætus exultat. Elige nunc, quem velis an istum, qui æternus est cum æternis deliciis, an hominem moriturum, cujus simul cum eo, & ipsæ deliciæ perituræ.

Hæc, & his similia persequentibus Nereo, & Achilleo Domitilla Virgo prudentissima dixit. Utinam ad me olim hæc Dei scientia pervenisset, & nunquam ego nomen sponsi suscepissem, & potuissem sine labore titulum hunc sanctitatis assumere, & sicut baptizata Idolorum culturam deserui, sic instructa carnale hoc commercium contempsissem. Nunc autem quomodo vobis Deus aperuit os ad lucrandam animam meam, ità ipsum credo, quod aperiat vobis consilium suum, ut possit per vos hoc quod prò ejus amore cepimus adimpleri. Tunc Nereus, & Achilleus perrexerunt ad S. Clementem Episcopum, & dixerunt ei.

Licet gloria tua tota in Domino Nostro Jesu Christo sit posita, & non de humana, sed de Divina dignitate glorieris; scimus tamen Clementem Consulem Patris tui fuisse germanum: Hujus soror Plautilla nos in famulos comparavit, & tunc quando

do à Divo Petro Apostolo verbum vitæ audiens credidit, & baptizata est, & nos simul secum, & cum filia Domitilla sancto baptismate consecravit. Eodem anno Divus Petrus Apost. ad coronam martyrii properavit ad Christum, & Plautilla corpus terrenum deseruit. Domitilla verò filia ejus cum Aurelianum illustrem haberet sponsum à nostra parvitate didicit sermonem, quem nos ex ore Apostoli didicimus, quia Virgo, quæ propter amorem Domini in Virginitate perseveraverit, Christum meretur habere sponsum, cum quo in æternis deliciis, & gloriis perseveret perpetuis. Hæc & his similia audiens à nobis cupit nunc virginitatis suæ votum manibus tuis velamento sacrari, quibus Clemens Episcopus ait. Tempus est, ut video, in quo mea, & vestra,& ipsius vocatio hac occasione ad martyrii palmam attingat: sed quia præceptum Domini Nostri Jesu Christi est, ut non timeamus eos, qui occidunt corpus, contemnamus hominem mortalem, & Principi vitæ, æternæ totis viribus obtemperare nitamur. Tunc Sanctus Clemens veniens ad Domitillam consecravit eam.

Et quia longum est per ordinem singula perscribere, quæ mala Sponsus ejus Aurelianus exercuit circa Domitillam furiis plenus, hic articulatim ad rerum exitum transferamus. Impetravit à Domitiano Principe, ut si sacrificare contemneret, Pontianæ Insulæ subiret exilium; in quo exilio se extorquere posse arbitrabatur, ut à proposito perseverantiæ animum S. Virginis revocaret. Igitur cum esset in Pontiana Insula exiliata, simulque ibi essent cum ea Nereus,& Achilleus, erant ibi exiliati duo malefici discipuli Simonis Magi: Unus ex eis vocabatur Furius, alius Priscus.

Hi ergo duo omnem penè Insulam fallendo magicis signis fecerant Simonem Magum prò Dei filio venerari, & credi; Petrum inimicum sine causa fuisse. Cumque obsisterent ei Nereus, & Achilleus, Marcellum nostis Marci Præfecti Urbis filium? Responderunt quis hunc nesciat? Dicunt ei Nereus, & Achilleus. Hujus testimonium admittitis de Simone,& Petro; responderunt valdè stultus est, qui tali personæ non credit; Qui respondentes dixerunt. Præstate ergo saluti vestræ,& quousque litteras nostras accipiat, & rescribat nobis tàm de B. Petro Apost. quàm de Simone Mago tollite vos à doctrina eorum. Facta autem epistola no-

nostra eligite unum ex vobis, qui ad eum deferat, quam nos in conspectu vestro cupimus recitari,ut dum ille scripserit in cõspectu vestro nihilominùs recitetur; Placuit autem omnibus hoc, & cum literis Sanctorum Nerei, & Achillei suum hominem direxerunt.

Textus autem epistolarum iste est. Nereus, & Achilleus Servi Jesu Christi fratri, & condiscipulo Marcello salutem æternam.In ergastulo Pontianæ Insulæ exiliati propter nomen Domini nostri Jesu Christi gaudemus,sed gaudium nostrum fatigat Furius, & Priscus discipuli Simonis, qui prò magicis artibus hic exiliati sunt.Asserunt enim, quod innocens fuerit Simon,& Apostolus Petrus sine causa execratus sit eum. Cumque diceremus omnibus, ut nemo eis crederet, asseruimus idoneam & illustrem Fidei tuæ personam, quæ possit suis eos informare scriptis, quæ, & qualis fuerit vita ejus. Quonim cum fueris ejus discipulus, universas ejus agnoveris actiones; quæ petimus, ut ea scribere non moreris, ut possint innocentes ab eorum fallaciis liberari. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit tecum. Finiunt scripta Nerei,& Achillei,incipit rescriptum Marcelli.

Marcellus Servus Christi Sanctis Confessoribus Nereo, & Achilleo.Lectis literis vestris gaudio sum repletus,cognovi enim esse vos constantes, & fide, & opere, & sollicitè prò veritate pugnare. Et quoniam memorastis obiectum vobis hoc,quod Simon innocens fuerit, retexam ex parte aliqua vitam ejus, ut ex paucis cuncta cognoscantur. Ego enim cum ejus essem discipulus malignum,& infanticidam,& maleficum illum exfractorem agnoscens deserui eum, & adhesi Domino meo Petro Apostolo, quem cum Simon Magum diceret, & populum Romanum in ejus odium excitaret; subito in loco, in quo Petrum Simon arguebat; transibat Vidua cum ingenti populo, clamosisque vocibus, & luctu efferens unicum filium suum. Tunc ait Petrus ad populum, qui credebat Simoni. Accedite ad feretrum, & deponite illum, qui mortuus ducitur, & qui eum suscitaverit, hujus vera Fides esse credatur: Quod cum fecisset populus,dixit Simon; modo si eum suscitavero interficietis Petrum ? Responditque ommis turba. Vivum eum incendemus. Tunc Simon invocatis omnibus dæmonibus, ministerio eorum cæpit agere ut moveretur corpus. Quod populi videntes cæperunt clamare in laudem Simonis, & perniciem Petri.

Tunc

Tunc Petrus vix impetrato silentio ait ad populum, si vivit loquatur, ambulet, accipiat cibum, revertatur ad domum suam. Quod si hoc non fecerit, sciatis à Simone vos falli. Ad hæc populus una voce clamabat dicens. Si hoc non fecerit Simon pęnam, quam Petro posuit, ipse patiatur. Simon verò fingens se iratum fugam petebat. Populus verò tenuit eum. Tunc Petrus expandens manus suas ad Cælum dixit. Domine Jesu Christe, qui nobis discipulis tuis dixisti. Ite in nomine meo, & dæmonia eiicite, infirmos curate, & mortuos suscitate, excita puerum istum, ut omnis hæc turba cognoscat, quia tu es Deus, & non est alius præter te; qui cum Patre, & Spiritu S. vivis, & regnas in sęcula sæculorum, amen. Exurgens autem puer adorabat Petrum dicens; Vidi Dominum Jesum Christum jubentem Angelis, & dicentem ad petitionem amici mei Petri restituatur orphanus Viduæ matri suæ. Tunc omnis populus una voce clamabat: Unus est Deus, quem pręédicat Petrus. Simon transfiguravit se in caput caninum, & cæpit fugere. Populus autem tenuit eum, & dum vellent eum in ignem mittere, misit se Petrus in medium, & liberavit eum dicens: Magister noster hoc nos docuit, ut prò malis bona reddamus.

Cum ergo evasisset Simon, venit ad me, & putans me nescire, quod factum fuisset, canem immanem, quem vix catena ferrea vinctū tenebat, hunc ligavit in ingressu dicens. Videamus, si Petrus, qui solet venire ad me poterit ingredi; sed post unam horam venit Petrus, & facto signo crucis solvit canem, & dixit ei: Vade obloquere Simoni. Desine ministerio dæmonum decipere populum, prò quo Christus suum sanguinem fudit. Videns autem ego tanta mirabilia, cucurri ad Petrum, & genibus ejus provolutus excepi illum in domum meam; Simonem verò expuli cum dedecore: Canis autem omnibus blandus effectus solum Simonem persequebatur, quem cum misisset subtus se, cucurrit Petrus clamans, & dicens. Pręcipio tibi in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut non figas morsum in aliquam partem ejus corporis. Canis autem nullum ejus contingere potuit membrum, sed vestimenta ità morsibus attrectavit ut nulla pars corporis ejus tecta remaneret. Populus autem omnis, & præcipuè pueri simul cum cane post eum tamdiù currerunt, quandiù illum cum ululatu quasi lupum extra muros Civitatis eiicerent. Hęc

& se-

& sequentia scribit Marcellus Marci Pręfecti filius, qui Presbyter, & Martyr fuit.

Post hæc autem opprobrium pudoris hujus non ferens per annum unum nusquam comparuit: Postea verò invenit, qui eum Neroni Cæsari insinuaret, sicque factum est, ut homo malignus malignum, imò pejorem se suis amicitiis copularet. Post hęc etiam apparuit Dominus Apostolo Petro per visionem dicens. Simon, & Nero pleni dæmonibus adversus te cogitant; noli timere, quia tecum ego sum, & dabo tibi servi mei Apostoli Pauli solatium, qui cras Romam ingreditur; cum quo post septem menses simul habebis certamen contra Simonem, & postquam eicieritis, & viceritis eum, & deposueritis eum in infernum simul ad me venietis ambo Victores. Quo autem ordine se viderunt, & post septem menses conflictum habuerunt cum Simone, quoniam hic fuistis, & vidistis oculis vestris, superflum habui vos docere quod nostis.

CAP. XI.

De Martyrio Sanctorum Nerei, & Achillei; item Eutychetis, Maronis, & Victorini.

EUtyches Victorinus, & Maro Servi Domini nostri Jesu Christi Marcello. Sicut venerunt litteræ tuæ ad Sanctos Nereum, & Achilleum, ità transierant triginta dies, quod pervenerant ad coronam: Flavia enim Domitilla Virgo Illustrissima, imò Christianissima cum isti sui eunuchi docuissent eam credere Christo, & ipsi suam virginitatem servare, Aurelianus Sponsus ejus contemptus ab ea fecit eam Christianitatis titulo in hanc Insulam relegari. Ipse verò Aurelianus veniens hùc cæpit Nerei, & Achillei animam attentare, putans se per ipsos Virginis animum commovere. Sancti verò execrantes dona ejus, & magis Domitillę fidem corroborantes ideò verberibus ab eo gravissimis attrectati sunt, atque ad Tarracinam depositi Memmio Rufo sunt traditi Consulari à quo cum equleo, flammis compellerunt ad immolandum Idolis, & dicerent se à B. Petro Apostolo baptizzatos nulla ratione posse Idolis immolare; capite cæsi sunt quorum corpora rapuit Auspicius discipulus eorum Nutritor S. Virginis Domitillæ, qui etiam naviculæ imponens sepelivit via

Ar-

Ardeatina à muro Urbis milliario uno femis juxtà fepulchrum, in quo fepulta fuerat Petronilla Apoftoli Petri filia. Hęc nos ipfo Aufpicio referente cognovimus, qui eorum corpora rapuit, & fepelivit. Erit charitatis tuæ follicitè circa nos agere, & aliquem ad nos talem dirigere, qui, & nos de tua, & de noftra fofpitate faciat lætiores. Dies Natalis eorum quarto Idus Majas.

Accepto hoc fcripto Marcellus germanum fuum mifit ad Infulam, qui fuit cum his Confefforibus Chrifti per annum poftea verò ad Marcellum reverfus hæc retulit. Cum Aurelianus poft martyrium Nerei, & Achillei ageret, ut ad Domitillæ poffit pervenire confenfum; dictum eft illi à quodam, quod majorem haberet charitatem cum Eutycheti, Victorino, & Marone, quam habuerat cum eunuchis fuis Nereo, & Achilleo, qui eam docuerant Chrifto credere. Unde factum eft, ut à Principe Nerva peteret eos fibi donari, fi facrificare noluiffent. Qui cum viriliter agerent Eutyches, Victorinus, & Maro, atque minas Aureliani penitùs non curarent, depofuit eos de Infula, & quafi fervos per fua prędia fingulos divifit. Eutycheten in fexto decimo ab Urbe via Nomentana, Victorinum verò in fexagefimo, Maronem verò in centefimo trigefimo in eadem falaria via, juffitque eos in terram fodere per totum diem, ad vefperam verò cantabrum manducare; fed Deus Omnipotens dedit eis gratiam in locis peregrinis. Nam Eutyches conductoris loci filiam à diabolo liberavit, Victorinus autem Vicedomini loci paralyticum per tres annos de lecto non furgentem fecit orando incolumem. Maro verò morbo hydropis laborantem procurarorem Civitatis Septempedæ liberavit. Intereà facientes fermonem ad populum docuerunt multos Chrifto credere, & facti Presbyteri populum credentium ampliavere. Tunc diabolus replevit ira mentem Aureliani, & mifit, qui vario genere pœnarum interficeret eos. Nam Eutychen in media via diù cædi juffit quamdiù fpiritum exhalaret, cujus corpus rapuit populus Chriftianorum, & cum honore magno fepulto in Chrifti nomine fuper eum Bafilicam fabricavit; Victorinum verò apud eundem locum, qui Cotilias appellatur, ubi putentes aquæ emanant, & fulphureæ, & in ipfis capite demerfum per horas tres teneri juffit, & iterum fufpendi. Hoc per triduum pro nomine Chrifti paffus Victorinus migravit ad Dominum. Juffit autem corpus ejus Aurelianus non fepeliri. Et cum

una die apud Cotylas jacuisset venerunt Aminternates populi Christiani, & rapuerunt eum, & in suum territorium transtulerunt; atque ibi sepelierunt. Maronem verò misso amico suo nomine Turgio jussit duci, & saxi ingentis pondere opprimi. Unde factum est, ut immanissimam petram, quam vix ad trochleam septuaginta homines pensare potuissent super humeros ejus ponerent. Ipse autem S. Maro quasi leves paleas portavit eam per duo milliaria sanus, & in eo loco posuit, in quo orare consueverat.

Et hoc factum omnis Provinciæ populus admiratus credidit Christo, & baptizatus est: Consularis autem accepta ab Aureliano potestate interfecit eum. Populi autem excaverunt petram, quam humeris portaverat, & ibi sepelierunt eum, & Ecclesiam Christi fabricaverunt in nomine ejus; in qua præstantur benificia Domini in gloriam nominis sui usquè in hodiernum diem. Hos Sanctos Martyres Terracinæ tribuit Ughellus tom. 1. Italię Sacrę in Episcopis Terracinen. dicens: In Terracinensi solo martyrio coronati fuere Nereus, & Achilleus, Eutyches, Maro, & Victorinus, alii verò negant, tres ultimos Sanctos Martyres hic palmam accepisse martyrii; quod videant posteri.

CAP. XII.

De Martyrio Sanctarum Virginum Domitillæ, Theodoræ, & Euphrosinæ; Item Sulpitii, & Serviliani.

FActum est autem postquam omnes Dei Sanctos tulit à solatio Domitillæ Aurelianus dixit ad Sulpitium, & Servilianum (quorum Natalis dies celebratur die 20. Aprilis) juvenes illustres, scio quia collactaneas Domitillæ habetis sponsas idest Euphrosinam, & Theodoram virgines sapientissimas, cum ergo Domitillam deponi fecero de Insula in Campaniam, istæ ad illam visitandi gratia vadant; & suasione sua revocent ad gratiam meam animum ejus. Cum ergo deposita esset Domitilla de Insula Pontiana ad Terracinam, & venissent ad eam Euphrosina, & Theodora invicem habuerunt gaudium magnum. Interea dum ad convivium venissent prandentibus illis Domitilla jejuniis, & orationibus vacabat. Tunc dixerunt ei collactaneæ ejus, modo

quia

quia nos prandemus, & maritos accipimus, non possumus colere Deum tuum: Dicit eis Domitilla cum habeatis vos sponsos nobiles viros, quid faceritis, si vellent vos ab amore eorum aliquæ ignobiles revocare, supprimæquè personæ, ut ipsi vos maritas acciperent. Respondentes dixerunt. Avertat hoc Deus à mentibus nostris. Quibus Domitilla ait, ita & à mente mea, quia magnum sponsum habeo filium Dei, qui de Cælo descendit, & promisit virginitatem diligentibus, se earum Sponsum esse, quæ propter amorem ejus custodirent virginitatem, & dare eis vitam æternam; ita ut post exitum animarum earum introducat eas ad thalamum æternum in Cęlis, & faciat eas gaudere cum Angelis, & inter flores aromatum in medio Paradisi semper gratulari, & sine fine in conviviis epulari. Cum hæc promitteret filius Dei, & nullus ei vellet credere, cæpit cęcos illuminare, leprosos mundare, omnes infirmitates curare, etiam mortuos suscitare; sicque factum est, ut se verum Deum ostenderet, & doceret, & omnes in eum crederent.

Dicit ei Theodora fratrem habeo juvenem, quem nosti Herodem. Hic ante istum annum oculorum cæcitatem incurrit; si verum dicis in Dei tui nomine salva eum: dicit etiam & Euphrosina. Tu fratrem Romæ reliquisti cæcum, ego autem hic habeo filiolam nutricis meæ, quæ in ægritudine muta facta est, auditum quidem integrum habet, sed vox, & sermo fugerunt ab ea: Et hæc dicens fecit eam in ejus adhiberi conspectum. Tunc Domitilla prosternens se in oratione diutissimè flevit. Exurgens autem expandit manus ad Cælum, & dixit. Domine Jesu Christe, qui dixisti. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi; ostende verum esse testimonium meum. Et cum hæc dixisset, fecit signum Crucis super os mutæ, & dixit in nomine Domini mei Jesu Christi loquere; & statim emisit vocem magnam dicens, Verus Deus tuus, Domitilla, & omnia vera sunt, quæ de tuo ore protulisti: Tunc miserunt se ambæ ad pedes ejus, & credentes mysteriis Christi consecratæ sunt.

Frater autem Theodoræ adductus cæcus Domitillæ præcibus recepit lumen, & mentis, & corporis. Uuiversi autem Viri, & mulieres, qui Pagani ex Urbe venerant sive servi, sive ingenui videntes hæc crediderunt Christo, & baptizati sunt. Et facta est domus, in qua manebant quasi Ecclesia.

Paulò post venit Aurelianus cum duobus Sponsis ipse tertius cum tribus organariis, ut quasi uno die trium Virginum nuptiæ fierent. Sulpitius autem, & Servilianus videntes mutam loqui, & Herodem Theodoræ fratrem illuminatum crediderunt Christo; quos cum Aurelianus instantèr hortaretur, ut una die simul acciperent Sponsas suas. Sulpitius, & Servilianus prudentissimi homines dixerunt ei, da honorem Deo, cujus virtute cæcum illuminatum conspicimus, & mutam loquentem videmus. Aurelianus autem non curans de his, quæ illi loquebantur, fecit per potentiam suam includi in cubiculo Domitillam, ut securus faceret violentiam. Et positis organis post cænam cępit lætus saltare inter eos. Cui saltanti more solito nuptiarum omnibus autem deficientibus ille incessantèr tamdiù saltavit per duos dies, & duas noctes, quamdiù corruens expiravit. Videntes autem, quæ evenerant, omnes rediderunt.

Frater autem Aureliani nomine Luxurius petiit ab Imperatore Trajano, ut hos omnes ad sacrificandum compelleret, qui si non consentirent, pænis eos, quibus vellet, interimeret. Unde factum est, ut Sulpitium, & Servilianum Præfecto Urbis Aniano traderet; quos Præfectus confessos, quod nuper facti essent Christiani nolentes penitùs ultrà Idolis immolare, decollare eos præcepit. Quorum corpora Christiani posuerunt in prædio eorum via Latina milliario secundo, in quo loco exuberat virtus eorum usque in præsentem diem.

Post hæc Luxurius abiit ad Virgines Christi ad Terracinensium Civitatem, & nolentes penitùs Idolis immolare, ablatis omnibus, quæ habebant in eodem cubiculo, in quo simul morabantur clausit, & ignem imposuit. Altera namque die veniens Sanctus Diaconus nomine Cęsarius invenit corpora Virginum illæsa, in facies enim suas prostratæ orantes Deum decesserunt; quorum corpora S. Cęsarius in Sarcophago novo simul condens in profundo terrræ infodiens sepelivit.

N O T Æ.

Corpora dictarum Sanctarum Virginum saltem ex parte è Civitate Terracina Romam translata fuisse procul dubio est, tempus verò translationis ignoratur, hinc aliis discutiendum re-

relinquimus. Cæsar Baronius factus Cardinalis titulum Sanctorum Nerei, & Achillei, quorum corpora translata fuerunt Romam ab Auspicio, & diximus supra, petit, & impetrat; eorum Ecclesiam, quæ cum titulo corruerat intrà annum restaurut, hoc autem anteà meditatus fuerat; Impetrat etiam indulgentiam pro statione à Clemente VIII., & facultatem requirendi reliquias Sanctorum Nerei, & Achillei, & Domitillæ; possessionem adeptus est sui tituli, in Ecclesia Missam solemnem celebravit, & Sermonem de laudibus Nerei, & Achillei habuit. Corpora sub Altare S. Adriani, uti memorialis epigrapha ibidem existens declarat, invenit, inque eorum Ecclesiam transtulit, quam Clemens Papa Patribus Oratorii subjecit, ut conservaretur, per bullam datam anno 1597. die 3. Kal. Julii. In hac Ecclesia Cardinalis Baronius, & Thaurusius simul tumulantur, ibique extat eorundem cunctis spectabile litteris quadratis monimentum: Hujusmodi autem gesta transcripsimus ex opere elucubratissimo Jo: Bollandi tomo primo mensis Maii.

CAP. XIII.

De S. Cæsario Martyre Terracinæ die 21 Aprilis.

UNdecimo Kal. Maii in Terracina Campaniç Natalis Sancti Cęsarii ex Martyrologio vetustiori edito à Francisco Maria Florentino nobili Lucensi, quod ex variis codicibus, ac Patriæ Majoris Ecclesiæ collegit, & vulgavit anno *1668.*, quem videsis hac die: Item in Terracena Campaniæ S. Cęsarii ex Martyrologio Corbejensi. 11. Kal. Maii. In Campania S. Cęsarii ex M.S. Reginæ Sveciç. In Terracena Campaniæ (corruptissime quidem) Natalis S. Amphelici, loco S. Cęsarii habet Martyrologium Antuerpiense, cujus sensum vide apud Florentinium hac die 21. Aprilis.

N O T Æ.

EX præfatis itaque Martyrologiis duos Cœsarios Terracinæ floruisse tenendum esset, vnum qui palmam martyrii suscepit hac die 21. Aprilis; alterum verò qui coronatus fuit die prima Novembris, ut eadem Martyrologia, aliique Au-

cto-

ctores referunt. Menardus nonnullos antiquos codices adducens velle corrigenda acta Sanctorum Nerei, & Achillei, vel duos olim Cœsarios floruisse Terracinæ monet; Idem auctores alii asserunt, & Florentinius hoc loco ait; efficaciori argumento geminum Cœsarium urgere videtur; Cœsarii Diaconi Doctor, ac socius Julianus Præsbyter, qui cum Cœsario Savo inclusus, & in Mare præcipitatus simul apud Terracinam sepultus fuit Kal. Novembris, & cujus nulla hic inducitur memoria, cum è contrà ad Kal. Novembris etiam in Martyrologio nostro Julianus cum Cœsario, aliisque pluribus sociis memoretur. Unde videtur potiùs affirmandum Cœsarium Kal. Novembris veneratum Terracinensem esse majoris famæ; alium verò die hac 21. Aprilis Sacris nostris tabulis indicatum diversum ab illo esse. Græci quidem non indicato martyrii loco venerantur die præcedenti 20. Aprilis Cœsarium Martyrem cum aliis sociis. Hactenùs Florentinius in notis sui Martyrologii vetustioris ad diem 21. Aprilis, ubi præter suum reliqua antedicta Martyrologia adducit: Sed hæc accuratiùs examinanda essent, quæ quia nostræ vires non ferunt, data opera in medio, atque aliis discutienda relinquimus.

C A P. XIV.

Acta Sanctorum Martyrum Eusebii Monachi, & Felicis Presbyteri.

QUintus à transitu Sanctorum Martyrum Cœsarii Diaconi, & Juliani Presbyteri decurrerat dies, cum ecce idem Eusebius inventus est eo loco, quo condiderat Sanctos Martyres jejunans, & orans Dominum, & psallens. Id cùm non pauci viderent Terracinenses Cives, quod non longè ab Urbe esset locus, accedebant ad B. Eusebium, & conversi à B. Felice Presbytero Baptizabantur. Id ubi comperit Leontius Leontii filius furibundus ob mortem Patris misit milites, qui tenerent Felicem Presbyterum, & Eusebium Monachum, eosque in forum in populi conspectum perducerent: Atque ibi ille residens cum primoribus Civium ait ad eos. Edicite nobis servi nè, an ingenui sitis? Felix respondit servi sumus Domini nostri Jesu Christi. Leontius dixit, dicite qui vocemini, responderunt Sancti; Fe-

Felix, & Eusebius appellamur: Leontius ait: Quid ità contrà salutem Reip., & Principum prædicatis insaniam? Felix respondit; Nos insaniam non prædicamus, sed sanam, & veram doctrinam, ut timeatur Deus, & cognoscatur, quem si vos cognoveritis, licebit vobis vitam obtinere æternam. Leontius dixit ad populum Ecquid vobis videtur? Alii clamabant, bonam eam esse doctrinam, alii id negabant dicentes ea populum seduci. Sic ergo illis altercantibus, Leontius jussit eos duci in custodiam. Nocte autem misit ad illos, qui eos compellerent sacrificare. Sed isti irridentes, & contemnentes Dæmonum sacrificia, clamabant, Gloria in Excelsis Deo: eadem ergo nocte Leontius eos capite damnavit, jussitque corpora eorum in flumen jactari. Ea verò per flumen perlata sunt in Mare, claraque jam luce ejecit illa mare in littus juxta Pineta. Ecce autem quidam Presbyter Capuanus nomine Quartus cum exiret ad agrum suum invenit trunca Sanctorum corpora, collegitque ea, & posuit in vehiculum, duxitque in Domum suam capita eorum curiose perquirens. Quæ quidem postera luce invenit incorrupta, junxitque ea corpora Sanctis, & sepelivit loco insigni (ait Canisius) juxtà corpus B. Cœsarii Martyris. Ubi orationibus eorum beneficia præstantur usque in præsentem diem ad laudem, & gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui vivit, & regnat in sæcula sæculorum Amen. Hactenùs Laurentius Surius die prima Novembris in Vita S.Cœsarii Levitæ, & Martyris.

N O T Æ.

Locum proximum Terracinensium Urbi, ubi inventus est orans S. Eusebius propè corpora Sanctorum Martyrum Cœsarii, & Juliani credimus esse illum eundem, in quo nunc extant vestigia Ecclesiæ veteris S. Cœsarii, aliàs S. Mariæ in Varano nuncupatæ; In ea autem inventa sunt corpora præfatorum Sanctorum Martyrum, atque aliorum multorum, adeoque memoriæ ergo factum est, ut è directo in Via Romana columnam marmoream striatam cum signo Crucis ferreæ supereminente erigerent Terracinenses, ut posteris reverentiæ esset locus ille. Ager circumstans [vulgo dicitur le Prebende,] & ad Capitulum Ecclesiæ Cathedralis Terracinensis spectat; olim dicebatur ager

Va-

Varanus à familia Vara Terracina oriunda, cujus sub dominio erat. Cæterum eadem difficultas urget in Vita S. Eusebii, ac in Vita S. Cæsarii; quippè ambos sub Nerone passos asserunt veteres auctores Nonis Novembris in Terracina Campaniæ Civitate Natale Sanctorum Felicis Presb., & Eusebii Monachi tempore Claudii Imp., ait Rabanus in suo Martyrilogio. Nonis Novembris In Terracina Civitate Campaniæ Natalis Sanctorum Martyrum Felicis Presb., & Eusebii Monachi temporibus Claudii Imp. Verba sunt Usuardi in suo quoque Martyrologio, & uti Sabellius Ænead.7. lib.7. p.281. docet.Eusebius Monachus Terracinæ Claudii jussu interfectus est. Ex recentioribus verò Augustinus Lubin in suo Martyrologio hos Sanctos Martyres paulò post anno 10.sub Trajano Imp.passos esse insinuat. Verum enim verò dictorum Sanctorũ Martyrũ acta quoad tempus corrigenda sunt perindè ac gesta S.Martyris, & Levitæ Cæsarii,cujus corpus sepeliit S.Eusebius Monachus.

CAP. XV.

De Sancto Quarto Capuano Episcopo Terracinen.

SAnctus Quartus Capuanus, qui Terracinæ sedem fixam habens corpora Sanctorum Martyrum Eusebii Monachi, & Felicis Presbyteri propè corpus Sancti Martyris, & Levitæ Cæsarii sepeliit una cum Quinto Capuano Episcopo Martyr effectus est in via Latina ad centum Aulas; uti ostendunt Beda, Usuardus, & Ado. Coluntur autem Capuæ die 10.Maii, quo eorum corpora translata sunt ex Cæmeterio S.Sulpitii, & Serviliani, ubi priùs jacebant. Martyrii qualitas à nemine exprimitur, unde nihil in specie afferimus.

N O T Æ.

FLorentinius in notis ad diem primam Novembris versùs finem ait. Quartum Capuanum, qui Juliani, & Cæsarii Martyrum corpora,quæ Terracinæ ad mare pervenerant, vehiculo imposita in suam domum pertulit, cujus etiam meminit Rabanus. Episcopum Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ die

die 5. Novembris, & Michael Monachus in Sanctuario Capuano fuisse contendunt, & Bollandus ait; ex breviario antiquo Capuano hos Martyres Episcopos fuisse apparet, sed Capuanos, quod verisimile non est cum eodem tempore coronati fuerint, & duo Episcopi ejusdem Civitatis legitimi esse non possint; quam ob causam forsitam ex catalago Sanctorum Capuanæ Urbis Sanctum Quartum, & Quintum expunxit Bellarminus. Nos itaque dicimus Cives quidem Capuanos, Episcopos verò, Quintum Capuanum, Quartum autem Terracinensem fuisse, cum ibidem sedem suam fixam haberet, uti docent Martyrologia multa cum Surio.

CAP. XVI.

De B. Felice Terracinen. Episcopo.

HIc est ille Terracinen. Episcopus nomine, & actione Felix, qui Gallam Placidam Valentiniani junioris Imp. filiam à spiritu immundo obsessam Terracinæ ante aram maximam S. Cæsarii adductam ejusdem intercessione liberavit. Unde hoc audiens Cæsar, & uxor ejus Terracinam Roma venientes illuc reliquias Sanctorum Martyrum Cæsarii, & Juliani in basterna deportarunt, & Ecclesiam S. Cęsarii in Palatio dictam ædificarunt, uti legitur in codice Vatic., & refert Ughellus in Episcopis Terracin.

N O T Æ.

QUid aliud prodigiosum, aut notatione dignum peregerit hic Sanctus Vir Felix, præter ea, quæ superiùs scripsimus, nobis ignotum est: Tanta enim fuit Terracinen. Urbis calamitas, ut quo magis Viris illustribus scatuit, eo minùs illorum res gestas memoriæ traderet; quin immo tria Antiphonaria pervetusta, ubi Sanctorum acta continebantur, mera Civium incuria perierunt; adeoque vix nonnulla, quæ alienigenæ, & scriptores exteri adnotarunt, inveniri liceat. De hoc B. Felice vide translationẽ S. Martyris, & Levitæ Cæsarii Terracina Romam in fine Vitæ ejusdem, ubi codicem Vaticanum ex Ughello relatum descripsimus.

CAP. VII.

De S. Specioso Monacho Benedictino Terracinæ die 15. Martii.

EIsdem quoque discipulis illius narrantibus didici, quia duo Nobiles Viri, atque exterioribus studiis eruditi germani fratres, quorum unus Speciosus, alter Gregorius dicebatur, ejus se Regulæ in Sancta conversatione tradiderunt. Quos idem Pater venerabilis in Monasterio, quod juxtà Terracinensem Urbem construxerunt, fecit habitare. Qui multas quidem pecunias in hoc mundo possederant, sed cuncta pauperibus prò animarum suarum redemptione largiti sunt; & in eodem Monasterio permanserunt. Quorum unus scilicet Speciosus dum prò utilitate Monasterii juxta Capuanam Urbem missus fuisset, die quadam frater ejus germanus cum Fratribus ad mensam sedens, atque convescens per Spiritū sublevatus aspexit, & vidit Speciosi germani sui animam tam longe à se positi de corpore exire: quod mox frattibus indicavit, & cucurrit, jamque eundem fratrem suum sepultum reperit, quem tamen hora ea, qua viderat exisse de corpore invenit, ait S. Gregorius lib.4. Dialog. cap. 8. asserens se ea à fidelibus S. Benedicti discipulis, de quibus cap.7. egerat, accepisse.

NOTÆ.

DE eodem agunt Vvion, Menardus, Dorganius, Bucelinus in suis Monasticis Martyrologiis, & Joannes Molanus in additione ad Usuardum dicens. Speciosi germani sui animam longè à se positi de corpore exire vidit Gregorius Monachus, & Baronius in Martyrologio ait. Romæ S. Speciosi Monachi, cujus animam germanus ejus ferri vidit in Cęlum.

Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ miratur, cur Romæ adscribatur cum in Monasterio apud Terracinam vitam egerit, & apud Capuanum mortem obierit; unde arbitratur à Martyrologio Romæ tribui, vel quia Romanus esset, vel qui Romam ejus corpus fuerit delatum; vide Henschenium, & Bollandum tom. 2. die 15. Martii, qui Speciosum sicuti, & nos Terracinæ tribuunt.

CAP.

CAP. XVIII.

De S. Leontio Confessore Terracinæ.

LEontius Campaniæ Præses cum S. Cæsarium comprehensum ad immolandum diis cogeret,eumq;ad Apollinis Templum duceret,ut illi sacrificaret,statim ad Martyris orationem Templum illud corruit, Firminumque Idolorum Pontificem oppressit.

Quo miraculo permotus Leontius maximè cum circa Cæsarium nudum lucem ingentem è Cælo delabentem, quæ illum operiebat, vidisset, ad Christum conversus veniam à Martyre humilitèr petens,ac baptizari postulans, ubi in fide instructus de more preces, & jejunia præmisisset, sacrosancti Dñi corpore refectus nulla oppressus infirmitate mirabilitèr obdormivit in Dño 3.Kal. Novembris. Eodem verò die Leontii corpus collegerunt uxor, & filii ejus, sepelieruntque propè Civitatem in agro Varano,seù ut loquitur Surius (corruptè quidem) in agro Verano.

NOTÆ.

HÆc Surius die prima Novembris in vita S. Cęsarii, & Ferrarius in Cathalogo Sanctorum Italiæ, quem videsis die 3.Octobris. Ager Veranus, seù potiùs Varanus videtur esse ille idem, qui modo spectat ad Capitulum Cathedralis Terracinen., & vulgò dicitur (le Prebende.) In hoc erat Ecclesia S.Mariæ in Varano, ubi plura Sanctorum corpora inventa sunt, ac præcipuè S.Martyris, & Levitæ Cęsarii, quamobrem inolevit usus, ut ejusdem S.Cęsarii titulo quoque insigniretur; modo ea Ecclesia diruta est. Ex gestis B.Cęsarii die prima Novembris ait Beda. Leontius Consularis Campaniæ in Martyrio S.Cęsarii credidit, ipsumque Martyrem sua clamyde induit, deindè baptizatus, & accepto corpore, & sanguine Dñi manu Juliani Presbyteri tradidit spiritum: Præter Ferrarium,& Bedam cęteri Scriptores,ac Martyrologia de hoc Sancto Christi Confessore silent.

C A P. XIX.

De S. Montano Martyre Terracinæ.

MOntanus Romanus miles Romam ex militia reversus cũ à Christiana Religione esset alienus, ac martyres fortitèr supplicia perferre, mortemque pro Christo subire vidisset, ea re commotus ad Christum convertitur. Quaproptèr Octaviani Præsidis jussu Adriano imperante comprehensus Diis sacra facere jubetur. Cui id facere recusanti Christiquè laudes prosequenti lingua præscinditur, moxquè dentes conclusi sunt; Sed Octavianus statim à nefario spiritu arreptus, agitatusque lumen amittit oculorum, qui à Montano curatus est, postquam in Christum pęnitens credidisset Montanus à Pręside dimissus cum publicè Christum prædicaret apud Adrianum Imper. accusatus, & tentus multis afficitur tormentis; ut Christo renuncians Deos coleret; Tandemquè equuleum, ungularum excarificationem, adustionem lampadarum perpessus in Pontiam Insulam relegatur. Ubi mortuo Præside, qui sibi necessaria suppeditaret, invenit, multaque edidit miracula. Quibus cognitis Leontius ut Consularis Montanum ad se Terracinam perduci, nolentemquè à Christo deficere plagis affectum in troclea extendi, ac demum sententia in eum prnunciata saxo collo illius alligato in profundum mare demergi jubet, qui semivivus ad Pontiam Insulam divinitùs delatus cũ priùs mortuum ad vitam revocasset animam Deo reddidit. Corpus ejus ibi sepultum posteà Terracinam translatum est, ait Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ.

N O T Æ.

LEontius hic Consularis videtur fuisse filius Leontii in Martyrio B. Cęsarii cõversi, & felicissimè defuncti; Adrianus enim Trajani nepos post mortem ejus regnavit, sub quo scilicet Trajano volunt nonnulli passum fuisse B. Cęsarium. Acta S. Montani collecta sunt ex antiquo lectionario Terracin., & monumentis Ecclesiæ Cajetanæ; nonnulla inter acta manuscripta diversitas reperitur; nam in aliquibus Apostolorum discipulum fuisse scribitur, in aliis verò in aliorum Martyrum passione conversũ

esse

esse. Ait idem Ferrarius ibidem. Dies festus ponitur 17. Junii, qua de re Martyrologium Romanum ità. Eadem die Tarracinæ in Campania S. Montani militis, qui sub Adriano Imp., & Leontio Consulari post multa tormenta martyrii coronam accepit: Hujus S. Martyris corpus se habere ajunt Cajetani Cives; Verum nihil certi de ejusdem translatione afferre possunt, unde nullam fidem eisdem præstandam esse reor, cum Terracinæ sepultum fuisse constet ex Martyrologio Rom., aliiquè Sacræ Historiæ Scriptoribus.

C A P. XX.

De B. Donato Terracinen. Ordinis Minor. Conuentualium.

Beatus Donatus de Terracina Ord. Minor. Conventualium S. Francisci floruit Neapoli, ibidemque ex Palatio sibi à Rege concesso celeberrimum Conventum S. Laurentii excitavit, ubi requiescit apud Chorum. Reliqua ejus acta nos latent. De eo ità loquitur Tossignanus, quem citat Fr. Bonaventura Theulus in Apparatu minoritico Provinciæ Romanæ lib. 6. cap. 2. B. Donatus cognomento non addito obiit Neapoli sepultus in Cappella Villanorum dextrorsum his verbis. Hic jacet Corpus Fratris Donati Viri Sancti prò quo Jesus multa ostendit miracula facta est autem translatio corporis an. 1388. in Dominica Lætare Jerusalem. Sub calce imaginis ejusdem super quandam portam præfati Conventus depictæ, hi versus adsunt.

Donato il Divo, il qual col suo Natale
Honorò Terracina hebbe primiero
Quì Claustro humile da un Rege altiero;
Onde sorge à sua gloria mole immortale.

N O T Æ.

Ut mihi innotuit ex relatione Fratrum Ordinis Minor. Conventualium, Rex, qui palatium B. Donato concessit, fuit Carolus II. Ità exhibet eorundem effigies ibidem expressa; videtur enim B. Donatus, cujus caput corona Sanctitatis insigni undique radiante redimitum est, accipere manibus Chirographum à prælibato Principe dante facultatem extruendi Conventum. In-

Insuper ut hoc obire posset, à Roberto Rege Neapolis prefati successore duodecim millia scutorum recepit; ex quibus elicere possumus, ipsum floruisse circa finem sæculi 1300. Extat quoque ejusdem B. Donati memoria Terracinæ in pariete quodam Conventus Fratrum dicti Ordinis sub introitum Claustri ad latus dexterū introeuntibus, quę sic habet B. Donatus Terracina oriundus nostræ Seraphicæ Relig. nobile sidus emicuit, qui Sancta eximiaque prudentia prædicus ex Palatio à Rege sibi concesso Sancti Laurentii majorem in Urbe Parthenopa Conventum funditus erigere, regiumque in eo Templum valuit magnifice hic pauperculus ædificare, in cujus laudem ibi carmina extant; ibique apud Chorum est sepultus. Ex modo, quo passim in pluribus locis, & Ecclesiis Seraphici Ordinis exprimitur illius imago, Sacerdotem, non Laicum fuisse constat; Cujus autem familiæ, quæ miracula vivens, aut post mortem ediderit hic Terracinensis Heros, aut quo mense, anno, vel die ex hac miseriarum Valle ad æterna gaudia evolarit, adhùc non potui scire, licet caput obtunderem multis, ut aliquam exciperem notitiam.

CAP. XXI.

De Sanctis Silvia, B. Silviani Episcopi, Matre, & Rufina Virgine ejusdem Sorore.

S. Silvia fuit Divi Silviani Confessoris, & Episcopi Mater, Rufina autem Virgo fuit ejusdem Soror, uti constat ex actis S. Eleutherii, & Silviani Episcopi; nihil verò memoria dignum prȩter ea, quȩ superius in actis prȩfatorum Sanctorum scripsimus de his gloriosissimis feminis invenimus, habent tamen locum inter Sanctos Cælites in Collecta, quà utitur Ecclesia Cathedralis Terracinensis omnibus ferè diebus totius anni, & est hujusmodi. Aures tuȩ Pietatis Piissime Deus precibus nostris accomoda, & tuam misericordiam, quam pro reatibus nostris non meremur Sanctorum tuorum Cȩsarii, Juliani, Felicis, Eusebii, Eleutherii, atquè Silviani, Anthiæ, Silviæ, Rufinæ, Domitillæ, Euphrosinæ, atquè Theodoræ, quorum patrocinio confidimus, meritis consequamur per Dñum nostrum &c.

Oratio.

Oratio.

Deus, qui nos annua Sanctarum tuarum Silviæ, & Rufinæ Virginis natæ ejus solemnitate lętificas, concede propitiùs, ut quarum natalitia colimus de earum etiam protectione gaudeamus per Christum &c.

CAP. XXII.

De Nonnullis aliis Martyribus Terracinæ.

KAlendis Novembris. In Tarracina Natalis Sanctorum Meldagasi, Juliani, Victoris, Felicis, Crescentis, item Felicis, Satti, Perseveranti, Octaviæ, Cassiæ, Maximę, Ristæ, Saturninæ, Donatæ, Simplicii, Cęsarii. Ita Martyrologium vetustius Occidentalis Ecclesiæ Romanum a Gregorio Magno descriptũ à Frãcisco Maria Florentinio nobili Lucensi explicatum, & vulgatum, quem videsis die prima Novembris. In Terracina Moldacasi, Juliani, Victoris, Felicis, Crescentis, item Felicis, Satti, Perseveranti, Octaviæ, Cassiæ, Maximæ, Faustę, Saturninę, Donatę, Simpliciæ, Primæ. Ità Martyrologium Antuerpiense. In Terracina Natalis Sanctorum Meldegasi, Juliani, Victoris, Felicis, Sati, Perseveranti, Octavię, Cassię, Eristei, Saturnini, Simplicii, Primi, Cęsarii Magni, Justi. Ità Martyrologium Corbejense; de quibus vide pręfatum Florentinium. Nota insuper, quod omnium Sanctorum festivitatem, quæ sub Gregorio Quarto, aut Bonifacio item quarto celebrari cępit, hęc Martyrologia non ponunt, unde argui potest eorum antiquitas.

NOTÆ.

PRæter Sanctum Cæsarium Diaconum, & Julianum Presbyterum Martyres prima die Novemb. quatuordecim alios Martyres partim viros, partim mulieres Terracinæ coronatos indicant Martyrologium Antuerpiense, Corbejense, & Martyrologium vetustius Florentinii, quod hac die videre potes. Præfatos autem Martyres credimus esse illos, qui in prędicatione B. Cæsarii dicebant. Bonus homo justa loquitur; Horum magna pars ad Christi fidem ab eodem conversa forsitan clam ante cum de nocte, aut interdiù martyrii coronam accepit; Nam ex verbis B. Cęsarii ad Luxurium, antequam mergeretur, constat sub eodem

dem equite primario Civitatis Terracinæ sine permissione Consulatus plures Martyres, ac Sanctas Virgines per ignem fuisse coronatas. Ita enim Luxurio, uti videre est apud Surium, propinquam mortem minatus est Cæsarius. Te verò hodiè comedet coluber, ut cognoscat omnis hæc Regio, quod vindicet Dominus sanguinem servorum suorum, & Virginum, quas tu ignibus concremasti. Dubium est, an Virgines istæ ex Luxurii mandatis incendio extinctæ esse potuerint Domitilla, Theodora, & Euphrosina, quas, ut habetur in actis Sanctorum Nerei, & Achillei vivicomburio necatas S. Cęsarius Terracinam veniens sepelivit; sed hoc dubium evanescit, si consideremus primò, quod Luxurius, qui vivicomburio affecit Sanctas Dei Virgines Domitillam, Theodoram, & Euphrosinam non fuerit Luxurius Terracinensis, & eques primarius ejusdem Civitatis, sed Luxurius Romanus Aureliani frater; secundò quod is, qui martyrio affecit Sanctos Dei Martyres Nereum, & Achilleum non fuerit Luxurius Terracinensis, aut Romanus, sed Memmius Rufus Consularis ab Aureliano instigatus; unde mendacium dixisset S. Cæsarius, si Luxurio martyrium præfatorum Sanctorum tribuisset; hoc impossibile; dicendum igitur est, Sanctos illos Martyres, ac Virgines à verbis B. Cęsarii connotatos non fuisse Domitillã, Theodoram, & Euphrosinam, aut Nereum, & Achilleum, verum descriptos in istis Martyrologiis, aut etiam alios; Innumerabilium enim Martyrum cruore Terracinam erubisse constat, adeò ut ingens illa cautes (vulgò Granito) scyphi modo intùs concavata, quæ extat apud Forum S. Cæsarii propter gradus ejusdem Ecclesiæ muris Episcopii contigua data opera effecta esse credatur, ad hoc ut esset instrumentum ubi Martyres excruciarentur Terracinæ; Hinc summę admirationi, necnon venerationi advenis, indigenisquè scientibus esse solet: Et hęc de Historia Terracinen. ad laudem, & gloriam Dei, Beatęque Virginis Marię, ac B. Cęsarii Tutelaris Maximi ejusdem Civitatis dixisse sufficiat.

F I N I S.

IN-

INDEX
Rerum Notabilium.

A

Bulla

C

D

E

Gre-

H

I

ut capiant eos, qui nomen dederant militiæ Principis Manfredi ibid. p. 72.

Litteræ Alexandri Papæ VI. data Terracinen. lib. 2. cap. 8. pag. 240., & seq., & lib. 1. cap. 13. pag. 128., 129.

Litteræ Benedicti XII. directæ Terracinen. lib. 2. cap. 5. pag. 213., & 214.

Litteræ Conclavis Cardinalium, quibus significant electionem Summi Pontificis Innocentii VIII. lib. 1. cap. 12. pag. 121.

Litteræ S. Gregorii Magni. lib. 3. cap. 6. pag. 309., & lib. 4. cap. 1. pag. 397. & sequen.

Litteræ Gregorii Papæ IX. quibus Roccam Circæi mandat custodiri per Terracinenses. lib. 2. cap. 3. pag. 183.

Litteræ Gregorii X. quibus mandat Vicario Urbis ne molestiis afficiant Terracinen., & Pipernen. lib. 2. cap. 4. pag. 198.

Litteræ Gregorii XIII. datæ Terracinensibus. lib. 2. cap. 9. pag. 260., & sequen.

Litteræ Honorii Papæ III. datæ Terracinen. lib. 2. cap. 3. pag. 182., & sequen.

Litteræ Joannis Papæ XXII. datæ Andreæ Episcopo Terracinen. Vicario Pontificio in Urbe. lib. 4. cap. 2. pag. 401.

Litteræ Joannæ Reginæ II. de restituenda Terracina. lib. 1. cap. 11. pag. 105. & seq. Aliæ ejusdem datæ Terracinen. lib. 2. cap. 7. pag. 231., & seq.

Litteræ Innocentii III. quibus mandat Terracinen. ut sibi caveant ab Ottbonis Imp. versutiis. lib. 1. cap. 6. pag. 58., & aliæ eiusdem quibus satagit pace componere Terracinenses cum Frajapan. lib. 2. cap. 2. pag. 401., & seq. ac demum aliæ, quibus præcipit Terracinen. ut restituant Arcem Circeam. lib. 2. cap. 2. pag. 28.

Litteræ Innocentii IV. Privilegiales. lib. 2. cap. 3. pag. 188., & seq. ac demùm aliæ quibus præcipit, opem ferri Terracinæ obsidendæ à Romanis. lib. 1. cap. 7. pag. 65., & seq.

Litteræ Innocentii VIII. quibus significat se electum Pontificem. lib. 1. c. 14. pag. 170., & aliæ quibus significat se non alienaturum Terracinam. ibid. cap. 12. pag. 130.

Litteræ Julii Papæ II. quibus significat se electum Pontificem. lib. 1. cap. 14. pag. 161.

Litteræ Ladislai Siciliæ Regis datæ Terracinen. lib. 2. cap. 7. pag. 231., & seq., & aliæ quibus notificat Terracinen. sibi concessam Terracinam in gubernium. lib. 1. cap. 11. pag. 106.

Litteræ Leonis X. quibus significat Terracinen. se electum Pontificem. lib. 1. cap. 14. pag. 170. aliæ ejusdem datæ Terracinen. super aliis materiis. lib. 2. cap. 9. pag. 243.

Litteræ Martini Papæ V., quibus significat suam promotionem ad Pontificatum Terracinen. lib. 1. cap. 14. pag. 143., & aliæ quibus vocat Terracinenses prædilectos S. R. E. lib. 2. cap. 7. pag. 233.

Litteræ Nicolai Papæ III., quibus mandat Senatori Urbis ne afficiat moles-

 sti-

S.Ne-

N

O

P

T

Ter-

F I N I S.